HRADY

ZÁMKY A TVRZE

KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

POPISUJE

AUGUST SEDLÁČEK,

C. K. KONSERVÁTOR A GYMNASIJNÍ PROFESSOR

ILLUSTRUJE

KAREL V. LIEBSCHER.

DÍL PRVNÍ

V PRAZE.

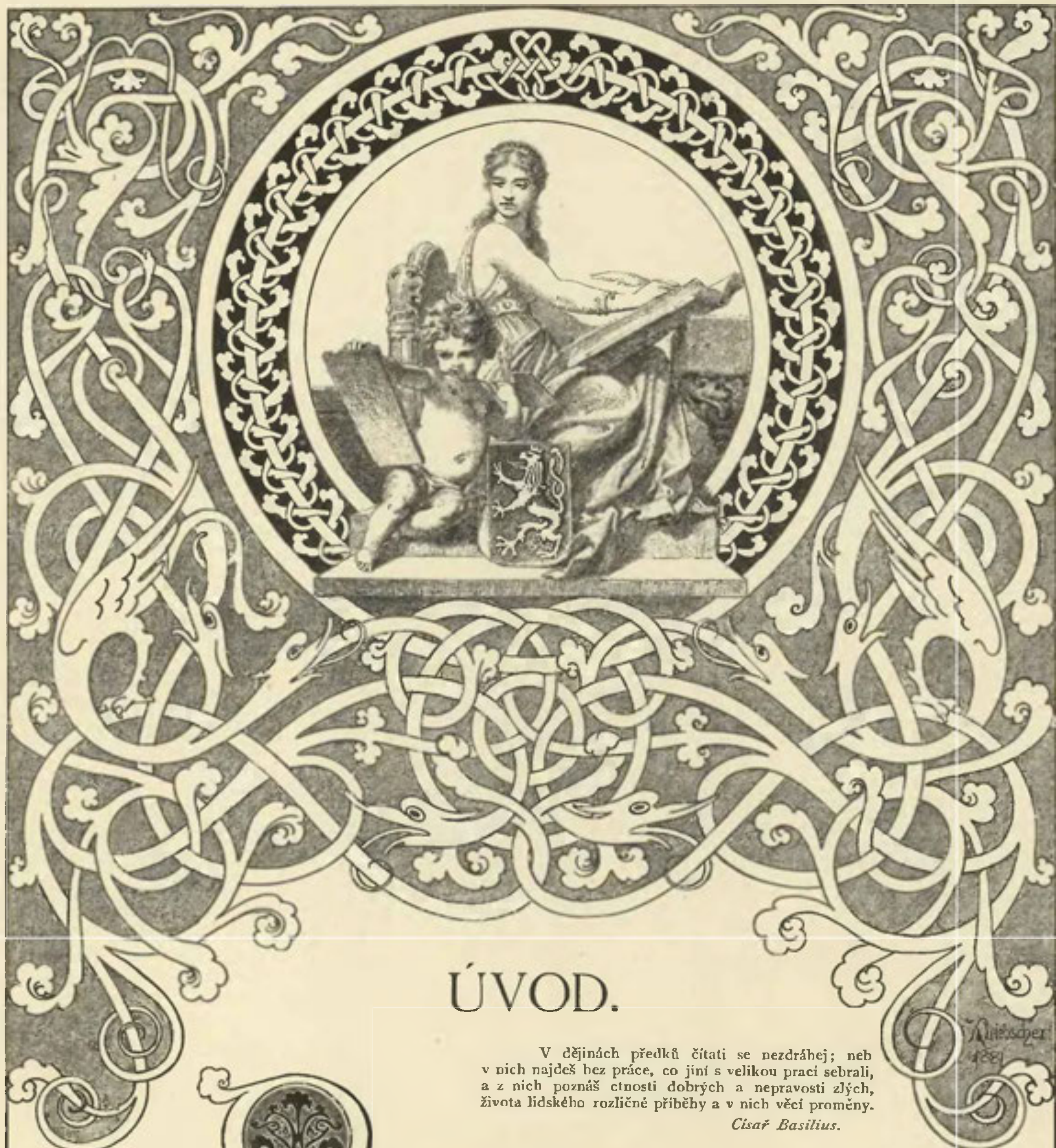
TISKEM A NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY FRANTIŠKA ŠIMÁČKA.

1882.

PŘIPISUJE

OBCI NÁRODA ČESKÉHO

SPISOVATEL.

ÚVOD.

> V dějinách předků čítati se nezdráhej; neb v nich najdeš bez práce, co jiní s velikou prací sebrali, a z nich poznáš ctnosti dobrých a nepravosti zlých, života lidského rozličné příběhy a v nich věcí proměny.
>
> *Císař Basilius.*

Dílo, ježto touto první knihou na světlo se vydává, bylo nejen předmětem touhy mé po dvacet let, anobrž i ovocem každé prázdné chvíle, jež mi po vyplnění povinností úředních zbývala. Po sedmnáct let snáším k tomu materiál a ještě není všeho sbírání konec a nelze říci, že by se všechno k úplnému vypsání hradů, zámkův a tvrzí bylo sebralo. Nechtěl jsem s vydáváním příliš chvátati, hodlaje věc svou co nejlépe a nejkloudněji pořiditi; ale pováživ u sebe, že vydávání samo sebou několik let zabere a že by se mi snad v pozdějších létech síly nedostávalo, raději jsem na tom zůstal, aby se s vydáváním déle nemeškalo, a podávám je tuto čtenářům starých dob milovným k laskavému a shovívavému posouzení. Míním pak látku po krajinách jednotlivých, jak mi právě nejpohodlnější jest, spracovati a nijak se tu nevázati nějakým pořádkem; nýbrž před se jíti tak, jak právě dostatek pramenův a zhlížení předmětův ukazovati

bude. Za tou příčinou počíná se Chrudimskem a částí Hradecka a pokračovati se bude vypsáním jižních Čech a Čáslavska.

Pramenů jsem měl k práci své, pokud se zachovaly, dostatek takový, že jsem při jich ohromném návalu ani všech spracovati, ani zažiti nemohl. Kde již bylo přede mnou pracováno, tu se mi dílo usnadnilo velice, a zaznamenal jsem po každé pomůcku hned na počátku článku. Prameny a pomůcky užité uvádějí se pod čarami; jen bylo-li něco ze Slovníka Náučného vzato, není toto všude doloženo, poněvadž by se byl dokladů veliký počet nahromadil. Ve dlouhá vyvracování nedobrých zpráv aneb chybných kombinací jsem se nepouštěl, nýbrž jen věc svou po pramenech přednesl a doložil, aneb krátkými slovy zvrátil. Šlo mi při všem o to, aby se mi látka příliš pod rukama nemnožila; nicméně jsem neváhal pojati do svého díla materiálu topografického více než dostatek, aby i zde bylo poslouženo částečně, dokud řádné topografie nemáme. Mním tudíž, že dílo to nahradí z části (arci pokud se nehledí k městům a klášterům) dějepisnou část topografie a bude také studnicí pro ty, kteří se rádi obírají topografií a genealogií a ke zřídlům do Prahy jeti nemohou.

Účelem mým jest vylíčiti panská sídla, hrady, zámky a tvrze doby feudální, t. j. ode středu 13. století až do rozvalení sídla aneb aspoň do té doby, kdy panská sídla starodávnou tvářnost měnívala, převracujíce se v prosté veliké domy. Tudíž jsem pojal do sbírky sídla stará i taková, jež teprve v 16. století založena byla, poněvadž měla ještě tehdáž ráz pevnostní. Vůbec jsem vynechal všechna sídla, která teprve po třicítileté válce vznikla, ačkoli se i o některých z nich sem a tam zmínka činí, aby čtenář neb ten, kdož by po mně pracoval, nemýlil se nějakou topografií, která by dotčenému předmětu větší stáří přikládala. Také jsem vynechal tak řečená „sídla“ šestnáctého století čili pouhá stavení ve dvorech, jimž se potom německy „herrschaftliche Wohnung“ říkalo.

U velikých hradův a zámkův, u tvrzí historické paměti hodných aneb takových, které pro polohu nebo zbytky své za popsání stály, podán jest popis nehledící k pouhému vyměření délky a výšky zdí aneb k jalovým výlevům lyrickým, nýbrž ke skutečné rekonstrukci; neb jen tímto spůsobem se stane ze staré zříceniny neb starožitného hradu pomník pravdivé a skutečné minulosti, poslední prst starých časův, jenž ukazuje na tabuli minulosti. Ne pouhé zdi, nýbrž to, proč tu byly, zasluhuje popisu. Vkročil jsem tím na dráhu, po níž šel u nás jediný A. Baum, důkladný znalec památek středověkých; on to byl také, který mě první před 17 léty na tu cestu uvedl, srovnávaje výpisy mé se stavem skutečným.

Popisy potřebují živobytí a mrtvé zdi oživení. Čtenářstvo naše tím vyrozumívalo ty tak zvané pověsti, a mnohým byly tyto pověsti hlavní, vše ostatní jen věcí vedlejší. Ale nehledí-li se k tomu, že o mnohých z nich lid ani neví, jest i na těch, kteréž jsou tištěny, velmi mnoho subjektivního, líčeného a od spisovatelů přidaného. Pověsti lidu jsou příliš stručné a musejí se teprve přioditi názory a slovy lidu; ale kdož to tak hned dovede, jako blahé paměti Erben? Pověsti tedy, pokud nemají jádra historického aneb jich potřeba není, tuto zcela se pomíjejí; nicméně jsem se přece o to postaral, aby se ty staré zdi aspoň trochu pokropily napřed mrtvou a potom živou vodou. Připojil jsem u větších předmětův obrazy z minulosti buď pro jich souvislost s předmětem, aneb pro jakoukoliv jinou příčinu. Nacházejí se tu aneb se ještě najdou vylíčení jednotlivých místností vnitřních, jak v minulosti vyhlížely, popis zbraní a šatstva, obrazy z rodinného a společenského života panstva bývalého a mnohé jiné věci, pokud se životem a působením na hradech souvisely. A poněvadž vzato za předmět vylíčení 14., 15. a 16. století, rozmanité věci se tu střídati budou a obsáhnou výjevy jak z paláců tak i z chatrčí. Při tom ovšem šetřeno, aby bylo vše historicky pravdivé v duchu oněch dob; pročež jsem se neštítil užiti tu i tam archaismů rozličných, ano i celé věty, v nichž se názor doby ukazoval, vplétati.

Potřebnou věcí býti mi se vidělo, ukázati smýšlení a mínění lidstva předvěkého, aby poznáno bylo, jak tehdá cítili, se radovali a trpěli. Což mohlo lépe věc tu ukázati, nežli slova

vlastní těch osob? Kdož by dovedl napodobiti onu sladkou a líbeznou mluvu dob minulých a prostotu, nekroucenou přirozenost, upřímnost a zase bujnost a jadrnost lidstva tehdejšího? Zajisté by bylo vypsání ducha tehdejšího mdlejší, nežli přímé a nezměněné výjevy jeho v dopisech rozmanitých. I v té příčině vidělo mi se u některých větších sídel z těch mnoha set dopisů, kteréž jsem pod rukama měl, některé (ty, které ráz doby mají a zábavnější předměty vypisují) vybrati a ve sbírku spořádati. Abych krátce pověděl, snažím se líčiti jen pravdu nestranně, bez ohledův a bez příměsků romantických, pamětliv jsa při všem, že čtenář nesmí hledati v dějepisném čtení sbírky anekdot, nýbrž věrný obraz všeho toho, co osvětu lidstva, národův a zemí podporovalo aneb zdržovalo. A poněvadž držitelé hradův a tvrzí ne vždy a jen někdy ve velké převraty ve vlasti naší působili, musí se to v naší sbírce hledati slušnou měrou.

Co se týče dat dějepisných, ručím nejen za jich pravdivost, nýbrž i za kritické užití jich; kde jest věc nejista, pozná se již z textu. V té příčině mi ve mnohých věcech radíval ctěný můj kollega prof. M. Kolář mnohými svými vědomostmi z oboru genealogie, heraldiky a života středověkého. Co se týče genealogických dat, bylo mi k nim na mnohých místech hleděti a z nich teprv o proměnách poměrů všelikých souditi, než zbytečně jsem jich nechtěl a nemínil nahromaditi. Stalo li se tak někde, myšleno tu opět na toho, komu by zpráva ta vítána byla. Kde byla dobrá příležitost, přidána jest tabule vývodní (genealogická), ale tak, aby doklady k ní pod čarou byly a přece mnoho zbytečně se neopakovalo.

Jednotlivé předměty srovnány jsou ve skupinách, jež se namnoze s bývalými panstvími aneb několika statky dohromady sloučenými srovnávají. Důležitým předmětům věnováno bylo širší a důkladnější vypsání; řadí se za sebou tak, že nejznamenitější sídlo jest v čele, po něm jiná sídla podlé důležitosti své následují a řada jich několika méně znamenitými se končí. K větším a znamenitějším sídlům přidána sídla okolní, namnoze tvrze, a vypsány při tom dějiny jejich stručně a tak, aby na skrovném místě mnoho materiálu vtěsnáno bylo. Část tato není tedy určena pro širší čtenářstvo, nýbrž pro učence a místní badatele, a má býti kritickým vůdcem v místních dějinách. Projevováno mi v příčině těchto menších sídel ústně i písemně přání, abych nezkracoval a nevynechával ničeho, avšak já shledávaje, že by spis nad míru vzrostl, hleděl jsem uskrovniti všude a badatele poukazovati ke pramenům.

Obrazy, které přidány jsou k dílu tomuto, kreslil chvalně známý umělec náš pan Karel Liebscher, hledě nejen ke stránce malebné, nýbrž i archeologické a poučné. Znaky rodinné ku konci knihy na zvláštních listech přidané obstaral pro dílo toto se vzácnou ochotností pilný jich sběratel p. Vojtěch Král z Dobrévody, kterýž i budoucně dílo toto v té příčině podporovati laskavě připověděl.

Přidáním mapy Chrudimska, na níž poznamenány jsou hrady, zámky a tvrze, o nichž v tomto prvním díle bylo pojednáno, jakož i nejstarší naše ohrady, doufáme, že jsme vyhověli přání nejednoho přítele starožitností Českých; neb podlé rozličných známek lze nejen stopovati doby rozličné, nýbrž i po cestách, když by se někomu vidělo památné osady naší minulosti navštěvovati.

Již při druhém spracování díla shledal jsem mnohé nedostatky a poklesky, jež mi opravily buď lepší a hojnější zřídla aneb zralejší uvážení. Vímť však jistě, že se nedostatků ještě hojnost vyskytne, jež se později podrobnějším propracováním opraví. Jestliže však přes všechny obtíže dílo mé přece „na pochvalu dobrých lidí“ bude, ukáže se tím také, že bych nebyl tolik dokázal bez pomoci vznešených a laskavých příznivců, jimž všem co nejuctivěji děkuji. J. J. panující vévoda Krumlovský a kníže pán ze Švarcenberka ráčil povolení své dáti, abych směl pracovati v bohatém archivu Třeboňském, při čemž snahu mou, času ani pohodlí nedbajíce, p. archivář Th. Wagner a pp. adjunktové Zub a Mareš se vzácnou laskavostí podporovali. J. J. panující pan vévoda Roudnický a vladař domu Lobkovského, J. O. pan hrabě z Buquoy a vysoce urození páni vladaři domu Hradeckého a hrabata z Chudenic ráčili svoliti, abych v archivech jich Roud-

nickém, Novohradském a Hradeckém zprávy sbíral, v čemž mi jich archiváři p. Dvořák, svobodný pán Weyhe-Eimke a p. Tischer s řídkou obětovností nápomocni byli. Slavný výbor musejní ráčil dovoliti, abych si směl rukopisy některé do Tábora vypůjčovati, čímž se mi práce má nemálo usnadnila. Dobré paměti p. biskup Litoměřický A. Frind (na onen čas kanovník při kostele Pražském a archivář při archivu kapitulním), p. archivář zemský dr. A. Gindely, pp. ředitelové desk zemských Demuth a Vobořil, p. ředitel Zoubek (onoho času archivář musejní), p. bibliothekář musejní Vrťátko, pp. Dvorský a Pažout, adjunktové při archivu zemském, p. archivář musejní Schulz buďtež tu jmenováni jakožto moji a díla tohoto laskaví příznivci; avšak zřídka se najde taková obětovnost a laskavá péče, jakou mi věnoval p. archivář Pražský Dr. J. Emler nejen dobrou radou, nýbrž i ustavičně skutečnou pomocí. A že mi u všech c. k. bibliothek, c. k. gruntovních a obecních úřadů, obzvláště Litomyšlského, Bydžovského a Rakovnického úřadu obecního, s největší ochotou pomáháno, netřeba dokládati pro toho, kdo v těch věcech pracuje pomoci dotčených úřadů vyhledával. Třeba také zmíniti se o platné pomoci, které mi přítel můj, prof. F. Slavík, dobrou radou a jiným spůsobem poskytoval. A strany tohoto dílu zvláště připomínám si vděčně všechny platné služby a vydatnou pomoc, které mi p. dr. Čermák v Litomyšli nejednou, anobrž mnohokráte prokázal. Buďtež všem pánům jmenovaným vřelé díky!

Psáno na Hradišti hory Tábor, dne 28. ledna l. p. 1882.

SPISOVATEL.

DÍL PRVNÍ.

CHRUDIMSKO.

LITOMYŠL HRAD.

1. Poloha Litomyšle u pomezí. Rozdíl mezi ohradami staroslovanskými a hrady středověkými. Život na hradě.

Radu výkladův svých o starých hradech a tvrzích začínáme s jedním z nejstarších a nejpamátnějších hradův v krajině historicky důležité. Na východním pomezí království Českého táhne se dlouhé a úzké údolí podél řeky Loučné, v staré době také Trstenice řečené. Svěží zelení lučin, kudy se řeka vine, střídá se tu se sinou barvou hájův, a stavení skorem veskrze podlé potoka rozložená zakrývají se za stromy stinnými, chtějíce veselým vzezřením půvab krajiny překonati. Nezkažená mysl obyvatelův, místy ještě starodávný jejich kroj a lahodná mluva unášejí nás bezděky do starých dob, připomínají nám šedou dávnověkost, kdy předkové těchto venkovanův kraj nad jiné úrodnější vlkům vyrvali, připravujíce nástupcům svým život méně pracný, veselý a spokojený.

Nebylo však celé údolí za dob nejstarších obydleno. A chceme-li ohledati nejstarší sídla v krajinách těchto, vydáme se na starodávné cestě z Moravy do Čech na ves Brněnku (odtud něm. Brünnersteig) vedoucí. Při stezce, u níž nyní pšenice a žito považlivě své hlavičky klátí, prostíral se za oněch dob širý hvozd, nejvydatnější obrana pomezí, kteréhož staří Češi více šetřili, než potomci jich o několik set let později. Nějaký kus před nynějšími Benátkami byl les po obou stranách stezky vymýcen, a šlo se tudíž bez bázně před loupežníky a dravou zvěří. Říkalo se tomu brána zemská. Přijdouce na stezce až k údolí našemu, zastavíme se před mohutnými náspy křovím a bujnou travou porostlými, kteréž velikou prostoru asi ve výměře 2 jiter objímají. Darmo bychom se vyptávali lidu zdejšího, co tyto mohutné valy znamenají; ústní podání o nich dávno již z paměti jeho vymizelo a pouze staré paměti psané podávají nám o nich několik chudých zpráv. Vedlé jich svědectví jmenovala se osada, která tu stávala, *Hrutovem* a byla takořka závorou u brány zemské, kudy se kupec nepropustil, dokud cla nezaplatil, a kdež se nepřítel zdržoval, dokud posila z blízka a daleka nepřikvapila. Tři sta Moravanův přicházejících do okolí zdejšího r. 1056, aby knížete Spytihněva uvítali, zajato jest a potom jako rukojmě za krajany své nepokojné po městech Českých rozsázeni jsou.

Klášter Litomyšlský bral platy z trhův, kteréž se na Hrutově odbývaly, rovněž i díl soli, kterouž sem kupci z Uher přiváželi, a sbíral si chmel po celém okolí Hrutovském. Ale dávno již lidé osadu tuto opustili, ponechavše dřevěná její stavení nezvratné zkáze, a toliko náspy zůstaly jako svědkové pradávné minulosti.

Minouce Hrutov shledáváme, že je celé údolí domky jen poseto; trvá to půl hodiny nežli se dostaneme vozovou cestou na pláni aneb

příjemnější cestou dolní až ku tržišti města *Litomyšle.* Zde se údolí něco rozšířilo, ale jen tolik, kolik stačí na úzké tržiště a čtvero řad domův. Skorem celé město leží na rovině, jen jedna jeho část obsahující největší stavení v celé osadě, totiž zámek s kostelem u otcův škol pobožných, vypíná se hrdě nad městem dolejším, jako by tu ještě veleli duchové, jichž přání bylo rozkazem několika tisícům obyvatelstva okolního.

Mnoho věkův pořád prošlých vyhladilo nejstarší památky zdejší; s nimi zanikl také *hrad* velmi rozsáhlý a tvrdý, jehož jméno nejednou v dějinách vlasti naší se připomíná.

Hrad zdejší byl zajisté Hrutova starší a každým spůsobem slavnější. Název svůj dostal po nějakém knížeti neb velkém pánu, o němž se více neví, nežli že slul *Lutomysl.* I kolem tohoto hradu bývaly mohutné náspy, a ploty dřevěné na nich sroubené dodávaly jim větší tvrdosti a nedostupnosti. Na dvou stranách chránily hrad sráz a svahy, na třetí a čtvrté (nynější Záhradské a děkanské straně) býval hluboký příkop. Úvalem mezi dvěma náspy vedoucím znenáhla a po oklikách se kráčeti mohlo k bráně, jež se nacházela na nynějším rozhraní Litomyšle a Záhradí. Uvnitř valův byly kostely, dvůr čili palác úředníkův knížecích (curia, palatium, odtud název paláce, hlavního stavení hradského), některá jiná menší stavení a také prázdné prostory; neb v čas nebezpečenství se tu mělo skrývati množství obyvatelstva okolního i se stády svými. Vše bylo ze dřeva neúhledně sice, ale spůsobně přece, jak toho potřeba žádala, zhotoveno. Nemilovaliť staří Češi staveb kamenných, přestávajíce na staveních dřevěných. A jestli si kdo postavil stavení po spůsobu římském, t. j. z kamene, považováno dílo takové za věc velice nákladnou a podnik takový za tyranství a ukrutnictví. Pod hradem bývalo *podhradí* asi na prostoře nynějšího tržiště. Bydleli tu vedle osadníkův, kteří se ničím od sedlákuv nerozeznávali, také kupci a řemeslníci, kteří pod záštitou valův hradských pokojně živnosti své si hleděti mohli, majíce vodu a pole své, tudíž více po ruce, nežli společnost hradská.

Z toho seznati lze, že byl veliký *rozdíl mezi nejstaršími hrady Českými a hrady takovými, jež byly po spůsobu západním na skaliskách a vrších* v mnohem menším objemu, ale tím tvrději staveny. Proto nazývali staří letopiscové staré slovanské hrady městy (urbes, civitates), proto podrželo v ruském jazyce slovo „hrad" týž smysl, jaký má u nás slovo město. Onyno byly pevnostmi v našem smyslu, jměním knížete a společnosti zemské, tyto pevnůstkami někdy obvodu nejskrovnějšího a majetkem jednotlivých pánův neb zeman, kolikráte společnosti okolní více škodlivým než užitečným. Staročeské pevnosti hynuly tím spíše, čím více se zdokonalovalo umění válečnické a cizáctví prožíralo starodávné řády a obyčeje slovanské. Jako ustoupili hradové středověcí dělům a puškám, když na ně ohnivé a hromové rány vychrlovaly, a panstvo zříkajíc se živobytí prostého, sestupovalo do nížin mezi sedláky a měšťany, připravujíc si tu živobytí rozmanité a rozkošné: tak i zanikali nejstarší hradové městští, stávajíce se zřízením nových měst, kamennými hradbami hrazených, zbytečnými, ano proti prakům a jiným strojům válečným na mnoze zdokonaleným slabými a křehkými. Nejsou-li valy Hrutovské prací dětskou, hradby měst našich výtvorem jinoší síly proti dílu mužnému, jaké vytvořili Vauban a jiní mistři v hrazení pevností?

Středověké hrady měly jinou podobu a jiné sestrojení složitější, nežli bylo u hradův nejstarších. Čím více vtip a důmysl lidský v umění válečném pronikal, tím tvrdších ohrad a obran všelijakých bylo třeba postavovati proti němu kromě valův s nasazenými na nich sruby a rozestrkanými koly. Bylo tu koliko bran, hradeb, domův, věží s podsebitím, pokrovím, zábradly, ochozemi, arkéři, výstupky a j. Cesta do nejvrchnější části nešla nikdy rovně, nýbrž po oklikách, ano třeba okolo celého vnitřního hradu; vše pak bylo z kamene a ze dřeva dílem umělým a řemeslným zřízeno. Proto se staročeský hrad, přeměněn byv na spůsob feudalní, středověkému hradu málo podobal, jak to zřejmě nacházíme na Litomyšlském hradě, jenž patřil k malému počtu hradův, kteří nebyli opuštěni, nýbrž po novém spůsobu zpevněni a zřízeni. Poněvadž bylo také podhradí bývalé na město povýšeno a zdmi ohrazeno, postavila se na městské straně jednoduchá hradba; na druhých stranách ponechány valy a příkopy, a za ně postavili nad to hradbu kamennou s ochozemi a jiným k tomu příslušenstvím. Ponenáhlu zanikla i dřevěná stavení na hradě a nahrazována stavbami kamennými. A tak vyšehrad tento neměl sice malebného vzezření, jako jiné hrady středověké, ale vyhlížel tím velebněji, poněvadž tu bylo viděti směsici domův všelijakých a staveb s věžemi tu vysokými a štíhlými, tu hrubými a širokými, a nalepené menší na nich věžičky, výstupky a j. dodávaly celku půvab rozmanitosti.

Také *život na hradě* se časem měnil. Napřed tu bývali úředníci knížecí s brannou družinou: vladař čili správce statkův knížecích, komorník čili ten, jenž platy běžné a stálé vybíral a ke komoře královské odváděl, lovčí či polesný, který lesy hájil, zvěř honil a prodávati dal. Ale brzo se věci na hradě valně změnily. Kus po kusu *dostaly se blízké statky klášteru* na hradě založenému. Dány jsou mu i lesy rozsáhlé, aby je vysekal a v úrodné role obrátil. Konečně tu nezůstalo knížeti nic, tak že sem ani vladaře ani lovčí neposílal a důchody knížecí skrze jiné úředníky vybírati dával. O místnosti na hradě

Litomyšl.

se nikdo více nestaral, a tak se v ně klášter znenáhla, ale tím bezpečněji uvázal. Velkou část lesův mniši vymýtili, porostliny vyklučili, a všude na mýtinách povstávaly nové vesnice osazované na mnoze lidem německým. A jakož vyňati čeští poddaní kláštera z moci soudu zeměpanského, zejména krajské coudy Vratislavské čili potom Mýtské, tak že viny jich soudil toliko opat kláštera a pokuty usouzené k užitku svému obracel; tak povstali též soudové, jaké připouštělo tehdejší právo německé; neb osadníkům novým ve všech potřebách vyhověno, jen když to peníze vynášelo, ano i někdy před dřevními obyvateli přednost dána. Na vesnicích měli potom soudce či rychtáře buď dědičné neb volené a nad celým panstvím bděl jeden soudce čili rychtář klášterský. Tak zatemňovala pravomocnost kněžská v krajině zdejší soud krajský a nastala brzo i doba, kdy ho na Litomyšlsku potřeba nebyla. Ještě čilejší život nastal na hradě když bylo zřízeno *biskupství Litomyšlské a klášter na kapitolu přeměněn.* Tu povstal vedle paláce opatského ještě nový palác biskupský, stavení pro hodnostáře biskupovy, jak duchovní tak i světské. Na hradě bylo živěji nežli kdy jindy, a v čas slavných služeb božích sotva se mohlo projíti hlavní cestou.

Biskup maje veliké statky (Litomyšl, Landšperk), z nichž mu velké a mnohé důchody vycházely, otočil se *dvorem slavným,* jako nějaký kníže. Ať nedíme o hodnostářích, kteří byli v konsistoři jeho, připomeneme, že byli stále při osobě jeho hofmistr, maršálek, pokladník, mistr kuchyně, číšník, sklepník a j. mnozí. K prvním z těchto jmenovaných úřadův bráni byli šlechtici, z nichž také volen býval i purkrabě hradu Litomyšle, t. j. ten, kterýž o bezpečnost hradu pečovati, čeleď hradskou chovati, někdy i k pracím hospodářským dohlížeti povinen byl. *Purkrabí* byl povinen chovati na tak velikých hradech, jako bylo v Litomyšli, několik jezdcův (2 neb 3 neb i výše), sám jsa tudíž třetím, čtvrtým neb kolikátým jezdcem. Kromě toho choval na větších hradech 20—30, na menších 10—20 střelců pěších ozbrojených kušemi neb samostřely, konečně čeleď dělnou, kolik jí na hradě potřeba byla. Slovem chovati vyrozumívalo se tehda „celé zaopatření“, jak se nyní po německu říká. A poněvadž tenkráte, když pán na hradě nebydlíval, purkrabě čeleď hradskou „krmiti“, šatstvem, zbrojí, zbraněmi a jinými potřebami opatřovati musil, dáno mu obyčejně od pána (kromě služby jemu náležité) několik set kop, žito, oves, kury (slepice, jež sedláci jménem platu odváděl), ryby a j., také užíval luk jistých a mohl si dříví z lesův bráti. Kázala-li toho potřeba v čas války, najato jest něco více pacholkův branných, a rychtáři dědiční, kteří měli na panství veliké statky sedlské, byli tenkráte také povinni buď sami jíti aneb jednoho chlapa na koni i s kuší vypraviti.

Kromě úředníkův biskupských, jak duchovních tak i světských, bývali při dvoře jeho *panoši neb zemané* chudší, kteří mu sice ničím nepřisluhovali, avšak průvodem svým jízdám a vycházkám jeho veřejným lesku světského dodávali. Bylť biskupové té doby lidé dvojí spůsoby: jednou co sluhy Hospodinovi, když chodbou z paláce vedoucí sešli do kostela hlavního, aby církevní obřady vykonávali; po druhé, když obcovali radovánkám světským, jako každý jiný šlechtic neb pán. Největší lesk biskupského dvora ukázal se při slavnostech veřejných, kdež biskup přioděn rouchem drahocenným kráčel pod nebesy dílem nákladným zhotovenými a doprovázen byl všemi úředníky svými duchovními i světskými. Při takových příležitostech podobal se hrad náš jakémusi mraveništi, v němžto se v pestré směsici osob sem a tam míhajících barva s barvou s největší rozmanitostí střídala, k milému to podívání a podivení poctivého rolníka, jenž kolik mil z dálky byl přišel, aby věc svou na zámku pořídil. Barev neurčitých a nejasných, jako má pokolení nynější ve zvyku, doba stará neznala a naši předkové proto ani mnoho slov k pojmenování barev rozličných, jako se nyní nachází, neměli.

Vychování tak velikého dvorstva, jaké mívali biskupové, potřebovalo velmi mnoho peněz; neb ti, kteří byli vyššího úřadu a stavu šlechtického, hodovali s biskupem, honosíce se tudíž i v listinách, že jsou stolovníky biskupovými; ti pak, kteří byli nižšího řádu, stolovali u jiného stolu, na nějž se jídla z předního stolu přenášela. Poněvadž měl každý úředník biskupův svá pacholata a služebníky a biskup je také živiti musil, bylo tu ještě několik jiných stolův, k nimž také přičísti jest stůl pro čeleď hradskou a dělnou; neb tam, kde sídlel pán, dostával purkrabě toliko plat pro svou osobu a neměl svou kuchyni, jako purkrabě na hradech, kdež pán nepřebýval. Z těch příčin měli mistr kuchyně, kuchaři, kuchtíci a děvečka, jež nádobí myla, práce s dostatek. Jídlo bylo dobré a jadrné, avšak prostě připraveno a dávána ho taková hojnost, že se každý dobře najísti mohl. Čeládka dostávala kromě polévky a hovězího masa okruží, hovězí hlavy, hrách a podobné krmě; na tabuli panské vídati bylo ve dni, když posty nebyly, všelijaká masa zadělávaná, pečeně, ptáky, drůbež, koroptve, zvěřinu, zeleninu; o dnech postních pak chutné ryby všelijakého druhu, jakých panství Litomyšlské podnes poskytuje v hojnosti. Zvláště padlo mnoho kur či slepic a krmných volův. Onyno přinášeli poddaní sami v jistý čas určený, zaplativše si jimi část nynějších daní; dávali také obyčejně ke svátku sv. Martina krmené husy. Hovězí maso kupovalo

se buď u řezníkův v městě aneb poráženy panské voly řezníkem, kteréhož si pán velkého panství ku své potřebě držel. Ostatku poskytovalo hospodářství polní a lesní.

Válkami husitskými přerušen jest život čilý, který na hradě panoval, ale obnoven jest po nějakém čase arci skrovnější měrou, když na hradě vrchnost světská panovala. Jak se mezi tím také tvářnost hradu samého měnila, ukáží dějiny jeho, k nimž nyní přistupujeme, opakujíce ještě jednou v krátkosti, co k spojitosti jich potřeba bude.[1])

2. Dějiny hradu a jeho držitelův.

O vzniku hradu Litomyšle nelze podati zprávy doložené, ježto jest jen to na jisto postaveno, že zakladatel jeho slul Lutomysl a že založil hrad v dobách prastarých, kam již paměti nesahají. Poprve připomíná Litomyšl Kosmas, řka, že byla pomezným hradem panství Slavnikova k východu. Podlé staré pověsti byl by však hrad ještě starší; neb nacházel se na něm kromě některých stavení knížecích chrám sv. Klimenta, jenž byl prý sv. Kyrillem a Methodějem ubírajícími se do Čech založen. K tomu přišel ještě (jak již dotčeno) klášter r. 1098 založený a knížaty a jinými dobrodinci hojně dařený, jenž brzo budovou svou, domy přistavenými, ku př. domem opatovým, školou a novým chrámem klášterským velikou část prostory hradské zabíral. Za prvního trvání kláštera byl hrad zdejší jměním knížecím; neznámým však spůsobem dostal se celý ten vrch v držení kláštera, jak nás prameny pozdější poučují. Pod panství jeho dostalo se také podhradí, r. 1259 králem Přemyslem na město povýšené, a nadáními rozličnými i rozsáhlé zboží v okolí, jež se skorem pozdějšímu panství Litomyšlskému rovnalo. Opatové na hradě bydlící a spolu držitelé hradu byli: Jan 1141—1145, Deocarus 1160–1167, Jurata 1184, Myslen 1185—1201, Heřman 1221, Valter 1225—1226, Ota 1231—1234 (Heřman 1249?), Štěpán 1268—1269, Kunrat 1314—1326, Jindřich Calta 1339. Za těchto posledních opatův také asi přeměněno staroslovanské opevnění hradu a nahrazeno hradbami kamennými na spůsob tehdejších hradův západoevropských. Možná však, že se to stalo teprv při hrazení města, jehož se níže dotkneme.

Hradby dřevěné.

Ještě než se Karel IV. králem Českým stal, horlivě se o to zasadil, aby bylo povýšeno biskupství Pražské na arcibiskupství a v *Litomyšli* aby *nové biskupství zřízeno bylo*. K jeho prosbám jsa papež Kliment VI. nakloněn, klášterský kostel panny Marie na biskupský povýšil a za prvního biskupa *Jana* opata kláštera Luckého potvrdil. Klášter se tím dostal v podruží biskupovo přeměněn byv na kapitolu, a statky klášterské většinou obráceny byly k nadání biskupství. Až po tuto dobu byl opat bydlel v paláci, jenž slove starý; však když biskup na hradě sídliti začal, nastala potřeba nového stavení, v němžto by nestěsnávaje se s převorem bydliti mohl. I vystaven jest palác řeč. Nový v místech nynějšího zámku.

Za prvního spolubydlení biskupa a mnichův na hradě přišlo ke všelikým roztržkám napřed jen o statky, později i o místnosti na hradě. Co se statkův dotýče, poslán jest do Litomyšle Předslav, biskup Vratislavský, jenž je roku 1347 rozdělil, ačkoliv tím ještě strany na dobro neupokojil. Po urovnání věci té, jakož i prvních záležitostí, jež spojeny byly s uspořádáním biskupství nového, obrátil biskup zraky své k ohrazení města posud otevřeného. Aby práci tím snáze provedl, povolil mu císař (1351, 4. května) vybírání mýta v Litomyšli, Ústí a Lanškrouně dotud, dokud by hradby městské vystaveny nebyly. V obvod hradeb byl také hrad náš pojat a z Litomyšle učiněna jest na spůsob tehdejší tvrdá a důležitá pevnost zemská.

Po dvou letech (1353) zemřel biskup a na místo jeho dosazen *Jan II. ze Středy*, protonotář císařův a kanovník kostelův Olomouckého a Vratislavského, jenž se stal později kancléřem císařovým, jej tudíž na cestách jeho provázel a málo se v Litomyšli zdržoval. Nicméně byl pečliv o dobré města, a k zvelebení služeb božích a k povznešení ducha křesťanského o vyzdvižení nového kláštera Augustinianův velice pečoval. A také svůj úmysl r. 1357 provedl. Za jeho vlády bylo biskupství značně zvětšeno; neb Jan

[1]) Pomůckami byly Jelínkova historie Litomyšle a moje rukopisné práce o biskupství Litomyšlském s regesty k tomu sebranými a staré topografii města. Při vypisování dějin hradu hleděno arci k tomu, co se hradu výhradně týkalo a tudíž mlčením pominuto vše, co se dotýče věcí jen klášterských a biskupských, jichž vypsání by jednu knihu samotnou vyplnilo.

k němu připojil veliké panství Landšperské, jež od kláštera Zbraslavského směnou za některé vsi ve vnitřních Čechách získal (1358). S kapitolou svou měl biskup rozmanité rozmíšky, nejvíce však o ty věci, jež dopodrobna v rozdělení biskupa Předslava vytčeny nebyly. Co se věcí těchto dotýče, přišly obě strany mocně na arcibiskupa Arnošta, jenž povolav k sobě biskupa Olomouckého je r. 1358 tak porovnal, že v příčině statkův pozemských mír na několik let zjednán byl. Učiniv biskup r. 1360 znamenité nadání městu Litomyšli, jímž teprva pravé řády městské se zde zakořenily, r. 1364 povolán byl na biskupský stolec v Olomouci, kamž se odebrav, po 16 letech (1380, 23. prosince) zemřel. Tělo jeho bylo ku zvláštní žádosti jeho v klášteře Augustinianském v Litomyšli pochováno.

Nově zvolený biskup *Mikuláš* dlouho na Litomyšli nepřebýval; nebo jsa nemocí sklíčen již roku 1364, 6. srpna zemřel a nástupcem jeho stal se *Albrecht ze Šternberka*, před tím biskup Zvěřínský. Za něho se sice předešlé pře s kapitolou o statky neopakovaly, za to však povstaly nové o stavení na hradě, jichž posud obě strany společně užívaly. Dobrovolnou smlouvou r. 1366, 18. června učiněnou stalo se rozdělení takové: Kapitole mimo konvent, v němž bydleli, vykázán palác starý (někdy obydlí opatův) a všecko jiné v tom pořadí až ku bráně scholastikově (kromě sýpky tuto stojící, jež biskupovi ponechána). Biskup podržel nový palác, v němž bydlel, a všechen prostor z druhé strany starého paláce k půlnoci se táhnoucí a brány svrchupsané se dotýkající. Dvě leta potom Albert povýšen byl za arcibiskupa Děvínského, na jehož místo zvolen byl *Petr Jelito*, biskup Churský. O činnosti tohoto biskupa v Litomyšli mnoho známo není. Víme toliko, že r. 1368 upravil meze lesův kapitoly své a r. 1371 v Lanškrouně nový klášter sv. Augustina založil. Hned roku potomního směnil biskupství Děvínské s *Albrechtem ze Šternberka*, kterýž tím spůsobem po druhé na stolec v Litomyšli dosedl. Přebývaje tu Albrecht několik let, založil nový klášter Kartuzianský při tvrzi své Tržku (1376), jenž se až do bouří husitských zachoval. Založil též v Litomyšli lázeň českou (1378) a blíže Opatova rybník řečený Sternteich, poněvadž biskup po rodu svém hvězdu na štítě nosil. Zemřel pak r. 1380, 14. ledna na tvrzi Tržecké a pohřben v Šternberce Moravském, kdež byl klášter kanovníkův Lateranských založil. Po něm dosazen na stolec biskupský syn Jana markrabí Moravského *Jan (III.) Soběslávek*, před tím probošt kostela Vyšehradského.[1]) Jemu děkuje obec Litomyšlská znamenitou výsadu roku 1383 sepsanou, kteráž se s účelem svým, pozdvihnouti živností městských, neminula. I na dále mohl biskup obci prospívati; však brzo po tom papežem povýšen na patriarchu Oglejského, kdež r. 1394 smrtí násilnou sešel. Po něm stal se biskupem *Jan (IV.)*, notář králův, jenž důstojnosti biskupské r. 1387 dosáhl. R. 1391 na místo jeho dosazen *Jan V.* z Prahy z rodu Benešovcův, potom pro kruté stíhání husitství Železný řečený. Hned v prvních letech vlády své nemálo byl účasten tehdejších věcí zemských jakožto člen jednoty panské proti králi Václavovi, při čemž i násilí málo váže s Bočkem Litickým a Smilem Flaškou z Rychemburka oblehl hrad královský Potštein.

Znak Litomyšle.

S kapitolou svou učinil r. 1398, 19. srpna poslední a konečnou slmouvu o *rozdělení celého panství a příbytkův na hradě*. Biskupovi přiděleny město Litomyšl s dvojím předměstím (českým a německým) s lázní českou, mlýnem v hradbách a mlýnem na Lánech, řeka Trstenice až k mezem Starého Mýta, dvůr v Zahájí, vsi Újezd, Lysá (nyní Vížka), Přibinova ves, Blažkova ves, Krasina ves, Lubníček, Propastná, Citov, Pazucha, Hranice, Žďár, Jansdorf s novou osadou, Strakov, Mikuleč, Osík, Vidlatá Seč, Chotinov, tvrz Záběhlice u Prahy a dům v Praze pod hradem ležící, vsi Třemošná, Sebranice, Lubná, Skuhrov, Lezník, Sedlíkova hora (Pohora), Kaliště, polovice Širokého dolu, Kuncdorf a Květná, Bohuňovice, Hrušová, plat v Církvici, Němčice, Dvořice, Svinná, Kozlov, Karle, Morašice, Sedlištky, Řikovice, Semanín, Lačnov, Heřmanice (Hermanzdorf) u Svitavy, plat ve Svitavě, Nedošín, tvrz Tržek s dvorem a mlýnem, Sedlištky s dvorem, Litrbach, rybník Sternteich se dvorem tudíž a platem ze vsi Sling, zboží v Božím domě s příslušenstvím a hrad Landšperk s rozsáhlým zbožím. Kapitole se dostaly vsi Opatov, Jetřichov, Chmelík, Střenice, Kornice, Církvice, Javorník, Poříč, Zrnětín, Rez, plat v Cíkově, dvory v Hrušové, Osíku, Vlkovský, v Strakově, na Zahájí, Lažany, Pazucha s mlýny jistými a lázní německou v Litomyšli. Co se týče hradu samotného, rozdělen tak, že každé straně připadla část jistá se staveními, a sice aby převor a kapitola

---

[1]) Pangerl Urkundenbuch von Goldenkron p. 159.

drželi „celou tu část, ve které nyní obývají, která z jedné strany přileží sakristii a ambitu kostelnímu a z druhé strany hledí k východu počínajíc od starého paláce na zad kůru kostela postaveného se všemi tuto se nacházejícími místnostmi a příbytky řemeslníkův, zahradou převorovou, oběma branama a jiným příslušenstvím, jak to vše hradba velká počínajíc od řečeného velkého paláce ve čtverhranu až k věži kostelní, na kteréž nyní zvon a hodiny visí, obkličuje a zavírá, také s tím městištěm, kdež bývala lázeň kapitoly, nyní se však školy nacházejí, počínajíc ode zdí klášterských a jdouc k městu až k mezi, která se má udělati a počínati sloupem kamenným, který stojí u prostřed kaple čili sakristie kostela sv. Klimenta, však beze vší překážky hřbitovu, tudíž rovným směrem až k příkopu a klášteru bratří Augustinianův." Ostatek v tu stranu až k městu až na vrchol hory zůstaven jest biskupovi, jemuž tedy připadla „část z druhé strany kostela k severu ležící počínajíc od řečeného starého paláce za kůrem kostela ležícím a pojímajíc týž dům celý se všemi staveními novými a starými s kaplí sv. Kvirina, kudy se dolů k městu jde, s hradbami z předu a ze zadu, městišti, velkou branou, jíž se chodívalo obecně od kostela a z hradu do města a na druhé straně rovněž jest pod domem, v němž na ten čas oficial obýval, i s tím celým domem a jakýmsi malým městištěm ležícím mezi domem oficialovým a hřbitovem u sv. Klimenta". [1]) Stavení dílu svého každá strana měla opravovati, a na zdi hradské biskup a kapitola z měšce svého společně slibili přispívati.

Náš biskup často se zdržoval mimo Litomyšl, zvláště pro častá vyjednávání s jednotou panskou, později také pro rozbroje náboženské; však často také bydlíval na zdejším hradě maje dvůr tu zřízený jako nějaký kníže, s mnohými úředníky, kteří v čas jeho nepřítomnosti záležitosti panství spravovali. [2]) V následujících bouřích náboženských stál biskup při té straně, jež nové učení Husem vyvolané vyhladiti se snažila, pročež také Husovi všemožně odpíral. R. 1415 byl též na církevním sněmě Kostnickém, kdež proti Husovi zřejmě vystupoval, až z toho povstaly tuhé ústrky mezi biskupem a pány Českými, již se Husa zastávali. Proto i po upálení Husově největší rozjitřenost obrátila se proti biskupu, jenž byl jménem duchovenstva Českého a Moravského vedl v Kostnici při proti Husovi; jeho úředníkův na statcích došlo v nepřítomnosti jeho množství listův odpovědných od pánův i od rytířův, kteřížto nemeškavše zbrojnou mocí poděliti se statky jeho, zbavili ho brzy vší péče a řízení a správu zboží pozemských. Toliko v Litomyšli udržela se správa biskupská.

Když r. 1416 zemřel biskup Olomoucký Václav, zvolen na jeho místo Vyšehradský kanovník *Aleš z Březí* a poněvadž požíval přízně královy a arcibiskupovy, také jest uveden v držení řečeného biskupství. To bylo ale nevhod sboru Kostnickému, mylně zpravenému, jako by Aleš na kacíře laskav byl; pročež otcové zrušivše volení jeho, ustanovili Jana Železného biskupem Olomouckým a Litomyšlským pospolu, král však hájiv biskupa Alše v požívání netoliko biskupství Olomouckého ale i Litomyšlského, nechtěl Jana již ani do země své pouštěti. Teprve po smrti Václavově biskup Jan opět se usídlil v Litomyšli, po čemž r. 1420 králem Sigmundem učiněno narovnání takové, aby Jan držel biskupství Olomoucké, Alšovi pak ponecháno bylo biskupství Litomyšlské. Ještě 25. května t. r. přišel Jan do radnice zdejší, pomahaje konšelům sirotky po Stachovi z Vinař rovnati. Odebrav se do Moravy, bojoval proti husitství více mečem než slovy a zemřel r. 1430, 9. října v Ostřihomě v Uhřích.

Aleš ujav biskupství musil si od Jana ze Smilkova na Kostelci 4000 kop vypůjčiti, aby mohl dluhy, jež za pobytu svého v Olomouci učinil, zaplatiti a témuž Janovi na to list jistoty zdělati. Když se byla za těch časův (1420) strana husitská značně sesílila, hleděla moc svou nejen utvrditi, nýbrž i rozšířiti. Za tím účelem podniknuta v dubnu r. 1421 velká výprava do východních Čech, na které podrobena jsou veškerá značnější města, konečně i Litomyšl po útěku biskupově dne 2. máje bez krveprolití osazena. Zdá se, že panství husitské na Litomyšli ještě téhož roku na podzim přerušeno jest vojskem krále Sigmundovým, jenž právě v ty doby novou výpravu křižáckou proti Čechům podnikal a část voje svého z Moravy přes Litomyšl od Čech vypravil. [3]) Poněvadž se výprava ta nezdařila, upadla Litomyšl opět v moc Husitův a učiněn tu nejvyšším velitelem *Diviš Bořek z Miletínka*, vůdce bratří Orebských, jenž o Litomyšl se opíraje odtud na všechny strany, zvláště pak na Moravě s nepřátely kalicha válčil. Než r. 1425 Sirotci

---

[1]) Určení bližší následovati bude při rozboru části hradských.

[2]) Tak se připomínají r. 1403 Příbek maršálek, jenž na místě biskupově prodal odúmrtí ve vsi Lubničce (Lib. inscr. civit. Lutom. I. 19.), 1404 a 1405 Otík z Říčan, purkrabě hradu (ib. 28, 29) a Hron, sudí na panství biskupském (judex provincialis), 1406, 1407 a 1416 Bernart purkrabě (ib. 41, 58, 110), 1407 Mikuláš z Jansdorfa sudí (ib. 45, jinde slove Nicolaus Schyslerz), 1420 Bernart z Plotišť purkrabě (ib. 131). Matka biskupova Aneška, vdova po Haně Benešovském, koupila si r. 1407 dům blíže rybníčku pod hradem na rohu ležící (ib. I. 50), jejž dala r. 1415 Vaňkovi, komorníku svému (ib. 102).

[3]) Palackého děje III. b. 129—130. — Pešina (Mars Morav. p. 511 sq.) udává, že by se byla na hradě našem po 4 leta posádka biskupská držela; zdá se nám však pravdě býti nepodobno, aby Husité zmocnivše se města o hrad péče nebyli měli, a hrad sám ležící v městě Husitům poddaném byl mohl uchrániti se proti němu celá 4 leta. Také i líčení o dobývání hradu, kteréž Jelínek ve své dějiny (I., 291 násl.) pojal, jest naprosto Pešinou vymyšleno, jako jeho všechny zprávy, jež se jinými prameny nedotvrdily.

bojujíce s bratry Orebskými opanovali Litomyšl, kteréž jim prý postoupil dne 14. února Diviš sám do Kolína se odebrav. Podrobných a věrohodných zpráv o tom nemáme a nevíme, zdali spuštění hradu máme přičítati tomuto aneb snad předešlému osazení. Zdá se, že Sirotci majíce více živlův obecného lidu obrátili nevoli svou proti stavením duchovním na hradě se nalézajícím, jež z velké části porušeny jsou; avšak hradby zůstaly ve své dřevní podstatě. Nový hejtman *Jeník z Mečkova*, jinak z *Nedanic*, známý válečník, usídlil se v paláci biskupském, kdež si také hospodářství podlé pohodlí svého zřídil.[1] Provozoval v Litomyšli táž práva, jako dříve biskup a ve všech jednáních konšel nacházíme jméno jeho na prvním místě. Vedlé něho zůstal nějaký čas v úřadě Petr, maršálek a Jíra, purkrabě.

R. 1432 byl po Jeníkovi hejtmanem *Vilém Kostka z Postupic*, jenž se téhož roku 13. září vedlé vrchního hejtmana Otíka z Lozy a hejtmanův na Rychemburce a Landšperce ve smlouvě učiněné s knížaty Slezskými připomíná.[2] Hejtman tento zůstal na Litomyšli až do příchodu císaře Sigmunda a i potom podržel panství. Neb týž císař zapsal mu r. 1436, 21. září hrad a město Litomyšl s příslušenstvím a dvůr v Hrušové ve 4000 k. tak, že Vilém neměl lidí obtěžovati ku pohoršení toho zboží mimo spravedlivé poplatky, a komoře královské povinen byl každý rok 100 ss. gr. platiti.[3] Jak velice toto zapsání straně katolické proti mysli bylo, dokazuje místo v Kronice Mikuláše z Čech, minority, jenž si stěžuje, že se Litomyšl stala peleší lotrův a loupežníkův, a tu kdež býval klášter a kostel kapitolní a kde dlel sv. Viktorin, nyní prý jest přístřeší koní a prasat, a kde stánek páně vystaven byl, jest obydlí kuchařův a lidí Boha se nebojících, jak prý sám onen minorita viděl.[4] Nicméně zůstalo panství v držení *Kostkův z Postupic* více než 100 let, ani mezitím biskupové zapomenuti a málo známí nuzně život svůj na Moravě trávili.

Vilém Kostka, syn někdy Zdenkův, jenž byl ke konci 14. stol. pánem na Postupicích, byl jedním z nejnadanějších českých pánův, býval náčelníkem ve mnohých poselstvích a stal se předkem rodiny, později zvláště dary ducha diplomatického proslulé. Téhož roku, kteréhož dosáhl panství Litomyšlského, padl v boji blíže Hradce Králové, čemuž legátové Basilejští těšili se jako trestu, jenž dostihl svatokrádce.

Vilémův syn a dědic *Bohuše Kostka z Postupic* stál po smrti Sigmundově při straně krále Kazimíra a proti králi Albrechtovi s nemalým prospěchem válčil, později pak věrně setrvával při straně Poděbradské, jakož i r. 1448 dobytí Prahy Jiřím Poděbradským účasten byl. Zvěděv, že Litomyšlští za předešlých časův z povinnosti do důchodu biskupského ročně bečku soli odváděli, také dávku tu na nich žádal; ale uslyšev, že od toho byli biskupem Janem sproštěni, obci povinnost tu r. 1442 propustil. Zemřel r. 1449, zůstaviv mladého syna Zdenka. V držení panství následovali nyní bratří Bohušovi nedílní, páni *Zdeněk*, *Jan* a *Albrecht*. Zdeněk, jenž byl ženat s Eliškou z Martinic, byl také horlivým přívržencem Jiřího Poděbradského, o jehož povýšení na trůn z pánův světských nejvíce se staral; také od Jiříka, když na trůn královský dosedl, učiněn jest nejvyšším mincmistrem království 1458—1468 a nejv. purkrabí 1467. Více mu týž král zapsal panství Podlažické (1458), Moravskou Třebovou a Buzov (1464) a na zbožích biskupství Litomyšlského spočítal všech sum 12000 kop. (Bratr Zdenkův Albrecht obdržel r. 1462 od krále zápis na ves Újezd a dvůr Sedlištky, jichž matka Albrechtova Eliška užívala.) R. 1468 Zdeněk bojoval s Matyášem králem Uherským, jenž byl na Moravu vtrhl; chtě pak špihovati klášter Hradištský, přitáhl ke hradu Zvoli mezi Zábřehem a Mohelnicí, kdež dne 1. října v noci dal se přepadnouti od Františka z Háje. Tuť raněn byv smrtelně, nazejtří skonal na Zábřehu u pana Jiřího Tunkla. Ztráta jeho byla pro krále nanejvýše citelná a nenahraditelná; míval zajisté v něm svého nejdůvěrnějšího přítele, rádce a služebníka, svého tak říkaje Alter ego ve věcech týkajících se vnitřní vlády zemské; strana pak pod obojí v Čechách celá želela v něm ztráty prvního náčelníka v stavu panském.[5]

Panství Litomyšlské (tuším od těch dob, co se stal Zdeněk pánem na Třebové) převzal *Albrecht z Postupic*, bratr jeho, fojt markrabství Lužického. Byl totiž co pán Litomyšlský r. 1464 Kubovi rychtáři z Janštorfa práva rychty jeho potvrdil. Když zemřel dotčený již Zdeněk, zdědil po něm Albrecht s bratrem svým všecky klenoty od zlata a stříbra, všecky listy a zápisy na zboží a konečně dům v Praze.[6] Však tím se také stalo, že se oba bratří o veliké statky své poděliti musili, neb Albrecht podržev si Třebovou a statky své na Moravě (Helfenštein, Buděhostice, Přerov, Hranici), odevzdal panství Litomyšlské a Landšperské bratru svému *Janovi*, jenž již před tím Brandýs držel, Podlažické s Novohradským bratrovci *Zdeňkovi* (synu Bohušovu).

---

[1]) Tak se připomíná r. 1431 Jan z Cimruk, mistr kuchyně Jeníkovy, jenž si koupil velikou sladovnu pod klášterem.
[2]) Palacký, Urkundl. Beiträge II., 314.
[3]) Arch. č. I. 516.
[4]) Dudík, Mährens Geschichtsquellen I., 421.
[5]) Zdenka přečkala choť jeho Aneška z Kafunku, jež držela městečko Mnichovice se vsi Bozkovem a dům v Praze „u hadův" řečený, což vše (1483, 27. května) odkázala, ono králi Vladislavovi a tento Ondřejovi z Kafunku (Rel. tab. II., 398).
[6]) Rel. tab. II. 359.

Pan Jan byl v příčině náboženství[1]) bratřím Českým velmi přízniv, a tudíž je také na panství svém podporoval. K řízení panství nařídil jako vrchního hejtmana Jana Klusáčka ze Zhoře. Král Vladislav našemu Janovi rozličné milosti udělil: r. 1472, 13. května potvrdil mu všechny zápisy na zboží biskupství Litomyšlského,[2]) r. 1474, 3. ledna k prosbě jeho dovolil obci zdejší větší clo vybírati; když pak potom Jan udělal valy okolo hradu Litomyšle k opravě a k pevnosti téhož hradu a veliký náklad na ně učinil, tedy mu král Vladislav (1477, 9. listopadu) k dřevním sumám 1000 fl. uh. přirazil; konečně mu týž král r. 1479 další užívání[3]) panství potvrdil. Poslední leta živobytí svého míval u sebe strýce své Zdenka Novohradského a Jiří Hrabiši († 1491, syna Albrechtova), onen i v privileji obce Brandýské Janem vydaném (1483) nazývá se seděním na Litomyšli,[4]) oba pak strýcové svědčili r. 1486, 26. června v listině, jížto Jan postoupil špitálu Choceňskému luk „Tasinek".[5]) Byl to tuším Janův poslední zápis; nebo nedlouho potom zemřel.

Po smrti Janově bratří *Bohuše* a *Jan*, vedlé zápisův a pamětí tehdejšího věku, byli pány na Litomyšli,[6]) kdež učinili vrchním hejtmanem Hynka z Újezda. Jako otec tak i oba synové nemálo přáli jednotě bratrské, ano Bohuše stal se i jejím horlivým členem.

Času toho byly stavby na hradě prodloužením věků veliké spousty utrpěly. Mimo bývalý palác biskupský, na němž pánové bydleli, byly tu jen zříceniny kostelův a ostatních stavení. Tudíž Bohuše chtěje město rozšířiti, všechna tato zbořená stavení se zemí kázal srovnati a na místě tom město (či spíše ulici) založil, jež městem Novým jinak Horním nazval. Pak práva, výsady a nadání dolnímu či starému městu za předešlých časův udělené král Vladislav k žádosti jeho r. 1490, dne 16. března potvrdil, poplatky k důchodu obecnímu zvýšil a nové vysadil, a táž práva i Novému městu přidělil. Také ustanovil, aby měšťané téhož Nového města na vojnu potahováni nebyli, nýbrž pro obranu hradu v nastalé potřebě zachováni zůstávali. Potom r. 1491, 19. dubna oba bratří měšťany hradské na 17 let všech poplatkův a povinností osvobodili, mosty, bránu a fortnu v době té vystavěti slíbili a město jistými výsadami obdařili. Král Vladislav vida, an Bohuše hrad přeměňuje a staví, jemu r. 1498, 8. září na lepší stavení hradu a města 1000 k. gr. Č. připsal, nad to jej i nejv. mincmistrem učinil, konečně mu i r. 1500, 28. září povolil, že jej z Litomyšle jen biskup sám může splatiti.[7]) Bohuše, postarav se o zřízení slavné knihtiskárny bratrské na hradě, zemřel r. 1505, 29. ledna. Zůstaly po něm jen dvě dcery Anna a Markéta (vdané za Jana a Vojtěcha z Pernšteina), jimž dal strýc jich Jan věna po 2000 k. a k tomu jim zaručil, že mají po jeho smrti zboží Landšperské a Lanškrounské zděditi.[8]) Jan, pokud víme, ještě r. 1508 naše panství, jež mu společně se strýcem Zdenkem seděním na Novém hradě náleželo, řídil, však nedlouho potom zemřel.

Vratislav z Pernšteina a jeho manželka.

---

[1]) Pan Albrecht nebyv sám nikdy stálým ani husitou ani katolíkem, nestaral se také o náboženské vyznání svých poddaných (Palacký V. a 169). Týž jsa muž výtečných schopností, za krále Jiří rozličné a důležité úřady zastával a bohatství rodu svého panstvími na Moravě rozšířil. R. 1469 upadl v zajetí uherské, ani Uhrové zatím krajiny za Litomyšlí nelidsky plenili. Několik let před smrtí svou k církvi katolické přestoupiv, po smrti krále Jiří (1471) do Uher se obrátil, kdež od krále Matyáše hrabětem Komárovským jmenován jest. Odtud prý strojil úklady životu krále Vladislava, začež od toho odnětím domu v Praze pokutován jest. Zemřel r. 1477, 3. března.

[2]) Arch. gub. A. V. č. 283.

[3]) Ibidem B. I., 304.

[4]) Archiv Brandýský.

[5]) Kršky děje Chocně 20—22.

[6]) Vedlé arch. č. VI., 586 byl Bohuše synem Zdenka († 1468), vedlé však starého půhonu (rel. tab. I., 179) synem Janovým. Nám se zdá podlé dvou kšaftův (rel. tab. II. 359, 398), že byli Bohuše a Jan synové Janovi.

[7]) Arch. č. VI., 586. Podobněž i 1501, 29. ledna, že mu biskup musí dáti tříletou výpověď (tamže 587). Poněvadž tehda naděje nebylo, aby biskupství v starém lesku svém obnoveno bylo, panství Litomyšlské Kostkům skoro tak jako dědičně zůstati mělo.

[8]) DZ 45 B 12.

Vystavením horního města ztratil starobylý hrad Litomyšlský dřevní svou podobu a dílem i povahu hradu panského, stav se takřka městem hrazeným, a to i proto, že byli páni pouze obmezeni na palác biskupský, z něhož se vytvořil nynější zámek. Dlužno tudíž zavříti dějiny starého hradu a jen ještě vypsati části jeho před změnou dotčenou a také změny jejich v době pozdější arci mimo vlastní zámek.

3. Popis jednotlivých částí na hradě.

Hradby táhly se v starých dobách od rybníčka pod Olivetskou horou vrchem okolo zámku až k Záhradské bráně, odtud za nynějšími panskými domy, koleji a kostelem k mohutné baště pod týmž kostelem a odtud rovným směrem nad rybníček. Vedlé rozdílu 1398 učiněného měly se hradby ty společným nákladem biskupa a opata opravovati. Jan Kostka přidělal valy k hradbám (r. 1477) a to s velkým nákladem. Po založení horního města sloužily hradby k obraně horního města a připadly, pokud se dotýkaly dolního města, obci, ostatek pak vrchnosti zůstával. Rozprodáním jich za 16. stol. velká část přešla buď v majetek aneb aspoň v užívání soukromých osob. Tak zejména dala rada r. 1545 valy za domy Petra Žabky, paní Boršové, Martina Věje, paní Lackové, Krusnykle a Jana Slunečky (tedy za nynější kolejí) řečeným majitelům domův přiležících pod platem 10 denárův z každého dílu, ponechajíc si právo, aby v čas nebezpečenství valy ty zase na sebe potáhnouti mohla. Jiným opět téhož roku valy tamže vyměřila k stavení rámův soukenických.[1])

V hradbách bývaly dvě brány a ještě některé bašty:

a) Brána velká (kdysi scholastikova) nad rybníčkem, kudy se z kostela sv. Klimenta a s hradu do města chodívalo. Poněvadž brána tato byla dvojata a dosti široká, mohlo se v ní po založení horního města několik domův vměstnati.[2]) U mostu této brány nad rybníkem byla bašta branná a blíže ní nějaká fortna. Levé strany brány, když se chodilo z města, dotýkal se starý dům, jenž patříval k zámku, a za ním stála pekárna s maštalemi. Ten starý dům prodal pan Bohuše (1533) Jiříkovi Škodovi.[3]) Brána tato s domy všemi r. 1641 za své vzala.

Jan Augusta.

b) Brána horní naproti předměstí Záhradskému také již za dob biskupských stála. Na počátku 16. stol. byla nejspíše opravena aneb snad znova vyzdvižena, poněvadž se r. 1522—1531 novou branou nazývá. Později všelijak byla pojmenována, r. 1550 slove brána horní, r. 1589—1606 brána Záhradská, 1622 a 1638 také prostě hradská. V pravo od ní bývala bašta (u nynějšího panského domu). Roku 1531 dána jest Pavlovi Zámečníkovi k stavení, aby si tu krám udělal „u nové brány ven do příkopu“[4]); tento domek r. 1635 spustl. Této bašty dotýkala se červená věže k obraně brány stojící, kteráž se ještě podnes ve dvoře domu panského spatřuje. Viděti jest na ní dobře provedený znak Kostkův z Postupic, kteří ji snad vystavěli (1477?). Název červené věže má od červenavého kamene, z něhož je vystavena. (Viz obraz znaku na str. 5., věže na str. 10.)

Mohutná *bašta* stávala pod horní radnicí (nyní kostelem) a často se v listinách připomíná; slove 1517 baštou hradskou, 1547 baštou obecní.[5]) Jiná bašta bývala vedlé fortny nynější, tam kde se jí gymnasium dotýká, a dům, jenž tu povstal, název bašty podržel. R. 1678 se jmenuje kopcem ohrazeným. Jaké hradby bývaly na straně za zámkem, paměti naše nám nevypisují.

---

[1]) Kn. trhová r. 1542 E. 8, 18. Již r. 1524 pan Zdeněk povolil Lorencovi soukeníkovi, aby sobě rám postavil na vale za červenou věži (kteráž stojí posud) od nové brány počna. (Kniha trhová hradská r. 1510, C. 27.)

[2]) První dům z pravé strany ležel na baště u mostu hradského. R. 1501 koupil dům ten Martin Kabátník s Alžbětou manželkou svou od Jana lékaře. (Kn. velké pergamenové 41.) R. 1641 byl tento dům zbořen. Dům vedlejší měl 1508 Ondřej písař a po něm rozdílní měšťané, až i on byl r. 1641 zbořen (lib. inscr., II. 373.). Třetí dům koupil 1529 Jan ze Vchynic a držel jej až do r. 1536. Od r. 1552—1563 držel jej Žalman Žid, pročež se nazývá 1608 domem Židovským; zdá se pak, že odtud tento kopec obdržel název kopce Židovského, posud v Litomyšli platný.

[3]) Kn. trh. 1515, 267, 272, 363, 466. Potom držel tem dům Eliáš Trenčínský a v letech 1541—1569 nazývá se proto tento dům Trenčínem. Byl v řadě druhý a pod ním byl ještě jeden dům, jenž se v letech 1516—1554 připomíná.

[4]) Kn. trh. hradská z r. 1510. C. 27.

[5]) R. 1624 náležela již k domu č. 147 jsouc zbořena; neb v listině prodejní t. r. připomíná se „kopec slove bašta“, a ačkoliv se dům ten r. 1674 a 1681 „pod baštou“ jmenuje, přece se v letech následujících jen o kopci zmínka činí.

Červená věž.

Prostor nynější silnice, koleje pivovaru a domův proti němu ležících pokrýval *klášter* se stavbami vedlejšími [1]) a *kostel panny Marie*, snad také „starý palác.“ Klášter zanikl hned po r. 1425, byv snad ze zášti k bývalé kapitole vypálen. O položení kostela panny Marie [2]) víme jen tolik, kolik nám listina dílčí z r. 1398 vypravuje. Kůr kostela toho hleděl k starému paláci, a při kostele se nacházela věž, na níž zvonec hodin visel. Kostel tudíž se starým palácem zaujímal horní část při bráně Záhradské; kostel stál asi na místě nynějšího pivovaru, aneb spíše silnice u něho jsoucí. [3]) — Děje se též zmínka o třech oltářích téhož chrámu. Hlavní oltář panně Marii zasvěcený připomíná se r. 1390, kteréhož král Václav chrámu našemu daroval les Napresy s tou výminkou, aby kanovníci za rodiče jeho a královniny při témž oltáři každý den ranní mši svatou zpívanou k panně Marii sloužili. Mimo oltář sv. Václava r. 1145 jmenovaný byl tu též oltář sv. Kříže, kterýž r. 1397 Jan Mládec z Branné založil a znamenitě nadal. Prostor kostela a kláštera po r. 1490 samými domy a domky zastavili. [4])

---

[1]) Děje se zmínka o špitále klášterním, jehož však poloha není blíže určena. Opat Štěpán r. 1269 pro tento špitál 15½ hřivny stříbra, jež klášter sám na nemocné své každoročně nakládal, na fary ku klášteru patříci rozvrhl. Také nevíme, kde bývala *lázeň klášterská*, na jejímž místě r. 1398 školy stály.

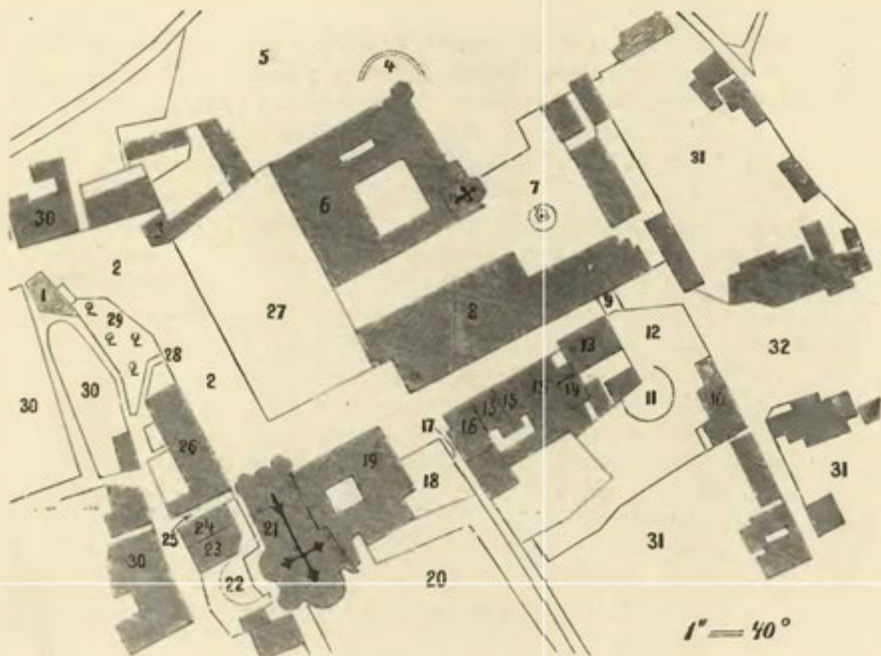
[2]) Kostel panny Marie vystaven asi zároveň s klášterem, avšak určitá o něm zmínka děje se teprve v bulle papeže Eugenia III. 1145. Téhož roku Ota kníže Olomoucký vyváznuv s biskupem Zdikem úkladům na ně strojeným v chrámu našem před oltářem sv. Václava na kolena svá padl a Bohu za šťastné uchránění vroucně děkoval. R. 1353 byl tu první biskup Jan pochován. Albert biskup z Děvína do Litomyšle se vraceje, přivezl sebou ostatky sv. Viktorina. Ty nejprve v městě svém Šternberce na Moravě uložil, potom r. 1376 dne 18. října je v našem kostele v olověné nádobě k poctě vystavil a téhož svatého za patrona biskupství prohlásil. Po r. 1425 již se tento kostel nepřipomíná.

[3]) Jelínek ve své historii (I., 300 pozn. 1.) praví: Strana jedna kláštera při kostele (podlé nyn. pivovaru) byla zanechána k obydlí úředníkův a že kostel v pivovar obrácen (sic), do něhož hlavní dvéře zazděny a na ně velký obraz Kristův vsazen byl. My prohledavše pilně knihy staré, poznali jsme toto lichou řečí býti. V nejstarších knihách se na těchto místech připomínají domy, a pivovar povstal na místě několika takových domův skoupených. Tak ku př. jeden dům byl r. 1547 vedle domu Martina Hanouska, ale již 1611 ležel vedlé „zámkovního pivovaru“, neb dům Hanouskovský r. 1582 byla vrchnost koupila a na stavení pivovaru obrátila. Také zprávy visitační z r. 1677 nic podstatného o poloze kostela tohoto nepovídají, při tom i bájky se dotýkajíce, že proměněn jest v pivovar.

[4]) Na místě dvou domův blíže brány Záhradské povstal po spuštění horního města *dům panský*, o němž se poprvé r. 1702 zmínka děje. (Urbář r. 1658 ještě to stavení nezná.) Vedlejší dům (č. 5.) držel 1526—1531 Diviš z Hustiřan a před r. 1536 Bernart z Ryzemburka na Jestřibci a j. v. R. 1788 prodala jej Eleonora Svobodova Jiřímu Christianovi hrab. z Valdšteina a od těch časův vrchnosti náleží. Vedlejší dům koupil r. 1727 František Václav z Trautmansdorfu od dědicův Pitrlovských a dav jej zbořiti, bránu od zámku k výjezdu na valy na místě tom r. 1731 vystavěl. (R. 1788 dí se: „neben der zur linden allee an der stelle des ehem. Pitterlischen hauses geöffneten ausfahrt.“)

Naproti tomuto východu byl ještě r. 1611 *dům „na rohu k hradské bráně“*, který držel 1534 Jan Švik z Lukonos, úředník panství. Po jeho zboření r. 1641 přidán k pivovaru. Na místě nynějšího stavení pivovarního stávali čtyři domové a mezi nimi ještě ulička k zámku vedoucí se nacházela. První blíže k městu držel 1568—1582 Petr Bořek z Poličan. Od něho, jako i od Václava Šotnara, Beneše řezníka a Havla pivovarníka skoupil domy r. 1582 pan Vratislav z Pernšteina, zbořil je a postavil tu pivovar.

Vedlé nynější koleje stál *dům* jeden (č. 6), jejž vrchnost r. 1803 koupila, jiný dům (č. 7), z něhož r. 1635 učiněna bečvárna (od r. 1733—1754 byly tu školy filosofické); dále následoval zase dům, a vedlé něho jiný, jejž měli 1573 Izajiáš Garský z Garu a 1577 Adam Egnar z Kosmačova purkrabě zámecký, a jejž 1676 kolej piaristská koupila (nyní roh koleje). Následovaly

Plán Litomyšle (hradu a zámku).

Na místě nynější zámecké zahrady proti gymnasii stával *kostel sv. Klimenta* s některými menšími stavbami. Zejména býval při bráně dům oficialův, jenž se vedle znění listiny r. 1398 též v blízkém okolí kostela nacházel. Kostel sv. Klimenta jest nejstarší stavení, jehož původ do šeré dávnověkosti stopovati můžeme. Velebnáť upomínka na tento kostel, na jehož místě víra lásky, něžný dar božského mistra, poprvé v Čechách vztýčila svůj vítězný prapor. Listina z r. 1398 o tomto kostelu povídá, že sloup kamenný, jenž ležel u prostřed strany kaple čili sakristie téhož kostela, tvořil mezi, od kteréž čára k velkému kostelu běžící dělila část biskupskou hradu a část kapitolní. Poněvadž se dále praví, že velkou branou (nad rybníčkem) k tomuto kostelu se přicházelo, hledáme položení jeho při nynější silnici na místě zahrady zámecké, však dosti blízko u brány; nebo mezi branou a kostelem bylo „malé pusté místo.“ Okolo kostela nacházel se hřbitov. V 14. a 15. století byl scholastik kláštera blízkého farářem při témže kostele a z příjmův jeho knihy k službám božím potřebné obstarával. R. 1396 patřil témuž scholastikovi desátek z lánu role ke dvoru Olšinskému patřícího. [1])

Svatí apoštolové Kyrill a Methoděj nesouce sebou ostatky sv. Klimenta, překročili prý ke sklonku 9. století pomezný les a založili v starém hradě Litomyšlském kostel sv. Klimenta, v němž část oněch ostatkův uložili. Listina z r. 1410 zrovna se dokládá děje toho řkouc, že jest „kostel sv. Klimenta, fara naše, kterýž první v České zemi svatým Kyrillem a Methodějem zasvěcen byl.“ O kostelu tom se zachovalo jen několik sporých zpráv; po celé 12. a 13. století mlčí o něm prameny, teprv r. 1347 dovídáme se, že Alžběta Tylova (Tylonissa) svou poslední vůlí témuž kostelu 6 kop ročního platu ze zahrady své v Litomyšli odkázala. Hojnější nadání učiněna jsou kostelu tomuto na počátku 15. stol. Před r. 1416 daroval mu Heinlin kupec zdejší domek na horním předměstí, kterýž farář za 10 kop měšťanu jistému prodal. R. 1411 daroval kostelu Ondřej, pekař, krám chlebný; r. 1416 plat 24 grošův kostelu patřící a na domě Jana kováře pojištěný přenesen jest na čtvrtou jatku řeznickou blíže špitálu ležící. Tuto jatku obec k opatrování přijavši pronajala a úrok ke kostelu odváděti se zavázala. I po bouřích r. 1420—1425 kostel tento se zachoval, a fara při něm zůstávala s tím toliko rozdílem, že sem nyní

---

potom ještě 4 domy a horní radnice, na jichž místě (any domy ty spustly) počala se r. 1641 stavěti kolej piaristská a kostel; jen radnice se ještě po r. 1641 udržela, ale potom také k stavbě nového a velkého kostela obrácena byla. První z těchto domův držel 1530 Lacek Záviše z Odřetina. Poslední z těchto domův, jenž levou část průčelí kostelního zaujímal, držel 1522 Boreš (z Oseka:), 1536 vdova po něm, 1553 pan Medek z Valdeka. Po jeho smrti připadl na Karla mladšího ze Žerotína na Starém Jičíně, Bernarta bratra jeho a bratří Petra, Jana, Sigmunda a Bedřicha ze Žerotína a na Šumberce, kteří dům ten shořelý darovali r. 1558 Mikuláši Špačkovi.

[1]) Scholastiky byli: Kunrat 1347—1350, Petr 1358, Sebald 1361—1366, Ondřej 1377, Václav 1381—1383, Dluhomil 1392. Petr 1398—1406, Martin 1407, Jakub 1412, Petr 1415—1416, Václav 1425.

podáváni byli kněží pod obojí. Faráři zdejšímu vykázán desátek obilný, některé platy na penězích, dávky, stola a užívání části řeky Desnice u Osíka; více i dříví od vrchnosti a od obce, i pivo obdržel; ostatně pak příjmy jeho zbožnými nadáními rozšiřovány. Když pak r. 1428 farář se usadil při kostele sv. Kříže, stal se tento znenáhla farním a počaly se tam služby boži častěji odbývati, po čemž kostel sv. Klimenta spíše byl pohřebním, při němž se mše zádušní a někdy i sváteční konaly. Ještě r. 1448 se činí zmínka o kostele tomto. Tehda Prokop Fišarův prodal Vaňkovi Lanškrounskému roli u Hlavňova takovým spůsobem, aby z ní platil půl kopy „k faře u svatého Klimenta".[1]) Více nad to se již o kostele tom neví; spustl brzo potom docela a místo jeho novými domy zastaveno.[2]) Od brány šlo se po vystavení horního města vedlé tří domův, z nichž se poslední dotýkal *obročnic* a *maštalí panských* (r. 1522—1538), kteréžto při stavbě nového zámku zbořeny jsou; neb r. 1578 na tom místě připomíná se „zahrada při zámku". Něco dále stála *věž hradská* (snad bývalá kostelní), která se dotýkala následujícího domu, totiž tiskárny. Pod touto věží bývala výheň, kterouž dal r. 1518 pan Vilém Kostka Benešovi, soukeníku i s místem podlé obročnice.[3])

Co se *tiskárny* vedlé stojící dotýče, povolal pan Bohuše r. 1503 do Litomyšle Pavla z Meziříčí impresora, kterémuž t. r. dům svůj na Novém Městě „přiležicí podle Jana Ciglofského a pod věží hradskou" za 70 k. prodal. Tento zřídil zde slavnou tiskárnu bratrskou, ve kteréž r. 1507 první kniha (epištola sv. Cypriana mučedníka) tištěna. Dům ten držela potom vdova po Pavlovi Bonuše a po její smrti Šebestian Olivetský; však tehda již tam tiskárny nebylo, nýbrž před nějakým časem přenesena byla dolů do města.[4]) Vedlé tiskárny byly dva domy, z nichž druhý rohem svým byl proti kostelu nynějšímu obrácen.[5]) Za tím rohem byl pak jeden dům, jenž se dotýkal jednoho již z vypsaných domův, který byl později k pivovaru obrácen.[6]) Všichni domové tito po velkém ohni r. 1635 na horním městě zuřícím byli zbořeni a kamene jich použito k stavbě koleje piaristské, konečně i místo očistěno byvši ode všeho rumu potaženo jest k zahradě zámecké.

Byla li v 14. stol. nějaká stavení na místě nynější gymnasialní budovy, není nám známo. Velká stavení tu nemohla býti, poněvadž tu byl kopec a hradby, jež dosti značnou šířku zabíraly. Při založení horního města povstaly tu toliko *dva domy*, z nichž dolejší (nyní roh gymnasia) s pivovarem při něm ležel nějaký kus nad branou,[7]) druhý pak při baště u fortny, pročež se také baštou nazýval.

Přiložený rys polohy ukazuje:

1. rybníček pod hradem, 2. místo dolní brány a Židovský kopec, 3. tak zvaný salet, nově vystavený čtverhran a baště se podobající, 4. nasypaný pahrbek okrouhlý, 5. zámecký park, 6. nynější zámek, 7. nádvoří zámecké, 8. pivovar, 9. místo bývalé horní neb Záhradské brány, 10. tak zvanou panskou bečvárnu (nyní č. 85 Záhrad.) a vedlé ní rybníček, 11. v zahradě bečvárny bývalou baštu, doposud okrouhlý násep a příkop, jenž zasahuje až do vedlejší zahrady, 12. zahradu nadlesního knížecího, 13. téhož obydlí, 14. čtyrhrannou červenou věži ve dvorku nadlesního erbem Kostkův ozdobenou, 15. panská stavení pro úředniky, 16. panský sklep, 17. průlom (novou bránu), bývalý dům, později průchod na valy, 18. zříceniny bývalých stavení, nyní jmění vrchnosti, 19. kolej piaristův, 20. týchž zahradu, 21. týchž kostel, 22. v zahradě k č. 147 mohutnou okrouhlou baštu, 23. dům městský č. 147, 24. dům městský č. 146, 25. schody na horní město, 26. budovu gymnasia, 27. panskou zahradu, 28. vozovou cestu, která vede od bývalé brány dolů do města, 29. stopy bývalého opevnění neb domův, 30. domy a příslušenství dolního města, 31. domy a příslušenství Záhradí, 32. náměstí Záhradské. Postavení čísel 2, 3, 4, 7, 9, 12, 11, 20, 22, 23, 24, 29 zavírá rayon bývalého hradu a ukazuje pevnostní čáru.

---

[1]) Kniha lib. inscr. II., 38.
[2]) Prázné místo vedlé brány zůstalo; na místě kusu hřbitova založen jest dům nárožní, jejž držel Baltazar Selndorf z Hornšperka a na Šlapanicích úředník panství († 1599) a r. 1614 Frant. Ostrštok z Astfelda. R. 1641 byl zbořen. Vedlé něho byly jiné dva domy, kteréžto asi mohly zaujímati kus kostela.
[3]) Kn. pergamen. 60.
[4]) Od Šebestiana koupil dům bývalé tiskárny r. 1556 Mikuláš Jiskra jinak Kavinský, kterýž ho postoupil r. 1576 panu Vratislavovi z Pernšteina. Na tom místě připomíná se 1583—1626 dům panský, jenž potom docela zahynul. Ležela ť pak tiskárna ta asi naproti vchodu gymnasia.
[5]) První dům koupila r. 1519 Kateřina Lukavská z Rokytníka od Jana Krejčího, po níž přišel na syna jejího Jana ze Vchynic a prodán r. 1532. Druhý dům nárožní držel 1520 Jan ze Vchynic a prodal jej r. 1529, r. 1560 koupila jej Justina z Biskupic od Mik. Pražáka za 270 k. m., po čemž otec její Václav Haugvic z Biskupic, jelikož naň byl připadl, jej 1567 prodal Janovi Sedlčanskému ze Sedlčan, úředníku na Litomyšli.
[6]) Dotýkal se totiž 1575 domu Havla pivovarníka a v pozdějších dobách stavení zámeckého.
[7]) Dům ten koupil r. 1511 i s městištěm Burjan z Janovic; po něm jej měl Vilém Kostka z Postupic a prodal jej 1518 Vilémovi Zámrskému ze Zámrsk. A když pak tento zemřel, prodal jej 1534 poručník sirotkův pozůstalých Bohuněk ze Zámrsk Anešce z Valdšteina, manželce někdy Zdenka mladšího Orelského ze San; tato jej zapsala 1535 Kateřině z Chřenovic, manželce Jana ze Vchynic. Pan Bohuše koupiv jej potom od Jana bakaláře, postoupil ho 1546 Janovi Švíkovi z Lukonos. Druhý dům na baště koleji prodán teprv r. 1714, jelikož tato zde školy zříditi chtěla.

Litomyšl Zámek.

tarý hrad zdejší zahynul kromě skrovných zbytkův, ale na místě jeho vznikl nový zámek, jenž se ve své hlavní podobě až na naše časy dochoval a kdyby vnitřní úpravy dostal, s prvními šlechtickými sídly v království by závoditi mohl. Stoje nad městem ukazuje se nám co mohutný čtverhran postavený ve slohu vlaském 16. století s okny širokými, tak že dvě a dvě srostlé býti se zdají. Přímo do zámku se nevchází, nýbrž jezdí se malým stavením vedlé pivovaru se nacházejícího do velkého a dlouhého dvora, na nějž se ze zámku skrze galerii na tuto stranu otevřenou dívati mohli. Přijdouce sem do dvora, vidíme před sebou jednu stranu zámku s kaplí po pravé ruce ležící a v prostřed bránu štukovím vykládanou; nad ní spatřují se dva znaky v kameni vytesané, Pernšteinský totiž (zubří hlava) a znak rodiny španělské Manriquezův de Lara, jakožto nehynoucí paměť na zakladatele zámku, kteří dali po straně též dva výklenky k umístnění soch udělati; ale soch tu není a také tu snad nikdy nebyly. Na dvoře čtverhranném stojíce a na zámek patříce, shledáme, že jsou tři strany opatřeny obvyklými tehdá chodbami či galeriemi, a čtvrtá že má rovnou zeď od paty své až po krov. V přízemí dotčených 3 stran jest totiž klenutá chodba s mocnými sloupy, nad ní pak v prvním a druhém ponebí jsou galerie se sloupy poměrně štíhlými slohu jonického. Chodby jsou dosti široké, tak že páni vyšedše z pokojův hned byli na čerstvém vzduchu a zde i v čas deštivého počasí volně se procházeti mohli. Ještě tu jsou staré lavice z tvrdého dříví, na nichž si pohověti mohli, jestliže se dlouhou chůzí byli unavili. Bývalo tu kdysi hlučno a veselo; nyní však tu jen za čas zní krok zvídavého cestovatele, jenž dlouho nemeškaje, spěšně se poohledne po nákladném díle kamenickém, a dveřích vysokých a širokých a hmotným štukovím vykládaných; zrak jeho utkví jen ještě na straně západní, kde jej upoutají na některý čas podivuhodné malby na stěně.

Dotčená strana západní jest nejznamenitější památkou v celém zámku, neb kromě přízemí, které jest vykládáno nepravým štukovím z cihel spůsobeným a maltou obhozeným, všechna je pokryta obrazy díla škrabaného a sice v takové rozmanitosti, že se diviti musíme dvěma rukám, jedné, která na tu práci velký náklad činila, a druhé, která tu tak trpělivě a dovedně pracovala. Nejvýše pod krovem nachází se patero dvojatých oken, a nad každým z nich hlava lidská v starodávném kroji rytířském i římském vojenském. Mezi hlavami spatřují se obrázky krajinek se zvěří rozmanitou; na prvním uvidíš kráčejícího jelena se hbitou veveřicí, ana po větvích vyskakuje, na druhé zvířata rozličné povahy, která by se v skutečnosti tak dobře srovnati nemohla, jako se na obraze spatřuje; jest tu nepokojný kanec, povážlivý medvěd, rychlonohá liška a splašený zajíc, na třetím obrázku spatřuje se ležící srna, na čtvrtém lovec, an střílí na jelena rychlými skoky ubíhajícího. Nejzajímavější z těchto obrázkův jsou pátý a šestý. Na onom trojí výjev spatřujeme; liška ulovila si někde kohouta a odnáší jej k dobrému snědku, chrt honí zajíce, a neuhonil jej ještě, ačkoliv 300 let za sebou běhají, pod tím teče potůček, při němž vlk jehně dáví, poněvadž kalilo vodu, z níž se byl napájel. Šestý obraz ukazuje nám výjev z domácího živobytí; sedí tu babička, majíc po straně kocoura a „pejsek" (jak se v Litomyšli říká) lichotě se k ní skáče na klín. Mezi okny viděti lze buď jednotlivé postavy, buď vyobrazení příběhův rozmanitých. V levo od prvního okna jest muž v odění římském, s dobytým mečem na koni se proháněje, vedlé toho mezi prvním a druhým oknem jest vyobrazen boj. Na břehu mořském bojují oděnci z části na zemi z části na lodi stojíce; jeden

z nich unáší dívku postavy královské podávaje ji druhovi na lodi stojícímu a již ten ji uchvacuje, aby s ní od břehu odrazil. Vzpomínáme si únos krásné Heleny a všecky ty nehody, kteréž sličná tato žena byť mimo vůli svou spůsobila. V pravo odtud spatřuje se postava brněná opírajíc se o štít, na němž jest vyobrazena lví hlava; než vidí se nám, že tu má býti hlava Medusina a postava že má ukazovati Athénu. Něco dále jsou dva Řekové neb Římané na koních vedlé sebe jedouce. Mezi čtvrtým a pátým oknem vyobrazen jest zase příběh nějaký, jejž vyložiti neumíme. Viděti tu kmetě s korunou královskou na hlavě, vážné tváře a v odění vojenském, za nímž jsou tři postavy ženské a čtvrtá královna; před králem klečí postava ženská nohy jeho objímajíc. Na konci této řady, totiž v pravo od pátého okna, stojí osoba mužská v kroji 16. věku, a nad ní patero G; ku podivu, že má okolo krku kočku ovinutou. V Litomyšli se vypravuje, že nesnadno rozluštiti smysl těch pěti písmen, a jestliže by toho někdo dovedl, že by nalezl nemalý poklad. Nám se zdá, že to jsou počáteční písmena nějaké vlaské věty, kterou zde byl malíř na památku zůstavil; vrstevníci jeho bezpochyby smysl znali, ale od těch dob přišel v zapomenutí a marně se nyní namáhají někteří, aby z toho německou větu vykroutili.

Pod tímto pořadím nachází se jiné pořadí na 3 pole rozdělené; dvě z nich ukazují příběhy válečné, třetí obsahuje hodiny sluneční. V levo spatřuje se boj před městem zuřící mezi Turky a křesťany; k tvrdému městu namířeno jest dělo a vedlé něho stojí soudek s prachem. Městu se zle vedlo; díl hradeb již se sřítil a ty ženy se střelami na hradbách stojící sotva dovedou záhubu jeho odvrátiti, neb i jedna část města plamenem hoří. Do brány táhnou bojovníci v dobrém pořádku, jsou to bezpochyby válečníci, kteří se z boje vracejí. Na pravém poli spatřuje se zase boj. Král před vojskem svým jeda, honí své nepřátele, kteří utíkají k nějakému hradu, jeden z nich obrací se k vítězům a jaksi na potupu ukazuje jim dvé hlav sťatých. První z utíkajících dostihli již mostu, který vede přes řeku do hradu a spěchají do brány, aby se tu ukryli. Před mostem plují na lodce dva vojínové máchajíce meči svými, druha jejich třetího, jenž na lodce stojí, jiný ve vodě stojící chce stáhnouti do řeky. Mezi oběma obrazy jsou hodiny sluneční s novějším malováním, jež se nám nijak nelíbí. Křiklavé barvy tohoto obrazu ruší pěknou spůsobu starožitné bledohnědé malby. Hodiny tyto udělány r. 1727, jak ukazuje následující chronogram:

hoC Vno eXVrgIt Vester DeCor
oMnIs ab axe.

Partie ze zámku v Litomyšli (salet).

V dolním pořadí nachází se patero oken a všude mezi nimi vyobrazení. V levo od prvního okna spatřuje se sloup, z něhož vyšlehuje plamen, z plamene vznáší se anděl, jemuž se lidé dole klečící klanějí. Něco dále jest viděti kněze, který statného jinocha s nevěstou spanilou ke stavu manželskému oddává; stojí tu při tom několik osob, ale kroj jejich jest neurčitý. Mezi druhým a třetím oknem spatřuje se Samson, an se jako opilý povaluje na klíně Dalily, která kštici vlasův v ruce drží; v pozadí viděti osoby, které na tento zjev udiveně pohlížejí. Mezi třetím a čtvrtým oknem spatřuje se Samson, jak láme s nadlidskou silou sloupy chrámu, který se má nad ním i protivníky jeho sřítiti. Něco dále za oknem

spatřuje se zase Samson, an s oslí kostí jako rozlícený nepřátele utíkající tepe. V pozadí hoří jich pole, kteréž byl hrdina chytrým obmyslem svým zapálil. Za pátým oknem viděti jest postavu lidskou samotnou. Všude na obrazích shledáváme výjevy bujarosti a rekovnosti bohatýrské a plody hrubé síly tělesné, kteréž si onen věk nade všechno vážil. Vše bylo pánům a jich hostem k milému podívání, neb těch, kteří si plodův tiché a neunavné práce vážili, bylo po řídku. Dokládáme k tomu ještě, že vápno k malbám těmto vlaskými mistry, kteří o stavbě zámku pracovali, až od jaderského moře přivezeno bylo, jak souditi lze ze zkamenělin, jež se v něm nacházejí. Jak byl zámek původně upraven, rovnal se v skutku sídlu knížecímu, a to i velkým svým prostranstvím i úpravou svou skvostnou a nádhernou; neb ani kousek stěny neměl prostou omítku. Posud shledati lze zbytky starobylé rustiky a ani ta nebyla jednoduchá, než v každém čtverhranu nacházely se obrázky buď zvířat, buď postav lidských ležících aneb jiných koli předmětův. Zajímavo by bylo seznati, jak a kým o tomto díle pracováno, ale naše paměti nám bohužel o tom světla nepodávají. Jediné, co se zachovalo, jsou dva popisy ukazující, jak zámek v 16. a 17. století vypadal.

Popis zámku starý podává nám starý urbář r. 1610 na základě staršího sepsání r. 1557 složený a r. 1620 obnovený s přídatky asi z r. 1690, a sice takto: „Zámek: Ten jest všecken od kamene a cihel čtyrhranný v kvadrát stavený a v něm množství pokojův i tolikéž kapla pro vykonání služeb božích v jednom úhlu udělána jest. Po třech stranách trojnásobny a místy čtyrnásobny pokoje nad sebou jsou a v čtvrté straně toliko pavlače na sloupích neb pilířích z kamene tesného udělány; prostředkem v zámku jest zšíří a zdélí plac na 15 sáhův. V témž zámku jest veliká kuchyně; čistotná voda ustavičně po trubách teče. V témž zámku na jedné straně pod zemí sklepové klenutí, množství jest. Při témž zámku jsou dvoje kamenné maštale klenuté pro 60 koní stání připravené, na týchž maštalích jsou dvoje patra neb podlahy a na nich sýpky pro množství set korců obilí udělány.

Při témž zámku jest pivovar od kamene a cihel vystavený, v kterémž se pivo pro potřebu zámeckou i na výstav do 3 vesnic, totiž do Hrušový, do Tisový a Zálše vařívá. Při témž zámku jest zahrada pro rozličné koření zdmi obhrazena, v kteréž jest prostředkem kašna od kamene mramorového tisného stavena, do nížto voda čistá ustavičně teče; v té zahradě jest rozličné roubí a štěpí štěpováno. Jest také tu zahrada dolní též zdmi obhrazená, v kteréžto jest rozličného ovoce štípí, v nížto se může pro potřebu zámeckou letním časem všelijakého vaření, semen, salátův i jiných bylin nasívati."

Věž na náměstí v Litomyšli. (Stavba zhruba r. 1418.)

Jiný popis (německý) podává nám urbář z r. 1659 (fol. 1—2): „Zámek Litomyšl jest od vysoce urozeného pána p. Vratislava z Pernšteina blahé paměti r. . . . ., na onen čas vrchnosti, z kamene a cihel krásně ve čtverhranu postaven, v němž jest mnoho pokojův a také v jednom úhlu krásná kapla pro vykonávání služeb božích. Kaple tato jest na čest ctihodné Moniky založena a v jejím jméně první základní kámen položen, však posvěcení táž kaple na den sv. Jakuba apoštola obdržela. Item velký oltář svatému Michalovi archanděli jest posvěcen. Více v téže kapli třikráte do roka se svátky, totiž první na den sv. Moniky, druhý na sv. Jakuba (na ten den je v zámku posvícení), třetí na sv. Michala archanděla drží

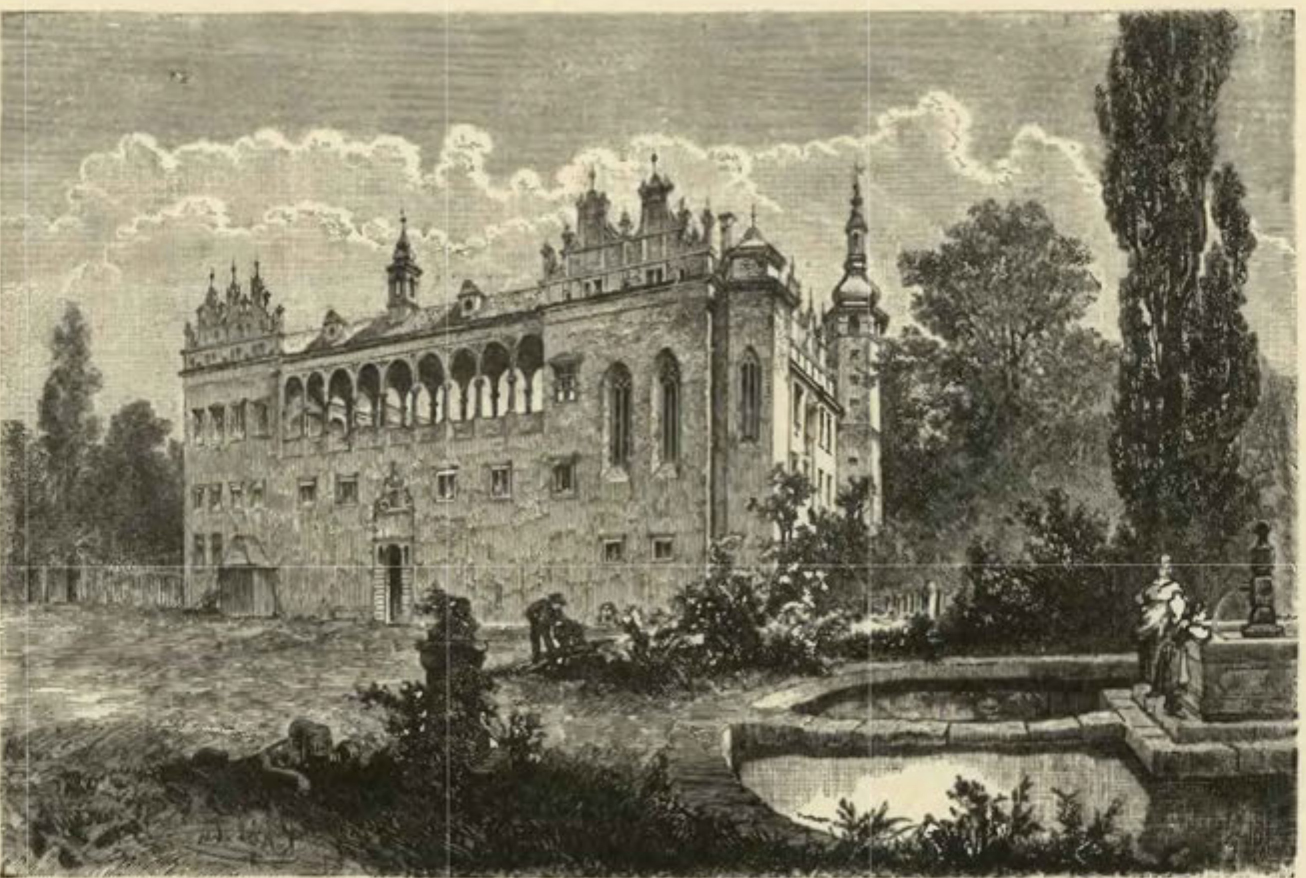
a při tom odbývají procesí, pouť a jinak po celý rok každou sobotu zpívané nešpory. Za vykonávání těchto služeb božích dává se škole městské z důchodův čtvrtletně 4 kopy 17 gr. 1 d., což činí ročně 17 kop a 8 gr. míš. Expense 19 kop 4 gr.

V témž zámku po 3 stranách jsou trojnásobné a místy čtyrnásobné pokoje nad sebou a v čtvrté straně jsou nad nimi ozdobné pavlače (palastgänge) z kamene tesného na velkých pilířích spočívající. U prostřed zámku jest nádvoří zdélí a zšíří 15 sáhův. Také jest v témž zámku veliká kuchyně se dvěma ohništi, do níž po trubách čistá voda teče. Více v témž zámku jest na jedné straně pod zemí sklepův klenutých hlubokých s dostatek. Při témž zámku na druhé straně jest dům také z kamení a cihel postavený, pod nímž jest vrátnice, pekárna, obydlí sládkovo a pekařovo, jako i maštale s dvěma klenutýma konírnama, v nichž dobře 60 koní státi může. Nahoře v řečeném domě napřed jest veselá světnice, v níž hejtman obývá, více dvě kuchyně a dva pokoje pro jiné úředníky. Mezi tím jsou nové sýpky, na nichž se může mnoho obilí sypati."

Než li postoupíme k výkladu o dějinách zámku Litomyšlského, podáme *obraz bývalého hospodářství na panství* zdejším v 16. století na doklad toho, jaké vůbec tehdá hospodářství na větších panstvích bývalo. *Důchody vrchnosti* byly hlavně dvojího spůsobu, úroky dědičné s prací robotnou a výtěžek z polního, rybničného a lesního hospodářství. Každý poddaný osedlý, t. j. takový, který měl nějaké dědiny (dům, pole, zahrady atd.), povinen býval dávati dvakráte do roka, o sv. Jiří a o sv. Havle, úrok dědičný na penězích. V městech mívali kromě toho ještě jiné platy, poněvadž nerobotovali a neodváděli dávek in naturalibus, jako vesničané. Proto odváděli v Litomyšli ještě tak řečený úrok sv. Janský, a jiné platy. Před časy bývalo v městě tak zvané odúmrtí. Když totiž děti od rodičův vybaveny a odděleny byly, aneb když tu dětí nebylo, spadlo všechno jmění zemřelých na pána; později páni od toho upouštěli a spokojili se jistým ročním platem. Takového platu odúmrtního dávali v Litomyšli 10 kop ročně, a to rozdílně při sv. Jiří a o sv. Havle. Kromě toho platili tak zvaný šos z domu šenkovního po 2 groších a z domu bez šenku po 1 groši. Ševci a koželuzi dávali platu stolného po 2 groších, z 30 krámův masných vycházelo při konci masopustu 10 kop, kteréž platil úřad městský. Židé odváděli ze třech domův svých po 3 kopách a platili od pohřbu 30 gr., když umřel žid, maje stáří 20 neb více let, a 20 gr., když zemřelému ještě tolik let nebylo. Podruzi konečně platili 20 gr. Měl-li který měšťan panské pole v nájmu aneb pod plat, jak se říkávalo, dával ještě plat zvláště. Předměstí, jichž bylo šest při městě (Zahájí, České, Německé, Lány, Záhradí a Benátky), jako i vesnice platily úroky vesnické, a rychtář vybrav je odvedl je na zámek. Některá z předměstí rychtářův neměla, poněvadž patřila pod právo městské. Veškerý úrok obnášel 12.092 kop (či tolikéž dukátův).

Úroky, kteréž nedávali na penězích, bývaly rozmanité. Měšťané měst svobodných, jak již řečeno, obyčejně nedávali úrokův takových, nicméně přece nacházíme, že dávali někdy dárky jisté, které se staly prodlením času pravidlem. Tak dával úřad Litomyšlský při každém štědrém večeru do kuchyně zámecké 12 lotů šafránu, 30 lotů pepře, řezníci pak dávali v ten čas darem dvé telat. Úrokům obilným na vesnicích říkalo se ospy. Pšenici úroční dávali toliko Řikovští, ostatní vydávali buď žito aneb oves, avšak jen v některých vesnicích. Starodávný byl v Čechách zvyk, dávati na místě peněz husy, slepice či kury a vejce do kuchyně panské, a bylo-li panství velké, scházelo se toho v některých dobách ročních tolik, že hned nevěděli, kam s tím. Hus bylo do roka 64 a dávány byly toliko od vesnic na východní straně ležících; slepic se počítalo ročně 39 kop a 52 kur, vajec 32 kopy 34½ vejce (t. j. jeden rok dáno o vejce méně, druhý o tolik více). Z některých vesnic vycházel také med, jehož dostala vrchnost ročně 19 a ½ kbele, a držitel papírny v Nedosíně povinen byl ročně rys papíru anebo na místě něho 30 gr. odváděti. Za starých dob bylo také na některých statcích zvykem dávati vrchnosti k vánocím calty neb housky; tím se také spokojili v 15. století, dokud jim pečivo z kuchyně kmecí chutnalo, později ale bylo oběma stranám milejší, když se úrok caletní na peníze svedl. Jediní Lačnovští na celém panství dávali potom takového platu vánočního 1 kopu 37 gr. 5 denárů a 2 halíře. Konečně dostávala vrchnost při veliké noci 7 vepřových plecí (šunek) a ročně 41 sýrů. Důchod z úrokův vesnických (kromě ospův) rovnal se 83 kopám 56 gr. a 1 halíři, neb po spůsobu tehdejším počítala se jedna hus po 4 groších, slepice po 9 denářích, kopa vajec po 3 gr., kbel medu po 20 gr., plece vepřové po 3 a sýr po 4 gr. (kopa = 60 grošův neb dukát, groš = 7 denárův).

Kromě těchto stálých a běžných platův mívala vrchnost od poddaných všelijaký užitek, který někdy úrok, někdy robotu zastupoval. Tak to bylo ku př. při mlýnech. V panském mlýně v městě smetlo se tolik prachu půdního, zemního a opískův, že se tím do roka 24 vepřův panských vykrmilo. I v některých

Litomyšl. Zámek.

mlýnech, které patřily poddaným, vepře nasazovali. Mlynář Benátský měl 2 vepře do roka vykrmiti, ale platil za to 2 kopy 30 gr.; mlynář Hrušovský krmil každého roku dva vepře panské na slaninu. Rychtáři dědiční t. j. takoví, kteří měli úřad ten k velikému statku sedlskému po svých předcích a na to psané nadání či tak řečené lamfešty, byli povinni vyslati do války pacholka s koněm a chovati panského vola do zrostu. Takových, kteří „volčata“ dochovávali, bylo 26.

Na žádném panství nebyly *roboty* tak rozmanité, jako na Litomyšlsku; dělily se totiž na roboty dělné, ženné, sečné, tažné a j. v. Neměla každá ves stejnou robotu, a také neměla robotu jen jednoho druhu, poněvadž se to ani jinak udělati nemohlo. Některá ves byla ku př. vzdálena ode dvora poplužného na několik hodin cesty a tuť se nemohlo na lidech spravedlivě žádati, aby v čas roboty každý den tak dalekou cestu vážili; proto jim ukládány roboty jiného druhu. Držitelé svobodných dvorův, rychtáři, pořádníci, hajní při rybnících a j. v. prázdni byli roboty.

Některé z robot byly pouze k potřebám zámeckým. Sousedé předměstí Záhradského byli povinni při příjezdu páně ohně a světel v zámku opatrovati, aby se škoda nestala, podruhyně odtudž v pokojích metaly a uklízely. Osm vesnic na panství mělo povinnost dřeva do kuchyně voziti, nejvíce dováželi Litrbašští, totiž 108 for do roka. Lidé devíti vesnic vozili na zámek dříví krátké k palivu, jak potřeba kázala a kdykoliv se jim poručilo; Pohorským zvláště ještě příslušelo dřeva v lese bukovém udělati a na zámek dovézti. Jiná robota tažná byla k potřebám pivovarským. Sedláci z Janštorfa dělali každý rok 65 kop polen k pivovaru, začež jim dali ze zámku korec žita na chléb a sud piva. Ze sedmi vesnic dováželi robotníci dříví z lesův do pivovaru, při čemž 40 polen na jednu fůru pokládali. Nejvíce ho dovezli Němčičtí (57 for) a Morašičtí; sedláci z Vidlaté Seči dříví nejen dělali, nýbrž i vozili, nic za to nedostávajíce.

Rozmanité byly *podělky* čili *roboty dělné*. Při dvoře Vlkovském byli povinni orati Lanští 212 záhonů, Benátští 274, Nedošínští 97, Korničtí 39, Sedlištští „vedlé starodávného vyměření,“ Bohouňovští 324 záhonův; stávalo se to dvakráte do roka a dána jim k tomu strava. Obyvatelé několika vesnic vzdálenějších povinni byli k žádosti jeden den při orání pomáhati. Tisovským příslušelo při dvoře horním Tisovském všechny roboty orné, jak toho potřeba kázala, vykonati a s pole obilí a všelijakou píci svážeti. Roboty ženné jednotlivým vesnicím zvláště byly vyměřeny. Některé vsi vypravily na žito a pšenici několik sekáčů, kterým se ke stravě platilo, Strakovští a Pazušští povinni byli 2 sekáče na ječmen vydávati, Nedošínští, Němčičtí a Strakovští sekali oves, Němčičtí, Svinenští a Kozlovští měli povinnost hrách sekati. Když se to bylo stalo, přišlo z Pazuchy 38 a ze Strakova a Pazuchy 36 osob a hrabaly ječmen neb oves. Z Karle a Květné přicházelo ke dvoru Litomyšlskému 55 osob, aby žaly žito neb pšenici. Zůstávalo bezpochyby na rychtáři, aby žence a sekáče vybíral, jiné k jiným robotám ponechal a tak práci spravedlivě mezi všechny rozdělil. Zahradnice (t. j. chalupnice) a podruhyně z kolika vesnic byly povinny při dvoře všelijaké vaření pleti, k čemuž se jim strava dávala. Pletí takové i obyčejné bylo na jiných panstvích; kde ku př. zasévána mrkev neb mák, musily je pleti a protrhávati a p. v. Některým bylo uloženo konopě trhati; Zahájští trhali konopě hlavaté při dvoře Litomyšlském, zahradnice a podruhyně z Litrbach za stravu vytrhaly poskůnky (poskonice, konopě poskonné), při čemž jim mužové jich pomáhati měli (touž povinnost měli také Janštorfští), zahradnice a podruhyně aneb muži jich z Němčic, Svinné, Semanína a Pazuchy konopě potíraly. Na dlouhé louky u Cerekvice k sekání sena a otavy vypravovaly některé vesnice jistý počet sekáčův, jiní potom přišedše, seno hrabali, po nich jiní opět je sušili a roztřásali. Sekáčů na seno bylo z 15 vesnic, a těch vesnic, které seno usušené domů dovážely, také byl dostatečný počet. Jiní, jimž byly bližší louky Desenské, na nich sekali, hrabali a sušili; některým bylo uloženo, aby hrejchy na dlouhých lukách cídili. Pohorští, Střítezští a Širokodolští dělali a dováželi šindele k potřebě panské a tísy k plotům panským; ze 6 vesnic ostatních dělali toliko šindele. Byly to jen takové vsi, jichž obyvatelé daleko do lesa neměli. Dodá-li se k tomu, že ještě Nedošínští strouhu při valše za plat 9 grošův cídili, doloženo jest již vše, co o robotách dělných známo jest.

Co se dotýče *robot tažných*, řečeno již něco o nich při robotách, kteréž k potřebě zámecké vykonány byly. Lidé z 19 vesnic povinni byli k cihelně a vápenici drva voziti, jiní vozili klády k píle, a ti také měli povinnost prkna nařezaná až k zámku dovézti; Osyckým příslušelo hlínu ode vsi Osyka na krycí dílo do cihelny pokud potřeba byla dováželi, z šesti vesnic konečně byli povinni do Podolí pro bílá vápna k opravení krovův zámeckých několik for vypravovati. Jestliže jely fůry panské ze zámku do Prahy, dávali sedláci Hrušovští přípřež, půjčujíce koně ode vsi Hrušové až na vrch Vratslavský za město Mýto. Nemalé byly také *roboty rybničné*, což býti musilo při tak rozsáhlém hospodářství rybničném, jako se na panství nacházelo. Někteří vozili plod do rybníkův výtažních „do Němec,“ jiní kapry na trdlo do rybníkův trdelných, jiní opět vozili a odváželi nádobí potřebné k lovení i s rybami, kteréž do sádek vydávali. Zahradníci (t. j. chalupníci) z Nedošína povinni byli, pokud toho potřeba kázala, při lapání

pstruhův a lovení rybníkův pomáhati. Konečně i to doložiti jest, že jak sedláci tak i zahradníci skorem ze všech vesnic na honbu s tenaty chodili a zvěř nadháněli. Obyvatelé města co takoví robot neměli, ale za to někteří, že si vodu do svých domů ze struhy panské vedli, touž struhu od stavidel až na Valtroky mlýnské každého roku vycediti dávali.

Hospodářství polní bylo na doby tehdejší velmi pěkné. Panské dvory byly čtyři. Největší z nich Litomyšlský jinak Vlkovský byl od kamene a cihel (svršek od dříví) vystaven, měl stodolu o 3 mlatech, chlívy pro klisny a valachy, kravíny, vše dobře spravené. Dvory v Tisové byly vystaveny ode dříví po spůsobu starodávném a byly již sešlé. Dvůr Lanský byl na díle ode dříví a na díle od kamene. Role byly rozděleny na 3 obory (odtud ještě pojmenování velmi časté „na oboře," při čemž nelze mysliti na oboru), na jednom se vysévaly na ozim pšenice a žito, do druhého ječmene, hrachu a ovsa něco méně než do prvního a třetí obor se úhorem zanechával. Při dvoře Vlkovském bylo nemálo přílohův, které se od několika let neosévaly a těch se toliko pastvou na nich užívalo; o jiných pastvištěch není řeči v pamětech našich, kromě jediného pastviska, které bylo při dvoře samém, aby se tu dobytek proháněti mohl, a to bylo tuším plotem ohrazeno. Kromě těch 4 dvorův byl ještě jeden dvorec řečený Jagrhaus neb Manryka vystavený ode dříví, k němuž něco málo rolí náleželo. Dvůr Štanteich byl pronajat mlynáři tudíž.

Zahrad bývalo několik při každém dvoře, nejkrásnější byly ovšem zahrady při zámku a při městě. V zahradě na předměstí Záhradském byla panská chmelnice vysázená, v níž chmele pro potřebu pivovaru každoročně s potřebu bývalo; klidili tu chmele 30 korcův. Hned vedlé ní byla štěpnice pěkným štípím vysázerá; bylo v ní chutné ovoce a trávy se užívalo buď k sečení pro dobytek, aneb pro seno k sušení. Hospodářství lučné bylo dokonalejší a důležitější, než na kterémkoliv jiném panství, kromě Pardubska a Mýtska. Na Dlouhých lukách pode vsí Tržkem klidívalo se ročně 150 vozův sena a 50 otavy; z louky Desnice přivezli robotníci sena 43 a otavy 16 vozův. Menší louky byly při ostatních dvořích. Všeho všudy sklidilo se sena a otavy ročně 327 vozův.

Zelená brána v Pardubicích.

(V levo od průjezdu branka, kudy se vpouštěli pěší, u brány i branky ještě se spatřují prostory, jak dopadaly mosty zvodité. Štít nad nima ze 16. věku. Věž postavena r. 1538.)

Hospodářství rybničné bylo těch časův znamenité a toliko za hospodářstvím Třebonským a Pardubským zůstávalo. Tento oddíl hospodářství pěstován tou měrou, že se v Čechách nejlepší rybnikářství nacházelo. Rybníky byly, abychom tak řekli, jako pole na tři obory rozděleny, jak toho chování ryb žádalo. K prvnímu z nich patřily rybníky trdelní, do nichž se dávalo kaprů na trdlo, jak se potřeba uznala. Bylo jich na Litomyšlsku 6, ležely vesmes v bližším okolí zámku na výsluní a chráněny byly proti větrům. Plod neb potěr, který se tu z vajíček rybích vylíhl, vožen jest potom do rybníkův výtažních, jichž bylo 22. Všeho všudy dáváno do nich 444 kop plodu a nechávány tu rok i déle. Na tyto rybníky šla ustavičně čerstvá voda přítoky a potoky a zase odtud na jiné rybníky odtékala. Jestliže tu ryby povyrostly, vylovili je holomci (pacholci zámečtí) a robotníci a odvezli je na výrost do rybníkův násadních, jichž bylo 13; ty nasazovány 540 kopami a ryby tu nechány, až patřičně povyrostly. Když byly vyloveny, buď ponechány v sadkách k panské potřebě aneb prodány po džbeřích; vycházelo jich do džberu po 65 více i méně a prodány po 2 kopách a 11 gr. Kteří kupovali, musili fišmeistrovi, t. j. nejvyššímu úředníku, který k rybníkům dohlížel, po 9 groších podžberného dávati. Kromě toho, co přišlo na tabuli panskou, utratilo se k potřebě zámecké pro služebníky a čeládku do roka 5 kaprův a 1 kopa štik. Děkanovi Litomyšlskému dáváno do roka 122 kaprův a 92 štik; Nedošínským a Tržeckým zahradníkům, poněvadž holomkům při lovení pomáhali, dávalo se při štědrém večeru 40 kaprův.

Nemalý užitek vycházel také *z hor a lesův*, jichž bylo všeho všudy 3931 provázcův. Staří Češi totiž měřili jak lesy tak i dědiny na provázce, jeden provázec do délky měl 52 české lokte, kvadrátní provázec měl tudíž 2704 kvadr. loket a rovnal se našim 0·3528 kvadr. metrům. Jak se zdá, neměřili však na Litomyšlsku lesy, kolik míry v sobě

držely, nýbrž kolik provázcův měly v okolku, jak se tehdá říkalo na místě německého slova „objem“ (Umfang). U některých totiž jest poznamenáno, že drží okolku tolik a tolik provázcův, u jiných to opět schází. Černé lesy rozděleny byly na jedenácte hájemství, největší a Litomyšli nejbližší byl les, který začínal ode vsi Pazuchy a táhl se až ke hranicím Moravským; ten sám držel 5 hájemství. Hájův dubových a „živých“ bylo 8, jeden z nich však byl ve čtverém položení. V jednom z nich připomíná se jáma vlčí, důkaz to, že se tehdá vlci v lesích našich zdržovali a pilně pronásledováni byli. Ostatně bylo tehdá vlků všude hojnost a našlo se ještě na počátku předešlého století, že lidem v lesných krajinách na poli pracujícím děti odnášeli a udávili. V černých lesích bylo 33 slanisk, t. j. míst, kam se sůl pokládala, aby ji mohla zvěř lízati. — Vypsavše takto hospodářství zámecké, přikročíme již k vypravování *osudův zámku* a jeho *držitelův.*

Dějiny zámku Litomyšlského.

Po založení kláštera na starém hradě Litomyšlském obýval opat v tak zvaném starém domě, jehož polohu jsme nahoře u vypsání části hradu určili. Když pak bylo r. 1344 biskupství založeno, postavili si biskupové nový dům (novum palatium), jenž ležel blíže starého domu a jistou část nynějšího zámku zaujímal. Starý palác r. 1366 přikázán byl kapitole, při rozdělení r. 1398 připadl též biskupovi. Když začali na hradě vlásti držitelové zápisní, zvolili si buď oba paláce aneb jeden z nich za své sídlo a říkalo se mu také hrad neb zámek v užším smyslu. R. 1460 stavení to utrpělo škodu velikou ohněm, jímž i město bylo zachváceno. Po založení horního města obklíčen palác na dvou stranách domky městskými a tak obmezeno jest sídlo panské na blízké okolí nynějšího zámku. Po Bohuši a Janovi ujal panství po r. 1508 *Zdeněk Kostka z Postupic*, jenž před tím byl pánem na Nových hradech a Podlažicích a jako předchůdce jeho horlivým přívržencem bratří českých. Týž pán potvrdil r. 1510 obci dolejšího i hořejšího města zápisy a staré výsady, a přidal ještě jiné milosti, avšak nedlouho potom zemřel. Ve správu Litomyšle uvázal se nyní nejstarší syn zemřelého *Vilém*, jenž učinil hejtmanem panství Jindřicha Spetli z Prudic. Týž Vilém role dvě za hradem ležící, jak již otec jeho začal, r. 1511 na kusy rozdělil a lidem rozprodal, čímž počala nová osada Záhradská. Měšťanům vymohl r. 1512 přeložení trhu téhodního na den sobotní a r. 1514 povolení, aby si mohli některé statky pozemské kupovati. Konečně byl r. 1515 na úřad nejv. mincmistra povýšen. Zatím byli jeho bratří dorostli a žádali sobě míti díly po otci; proto smluvil se s nimi Vilém r. 1518, dne 6. října. Zanechav si zámky Chlumec a Koloděje s příslušenstvím, odbyl sestry své a bratřím za díl jich postoupil zámku a města Litomyšle, přikoupeného zboží Heřmanského a Nového hradu s klášterem Podlažickým, však Nový hrad si musili bratří teprv za 3800 kop vyplatiti. Postoupení panství Litomyšlského stalo se 21. října u přítomnosti mnohých pánův skrze hejtmana Jindřicha Špetli. Jako všichni Kostkové byli i tito bratří na své poddané laskavi. Litomyšlským vymohli třetí trh výroční a potvrzení svobod městských (1524); pro sebe obdrželi povolení královské, aby na potřebné opravy na zámku a hradbách městských 1000 kop gr. prostavěti mohli, avšak tak, aby výlohy ty řádným účtem prokázali (1525, 29. září). Všichni zemřeli bez dědicův; nejmladší z nich *Bohuše* spolu pán na Nových hradech, Podlažicích a Brandýse přečkav bratří své, držel Litomyšl až do r. 1547.

Pardubice. Stará zvonice.

Pan Bohuše, jenž býval hejtmanem kraje Chrudimského, nařídil za úředníka na panství Jana Levinského z Lukonos a potvrdil svobody městské hornímu (1530) i dolnímu městu. Jako všichni Kostkové byl Bohuše pán povahy bujaré, pročež se i mnohdy soudův neuchránil. R. 1540 vzneseno na nejv. hofmistra Jiříkem Rysmanem ze Slaného, kterak Bohuše vzal manželku jeho Dorotu Zbelantku do vězení těžkého, které na ženy nenáleželo, tak že by proto o zdraví přijíti a snad i dříve času ze světa sejíti mohla; příčina toho prý byla ta, že nechtěl Bohuše tomu, aby si Dorota Rysmana za manžela vzala, že jí proto kázal proti všem svobodám městským, aby se z Litomyšle vyprodala, a když tak neučinila, z domu jejího dvě truhlice s penězi, stříbrem litým, listy (dlužními úpisy) a jinými věcmi, které manželu jejímu patřily, vyházeti kázal. Ačkoliv věci ty potom po dobrém srovnány, nastaly Bohuši přece jiné soudy. Kdysi dal Bohuše zabiti psa, který Janovi Žerotskému z Boru náležel; tento pak mluvil před lidmi, „že mi dal p. Bohuše psa lotrovsky zabiti, ale vím, kde v lesích bývá a na kterých horách.“ Soud o toto slovo hanlivé a pohrůžku učiněnou vyhrál Bohuše a kromě toho také na cti opatřen, t. j. prohlášeno soudem komorním, že to slovo hanlivé jeho dobré pověsti na újmu a škodu býti nemá.[1]) R. 1546, dne 11. května vyšel oheň z jedné sladovny v rynku, jenž se tak silně rozšířil, že všecky domy v dolním a horním městě, předměstí dolní a Zahájské i se zámkem shořely. Ale škoda tím způsobená ač mnohonásobná nedojala Bohuše tak, jako jiná pohroma, která se naň r. 1547 uvalila.

Od počátku 16. století byla se jednota bratří Českých velice v Litomyšli rozmohla; páni se k ní hlásili a ji všemožným spůsobem podporovali, obyvatelstvo pak města a okolí lnulo k ní s opravdivou vroucností. Mravné a ctnostné živobytí kladli bratří nejvýše, a pokud se kdo „nad Bohem a sebou zapomenul,“ býval přísně kárán. Když se (asi r. 1544) číšník páně s pannou služebnou u n. Justiny Kostkové z Kunštatu prohřešil, ihned se jimi Bohuše ujistil a chtěl je na hrdle strestati. Ale bratřím nešlo o takové tresty, nýbrž o polepšení hříšníkův. Jan Augusta, starší jednoty bratrské, jenž při sboře Litomyšlském sídlel, povolav soud duchovní, s nimi na tom zůstal, aby vinníci z obce a jednoty vyloučeni byli. Ve svátek, když bylo ve sboře nejvíce lidstva, přivedeni hříšnici a rozsazeni různo mezi obcí. Augusta nyní dlouho mluvil k obci o kázni, kteráž v každé společnosti býti musí a končil řeč svou slovy sv. Pavla: „Vyčisťtež tedy starý kvas, abyste byli nové zaděláni,“ „vyvrztež tedy toho zlého sami z sebe.“ Sestoupiv potom s kazatelny, přítomným vinu obou oznámil, a potom se těchto tázal, zda-li hříchu svého litují. Když pak s velkým pláčem a kvílením odpověděli, že litují, vyobcoval je sice s velkým proklínáním, ale těšil je také, aby byli blahé naděje, že budou opět přijati do obce, jestliže se z hříchu svého káti budou. Jáhnům kázal, aby je dveřma na obou stranách vyvedli a konečně proklel všechno přepychání se šatstvem u ženského pohlaví, jež se tím chce zalíbiti. Protivníci Augustovi rozkřikovali jej proto za svatouška, který v obci jen svaté míti chce.

Vývod Kostkův z Postupic.

Zdeněk Kostka z Postupic 1379—1401. ⚭ Anéžka.

	Vilém na Hrádku a Litomyšli 1406 † 1436, 6. Novb. ⚭ Eliška		Zdeněk 1415—1438 ⚭ N. z Myšlina	
Bohuše z Postupic 1436 † 1449	Zdeněk 1438 † 1469 ⚭ 1. Eliška z Martinic 2. Anéžka z Kafunku 1480	Albrecht 1449 † 1477, 3. Mart. ⚭ Lidmila z Kravař 1480	Jan 1464 † c. 1486	Anna ⚭ Ctibor z Ledské
Zdeněk 1468 † 1510 ⚭ Kateřina z Vartemberka		Jiří Hrabiše 1480 † 1491	Bohuše † 1505, 29 Jan.	Jan † 1508
Vilém 1512 † 1521, 11. Decb. ⚭ Anéžka z Tismic 1519	Zdeněk † 1529 22. Febr. Jan † c. 1529	Bohuše † c. 1557 ⚭ 1. Justina z Kunštátu † 1544 2. Libuše z Lomnice † 1559	Anna † 1526 ⚭ Jan z Pernšteina	Markéta ⚭ Vojtěch z Pernšteina
Eliška 1524 ⚭ 1. Jiří kn. Minstrber. 2. Karel z Valdšteina				

Mezi tím přiblížil se osudný pro jednotu rok 1547. Bratří měli v tehdejší bouři účastenství nemalé, Bohuše pak byl jeden z předních, kteří se spolčili proti králi. Když potom bouře na velký odpor strojená v nic přišla, obeslán Bohuše s jinými, aby práv byl z toho, co předešle činil a konal. Viněn jest z toho, že v domě svém v Celetné ulici schůze se stavy míval, a s jinými to spůsobil, že se pak v koleji veliké scházeli a i jinde sjezdy zapověděné odbývali, pak že artykule snešení přátelského spisoval a zavíral, se zřízenými osobami v radě býval, ano jedním původem toho byl, že lid válečný stavův teprv po porážce Šmalkaldských domů se vrátil. I vynesen jest nález nad ním, že má Litomyšl králi ihned vzdáti, Nového hradu jen do života podržeti, na Brandýs léno přijíti a tuto a ne jinde mimo dovolení královo přebývati.

[1]) 10 F. k. s. L. 19—20, N. 5, 12 F. C. 5, Dz. 7, C. 30.

Dne 26. srpna přijeli komisaři královští do Litomyšle a panství k rukám královým ujali, Bohuše se pak odstěhoval s rodinou svou do Brandýsa, kdež na něm slavný rod Kostkův přestal. Bylť on poslední té „pošlosti" a s mrtvolou jeho také všechna rytířská jeho znamení uložena k věčnému odpočinutí.[1])

Postoupení Litomyšle zasadilo bratřím ránu smrtelnou, neb ke spravování panství nařídil král Ferdinand pány, kteří nebyli měkké mysli; ovšem tím způsobeno, že se na bratří nelítostněji nastupovali, nežli si král přál. Hejtman královský *Šebastián ze Šenaichu* zajav některé, o kterých mu byli pověděli udávači, velkou měl péči, aby se mohl ujistiti Augustou; neb ten nic dobrého netuše v okolí se skrýval. Dvakráte jej drábové s ručnicemi vyslaní pustili, majíce jej za sedláka a bojíce se, aby ten sedlák nepověděl a nevystřelil Augusty. Po třetí vzali mu sekyru a jeden vytrhl mu šátek z záňadry řka, že sedláci takových nemívají. Nijak se jim nemohl vymluviti, aby jej pustili a tak vida po dlouhém čase, že se nezatají, pomálu jim se zjevoval. Jakmile zvěděli, kdo jest, vzali jej mezi sebe a odevzdali jej panu „Sejnochovi." Na Litomyšli uvedli jej do sklepu mezi sirotčí peníze, dali mu houni a jakési zlé nohavice, tři kousky ryb a dva pecence chleba. Přede dnem vzali všechny vězně na vůz, sepali jednoho s druhým a vezli je po oklikách ke Praze. Šebestian, jenž chytrým obmyslem na Augustovi vyzvídal, přinesl mu na nocleh i láhvici vína a připíjel mu připovídaje, žeť to bude ke všemu dobrému. Že ale potom tak nebylo, spatřuje se v trapných osudech Augustových a uvede se později na jiném místě.

Zbaviv jednotu hlav a předních členův svých, tak že brzo na panství zanikla, zastavil král Ferdinand Litomyšl (1548, 31. srpna) dotčenému *Šebestianovi* a bratru jeho *Fabianovi* v 26.000 tolařích a na 2 léta. Šebastian spravoval panství sám, poněvadž bratr jeho pro jiné své potřeby pilné na Litomyšli býti nemohl; také zástava dlouho netrvala. Neb když byli bratří ke konci r. 1551 peníze půjčené obdrželi, odevzdali panství Petrovi Hostinskému ze Šanova, králem nařízenému úředníku. Avšak když si byl Ferdinand r. 1552 (30. května) k potřebám válečným proti Turkům 30.000 kop od *Jaroslava z Pernšteina* rady a komoří svého vypůjčil, zastavena jest opět Litomyšl a sice témuž pánu na 15 let. Purkrabí se stal Ctibor Mazanec z Újezdce.[2])

Jaroslav, pán na jednotu nelaskavý, bohatý sice, ale nešetrný, podržel Litomyšl sotva jeden rok. Ještě r. 1552, dne 21. prosince zastavil panství *Vácslavovi Haugvici z Biskupic* a odevzdal mu je roku příštího dne 7. dubna. Ač byl nový pán katolík a panství se většinou víry pod obojí drželo, přece s ním Litomyšlští dobře spokojeni byli, poněvadž jich v důležitých potřebách neopouštěl. U krále jim vymohl potvrzení svobod městských a když město r. 1560 velkým ohněm znuzeno a ochuzeno jest, pomáhal, seč mohl. R. 1567 vypršela lhůta patnáctiletá k užívání panství vysazená a tuť ho postoupil pan Vácslav s dovolením krále Maximilianovým v 30.000 kopách panu *Vratislavovi z Pernšteina* (18. července). Panu Vratislavovi zapsáno na panství 30.000 kop starého dluhu, přirazeno k tomu 13.102 kop 36 gr., jež měl nově za králem, a ujednáno při odevzdání panství, že je má pán od 19. srpna r. 1567 do dvaceti let držeti.

Pan Vratislav, vnuk slavného pána Viléma z Pernšteina, ve mnohém se lišil od děda svého. Jsa velice nádhery milovný, nedovedl přece důchody své tím spůsobem zvětšovati, jako číníval pan Vilém jsa jedním z předních hospodářův v zemi. U císaře Maximiliana býval Vratislav radou, komoří a nejv. štolbou, r. 1567 stal se nejv. kancléřem kr. Č. a potřebován potom v důležitých poselstvích císařových. Od krále španělského vyznamenán jest řádem zlatého rouna. Ještě více nežli státník vynikl Vratislav co mecenáš věd a umění, podporoval znamenitě umělce i učence, obohatil rodinnou knihovnu v Tovačově vzácnými plody tehdejší literatury, nakoupil mnoho obrazů slavných mistrů, jimiž zámky své okrašloval a j. Velikým však útratám na to činěným a nádhernému jeho živobytí nestačilo na dlouho jmění jeho, ačkoliv dědictvím po otci a bratřích veliké bylo, pročež na Moravě panství po panství prodával (Meziříčí, Třebíč, Křižanov, Židlochovice a j.). Ačkoliv si mohl z rodin katolických v zemi pannu mysli ušlechtilé vybrati, jako činívali předkové jeho, neučinil přece tak, nýbrž si vyvolil (asi r. 1555) Marii Manriquezovnu de Lara, slečnu ze vznešené rodiny Španělské.

Maje také panství Landšperské, držel tedy celé to veliké panství, jež kdysi biskupům patřilo. Přijda do Litomyšle, shledal, že stavení zámecké bylo staré a těsné i umínil si postaviti zámek mnohem prostrannější a skvostnější, než posud bylo. K vykonání této znamenité stavby zvolil si výborného mistra rozeného Vlacha, jménem Jana Baptistu. Roku 1568 dne 18. března v hodinu osmnáctou (v poledne) položen základní kámen při hlaholu trub a vřesku bubnův, na nichž dva pacholci na památku od téhož mistra po pardusu dostali u přítomnosti hejtmana Jana Sedlčanského a rytířův Petra Bořka a Otíka z Bubna. Stavba se konala velmi důkladně, ale i tak spěšně, že roku 1573 docela skončena byla. Vedlé pověsti přistavěny toliko k starému stavení ty tři strany, jež s pavlačemi jsou. Věž velmi vysokou, aby

---

[1]) Gindely Gesch. d. b. B., Tieftrunk, odpor stavův, DZ. 46. K. 21, k Litomyšli patřily tehdá mnohé vesnice, jichž se dotčeš v Pam. arch. X. 461. [2]) Dz. 53, H. 6—8, Poppe's Abhandlung III. 254—257 (v něm. dskách manských). Srov. i Pam. arch. X. 477.

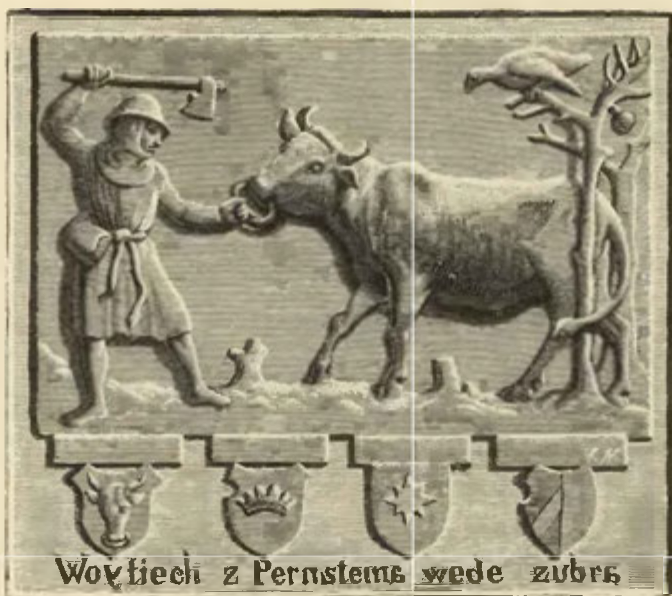
Přední brána do zámku Pardubského s průjezdem pro jízdné a brankou pro pěší. V levo v pozadí stavení zadního zámku.

světnicím v zámku nestínila a z ní do nich hledéno nebylo, pán se zemí srovnati dal. Také v zámku tom v prvním poschodí kapli vystavěl, kterouž na žádost jeho roku 1577, dne 25. července arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice ke cti svaté Moniky slavně posvětil. O jednotlivých podrobnostech při stavbě zámku, který jest pravou perlou slohu renesančního, se bohužel ani v bývalém archivu Pernšteinském v Roudnici nic nezachovalo; pouze to známo jest, že M. Antonín Prockhof, dvorský kamenník, roku 1574 novou kašnu z červeného mramoru a bílých kamenův vytesal a potom v zahradě zámecké postavil. Za dílo to mělo mu dáno býti 850 kop míš., ale ještě po 10 letech mu páni skorem polovici dlužni zůstávali. Obci městské učinil Vratislav všeliká nadání, roku 1570 potvrdil jim vaření piva a vyprosil potvrzení výsad u císaře Maximiliana, vydal užitečné policejní řády, roku 1580 daroval jim odúmrť a vyprosil u císaře Rudolfa nadání na koňské trhy. Císař Maximilian prodloužil mu r. 1579, 31. května lhůtu zástavní a nástupce jeho Rudolf II. potvrdil r. 1580, 6. února prodloužení to na 5 let a připsal nad sumu prvnější (93.000 ss. miš.) ještě 25.000 fl. uh.[1]) Roku 1582 byl Vratislav na říšském sněmě v Augspurku, odkudž plavě se po Dunaji do vlasti své v lodi blíže Lince dne 20. října zemřel. Tělo jeho bylo skrze Moravu do Prahy doveženo a v kapli Pernšteinské u sv. Víta pohřbeno. Panství jeho na Moravě a Lanškroun v Čechách připadly synům jeho *Janovi* a *Maximilianovi* (kteří z nich podíly sestrám svým vyplatiti měli), Litomyšl obdržela vdova *Marie Pernšteinská z Lary*.

Paní tato vysadila obci zdejší skrze vrchního hejtmana svého Václava Hoberka z Krahy jistá pravidla, aby se jimi spravovali a řídili. R. 1602 vypršela lhůta k užívání panství n. Vratislavovi vysazená, však přece Marii k dalšímu užívání ponecháno. Zemřela r. 1608, dne 16. února na hradě Pražském v domě Pernšteinském a pochována vedlé manžela svého. Po smrti její dostalo se panství dcerám a *Vratislavovi*

[1]) DZ. 20. R. 9—11, arch. Roudnic. DZ. 20. R. 9—11, Poppe III. 257—265.

vnuku jejímu, času toho nezletilému jemuž soud zemský strýni jeho Polyxenu, paní na Roudnici a Sedlčanech, jako poručnici nařídil. Dne 24. února uvázali se komisaři sem vyslaní k ruce téže paní Polyxeny a sester její v panství, avšak Františka sestře své Polyxeně (vkl. 1608, 30. dubna) všeho nápadu svého na panství Litomyšlském postoupila, a ostatní sestry jinak odbyty. Tudíž potom paní Polyxena vládu panství ujala a k jeho řízení vrchního hejtmana Albrechta Šmita z Mohelnice představila. Bydlíc sama s manželem svým na hradě Pražském v domě Pernšteinském, častěji do Litomyšle přijížděla a tu nějaký čas se zdržovala. Jsouc katoličkou přísnou, vyznání evangelické na svých statcích zakázala, ale marně proti vzmáhání se téhož vyznání v městě pracovala. Dne 18. října r. 1612 přijel do Litomyšle Vratislav dotčený a tu v zámku tři neděle se pozdržel, dívaje se rozličným kratochvilným věcem. Nastoupiv odtud cestu do Prahy, 200 překrásných obrazův králův, knížat, duchovních a světských pánuv (kteréž obrazy na 2000 fl. ceněny byly) ze zámku sebou vzal. Potom sem přijel dne 14. prosince roku toho také císař Matyáš, konaje cestu z Prahy do Vídně, s celým dvorem a od paní Polyxeny nádherně častován byl. Když počaly náboženské bouřky r. 1618, bouřili se také zdejší měšťané; proto přijela po bitvě Bělohorské paní Polyxena do Litomyšle (kdež byl hejtmanem tehdá Jiří Frodl z Tatenice) a odnala obci všechna privilegia, jež teprv roku 1626 navrátila. Roku 1627 učinila Polyxena s Vratislavem smlouvu takovou, aby jí své čtyři domy v Praze odevzdal a ona jemu naproti tomu všech spravedlností svých na panství Litomyšlském postoupila. Dne 12. července odevzdáno jest panství Jindřichovi Kustošovi ze Zubřího, jako regentu Vratislavovu.

Deska nad branou do zámku v Pardubicích.

Vratislav oblíbil si stav vojenský a jsa statečným bojovníkem, stal se brzo nejvyšším, a žet věren byl rodu Rakouskému, také cís. radou a komorníkem. Ujav panství, nařídil zde hejtmanem vrchním Purkarta Korduli ze Sloupna. Pro jeho věrné služby mu císař Ferdinand (1628) zámek a město Litomyšl s panstvím posud zápisným k dědičnému jmění daroval a král. místodržícími ve dsky zemské vložiti kázal;[1]) když pak potom měšťané na něm potvrzení výsad žádali, a on se s Jindřichem Kustošem radou svou potázal, dříve k žádosti jich nesvolil, dokud mu práva pivovárečného na jisté výminky nepostoupili (1629). Obdržev pak právo to, rozšířil starý pivovar u zámku a též zahradu zámeckou. Více pak skoupiv r. 1630 role a louky, za Českým předměstím velký dvůr Pernsteinský založil. Roku potomního vypraviv se pod Tillym do boje proti Švédům a byv na zvědy od téhož vojvody vyslán, v bitvě nepatrné r. 1631, 25. července mezi městy Valmerštatem a Tangermindem tak těžce poraněn byl, že sotva poslední svou vůli, jíž sestru svou Frebonii dědičkou panství učinil, přítomným vyjevil a hned potom zemřel. Tělo jeho vezeno napřed do Roudnice a potom pohřbeno v kostele kapucínském na Hradčanech. Jelikož byl pan Vratislav neženat, přestal na něm slavný rod pánův z Pernšteina, odumřev po meči.

Panna *Frebonia Eusebia* (nar. 1596) přijela r. 1632, 2. února do Litomyšle a k řízení panství Jana Millera ze Seifersdorfu nařídila. Nalezla panství tehdejšími běhy válečnými velice vysílené; ale ještě více trpělo potom rozličnými nehodami. R. 1635, dne 21. dubna založili vojáci pluku Lautrsonského oheň, jenž se brzo tak zmohl, že nejen velkou část města, nýbrž i zámek a při něm celé město horní s domem rádním ve třech hodinách strávil. Sotva se zotavovalo město po tomto neštastném pádu a již sem přirazil r. 1639, 28. září nepřátelský vůdce Bannér, okolí vyplenil a na měšťanech a vrchnosti výpalné vynutil. Jiná tlupa lidu Švédského navštívila r. 1643 Litomyšl po dvakráte; dne 15. června t. r. přibyl sem nejvyšší Torstenson

[1]) DZm. 236. V. 5. DZ. 143. F. 12. Vlož. 1629, dne 25. dubna.

s celou armádou, již rozložil po předměstích, a maje sebou jen něco vojska jizdného, v zámku se ubytoval. Ne menší svízele snášelo město a panství r. 1645 Uživši tedy Frebonia panství jen málo a jsouc nemocí dlouho trvající v Praze sklíčena, napsala r. 1645, 28. listopadu poslední své pořízení, jímž odkázala panství Litomyšlské sestřenci svému *Václavovi knížeti* z *Lobkovic*, však jen k užívání do života, potom *Maximilianovi hraběti* z *Trautmansdorfu* a dětem jeho splozeným s Žofií z Palfy. Panství své Solnické odkázala řádu Karmelitův. Zemřela roku 1646, dne 6. února a pohřbena jest v Karmelitském kostele na Malé straně Pražské.[1]) Za jejího držení byl také zámek obnoven a opraven.

Vácslav Euseb. z Lobkovic nepřijel do Litomyšle, nýbrž panství skrze Karla starš. Čejku z Olbramovic, vrchního hejtmana panství Roudnického, ujal a k řízení panství prozatím Jindřicha Maternu z Květnice vrchního hejtmana podržel, však 13. září 1646 na jeho místě Štěpána Záhorského z Rosenfeldu ustanovil. Vzav ještě mnohé škody pro časté přecházky vojska Švédského, prodal panství roku 1649, dne 4. srpna *Maximilianovi* z *Trautmansdorfu* za 100.000 fl. Pán tento (nar. r. 1584 ve Štyrsku) byl rytířem zlatého rouna, cís. tajným radou, komorníkem a nejvyšším hofmistrem, měl rozsáhlé statky nejen v Čechách, nýbrž i v Říši, z nichž byl r. 1639 svěřenství pro potomstvo své mužské zřídil. Panství Litomyšlského neměl dlouho; ujav je r. 1649, již r. 1650, 7. června ve Vídni umřel. Ze synův jeho, jichž sedm po něm zůstalo, dostal nejstarší Adam Matěj Týn Horšův s přivtělenými statky, Jeníkov Větrný a domy v Praze a Plzni, druhý *Jan Fridrich* Litomyšl v ceně 300.000 fl., Tacenbach, Böheimkirch a dům ve Vídni, František Antonín panství Trautmansdorf a Gleichenberg v Dolních Rakousích, Ferdinand Negau ve Štyrsku a Jiří Sigmund panství Burgau též ve Štyrsku; Maximilianovi kanovníku Salcpurskému a Karlovi rytíři Maltanskému na panství Litomyšlském podíly na penězích odkázány.

Jan Fridrich (narozen r. 1619) byl cís. komoří a radou, pojal roku 1650, 16. ledna Marii Kláru z Dytrychšteina a kupoval mnohá zboží pozemská v Čechách, jako Pečky, Jindice, Hrádek a t. d. K řízení panství, na němž v 46 vesnicích 166 živností pustých a kolik far bez duchovních shledal, nařídil Jiřího Haraštu Dubčanského z Dubčan. R. 1652, dne 5. dubna koupil panství Brandýsské nad Orlicí s Litomyšlskem mezující od Marie z Hustiřan, po čemž od toho panství vsi Oucmanice, Sudislav, Sv. Jiří, Lhotka, Heřmanice, Vracovice, Horka, Přívrat, Člupek, díl Vlčkova, Morašice a Malé Sedlištky, jež beztoho do kraje Chrudimského patřily, odtrženy a k panství Litomyšlskému přiděleny byly. Městu učinil všeliké milosti, vyžádal jim potvrzení privilegií a čtvrtý trh výroční, také založil nový špitál (1667). Manželka jeho Marie Klára († 1667) koupila r. 1660—1664 několik živností sedlských na předměstí Benátském a postavila na jich místě dvůr nákladný z kamene o dvou poschodích na spůsob nějakého zámku. Dvůr ten nazván jest česky Hraběnčin, Němci mu Rosenstein říkali.[2]) Roku 1661 zbořeny jsou na poručení hraběte domy pusté na hoře hradské, jichž zříceniny ještě stály i s branou velikou posavad z hradu biskupského stojící a srovnány se zemí tak, že ta hora pomalu tu tvářnost obdržela, kterou nyní ukazuje. Když vypukl r. 1668 oheň, jenž 6 domův spálil, pád ten hraběte tak pohnul, že věž zámeckou velkou po ohni r. 1635 jen šindelem pokrytou znovu vystavěti, na ní roku 1669, dne 4. července báň zasaditi a plechem bílým pokryti kázal. Založil také na panství 15 vesnic nových, v kterých chalupníky usadil. Zemřel v Praze r. 1696, dne 4. února, byv poražen mrtvicí na všech údech, že ani mluviti, ani kterým údem hnouti nemohl. Poněvadž ještě synové jeho let neměli, ujala panství pozůstalá vdova Marie Eleonora Klára a jí ku pomoci byli Ignác hr. ze Šternberka, Leopold z Trautmansdorfu a bratr její Vácslav ze Šternberka. Když nejstarší syn *František Václav* r. 1699 z cest v cizích zemích do Vídně se navrátil, již léta svá maje, stal se rozdíl mezi ním a bratřími jeho; on dostal Litomyšl, Tacenbach a Böheimkirch s vesnicemi po r. 1547 k panství Brandýsskému náležitými, totiž polovici celé pozůstalosti otcovské, jak to byl sám otec poslední vůlí svou zřídil; z bratří ostatních obdržel Antonín panství Chocenské, Adam Pečky se statky okolními, Fridrich panství Brandýsské nad Orlicí s vesnicemi 4 od panství Litomyšlského, totiž Oucmanicí, Sv. Jiří, Sudislaví a Lhotou Zářeckou a Josef Dolní Březany;[3]) tím se také ukončila vláda poručnická, za jejíhož trvání tři nové vesničky povstaly.

František Vácslav (nar. 1676) pojal r. 1699 k manželství Marii Eleonoru, dceru Ondřeje hraběte z Kounic († 1723), stal se potom radou při apelacích, a roku 1702 soudcem zemským. Týž hrabě koupil roku 1726 od Terezie vdovy po Ignácovi Ferd. Ritterovi zahradu, táhnoucí se od brány Záhradské až ke zdi městské s chalupou u ní stojící. Domy při této zahradě stojící a byty úředníkův obsahující znovu přestavil, zahradu při zámku od strany předměstí Zahájského rozšířil a ji vysokou zdí ohradil. Založil též na panství několik nových vesnic. Oltář v kapli zámecké, do něhož ostatky sv. Innocenta a sv. Viktorie vloženy, posvětil roku 1728 Daniel Josef v. Mayern, světící biskup Pražský. Poněvadž hrabě synův neměl,

[1]) Od ní založena jest r. 1640 kolej piaristská na hoře hradské. Frebonie čtyry domy měšťanské r. 1635 ohněm strávené a pusté i se zahradami skoupila a k vystavení koleje a malého kostela darovala. (Viz šíře o tom Jelinkovu historii, III. 144. atd. Beckovského poselkyni II. d. 3. so. str. 231.) [2]) Po její smrti pojal hrabě druhou manželku Marii Annu vdovu, rozenou z Dubé a z Lipého, a když i ta roku 1674, 16. července zemřela, r. 1676 Marii Eleonoru Kláru ze Šternberka († 1703). [3]) DZ. 80, N. 29 — O. 29, 81, A. 1 — B. 20.

toho na císaři Karlovi VI. dosáhl, že panství Litomyšlské, jež bylo posud svěřenským, za zpupné vyhlásil, odkudž hrabě roku 1738 bratřím svým podíly vyplatil. Zemřel roku 1753, dne 23. března, maje věku svého přes 70 let. Pozůstalost, totiž Litomyšl v ceně 900.000 fl. a dům v Praze připadly na stejný díl dcerám jeho *Eleonoře, Terezii* a *Josefě*. Panství v ceně vysazené ujala nejmladší dcera Josefa, Eleonoře se dostal dům v Praze a Terezie spokojila se podílem na hotových penězích. Maria Josefa (nar. r. 1704) pojala k manželství *Františka Josefa Jiří* hraběte *z Valdšteina* (narozen r. 1709), držitele Hrubé Skály, Hrádku Komorního, Duchcova a t. d., čímž se dostala Litomyšl rodině této, jež panství ještě za naší paměti držela.[1]

Tvrze v okolí Litomyšle.

1. HEŘMANICE.

Severně od Litomyšle leží bývalé městečko České Heřmanice a nyní již pouhá ves s kostelem starožitným. Blíže silnice, kterou se skrze ves jede, nachází se tvrziště nyní řečené „Plchův Kopec," totiž chlumek, na němž ještě rozsáhlost bývalé tvrze, ale nic více znáti lze. Vedlé této byla v Heřmanicích ještě jedna tvrz a to při panském dvoře v sadě ovocném, kdež se říká posud na tvrzi. Tvrz na Plchově kopci byla každým spůsobem starší; stála, jak položení její ukazuje, ve 14. století, ale již r. 1513 byly na jejím místě ssutiny a proto postavena jest jiná tvrz prostrannější po spůsobu věku tehdejšího.

Heřmanice založeny jsou v době prastaré, ač přece již toho času, když křesťanství v Čechách panovalo, jak svědčí název sám. *Svatoslav z Heřmanic*[2]) (1226) jest první nám známý vladyka, který v Heřmanicích seděl. Za něho ještě tvrze nebylo, ale zajisté již stála, když drželi Heřmanice proslulí páni *ze Švabenic*. První z nich *Oldřich* seděním na Heřmanicích připomíná se r. 1263.

Nástupce jeho *Vítek ze Švabenic* jinak *z Heřmanic* držel se škůdcemi, kteří nelitostně plenili sousední panství Landšperské, klášteru Zbraslavskému náležité; účinek tento lze vysvětliti tím, že se Vítkovi peněz nedostávalo. Týž byl totiž rozházel a promrhal, co byl zdědil, tak že kupcům Pražským, od nichž věci krámské na úvěr bral, ani zaplatiti nemohl. Klášter Zderazský zaplatil zaň dotčeným kupcům 412 kop, poněvadž pan Vítek na něm opravu neb fundatorství měl. Za to dal Vítek témuž klášteru (29. července 1309) vsi Zalší a Sloupnici, to jedině si vyžádav, aby po smrti tělo jeho v klášteře tom podlé otce pohřbeno bylo a aby mniši naň a předky jeho modlitbami svými pamatovali. Pohřeb v klášteře hleděl si již rok před tím (1308, 18. května) zabezpečiti. Dal klášteru 100 hřiven stříbra, v nichž jim zastavil blízkou ves Voděrady, a kdyby na tuto saženo bylo (z čehož viděti, jakou jistotu statky jeho poskytovaly) jinou ves totiž Valcmanice a již shora dotčené Zalší, také jim odkázal právo podací u sv. Jiří ve vsi Prostřední Lhotě. Že Vítek klášteru nic dobrého neučinil z nábožnosti, než z dluhu neb z jiného závazku, lze vyrozuměti z toho, že s Jarošem z Vizemberka a s Ctiborem z Neveklovic na statcích klášterních činil škody takové, že papež Kliment V. l. 1310, dne 21. března nařídil proboštovi Míšenskému, aby škody takové zastavil a narovnal. Téhož roku dne 25. července zastihla Vítka povodeň neobyčejná, která mu pobrala skorem celé Heřmanice („u Litomyšle v Heřmanicích tanec i s píštcem vzala"). Vítek umřel nejspíše r. 1314, protože Jan syn jeho dne 25. ledna 1315 otce již mrtvého připomíná.[3])

Páni Švabenšti na mohovitosti sešlí zajisté dlouho Heřmanice neudrželi, kdo však tu vládl po nich v 14. století, paměti nevypravují. Asi r. 1397 měla ves dva pány, *Pešíka* řečeného *Kokot* (Kohout) a *Beneše z Něnic*. *Vaněk Sekyra z Heřmanic* (vlastně *z Choltic* řečený) byl dvořenínem biskupovým a *Vilém z Heřmanic* nacházel se r. 1415 mezi těmi, kteří spečetili stížný list poslaný ke sboru Kostnickému. Později držel tvrz zdejší *Mikuláš z Libáně*, jenž byl r. 1451, 23. ledna rukojmí za Jana ze Šternberka a sliboval vlehnouti buď do Vysokého Mýta buď do Chocně.[4]) Nástupcem jeho byl *Bohuněk z Aderšpachu*, jenž se poprvé r. 1460 a později často pánem na Heřmanicích nazývá. S měšťany Mýtskými míval častá jednání, r. 1470 vypůjčil si od obce Mýtské 90 kop, jež 6 lidmi v Heřmanicích zaručil. Koupil také v Mýtě (1491) mlýn a dvě šlejfírny a slíbil, že on i budoucí jeho povinni budou odtud ke špitálu platiti. R. 1498 tento mlýn pod Chocenskou branou ležící prodal. K žádosti jeho král Vladislav listem r. 1502, 20. září daným ves Heřmanice na městečko povýšil a znakem a právy městskými obdařil. Než nedlouho potom prodal Bohuněk Heřmanice a již r. 1506 držel je *Jan Kostka z Postupic* k panství Litomyšlskému.[5]) V příčině správy a hospodářství počítaly se arci Heřmanice k Litomyšli a také již nejsouc tvrz obývána spustla, poněvadž měli páni lepší a prostrannější sídla, však poněvadž byla Litomyšl zápisná, Heřmanice pak dědičné, nepřišlo to hned k úplnému splynutí obou zboží. Janův druhý nástupce *Vilém Kostka z Postupic* udělil r. 1513 tvrziště Heřmanské se sadem k stavení, aby je vystavěl a osadil, k tomu louku pode dvorem s palouček a kusem popluží pod právo purkrechtní *Urbanovi písaři*.[6]) Když potom r. 1518, dne 6. října k dělení zboží Kostkovských

---

[1]) Maria Josefa roznemohla se r. 1757 v Třebíči na Moravě a tudíž zemřela. Tělo její pohřbeno v kostele piaristském. S manželem svým byla splodila dva syny Emanuela a Jiřího a tři dcery; tudíž odevzdáno panství r. 1758 hraběti ovdovělému a synu plnoletému Emanuelovi. Při projednání pozůstalosti po zemřelé paní přiřčeno jest panství nezletilému synu *Jiřímu Christianovi* v ceně 1,020.000 fl. Toho roku vstoupil starý hrabě († 1771) do řehole kapucinské v Budějovicích, odevzdav ostatní statky synu svému Emanuelovi, jenž také Litomyšl do let plných bratra svého spravoval. Jiří došed roku 1765 let svých, ujal panství a oženil se t. r. 16. září s Eliškou dcerou Antonína Korfice z Uhlfeldu. Za něho vyšel roku 1775, 8. září oheň na horním předměstí, jenž se brzo po celém městě rozšířil a zámek s pivovarem a jízdárnou strávil. Zemřel Jiří roku 1791, 6. listopadu nedlouho po smrti manželky své a pohřben v rodinné hrobce v Litomyšli. Za něho povstaly na panství tři nové vesnice. V držení panství následoval nejstarší syn jeho *Jiří* (nar. 1768), jenž jsa ve vojenských službách, udatenstvím v tehdejších válkách proslul. Týž dal roku 1796 zdi vysoké kolem zahrady zámecké sníziti a na nich veliké sochy kamenné postaviti. Zemřel roku 1825. Založeny za něho dvě vesničky a dvůr Valdštein u Nové Vsi. Jediný syn jeho *Antonín* pán na Litomyšli a Duchcově (nar. 1793) byl také ve službách vojenských a často okolo osoby císařovy. Po něm držel panství *Maximilian Karel kníže z Thurnu a z Taxisu* koupiv je i s domy v městě (čís. 3, 4, 5, 6 a 218) za 1,886.000 fl. k. m. (1859). Jeho nástupce jest *Maximilian Maria Lamoral* kníže *z Thurnu* od roku 1872 (kniha hlavní desk zemských L. IV., 85). Za něho postavena jest blízko toho místa, kde býval kostel sv. Klimenta, pěkná socha sv. Methoděje.

[2]) Erben reg. 328. [3]) Erben reg. 328. Emler reg. 160, 913, 939, 951—952. Zoubek děje Potšteina str. 3. [4]) Lib. erect. VII. p. v. 114. a XII. 169, arch. č. III. 189, 548. [5]) Pam. arch. IX. 391, Jelínek, hist. Litom. II. 70. Janderovy paměti Hořické M. S. [6]) Kniha hradská Litomyšlská A. 15. Urban prodal dvůr ten, z něhož se odtud úročilo k zámku Litomyšli, jakémusi Bartákovi.

přišlo, postoupil Vilém panství Litomyšlského, též i Heřmanic, „več tu po otci (totiž Zdenkovi † ok. 1510) v držení vešel,“ bratřím svým *Zdenkovi, Janovi a Bohuši* a tak se to vše dostalo po čase nejmladšímu z bratří a poslednímu svého rodu Bohuši. Ten učinil po shoření desk zemských přiznání (r. 1543, dne 2. června), že drží po předcích svých v Heřmanicích tvrz, dvůr popl., městečko tudíž, ve Vracovicích a Valcmanicích c. t. m. s podacím kostelním v Heřmanicích a Vracovicích, s mlýnem sešlým pod Bohuňovici a s tvrzištěm ve Vracovicích řeč. Vorlov. Na zboží toto musil Bohuše r. 1547 po známé bouři stavovské léno přijíti a Heřmanice sdílely odtud držitele své s panstvím Brandýsským. Při prodeji téhož panství (1558) připomíná se posledně tvrz pustá Heřmanice. [1]) Později byly Heřmanice a jiné vsi od Brandýsa odděleny a k Litomyšli přidány, jakž se v dějinách zámku Litomyšle vypravovalo.

2. MORAŠICE.

Jedna část vsi Morašic patřila od dávných dob klášteru v Litomyšli a potom biskupství tamže; část tato měla dle urbáře Litomyšlského z r. 1557 osedlých 50, mezi nimiž byl výsadní rychtář a Matouš zeman, oba vypravovali 2 koně na vojnu a chovali panského vola do zrestu. Ostatek vsi i s podacím kostelním byl statkem zemanským, na němž seděli r. 1226 *Předbor z Morašic* a 1293 *Trojan* odtudž. [2]) Asi v ty časy povstala ve vsi tvrze tak mohutná, že se jí tehdá hrad říkalo a patřila r. 1318 a 1321 jakémusi *Bludovi z Morašic* jinak ze *Sedlištěk*. Za něho Matěj arcibiskup Dracký v příčině kostelíka v témže hradě stojícího [3]) jednomu každému, který by v řečeném kostelíku v neděli a ve svátek nábožně slovu Božímu a mši svaté obcoval, skroušeným srdcem se zpovídal a život svůj napravil, 40 dní odpustkův udělil. [4]) V úmluvách smírčích mezi kapitulou Litomyšlskou a klášterem Podlažickým v příčině mezi panství obou (1368) připomíná se *Adam z M.* Týž snad málo před tím byl tvrz zdejší držel aneb seděl snad na nějakém dvoře nápravnickém; r. 1386 držel ves Pěšice, v níž 4 ss. ročního platu daroval „k užívání kněze a kostela založeného sv. apoštolův Petra a Pavla ve vsi Morašicích příjmí Bludovský.“ [5])

Tvrz Morašická přešla záhy v držení *Jindřicha z Potšteina;* týž prodal r. 1370 Morašice s tvrzí a podacím kostelním a platem ročním 7 kop *Rudlinovi rychtáři a měštěnínu Mýtskému* a Kateřině manželce jeho. Asi r. 1383 zemřela Kateřina a zboží její v Sedlištkách a v Újezdci mělo spadnouti na krále, ale Rudlin dokázav práv svých, zůstal v držení těch dědin. Brzo potom zemřel, zůstaviv toliko dvě dcery Annu a Marketu, z nichž onano se vdala za *Petra Freibergera* měštěnína ve Vysokém Mýtě. Sestry ty prodaly 2 třetiny zboží svrchupsaného *Filipovi ze Slepotic* r. 1387, ostatek zůstal manželu Anninu Petrovi. Když potom r. 1391 veškeré zboží někdy Rudlinovo provoláno jest jakožto odúmrť královská, odporovaly tomu obě svrchudotčené strany a zůstaly v držení veškerého zboží. Při smluvách mezi Janem biskupem Litomyšlským a kapitolou tudíž učiněných o rozdělení všech statkův byl přítomen *Jan z Morašic*, o němž také nevíme, byl-li držitelem tvrze aneb jen manem biskupovým v Morašicích usedlým, jak se pravdě podobá. Za to se zdá, že onen *Petr z Morašic*, jenž prodal r. 1412 dědiny jisté špitálu v Litomyšli, byl týž co Petr svrchupsaný, jsa tudíž ještě v držení zboží zdejšího. Za válek husitských seděl na Morašicích *Michael z Hunvaldu* řečený. Záhy a to nejpozději v druhé polovici 15. století zanikla tvrz zdejší, část pak vsi, jež k ní patřívala, hleděla potom k Sedlištkám. [6])

Soutka (úzká ulička) v Pardubicích.

3. ÚJEZDEC.

Tvrz tato se nacházela ve vsi Újezdci ležící mezi Javorníkem a Morašici, a zanikla před časy již dávnými, tak že se po ní stopy nenachází. Nejstarším nám známým majitelem tvrze té byl *Jindřich z Potšteina* v pamětech r. 1356—1374 často připomínaný, jenž byl také pánem na Makově. Jindřichova manželka Bona měla jisté platy v Újezdci a po smrti manžela svého držela věno v Makově a Přílucc, jež vzdala dětem svým. Jindřich prodal r. 1370 (23. prosince) ves celou Újezdec s tvrzí a dvůr popl. s 2 poplužími, tvrz Morašice s dvorem popl. podacím a dvory km. a ves Sedlištky *Rudlinovi rychtáři ve Vysokém Mýtě.* Ten držel spojené zboží Morašické a Újezdecké až do své smrti a potom zůstal Újezdec při zboží Morašickém a Sedlištském. Vyskytuje se později na Moravě rod *Újezdeckých z Morašic*, kteří užívali v erbu střely bílé obyčejné bez nasadiště v červeném poli. Sigmund z Morašic uvedený v tytuláři r. 1534 počal se prý nejprve psáti Újezdeckým, ale prve toliko z Morašic. V listech Litomyšlských jsme podobné pečeti nenašli, pročež také pověděti neumíme, od koho z vladyk svrchu dotčených Újezdečti pocházeli. [7])

4. SEDLIŠTKY.

V Sedlištkách blíže Morašic bývaly v 15. století dvě tvrze. Jednu z nich ještě viděti lze při dvoře Sedlištském. Zbytek její jest sýpka stojící na ostrově, kterýž příkop vodou opuštěný obkličuje. Kde stávala druhá tvrz, není známo a pochybovali bychom vůbec o ní, kdyby staré paměti tak zřetelně obou tvrzí a dvojího zboží Sedlištského nerozeznávaly. [8]) Celá ves Sedlištky patřila od starodávna ke zboží Morašickému; *Blud* a *Eliška z Morašic*

---

[1]) Dz. 7. C. 30, 13 B. 10, 250 D. 18. [2]) Erben reg. 328, Emler reg. 696. [3]) Oratorium constitutum in castro Bludonis in Moraschicz. [4]) Lib. memorab. paroch. Morašic. Srovnej také nejstarší zbytky desk půhonných č. 229—230. [5]) Archiv fary Morašické, reliq. tab. I. 510. [6]) Archiv Litom. DD. 13 f. 3 a 13, rel. tab. I. 438, 514, II. 86. [7]) DD. 13. f. 11 a 13, rel. tab. I. 438, Paprockého zrcadlo list 371. [8]) V Sedlišti kamenném (Pam. IX., 890) tvrze nebylo.

jmenovali se proto také *ze Sedlištěk.* (Srovnej děje Morašic a Újezdce.) Buď Petr Freiberger aneb Filip ze Slepotic prodali díl zboží Sedlištského biskupovi Litomyšlskému.[1]

Biskup *Jan Železný* bývaje z nedostatku peněz a pro své časté jízdy a výpravy (zejména 1415) v ustavičných závadách, zastavil s povolením krále Václavovým (tedy před r. 1419) „ves Sedlištky řečenou s dvorem, dva pluhy role a s úrokem 12 ss. gr. ročního“ v 130 ss. gr. panu *Michalovi z Dubu.* Od tohoto dostal zápis ten za válek husitských *Kuba z Jevišovic* a dosáhl toho, že mu král Sigmund r. 1437, dne 4. listopadu zápisu toho potvrdil a ještě 100 ss. gr. králi půjčených připsal, držel zboží to ještě r. 1454; neb tehdá zápisy řečené před komisí k tomu zřízenou ukazoval.[2]) Týž Kuba měl manželku *Annu z Boskovic,* jež ho přečkavši statek Sedlištský zdědila. Posledním pořízením (r. 1460, dne 4. prosince) odkázala „tvrz Sedlištky jménem i tím dvorem,“ s lesy atd. a lidi své v Sedlištkách poplatné paní *Elišce z Liblic,* mateři pana Albrechta Kostky z Postupic († 1477), platy své v Cerekvici a Bohuňovicích Petříkovi deveři svému, jisté platy služebníkům svým, kostelu sv. Kříže v Litomyšli 10 kop a obci v Sedlištkách pánev pivní. K utvrzení toho Anna třetí den po tom (6. prosince) Elišce dobrou vůli na zápisy své biskupské a královské zdělila a Sedlištky jí v moc uvedla. Další změny držitelů v této části nejsou nám známy, ale také lze souditi, že se Sedlištky synům Eliščiným dostavše, se zápisným panstvím Litomyšlským sloučeny byly.[3])

Část druhá Sedlištěk, k níž se držel také díl vsi Morašic, patřila na počátku 15. století *Jindřichovi a Janovi z Chlumu,* kteří ji za dob husitských zapsali strýcům svým, *Mstidruhovi z Adlar* a synu jeho *Habartovi.* Ti pak prosili císaře Sigmunda, aby jim všechny nápady na zboží tom daroval, čemuž císař listem d. 1426, dne 6. července vyhověl. Poněvadž však tehdá práva v zemi nešla, nemohlo následovati po darování královském náležité provolání; z těch příčin protáhla se věc ta až do obnovení řádův zemských a provolány Sedlištky teprve r. 1437 v Mýtě Vysokém. Proti tomu stál co odporník *Oldřich z Chlumu* pokládaje si lepší právo k Sedlištkám po svých strýcích a ještě jiní, kteří měli peníze na Sedlištkách zapsané. V příčině práva královského arci odporníci nic neprovedli, ale v dědičné držení Sedlištěk byl se dostal Oldřich již dříve, a týž prodal r. 1437, 21. března tvrz Sedlištky, s dvorem popl. a dvory kmecími (mimo jeden dvůr kmecí), v Morašicích na dvorech kmecích panství s robotami, rychtou a podacím *Jílkovi ze Seči* za 265 ss. gr.[4])

Jílek býval okolo r. 1435 ve službách u pána Viléma z Postupic na panství Litomyšlském. Po jeho smrti zdědil Sedlištky a plat ve vsi Voděradech na lidech purkrechtních syn jeho Jan, jenž se psal Lantfojtem ze Seči; neb otec jeho býval od r. 1428 lantfojtem či sudím nad panstvím Litomyšlským. Týž Jan postoupil platu ve Voděradech r. 1454 obci Litomyšlské. K r. 1486 připomíná se Martin ze Sedlec a v Sedlištkách s Kunkou z Lipovce též sed. v Sedlištkách manželkou svou, ale ti seděli v Sedlištkách u Radhoště. V dobách pozdějších dostali Sedlištky páni *z Bubna,* kteří byli v okolí Litomyšle a Kostelce hojně osedlí. Bratří *Otik a Mikuláš z Bubna* prodali v l. 1521—1528 v Sedlištkách tvrz, dvůr popl. a dvory kmecí c. t. m., Morašice a Újezdec c. t. m. *Zdenkovi, Janovi* a *Bohušovi* bratřím *Kostkům z Postupic.*

Partie z Pardubic.

Nyní měli Kostkové obě části ve svém držení, ale jednu část dědičně a druhou toliko zápisně. Všichni tři bratří prodali r. 1528, dne 16. dubna „tvrz Sedlištka s dvorem, rolí“ atd. pod právo purkrechtní Jakubovi písaři, služebníku svému, za 350 ss. m.[5]) Po známých bouřích r. 1547 ztratil Bohuše Kostka panství své Litomyšlské a na ostatní svá zboží zpupná v této krajině musil léno přijíti. Když po smrti jeho panství Brandýsské na krále spadlo, prodal král Ferdinand (vkl. 1558, 15. června) vsi Sedlištky, Morašice a Újezdec *Hanušovi Haugvicovi z Biskupic* za 800 ss. gr. c. Tento stav se podkomoří markrabství Moravského, prodal r. 1574 řečené vsi *Janovi staršímu ze Žerotína* na Náměšti,[6]) jenž je připojil k panství Brandýsskému. Od tohoto byvše v 17. století odděleny, přivtěleny jsou k Litomyšli.

5. TRŽEK.

Tržek ves (mezi Litomyšlí a Cerekvicí) nemalé má stáří, sahajíc snad až do doby pohanské. Nějaký Modlata, vstupuje se synem svým Petrem co konvrš do kláštera Litomyšlského, daroval zde roli témuž klášteru.[7]) Opatové a biskupové mívali zde pěkné hospodářství, dvůr (1347), mlýn o 4 kolech, drahně porostlin a zahrad. K lepšímu opatření tohoto statku postavili zde biskupové tvrz; snad se to stalo Albrechtem ze Šternberka, jenž se stal biskupem r. 1364. Týž biskup chtě „pro spasení duše své spasitelného prostředku zjednati“ a památku po sobě potomstvu

[1]) Ještě r. 1347 nepatřily Sedlištky k Litomyšli (Chytil, cod. dipl. VII. 539—543), ale r. 1398 připomínají se na panství „ves Sedlištky se dvorem tudíž a půl druhým poplužím“ (archiv Litom.). [2]) Rukopis archivu Roudnického (VI. F. b. 19.) arch. č. II. 460. Dobrá vůle r. 1460 připomíná list Jana biskupa „na tu tvrz a dvůr Sedlištky.“ [3]) Arch. místodrž. a Dvorského Paměti žen str. 52. [4]) DD. 4 f. 38, 15 f. 37, rel. tab. II. 162, liber inscr. civ. Litom. I. 177, archiv Litom. Srov. čas. mus. 1827, 3, 81. Spory o dotčenou odúmrť opakovaly se r. 1454 (DD. 16, p. 336). [5]) DZ. 4, G. 28. Velká kniha Litom. f. 66. b. a kniha zámecká z r. 1518 D. 30. R. 1544 koupil „dvůr popl. Sedlištka s lukami, hájem“ atd. Andrle od Pavla Vostříše (ib. F. 13.). Viz též DD. 17. f. 303. [6]) DZ. 13, C. 15, 18, G. 18. Ves Morašice patřila od těch dob z části k Litomyšli, z části k Brandýsu. K onomu patřil rychtář ve výsadní rychtě, zeman na dvoře a několik sedlákův, k tomuto kostel a fara a též několik sedlákův. [7]) Oldřich opat. koupiv roku 1287, 5. února od probošta Vyšehradského dům na Malé straně a zůstav dlužen 7 hřiven, zapsal mu je na statcích Tržeckých.

zůstaviti, umínil si klášter řehole kartouzské s 12 mnichy, konvrši a j. blíže Litomyšle založiti. I vyvolil sobě r. 1378 pro klášter místo u tvrze své Tržku (juxta fortalitium et curiam in Tirzka nuncupatam), poněvadž tu často bydlíval a v blízké oboře kratochvíli svou myslivostí provozoval. Tady založil kostel a klášter řečený „Hájek sv. p. Marie“ vyměřiv proň prostranství „od plotův v oboře na příč položených až zpátkem k veřejné silnici“ a přidal městiště za cestou veřejnou až ke břehu náhonu sahající ke zřízení zahrady kořenné.[1])

R. 1398, 19. srpna dokonáno bylo nové dělení statkův mezi biskupem a kapitolou, při čemž biskupovi zůstaly dědiny v Tržku a sice Tržek tvrz s dvorem a 4 poplužími, s mlýnem, rybníky, lukami, lesy atd. Potom tu bydlívala *Anečka Benešovská*, máti Jana biskupa. Když se pak r. 1421 vítězné vojsko kališnické ke hranicím Chrudimského kraje blížilo, mniši jak z Litomyšle tak i z Hájku rychle se sebravše, do Moravy uprchli a kláštery své pusté zanechali. Husité opustivše Chrudím k Litomyšli táhli, a na té cestě nejen klášter Hájek, nýbrž i tvrz vydrancovali a zapálili. Při pusté tvrzi udržel se potom ještě dvůr panský až do 16. století; r. 1514, 8. července však tento dvůr a 6 prutů role jsou prodány Petrovi Hlávkovi za 80 kop gr. míš., ostatní role pak u dvoru rozděleny byly, čímž nynější ves Tržek povstala.

Místo kláštera a tvrze slove posud na Kartousích, a říkáno mu tak již v předešlých stoletích, jak svědčí tato poznámka l. 1538: „jakož Tržečtí pastvu jsou měli od starodávna na tom místě, kdež jsou močidla jejich při oboře a tu kdež slove Kartousy, pak to místo, kdež močidla mají, pustili panu Kostkovi a pán jim za to dal to místo, kdež slove na těch Kartousích podlé obory dědičně.“[2])

6. VRATIŠOVICE (ORLOV).

Tvrz Orlovská, o jejíž osudech jen pramálo známo jest, stávala na místě nynější vésky Orlova blíže Vratišovic neb Vracovic. Po pilném přehlédnutí starých pramenův ani se s názvem Orlova nesetkáváme, a můžeme z toho jen souditi, že Orlov byl tvrzí držitelův Vracovských. Bratří *Petr* a *Příbek z Týnce*, jinak *z Chroustovic*, postoupili r. 1403, 4. listopadu „dědictví svého spravedlivého Vratišovic“ *Mikuláši Dikovi* a *Ondřejovi* bratřím *z Rosic* v manství, tak aby jim sloužili na dvou koni a se dvěma brannýma.[3]) Když Ondřej za válek husitských zemřel, dědicův nezůstaviv, spadlo dědictví jeho na krále Sigmunda; týž udělil (1437) Vratišovice tvrz, dvůr poplužný a ves celou *Příbíkovi z Chroustovic* a manželce jeho *Anně z Ryzemburka*. Záhy spustla tvrz a zboží Vracovské dostalo se pánům Litomyšlským. *Bohuše Kostka z Postupic* držel již r. 1543 „tvrziště ve Vracovicích řeč. Vorlov“ ke zboží Heřmanskému. Rozprodáním gruntu u tvrziště povstala nynější véska Orlov.

7. ČLUPEK.

Ves Člupek leží v debřině hojně stromovím porostlé při silnici jdoucí z Litomyšle do Třebové. Tvrz její dávno již zanikla, než ukazuje se místo, kde dvůr a tvrz stávaly, totiž roh, kdež cesta od silnice podlé hospody na levo ke vsi Pudilce zahýbá, přímo pod malou kapličkou. Z vladyk zdejších, kteří volskou hlavu na štítě svém nosívali, připomíná se *Mikuláš ze Člupku* (1428). Jeho snad potomek byl *Viktoryn Člupecký*, jenž měl r. 1467 nějaké jednání v Litomyšli. *Bohuše Člupecký z Člupku* prodal asi r. 1520 tvrz Člupek se dvorem a v Přívratě a Vlčkově dvory kmecí *Bohuši Kostkovi z Postupic* a jeho bratřím za 400 kop.[4]) Od těch dob držena byla tvrz k panství Brandýsskému a udržována v dobré spůsobě po kolik desítiletí; zejména se připomíná co dobrá tvrz ještě r. 1558, když král Ferdinand panství Brandýsské prodal. Jak a kdy spustla, o tom se zápisův nedostává, než stalo se to zajisté v 16. věku.

8. PŘÍVRAT.

Vesnice Přívrat leží v pěkném rybničném a lesy zavřeném údolí mezi Litomyšlí, Třebovou a Ústím. Blíže ní spatřuje se okrouhlé tvrziště (val a příkop), jež před několika lety bujným stromovím zarostlé bylo a k jednomu sedlskému dvorci ve vsi náleží. Tvrz tuto věžovatou držel na počátku 15. věku *Doník z Přívrata*, jenž maje tušim jedinkou dceru Markétu, ji provdal za vladyku ze *Ždanic*. Markéta přečkavši muže svého, postoupila (vkl. 1454, 14. června) v Přívratech tvrze, dvoru poplužného s poplužím, vsi, s lukami „lesy a rybníky“ *Mikšovi ze Ždanic* synu svému a *Janovi* řečenému *Šteklík z Mnetic*. Ještě téhož roku vedeny pře o Přívrat u soudu dvorského, neb pan Zdeněk Kostka z Postupic si byl odúmrť či právo královské na nápad po Doníkovi vyprosil, než držitelé tvrze dovedli práva svého obhájiti. Zanechavše tvrz spoustě, rozdělili potom ves mezi sebou na dva díly.[5]) Oboje se dostalo později k Litomyšli.[6])

9. ZAHÁJÍ.

Zahájí bylo samostatnou osadou s jakýmsi předměstím Litomyšle, jež od nějakého hájku pod hradem ležícího název svůj obdrželo. V též osadě byl dvůr s tvrzkou, na níž seděli šlechtici, majíce touž tvrz se dvěma zahradami, rybníčkem, s rolí za humny téhož Zahájí i s lukami od pánův Litomyšlských osvobozenou, tak aby nepodléhali místnímu právu. *Anežka ze San* a na Zahájí byla (r. 1542) dlužna za sukna, stravu, pití a za 1 1/2 lokte aksamitu a ten dluh udělal n. Jaroslav z Újezda, manžel její. Za časův pana Vratislava držel tu tvrz vrchní úředník panství *Jan Sedlčanský ze Sedlčan*, jemuž dotčený pán osvobození tvrze, poněvadž dřevní obdarování skrze oheň byla zničena, r. 1572, 20. března obnovil.[7]) Tvrz tu jako i statky v městě drželi potom *Jan* a *Bohuslav* bratří ze Sedlčan[8]) a po nich dědic jich *Pavel ze Sedlčan* (1624), jenž byl ujcem *Justině z Jivníka*. Ta zdědivši po Pavlovi všechny jeho statky, vdala se za *Václava Viléma Rychnovského z Louňovic*, jenž po zemřelé choti své dědil a asi r. 1646 druhou manželku Mandalenu *Annu z Brunova* pojal. Oba manželé prodali r. 1646, 15. září „statek slove tvrz svobodnou na Zahájí“ a dvůr Bernartovský na předměstí Lánském *Arnoštovi Minichreiterovi z Truklova*. R. 1666 držel dvůr ten *Jan Kašpar z Poksberka*. Dalších držitelův jsme nehledali, poněvadž tvrz záhy přeměnili a r. 1646 tu toliko dvůr býval, jenž starý název tvrze podržel. Stavení jednomu na Zahájí posud se tvrz říká, ačkoliv se tu nenachází nejmenší věci, jež by na bývalou podobu tohoto domu upomínala.

---

[1]) I Jan biskup potvrdiv to dání r. 1381, 8. ledna, mluví o klášteru „blíže tvrze naší Tržku ležícím.“ [2]) Regestář bisk. Litom., Jelínkova hist. Lit. I. 292, II. 85, lib. inscr. I. 159, kniha zámecká r. 1538, E. 46. [3]) Arch. č. I. 393, DD. 15 f. 360, DZ. 250, D. 18. [4]) Archiv Litomyšlský, lib. inscr. I. 363, Jelínkova hist. II. 48, DZ. 4, G. 4. Vklad statku obnoven r. 1541 Martinem Člupeckým synem Bohušovým, neb tento již r. 1528 nežil. [5]) DD. 16, f. 2. a 20. str. 190, rel. tab. I. 128, II. 252 arch. č. III. 362. [6]) Díl Přívrat, ves Rviště i s podacím u sv. Jiří a ve Sloupnici a jiné vsi dostaly se *Václavovi Litovlickému z Doubravice* a od něho *Janovi Kostkovi z Postupic*. Jiný díl prodal Jan z Pernšteina *obci Litomyšlské*, a od ní prodán *Bohuši Kostkovi z Postupic*. Tak se dostal Přívrat napřed k Brandýsu a později k Litomyšli (DZ. 6, B. 7 a 7 B. 1). [7]) Liber agrorum et pratorum Litom. ab a. 1580, 117 a 145, reg. 12, F. kom. s. E. 16—17. [8]) R. 1587 přijavše poručenství nad dětmi n. Václava Hoberka z Krahy a Justyny ze Sedlčan dali v záruku „tvrz Zahájí hamfeštem vysazenou, dvůr popl., tudíž s 2 rybníčky a 2 zahradami“ (DZ. 68, R. 4).

V příčině tvrzí nepatrných na bývalém panství města Litomyšle připomínáme toto: O *Jarošově* vypravuje se, že tu stávala tvrz, jejíž zbytky se prý ku straně západní u vsi spatřují (Sommer S. 184, Jelínek, II. 60—61), což se také potvrzuje náspy posud zachovanými. Byla prý sídlem proslulého zemana Vavřince Toulovce z Třemošné, jenž byl hlavním dobrodincem špitála Litomyšlského. O něm široce vypravuje Jelínek ve své historii Litomyšle (I. str. 232—254). Vsi Budislav a Jarošov koupila obec Litomyšlská r. 1480 od Čenka z Barchova a Jana syna Jindřicha Makovského z Potšteina. (Viz šíře u Jelinka II. 60—61.) Staré listiny tvrze nepřipomínají.

Název „Hrádek pustý“ ukazoval by k tomu, že tu kdysi nějaký hrádek stával, ačkoli tím nerozluštěno, míní-li se tu hrad předhistorický neb středověký. Jelínek (II. 57) míní tvrz středověkou, řka: „Hrádek ten prý nazýval se *Katrštein*, jak lidé v okolí vypravují.“ Po Hrádku vsi nazýval se tuším *Mikuláš Slenkauf z Hrádku*, r. 1400 (archiv Litomyšlský). Ostatní zprávy o vsi nacházejí se dílem v historii Jelínkově, dílem něco níže a v našem popisu Brandýsa.

V *Jehnědí* (vedlé zprávy p. Dr. Edvarda Cermáka v Litomyšli) má se jeden sedlský grunt ve vsi, jemuž se „ve bráně“ říká, za bývalou tvrz. V pamětech skrovných, pokud se Jehnědí dotýkají, mluví se jen o dvoru a nikoliv o tvrzi. *Václav z Jehnědí* držel r. 1404 dvůr v Jehnědí s 14 dvory kmecími, na nichž manželce své Dorotě 125 kop gr. č. věnoval (Reliq. tab. II., 6). Žil ještě r. 1420, splodiv s dotčenou chotí svou děti *Mikše*, Katruši, Annu a Elišku. Mikeš řečený louku jistou pod Hrádkem v Pěnicích ležící, kterou byl otec jeho r. 1420 třem robotným člověkům ze vsi Sulislavě zastavil, týmž lidem r. 1432, dne 29. srpna k dědičnému jmění odprodal (original. v museum). Nemaje stálého zdraví, zemřel ještě před mateří svou a ve správu statku jeho uvázal se *Mikeš ze Ždanic*, tuším manžel Anny, jedné ze sester Jehnědského. R. 1457 prohlášeny jsou dědiny v Jehnědí a v Hrádku za odúmrť královskou. Odtud pošly mnohé ústrky mezi výprosníky a těmi, kteří si tehdá spravedlnost nějakou k Jehnědí pokládali, neboť žila ještě Kateřina z Jehnědí manželka Prockova z Tupadl a sestra její Eliška. Po kolikerém průtahu dokázaly sestry, že nebyly z toho statku odbyty a věnem opatřeny, pročež jim dáno za právo (1465), než věno n. Doroty, jež synu svému zapsala, proto že syn před ní umřel, přisouzeno výprosníkům (DD. 16, f. 31). Následující držitelé *Václav* a *Přibík*, bratří z *Jehnědí*, prodali r. 1471, dne 11. ledna veškeré své jmění, totiž dvory kmecí ve Sloupnici s pustou vesnicí, jež Štítka slula, s pustinami na Hrádku a dvory kmecí v Jehnědí a ve Džbánově *obci města Litomyšle* (Jelínek II. 56—58).

Ve *Sloupnici* blíže kostela spatřovaly se na počátku našeho století zbytky tvrze, jak svědčí seznamy n. Brandlovy (archiv Rychnov). Snad tu seděl *Hroch ze Sloupnice*, jenž se r. 1398 připomíná (lib. erect. XII., 195).

Pardubice Zámek.

1. Poloha a části zámku. Spůsob opevnění. O pověstech erbovních.

odoben jest zrnu hořčičnému, kteréž vzav člověk, uvrhl do zahrady své; i rostlo a učiněno jest ve strom veliký.“ Starých zámkův, které se ve své spůsobě až na naše časy udržely, nemáme mnoho ve své vlasti; buď se sřítily nebo změněny, někdy až k nepoznání a jen náhodou, takořka zázrakem bylo, jestliže vkus rozličných dob na nich neměnil. Mezi ty a takové pokládáme také starý zámek položený při městě Pardubicích, kteréžto, ať díme, před zraky našimi rostouc nyní tak přední místo drží mezi městy našimi, jako míval zámek jeho mezi sídly šlechtickými. A poněvadž věc nákladná teprv po dlouhém čase a obtížné práci dovršeni svého dochází, lze i říci o Pardubském zámku, jako díme o Římě, že nebyl postaven za jednoho dne, nýbrž že se po věky o něm pracovalo. [1])

Výslovně se nazývají Pardubice ve 14. věku tvrzí a byly tudíž stavením nevelkým a skrovným na spůsob hrubé věže, kteráž stála mezi vodami. Pozdější držitelé ve 14. a 15. věku rozšířili tvrz a spůsobili z ní zámek asi téhož obvodu, jako se posud spatřuje uvnitř hradeb. Pánům z Pernšteina, kteří sídleli rádi na Pardubicích pro blízké položení pěkného města, poskytoval zámek skrovného místa, pročež v něm v létech 1500—1529 některé stavení znova vyzdvihli a nad to mimo ohradu zámeckou ještě nové domy, jichž se potřebovalo k věcem správním a hospodářským, postavili. Také pečovali o lepší zpevnění zámku. Ve starších dobách stačily náspy a hradby jednoduché, neb k pevnosti přispívala nejvíce voda a bahna okolo zámku. Avšak v ten čas, když nový zámek Pardubský postaven byl, zobecnělo již užívání střelného prachu a hrubé střelby; tuť mohl dovedný puškář z dálky vodu přestřeliti a hradby za krátký čas v několik kopic kamení rozbiti. Naproti tomu potřeboval také pán hradeb takových, na nichž by svou střelbu, kusy a děla, postaviti mohl a k tomu se již nehodily úzké parkány zdělané po spůsobu starodávném. Zvolil si tedy pán pro Pardubice nejnovější té doby spůsob opevňování, kterémuž učil Němec Albrecht Dürer, první v Německu spisovatel v oboru stavitelství vojenského. Hradby pokud možná roztáhli, za nimi nasypali valy hrubé a vysoké v podobě čtverhranu a opatřili jej na rozích rozlehlými *okrouhlými baštami* neb *rundely*, jakož se posud spatřuje. Po některém roce přestaly býti ty a takové rundely a nahrazeny ještě v 16. věku polygony a tak se pevnilo až do naší paměti. V předešlém století rádi strhali a rozmetali opevnění a příkopy zasypávali, ale Pardubský zámek ušel tomu a tak jest posud pěkným pomníkem, který si sami postavili nevědouce šlechetní páni z Pernšteina.

Nežli přicházíme k zámku, projíti jest nám tréhranným stavením nevelký dvorec zavírajícím, kteréž má dvě brány. Na první k městu obrácené spatřuje se erb Pernšteinský o zakladateli a orel císařský o pozdějším držiteli svědčící. Druhá brána k zámku byla věžovatá. Nedobře se říkalo stavením těmto předhradí, neb daleko jsouce od zámku, spíše patřila k ohradě městské a obsahovala to, co se již do zámku vměstnati nemohlo. Od druhé brány v levo (jdouce od města) bývala kancelář sirotčí se dvěma světnicemi klenutými a sýpky, později (1680) požíval této příležitosti písař porybný vedoucí počet rybní. Po pravé straně téže brány šlo se po schodech dřevěných k světničce s komorou a síňkou, v nichž písař mladší pojezdný obýval, a vedlé toho po straně byly sýpky s trojí podlahou. Vedlé schodův z téže strany nacházely se dva sklípky rovnou nohou, jichž se používalo v 16. století za vězení. Z levé strany vedlé někdejší kanceláře sirotčí bývala kovárna „s verštatem,“ světničkou a komorou, dále u vrat bydlel šafář, kterýž řídil a spravoval pole ke dvorečku Vystrkovskému[2]) přináležející. Kromě těchto příležitostí byly tu tři

---

[1]) Panství Pardubské bylo prvotně nepatrné a teprv v 16. století vzrostlo na výměru 13 čtver. mil. Do roku 1384 připomíná se tvrz, potom hrad, později zase tvrz. [2]) Při předměstí Pardubském. Roku 1680 stála tu toliko stodola.

veliké a dvě malé maštale, v nichž okolo 110 koní státi mohlo; mezi těmi konírnami byla dílna koláře zámeckého, ale byt měl v městě.

Vyjdouce druhou branou, spatřujeme před sebou *zámek*, an stojí uprostřed zelených lučin. Nebývalo tak jindy, neb kde jsou louky, bývala bahna a naháněla se na ně velmi široce voda z řeky Chrudimské. Ku konci 17 století chtěli bahna vysušiti, ale ačkoliv dali trouby na dvou místech, přece voda dokonalého odpadu neměla. Tehdá se šlo ještě k zámku přes tato bahna po obdélném dřevěném mostě, na němž se uprostřed kaplička s obrazem Ukřižovaného nacházela. Most tu býval od dob prastarých, ale poněvadž měli velký kříž s mostem pro časté oprávky a jeho také v předešlém století nepotřebovali, nasypali vysokou cestu a tou se nyní chodí až pod zámek.

Zavřen jest zámek vysokými *valy* a vnější *hradbou*, v níž se nacházejí střílny neb otvory, kudy se z ručnic střílelo. Rozlehlé rundely na rozích této ohrady hledí ke všem čtyřem úhlům světa. R. 1680 spatřovaly se na těchto hradbách ještě zbytky palisád a za venkovskou ohradou bývala ještě jedna vnitřní. Do zámku vstupuje se *třetí branou* (viz obraz na str. 22.), před níž na malý kus most se končil; neb kdo chtěl vejíti do zámku, zavolal na vrátného, aby spustil zdvihutý neb zvoditý most a teprv po jeho spuštění bylo spojení mezi dlouhým mostem a zámkem. Most tento shozen jest teprv v nynějším století a zůstaly toliko kladky, po nichž se „zpodjímal“ čili vytahoval. Dole ve bráně měl vrátný prostrannou klenutou světnici; nad branou bývaly dva sklepy (klenuté místnosti) s kuchynkou a zde bydlíval písař důchodní. Nad tímto bytem nacházelo se místo štukovým kamením položené, po stranách prkny červeně obarvenými obité, s střechou barvenou šindelnou (t. j. podsebití neb pokroví). Zde se slady udělané sypaly. Na této bráně r. 1511 postavené nachází se nad čtyřmi znaky pánův z Pernšteina, Lomnice, Šternberka a Vartemberka také deska s obrazem vytesaným; spatřuje se tu muž starodávným rouchem přioděný, an v pravé sekeru drže, levou rukou zubra vede za kruh chřípěmi prostrčený. Nápis něco níže umístněný („Vojtěch z Pernšteina vede zubra“) ukazuje, že se míní tuto báječný předek pánův z Pernšteina, o němž si vypravovali tuto *pověst:*

„Byl jest muž jeden jménem Věňava, ten měl bydlení své v krajině Moravské mezi velikými horami, dobývaje sobě živnosti pálením uhlí, maje chaloupku svou na vysoké hoře postavenou, v kteréž chléb i jiné potřeby sobě choval. Když pak živnosti své hleděl a nečasto doma býval, naučil se do té chaloupky zubr, chléb a cožkoliv jiného v ní dostal, to všecko sžíral. Dověděv se o škůdci svém Věňava, myslil na to, jak by mohl toho zubra zabiti: až jednoho času, když sobě něco před chaloupkou opravoval, zubr po zadu tam vešel. Když o něm Věňava zvěděl, poznenáhlu na něj se přiloudil, jehož zubr ucítiv, chtěl z boudy vyskočiti; ale on doskočiv k němu, za rohy jej uchytil a proutek skrze chřípě jeho prostrčiv, v houžev upletl a podlé sebe vedl až do toho místa, kde na ten čas byl král s dvorem svým. Král vida v muži tom takovou sílu, za ten dar, který mu přivedl, zeptal se ho, čeho by žádal. Odpověděl, toliko svobodu aby mohl míti a na těch horách bez překážky uhlí páliti. Znaje král v něm větší zasloužení, tou krajinou mezi horami na věčnost jej daroval, což on s vděčností přijav, mužnost svou prokázal, levou rukou drže zubra za houžev, pravou tesáku, který při sobě nosil, dobyv, jednou ranou mu hlavu sťal. Načež král patře a jeho síle se divě, na věčné časy jemu i potomkům jeho hlavu zubří černou na zlatém poli a v chřípích jeho houžev za erb daroval a nositi přikázal. Ten Věňava potom na tom místě, kde prve měl svou chaloupku, dvůr dřevěný postaviv, jej nazval Prštánem jakož i okršlek mnohými vesnicemi a městečky osadil.“ (Viz obraz na str. 23.)

Pověst tu si v 16. století a bezpochyby již dříve lidé v krajině okolo hradu Pernšteina vypravovali; jest to tak zvaná *erbovní pověst*, která vysvětluje původ nějakého znaku a u všech znamenitějších rodů šlechtických se vyskytuje. Pánové pozdějších věkův nevědouce již, odkud znak jich původ má, pověsti takové mezi lidem kolující za své přijali, třebas měly ve všem ráz smyšlénky lidu vesského a nikoliv šlechtického. Z toho, že jim dáván za praotce uhlíř, mlynář, sedlák, na mnoze i vrah nějaké osoby vznešené, nic si páni nedělali, poněvadž tehdá ještě přísné aristokratické odlučování se šlechty od jiných stavů nepanovalo a byť bylo, mohli se zase dovolávati jiné pověsti, že se stal oráč Přemysl také knížetem.

Erby (znaky, znamení rytířská) byly původně odznaky malované neb vyobrazené na štítech, odkudž také staročeské rčení „znak na štítě míti neb nositi“ pochází; štít a znamení lišily se barvou; jeden z nich byl barvy kovové (stříbrné neb zlaté), druhý pak omalován nějakou barvou. Nikdy však nepřišel kov na kov, neb barva na barvu, takéť bylo barev jen málo (červená, blankytná, zelená a černá). Za znamení erbovní brávali si páni velmi rádi zvířata divoká, smělá a silná, ať si v pravdě žila aneb jen z pověstí známa byla (ku př. gryf, bazilišk); za časté si brávali ale jen hlavy zvířat dotčených anebo polovici jeho, někdy i jednotlivý úd. Zvířata ta malovala se heraldicky, t. j. ne tak, jak vskutku vypadala, nýbrž, jak toho spůsob tehdejší žádal, aby totiž nebyl štít pokryt nesouměrně a na některé části prázden zůstával. Zubří hlavu též sluší zobrazovati heraldicky; jak ji spatřujeme na pozdních památkách, podobá se

více hlavě telecí, než zubří. Zuřivou její tvářnost s pravou podobou heraldickou lze spatřiti jen na tesaných kamenech z 15. a 16. století. Také páni z Pardubic, jichž znaku (polovice jízdného neb rejtharského koně) posud město Pardubice užívá, měli erbovní pověst.

Když leželi Čechové před Milánem za dob krále Vladislava I., vlezlo prý několik odvážlivých do města a tam sebravše mnoho kořisti na koních, které v konírnách městských vzali, z města pospíchali, aby je Mílánští právě se sbírající a počtem silnější zastati v boji nemohli. Když pak otevřenou branou ven pospíchali, křikli Milánští na pověžného, aby provaz přetal, na němž visela mříže neb hřeben železem okovaný. Což když on učinil, padla ta mříže na koně, s nímž se jeden bojovník jménem Ješek opozdil a jej v půli přetala. Odvážlivý Ješek prý vzav s téhož koně svou kořist, na hřbet svůj ji vložil a za jinými do ležení pospíchal. Někteří k tomu dodávají, že si polovici koně i se sedlem a kořistí sebranou na záda naložil a takto se panovníku svému ukázav, povolení obdržel, aby polovici koně na štítě svém nositi mohl.

Stavení zámku Pardubského valy zavřená rozdělovala se na zámek dolní (či bývalé předhradí) a zámek horní (na místě bývalé tvrze). Onen v pravo od brány leže jest menší prostory a obsahuje stavení, jež dvůr na třech stranách zavírá. Dvoru tomu říkávalo se „dolejní plac“ a když císař se dvorem svým na Pardubice přijížděl, stávalo tu množství vozův. V křídle ke bráně nejbližším bývaly dvě klenuté spilky s železnými dveřmi a okenicemi a zde skládaly prachy. Něco výše některý schod bývala prostranná síň se světničkou a dvěma komorami, kdež písař polesný bydlel. Vedle toho stavení býval malý klenutý *(starý) pivovar* s jedním sklepem, kdež se *mlýn dřevěný samotížný* nacházel, dále pak vedle prostranný sklep, kdež se prkna pro spěšnou potřebu panství skládala a za ním velký druhý sklep, v němž rozdílná železa, olovo, granáty, koule železné do kusův a munice vedle inventáře purkrabského složeny byly. Dále na pravo bývala veliká konírna klenutá na jednu cihlu přehražená, dobře na 30 koní, vedle ní dva sklepy či *solnice*, do nichž se sůl k vystavení do vesnic z Budějovic a díl z Prahy přivážená skládala. Něco dále vždy po pravé straně byla klenutá malá síň a světnička se sklepem, v níž *lázeň* bývala; r. 1680 mívali tu sloužící své prádlo. Vedle té lázně byl *pivovar* nehrubě velký, jehož se užívalo teprv po opuštění svrchu dotčeného pivovaru. Byly při něm sladovna a hvozd vše klenuté a na rohu sednice pro sládka. Za týmž pivovarem byla chaloupka, kdež bednář zámecký své obydlí a dílnu měl. Nad tím vším stavením dolního zámku od bytu písaře polesného ve třech úhlech bývaly sýpky pod střechou cihelnou, avšak že byly vyšší nežli okna týchž sýpek, ležely „pod větrem“ a byly proto vlhké.

Vlastní neb zadní zámek jest směsice různých domův a věží, vedle sebe i nad sebou postavených; obklíčen jest na třech stranách roklí či prázdným místem mezi valy a stavením, na té straně pak k dolejšímu zámku jest příkop vyzděný. Vede přes něj nyní most kamenný nahoru neb zámek výše leží, nežli dolní stavení. Most ten byl postaven roku 1543, jak svědčí číslice umístněné na zdech parapetních, na nichž se také znaky pánův Pernšteinských, Vartemberských, Mezeřických a Šternberských spatřují. Obě, most tak i *brána* náleží k lepším památkám uměleckým. Krásný portál dotčenými erby a všelijakou prací uměleckou ozdobený svědčí o tom, že byl vytesán r. 1529 nákladem Vojtěcha z Pernšteina a postaven r. 1541 za bratra jeho Jana, kterýž také celou bránu dostavil. Dlouhý vjezd, jehož počátkem tato brána jest, má tři klenby gotické pozoruhodné, kteréž se ondy dvojími vraty zavírati mohly. Na dvoře zámeckém čtverhranném nenajdeš, co by tě pobavilo neb poučilo, kromě jednoduché *arkády*, jež pochází ze 16. věku. Všecka stavení zadního zámku pro časté přeměňování ztratila starodávný svůj ráz. Povšimnutí zasluhuje stará *kaple* založení sv. tří králův, sklenutá gotickou klenbou, v jejímž svorníku se spatřuje znak Pernšteinský, několik místností týmž slohem sklenutých, jimž staří Češi „sklepy suché“ říkali, a konečně dvě věže. Větší věži zvýší 7 pater říká se *Hláska;* neb tu bývala pro ponocného neb hlásného, který také hodiny spravoval, světnička a pod tím druhá světnice. Odtud měl hlásný rozkošný rozhled po okolí, ale povinen byl svědomitě pozorovati, co se v okolí zámku dálo, aby ihned o tom úředníka zpravil. Pod krovem téže věže byla velká komora neb zbrojnice, v níž se odění, přední a zadní kusy zbroje, plechy a všelijaké zbraně starožitné a k vojně potřebné chovaly. Sbírka tato řídila se inventářem purkrabským. Druhá věž užší měla hodiny bicí, jež zvenku ukazovaly. Na zámku bývalo pro císaře pět pokojův ozdobných, pěkných v druhém ponebí. Zde bývala také velká síň zdélí 20 a zšíří 7 sáhův s pěkným táflováním a výklenkem; v ní se nacházela ohromná kamna, na nichž události celého starého zákona zobrazeny byly, a tabule sklenná, do níž králové Vladislav II., Leopold I. a Karel VI. jména svá démanty vyryli. Když byl císař Leopold roku 1680 v Pardubicích, spůsobil v téže síni dva oltáře, před nimiž císař se vším dvorem každý den pobožnost svou vykonával. Již ke konci předešlého století zrušili tuto síň a přehradili ji na několik světnic. Kromě světnic císařských bývalo v horním a dolním ponebí jiných pokojův, světnic, sklepův a komor velmi mnoho. V přízemí zámku byly tři špižírny a čtvrtá pod zemí s lednicí prostrannou. Blíže vrat z pravé strany, když se z nádvoří vycházelo, byla veliká světnice, kdež purkrabě bydlel, s jedním při ní

Pardubice. Zámek.

sklepem a komorou a též klenutým rundelem. Málo dále z levé strany byla síň se sklepem podzemním a tu hned kanceláře tří písařův, sirotčího, obilního a kontribučního; sirotčí písař měl tu jednu světničku se dvěma bezpečnými sklepy a železnými dveřmi. Kuchyně v zámku byly troje. Velká byla dole při nádvoří se dvěma velikými ohništi a sedničkou; do té kuchyně se voda po trubách hnala. Druhá kuchyně byla při velké síni hejtmanské (v hořejším ponebí) a při ní bývaly světnička, komora a sklep, a třetí bývala v rundeli při příkopě. Na třech rozích stavení zámeckého spatřují se okrouhlé bašty, zbytky bývalých věží, kteréž bezpochyby ve 14. století postaveny, když byla tvrz ve hrad rozšiřována.[1])

2. Držitelé zámku Pardubského. Hospodářství zdejší v 17. století.

Partie z Pardubic.

Kde stojí nynější zámek zadní, stála již na počátku 14. století prostá tvrz řečená Pordubice, ves pak stála tušim tam, kde jsou nynější Pardubičky. Později (asi r. 1330) založili držitelé při tvrzi své město řečené Nové město Pordubice, t. j. nevelkou osadu s městskými právy, jíž se dobře dařilo a posud daří. První nám známý držitel *Půta z Pardubic* poháněl r. 1318 do soudu zemského některé zemany, sousedy své, ani mu učinili škodu v Holohlavech a r. 1319 seděl sám mezi soudci zemskými. Příjmí své „z Pardubic“ měl jen nějaký čas, neb nejraději se psal „z Frydlantu“ po zamilovaném svém hradě, jinak také z Dubé, a nosil na štítě svém ostrev, znamení Hronovcův. Také synové jeho *Hynek* a *Hynek Hlaváč z Pardubic*, kteří roku 1321 na soudě zemském seděli, hesla svá rodinná měnili, neb onen psal se potom z Frydlantu a z Náchoda, tento ze Skalice a z Třebechovic.[2]) Kromě těchto dvou vyskytuje se ještě třetí bratr *Hynek řečený Crh z Dubé.* Poněvadž Hynek jinak Hajman a Crh Pardubice ke svému dílu obdrželi, říká stará paměť, že drželi Pardubice „*Crh z Dubé* a *Hajman z Náchoda.*“ Řečení dva bratří postoupili v letech 1327—1330 zboží Pardubského směnou za hrad Visemburk, v severních Čechách ležící, *Arnoštovi z Hostyně,*[3]) jenž se stal praotcem pánův z Pardubic.

O původu rodu tohoto jest málo známo. V 17. století odvozovali jej od Malovcův z Malovic, kteří měli s nimi stejný znak, totiž půl koně s uzdou, jen s tím rozdílem, že byl u Pardubských kůň stříbrný a štít červený, u Malovcův však onen zlatý, tento modrý.[4]) Věc ta, pokud vysvětleno nejnovějším bádáním heraldickým, asi skutečně se tak měla, a nemálo při tom váží, že se jeden toho rodu „z Kozí“ psal, tudíž bezpochyby po bývalé tvrzi na Hlubocku, která ležela v sousedství starého rodinného jmění Malovcův. Jest tedy odvozovati rod ten z Prachenska, a do severního Hradecka dostal se tušim teprv tehdá, když Arnošt se stal hejtmanem na Kladště a potom se v krajině okolní zakoupil. Společně s bratrem svým Jetřichem z Hostyně držel Arnošt zboží Hostyňské, jež bratru později pustil. Nicméně se ještě nějaký čas po Hostyni psával, zejména roku 1332, kdež daroval s chotí svou Adličkou ves svou Pardubičky

[1]) Pomůckami tohoto i následujícího oddílu byly Heber's Burgen VI. díl a urbář Pardubský z roku 1680 (v mus.). [2]) Tab. terrae vet. n. 133. 209, Rel. tab. terrae I, 401; Paprocký o st. pan. 50 (kdež oprav r. 1440 v r. 1320). [3]) Kopiář Pernšteinský (v Museu) str. 41., přeloženo v arch. čes. IV. 174. Viz Pam. VIII. [4]) Jinak a to nedobře podán vývod jich v Pam. arch. X., 711 atd., kdež shromaděni s Pardubskými páni z Visemburka, ze Pnětluk, z Meziříčí či ze Skuhrova, kteří všichni užívali jiného erbu, jak viděti na některých pečetech jejich. V té věci srovnej naše vypsání o Visemburku a Skuhrovu spisu přítomného.

Cyriakům v klášterci sv. Bartoloměje v Pardubicích bydlícím, aby za to denně v klášteře dvě mše sloužili. Z darování celé vesnice viděti také, že Arnošt chudým nebyl; dobrýmť hospodařením uschránil si tolik peněz, že mohl si hrad Starou i s městem zakoupiti. Na tomto hradě potom přebýval, zde také napsal roku 1341, dne 29. prosince poslední své pořízení, jímž učinil nejstaršího syna svého Arnošta dědicem zboží Pardubského a poručníkem jak bratří jeho nezletilých tak i sirotkův po n. Jetřichovi z Hostyně zůstalých. Manželce své Adličce odkázal Starou k vènnému držení, ale tak, že Arnošt na tom statku mocným hospodářem zůstával a ona z něho jisté důchody vybírala. Synové jich sluli *Arnošt. Bohuše. Smil* a *Vilém*

Vývod pánův z Pardubic a z Rychemburka.

N.

	Arnošt z Hostyně † 1342 ψ Adlička † 1349		Jetřich z Hostyně † j. 1341	
Arnošt, arcibiskup † 1364	Bohuše † 1358 probošt	Smil 1357	Vilém 1357—1387 z Kozí, ze Staré, z Pardubic	Jetřich 1360 purkrabí Vyšehradský
	Kunik 1377		Smil Flaška z Rychemburka 1384 † 1403, 13. Aug. na Staré, Rychemburce, Skále	Kačna † j. 1400 ψ Čeněk z Vartemberka
	Arnošt 1403—1421 na Rychemburce ψ Eliška z Hradce	Jan † 1439	Markéta 1416—1428 ψ Vaněk z Dubé	Barbora ψ Smil ze Šternberka 1408—1430

Arnošt, nejstarší syn Arnoštův, narozen okolo roku 1310 na Hostyni, posílán byl na farní školu řádu sv. Jana v Kladště, když tam otec jeho byl purkrabím. Když pak r. 1322 v Broumově zřízen byl klášter, odebral se na tamní školu klášterskou k dalšímu vzdělání a ztrativ drahně času na učení ve Vlaších, stal se děkanem kostela Pražského. Byly to bezpochyby veliké vědomosti a zkušenosti, s kterými se vrátil do vlasti své, které mu zjednaly přízeň Karla, tehdáž spoluvladaře krále Jana. A bezpochyby tato přízeň povznesla jej předně k důstojenství děkana, potom k důstojenství biskupskému (1343) a arcibiskupskému. Byltě Arnošt jedním z nejdůvěrnějších a výtečných rádců Karlových ve všech důležitých věcech jeho, domácích i zahraničných, po celý čas svého života, i když zastával důležitý úřad duchovní; neboť veliký duch jeho a nezkalená šlechetná povaha činily to možné, že výtečný státník byl zároveň moudrým, pilným a pobožným duchovním pastýřem. Také mladší bratr Arnoštův *Bohuše* oddal se stavu duchovnímu, byl již roku 1349 proboštem Litoměřickým, později se stal také kanovníkem v Praze a císaře Karla IV. kaplanem osobním (commensalis capellanus.) Roku 1357, dne 2. října založil nový oltář v kostele Pražském, jejž nadal platy nějakými ve vsi Radošovicích kraje Kouřimského. Právo podací při témže oltáři vyhradil sobě a bratřím svým, Arnoštovi a Smilovi; a poněvadž asi tušil, že Smil dětí míti nebude, vymínil i to, aby po smrti jich nejmladší bratr Vilém z Kozí právo podací obdržel. Roku příštího zemřel, a poněvadž arcibiskup Arnošt († 1364, dne 30. června) tolik prázdné chvíle neměl, aby se hospodařením na statcích obmeškával. uvázali se v ně dva nejmladší bratří posud nedílní.

Smil seděl na Pardubicích, kdež potom bez dědicův pohlaví mužského zemřel, bratr jeho Vilém, řečený Flaška, seděl na Staré; zdali tím nedílnost svou zrušili, není známo.[1])

Zboží Pardubské obsahovalo tehdá tvrz Pardubice, Nové město Pardubice řečené, a vsi Ostřešany, Bukovinu, Černou, Lhotu Rybářskou a Lhotu Přívoz; také měli držitelé téhož zboží od časův dávných právo z každého voru dřev, jenž na Labi splaven byl, 4 ½ kopy gr. pr. cla vybírati. Všechna tato práva potvrdil císař Karel IV. r. 1357, 10 září. Zboží toto dostalo se po krátkém vladaření Smilově nejmladšímu bratru Vilémovi, jenž se ze Staré na Pardubice přestěhovav, odtud se stále pánem Pardubským psával.[2]) Ačkoliv se v zápisech Staré se týkajících vždy jen sám jediný co pán a vrchnost uvádí, přece panství rodinná Starou a Pardubice sám nedržel, nýbrž o důchody z nich vycházející se *Vznatou ze Skuhrova* se dělil. Jak to přišlo, že tomuto pánovi v severovýchodních Čechách osedlému tato panství aspoň z části náležela, jest nám neznámo.[3]) Starou držel Vilém aspoň ještě r. 1374 a 1380 sám, však najednou r. 1384 setkáváme se se zprávou, že Znata zemřel a že oboje panství Pardubské a Starohradské, pokud Znatě patřila, na krále spadla. Panství Pardubské t. r. před sv. Vácslavem v Mýtě provolané obsahovalo: hrad Pardubice, Nové město s dvorem poplužným před městem, Bukoviněves, Lhotku a druhou Lhotku, Dražkovice vsi,

[1]) Tomek děje Prahy III. 165, 172, lib. erect. ed Borový I. p. 2., lib. erect. XIII. b. f. 6, lib. conf. Srov. Pam. arch. X. str. 714 a 716—718, zejména co se týče Jetřicha biskupa Mindenského. [2]) Poprvé de Pardubicz r. 1367 co patron kostela ve Zlatníkách (lib. cf. I. H. 2). Připomíná se častěji co patron kostelův v okolí Staré a Hrubé Skály, kdež měl také statky. [3]) Vysvětliti se to může tak, že Smil zemřel synův nemaje, než toliko dcery, z nichž se jedna vdala za Vznatu a šestinu veškerého rodinného zboží zdědila; aneb byl Vznata věřitelem Vilémovým a bral ze statkův jeho jisté důchody.

Brána zámku Pardubského.

Mikulovice dvůr poplužný, Bláto, Jesenčany, Přerov vsi s lesy, rolemi, clem na Labi, Uherce a Janovice vsi. Vilém odpíral provolání tomu, ale marně, neb r. 1385 dne 25. dubna *Jan* řečený *Střela* a *Příbek ze Skvořetína*, kteří si odúmrť na králi vyprosili, zvedeni jsou úředníky desk dvorských na díl, jenž někdy Znatě náležel a položen také rok jistý Vilémovi, aby panství oboje mezi sebe a výprosníky rozdělil. To se stalo r. 1387. Výprosníkům připadly Pardubice, Vilémovi zůstala Stará s vesnicemi, pak Mikulovice, dvůr popl. Dražkov, Jesenčany, Uherčice, Evanovice vsi, Pardubice Mnichové ves (Pardubičky), Černá, Nemošičky a část Ostřešan, kteréž držel 1392 Smil syn jeho a potomci jeho k panství Rychemburskému, neb toto se nyní stalo sídlem rodu tohoto. Od těch časův, co Pardubice ztratili, psali se pánové tito obyčejně *Flaškami z Rychemburka.*[1])

Pánem Pardubským stal se potom proslulý toho času dvořenín krále Vácslava *Jan* čili *Hanuš z Mühlheima*, jinak též *Mühlheim z Pardubic* řečený. Byl stavu šlechtického, an se v listinách „nobilis vir et miles" nazývá, a radou krále Vácslava, u něhož požíval, jak se zdá, přízně a důvěry nevšední. R. 1391 založil kapli Betlemskou v Praze, aby se tudíž slovo Boží svobodně a jazykem Českým kázalo. Kazatel při této kapli obdržel ke své výživě ročně 8 kop 50 gr. zapsaných „na dílu vsi Újezdce blíže městečka Únhoště" a 9 kop zapsaných „na vsi celé Přerově patřící k Pardubicům". Kdyby tyto vsi jakýmikoliv změnami přírodními aneb násilnými převraty u veřejném životě tak schudly, že by se nemohl dotyčný užitek vydávati, tuť se mají veškeré ty peníze přenésti na celé panství Pardubské (universitate bonorum meorum pertinentium ad Pardubicz). Důkladné vyložení pohnutek k tomuto založení a určitá ustanovení zakládací listiny, kterými se brání kazateli kaple, aby měl důchod větší, nežli s potřebu, aneb hleděl sobě jiných zaměstnání, jak bylo v obyčeji u tehdejšího duchovenstva, staví Jana patrně mezi muže šlechetného směru, kteří se toho času zasazovali o opravení zkaženého stavu církevní společnosti. Podav k téže kapli sem r. 1402 za kazatele Jana Husa, zemřel asi r. 1405 a pochován jest v kapli Betlemské pod kazatelnou.[2])

Kdo po něm následoval v držení Pardubic, není známo. Když začaly husitské války, seděl na Pardubicích *Viktorin z Kunštátu a z Poděbrad*, otec slavného krále Jiříka, důvěrný přítel Žižkův a vůdce vojsk Táborských. Vážností svou chránil Pardubice a panství před oněmi bouřemi, v nichž sousední klášter v Pardubičkách r. 1421 spálen a zničen byl. Zemřel v Pardubicích dne 1. ledna r. 1427 a v panství se uvázal *Jan Hlaváč z Ronova a z Mitrova*, rovněž kališník horlivý, jenž se ostatně jen jednou jako pán na Pardubicích vyskytuje. R. 1429, 27. června totiž, jakožto nejvyšší rozdílce vypověděl mocně ve při o zboží Bořické a prodal potom (1435?) Pardubice proslulému válečníkovi *Divišovi Bořkovi z Miletínka*, jenž držel také sousední hrad Kunětickou horu. Pardubice tím na nějaký čas pozbyly důležitosti své a ustoupily Kunětické hoře, jež se stala prvním sídlem všech panství Bořkových v okolí, a to až do smrti Divišovy (1437).

Daniel Adam z Veleslavína uvádí k r. 1439 *Zdeňka Holického ze Šternberka* sedéním na Pardubicích. Zdali tato zpráva, již jiné paměti nepotvrzují, vážena jest ze spolehlivého zřídla, udati neumíme; tím méně můžeme vysvětliti, jakým právem by Zdeněk byl Pardubice držel. Ze starého rodopisu rodu Šternberského dovídáme se, že Smil Holický ze Šternberka měl k manželství Barboru, dceru Zdeňka Flašky z Rychemburka a z Pardubic, po níž arci děditi mohl něco ze jmění pánův z Rychemburka, nikoliv však Pardubice, spíše však Pardubičky a příslušné vsi, ježto zůstaly až do husitských válek v držení pánův Rychemburských. Při zprávě Veleslavínově tudíž spíše mysliti jest na tyto vsi, než na tvrz Pardubskou. Tato zajisté spadla po smrti Divišově na bratra jeho Vaňka.[3])

Vaněk z Miletínka obdržel již 1436, 21. září od císaře Sigmunda dědictví zápisné Týnec nad Labem s vesnicemi v 1000 ss., a k tomu držel také Hradištko. R. 1440, dne 17. března byl na sjezdu krajském v Čáslavi. Jsa horlivým kališníkem, držel se stranou Ptáčkovou a Poděbradskou, byl r. 1448 ve vojště, když ztekli města Pražská, a žil ještě r. 1454. Jeho synové byli tuším *Jiřík* a *Diviš*, jsouce r. 1462 nedílní držitelé Pardubic. Tento brzy zemřel, a tak se stal Jiřík Pardubský z Miletínka samojediným, ale také toho rodu posledním držitelem Pardubic. Nedrže se prostoty a šetrnosti předkův svých, neměl také toho štěstí, kteréž jim kvetlo, a upadal do dluhův. Za několik let nezůstalo mu na Pardubicích nic více, než dědičné právo a dvorec při městě. Pro velké závady odhadáno bylo Pardubsko hlavnímu věřiteli *Zdeslavovi Jeníkovi z Mečkova* a na Uheřště. Mimo to měl také kníže *Jindřich starší z Minstrberka* právo jakési k Pardubicům, zapsané dílem od „Pardubského" (totiž Jiříka) dílem od kněze Baltazara Mrzáka dskami zemskými, snad nápad svůj po dědu Viktorinovi. Aby tudíž každý k svému přišel, smlouvali s bohatým pánem *Vilémem z Pernšteina a na Helfenšteině*. Jiřík prodal mu spolu s Jeníkem 1491, 10. června zámek Pardubice[4]) s dvorem poplužným a městečko, vsi Bukovinu, Přerov, Lhotku a v Zálabách dvůr kmecí

---

[1]) DD. 13 f. 7 a rel. tab. I. 547. Srovnej Jirečkovu Rukověť I., 194. R. 1413 počítalo se ještě k Rychemburska „v Pardubicích vše, co tu má". [2]) Rel. tab. II., 12 Zimmermann, Aufgehobene Kirchen und Klöster atd. I., 43—45. Více o tom jest v Tomkových dějinách Prahy III. 425 atd. [3]) Arch. č. I., 160, 412, Kalendář hist. ke dni 7. listop. Divišův bratr Jetřich držel po něm Bylany a Přelouč, nikoliv Pardubice. [4]) V zápisu desk zemských slove ještě tvrzí.

za 3250 kop gr. č. a sice Jiřík právo dědické a Jeník přisouzené, a vložili mu to ve dsky t. r. 18. června. Kníže Jindřich prodal t. r. 8. června právo své svrchupsané k Pardubicům a k tomu dvůr Hostovský témuž p. Vilémovi za 2500 kop míš. K tomu ještě přišlo r. 1492, 17. dubna postoupením od téhož pana Jiříka Pardubského zboží zápisné Sezemské. Purkrabí Pardubským, poněvadž pán ustavičně na panství býti nemohl, stal se Jan Bušek z Hodkova.[1])

Pan *Vilém z Pernšteina* byl muž, jemuž rovného hledali bychom nadarmo v dějinách českých a snad i u jiných drahně národův. Jako válečník a hrdina náležel ještě středověku, jako veliký spolu průmyslník patřil již věku novému, jako výtečná hlava i ušlechtilý charakter všem věkům a člověčenstvu. V působení svém podobal se nejvíce císaři Karlovi IV., jehožto přednosti a ctnosti všecky, ne však spolu vady a poklésky měl do sebe. Zvláště *hospodářská činnost jeho byla pro věk svůj vzorná:* přísný pořádek a evidence ve všem až do nejmenších podrobností a v celku přece duch volný, neouzkostný a dalekosáhlý. Nikdo neuměl bystřeji obraceti k užitku svému, cokoli naskytovalo se ve přírodě neb v obcování s lidmi příhodného, a vystříhati se při tom ošemetnosti a křivdy. Obhajuje všude důrazně práva svá i prospěchy osobní, neublížoval přece nikomu a býval raději velikomyslně štědrým, nežli lakomým. Vytýkáno mu ovšem, že sahal i do živností městských, stavě pivovary na statcích svých a veda prý obchod s vínem i s jiným zbožím; my víme nad to, že zakládal hojné rybníky, pro něž vykázal Labi na Pardubsku řečiště nové a strouhami vodními pokryl celé panství. Také není neznámo, že jsa nad jiné pilným a znalým horníkem, hledal pod zemí kovy na statcích netoliko svých, ale i přátelských atd. Proto brzy oplýval bohatstvím v Čechách bezpříkladným; ale nejsa milovníkem bláhové nádhery, v jaké libovali sobě uherští a polští velmoži, činil se velikolepým raději ve skupování statkův, v opravování jich a v dobročinění lidem, tak že za šťastné se pokládali, kdožkoli se stali poddanými jeho. Měl asi tolik, ne-li více panství a jmění, jako páni z Rozenberka, nejbohatší potud rod český, a převýšil majetností netoliko všecka slezská knížata, ale i veliký počet panovníkův německých. Avšak ač tyto věci všecky jsou důležité, nedávaly by mu mu práva na čestnou u potomstva památku, kteréž často se dovolával, kdyby dary ducha i mravní jeho povaha byly nevynikaly v míře téměř stejné. Co nejvyšší hofmistr a předseda soudu komorního na králově místě skrze mnohá léta zůstavil po sobě chválu největší správnosti a spravedlnosti. Na sněmech z počátku podporovával tehdejší snahy šlechtické, ale později, když tyto hrozily pohltiti také moc královu, stal se jejich předním odpůrcem a mírnitelem, a známo jest, že za konečné urovnání mnoholetých rozbrojův a bouří skrze smlouvu svatovácslavskou bylo jemu hlavně děkovati. Psaní od něho pošlá, jichžto počet zachoval se dosti hojný, nesou na sobě ráz, kterým rozeznávají se od všech jiných souvěkých: jest to zvláštní jarý smysl pro čest a poctivost, pro pravdu a spravedlivost, kterýž o své dobré dbaje nezapomínal na dobré obecné, na blaho a slávu vlasti; jest energický odpor proti vší podlosti, ošemetnosti a každému násilí; jest mluva muže na mravní hodnost svou hrdého a při vší zdvořilosti nezdržujícího se potupy a hany na každého, kdo vedlé soudu jeho zapomínal se nad svou ctí. Mluvíval často, že by dítky své raději před očima svýma „zdechnouti" viděl, nežli by se dočkal od nich činu nectného, a prosil krále, aby neměškal trestati důrazně, kdyby po jeho smrti některý syn jeho porušiti měl povinnou k němu věrnost a oddanost. Pro vychování jejich sám sepsati dal knihy, kteréž později často tiskem vydávány byvše i podnes nejsou bez ceny. V ohledu náboženském zůstával věren církvi katolické, jejímžto kostelům, klášterům a špitálům propůjčoval se nejenom co štědrý

Bílá brána v Pardubicích.

[1]) Kopiář Pernšt. str. 40, 41, 209, 210, arch. č. V. 545, VI. 526 a j., rel. tab. II. 448.

dárce, ale tytýž i co zakladatel: avšak vedlé biskupa Jana Filipce měl i husita Ctibor z Cimburka místo v přátelském jeho srdci, a choť jeho vždy milovaná, Johanka z Liblic, neť Petra Kdulince z Ostromiře, byla vedlé paní Johanky z Krajku přední ochranitelkou Jednoty bratří českých. Slova jeho „s Římany věřím, s Čechy (t. j. podobojími) držím, s bratřími umírám", stala se později v Čechách příslovím. Postavy byl vysoké a ušlechtilé, a již za mládí dobyv v turnaji na Brněnském náměstí před císařem Fridrichem a králem Jiřím dne 31. července 1459 první pocty, při časté churavosti došel přece vysokého stáří, an umřel teprv r. 1521. Jedním slovem: pan Vilém z Pernšteina byl jeden z těch vzácných zjevův v historii české, kteří čím bedlivěji zkoumáni jsou, tím mocnějšího nabývají půvabu.[1])

Město Pardubské se za něho znamenitě zvelebovalo. Místo přívozu přes Labe, jenž býval u tvrze, vystavěl Vilém nový most, k čemuž r. 1494, 3. května královské povolení obdržel.[2]) K povznešení tohoto města, jež bylo za předešlých držitelův nevalně rostlo, přičinil se i Vilém sám a lze jej tudíž pokládati původem nynějšího rozkvětu města Pardubského. Roku 1507 je ohradil (učiniv mu tím arci dobrodiní ve smyslu svého času) a vyprosil pro ně u krále Vladislava právo, aby mohli clo vybírati na opravu silnic. Shledávaje pak, že se posud jen živnostmi městskými od sedlákův (a to ani ode všech v Čechách) lišili, udělil jim r. 1509 právo, aby mohli o statcích svých říditi. R. 1510 vyzdvihl kostel ke cti sv. Jana Křtitele a při něm špitál, r. 1512 daroval městu les při Labi ležící, pustil mu prodej vína, přivtělil konečně ke zdejšímu kostelu farnímu desátky kostelův v Rosicích a Pardubičkách.

Zboží Pardubské posud malé stalo se p. Vilémem přímo *knížectvím*. Vedlé již zmíněného zboží kláštera Sezemského, jež Vilém v zápisu držel, přišlo k tomu velké panství Kunětické hory, koupené od knížete Minstrberského, r. 1491 obdržel výplatu na Pardubičkách, Jeseničanech, Dražkovicích a Černé (později i Nemošičkách a Mikulovicích), vesnicích duchovních v blízkém okolí Pardubic ležících, 1492 koupil Nemošice, 1493 Sušiny, též dvory kmecí v Blanště od Štěpána z Koloděj; roku 1494 koupil od Jana Zdechovského ze Sekyřic platy v Semině a tři léta později od téhož pustou tvrz Seminskou. Roku 1498 prodány mu vsi Bláto a Ostřešany a v ten čas také tvrz Žižín. Tím kupování malých statkův okolních na krátký čas přerušeno a vše to svěřeno z počátku správě hejtmana Pavla Kabáta z Bohdanče (1494—1496) a po něm 1498—1510 Janovi Bartoušovskému z Labouně, za jehož správy přikoupeny jsou ves Kladruby se dvorem poplužným Kečickým, a pusté vsi Bělušičky a Biskupice od Adama Svitáka z Landšteina. Rovněž získány r. 1507 Holice s příslušenstvím a Dašice. Hejtmanem se stal potom Bohuslav Běškovec z Běškovic, jenž řídil stavbu zámku. Týž býval r. 1507 úředníkem a 1510 stal se hejtmanem. Úřadoval ještě r. 1520, ačkoliv se vedlé něho Jiřík Peřina z Maličína 1516 co úředník, 1518 co hejtman vyskytuje, a zemřel 1524 neb 1525. V ty časy přikoupeny r. 1513 Bukovka a Jilovka, Roudnice, konečně 1521 Pravy. K tomu přišlo i zboží Turovské koupené od Markvarta ze Sulic. Nad tím zbožím vším byl Václav Chroustenský z Malovar r. 1520 úředníkem a 1522—1525 hejtmanem.[3])

Erb Pardubic.

V Pardubicích uvítal p. Vilém r. 1497 krále svého Vladislava. Týž jeda z Prahy do Budína s valným komonstvem, v sobotu dne 22. července dal se uprositi od p. Viléma, aby stavil se na cestě u něho, a přijev téhož dne do města Pardubic, tam se přes neděli zdržel a dva syny Vilémovy Jana a Vojtěcha na rytířství pasoval.[4]) Brzo se ukázalo, že jest tvrz Pardubská pro komonstvo a dvůr páně příliš těsná, i musila se tudíž značně rozšířiti. Pan Vilém kázal tedy něco vybourati a r. 1498 postavil zámek podlé novějšího spůsobu. Stavbu řídil hejtman Běškovec. Zámek roku 1511 dostavený velkostí, pevností a úpravou vyrovnal se přednějším sídlům panským naší vlasti. Jsa Vilém stářím sklíčen, složil se sebe 1514 hodnost nejv. hofmistra a prožil poslední léta věku svého na zámku Pardubském, kdež také dne 8. dubna r. 1521 život svůj skončil.

Vilém byl četná panství svá již r. 1507 mezi syny své *Jana* a *Vojtěcha* rozdělil, vyhradiv si toliko k doživotnému užívání Hlubokou, Třebíč, Sádek a panství později přikoupená Bydžov, Kunštát a j. Při tomto dělení obdržel starší syn Jan panství na Moravě ležící Pernštein, Louku, Plumlov, Prostějov, Tovačov, Helfenštein, Lipník, Hranici a opravu na klášteřích Tišňovském a Oslavanském, mladší pak

[1]) Palackého dějiny V. 1, 359 atd. K tomu srovnej téhož arch. č. díl I. a VI. [2]) Arch. č. VI. 534. [3]) Pam. arch. IX. 22, 30, 113, 560, arch. č. VI. 537, Bienenberg Gesch. v. Königgrätz 429. [4]) Velesl. Kal. hist. Palackého děje V. 1, 405. Vedlé jiných se to stalo na Kunětické hoře.

bratr panství Česká Pardubice, Kunětickou horu, Litice, Potštein, Rychnov, Brandýs a Landšperk s Lanškrounem a hotových peněz 10.000 ss. gr. Č. Pan *Vojtěch* obdržel od krále r. 1514 úřad nejv. hofmistra a městu Pardubicům udělil právo, aby mohli míti masné krámy, pivo vařiti a je do jistých panských vesnic vystavovati. Naproti tomu však zavázal Pardubské, aby stavení obecní s příkopy, hradbami, branami a silnicemi opravovali, aby nehynuly. Také daroval městu (1515) vsi Bukovinu a Lhotku, které potom splynuly s předměstím. Úředníky na panství měl 1520 Viléma Křineckého z Ronova, 1523—1535 Beneše Bukovského z Hustířan; hejtmany byli za něho 1523 Bruknar z Brukšteina, 1528 Beneš Bukovský z Hustířan a 1529 Jan Hlaváč.[1])

Vývod pánův z Pernšteina.

Jan z Pernšteina † 1495
⚭ Bohunka z Lomnice a z Meziříčí

Vratislav † 1496 ⚭ Lidmila z Kunštátu	Vilém z Pernšteina a na Helfenšteině † 1521, 8. Apr. ⚭ Johanka z Liblic † 1515

Jan řeč. Bohatý † 1548, 8. Sept. ⚭ 1. Anna z Postupic 2. Hedvika ze Šelmberka † 1535, 18. Aug. 3. Mandalena Zeklovna z Ormozdu	Vojtěch * 1490 † 1534, 17. Mart. ⚭ 1. Markéta z Postupic 2. Johanka z Vartemberka † 1536, 16. Mart.	Bohunka 1545 ⚭ Jindřich z Lipého	Anička 1536

Jaroslav † 1569, 27. Jul. ⚭ Alžběta Thurzovna	Vratislav (Nádherný) * 1530, 9. Jul. † 1582, 20. Oct. ⚭ Marie Manriquezovna de Lara † 1608, 16. Febr.	Vojtěch † 1561, 17. Jul. ⚭ Kateřina z Postupic 1556	Marie ⚭ Václav Adam kníže Těšínský 1540	Kateřina † 1552, 15. Oct. ⚭ Jindřich ze Švamberka

Hedvika 1558

Jan † 1597, 30. Sept.	Maximilian kanovník Olomoucký legat papežský * 1575 † 1593, 2. Sept.	Polyxena † 1624, 24. Maj. ⚭ 1. Vilém z Rožemberka 1587, 1. Novb. † 1592 2. Vojtěch Zdeněk z Lobkovic † 1628	Johanka * 1556 ⚭ Ferdinand vévoda de Villa Hermosa	Eliška * 1557 ⚭ Albert z Firštemberka	Františka ⚭ Kníže z Kasertu	Bibiana ⚭ Frt. Gonzago vévoda

Vratislav Eusebius * 1594 † 1631, 25. Jul.	Anna	Frebonie * 1596 † 1646, 5. Febr.	Heléna Eusebie

Vojtěch z manželství svého dětí neobdržell; zemřel tudíž dědicův nepozůstaviv r. 1534, 17. března ve svém domě na hradě Pražském. Nazejtří snesen do kostela P. Marie v Týně a odtud příštího dne odvezen. Pochován jest s velkou poctou v chrámě Pardubském, kdež mu pozůstalá po něm vdova nádherný mramorový náhrobek postavila. Statky jeho dědil bratr *Jan z Pernšteina*, kterýžto v Pardubicích učinil hejtmanem Diviše Bošínského z Božejova († 1532—1541); po tomto následovali co hejtmané Burjan Svitkovský ze Škudl 1537, Aleš Rodovský z Hustířan 1538, Jiřík Väniš ze Ždánic 1540 a Lacek Štramberský z Hustopeče 1540—1560 († 1560).[2]) Jan přikoupil k panství roku 1538 statek Vyšehnějovský a t. r. městu (jež bylo 18. března až na 5 domův shořelo) daroval platy ve vsi Přerově. Tento Jan pro veliké jmění, jež po otci dostal a sám také v prvních letech rozšířil, zván byl Bohatým. Na Moravě mnohé statky přikupoval, z nichž některé zase prodal; nějaký čas také držel v zástavě hrabství Kladské. Obzvláště mnoho statkův r. 1547 od krále Ferdinanda skoupil a větší část jich zase po kusech rozprodal a k Pardubskému panství z nich toliko některé statky n. města Chrudimě, totiž Mnětice, Tuněchody, Štětín, Srdov a Krchleby podržel. Zemřel r. 1548, 8. září a pohřben jest v kostele Doubravnickém vedlé předkův svých, jichž pozůstatky sem přeneseny byly. Zůstavil 3 syny, *Jaroslava*, *Vratislava* a *Vojtěcha*, kteří prodavše některé menší statky ostatním zbožím otcovským se podělili, při čemž, jak Paprocký dokládá, „každý v dílu svém více než po 10 zámcích s několika sty vesnicemi“ obdržel. Jaroslav dostal hlavně statky české a některá zboží moravská, Vratislavovi připadly Třebíč, V. Meziříčí (toto s Jaroslavem společně), Hrušovany, Židlochovice, Křižanov, Moravec, Vojtěchovi Pernštein, Plumlov, Tovačov, Kralice, Lanškroun a Landšperk atd. Jaroslav, jenž České bratry pronásledoval a pracovité úročníky z panství svých vyháněl, nepořádným hospodářstvím a zbytečným přepychem statky své tak obtížil, že je ani všechny zdržeti nemohl.[3]) Druhý po druhém byl odprodán a r. 1559 ani nemohl již Pardubice udržeti, na něž již počali věřitelové jeho právo vésti. (Zemřel r. 1569.)

[1]) Pam. arch. X. 28, 32, 560. Jak i Vojtěch bedlivě hleděl ke správě panství svých, dokazuje řád jím pro panství Potšteinské vydaný. Asi podobného obsahu byl řád pro panství Pardubské, jenž se již nezachoval. (Srov. děje Potšteina od Zoubka.) [2]) Pam. IX. 27, 117, 119, 560, tytulář r. 1534. Úředníkem byl 1554—1570 Jan Jelínek z Koldína, Čeněk Bořek z Poličan 1547 purkrabí, 1558 hejtmanem, Boleslav Sedloňovský z Lovčic († 1562) 1555—1562 purkrabí. (Pam. 27, 30, 118.) [3]) R. 1554 král Ferdinand přijev na Pardubice, tu prý se dvorem svým po několik neděl zůstával (Beckovského Poselkyně II. a. 216).

Panství Pardubské se tehdá velice zalíbilo *arciknížeti Maximilianovi* (nápotomnímu králi Českému). Otec jeho, král Ferdinand, prý „chudobu“ krále Českého častokráte sobě rozjímaje a to velmi tesklivě snášeje, velice o to se snažil, aby Pardubice ke stolu krále Českého koupiti mohl. Nemaje pak sám dostatečných prostředkův, aby takové panství koupiti mohl, své komisaře do měst královských poslal a dav jim své i syna svého Maximiliana prosebné psaní, přívětivě žádal, aby mu k zaplacení toho panství nějakou pomoc udělila. Na tu prosbu města všechna, kolik každé dáti mohlo, mnoho tisíc kop grošův sebrala (samo město Plzeň dalo 3000 kop míš.) a je do důchodního úřadu králova odevzdala. Roku 1560, dne 21. března učiněna jest smlouva s rukojměmi za Jaroslava z Pernšteina a s věřiteli jeho, z nichž nejznamenitější byl Jan Kapoun ze Svojkova a panství koupeno za 200.000 ss. gr. č. Bylot ohromné, neb obsahovalo: zámek Pardubice s předhradím a město s předměstími, s dvory poplužnými řeč. Materovský a Vystrkovský a dvůr v oboře Kladrubské, s pivovary, štěpnicemi, zahradami, chmelnicemi, městečka Holice a Dašice, vsi Vysokou, Chvojence nízké, Chvojno vysoké, Býště, Ředice, Veliny, Ostřetín, Litětiny, Čeradice, Roveň, Hedčany, Komárov, Prachovice, Koštěnice, Platěnice, Turov, Moravany, Lhotu Ouřetskou, Drozdice, Žižín, Nemošice, Bláto, Mnětice, Jesynčany, Dražkovice, Hostovice, Krchleby, Srnojedy, Semín, Habří, na Vlčí, Bukůvku, Bělou, Vyšehňovice, Pravy, Kasalice velké, Voleč, Mateřov, Hubenice, Roudnici, Bělče, Hoděšovice, Albrechtice, Štěpanovsko, Bělče malé, Pobězovice s dvory kmecími atd., ostrovy, háji, oborou Kladrubskou, řekou Labem, s mlýny náchlebnými i poplatnými, valchou, šlejfernou, cly, várným a j. v., dále statky zápisné: zámek „Konětická hora“ s dvory popl. pod hůrou Kunětickou a Hradišťským, s vinicí, štěpnicemi, s zahradami, chmelnicí, oborou daňčí, městečka Sezemice, Přelouči, Bohdaneč a Týnec, vsi Podčaply, Chotěč, Lány, Koloděje velké i malé, Kladinu, Lukovnou, Zminné, Časy, Dříteč, Rokytno, Dražkov, Bukovinu, Borek, Újezd, Bohomilice, Pardubičky, Černou za bory, Jestbořice,[1]) Barchov, Bezděkov, Lány na důlku, Opočínek, Opočeň, Mokošín, Lhotu, Škudly, Kozašice, Jankovice, Břehy, Sopřec, Žaravice, Lohenice, Mělče, Živanice, Přelovice, Habřinku, Neratov, Černou u Bohdanče, Lhotu u Blatníka, Blatník, Rybitví, Kasalice malé, Rosice, Trnovou, Doubravice, Ohrazenice, Svítkov, Hradiště, Brozany, Hrobice, Němčice, Kunětice, Srch, Steblovou, Pojhranov, Hrádek, Ždanice, Dolany, Rohoznice, Křičeně, Osice, Osičky, Dobřenice, Polizy, Lhotu pod Libčany, Libišany, Opatovice, Pohřebecku, Podůlšany, Krakovany, Lhotu uhlířskou, Selmice, Chrčice atd.[2]) Od těch časův zůstaly Pardubice až do novějších dob v držení komory královské.[3])

Z posledních dob vlády Pernšteinské na Pardubsku zachoval se nám známý onen a „pamětihodný nález“ městské rady v Přelouči, který se stal od té doby příčinou, že se o městě tomto a obyvatelích všelijaké žertovné kousky vypravovávaly. Soudní při a průběh řízení soudního poznáváme z nálezu samotného, jenž zní takto: „Ačkoliv J. M. pan hejtman Pardubský to dostatečně podlé práva na pana prymasa našeho prokázal, že jest mu za deset džberů ryb spravedlivě povinen, ale že pan prymas náš jakožto hospodář městečka a správce nám všechno dobré přeje, nás opatruje: na ten čas vypovídáme, že panu hejtmanu ničím povinen není podlé práva“. Hejtman jim poděkoval z nálezu spravedlivého „i aby Vás hrom zabil s tou spravedlností“! K čemuž právo odpovědělo: „písaři piš a dolož, že sme pana prymasa slušně opustiti nemohli“. Tato výpověď se stala r. 1558, dne 22. června. Komorní soud, u něhož si hejtman do „moudrých a opatrných“ stížil, vynesl potom nález: poněvadž oni Přeloučtí sami k tomu se přiznali,

---

[1]) *V Jestbořicích* od kostela na straně jižní jest pahrbek v průměru 30 kroků mající, příkopem obehnaný, kdež ondy stávala tvrz. Že by tu však býval klášter panenský aneb sídlo templářské, jakož někteří kronikáři naši (Hájek, Beckovský) tvrdili, neprokazuje se. Dějiny Jestbořic nemohou rozluštiti, kdy tato tvrz stála. (Nejstarší dějiny Jestbořic podaly se v Pam. arch. II., 136.) Podlé těch patřily Jestbořice ke zboží *biskupství Olomuckého.* (List darovací r. 1055 jest podvržen.) V první čtvrti 15. stol. držel *Jindřich Lacembok z Chlumu* zboží Jestbořické zápisně. Pavel, biskup Olomucký, zapsal r. 1441, 7. července zboží Jestbořické (krom Jestbořic) *Mikuláši Bochovcovi z Buchova* v 600 ss. gr. Biskup Jan r. 1454, 8. února potvrdil Mikuláši první zápis a „jemu a jeho jednomu dítěti“, k tomu připsal ves Jestbořice s podacím v 600 ss., však *kdyby tam co prostavěl*, nemá k sumě zástavní přičítáno býti. Maje týž Mikuláš dva syny, *Zbynka* a *Štěpána*, postoupil podlé výminky v listu r. 1454 položené, r. 1473, 26. května práva svého ke vsi Jestbořicům synu svému *Štěpánovi*, an druhý syn *Zbyněk* obdržel ostatní zboží Jestbořické. Král Jiří byl již dříve r. 1467, 24. srpna listy na zboží toto potvrdil a k tomu 400 kop přisouzených připsal a jiných ještě 400 kop z milosti přidal. Štěpán postoupil potom dobrou volí r. 1479, 23. prosince práva svého „*Zbenkovi*“, bratru svému, tento dobrou volí r. 1488, 16. května právo své převedl na *Jindřicha staršího, knížete Minstrberského*, kterýžto hned (1488, 31. května) celé zboží, totiž Jestbořice městečko s řekou Labem a s lukami řeč. Psinec, vsi Bezděkov, Kajchov, Opočen, Opočník, Lány s krčmou na Důlku, ves pustou Crkaně na 3 léta v 2100 fl. uh. zastavil *Václavovi z Nestajova a ze Žehušic.* Pan *Vilém z Pernšteina* koupil zástavu tu u Václava r. 1491, 23. dubna, obdržev již dřve (1491, 19. března) od knížete Jindřicha dobrou vůli na zápisy biskupův a králův. Vilém jsa přítelem biskupa Stanislava, obdržel roku 1500, 27. ledna právo na Jestbořice pro sebe a syna svého Jana, pak r. 1536, 19. srpna přidal týž biskup životy synům Janovým. Práva biskupův po r. 1560 přišla v zapomenutí. Jest-li stála v Jestbořicích tvrz, tak byla zajisté jen založena a obydlena Bochovci. (Viz Pam. arch VII. 568; Heber V. 147, Kopiář Pernšt. arch. č. IV. 177, 227, V. 539, 546, VI. 501, 506, 509, 511, 521 a 526.)

[2]) Dz. 54 F. 6—10. [3]) Hned po r. 1560 učiněn byl Burjan Svítkovský ze Škudl nejvyšším regentem panství Pardubského, an Boleslav Sedloněvský z Lovčic († 1562) do své smrti úřad purkrabský obstarával. Mimo to byl ještě hejtmanem Čeněk Bořek z Poličan († 1564 neb 1565), jenž byl již dříve úřadoval za Pernšteinův. Nástupce jeho Jiřík Adelbach z Damsdorfu a na Bořicích (1570) přikoupil r. 1571 statek Slepotický a připojil jej k panství Pardubskému. Místohejtmanem tu byl 1571—1588 Jiřík Čejka z Olbramovic; hejtmanem se stal 1576 Martin Přeloučský z Neratova (1572 místohejtman a zemřel asi 1582). Potom spravovali panství 1578 Ferdinand Ketz z Vaidestorfu, 1584 Hertvík Zejdlic z Šenfeldu co vrchní hejtman, 1594 Bedřich z Vildšteina a Valentin Žalud, hejtmané, 1599 Václav Chotek z Chockova, 1602—1608 Albrecht Pfefrkorn z Otopachu († 1620), 1609 Jan z Gerstorfu, 1615 Val. Žalud a Věnek Bukovský z Hustířan, hejtmané, 1616 Šeb. Rejšvický z Fraifeldu, 1617 Mikuláš Grodecký z Grodec. (Pam. arch. IX. 28, 115, 116, 188, Rozvrž. sbírek 15.)

že dluh podlé práva proveden jest, ale že není jím povinen prymas, jehož v té při opustiti nemohou, že tím dluh prymasův na sebe berou a povinni jsou, aby za 10 džberů kaprův hejtmanu Pardubskému zaplatili.

Když se byl císař *Rudolf II.* odřekl české koruny, vykázány mu k výživě vedle 300.000 fl. panství a zámky Pardubice, Brandýs, Benátky, Lysá a Přerov. Rudolf však málo těch panství užil a po brzké jeho smrti († 1612, 20. ledna) spadly Pardubice zase na komoru královskou.

Jaké právo sobě osoboval tehdá k Pardubsku *Karel z Lichtenšteina*, nemůžeme udati; bezpochyby byl na Pardubice císaři Rudolfovi nějaké peníze půjčil. Pán tento byl mezi těmi, kteří hlavně císaři Matyášovi ke trůnu Českému dopomáhali. Obdržev za to císařem tímto knížecí důstojenství v Uhřích, očekával ještě znamenitějšího povýšení. Měl, jak již řečeno, od časův císaře Rudolfa jakési nároky na Pardubice, jež také Matyáš uznával pravými býti. Ale císaři zdálo se, že by darováním Pardubic císařská rodina škodu utrpěla a že by tím Lichtenštein nedosáhl toho, co očekával. Zamýšlel tedy Matyáš uděliti Karlovi nějaké knížectví v Slezích za to, aby se odřekl práv svých k Pardubsku. Slezský místokancléř ze Šenaichu navrhoval, aby se Karlovi dalo knížectví Opavské, poněvadž prý dobře přileží k panstvím Lichtenšteinským na Moravě a že se mu stavové téhož knížectví poddají snáze, nežli jinde. Úmluva konečná stala se o tom roku 1613, dne 28. prosince. Karel obdržel zemi Opavskou co léno koruny České a za to se odřekl kníže práv svých k panství Pardubskému.[1])

Děkanský chrám v Pardubicích.

Hejtman panství Břeněk Ježovský z Lub, jenž na Pardubicích roku 1620 působil, byl v službách Fridricha Falckého; ve svém psaní daném 1620, 26. května oznamuje komoře České, že se střelby při zámku Pardubském a Hoře Kunětické, větší a menší, kusův 15 nachází. Pro věrnost králi Fridrichovi zachovávanou odsouzen jest od císařské komise roku 1622, 12. prosince dvou třetin všeho statku svého a na jeho místo dosazen jest sem (1623) Kašpar Celer z Rozentalu a na Hrochově Týnci.[2]) Za dob válek následujících patřil zámek Pardubský k prvním pevnostem v Čechách, tak že slabou posádkou jsa opatřen četnému nepříteli odolati mohl. Když vznikla r. 1631 válka se Sasy a Švédy, osazen jest zámek náš silnou posádkou, jež okolí a město opatrovala. Však teprv po jaře r. 1634 přišel sem do okolí švédský major Stallhanns, jenž byl Poděbrady ztekl a osadil; neodvážil se sice na Pardubice, než pobrav něco proviantu zase odtáhl. Mnohem hůře řádil Torstenson, jenž v červnu r. 1643 z Kolína k Pardubicům přikvapil; ale ze 14 kusův na valech zámeckých položených tak hromobitně pozdraven byl, že se ihned dobývání zámku odřekl a dále k Mýtu a Olomouci táhl. Po dvou letech vrátiv se z Moravy dobyl Litomyšle a 1645, 15. září k Pardubicům přilehl, i kázal k zámku žhavými koulemi střílеti. Z té příčiny vypukl požár, jenž strávil město a také stavení na „předhradí". Nicméně se Švédům nepodařilo zámku dobyti, an velitel jeho nejv. lejtenant hrabě Strasoldo silnou palbou nepřátele od hradeb zámeckých odvracel. Rozhorliv se proto Torstenson táhl k Hradci a na cestě vše pálil a ničil. U Pardubic se odtud neukázali Švédové, bolestná však posádce byla ztráta hraběte Strasolda, jenž byv r. 1647, 20. listopadu smrtelně raněn při obléhání Jihlavy, potom na Horách Kutných zemřel. Na jeho místo nastoupil nejvyšší Locateli, jenž velel v Pardubicích až do konce války.

---

[1]) d'Elvert, Die Verfassung und Verwaltung von Oesterreich. Schlesien S. 106—109. [2]) Arch. gub. Po něm byli Jozue Kořenský z Terešova (1625), Jiljí Fuks z Rainburku na Sukdole (1630), Vácslav Khyrbik z Khyrberku (1634, 1626 purkrabí, 1633 místohejtman, † j. 1638), Dobřišský z Hercfeldu (1639), Jan Purkart Kordule ze Sloupna (1644) hejtmany.

V příčině *spravování a užitkův panství za císařské vlády* podotýkáme toto: Až do léta 1650 býval na panství jediný *pivovar* při městě Dašicích, a teprv řečeného roku vystaven v zámku pod špejchary druhý pivovar skrovný. Napřed se tu vařilo toliko pivo pšeničné bílé, když pak se stal hejtmanem Jakub Lysander z Ehrenfeldu a shledal, že pivovar málo nese, to na komoru Č. vznesl a „na vaření piva hořkého neb ječného milostivou resoluci" dosáhl. Od těch dob, poněvadž ječmen lacino byl kupován a pšeničná piva letním časem dříve nežli hořká skysala, vařilo se obyčejně jen ječné pivo. Bylo ročně 76 várek, každá na 15 sudův čtyrvědrných. Při každé várce místo patočkův přivařovalo se po 3 vědrech piva a peněžil se jeden každý sud po 8 fl. Chmele se dávalo na jednu várku 1 str. 3 věrtele. Patoky nebo ředina se lidem prodávaly, mláta díl se dal na krmení volův na „předhradí", díl zůstal úředníkům a ostatek dán do dvorův. V Bohdanči také býval pivovar, ale na ten čas ho obec užívala.

Vinice bývala na panství jedna pod Kunětickou horou, na které, když se víno obrodilo, bylo více neb méně 60—70 věder. Při ní bydlel vinař, který měl 10 kop miš. platu ročního. Chmelnice byly dvě, jedna Pardubská při cihelně a jedna Dašická nedaleko pivovaru. Při obou byli chmelaři: u oné měl chmelař 6 kop m. platu, u této platu neměl, než toliko když s nádenníky pracoval, dostával denně po 7 kr. Vedlé cihelny byl také mlýnec při Dašicích, v němž sanytr a prach dělali, 3 lomy kamene tvrdého, 2 lomy kamene vápenného a pece vápenné.

Náhrobek Vojtěcha z Pernštejna v děkanském chrámě v Pardubicích.

Dvory na panství (Hradišťský, Mateřovský, Čívický, Mikolovský, Jeníkovský, Tuněchodský, Ždanský, Semínský, Podhůrský, Vysoko-Veselský a dvorec Vystrkov) byly většinou dřevěné, některé dost skrovné. V starší době býval toliko jeden ovčín při dvoře Hradišťském, než r. 1674 vystaven jest nový ovčín při dvoře Veselském; průměrně bylo v každém 1300 kusův ovčího dobytka. V Jenikovicích býval tak zvaný hamlhof, do kterého se mladý dobytek dával. Mistrové ovčáčtí měli dobytek sobě pronajatý, platili z bahnic po 12 kr. ročně, ale brali si sedmý díl všeho mladého a dostávali ze dvorův deputát. Mimo mistry byli mistři knechti, druzí pacholci a „cuchttraiberové".

Kromě dvorův dávaly také *mlýny* pěkný užitek na penězích. Mlynáři byli sice povinni vepře krmiti, ale poněvadž vrchnost na Pardubicích nebývala, dávali na místě toho z jednoho vepře ne celých 6 fl. S mlýnů, jež vrchnosti nepatřily, také platili jisté úroky, bylo jich 20; dva mlýny byly pusty. Města byla 2, městeček 5, rychet 24, vesnic 127, všech osedlých 1563 7/8, mezi nimi rolníkův 670, chalupníkův tolikéž, zahradníkův 175.

Povinností poddaných bez rozdílu bylo úroky o sv. Jiří a Havle dávati. Co se týče robot, dělán tu velký rozdíl. Přelouč a některé vesnice nerobotovaly nic, ostatní města, městečka a některé vesnice robotovaly více neb méně. Nejvíce robot měli Bohdanečtí, totiž 104 ½ dne robot ženných. Roboty byly orné, ženné a hrabné. Orné měly toliko některé vsi, hrabné měly jen 3 vesnice. Kromě toho dávali

poddaní oves, pšenici, žito a ječmen, slepice a vejce. Pardubští na př. dávali 209 kop ročního úroku, 60 ½ slepic, 187 vajec a měli 60 dní robot ženných. Přeloučtí dávali toliko úrok 267 kop a nic více.

Jiné *důchody* byly pastevný a mýtný oves, nájem z krčem, mýto a clo z rozličných silnic a mostův, plat pohodného z dobytka padlého, obchod solní, nájem z řek, potokův, z Labe a také z lososnice. Předešle lososnice na panství nebylo, toliko někdy, však ne často od rybářův losos chycen býval; když pak se stal Ehrenfeld hejtmanem, vyšetřil místo příhodné při hlavním stavu Opatovském a malým nákladem zřídil lososnici, do kteréž se namnoze lososův chytávalo. (Libra se po 12 kr. prodávala.) Že však r. 1680 u Drážďan a jinde velmi se bránilo a hradilo, již málo lososův se chytalo.

Důležitý byl důchod z *rybníkův*, jichž bylo veliké množství, a sice 29 kaprových, 169 výtažních, 22 potěrných a 54 pustých. Hospodářství rybničné bylo onoho času i před tím vzorné a vedlé hospodářství na panství Třebonském nejlepší a nejrozsáhlejší v Čechách; v Chrudimském kraji skorem se mu vyrovnávalo hospodářství na panství Litomyšlském, o němž jsme již shora vypravovali. Z rybníkův mělo mnoho lidí své živobytí, lovci, nádenníci, tesaři, bednáři, kováři, ševci, provazníci a zedníci. Za 1 pár bot loveckých nových, jichž se ročně 27—28 spotřebovalo, platilo se po 5 fl., od podšití 1 páru 35 kr. a za žejdlík sádla k namazání jich 6 kr. To vše zaplatila vrchnost.

Rozkošná byla příležitost k *honům a lovům*. Pod Kunětickou horou byla obora dančí velmi obšírná, tesovou hradbou ohrazená, v níž se mnoho daňkův v opatrování oborníka chovalo. Byl tu byt pro forštmistra v místě příhodném s maštalemi pro koně a chlívy pro dobytek. V též oboře byla před r. 1680 vyzdvižena velká bažantní komora i pro koroptve, skrze kterouž se hnala voda po trubách a žlábcích; pro hlídání noční bažantův a koroptví byla blízko chalupa vystavena. Oborník zůstával v chalupě při předních vratech obory. Za času zimního se daňkům seno zakládalo. Při vsi Chvojně na velkém vrchu byl „jagerhaus“ ode dřeva s 2 velkými světnicemi a třetí světničkou, marštalemi a kuchyněmi; stál na velkém větru, potřeboval časté oprávky a byl r. 1680 již velmi sešlý a nebezpečný. Pod vrchem byla chaloupka pro foršta, blízko pak velká kůlna, v níž visela tenata vlčí i zaječí. Při témž domě chovali se psi ohaři, na něž vycházelo ročně 52 str. žita a tolikéž ovsa. Revírův bylo 13. Sypalo se v nich bažantům téhodně na jeden zásep po ½ čtvr. pšenice a sviním 1 věrt. ječmene. Záspův bažantních bylo 213. svinských 99, slaništ 46, stájí neb kůlen pro zvěř 12 a tři obory vlčí. Veliké množství lesův bylo na 33 hájemství rozděleno a počítalo se jich dohromady 235213 provázcův. Tak zvaní forštknechti měli kromě jiných i tu povinnost, aby stříleli škodnou zvěř, začež i platu dostávali. Dávalo se jim od starého vlka 1 fl., od kuny, kocoura, kolčavy, vodního havrana a jestřába po 9 kr. 2 d., od lišky 11 kr. 4 d., od tchoře, káně a volavky po 4 kr. 4 d., od orla a pochopa 17 kr. 3 d. a od straky 1 kr. 3 d. Od mladé podobné zvěři a ptactva se dávala polovice. Hajných všech bylo 101 a byli od robot osvobozeni. V lesích bylo drahně dubův, bukův, jilem, lip, borovic a j. Prodával se sáh na suchu po 6 kr., na bahnách pak, kde přístupu nebylo, po 4 a 5 kr. Dříví sáhové dělalo se z roboty a prodávalo se i s dovezením, též z roboty po 30 krejcařích.

Krásná byla také *obora koňská* v starém zámku *při Kladrubech* s mnohými světnicemi, sklepy, komorami a velkou prostrannou kuchyní. Naproti blízké zahradě bývalo stavení pěkné, v němž „gestütmistr“ bydlel, s mnohými světnicemi, při tom kostel a vedlé něho byt pro kaplana, se světnicí, komorou a pavlačí do kostela. Kostel si založili sami sloužící v oboře. Více tu byl domek pro „gegenschreibera“, vedlé toho hospoda, marštale pro stádní koně od kamene vystavené dvě, vedlé nich jízdárna, stáje obšírné ve 3 úhly ode dřeva vystavené troje, chalupa pro kováře a chalupa pro pojezdného (bereitra). Při Selmicích byly dvoje stáje ode dřeva na upadení, ale 1681—1682 vystaveny tu nové důkladné stáje z kamene. Kromě toho bylo tu chalup kolik pro pacholky. K panství se počítala také obora Smrkovská.

Úředníci neb oficíři na panství byli: hejtman, purkrabí, písař důchodní, písaři sirotčí, obilný a polesný, přední a druhý pojezdný, listovní, kancelářský při důchodě, dva kancelářští sirotčí, starší a mladší, holomek, topič, vrátný, hodinář, jenž byl spolu hlásným, kolář zámecký, kovář a konečně tovaryš kovářský. Při dvořích byli šafáři, šafářky, pacholci, pohunkové, sviňáci, skotáci a děvečky. Při pivovařích byli písaři pivovarní, mistři sládkové, podstarší, mládkové a bednáři. Při „fischpartaji“ byli přední fišmistr, druhý fišmistr, písař porybný, vázači vazeb, haltýřníci, stružnický Opatovský, pacholci rybničtí a postranní. Při „jagerpartaji“ byli forštmistr, hofjager, besuchknecht, mladší jager, polní myslivci, planknecht, forštknechti, oborník, nyderknecht, holota. Při „gestütpartaji“ byli gestütmistr, gegenschreiber a jeho successor, klepperbereiter, lékař koňský, kováři, písař loučný, štutknechti, kočí, forejti. Ti dostávali plat a deputát na telatech, berancích, rybách, pivě a obilí, a není divu, že velkou část důchodův sami snědli. Největší deputát pivní měl hejtman (26 sudův). Největší plat měli hejtman 700 fl., purkrabě 260 fl., forštmistr 280 fl., hofjager 260 fl., besuchknecht a klepperbereiter po 200 fl., gestütmistr 1080 fl., gegenschreiber 314 fl.;

Náměstí v Pardubicích.

ostatní měli méně než po 200 fl. „Slavná“ komora Česká dostávala z panství také pěkný deputát, president na př. dostal o velkonocích 120 lib. kaprův, 60 lib. štik, 1 tele, 2 beránky, po slovení „koštu“ 2 kapry podhlavní, 14 vybraných, v podzim 1 štiku podhlavní a 7 vybraných. Do puchhalterie, úřadu fiskálního a retmistrovského šly také krásné deputáty, puchhalter na př. dostával jen o velkonocích 48 lib. kaprův, 24 lib. štik, tele a beránka.

K práci najímáni tesaři, zedníci, nádenníci, přikryvači, kominíci, sklenáři, hrnčíři, kováři, uzdáři, sedláři, provazníci, loukotáři, kolomazníci, tkalci, mlynáři, řezáči a cihláři, a placeno jim buď od práce aneb za den. Při platu denním rozeznáván jest plat na dlouhých, krátkých a nejkratších dnech, tak že dostal na př. tesař buď po 17 kr. 3 d., neb po 16 kr. 2 d. aneb po 15 kr.

Zvláštního druhu byly *vesnice „ve forštu ležící“*, kterým popřány mnohé výhody, poněvadž jim od zvěře velkou škodu na osení trpěti bylo. Většinou byly na severozápadní a východní straně panství. Těm byl udělil císař Maximilian r. 1570 nadání takové, aby jim byla odpuštěna berně zemská, aby byli osvobozeni od platu pastevného, který se ročně forštknechtům odváděl, aby mohli o svých statcích volně říditi a aby jim dříví k stavení jich potřebné bylo darmo dáváno.

Konečně něco o *podělcích* na panství. Sedláci, „kteří byli za rolníky uznáni“, robotovali s potahem a darmo pracovali; když potahem nerobotovali, byli povinni „jednu osobu statnou“ na robotu poslati. Kteří měli mdlý potah, povinni byli robotu bezplatní pěší vykonávati. Chalupníci a zahradníci bez platu pěšky robotovali, a když více nad povinnost pracovali, platilo se jim tak, jako nádenníkům a dělníkům. Tu pak se platilo po 7 kr. na den od sekání neb žetí obilí, hrabání a vázání, aneb od sekání trav; od hrabání a sušení sena dávalo se po 3 kr. 3 den. Běliček k bílení pláten bývalo 8—10 a rozličně se jim platilo. Za celý čas až do vybílení a odvedení dávalo se jim za práci po 1 fl., jen hospodyně, která na ně pozor dávala, dostala 2 fl.; kromě toho jim dáváno masa téhodně po 1 lib. (aneb za to po 2 kr.), másla po ¹/₂ lib. (aneb za to 5 kr.), stravy neb obilí a vaření, jako na čeledína dvorského. Všichni poddaní byli povinni jistou část konopě nebo lnu vypřísti; když se však předivo obrodilo, dalo se jim něco více k předení.

Následovně to vypadalo *při dvořích*. Role byly rozděleny všude na 3 obory, jeden byl k setí podzimnímu, druhý k setí jarnímu a třetí k úhoru. Potahův se chovalo obyčejně v jednom dvoře okolo 12 kusův a jeden kůň stádní, jalového koňského dobytka bylo 7—10 kusův, krav dojných, jež měl šafář pronajaté a z nich platil (z prvotelek toliko polovici), 20—40, ještě více však dobytka jalového rohatého; sviň plemenných bylo obyčejně 6. Pro chování čeládky chovaly se obyčejně 2—3 krávy bez platu. Drůbež pernatá patřila šafáři a co se jí připlemenilo, to šafář speněžil a jistý úrok do důchodu odváděl. Byl tu obyčejně 1 kohout „indyanský“ a několik slepic, jeden houser a jeden kačer s několika husami a kachnami, 2 kohouti domácí a 25—35 slepic. Bývalo ve dvořích po 5 potazích čili 20 kusech tažného dobytka; avšak poněvadž později dva potahy zahálely, náklad na čeládku a obrok na koně zbytečně vycházel, nechaly se s dovolením kr. komory jen 3 potahy. Co se sviň plemenných dotýče, odvozovalo se od šafářův vrhu jarního od každé svině po 7 prasatech, jež se cejchem panským cejchovaly, za podzimní však vrh šafářové platili za každý kus po 10 kr.[1])

Komorní panství z příčin, jichž se dotýkati nechceme, malý toliko užitek nesla a proto na počátku nynějšího století šmahem prodávána. Panství Pardubské dostalo se napřed *c. k. národní bance*, od níž prodáno r. 1866 dne 13. července *privil. Rak. ústavu kreditnímu* a *Leopoldovi rytíři Lämlovi*. Od těch dob zapsána jest ve dskách zemských jako majitel Pardubského panství *společnost akciová*, kterouž byli dotčení kupci zřídili (potvrzena c. k. min. státním r. 1864 dne 12. května), ale velké i malé části panství také od těch dob odprodány. Starodávné hospodářství rybničné zaniklo také v našem století.

3. Náčrtky o tvrzích a živobytí na tvrzi. Paměti zábavné z Pardubska.

Jakož byl zámek Pardubský prostou tvrzí, tak bylo jich mnoho v jeho okolí a blízko města Chrudimě, tak že se jim v té příčině málokterá krajina v Čechách vyrovnávala.[2]) Kde totiž nebylo velkých panství královských a panských aneb kde se nescelovaly grunty v držení boháčův a klášterův, bylo

[1]) Od konce třicítileté války spravovali panství Pardubské 1650 Pavel Gothelf z Freydenburku, 1657 Hok ze Švarcpachu a z Černého Dubu, 1669 Zachar. Kreslav z Kvartnburku, 1676 Jak. Bohuslav Lysander z Ehrenfeldu, 1688 Tob. Lud. Zwicker z Došburka, 1697 Max. Ferd. Šolc z Maidštorfu a Lindy, 1699 Pavel Celestin rytíř Slavík, 1717 Květon z Rosenfeldu, 1722 Vác. Josef Dobosy, 1733 Frant. Brandenštein, 1759 Ondřej Ambrosi, potom Frant. Wirth, 1770 Emanuel Gretzl z Grenšteina, 1774 Hynek Svoboda z Kaisertren, 1778 Vác. Wild, 1795 Josef Stěnička, 1815 Fr. Heim, 1829 Jan Frant. v. Klaner, 1844 až do prodání Josef z Kotovic. O osadách na Pardubsku za císaře Josefa II. v nově založených hledej v Pam. arch. X, 575—576. Původní obyvatelé jich němečtí od té doby z valné části se byli počeštili, ale tu a onde se ještě německy mluví.

[2]) Nacházíme hojně tvrzí pohromadě při Slaném, Brandýse n. L., Říčanech, Krásném dvoře, Bílině, Ústí nad Labem, Litoměřicích, Novém zámku (u Lipého), Mladé Boleslavi, Kouřimi a Kutné hoře, u Bydžova a Hořic, u Náchoda, u Pardubic, Chrudimě a Brandýsa n. O., u Vlašimě, u Sedlčan, u Blatné, Spál. Poříčí, u Klatov a Horš. Týna, u Tachova, u Soběslavě a konečně u Vodňan.

množství větších a menších statečkův. Zámožnější mívali při svém dvoře *tvrz* (to jest stavení tvrdé neb opevněné). Tvrze bývaly stavením věžovatým, čtverhranným i okrouhlým, nízkou zdí a příkopem spevněným asi tak, jak nám je líčí knihy vykpildové práva Sasického řádu, takovéto ustanovení v sobě majíce: „Bez popravcova odpuštění můž dobře člověk příkop rýti tak hluboko, jakož člověk může kopati a nad se zemi vyvrci, nečině i jedné stolice k tomu; také mohou dobře stavěti bez jeho odpuštění tři ponebí zvýš od dřeva neb od kamene nad zemí bez zábradel, bez arkéřův a beze všelijaké braní; také mohou dobře bez jeho odpuštění dvůr na rovné zemi objeti plotem a kolím, ježto bude tak vysoko, když člověk sedne na koni, aby mohl dobře svrchu dosíci rukou, a to také bez zábradel, bez prsné braní i bez tvrdostí; takéž v též míře můž člověk svůj dvůr od dřeva ohraditi“.[2])

Po většině sroubeny bývaly tvrze ze dřeva a teprve později staveny výhradně z kamene. Na Moravě připomíná se r. 1412 „tvrz kamenná v Opatovicích“ na důkaz, že stavby kamenné toho času k řídkým věcem náležely. Ještě ke konci téhož století stavělo se obojím spůsobem. Tak na př. povolil král Vladislav r. 1498 Janovi z Komárova, aby si v Pohořelicích „tvrz k obydlí ode dřeva neb od kamene vystavěti mohl.“ Obojí spůsob začasté slučován potom tak, že spodek z kamene, svršek ze dřeva stavěli.

Proč tvrze ode dřeva stavěli, jest na snadě. Dříví bylo dosti, bylo vyspělé, tuhé a silné, naproti tomu bylo úročníkův a dělné čeládky, kteráž by byla z kamene stavěla, jen málo na statku. Že jest stavba kamenná lepší než dřevěná, vědělo se tehdá ovšem tak dobře, jako nyní. V okolí Pardubském však milovali dřevěné tvrze a rádi je sázeli po slovansku a staročesku mezi vody. V té příčině pozoruhodné jest, co dí vtipný spisovatel Nové rady. Bobr radí králi: „Stavěj sobě tvrze i hrady vše dřívím a bez kamení, nedbej, ačť i pevno není, a to v dole, blíž u vody. Nevaž sobě nic té škody; ač se zruší a rozplyne, uděláš pak jiné.“ Dobře radil trpělivý a přičinlivý bobr, neprohlédaje k trvanlivosti; ale švitorná laštovice mluvila ke králi svému poválivěji, než onen, řkouc: „Chceš-li rád pevnému domu, chciť svou radu k tomu dáti; rač od dříví nedělati, ani na bahně u vodě, ač se chceš vystříci škodě, ale na dobrém základu, maje moudrých lidí radu, ježtoť raditi umějí a k věčnosti rozumějí; dělej tvrdé sklepy sobě, ač chceš, aby trvalo tobě.“ [3])

Façada jednoho z domů na náměstí v Pardubicích.

Při hmotné a o třech ponebích vysoké tvrzi býval malý dvorek a vše zavíraly hradba, příkop a násep s naraženým naň plotem. Ve tvrzi mnoho místností nebylo, nějaká komora k uschování zbraní a všelijakého haraburdí, některá světnice, holubník aneb cosi takového a v přízemí tvrdý sklep, v němž držitel sýry, pivo, víno aneb málo těch klenotův a listův, kteréž měl, uschovával. Sem se šlo zrovna otvorem, který pádnými železnými dveřmi zavřen byl; než do horních ponebí chodilo se po dřevěných schodech zvenčí přidělaných. Nebylo tu zvláštních ložnic, tabulnic, sednic a pod., nýbrž k jídlu, ke spaní a posedění byla jedna světnice, a zemané, kteří byli uvykli *prostému živobytí*, také více nežádali. Přestali na tom, když visely v komůrce vedlé světnice kabátec aksamitový kunami podšitý, něco šatův kmentových, rytířské odění, něco zbraně, tenata zaječí, nevod a j. Při tom se hledělo k tomu, aby měla paní stříbrný koflík pozlacený, šlo-li dobře, ještě jednu čéšku stříbrnou a několik prstenův. Obyčejně to bylo na každé tvrzi; neb ty a takové klenoty dědívaly se po kolika pokoleních. Při této prostotě panovala upřímnost nelíčená. Pozdrav příchozího „Žehnej Bůh paní!“ a odpověď k tomu „Vítej Jene bezděky dobrý“ míněny byly tak, jak v skutku jejich smysl ukazuje. Služebnictva mnoho nebylo, obyčejně pacholek a děvečka, aby nebylo v tom malém místě darmochlebův a zahálečův. Také náležela okázalost, otočiti se četným služebnictvem, stavu panskému a nikoliv vladyckému, a potřeboval-li zeman více lidí, měl je ve dvoře. Paní sama si

---

[1]) O zábradlech viz v pop. Kunět. hory, prsnou braní rozumí se cimbuří, tvrdostí to, čemu nyní díme opevnění. [2]) V Gebaurově vydání str. 141—143. Dsky coudy Olom. VIII. č. 138, arch. č. VI., 538.

vychovávala dítky své; děvčatům vštěpovala něžný cit, kterým se vyznamenávaly dívky 14—16. věku, chlapce vedla ke ctnému a bohabojnému živobytí a když byli odrostli, přišli k nějakému pánu za pacholata, aby se naučili spůsobům rytířským. Tatíček jich i oni ani čísti a psáti neuměli, ke čtení byla mysl jeho příliš bujná a nepokojná, na psaní měl těžkou ruku, která přivykla obraceti těžký mlat, tesák aneb tak pádný a dlouhý meč, že k jeho udržení ani jedna jeho svalovitá ruka nestačila. Měl-li co slyšeti, přečetla mu paní, měl-li co psáti, utíkal se k faráři; neb písaře si držeti nemohl, jako činívali páni.

Z malých oken, zalepených pergamenem neb blankou, viděti bylo do vody, z níž se na šedou tvrz obraz rovněž tak šedý ušklebova1. Voda se tu proudila, stále jsouc občerstvována tokem říčným neb rybničným. Tam, odkud se příkop vodní nadýmal, byla hustá mříže, aby neodcházel chutný obsah příkopu, ryby, jež byl dal tatíček nasaditi. Pečlivá matička připravila je v pátek a chuť jejich zostřila kořením, kteréž bedlivě uschovávala v malé krabičce. Šafrán, zázvor, pepř, hřebíček, muškátové kuličky a květ kupovala draho od bradatého, osmahlého člověka, jenž políbiv opásání její až k nohám svislé, vykládal, že přivezl tyto vzácné věci kupec Benátský ze zemí, kdež bydlí lidé v Krista pána nevěřící. Lacinější byly ovšem bobek a „prustvorc“, nejlacinější domácí koření, kmín a j. Čeho se ostatně k živobytí potřebovalo, dávalo polní hospodářství.

Chvalitebným obyčejem předkův opovrhujíce, chytali se někteří světáctví. Tak touží šlechetný pán, kterýž bydlel na Štítném, že druh druha chce přetráviti (t. j. dobrým a mnohým jídlem překonati) aneb rouchem přepýchati. Praví pak: „Dosti by ku pocti na tom bylo, že by špatně živ nejsa, houževnosti do sebe neukázal tak v rouše, jako v stravě podlé důstojenství svého stavu nad nižší sebe a podlé rovných. Ale když ta žádost jest v srdci, že nad své rovné vždy tíhne, tu krojem novým, nechtě býti rovně s lidmi pořád, co jest to než pych a závist.“ Ale že tomu nebylo tak u většiny, nýbrž jen u některých, doznává sám týž pán řka: „Ale vídáme často pány, ani pokornější postavy (jsou), než vladyky.“ A v skutku uznati jest, že potřeby panstva tehdejšího byly nevelké, že žili o málo lépe, než vladykové, rozeznávajíce se od nich četným služebnictvem. Bylť pánu s hanbou, měl-li jeti někam sám druhý nebo třetí; měl-li býti práv svému stavu, třeba bylo, aby jej 20 i více koní provázelo.

Prostota hynula čím dále tím více, jakož bylo a bude, ale dobrotivá mysl dlouho se udržela. Páni z Pernšteina ač boháči spojovali staročeskou upřímnost a dobrotivost s panskou ušlechtilostí a myslí bohatýrskou. Tak i vychovávány byly dcery jejich do polovice 16. století, čehož dokladem jsou listy poselací tuto položené Jana z Pernšteina a dcer jeho Maryje a Kateřiny z bývalého archivu Švamberského ve Třeboni.

Mému milému panu synu p. Hendrychovi z Švamberka, nejv. sudímu dvorskému kr. Č.

Můj miley pane synu! pán Bůh rač Vám dáti dobrý den, jestliže byšte dnes odsad jeti měli. Teď Vám list k ouředníku Židlochovskému posílám, aby Vám dva drejlinky dobrého vína dal. Pakli byšte dnes odsad jeti neráčili, byl bych toho vděčen, aby mé shledání s Vámi dnes bylo.

Jan z Pernšteina (v. r.).

Uroz. p. p. Hendrychovi z Švamberka na Bechyni p. švagru našemu nejmilejšímu.

Uroz. p. švagře náš nejmilejší! pán Bůh všemohúcí rač Vám dáti zdraví a v něm i jiné všecko dobré; věrně bychom Vám toho přáli na dlúhé časy. Náš nejmilejší pane švagře! Nevíme Vám co jiného psáti, než divíme se Vám, že ste nám po shledání našem nic nenapsali. Než myť vždy sme toho do sebe míti nemohli, abychom Vás psaním naším navštíviti neměli, kdež za to obzvláštně prosíme, že nám o zdraví Vašem, kerak se na něm máte, oznámíte; neb bychom ho Vám přáli věrně a aby se Vám na všem podlé vůle Vaší šťastně a dobře vedlo. S tím pán Buoh rač dáti, abychom Vás brzy v dobrém zdraví uhlídali. D. na Těšíně v pondělí po sv. Janě 1540. *Maryje z Boží milosti kněžna Těšínská.*

Mému nejmilejšímu pánu p. Hendrychovi ze Švamberka a na Zvíkově buď dán.

Můj nejmilejší pane! pán Buoh všemohúcí rač V. Mti. dáti dlúhé zdraví a v něm jiné všecko dobré; toho bych V. Mti. věrně přála. Můj nejmilejší pane! nad čím sem byla potěšena, že račte již doma býti, ale Mikuláš ten domů přijeda, dal mi zprávu, že s těžkem ten masopust račte doma býti, čemu sem z toho srdce nerada; ale poněvadž nemůž jináč býti, musím to pánu Bohu poručiti. Můj nejmilejší pane! My se na ten čas všichni dobře máme, než Vaníčkovi tomu dnes v noci něco do ucha vlezlo a praví, že ho tam něco kúše; já bych mu něco ráda dělala, ale nevím co; ví-li mistr Oldřich, račte se ho dáti zeptati a račte mi oznámiti, neb taková věc není velmi bezpečná. Jiného můj nejmilejší pane V. Mti. nevím co psáti, než že bych věrně ráda, abyste ráčili doma býti. S tím děž se V. Mti. pán Buoh dobře míti a nám se spolu ve zdraví shledati. D. na Zvíkově v středu po devítníku l. 1549.

Kateřina z Pernšteina (v. r.).

Uroz. p. p. Hendrychovi star. Švamberkovi z Švamberka a na Zvíkově, panu švakru mému milému.

Uroz. a muoj nejmilejší pane švagře! Pán Bůh všemohúcí atd. toho bych vám věrně ráda přála, tak mnoho, jako sama sobě. Muoj nejmilejší p. švagře, jakž mi píšete, že toho posla ke mně naschvál posíláte, dokládajíc i tu lásku, kterú ještě ke mně máte, i muoj miley pane švagře, já vám z tej lásky děkuji a jiné víry k Vám nejsem, než i tak ste ještě prvé za sestry mej nebožtičky na mne laskavi byli, že tej lásky ještě nepromĕníte. Neb sem to pro Vás vždycky znala, že ste o mne vždycky větší péči měli, nežli moji bratří. Pak muoj milý pane švagře jistě ke mne jiné víry nebuďte, než jak sem Vás prve hleděla za sestry svej sobě zachovati, a na Vás laskava býti, i posavád sem i všelijak, což byste rozkázali, poslechnúti chci tak, jako i prvé. Muoj miley pane švagře. O zdraví svém nevím vám co jiného psáti, než že z daru pána Boha se na zdraví svém dobře mám. Můj miley pane švagře! prosím Vás, kdyby se vám cesta do Moravy trefila, že sobě tej práce nebudete vážiti a ke mně na Těšín zajedete, neb bych vás tak ráda uhlídala, jako kterého svého vlastního bratra. Při tom Vás prosím, že paní své ode mne povíte, že bych jí přála zdraví i jiného všeho dobrého věrného ráda. S tím muoj nejmilejší pane švagře, dejž se pán Buoh na všem dobře míti a nám se spolu v dobrém zdraví shledati. D. na Těšíně v pátek po nar. p. M. 1556.

Maryje z Pernšteina z Boží milosti kněžna Těšínská.

Strany *poměru pánův z Pernšteina k malé šlechtě* dodáváme toto: V Komárově býval dvorec z něhož konány pánům manské služby. Když měl pan Vojtěch jeti do Vídně (1529?), poslal pro Vaňka Komárovského z Libanic a Václava Arkléba z Počapel, jakožto držitele manství, aby hotovi byli a s ním jeli. Tu mluvil Vaněk k Arklébovi: „Abychme pacholka jednoho zjednali a budem mluviti s pánem JMtí. abychme doma zůstali.“ I řekl Arkléb: „Proti mně nic není.“ I předstoupili před pána řkouce, že chtí doma zůstati a pacholka poslati. Pán se ptal, jaká by toho příčina byla, a když Vaněk pověděl, že matka pláče pro něho, řekl pán: „Kdyby ženy vládly, i já bych musil zůstati doma.“ Než Václavův syn Jan již se ke službám manským znáti nechtěl. R. 1543 pohnal Jana z Pernšteina do soudu komorního, vině jej, že ho jakožto osobu stavu rytířského po předcích jeho, an má grunty a statky zápisné, jako by manem a poddaným téhož Jana z Pernšteina byl, obtěžuje a tudy překážku při statku jeho zápisném jemu činí. Často se stávalo za těch dob, že si malý šlechtic na cizím panství, jak říkáme, zapytlačil. Páni pro udržení dobrého sousedství, jak říkáme, jedno oko zamhouřili a druhým nehleděli; neb soused se jim rozličnými malými službami odměňoval. U Komárovského, který si rád na Pardubsku na zajíce nalíčil, byla však jiná věc; jemu kterýž se pánu nepoddával, nic se nedovolovalo. Úředník Pardubský Aleš Rodovský z Hustířan rozkazoval prý (1543), kdyby Jana Komárovského na gruntech Pernšteinských v myslivosti postihli, aby jej na Pardubice jako lotra dodali. Jan se dotazoval Alše, je-li tomu tak, ale Aleš odpověděl chytře, že není tomu tak, žádaje, aby mu Jan jmenoval soukupa, t. j. toho, kdo to naň řekl. Že pak Jan soukupa jmenovati nechtěl, vzkázal mu Rodovský nad to, že ho nemá za pravdomluvného, nýbrž za lháře. [1])

Úředníkům Pardubským vedlo se velmi dobře za vlády komory královské, i není divu, že byli bujní a čest aro i život lidský málo vážili a se sousedy často se soudili. O Janovi Vartovském z Varty, lovčím panství Pardubského, mluvil Jan z Lipan r. 1601 (v Pardubicích u Jerolima Žateckého), že jest zloděj a že není hoden, aby mezi dobrými (t. j. urozenými) a poctivými lidmi sedal a že jest sobě manželku vymrskanou pojal. Ernfryd z Berbistorfu, vrchní polesný neb forštmistr panství Pardubského, byl přední násilník a práč. Často jeda do Prahy jednou (1598) dojížděl vsi Klíčan a tu spatřil, že Bernart z Hochanzu s rukávníkem (sítí) na koroptve stojí. Ssed Ernfryd s koně, přiběhl do pole a dav se s ním do řeči, lál mu velice „v hrdlo lžeš, zvyjevená šelmo, zrádce, lotře.“ Ale poněvadž k té neuctivé řeči Bernart také neuctivě odpověděl, soudcové zemští té pře ani nesoudili, nýbrž jí podali na přátele obou, kteří je r. 1607 smluvili. Pro neušetřenost svou kolikráte Ernfryd slova hanlivá utržil. R. 1606 jel na koni od Hory Kutny skrze ves Hlízov „pokojně,“ maje při sobě služebníka na druhém koni. Tu přiběhli v Hlízově dva psi odněkud k cestě, kudy jel, štěkajíce a koním jeho k nohám přiskakujíce jich se zuby chytati chtěli. I nemoha prý ty psy okřikováním od těch koní, aby jim neuškodili, ani jinak odehnati, k jednomu z nich z ručnice vystřelil. To když uslyšel Václav Šatný z Olivětu, držitel dvorce, ven vyběhl a hněvivě se křikem promluvil; „Šelmo, proč mně psa střílíš? Bůh dej, aby tě hrom zabil, nejsi než zvyjevený troup.“ R. 1609 dne 21 června byl Ernfryd se Scipionem della Grangia, dozorcem stád na panství, jeho bratrem Jakubem a jistým Konstantinem Francouzem u místohejtmana Pardubského na obědě. Najedše se a ještě více se napivše stáli na kamenném mostě, kudyž se jelo do zámku. Tu byl Ernfryd od Konstantina

---

[1]) Reg. 6. G. kom. s. O. 2., Pam. arch. VI. 97 a VIII. 496.

přepaden. Nastala krvavá rvačka. Scipio a Jakub pomáhali Francouzovi, avšak Ernfryd byv Francouzem škodně poraněn, uchytil dlouhou ručnici, kterou nějaký pacholek právě v ruce měl, a prostřelil Francouze tak, že druhý den potom zemřel. Umíraje Konstantin poslal bratry della Grangia k Ernfrydovi, dada jej prositi, „aby mu, co jest koli proti němu učinil, odpustil, nebo že se k tomu zná, že jest mu křivdu učinil, a co se jemu stalo, to že Ernfrydovi učiniti chtěl, pročež že mu to z duše odpouští.“ [1])

Poddaným na panstvích císařských či komorních dařilo se původně vůbec lépe, než-li poddaným na panstvích osob soukromých, kdež byli odevzdáni docela libovůli pánův aneb ještě lépe jejich úředníkův. Zvláště na menších statcích honěni bývali k robotě v čas, kdy se toho nejméně nadáli, a potom na škodu svého hospodářství jinde nechutně práci nevydatnou vykonávali, tak že z toho pán velkou škodu, sedlák ale malý prospěch míval. Lepší bylo to přece na panstvích komorních, kdež byly roboty souměrněji rozděleny, tak že poddaný věděl, který čas aspoň jemu náleží. Pán aneb držitel tu ovšem nebydlel, a tak záleželo tu všechno na panu vrchním a ponevadž tito v dobách pozdějších také s lidem slitování neměli, nastaly na těch panstvích taktéž zlé časy. Pána poddaní neviděli nikdy, vrchního jen tehdá, když do zámku přišli, písaře za to mnohem častěji. Pan vrchní, ať si velký neb malý, vážný aneb směšný, dovedl si získati vážnost takovou, že před něj sedlák jen s dechem zatajeným vstoupil. Postava vrchního, jenž byl obyčejně schudlým šlechticem a pyšnější než-li jeho pán, upomínala velmi dobře na sochu, která se musí prostrkovati tyčí železnou, aby dobře stála; pan vrchní chtěl pak ještě rovněji státi než-li stál a tudíž se stávalo také, že třesoucí se sedláček viděl z celé tváře jen bradu. Mocná paruka v 17. století nescházela nikdy a tu měl pan vrchní větší než jeho písař. O jednom vrchním na Pardubsku vypravovali si poddaní se zalíbením, že měl celou sbírku nejskvostnějších paruk; každá z nich byla ve skříni uschována a když byla upotřebena, poslána jest zase k parukáři, aby ji dobře zčesal a moučkou zasypal. Jednou chtěl pan vrchní ráno novou paruku nasaditi a otevřev skříni div že nezkameněl; na místě paruky byly tam dvě mrtvé děti. V prvním okamžení si rady nevěděl, ale tolik přece aspoň mysli měl zaříditi to tak, aby v těch „těžkých“ dobách o tom nikdo nezvěděl. Zotaviv se z polekání, zavolal k sobě prvního písaře, svěřil mu veliké tajemství a počal nyní výslech s čeládkou a každým, kdož vůbec do pokojů vrchního vstoupiti mohl. Když tu všechny poptávky neprospěly, povolán jest konečně parukář, mužíček pokorný, a kázáno mu přísným hlasem, aby skříni otevřel. Parukář se sice ulekl, ale ne tak jako vrchní, a pravil potom docela nevinně: „Jemináčku, to jsou moje dětičky, které hned po narození umřely; ležely zrovna v takové truhličce.“ Když pak se pan vrchní hrozivým hlasem ptal, kam se tedy jeho paruka poděla, srozuměl z koktání ustrašeného parukáře, že leží na krchově. Písař asi doložil k tomu, arci jen v duchu, „Requiescat in pace,“ nahlas by se nebyl opovážil takového něco říci; neb co pana vrchního dotýkalo, bylo všechno posvátné. — Sedlák jda kolem bytu vrchního, nedíval se nikdy, je-li u okna, smekl po každé, i ať si byl pan vrchní doma nebo nebyl.

Písař byl také velkým pánem, ale ne takovým, jako pan vrchní; písař se již i tak snížil, že u sedláka nepohrdl kuřetem pečeným, anebo ruky nezavřel, když mu sedlák přistrkoval dvacetník. Kdož by si posud nepřipomenul starou písničku, která na Pardubsku vznikla a po celých Čechách zobecněla:

Chodíval k nám, chodíval, z kanceláře písař,
Klobouček měl premovaný, jako ňáký císař,
V jedné ruce kalamář, v druhé ruce péro,
Chtěl, abych se zapsala do srdečka jeho.

Písař obstarával v kanceláři správní věci; někdy tolik toho napsal, že sedlákům bylo z toho úzko. Zvláště jeden písař na Pardubsku sedláky tak trýznil, že i tito ponížení tvorové se tomu mocně opřeli a povstáním lepšího stavu nabyti usilovali. A jaká byla pomsta těch lidí? Svlekli panáčka do naha, nalili naň inkoustu, co ho tu bylo, a posypali jej pískem, co ho v kanceláři nabrati mohli. Ubohý písař se podobal nějaké harpyi.

---

[1]) D. Zm. 38. A. 18, 144, G. 24, 190 P. 30, Mikovcovy Star. I. 49.

Kunětická Hora Hrad.

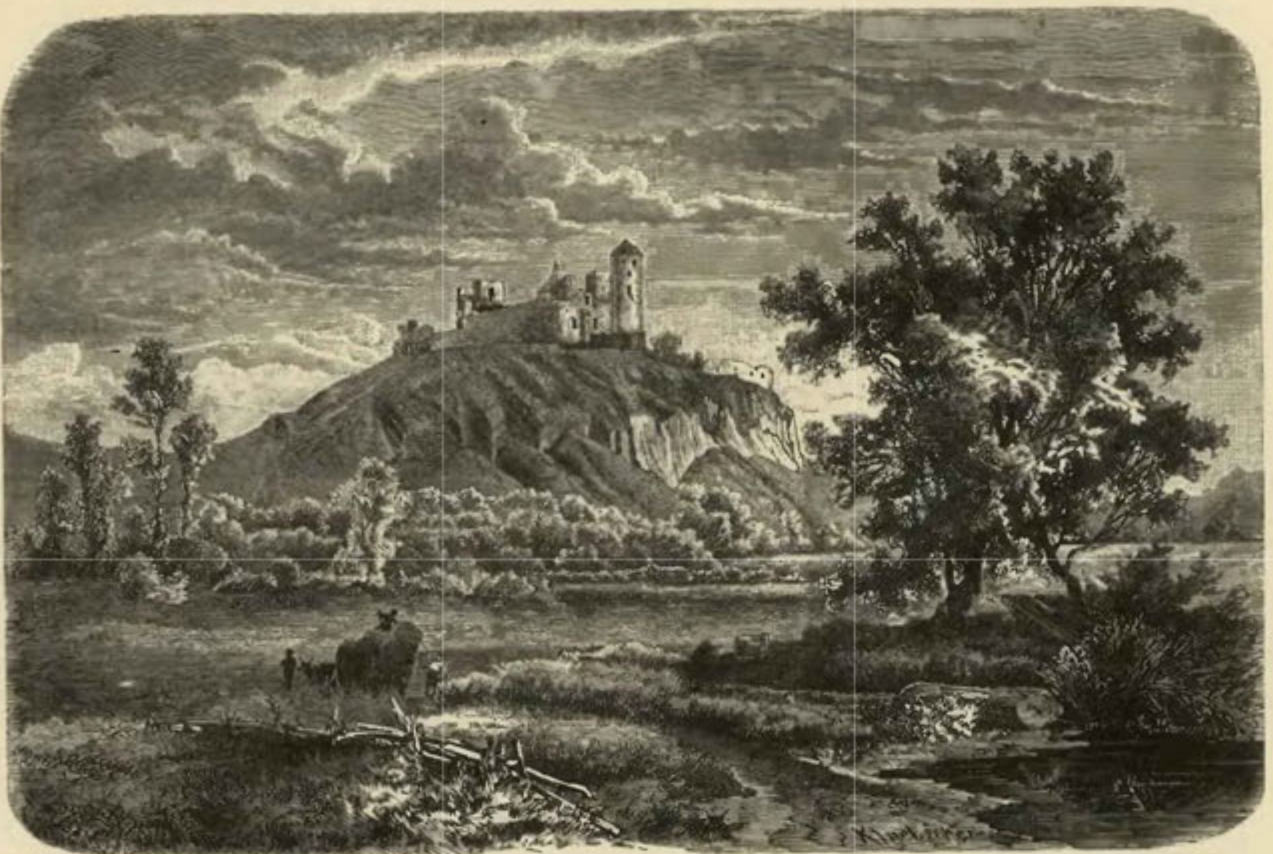
I. Popis Kunětické hory. — Části hradu středověkého a jeho zakládání.

Od Chrudimě až k Jaroměři a křížem od Přelouče až k Vysokému Mýtu prostírá se utěšená rovina, kus úrodné a dobře vzdělané země, která jest poseta městy, městečky, lukami, rolemi, bory, dubinami, háji a rybníky. Z roviny této vyniká vysoký vrch, kterýž zdaleka ze všech stran viděti jest a s něhož proto také daleké okolí jako na nějaké mapě přehlédnouti lze. Korunován jest obr tento korunou starožitnou, troskami starého hradu, jenž se jako kopec sám „Kunětickou hůrou" nazývá. Kopec sám má místy volný spád, jen na jedné straně, kde se z něho již od 300 let kámen vylamuje, srázně se končí; neb na této straně jsou holé stěny, o jichž roztrhání se bedlivě pracuje, tak že se za nějaké století hrad sřítiti musí a Kunětickou hůru potom do všech úhlův světa rozvezou.

Kunětická hora rozsáhlá jest tou měrou, že ji přičísti lze k největším hradům v Čechách; jest to malé město. Ačkoliv byla z počátku téže rozsáhlosti jako jiní hradové, přece povydány její hradby za časův pánův Pernšteinských tak daleko od prvotních stavení, že byla s Potšteinem přední pevností Pernšteinskou. Z toho shledati lze, kolik času a práce lidské velkolepá tato stavba stála. Již *založení prvotního hradu*, přispůsobení vnitřních místností, sestrojení braní prsných a uchování hradu v dobrém stavu vyžadovalo velikého nákladu. Co nic nestálo, to byl ten kámen hrubý a sprostá práce ruční; neb onen našli obyčejně na místě, a tuto konali poddaní robotně a zdarma. Bez této poslední výhody málo kdo stavbu byl by tak vysoce nákladnou, jako se u hradův spatřuje, ze svého měšce provésti mohl. A tak dívajíce se na malebné zříceniny a obdivujíce toho, který jejich zdi na nebetyčná skaliska takřka přilepil, nepomníme krvavých mozolů, které stavby ty a takové stály. Neb Kunětická hora na př. založena byla toho času, když bouřící v zemi válka žádala ve všem práci úsilovnou a píli železnou. Jako vystaven byl Petrohrad na území nepřátelském, tak povstala i ona na statku, který držiteli ani dědičně nepatřil. Za jiné doby by nebyl směl ten pyšný hrad stavěti bez králova dovolení; na ten čas ale nikdo se po takovém dovolení neptal, ano krále v zemi nebylo a místy jen ten poroučel, který měl silnější moc aneb větší štěstí válečné a drže celé okolí v holdu i pod poručenstvím a platem, mocně vesničany nutil, aby mu byli po vůli.

Nacházít se psáno, že lidé vesští nuceni byli k tomu, aby nejen roboty při stavbách konali nýbrž i penězi a potravou přispívali. Než i přes to všechno stála již ruční práce velmi mnoho; neb byl velký počet dělníků a práce dlouho trvala. Co se tu snědlo chleba, mléka a vajec a vypilo řídkého piva? A to vše pán byl povinen dáti; neb i při robotách polních dávalo se lidem jísti a to do sytosti. Nad to býval přijat do služby stavitel, který stavbu řídil, a poněvadž se mu výdělku takového zřídka jen dostávalo, chtěl míti za svou práci velké peníze. A když konečně hrad stál, měl pán jen holé zdi; potřebí bylo potom množství svrškův a nábytkův, zbroje, braně a rozličných maličkostí, kterých držitel postrádati nemohl. Zakladatel si vyhledal obyčejně vrch skalnatý aneb balvany posetý, při tom ale tak položený, aby se s vrchole celá hora brániti mohla. Při tom přihlížívalo se k tomu, aby příroda tvrdosti či pevnosti a snazší obraně stráněmi aneb roklemi napomáhala. Z těch příčin nacházíme u Kunětické hory nejslabší opevnění na straně polední, poněvadž se tu hora příkře sklání. Kde byly skály srázné jako stěny, postaveno obydlí zrovna na kraj skály bez hradby i bez parkánu.

Kunětická Hora.

Hned při zakládání ustanovila se přesně osnova, kam se co postaví. Nejmenšího přemítání stálo zakládání hrádkův na chlumech homolovitých, neb tu postaveno pouze stavení s věží a ohrazeno zdmi. Ale pán bohatý chtěl míti velký počet služebnictva a větší bezpečnost, a proto se mu malá homole nehodila tak, jako táhlý ostroh. Z té příčiny zřizovány u každého hradu dvě části, jedna jsouc obydlím páně slula *hradem vlastním*, druhá pak buď *předhradím*, byla-li před hradem, aneb *dolní ohradou*, byla-li pod hradem. V této bylo všechno směstnáno, čehož pán blízko míti nepotřeboval. *Podhradím* konečně nazývala se ves (pojmenovaná „městečkem"), která ku předhradí byla přihrazena. V 16. století mnohé hrady rozšiřovány tak, že ku předhradí ještě se přidělávala dolní ohrada, aby se docílilo větší pevnosti, jak to také nacházíme u Kunětické hory. Mát tedy tato tři hlavní části: dolní ohradu, předhradí a zadní hrad.

Dolní ohrada zaujímala skorem větší místo než ostatní oboje části dohromady. Od paty vrchu Kunětického jde se úvozem až k místu, kde byla první brána, tuším svrchu dřevěná, z níž proto jen velmi

Pohled na Horu Kunětickou z blízka.

málo zbylo. Odtud se vstoupá pomalu vzhůru k druhé bráně starou cestou, jež jest po obou stranách hradbami zavřena. Prostora mezi nimi jest úzká, aby nemohl nepřítel u větším počtu k druhé bráně se hrnouti. Tato byla tak spůsobena, aby příchozí, ač nepřišel-li co přítel, nevlídně se přivítati mohl. Druhou branou, nyní již docela zbořenou, přicházeli až blízko ku třetí bráně; ale dostal-li se sem kdo, byl již v koncích, nebo dokud vrátný v prvním patře třetí brány obývající most zdvihutý nespustil, nemohlo se odtud dále jíti. Příkop později na tomto místě zasypali a nyní se jede bez překážky ke třetí bráně, u níž v pravo byly bezpochyby věž, aby se shora na hosti nevítané stříleti mohlo, v levo pak bývala do příkopu postrčena rozsáhlá bašta proti tomu, kdo by k této části útokem přímo do kopce hnáti chtěl. Z třetí brány přišlo se na nádvoří dolní ohrady, v němž se nyní sesutá studně, dva sklepy a nepatrné zbytky hradeb spatřují. Ze studně ještě v předešlém století vodu vážili a byla tak hluboká, že kámen do ní hozený teprve po 8 sekundách o vodu uhodil. Kdysi tu bývala na dvoře všelijaká dřevěná stavení k potřebám hospodářským neb kuchyňským, čeládka tu bezpochyby také bydlela. Obilnice, senníky a p. zajisté tu také bývaly. Zde a na celé ohradě všecko bylo ze dřeva, aby se mohlo vše spěšně spáliti,

kdyby se ohrada nepříteli ubrániti nemohla. Čtvrtou branou, k níž se stará cesta zatočila, přišlo se do předhradí. Z této brány také jen zbyly dvoje zdi, nad nimiž se snad ve starých dobách dřevěné podsebití nacházelo.

Prostora neb příhrádek mezi čtvrtou a pátou branou byla tak zřízena, jako cesta mezi první a druhou branou. Z obou stran byly hradby k dotčenému již účelu postaveny; kromě toho však ještě příhrádek k tomu byl, aby se odtud první mezibraní, dole pod naší prostorou ležící, brániti mohlo. Z ochůzek na hradbách mohlo se dobře na nepřítele v prvním mezibraní metati střelami neb kameny. K užitku byla tu zvláště malá okrouhlá bašta ven do kopce pošinutá, s níž pohodlně v pravo a v levo stříleti mohli; také se tu mohla děla dobře zasaditi. Pátá brána, pevně postavená, ukazuje posud skulinu (vyhlídku), kterouž branný nebo vrátný na příchozí zvídavě nahlédati mohl, nežli jim těžká vrata otevřel. Odtud postoupil cizinec do třetího a posledního mezibraní, jež mělo jen na jedné straně hradby, poněvadž měl příchozí po levé ruce srázné skály. Šestá brána byla zároveň věží dvě patra vysokou a jediným přístupem do vnitřních částí hradu. V pozdější době zavíraly ji těžká vrata, v starší době bezpochyby tak zvaná brána čili tížné mříže železné, neb kolí na spůsob mřeží hřebíky sbité a stlučené. Na takových branách věžovatých bývaly ostré trojhranné námětky (výstupky), majíce jen nepatrné vyhlídky, aby se do nich střeliti nemohlo, a otvory v podlaze. Když již bylo nebezpečenství takové, že se nepřítel skrze dolní ohradu a poslední mezibraní až sem prodral, tuť naň skrze dotčené otvory smůlu hořící neb vařící vodu a j. v. vylívali. Nazveme ty námětky *piknůsky*. Naskytují se také příklady, že nepřítel maje již dolní ohradu ve své moci, u této brány ustoupiti musil a od hradu s hanbou odtáhl. Někdy také bývalo na takových věžech dřevěné *podsebití* čili *pokroví*, dole prolomené, s něhož se metalo kamení anebo lila smůla.

Nádvoří předhradské bývalo na třech stranách stavbami obklíčeno. Nyní arci travou zarostlo; ale za oněch časův panoval právě tuto nejčilejší život a dvůr byl tak udupán, že tu travička nevznikla. Kaple hradská založení sv. Kateřiny posud stojí, byvši v předešlém století Pardubským děkanem P. Janem Michalovičem znovu opravena. Jest to stavba ještě z doby založení hradu aneb brzo po tom pocházející. Ukazuje slohem svým gotickým na 15. století. Při ní založena jest později také kaplička sv. Barbory. Ostatní domy na tomto dvoře, nyní po většině sesuté, nebyly nikdy obydlím pánovým, nýbrž sloužily pohodlí služebnictva, oděncův, aneb hospodářským a kuchyňským potřebám. My sice již nevíme, co v těchto zříceninách bývalo, ale víme odjinud, že stávaly na takových dvorech pivovary, kuchyně, pekárna, konírny, chlívy, spižírny, obilnice, kovárna, byt purkrabský a byty čeledi hradské, pokud přímo k osobní službě pána neb paní nebyla.

Na té straně nádvoří k zadnímu hradu nebylo stavení, nýbrž tu začínal příkop šest sáhův široký a ve skále tesaný, přes nějž vedl buď pevný most, kterýž se mohl v čas nebezpečenství podvrátiti, aneb most zvoditý. Skrze sedmou bránu vešlo se pak do *hradu zadního*, který nejvýše na temeni hory stál, jako by chtěl naznačiti, že ten, který tu přebývá, stojí nade všemi na hoře i pod horou bydlícími. Části této se říkávalo někdy „na Hrádku"; byla-li však jen malá a pouze k opevnění zřízena, pak arci bývala pouze posledním útulkem pánovým a pohodlnému bydlení nevyhovovala. Někdy ji zvali „*palác*", aneb prostě „dům". Mnohdy měla část tato na všechny strany při hradbách městiště, jimž se říkalo parkány. U Kunětické hory táhnou se tyto parkány pod předhradím a hradem na polední, západní a východní straně. V našem paláci bylo malé nádvoří, jež bylo jedině pánu k libosti; on si tu mohl v stínu nějakého stromu poseděti aneb posnídati aneb s přátely svými po obědě se procházeti. Děti si tu mohly pohrávati, mladíci pak ve zbrani se cvičiti. V přízemí paláce byly konírny pro pána, kuchyně panská, byty pro pacholata, panny a ostatní služebnictvo. Nad tím v druhém poschodí byla hradská síň veliká (14 sáhův zdélí, 5 sáhův zšíří), kteráž dostávala osvětlení svého 7 velikými okny. Mát výtečnou routovou klenbu gotického slohu. V této síni shromáždívala se rodina páně a hostěni přátelé a jiní příchozí; pročež byla opatřena hrubým komínem, aby se při něm pán a hosté ohřívati mohli, odkud také název komnata. Komín lze posud viděti. Ozdobou této síně byly buď podobizny předkův, aneb zbraně dobyté, aneb i nádoby i jiné věci dívání hodné. U prostřed ní byla tabule či velký stůl, odkudž se také později tabulnicí nazývala, na komíně neb ve zvláštní skříni položeno bylo nádobí, jehož se užívalo při jídle. Dva arkýře na ozdobných kamenných krákorcích spočívající vybíhají z hlavní zdi na stranu půlnoční a východní. Byly k tomu, aby páni odtud, nepotřebujíce se větru báti, mohli se po krajině rozhlížeti; arci tak bylo v době pozdější, když se již všeobecně sklo zasazovalo. Ze síně této mohlo se jíti po schodech do brány nebo po chodbě do jižní části paláce. I tu panuje spousta. Celkem se ze vnitřku paláce nemnoho zachovalo.

Jinou znamenitostí paláce byla pěkná arkáda (později ve stodolu proměněná), ku které přiléhala *okrouhlá věž* uvnitř paláce postavená. V ní jest sklep kulovitě sklenutý a pod ním hluboké vězení. Vzdechy se tu asi kolikráte rozléhaly, ale ne takové, jako si myslívala romantika otcům našim obvyklá; neb oby-

čejně sem přišli ti, kdo toho zasloužili, a když si trest svůj přetrpěli, vytáhli je zase ven. V jihovýchodním rohu paláce jest hrubá okrouhlá věž, poslední to záštita pánova, když již všechno nepřítel ztekl. Francouzové říkali takové věži donjon, Němci bergfried, bercvrit. Naše věž, v jejíž spodní části se sklepy k uschování drahocenných věcí v čas nebezpečenství nacházely, jest tři patra vysoká a obsahuje v sobě proto tři okrouhlé světnice nad sebou. Vchodu do takové věže v přízemí nikdy nebývalo a nesmělo býti z příčiny již řečené; obyčejně měla vchod v prvním neb druhém poschodí, a sice po chodbě dřevěné, která sem z paláce vedla, tak aby se v čas nebezpečenství strhnouti mohla. Naše věž nestojí však o sobě, jakž obyčejně bývalo, nýbrž jest přistavěna k jižní části paláce, odkudž se také do ní chodilo. Na paláci našem pozorujeme také piknůsky dvojího účelu; v některých byly „chýšky", z některých se v čas obležení vylévala smůla.

Mezi pátou a šestou branou byla branka neb fortna; jí se přicházelo na parkány, které byly při západní a polední straně předhradí; za ním dále pod palácem byl jiný parkán, kterýž měl dosti rozsáhlý rundel. Na něm býval velký prak postaven, aby jak na dolní ohradu tak i na stranu jihovýchodní velké kameny metati mohli; neb nic nebylo na takovém hradě nadarmo a jednotlivé části navzájem se podporovaly. Pod tímto parkánem viděti jest veliký ravelin, k němuž se mohlo jíti s parkánu brankou a bezpochyby zdvihutým mostem. Stěny skalné pod ním nebyly na onen čas tak srázné, dokud se tu kámen nelámal.

Kunětická hora nebyla z prvopočátku tak rozsáhlá, jak již řečeno. Tolik jest jisto, že palác ve svých základech zbudován byl v 15. století, takéť asi prostora předhradí naplněna byla již tehdá budovami; v těchto místech tedy stál původní hrad Bořkův z Miletínka. Když byli páni z Pernšteina panství získali, byl se změnil spůsob válčení tak, že hrad potřeboval rozšíření, k čemuž Bořkové neměli peněz. Rozšíření a výhradné užívání střelného prachu přivedlo za sebou jiný spůsob opevňování, zvláště zřízení rozsáhlých bašt, které tak těsně ke hradu nepřiléhaly jako dříve, postavení kolikero hradeb nad sebou a povydání jich ven od hradu a j. v. Páni z Pernšteina, kteří na takové nákladné práce peníze věnovati mohli, stavěli tolik na Kunětické hoře, že tím zakladatele hradu překonali. Také u vnitřku jeho spůsobeny změny, zejména odstraněny úzké brány a na jich místě spůsobeny nové. Pátou bránu postavil r. 1543 Jan z Pernšteina a ozdobil ji znakem Pernšteinským (zubří hlavou) a hrabství Kladského. Od něho vyzdviženy bezpochyby mnohé stavby v dolní ohradě, na nichž se ani erb ani rok nespatřují. Janův otec Vilém byl dal palác rozšířiti a opraviti, jak ukazuje střídání se kamení s cihlami, a postavil r. 1509 bránu do paláce, nad níž se posud znak jeho spatřuje. Šlechetní páni netušili, že dílo veliké, na něž nákladu nešetřili, rodu jich nepřetrvá. Jeť Kunětická hora obrazem nejen moci jejich, nýbrž i veškerého panstva Českého. Před husitskými válkami na Hoře nic nebylo; když panstvo České nejmocněji působilo na osudy zemské, stál tu pyšný hrad, a když moc panstva podlehla samovládě královské, sřítilo se také panské dílo na Kunětické hoře.

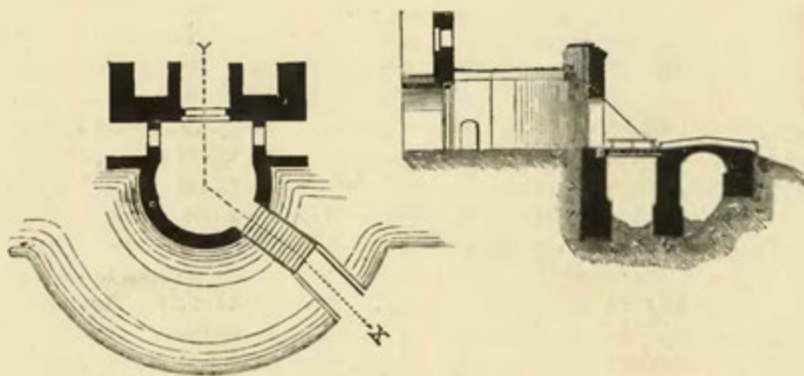
2. Působení klášterův ve středověku. Pověst Opatovská.

Zírajíce s Kunětické hory na rovinu Pardubskou, vidáme kolem poslední zbytky nákladných prací, které byl ušlechtilý pan Vilém z Pernšteina spůsobil, totiž třpytící se hladiny rybníkův, pokud již před lety na louky a role přeměněny nebyly. Upomínka tato přenesla nás přes dobu hořkých utrpení národa našeho a pošinula nás do času, kde o jedno století před tím celá rovina byla ve zbraní, a tu jsme se octli již na sklonku středověku. Ponoříme-li mysl svou do dob ještě dávnějších, neujde nám ráz oněch časů, v nichž neskonalá dobrodiní působilo lidstvu křesťanství, šíříc mezi ním románskou vzdělanost a vedouc je jako pečlivý pěstoun, aby noh svých neurazilo. A představíme-li si krajinu naši, jak tehdá asi vypadala, uvidíme v mysli holý kopec v širé, málo vzdělané krajině a v blízkých Opatovicích benediktinský klášter, jehož mniši času a práce nešetříce, lid i krajinu vzdělávali. Jeho byla ta hora i celý okolní kraj a toho všeho byl dosáhl buď řádným darováním královským a panským anebo přikoupením z ušetřených peněz.

V prvních dobách středověku vykázán byl nejušlechtilejší úkol, totiž vzdělávati lidstvo, *klášterům*, zejména pak těm, kteréž byly vykázány benediktinům, již také Opatovice založili. Řád tento měl zákon, aby bohabojný a skromný život vedli, a také se věcmi užitečnými a vzdělání podporujícími zabývali. Proto byla v každém klášteře knihovna a rukopisy v ní obsažené půjčovaly se v čas postu mnichům, aby v nich čtouce čas sobě krátili a ducha vzdělávali. Kromě toho jim bylo uloženo, aby nemocné ošetřovali a děti klášteru odevzdané pečlivě vychovávali. Při každém klášteře povstala totiž škola, kteráž bývala daleko široko semeništěm vzdělání. Tak působil řád v zemích vzdělanějších; ale v zemích ještě málo pokročilých

vyměřen mu vedlé dotčeného ještě jiný úkol. Mnichové pronikali do krajin, kamž ještě lidská noha nebyla vkročila. Pod jejich sekyrami padaly husté hvozdy a brzo vznikaly osady, a mniši učili osadníky, jak mají prospěšně role a zahrady vzdělávati. Dovolení, aby mohli čísti, užívali mniši v hojné míře, a nejen četli, nýbrž i vypůjčené rukopisy opisovali. Nepřestávali jen na křesťanských spisovatelích, nýbrž opisovali také díla pohanská, čímž nejvíce přispěli k zachování literatur antických. Tím způsobem staly se kláštery dílnami vědeckými, z nichž paprsky osvěty na všechny strany se rozbleskovaly. Panovníci i poddaní si proto klášterů vysoce vážili a je statky a platy hojně darovali, aby přibývajícího počtu klášterníkův také lid v hojnější ještě míře užil. A klášter Opatovský měl tolik statkův a vesnic, že se mnohému nyní velkému panství vyrovnával, a poněvadž jmění zase jmění způsobuje, rostly statky ještě více přikupováním tvrzí, dvorův a vesnic.

Vymanění klášterův z dozorství biskupův, mnohem více však bohatství, největší to nepřítel tichého a skromného živobytí, způsobily po nějakém čase, že se odchýlili mniši od původní přísné a při tom přece také mírné řehole. V zápětí zatím vznikaly nesvornost, hříchy a bažení po věcech světských. Již netěšilo mnichy konání služeb božích, ano nejraději se jich docela vzdalovali, požívajíce důchodů svých beneficií k pohodlnému a rozkošnému živobytí. Jinou vadou bylo lakomství a pocházející z něho pohoršlivé svatokupectví. Vytýkalo se mnichům tehdejšího času, že nezachovávali základního pravidla každého řádu

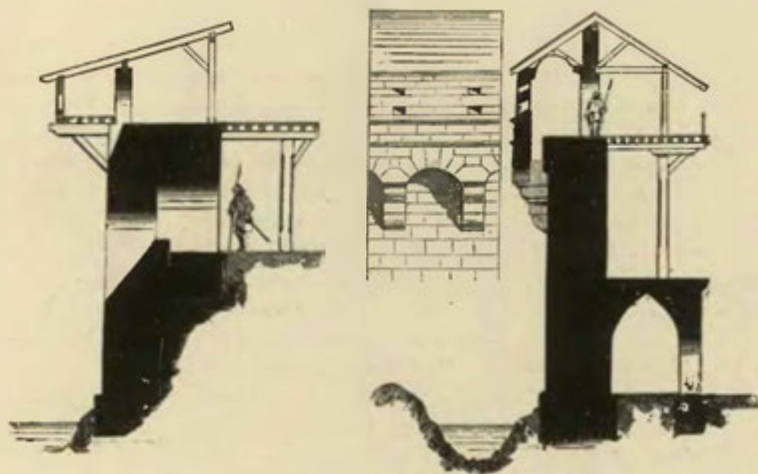
Průřez brány. V pravo příkop se sloupem mostnicí, na nějž se spouštěl most zvoditý neb zdvihutý, v levo průjezd brány s brankou na parkány. — Půdorys dvojité brány.

totiž chudoby, že bažili po důstojnostech a úřadech ve klášteřích, docházeli jich podplacením a užívali jich potom ku prospěchu svému a nikoliv svých bratří. V klášteřích nepanovala již svornost, poslušná, pokorná a podajná mysl, jako bývávalo, než sváry a hádky zaviněné buď nekázní řeholníkův, buď zase hrdostí a zlým hospodářstvím představených.

Nevole lidu obrátila se proti klášterům v 15. století, když se husitství proti zkáze mravní zdvihlo. Obyvatelé kláštera prchali z něho a ohlížejíce se na blízké nějaké výšině, spatřili úkaz děsný. Povětří se hustým dýmem počernalo, plamenové se rozmáhali, že minula mrákota a blízká místa všudy se prosvítila. Bohatý klášter se všemi jeho poklady požárem zahynuv, přestal býti středem těch velkých statkův. Nový jich střed vznikl na oné hůře, která potom pyšně pohlížela na pokorné vesnice v okolí. Na tom hradě vysokém byli bradáči osmáhlí, kteří se v krajině zdejší nenarodili, a sedlák přišed na hrad nahoru o sv. Martině, aby pánovi povinnou hus odvedl, rád si přisedl k nim vítajícím jej, aby si u komína ruce ohřál. Sedlák pak naříkal na psotu vezdejší, na zlé časy a želel, že nemá toho pokladu tam v klášteře zakopaného, aby jezdil na koni jako pán, a na místě řídkého piva pil víno malvazí, jako jeho pán. A drábům s podivením se vyptávajícím vypravuje pověst, kterou byl slýchal od starých lidí takto:

Císař Karel svaté a blahé paměti pojav sebou okolo 30 svých dvořanův, vyjel si do Králové Hradce. Tam zůstal přes noc a ráno s dvěma věrnými panošemi jel do kláštera Opatovského, poručiv jim, aby jej žádný císařem nenazýval, ani jej, že jest císař, nevyzrazoval. I přijev do kláštera, pozdravil opata. Opat jej také nevěda sice, kdo by byl, vlídně přivítal a k obědu pozval, čině mu všelijakou čest. Po obědě žádal císař opata, aby vezma nejstarší dva bratry, ukázal mu vnitřní okrasu kostela. Když pak do něho

vešli, řekl Karel k opatovi: „Kněže opate důstojný, jakož jsi žádostiv byl věděti mé jméno, i oznamujiť před těmito otci mými milými a tvými bratřími, že jsem já Karel, císař a pán váš milostivý.“ Odpověděl opat: „Ó, nejjasnější císaři a pane náš nejmilostivější! zdaliž já tvé osoby jasné neznám? ale však jsem sobě nevěřil proto, že jsem při tobě žádných obzvláštních služebníkův neviděl.“ I otázal se ho císař, řka: „Otče! tito-li jsou bratří nejstarší a tajných věcí v klášteře nejvíce povědomí?“ „Ti jsou,“ odpověděl opat. I řekl k nim císař: „Milí otcové! již vám nyní na božím místě oznámím příčinu příjezdu svého do tohoto kláštera. Zpráva mne došla z domnění lidského, že byste při tomto klášteře měli míti velký poklad na stříbře a zlatě, čemuž jest-li tak jest, důvěřuji se, že toho přede mnou, jakožto před pánem svým a obrancí, nezatajíte, a já vám svou věrou císařskou a královskou připovídám, že vám nic z toho vzíti nechci, ani skrze sebe, ani skrze koho jiného, toliko ten tak veliký poklad chci viděti.“ I odpověděl opat: „Pane náš nejmilostivější! Tvá Milost račiž věděti, že jest bratří našich v tomto klášteře padesát a pět, z nichž žádný o tom pokladu nic neví, jedině já a tito dva bratří o něm vědomost máme; a kdyby mne pán bůh neuchoval aneb kterého z bratří těchto, jinému se místo to oznámí, a protož větší počet o něm vědomost nemá, než tři osoby, totiž opat a nejstarší dva bratři: my pak jsme těžkými závazky zavázáni, že jej žádnému ani slovem ani jakýmkoliv znamením vyjeviti nesmíme.“ I řekl císař: „Připusťte mne čtvrtého k té víře, chci též závazek učiniti, jaký jste vy učinili, a toho pokladu nikdy žádnému nevyjevím;

Zábradla na hradby vražená, lat. hurdicium, něm. Mordgang. (Dalemil kap. 39. Viz díla našeho st. 44.) V levo zábradla dřevěná s ochozí, v níž oděnec, shlížeje střílnou. V pravo zábradla kamenná; v prostřed pohled na ně z předu (franc. machecouli, též moucharabi).

dosti budu míti na tom, když jej uzřím.“ I ujavše jej za ruku, do jednoho velkého sklepu cihlami dlážděného jej uvedli, dvě veliké svíce voskové rozsvítili a vyzdvihše několik cihel, díru do hlubokého sklepu otevřeli pak touž děrou lezli, a císař za nimi. I uvedli jej nějakou chodbou daleko a otevřevše železné dvéře, ukázali mu sklep velký, plný kruhův stříbra litého; odtud vedli jej málo dále a ukázali mu sklípek a v něm kruhův zlata veliké množství. Do třetího místa jej přivedouce, ukázali mu mnoho stříbrných a zlatých, perlami a drahokamy ozdobených křížův, pacifikálův a jiných rozličných klenotův drahých, jako bez počtu. I řekl opat císaři: „Pane náš nejmilostivější! tito pokladové tvoji a tvé komory jsou a tobě i tvým budoucím se chovají, protož vezmi sobě z nich, co se koliv tobě líbí.“ Císař odpověděl: „Nedejž mi toho pán bůh, abych měl co vzíti z pokladův kostelních.“ I slyšev toto opat, vzal jeden krásný prsten, v němž byl velký a nad víru lidskou drahý diamant a jej císaři na památku s velikou uctivostí dal, jejž také on vděčně přijal. Potom jej zase do kostela šťastně vyvedli a s velkou uctivostí až ke bráně klášterské sprovodili. Císař nikomu té věci nezjevil, než před svou smrtí některým svým věrnějším radám o tom pokladu zprávu učinil a také jim prsten ukázal. I skončil sedlák řeč svou takto: Kde ten poklad nyní je, nikdo neví; nebo když kališníci klášter vypálili, mniši se spěšně odebrali, a tak snad posud v hlubinách zemských leží.

3. Dějiny Kunětické hory.

Kritické rozebrání starých pamětí, svědčících o nejstarších dějinách okolí, ukazuje nám, že patří Kunětická hora ke hradům mladším, postaveným teprve v 15. století. Pročež vylíčeny jsou tuto prvotní děje Kunětické hory jinak, než se posud činilo. [1]) Holá hora název má po vsi Kuněticích, založené teprv tehdá, když se do Čech dostávala jména německá; nebo Kunata (po němž se Kunětice jmenují) jest tolik jako Kunrat. Okolí Kunětic patřilo *klášteru Opatovskému*, jenž drahně statkův přikoupil; víme to zvláště o panství Blatnickém, nabytém ve 14. věku. O Kunětické hoře myslíme, že stála na území kláštera hned při jeho založení darovaném. První zmínku o hoře našli jsme k r. 1420. Aleš Vřeštovský z Ryzemburka a přátelé jeho Beneš z Mokrovous a Jiří ze Chvalkovic, všichni horliví pod obojí, svolali ve Hradecku obyčejný tehdáž tábor či shromáždění lidu na horu Kunětickou [2]) ke dni 25. června. Pospíšil si tam z Prahy také kněz Ambrož, na nebezpečí cesty nic nedbaje, aby ujal se správy duchovní nad lidem tam sebraným a chovajícím k němu větší nad jiné lásku a důvěru. Po kázaní a přisluhování svátostí pod oboji oznámil táboru rozkaz starších, aby hotovi byli všickni táhnouti k oboření kláštera Podlažického. V soumrak večerní hnul se skutečně celý tábor v tu stranu. To když Hradeckým (tehdá ještě přívržencům strany pod jednou) oznámeno bylo od vyzvědačův tam vyslaných, ubezpečeni jsouce pro tu noc, ulevili sobě v ostříhání města. V noci ale Husité, změnivše náhle směr pochodu svého, rychlým krokem obrátili se k Hradci a nežli jim odpor činěn býti mohl, ztekli hradby bez veliké nesnáze. Zpráva o tom nemile působila na mysl krále Sigmundovu. [3])

V těch dobách bouřlivých nebyl klášter Opatovský, nežli ještě k vyvrácení přišel, s to zboží svá udržeti; když pak klášter dvakráte útok husitův odraziv, v dubnu r. 1421 od Pražanův vypálen byl, tím spíše všecka zboží jeho rozebrána. Hory Kunětické a mnohých vesnic i klášteřiště samého zmocnil se *Diviš Bořek z Miletínka*, vůdce obce Orebské. Nemíníme tuto o něm slov šířiti, dotkneme pouze toho, co stojí ve spojení s dějinami našeho hradu. Obsadiv krajinu, dobře dovedl oceniti polohu a důležitost hory Kunětické a zakládal zde hrad, jenž podržel název dosud hoře přikládaný. Událost tato náleží, jak soudíme, do doby po roku 1420 a před r. 1423. Tohoto roku totiž již Diviš na hradě obýval. Vládlť on městem Hradcem, osadiv je bratrem svým Jetřichem. Však Hradečtí tajnými posly poslanými to spůsobili, že Žižka k městu přitáhl a pomocí měšťanů se ho zmocnil. Diviš vrátiv se z Moravy, chtěl se s Pražany pomstiti Hradeckým i přilehl k městu. Ale Žižka s Hradeckými vojsko jeho porazil a mnoho jich ztepal, tak že Diviš ledva se svými ujel na Horu. Touto Horou vyrozumívá se již Hrad náš Kunětický. Od těchto časův klonil se k mírnější straně stavovské, stoje potom proti výstřední straně Táborské a Sirotčí, a tudíž s ní i válčil v bitvě Lipanské (1434).

Z týchž příčin bojoval opět (r. 1436) s Hradeckými. V Hradci zajisté byly dvě strany, z nichž jedni chtěli s císařem vejíti v úmluvy, jiní pak nechtěli o něm ani slyšeti. Brzo obdržela vrch strana výstřední a zdvihla válku. Na císařův rozkaz táhl lid branný ze všelikých krajův proti Hradci a pan Diviš postaven byv v čelo této výpravy, oblehl město tak, že pro nedostatek dovozu brzo velká v něm povstala drahota. Hradečtí pomáhali si výpady z města, jak mohli; posledně 6. listopadu přitáhla pomocná vojska a nyní rozložili stany své u Vysoké a ve vsi Výrově; Diviš pak ležel v Plačicích. Tuť vyrazili Hradečtí na oddělení, které leželo u Vysoké a Výrova a porazili je úplně; to Diviš vida a boje se, aby se mu také tak nestalo, zapálil Plačice a utekl opět na Horu Kunětickou.

Že však zůstal Diviš přece upřímným přívržencem kalicha, dokázal roku následujícího. M. Jan z Rokycan od časův smrti Prokopa Velkého slovem svým povzbuzuje výstřednější a soče proti protivníkům, zkoušel mnohá protivenství stranníky Sigmundovými; odňata mu fara při kostele Týnském, měltě pak i vydati pečeť vikariátu Pražského a podrobiti se M. Křišťanovi, administrátorovi arcibiskupství. Tuť Rokycana uvolil se hledati útočiště tam, kamž nedosahovala moc jeho nepřátel. Dne. 17. června (1437) po poledni vyšel s farářem Svatoštěpánským do vinic Pražských jako na procházku: tam čekal naň pan

[1]) Totiž u Bienenberka (I.) a Hebra (VI.). Srovnáme-li s dějinami Hory dějiny jiných hradův, které se také Horami nazývají, zvíme toto: Doubravská hora založena velmi pozdě; povolení k tomu dáno roku 1478. Nový Šumburk ještě roku 1431 nestál a psáno tehdá, že se teprva postaví; ale roku 1449 připomíná se již „castrum novum Ssumburgk nominatum in monte Clasterzska dicto fundatum.“ Odtud lze shledati, že název Hor pojmenovaných po Doubravicích, Klášterci a Kuněticích přešel někdy na hrady na nich postavené. Chybné jest tedy, co dí Heber (str. 192), že hrad založen byl okolo r. 1300, že byl hradem královským a že potom zastaven jest vymyšleným pánům z Kuneburka. Neboť ať díme, že jsme přehledavše pilně staré archivy, před rokem 1423 nikdež na Kunětickou horu neuhodili, než naopak seznali, že jsou posavadní výklady mylné. Název „Cunenburg“ vznikl špatným čtením ze slova Cinnenburg. Nejlépe to shledati lze, srovnají-li se prameny mezi sebou (Rel. tab. I. 442, lib. erect. II. F. 14. Pelzel, Karl IV. 1. S. 247, lib. conf. I. E 8, VI. E 3). Nad jinou bajkou, že na Kunětické hoře templáři bydleli (Graf, Geschichte der Tempelherren), již starý Schaller spravedlivý odsudek vynesl.

[2]) Shromáždění taková, pokud se dočítáme, bývala jen pod širým nebem, a nikdy pod střechou. A by tu hrad býval, kdo pak je tam pustil? aneb jestliže ho dobyli, neměli bychom o tom zprávy? Aneb bylo shromáždění před hradem v dostřelu prakův, samostřelů a kopí? [3]) Palacký, děje husit. války I. 385.

Diviš s více než sto koňmi, a pojav ho, nesl rychle na Kunětickou horu. M. Jan se tu zdržoval nějaký čas, jsa vůbec ve veřejných věcech bez činnosti, až jej z toho zase vytrhly události r. 1441.

Král Sigmund dostal se na český trůn po dlouhém smlouvání a teprv když byl zkusil, že ho mocně opanovati nedovede. Pánům, kteří se mu jako králi pokořili, povolnost jejich na veliké ublížení stavu duchovnímu velmi štědře odměnil. Tehdá došel i Diviš odměny za platné služby, jež králi při jednání o trůn prokázal. R. 1436 dne 21. září zapsal mu král v 4500 kopách hrad Kunětickou horu, městečko Bohdaneč a vsi Nivčice, Bystřec, Rybitví, Lhotku u Blatníka, Neratov, Živanice, Přelovice, Sopřeč, Habřinu, Žaravice, Břehy, Kříčeň, Kasaličky, Rohoznice[1]) a dvůr poplužný, Osice s dvorem, Osičky, Polizy, v Dobřenici 3 člověky, Ždanice s dvorem pop., Podolšany, Opatovice s dvorem, Lhotku, Pohřebačku s dvorem, Hrobice, Němčice s dvorem, Kunětice, Brozany, Hradiště, Ohrazenice, Srch, Rosice, Trnovou, Doubravice, Lohynice, Mělče, Hrádek, Pojhranov, Černou, Veliké Kavčiny, Malé Kavčiny, Steblovou, Dřiteč, Bukovinu, Borek, Újezd, Rokytno, Bohumileč, Dražkov, Dolany s dvorem, Ožuchov, Černou za Bohdančem, Stolany s dvorem a s příslušenstvím. Panství to měl Bořek držeti do té chvíle, až by mu král dal čtvrt léta napřed věděti a sumu zástavní položil. Zároveň mu zapsal král za náklady a útraty válečné ves klášterskou Stradouň v 200 kopách gr. a potvrdil jej purkrabím hradu Pražského. Později jej daroval císař Sigmund novými milostmi, když byl Diviš znamenitého vítězství nad Hradeckými v lese řeč. Království dobyl, a mnoho nepřátel zajav, i hojnou kořist na Horu Kunětickou přinesl. Roku 1437 (10. května) zapsal mu od kláštera Opatovského městečko Přelouči, vsi Velkou a Malou Lhotu, Škůdly, Kozašice, Jankovice, Mokošnou, člověka v Benešovicích a v Slatině v 600 ss. gr. pr., též mu zastavil vsi kláštera sv.-Jirského v Hradci, Sobětuchy, Třesovice, Střežetice s dvorem, Probluz a dvůr Dlouhé dvory, konečně mu zapsal t. r. (14. května) ves Zálešany s dvorem a ves Tušec v 1000. Všechny tyto statky zápisné drženy ke hradu Kunětickému a shledati lze odtud, jak veliké bylo panství Kunětické. Konečně koupil Diviš i zboží Pardubské. Stav se více šťastnými náhodami nežli svým vlastním přičiněním pánem bohatým a mocným, zemřel r. 1437.

Vývod Mrzákův z Miletínka.

N.

	Diviš Mrzák z Miletínka 1363—1402 † c. 1412 ψ Machna			Ota 1363	
Bořek 1412	Diviš 1412 † 1437 na Kunětické hoře a Přelouči	Vaněk 1412—1451 na Pardubicích	Jetřich 1412—1454 na Přelouči	Petr 1412	Ondřej 1412
	Soběslav 1454—1468 ψ Anéžka ze Žerotína; Jan 1437—1456; Petr 1437	Jiřík 1462—1492 na Pardubicích	Diviš 1462 ?		
			Baltazar 1487—1491		

Divišovi synové byli *Soběslav*, *Jan* a *Petr*. Zboží Pardubské a statky kláštera Sezemského s Přeloučím přešly nyní v držení Divišova bratra Jetřicha, jenž také nějaký čas Kunětickou horu spravoval. Týž Jetřich postoupil potom panství toho Soběslavovi dotčenému. Tento se rozdělil r. 1444 s bratry svými Janem a Petrem o dědictví otcovské a obdržel při tom zboží Kunětické. Co upřímný jednotník strany Poděbradské pomáhal Jiříkovi z Poděbrad r. 1448 při dobytí Prahy, potom válčil vedlé něho s jednotou Strakonickou, bojoval u Rokycan a účastnil se r. 1450, 11. června smirných úmluv na hradě Vildšteině, ve kteréž pojat jest také hrad jeho Kunětická hora. R. 1451 byl vyslán v důležitém jednání k císaři Fridrichovi III. do Vídně, roku 1452 volil Jiříka z Poděbrad za gubernátora království Českého a r. 1456 povoleno od císaře jemu, bratru Janovi a strýcům jich Jiříkovi a Divišovi, aby mohli pečetiti voskem červeným. Mnoho časů strávil přemi před soudem dvorským, buď vyprosiv si odúmrtí, aneb bráně statky své proti jiným výprosníkům. Když se stal Jiří králem Českým, odměnil se Soběslavovi za jeho služby, uděliv mu milost (1459, 20. ledna), aby hrad Kunětickou horu, otci jeho zastavený, do svého života držel, od nikoho splacován nebyl a naň 300 kop prostavěti mohl.[2]) Soběslav zemřel arci teprv r. 1468 v Roudnici, ale Kunětická hora byla se již dříve dostala králi *Jiříkovi z Poděbrad*, a to bezpochyby dobrovolným postoupením. Sotva asi král odňal splacením hrad muži, kterýž měl oň velké zásluhy.[3])

Dostav král Jiří Kunětické hory, dvojí při tom věci velmi důležité dosáhl. Neb rozmnožila znamenitě moc rodu Kunštatského a byla pevnou záštitou v tehdejších bouřích náboženských k obraně

[1]) Severně od *Rohoznic* na tu stranu k Osičkám klade Heber (VI. 195) tvrziště řečené na Kotli, jež by se prý také za žároviště neb obětiště pohanských Čechův míti mohlo. Rohoznice bývala ustavičně i s Osičkami příslušenstvím kláštera Opatovského a potom Kunětické hory, jen nějaký čas, asi 1480, držel Rohoznice zástavou Mikuláš Otec z Chrastu a Osice s Osičkami Jan Otec z Chrastu (viz ostatně Archiv č. VI. 527). [2]) Arch. č. IV. 175, VI. 502. [3]) Postoupení to se dálo asi r. 1464; r. 1463 nazývá se ještě Soběslav seděním na Kunětické hoře (list v příčině Klobouk v arch. kapituly), r. 1465 držel ji král Jiří. (Ostatní doklady v díle Hebrově.)

země a víry. Chtě prvnější věc ihned provésti, převedl r. 1465, 5. dubna na syny své *Viktorina*, *Jindřicha* a *Hynka* knížata *Minstrberská* a *Bočka z Kunštatu* hrad Kunětickou horu i s vesnicemi všemi, jak je zápis r. 1436 uvádí, více ještě od kláštera Opatovského vsi Chroustov, Osek, Dubečno, Dvořiště, ves zápisnou Přibýšov, též jiné vsi Opatovské: Březhrad, Lhotku, Chrastnici, Sedlce, Praskačku, Urbanice, Hvozdnici, Vlčkovou Lhotu, Plačice, Stěžerky, Vysokou, Roudničku a les Křivec (až do té chvíle v držení Hradecké obce) a zboží kláštera Sezemského. Jiným zápisem (1465, 24. dubna) připsal knížatům na Kunětické hoře a zbožích připojených k prvním sumám 20.000 kop gr.

Co se dotýče druhé části úkolu svého, zapsal r. 1465, 18. června veš Libišany v 600 ss. gr. Pr. Mikulášovi Berkovi z Dubé, zavázav jej službou manskou ke Kunětické hoře, aby totiž na požádání poslal pacholka s kuší na hrad, jenž by stravou jsa opatřen dotud tam prodléval, pokud by se purkrabí vidělo. T. r. 26. července obdržel Majnuš z Chvalkovic v manství dvůr Neratovský a měl sám ve zbroji

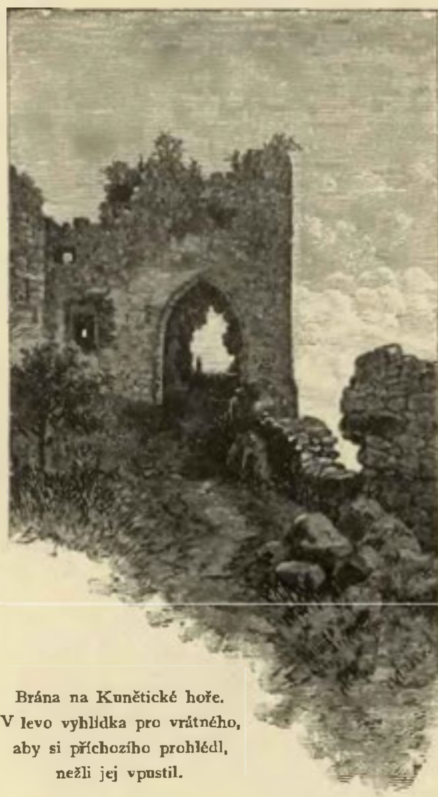
Brána do paláce hradu Kunětického s nápisem na ní z r. 1509 (v popředí zvětšeným).

na hrad přijíti, kdykoliv by mu dali věděti. Burjanovi z Lípy, nejvyššímu písaři, připsal 200 kop na vsích jeho zápisných Maslojedech, Račicích, Benátkách a Habřinkách a převedl zápis ten r. 1468, 7. dubna na Petra Kdulince z Ostromíře. Však některá část těchto zboží v krátkém čase k hradu potažena; tak ku př. získal *Jindřich* kníže r. 1470 ves Libišany od Mikuláše Berky a to dobrovolným vzdáním.

Když král Jiří r. 1471, 22. března zemřel, podělili se synové jeho o všecka svá zboží (1472, 9. března). Při tom se dostaly *Jindřichovi staršímu* knížectví Minstrberské v Slezí s městem a hradem Frankšteinem, hrad a město s hrabstvím Kladským, hrad Homole, hrad Náchod se zbožím Vismburským a Skalickým, též hrad Kunětická hora se zbožím klášterův Opatovského a Sezemského; ale uvolil se z dílu svého jisté peníze druhým dílům vyplatiti. Jsa již několik let v držení zboží Kunětického, pojistil si teprv držení jeho. Král Vladislav potvrdil Jindřichovi (1477, 13. listopadu) a synům jeho, „kteréž má neb míti bude“, všechny zápisy na panství Kunětické, připsal mu k prvním sumám 3000 ss. gr. a potvrdil mu mimo to městečko Přelouči s 2 mlýny a dvorem popl., Lhotu větší a menší, Mokošín, Jankovice, Kozašice,

Škůdly a rybáře v Labětíně, též vsi Maslojedy, Račice, Benátky a Habřinky. Kníže držel celé panství jen několik let, neb pro velké své závady brzo jeho části zastavoval. Tak postoupil r. 1482, 19. listopadu zboží Přelouckého Štěpánovi Andělovi z Ronovce; roku 1488 zastavil od Kunětické hory vsi Rosice, Doubravice, Ohrazenice, Rybitví, Sopřeč, Habřinu, Živanice, Přelovice a Černou u Bohdanče Václavovi z Nestajova a z Žehušic [1]), t. r. postoupil Vilémovi Zubovi z Landšteina městečka Bohdanče s vesnicemi příslušnými. Čím více kníže zastavoval, tím méně naděje měl, aby mohl zboží zastavená zase vyplatiti. Hejtmanem na hradě byl v dobách těchto Kryštof Návoj ze Starohlivic a purkrabí Duchoň z Rybitví. [2])

Přišel konečně čas, že kníže Kunětické hory zdržeti nemohl; i prodal hrad a zboží zápisná, která se k němu držela (kromě těch, jež Hradečtí měli) smlouvou r. 1491, 8. ledna ve Ždáře učiněnou šetrnému pánu *Vilémovi* z *Pernšteina* na Helfenšteině za 3000 kop [3]) a převedl naň také téhož dne právo své k Libišanům. Tu se jal Vilém zastavená zboží vyplacovati, nabyl vsí Dolan, Rohožnic, Křičeně, Žárovic a Lhotky od Mikuláše z Chrastu, r. 1491 obdržel zboží Rosické a t. r. 13. června vykoupil Osice a Osičky. Sigmund Kurcbach z Vítkova a Mikuláš Kdulinec r. 1493 převedli naň práva svá k Maslojedům, Račicům, Benátkám a Habřinkám, a od Bavora z Hustířan dosáhl r. 1495 manství Neratovského. Dovedl sobě obezřetný a moudrý pán i krále nakloniti. R. 1490 dne 13. listopadu, tedy dříve než vešel v držení Kunětické hory, potvrdil mu král Vladislav zápisy na Kunětickou horu a k tomu mu dal veškerou spravedlnost, ač by která naň co krále přišla. Novou milost mu král učinil r. 1491 dne 1. srpna, dada na Kunětickou horu životy nejen Vilémovi, nýbrž i Vratislavovi, Janovi a Vojtěchovi, synům jeho, tak aby z toho zboží bez své vůle nemohli splacováni býti až teprva po smrti, a k tomu jim prvních listův potvrdil. [4])

Brána na Kunětické hoře. V levo vyhlídka pro vrátného, aby si příchozího prohlédl, nežli jej vpustil.

Vilém o zlepšení a dobré spravování statkův svých příliš pečlivý v těchto dobách hrad Kunětický dobře opatřil. Držel jej od něho *Ctibor z Bukovky* na Roudnici, jsa tu úředníkem, a uveden jest r. 1492 v úřad svůj, zavázav se zvláštní smlouvou (25. dubna) k zachování těchto výminek. Ctibor držel hrad a na něm úředníkem byl, choval čeleď, a sice 12 holomkův hodných, 5 hlásných, a za šestého hlásného aby metali ponůcku, 2 vrátné a pověžného. Na tu čeleď pán platil. „A jiného nemá na práci míti, než zámku hleděti a k Šeperce rybníku dohlédati“, a kdyby se měly opravovati na zámku ploty a krovy, to aby vznesl na úředníka na místě páně. Vyměřen mu ročně plat 90 ss. a jiné půžitky. [5]) Skutečně se činily toho času nějaké a to nemalé opravy na hradě. Mělť pan Vilém ve zvyku všechny stavby, jichž si vážil, dobře opravovati a z hradův svých pevnosti dokonale po spůsobu tehdejším zřizovati, jakož toho jsou dobrými svědky Potštein a Kunětická hora. Protož povolil král Vladislav (1492, 3. listopadu) Vilémovi, aby mohl pronaložiti 2000 fl. uherských na „Kunětickou hůru“ na stavení. Den před tím (1492, 2. listop.) byl mu dal povolení, ač by co na rybníky staré neb nové dělaje naložil, aneb ač by které zboží přikoupil, že jim to „při vyplacování Hůry“ má dáno býti. Zakládal pan Vilém na panství mnohé a velké rybníky, pro kteréž Labi vykázal řečiště nové a struhami vodními pokryl celé panství, při čemž k poddaným šetřil největší spravedlnosti a jim pole zatopené poctivě nahrazoval. Všecky sumy zápisné na hradě Kunětické hory a zboží klášterův Opatovského a Sezemského dohromady obnášely 31.036 kop, jak sečtění

[1]) Arch. č. I. 301, V. 538, VI. 505, 506, 511. [2]) O Návojovi se praví k r. 1490, že byl hejtmanem „v ty časy“ (kop. Pernšt. 44). O Duchoňovi mluví arch. č. IV. 192. [3]) Kop. Pernšt. str. 16; arch. č. IV. 194. Prvních 500 ss. obdržel kníže 25. ledna od Jindřicha z Náchoda, úředníka na Kunětické hoře, a Viléma z nich propustil (arch. č. VI. 525). Poslední peníze zaplaceny 16. dubna (tamže 526). [4]) Arch. č. V. 545, VI. 524, 527, kopiář Pernšt. str. 27—28. [5]) Ctibor držel Horu jen rok; r. 1493, 20. června vyskytuje se co „úředník na Hůře a Pardubicích“ *Bušek z Hodkova*, před tím purkrabě na Pardubicích (arch. č. VI. 533).

jich r. 1497, 3. května v listu krále Vladislavově svědčí.[1]) Na hradě opraveném a znovu okrášleném uvítal Vilém r. 1497, 22. července krále Vladislava, ubírajícího se do Uher, jenž zde dva syny hostitele svého, Jana a Vojtěcha, na rytířství pasoval. Zajisté nebyl hrad před Vilémem tak obšírný, jak se nyní v zříceninách spatřuje, a rozsáhlé jeho zevnitřní hradby bezpochyby z tohoto času pocházejí.

Pro tyty statky zápisné obdržel Vilém r. 1514, 13. prosince novou milost od krále, aby totiž z statkův duchovních v Čechách i na Moravě splacován nebyl, leč by to osoby duchovní, kterýmž by to zboží příslušelo, k svému vlastnímu držení vyplatiti chtěly.[2]) Vilém získal konečně roku 1518 městečka Přelouči s vesnicemi dávno před tím Štěpánovi Andělovi zastaveného.[3]) Pán stal se však i původem neblahého podrývání základův hradu našeho. Dostav totiž od obce Hradecké kus gruntu proti konci Opatovského stavu a něco nad stavem, tak že si mohl nyní po potřebě své stav opravovati, dal za to (1513, 30. září) týmž Hradeckým kus skály u hory Kunětické od cesty jdoucí z Němčic k Hradišti až pod dub jistý pod mezí, aby tu mohli kámen lámati; také povolil, kdyby ten kámen přes most Němčický vezli, že tu u Němčic cla platiti nemají. Zboží Kunětické zdědil po smrti Vilémově syn jeho *Vojtěch*, který pro svá zboží zápisná i to znamenité nadání (1523, 29. října) získal, aby totiž z statkův duchovních, kteréž drží v království Českém, splacován nebyl, leč by všechna jiná duchovenství v Čechách k výplatě přišla.[4]) Dědicem po jeho smrti († 1534) byl bratr jeho *Jan*, jenž dal na hradě pátou bránu postaviti a vůbec celý hrad opraviti a ozdobiti. Za něho byl tu úředníkem *Aleš Rodovský* z *Hustiřan* (před tím hejtman na Pardubicích), jenž měl hrad už roku 1545 v nájmu s oborou, lukami, dvorem v Kuněticích atd. Naposledy v purkrabství vyskytuje se Aleš r. 1548, když prodal dvůr jemu bratrem odkázaný.[5])

Pan Jan jsa horlivým kališníkem, často vystupoval proti králi Ferdinandovi a ujímal se konsistoře pod obojí, ačkoli toho málo zasluhoval administrátor kněz Jan Mystopol a tovaryš jeho kněz Hytmánek, kteří oba jen k oslavě své a prospěchu svému zřeli. Když pak Hytmánek, k rozkazu královu vypověděn byv ze všech zemí královských, opustil skutečně ve třech dnech Prahu, utekl se k panu Janovi, kdež na Pardubicích a Kunětické hoře skrýval se čas nějaký. Na jednotu bratří českých, jichž počet největší obýval na panstvích Pernšteinských, byl Jan jakž takž laskav a někdy jen přísný, byl-li kněžími svými podněcován. Ačkoliv byly Pardubice hlavním sídlem rodu Pernšteinského, sídlíval přece Jan někdy na Kunětické hoře, jakož svědčí o tom list jeho zde daný r. 1540 dne 13. srpna, v němž si naříká na ztenčení koruny české. Za rodu Pernšteinského přivtělena jest Kunětická hora k panství Pardubskému a měla s tímto společné držitele. V ty doby utrpěl hrad náš velkou pohromu; neb r. 1556 v noci na den třech králův strhlo se strašlivé blýskání a hromobití, že naděláno škody bez čísla v celém království, při čemž také na hradě Kunětickém jakési velmi silné klenutí, v němž shořelo velmi mnoho koudele, proraženo a věže na zámku zapálena jest. Hejtmanem na hradě byl r. 1555 Zikmund Suda z Řenec.[6])

Když prodáno r. 1560 panství Pardubské komoře královské, přešly na ni také všechny dědiny zápisné. O výplatě v těch časích, kdy se již sotva místo poznalo, kde kláštery Opatovský a Sezemský stály, nebylo ani řeči; ty zůstaly tedy na vždy spojeny s Pardubskem a Kunětickem. Tehdá hrad ještě v dobré spůsobě zůstával až do třicetileté války, maje svého úředníka a malou čeleď hradskou. R. 1581 byl tu purkrabí Vavřinec Lagovnický z Lagovníka. Choť jeho Alžběta soudila se tehdá s Janem Jindřichem Prolhoferem, an tento jednou v soudní světnici v Praze slovo promluvil, že by ona pořádně oddávanou manželkou Vavřincovou býti neměla. Prolhofer se z toho pěkně vytahoval a když se ho Alžběta vyptávala, psal jí: „Slyším, že Hendrich Berka z Dubé vyptává se a vyhledává, jest-li ona Alžběta jeho Vavřince oddávaná manželka jest“, a tak ten nářek cti Jindřichovi Berkovi přičetl. Když pak se potom Alžběta Berky dotazovala, zda li se k tomu zná, Berka odpovědi nedal a na soud také nepřišel.[7])

Když počala válka třicetiletá, obdržel hrad posádku skrovnou a slabou, tak že nemohla ani v předních hradbách stráže rozestavěti. To bylo také příčinou, že hrad k velké zkáze přišel; neb když vůdce švédský Torstenson v létě r. 1645, pokusiv se nejednou ač marně o ztečení Pardubic a Hradce, táborem se u Jaroměře položil, vydíral celou krajinu na pravém břehu Labském a kázal všechny osady, jež váhavě odváděly válečné kontribuce, hluky svými páliti a drancovati. Tuť se stalo, že v říjnu t. r. městečko Sezemice a Kunětickou horu v jeden čas přepadli, dobyli a vydrancovali; malá posádka hradu zachránila se útěkem. Po tomto příběhu začalo spuštění hradu, na jehož opravení nic nevynakládáno. Nejlépe o tom svědčí starý popis z r. 1680, kterýž dí toto o starém hradě:

---

[1]) Kopiář Pernšt. 227, 228. Arch. č. IV. 218, Pam. arch. X. 379. [2]) Arch. č. IV. 216. [3]) Tamže IV. 217, 224. [4]) Arch. č. IV. 216, 217, 224, archiv Hradecký. [5]) Pam. arch. r. 1871 str. 117. Jak se zdá, měl před tím „Kuneckou hůru“ v zástavě *Bernart Krušina z Lichtenburka*, jenž se seděním tudíž v listu knížat Minstrberských nazývá (Paprockého zrcadlo list 73). [6]) Světozor r. 1867 str. 192. Beckovský II. 1, 38 kladez hromobití jedno již na konec roku předešlého (218). Reg. k. s. [7]) DZm. 126 A. 4.

Zámek hory Kunětické jest od zámku a města Pardubic na půl míle vzdálený a leží za Labem na velmi velkém vrchu a tvrdé skále, od kamene všechen vystavený, kterýž za času vojny švédské od nepřátel k spálení a k ruinirování přišel, tak že se některé toliko místo klenuté v celosti nachází, ostatní všecko nepřikryté jest a od dešťův k dokonalému zkažení přichází. Item studnice jest velmi široká a hluboká, nyní však téměř polovici zaházená a zarumovaná. Týž zámek jest několikonásobnými zděmi a rozdílnými rundely obehnaný. Leží nad vinicí a oborou dančí. [1])

Balbin jsa v letech dětských, ještě obyvatele na hradě viděl, r. 1681 však pokládal Kunětickou horu za hrad spustlý Od těch časův spousta hradu za lety a věky pospíchala. Teprv r. 1820 počalo se

Dolejší nádvoří na Kunětické hoře, jak vypadalo před 300 lety.

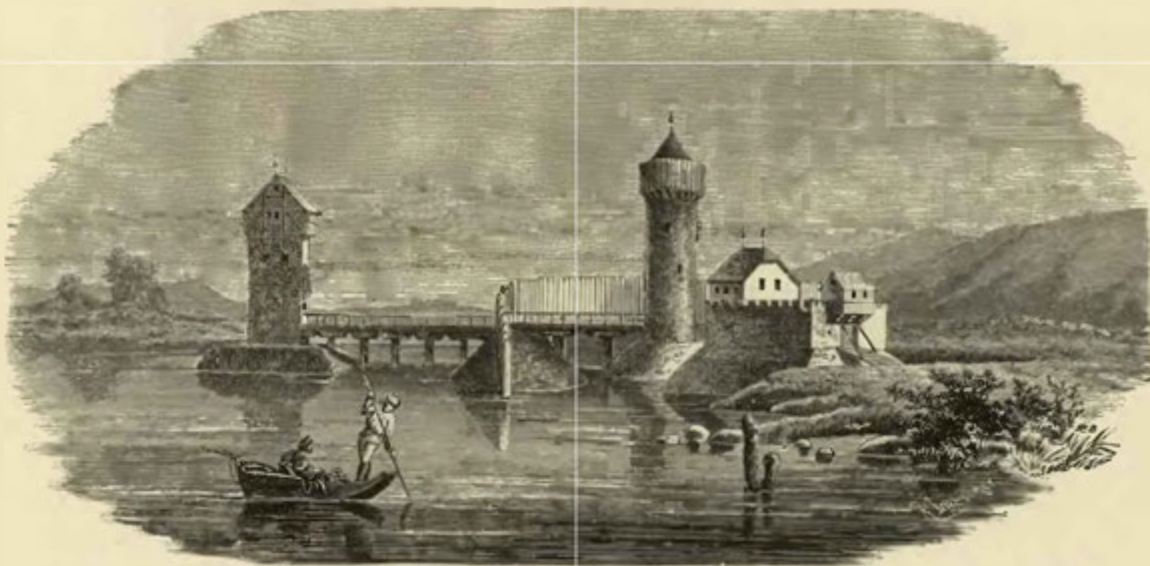
jednati o částečné obnovení zřícenin, že to však k žádnému konci nevedlo, bylo všechno další jednání r. 1825 zastaveno. Přece ale byly v následujících letech dřevěné schody ke věži a střecha nad velkou síní zřízeny a v pozdějším čase obnovena jest také hradská kaple spůsobem ovšem nevelmi přiměřeným. Však v r. 1858 vidělo se c. k. místodržitelství pozornost svou k zachování našeho hradu obrátiti; nařízeno napřed krajskému úřadu v Chrudimi, aby byly přípravné práce činěny, a roku 1859 od jara až na podzim opravy navržené provedeny. Na některé stavby dány střechy, aby nehynuly, škody na oknech, klenbách a jiné zase napraveny. [2])

[1]) Urbář panství Pardubského v museu. [2]) Viz obšírnější o tom zprávu v Pam. arch. IV. 1. na str. 87.

Hrady a tvrze na panství Pardubském.

1. BLATNÍK HRAD.

Hrad Blatnický (nedaleko Bohdanče mezi Lhotou a Blatníkem) býval zvláště složen.[1]) Jako bývávaly kdysi dva hrady, aby druh druha v čas nouze podporoval, tak tu byly toliko dvě věže, z nichž severní byla čtyřhranná, jižní okrouhlá. Před jižní částí bývalo malé předhradí nevelké rozsáhlosti, tak že tu má místo jediný sedlský dvůr, jenž tu již nad paměť lidskou stojí. Na onen čas tu byla některá stavení k hospodářským potřebám určená, maštale, pekárna atd. Kdo sem však chtěl přijíti, musil volati, aby napřed spustili most přes

Ideální pohled na hrad Blatník, jak vyhlížel před 500 lety. V levo čtverhranná věže s náspem okolí ní, v pravo věže okrouhlá s pokrovím na ní, před tím malé předhradí s podsebitím nade vchodem.

příkop vodou napuštěný. Poněvadž pán si zvláštního vrátného držeti nemohl, sešel se schodův pacholek, jenž právě nějakou hrubší prací zaměstnán byl, prohlédl si opatrně cestujícího, aby zvěděl, s jakým obmyslem přichází, a když shledal, že tu není nebezpečenství, spustil most. Příchozí vstoupil do předhradí a odtud do hmotné okrouhlé věže. Kdyby ji byl směl prolézti skrz na skrz, byl by shledal, že měla nad sebou komůrky, do nichž sluneční paprslek jen někdy takořka zabloudil, v horních ponebích několik oken a nejvýše okolo krancli věže podsebití dolů otevřené, s něhož by byl pacholek na nepřítele házel kamení neb lil vařící smůlu. Ale příchozí nechtěl si věž prohlédnouti, nýbrž s pánem mluviti, pročež následoval pacholka do vnitřku a po otevření dveří ven vedoucích nacházel se na dlouhém dřevěném mostě, pod nímž viděl jen samou vodu. Naproti sobě tam, kde most končil, shledal čtverhranné stavení na spůsob věže ve vodě stojící, ale proto přece ještě vysokým valem a vodním příkopem ohrazené. Věděl hned, že to jest obydlí páně ale i poslední pevnost, na niž pán hradu spoléhati mohl; kdyby předhradí a okrouhlou věž ztratil, že v tom okamžení by most spálil a těžké železné dvéře za sebou zavřev, jedině od Boha, náhody aneb velikomyslnosti nepřítele spásu očekával.

Cizinec se dlouho neohlížel po skrovném dvorku, který tu byl, nýbrž po schůdkách vstoupil do dveří skrovného stavení. Shledav vnitřek, pomyslil si asi v duchu, že přítel jeho měšťan Pardubský mnohem pohodlněji bydlí, ale nic toho na sobě znáti nedal; neb pán a paní jej s velikou laskavostí uvítavše, přinutili jej, aby si sedl na lavici ke kominu a vypravoval, co se děje venku ve světě, do něhož jen málokdy přicházeli. Paní jako pečlivá Marta přinesla zatím kyselé mléko, kousek másla a sýra a podavši cizinci chleba, pobízela, aby si přisedl ke stolku dubovému a s nimi pojedl. Potom sama oheň na krbu rozdělavši, přinesla na talíři rybu, hrách vařený neb jahelnou kaši, aby se

---

[1]) Pomůckou: Heber's Burgen V. 145.

cizinec na zpáteční cestu dobře najedl. Když pak se slunce klonilo k západu, cizinec opustiv pohostinnou věž a pánu a paní se odporučiv, touž cestou, jakou přišel, z hradu opět se navrátil.

Roku 1244 daroval Jan Zbislavovic vsi Blatníky a Hostovice klášteru Litomyšlskému. Tehdá tu však hradu nebylo, neb ty a takové hrady, jako je Blatník, stavěli teprva později. Za to se však pravdě podobá, že na hradě seděl *Ctibor z Blatníka*. Ten byl přítomen r. 1339, když koupil Hroznata, opat Opatovský, zboží Ždánické. Snad náležel Ctibor tento k rodu pánův z *Cimburka*,[1]) kteří sobě osobné jméno Ctibor velice zamilovali. Domnění to podporuje se i tím, že nedlouho potom pány Cimburské v držení zboží Blatnického nacházíme. Ctiborův nástupce by *Bernart z Cimburka*, jenž se r. 1349 co svědek připomíná a r. 1363, 21. června nového faráře ke kostelu Bohdaneckému podával.

Po Bernartovi vládl Blatníkem *Albrecht z Cimburka*. Ten prodal r. 1377 zboží své hrad Blatník s městečkem Bohdančem ležícím u hradu, a vsi Bystřec, Rybitví, Černohu a Lhotu *Janovi z Orle, opatovi kláštera Opatovského*, a císař Karel IV. smlouvu tu t. r. 23. května v městě Angermünde potvrdil.[2]) Buď zanedbával potom klášter opravu hradu, aneb zanikl hrad ve válkách husitských, v nichž i klášter Opatovský vyvrácen byl; zboží Blatnické zvětšeno jsouc potom některými vesnicemi klášterskými obdrželo nový střed vystavením hradu na Kunětické hoře. V nejstarších zápisech téhož zboží nepřipomíná se Blatník ani co pustý hrad, toliko název převozu Blatnického, kterýž v 15. století držitelům zboží Krchlebského patřil, se kolikráte v listinách opakuje a bývalý hrad v paměť přivádí.[3])

Část hradu Kunětického.

2. ALBRECHTICE HRAD.

Bývalé městečko a již ves Albrechtice leží při stoku obou Orlic; při ní býval hrad, jehož zbytky se v lese mezi Albrechtici a Tyništěm spatřují. Ves stála již r. 1280, když Mutina Skuhrovský v okolí jejím škůdce zemské udatně potíral. R. 1336 držena ves ke zboží Chvojenskému a shledati lze odtud, že tehdá ještě hradu nebylo. Než postaven jest nedlouho potom. Císař Karel klade ve svém majestátu

[1]) Bohdaneč městečko má ve znaku řebřík a šachovnici; tato pochází od *Bořkův z Miletínka*, řebřík k tomu ukazuje, že Bohdaneč s Blatníkem patřily nějaký čas pánům z *Choustníka*.

[2]) V *Bohdanči* též se prý (Heber V. 145) tvrz nacházela, jak pověst lidu vypravuje. Stála prý na chlumu hned u Bohdanče, v levo od silnice Pardubské, ale zbytky její se nezachovaly. Jestliže stála zde tvrz, vystavena byla nejspíše za pánův z Cimburka, ale také listiny r. 1377, 1436 a 1488 jí nepřipomínají. Bohdaneč patřila totiž později stále k panství Kunětickému, jehož zápisy se nám tak hojně zachovaly, že by nám zmínka o tvrzi této uniknouti nemohla. Samostatným zbožím se stala Bohdaneč r. 1488, 27. června; tehdá zastavil kníže Jindřich *Vilémovi Zubovi z Landšteina* městečko Bohdaneč, vsi Bystřec, Nivčice, Hrádek, Pojhranov, Kavčinky a v Kavčinách jednoho člověka (arch. č. IV. 189). Možná, že i tento zápisný a zástavný držitel sobě na nějaký čas tvrz postavil. My o osudech zboží Bohdaneckého nic více nevíme, než že později zase k hoře Kunětické patřilo. Konečně i pamětní kniha fary Bohdanecké mluví o samostatném držiteli nějakém, ale slovy neurčitými (nejspíše podlé pověsti lidu): „Kostel farní posvěcení sv. Maří Majdaleny založen jest v 12. stol. od Benedy, držitele městečka, kterýž dědicův nemaje a aby jich dostal, slib učinil, že kostel na počest sv. Maří Majd. vystaví; když se mu pak syn narodil, slib svůj vyplniv, kostel postavil a při něm kněze nadal.“ (Více o Bohdanči povídá Sommer na str. 63—66.)

[3]) Erben reg. 523 lib. conf. I. E. 8, Radhost II. 415, Pelzel, Karl IV., 1 S. 247 lib. erect. II. 14. Pam. arch. X. 583. „Na Blatníce držitelé zboží Krchlebského mají voziti s čeledí, s koňmi, vozy i se všemi potřebami.“ (DZ 8 F 16.)

(1348) mezi hrady a městy, jež nikdy od koruny odlučovány býti nemají, Hradec s lesem a Albrechtice.[1]) Zboží Albrechtické, k němuž náležely vsi Albrechtice, Štěpanovsko, Běleč velký a malý, Hodišovice a lesy Hradecké, zastaveno bylo r. 1352 v 1350 kopách *Ješkovi a Vaňkovi* strýcům z *Vartemberka;* Ješek tu někdy přebýval, jak svědčí listy nadační na Albrechticích spečetěné. Král Václav zastavil (1398) Albrechtice s Potšteinem (viz to) *Prokopovi markrabí Moravskému*, a vyplativ je, opět na něm zapsal r. 1403 200 kop *Janovi Krušinovi z Lichtemburka*, hofmistru dvoru královského. Poněvadž potom týž král „hrad a městečko Albrechtice" *králové Žofii* k věnnému držení zapsal, vedeny jsou u soudu zemského pře mezi královou a Janem; Jan prohrál (1411) při svou a Albrechtice zůstavše králové, počítány odtud k věnným statkům královen Českých. Žofie držela Albrechtice do smrti († 1425, 26. září); když pak věno její zase na krále spadlo, zapsal císař Sigmund (1429, 13. srpna) hrad Albrechtice s městečkem, podacím kostelním a vesnice *Půtovi z Častolovic* v 4000 kopách, dílem za služby, dílem za škody. Ačkoliv drženy potom Albrechtice ke hradu Potšteinu, přece zůstaly zbožím věnným. Císař Sigmund zapisuje věno manželce své Barboře (1437), přidělil jí též „Albrechtice s lesy všemi, porostlinami, křovinami, mlýny, vodami, řekami, rybníky, loukami, pastvinami a s podacím," ale k skutečnému držení jich králová nikdy neobdržela. Ačkoliv se potom určitých zpráv nedostává, domníváme se přece, že zůstaly Albrechtice při panství Potšteinském a že se dostaly s ním *Vilémovi z Pernšteina*. Tomu nasvědčuje majestát královský (1495, 26. dubna), jímž zapsány panu Vilémovi v 2200 kopách lesy blíž Hradce „slovů království" a ves Běleč. Král Ludvík stvrdil zápis ten (1523) Vojtěchovi, synu Vilémovu, jenž držel Albrechtice, k panství Pardubskému. Když koupeno toto ke komoře královské, odpadla všecka výplata Albrechtic, a hrad, jenž byl již v 15. věku spustl, ztratil se docela z paměti lidské.[2])

Vnitřní nádvoří hlavní budovy hradní na Kunětické hoře. Pohled od východu.

3. CHVOJNO.

Při silnici z Holic k Býšti jest u vsi Chvojence rozsáhlé tvrziště skládající se z kruhovitých náspů a příkopů; uprostřed tvrziště jest pahrbek. Stávala tu tvrz již v 14. století a kde je Velké Chvojno, bývalo městečko. Králové drželi okolí celé lesnaté od Tyniště až k Rovné a vymýtivše lesy, založili všude nové osady. Některé z nich snad měly původně obyvatelstvo německé. Král Jan zastavil r. 1336 dne 9. dubna tvrz a městečko Chvojno s vesnicemi[3]) *Pertoltovi* Vyšehradskému proboštovi, *Jindřichovi* a *Janovi* bratřím *z Lipé* v 2000 k. gr.

Po pánech těchto nabyl Chvojna příbuzný jim pán *Jindřich z Lichtenburka*. Ačkoliv měl pán jiné statky s lepšími sídly, přece někdy také na tvrzi Chvojenské přebýval. Roku 1340, 7. března učinil tu směnu s Mikulášem, farářem Chvojenským; obdržev od něho totiž

---

[1]) Tak čti „Grecz cum silva, Albrechtic" a nikoliv „s lesem, ježto Albrechtec slove" (arch. č. III. 85). Posud se táhnou lesy od Nového Hradce k Albrechticům dvou mílí zdélí. Srov. i Kunigswald, starý název Meziříčí u Opočna. [2]) Čas. Methud VI. str. 110, Borový lib. erect. I. 25—26, Kodex Roudnický VI. F. b. 5 a V. D. b. 10 str. 23—27, Riegger's Archiv II. 589, Cop. Przemyslaeum 94 p. v., arch. č. I. 534, II. 377, IV. 223, VI. 535, Palackého děje IV. a. 306—307. [3]) Vesnice ty jsou: Welicz inferius et superius (Běleč horní a dolní), Albrechsdorf (Albrechtice), Hodischwicz (Hoděšovice), Czepanobsk (Štěpanovsko) se cly na Orlici, Ticzmansdorf (Ostřetiny?), Hermansdorf (Ředice?), Waltersdorf (Rovná), Ekleinsdorf (Holice) (v diplomatáři mus.).

2 lány role v Čankovicích, jež ode dávna ke kostelu Chvojenskému patřívaly, dal mu za ně 6 kop platu ročního v městečku Chvojně. Přítomni byli nadání tomu synové Jindřichovi *Václav* a *Čeněk*.[1])

Později nabyli zboží Chvojenského páni *ze Šternberka* a sice té větve, jež se psala Holickou, před tím ale na Chlumci seděla; proto také nacházíme *Jana ze Šternberka* v letech 1358—1376 co pána jak na Chlumci tak i na Chvojně. Na týchž zbožích seděli potom bratří *Oldřich, Jan* a *Jaroslav*. Ti drželi Chvojno i Holice, a sice tak, že někteří z nich raději bydleli na Holicích než na Chvojně a odtud se začali zváti Holickými. Na Chvojně bydlíval obyčejně Jan, jenž se vyskytuje v rozličných zápisech od r. 1397—1415 spolu co pán na Zaječicích. O právo podací při kostele Chvojenském dělil se r. 1408 se strýci svými Smilem a Alšem a mateří jich Marketou, v Býšti ale byl (1413) samostatným pánem, koupiv zboží to ze svého měšce. Naposled se připomíná r. 1415; tehdá dne 30. září zaručili se Jan ze Šternberka odjinud ze Chvojna, Jaroslav ze Šternberka odjinud z Holic a dva jiní za Petra ze Šternberka a dluh jeho, jímž byl povinen Perchtě z Kravař.[2])

Jiný *Jan*, v letech 1450—1465 připomínaný, držel po otci (?) Zaječice a zboží Chvojenské se Chvojencem a Býště. Po něm aneb později připadlo Chvojno k panství Holickému. Zatím však tvrz byla spustla (bezpochyby v husitských válkách) a městečko bylo na ves skleslo. V úplném popisu vesnic téhož panství r. 1507 čte se již jen o Chvojně vysokém vsi celé a o dvorech kmecích ve vsi Chvojenci nízkém.[3])

4. HOLICE.

V městečku Holicích byla od starodávna velká tvrz. Osada se připomíná poprvé roku 1336 a 1349, a sice názvem českým i německým (Eklinivilla, Ekleinsdorf). Tehdá patřily Holice k blízkému Chvojnu, ale později obě místa od sebe oddělena; Chvojno skleslo na ves a z vesnice Holic povstávalo městečko, v němž založena jest tvrz, bezpochyby pány *ze Šternberka*, jichž jedna větev tu sedíc *Holickými* se zvala.[4]) Jan Zaječický, jenž také na soudu zemském sedal, slove také někdy Holickým. Bratr jeho Jaroslav prodal r. 1400 jisté dědiny klášteru Podlažickému. S tímto drželi Holice strýci jeho *Smil* a *Aleš*, nad nimiž byl poručníkem strýc jich Jan Zaječický. Když Smil let došel, postoupil vsi Rovně manželce své k věnnému držení a sedal potom (1409—1414) na soudě zemském; roku 1411 prodal jisté dědiny klášteru sv. Anny a nějaký čas byl také pánem na Zaječicích a Brandýse. Ve válkách husitských přidal se Smil ke straně pod obojí a jmenuje se kolikráte v tehdejších veřejných jednáních. Zejména býval volen co opravce ve svárech mezi Pražany a Tábory, což o duševních jeho schopnostech svědčí; také co válečník statečný se připomíná. Dcera jeho Kunka (nar. 1425, 18. listop. na Konopišti) zasnoubena jest p. Jiříkovi z Poděbrad a zemřela r. 1449, 19. listop.[5])

Aleš ze Šternberka, Smilův mladší bratr, připomíná se v listinách již od r. 1409 a zemřel r. 1455, 19. března co nejv. komorník, kteréhož úřadu r. 1437 nabyl. Od r. 1420 až do smrti své stál mezi čelnými muži národu svého, do všech dějin těchto bouřlivých časův nad jiné hlouběji a mocněji se zaplétaje, nejprve po straně Sigmundově, potom co prostředník mezi Sigmundem a stavy Českými, pak co přední obhájce vdovy Sigmundovy, císařové Barbory, proti Albrechtovi Rakouskému, posléze co hlavní podpora mladého strýce svého Jiříka z Poděbrad až do r. 1450. Syn páně Alšův Petr umřel před otcem svým r. 1454, pozůstaviv syna taktéž řečeného († 1514), o němž více se najde v dějinách Šternberka a Léštna.

R. 1491 držel Holice *Neptalim z Frimburka*. Od něho se zachoval list (1493), jímž potvrzuje rychtáři svobodu rychty Holické; t. r. také udělil jisté svobody sousedům Holickým, osvobodil je od daní a robot, udělil jim právo pivo vařiti a v okolních vesnicích vystavovati, a daroval obci dvůr v Holicích. Nástupce jeho *Hynek Tluksa Bradlecký z Mečkova* prodal r. 1507 (vkl. 29. června) v Holicích tvrz, dvůr popl. a městečko, ves celou Holice, Chvojno vysoké, ves celou, v Chvojenci nízkém c. t. m., v Ředicích dvory kmecí,[6]) v Ostřetíně plat s štěpnicí s podacím v Holicích a Chvojně, s pivovarným, platem z masných krámův i ze sladovny *Vilémovi z Pernšteina* za 2500 ss. gr. č.[7]) Od těch časův patřily Holice k panství Pardubskému. Bezpochyby tvrz opuštěna a zanedbána byvši, brzo se rozpadla.

Nyní zbyl ze tvrze veliký pravidelný čtverhran z každé strany asi 100 kroků zdélí, v jehožto hranách k úhlům světovým obrácených bašty v podobě tří čtvrtin okruhu vystupují; jen jediná z těch bašt stodole místa svého musila postoupiti, ostatní tři se ještě dochovaly. Naproti třem stranám čtverhranu vystupují u vzdálenosti 20—30 krokův tři uměle navežené pahrbky, na nichž nyní domy čís. 43, č. 525 a č. 79 stojí; z těch pahorků dva tvrziště převyšují. Do příkopu tekla voda z potoku se strany severovýchodní a napájena byla z rybníkův, jichž se tu v okolí dříve více nacházelo než nyní. Kromě cihel tu vykopaných nalezen byl na tvrzišti kotouč zlatého drátu, kterýž prodali židovi.

Vývod pánův ze Šternberka na Holicích.

Jan ze Šternberka a z Chlumce
1358—1376

Smil z Holic na Chlumci 1375—1390 † j. 1393 ψ Anežka z Roudnice 1395	Oldřich z Holic 1383 † j. 1390 ψ Anna z Boskovic 1409—1412

Synové Oldřichovi:

Oldřich (Vladislav) 1391 † j. 1397 ψ Marketa ze Žeberka	Jan ze Zaječic na Chvojně 1397—1415 † j. 1423 ?	Jaroslav z Holic 1400—1415

Smil 1408—1430 ψ Barbora z Rychemburka	Aleš 1408 † 1455 (potomci)	Kateřina † 1465 ψ Hanuš z Kolovrat	Jan ze Šternberka na Zaječicích a Chvojně 1450—1465

Kunka
* 1425 † 1449
ψ Jiřík z Kunštátu

[1]) Libri erect. V. 58. [2]) Zprávy tyto jsou sestaveny ponejvíce z knih konfirmačních (I. A. 2, G. 1 II. E. 2, F. 5, III. C. 20 VI. P. 5, VII. C. 9) a Archivu českého. List r. 1415 připomíná Tanner ve své historii Šternberské (rkps. v museu). Tabulka vývodu zdělána teprv po bedlivém sregestování všech pamětí o rodu tomto, poněvadž se mi práce Palackého (museum) nesrovnávaly se mnohými věcmi. [3]) Pam. arch. VII. 290, čas. Methud, arch. č. III. 547. [4]) Viz tabulku přidanou a co svrchu pověděno o dějinách Chvojenských. [5]) Pam. arch. VII. 287, rel. tab. I. 586, II. 5, 82, 134, arch. č. II. 1, 3, 370—379, DD. 21, 138, Palackého děje husitské. [6]) O kostele hrazeném v Ředicích viz Pam. arch. VII. 290. [7]) Kopiář Pernšt. 41 a jinde, archiv zemský, Pam. arch. X. 305, Paprocký o st. ryt. 224, DZ. 6 B. 6.

5. DAŠICE.

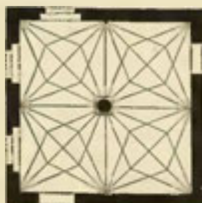
Dašická tvrz stála na místě nynějšího pivovaru a správcovství vedlé něho stojícího, jak ukazuje ještě příkop podoby vejčité, nyní na louku obrácený, jenž tvrziště objímá. Kdysi se nadýmal a celá tvrz stála ve vodě. Osada Dašická se záhy připomíná; k roku 1316 uvádí staré půhony *Blažeje z Dašic*, r. 1323 *Bohuslava* odtudž. Však o pozdějších dějinách 14. století nám prameny mlčí. Na počátku 15. století seděli tu vladyky z *Barchova*, kteří se odtud potom *Dašickými* nazývali. *Mikuláš Barchovec z Barchova* věnoval r. 1409 na platu svém s dvory kmecími za řekou a příslušenstvím manželce své Bětce vdově z Orle 200 k. gr.[1]) Ze zápisu tohoto nevysvitá, zdali mu také tvrz patřila. Z té příčiny jsme i na rozpacích s *Martinem z Dašic*, jenž roku 1415, 2. září vedlé Mikuláše pečeť svou k známému stížnému listu přivěsil. Ostatně se i Mikuláš v jednáních za husitských válek v letech 1421—1436 několikráte připomíná. S manželkou svou splodil syna *Čeňka*.

Stará síň, nyní taneční, v přízemí hlavní budovy na Kunětické hoře. (Klenutí spadlo.)

V ty časy asi seděli na zdejší tvrzi *Kalhota* a *Tristram z Barchova* jako držitelé nedílní. Kalhota záhy zemřel; zápis sněmu Svatomartinského r. 1433 připomíná jen bratra jeho Tristrama. Když r. 1437 vyhledávali odúmrti, tuť i našli, že v Dašicích tvrz a městečko odumřely po Kalhotě a na krále spadly. Tristram, jako nedílný bratr, hájil tehdá spravedlnost svou u soudu dvorského. Zároveň také provoláno v Chrudimi věno někdy Bětčino, 200 kop na Dašicích a 100 kop na Orli, jež si vyprosil Aleš z Orle, syn Bětčin.[2]) Tristram súčastnil se ještě r. 1440 sněmu Čáslavského, stal se hejtmanem kraje Chrudimského a zemřel asi roku 1454. *Čeněk Dašický z Barchova* (vnuk Tristramův a syn Mikulášův) dosáhl teprva roku 1463 let svých a přichází potom v rozličných smlouvách, v okolí ujednaných.

Týž Čeněk prodal (1507, 30. června) zboží své a sice v Dašicích tvrz, dvůr popl. s popl. městečko, Koštěnice ves celou, Moravany, Platěnice a Ostřetín, Veliny a Hedčany[3]) vsi celé, v Prachovicích dvůr kmecí a plat, v Rovni a Komárově platy, v Ředicích, Dvakačovicích a Holicích platy, s podacími v Dašicích, Moravanech, Platěnicích, Ostřetíně a Velinách s příslušenstvím, zejména struhami, lázní, masnými krámy, pivovarným atd., *Vilémovi z Pernšteina* za 8000 k. gr. Č. Ten dal roku 1513 dne 26. května obyvatelům městečka Dašic a osad na témž zboží právo, aby o statcích svých říditi mohli. R. 1516 zrušil povinnost všech dědin panství Pardubského, zejména i Dašic, bezplatné totiž rozvážení a svážení ryb aneb plodů, a proměnil je v plat.

Půdorys síně.

---

[1]) Tab. vetust. 33, 356, rel. tab. II. 62. R. 1411 přidal jí ještě 100 ss. věna na dědinách svých v Orli, r. 1410 dal nákladem svým v kapli sv. Maří Magdaleny v Praze postaviti oltář sv. Petra a Pavla, Kryštofa a Kateřiny a r. 1412, 17. května nadal jej ročním důchodem 12 k., aby třikráte v témdni mše sv. při tom oltáři byly slouženy. [2]) Ještě dvakráte, 1454 a 1456, věno to provoláno, i přišlo proto k dlouhým soudům, o nichž hledej DD. 16 na str. 336 a 339.

[3]) U těchto vsí jsou tvrziště.

Ve vsi *Velinách* jest pahrbek příkopem od vedlejšího návrší oddělený a močálovitou loukou (býv. rybníkem) obklopený; slove Šafránkův vrch a byla kdysi vedlé pověsti na jeho temeni tvrz. Tvrziště posud jest pozemkem panským; za časův nedávno minulých stávala zde kaplička, při níž býval poustevník. (Pam. arch. VII. 289. Viz též X. 301—302, Methud VI. 87.)

Také u samoty *Hedčan* v loukách nacházejí se dvě podobné čtverhranné ohrady, na nichž tvrze bývaly; ty dle pověsti dvěma sestrám patřívaly. Ze starých listin se dovídáme sice o *Ctiborovi z Hedčan* (1318), jenž měl dědictví v Hedčanech a Horkách (tab. vet. 193), a *Ješkovi z Hedčan*, kteří oba v Chrudimsku usedli byli; ale o tvrzi není nikdež zmínky. Později připadly Hedčany ke zboží Dašickému.

Konečně bylo ještě jedno tvrziště neznámé ve vsi *Litětinách*. Vedlé pověsti byl tu asi před 50 roky blíže kovárny u rybníčka malý vrch obehnaný náspem a příkopem, jemuž lid Vršovec říkal; nyní již není po vrchu památky. Ve vsi seděli ve století 14. *Držek* z L. a choť jeho Eliška, jichž syn *Děvík* na spasení duší rodičů svých (1393) nějaké platy v Litětinách kostelu v Krňovicích daroval (lib. erect. XII. f. 124). Později držel tu ves *Mikeš z Hoděčína*, jak viděti jest ze dvou nadání (1400 a 1403) oltáři v Ličně učiněných (ib. V. f. 23, VI. f. 213). (O *Váňovi z Uherska* a na Litětinách srovnej děje Uherska a Pam. arch. X. 299.) R. 1454 držel ves *Jakub* z L. s chotí svou Marketou. Pan Vilém z Pernšteina, koupiv r. 1513 ves Litětiny s dvorem kmecím řečeným na Písku od Štěpána z Koloděj, přikoupil r. 1514 jeden dvůr kmecí tudíž od Bohunka z Jenišovic a spojil vše s Pardubskem.

Jaroslav a *Vratislav* bratři z Pernšteina zastavili pro dluhy velké zboží Dašické (1554) *Elišce Berčince z Dubé*, manželce Lorence Šlika z Holiče, za 2900 ss. gr. Č. R. 1558 vyplatil Jaroslav Dašice zase, tak že zůstaly na vždy při Pardubsku. Rok před tím byl Jaroslav městečku výsady dědem svým udělené stvrdil. Tvrz spustla teprva po r. 1558.[1])

6. MORAVANY.

Na severozápadní straně vsi Moravan naproti faře přes cestu nacházejí se zbytby hradeb valů a příkopův po nemalé tvrzi, na jejímž místě nyní patero stavení stojí. Osada sama jest stará, v listině (nepravé) r. 1244 svědčí *Přibyslav z Moravan*. Týž Přibyslav a bratr jeho *Nižbor* byli svědky Otakarova listu Litomyšlského r. 1263 a *Oldřich* odtudž byl ve službách pánův Švábenických r. 1306. V půhonech starých připomínají se *Hošt*, *Bartoš*, *Ludvík* (již 1293) a *Zdeslav z Moravan* (1318) co lidé velice nepokojní a svárliví. Z pozdějších držitelův jest nám znám *Habart z Lomnice* seděním na Moravanech, jenž se takto nazývá r. 1400; týž přitiskl r. 1415 pečeť svou ke známému stižnému listu. Současné paměti připomínají mimo něho jakéhosi *Kočku z Moravan*, jehož Petr z Týnce pro nějaké škody poháněl do soudu zemského; r. 1415 původ (t. j. žalobník) již při svou dále prováděti nechtěl.

Ke konci téhož století byla ves rozdělena na dvě části. Jednu z nich, totiž plat 10 kop s dvory kmecími, držel Čeněk z Barchova, druhá část náležela tuším ke zboží Slepotickému a *Heřman Slepotický ze Sulic* prodal ji asi r. 1500 dotčenému Čeňkovi, jenž ji připojil k panství Dašickému. Přímo o osudech tvrze není nám nic známo, poněvadž se jí ani jeden ze skrovných zápisův nám o Moravanech zachovaných nedotýká. Snad zahynula již v starých dobách požárem nějakým, jak lidé kopajíce na tvrzišti soudili.[2])

7. KOMÁROV.

Na severním konci vsi Komárova (sv. od Dašic) viděti jest val čtverhranný s příkopem kdysi vodou opuštěným a místo zavírajícím, na němž prý klášter stával. Vskutku však zde bývala tvrz a sídlo rodu vládyckého, z něhož jen *Hlavče z Komárova*, jenž spečetil známý stižný list (1415) a *Beneše z Komárova* (1454) známe. Mimo to však bylo tu zboží zápisné, náležité dříve buď klášteru Opatovskému aneb Sezemskému. Král Jiří zapsal Komárov dvůr pustý *Viktorinu* a *Janovi, bratřím z Kunčího*, ve 200 k. beze všeho manství a povinností jakýchkoli. Později drželi obojc zboží *Komárovští z Libanic*, z jichž rodu se *Václav* v tytuláři r. 1534 vydaném připomíná. Když brzy potom zemřel, rozdělili se roku 1538 dne 27. listopadu synové jeho *Jan* a *Zdeněk* o zboží otcovské; onen obdržel Komárov s příslušenstvím, tento ves Běškovice, v Čankovicích plat, ve Dvakačovicích 2 člověky. Po shoření desk roku 1541 Jan nemoha již dokázati, jak v držení Komárova vešel, vložil si sám r. 1549 dne 12. června zboží své Komárovské ve dsky zemské a sice v Komárově vsi tvrz, dvůr popl. s popl. a dvůr druhý kmecí pustý.[3]) Již roku 1560 nacházela se ves Komárov při panství Pardubském.[4]) (Více o držitelích Komárova hledej na str. 46.)

Kozojedy tvrz.
Tvrz prostá věžovatá.

8. LÁNY.

Severozápadně od Dašic leží ves Lány, jež kdysi klášteru Sezemskému patřívala. Buď za vlády klášterské, aneb již dříve bývala tu tvrz, která v 15. století spustla, stop po sobě nepozůstavivši. V urbáři pánův z Pernšteina na počátku 16. století sepsaném činí se o Lánech taková zmínka: „v té vsi jest tvrziště a to slove komornictvo, k tomu jsú dědiny a lúky.“ Louky ty držel Janek komorník páně a platil z nich jistý úrok.

9. SLEPOTICE.

Ve vsi Slepoticích bývaly *dvě* tvrze. Zbytky menší z nich nacházejí se přes cestu od kostela v ovocném sadu při statku č. 20. Tvrz tato, postavená na způsob věže okrouhlé, stála na pahrbku a otočena byla příkopem vodou opuštěným a náspem. Příkop se mnoho zanesl a násep se snížil. Větší tvrz stála v bývalém a již vysušeném rybnice Valkouši na místě příbytkův č. 52 a 53. Statek, který při ní stojí, býval prvním ve vsi, nebo tu stával před tím dvůr panský. Na jihovýchodní straně dvoru stála tvrz zavřená valem a příkopem tak, že se i ze dvoru do ní přes dva příkopy přicházelo. Stála i tvrz tato ve vodě, neb se příkopy mohly nadutím rybníka opustiti vodou. Z prostory mezi oběma příkopy udělán sad, tvrziště pak obráceno na role. Menší tvrz jest starší a opuštěna asi v 15. století pro skrovnost místa, větší v té době potom postavena.

První nám známý držitel Slepotic *Vilém z Lysec*, jinak ze Slepotic, měl r. 1318 soudy se svými sousedy. Ani on, ani nástupcové jeho nedrželi celou ves, již malá část k Tuněchodům náležela. *Filip ze Slepotic* vyprodav se tušim odsud, držel potom (1387) Újezdec u Litomyšle a prodal roku 1396 nějaké dědiny kostelu Chocenskému. Asi v ty časy žil *Frana ze Slepotic*, ale byl již mrtev roku 1399.[5]) *Smil ze Slepotic* držel s jednotou Poděbradskou a zejména i přispíval při ztečení měst Pražských skrze pana Jiříka (1448). *Heřman ze Sulic* sed. na Slepoticích (nar. asi 1438) připomíná se od roku 1470 často v jednáních svých sousedův; sám učinil roku 1491 smlouvu s Vilémem z Pernšteina o nějakou louku. Časté míval pře se svými sousedy, poněvadž nedovedl s nimi mírně žiti. R. 1485 přel se s Janem ze Šumburka, při čemž si oba mocí škodili a lidi jímali. Roku 1493 kázal Jiříkovi synu svému a čeledi, aby lovili ryby v tůních Jiříka Voděradského ze Hrušova ke statku Čeradskému náležitých; poněvadž však žádná strana před soudem ukázati nemohla, komu ty tůně patří, vyhrál Heřman

[1]) Heber VI. 163, Methud VI. 30, Pam. arch. X. 289, arch. č. III. 188, 227, 228, 416, DD. 15 p. 359, kopiář Pernšt. 41 209, arch. č. VI. 540—541. Světozor r. 1872 str. 465, DZ. 6 B. 7 a 11 G. 25. [2]) Heber VI. 165, Pam. arch. IX. 919, Methud VI. 26, Emler, reg. 160, 696, 914, tab. vet. č. 37, 187—189, 309, manuale a. 1393 f. 275 v arch. kapitulním, arch. č. III. 189, rel. tab. I., 105 a II. 381. [3]) Synem buď Janovým neb Zdenkovým byl *Václav Komárovský z Libanic*, jenž r. 1559 let plných dosáhl a svému poručníkovi Štěpánovi Andělovi z Ronovce poděkoval (DZ. 13, G. 28). [4]) Heber's Burgen VI. 164, arch. č. III. 189, DZ. 41, C. 26 a 250, L. 18, Pam. arch. VI. 97, VIII. 496. [5]) Tab. vet. 37, rel. tab. I. 440, 514, 564, DD. 14 f. 16. Filipův syn Jan odpíral roku 1411 ještě za živobytí otcova provolání Chocně, neb držel 2 lány lesa ve Chlenech a tolikéž v Plchovicích (DD. 14 f. 283).

aspoň tolik, že neplatil ani pokuty ani útrat soudních. V ty časy se také přel o jakousi vodu, která šla na rybník jeho. Ačkoliv při těch a takových kyselostech dosti zlosti pokusil, dosáhl přece hezkého stáří; r. 1507 mu bylo 69 let, ale nedlouho potom zemřel, zůstaviv po sobě syny *Markvarta* a *Petra* a dceru Reginu. Co se stalo s Jiříkem dotčeným, není známo. [1]) Zboží Slepotické, k němuž mimo tvrz a ves též vsi Turov, Čeradice, Nechanice, Radimovice, Hluboká, Střítež, Bělá, Úřetice, Trtí a Lhota Úřetická patřily, rozděleno roku 1510 dne 15. dubna mezi oba syny, při čemž si vzal Petr Slepotice. Týž žil ještě 1534, ale byl r. 1548 mrtev. Synové jeho *Markvart, Jiřík* a *Jan* převzali po otci drahně dluhův na penězích jednotlivým zemanům povinných, kromě toho se mělo zaplatiti p. Andělovi za plod rybí, štiky a drob, do Chrudimě za víno asi 5 kop, za maso 58 gr., čeledi Slepotické nad 17 kop, za koření do Chrudimě 1 1/2 k., za maso tamže asi 6 kop, uzdaři 1 k. 10 gr. Uvolil se tedy každý bratr jistý díl dluhův zaplatiti a potom rozdělili se (1548, 19. května) o zboží otcovské. Jan vzal si vsi Jenišovice, Voletice, Domanice s tvrzí pustou, Bělou, Hroubovice a Úřetice, Lhotu Úřetickou, Bělošovice, Čankovice a plat ve Vlčnově; Jiříkovi se dostaly Slepotice dvůr, tvrz a ves s podacím, chmelnicemi atd., vydal však bratřím svým některé klisny a krávy ze dvora Slepotického; Markvart konečně obdržel za svůj díl Vejvanovice, Bezděkov, Trtí, Časy, Chotče, Dvakačovice s rybníkem v lese Ruprechtovci. Jiřík učinil sice r. 1566 poručenství o statku svém, zřídiv choť svou mocnou poručnici, kdyby zemříti měl; ale poněvadž potom kr. komora panství Pardubské zaceliti obmýšlela, prodal Jiřík r. 1570 dne 14. února tvrz Slepotickou s příslušenstvím a ves Bělošovice králi *Maximilianovi* za 3500 kop. Zemřel Jiřík stav se cís. radou r. 1581 dne 4. dubna a pochován jest v kostele Slepotickém. Že se tvrz zdejší potom neudržela, bylo přirozeným následkem toho, že přikoupena ke většímu panství. Stávalo se tak všude. [2])

10. ŽIŽÍN.

Žižínská tvrz (mezi Pardubicí a Dašicí) byla sídlem statečku, o jehož starších dějinách nic nevíme. Asi r. 1478 a 1480 seděl tu *Václav Halda ze Žižína* (vlastně z *Teplé* a z Kutné hory řečený). Žižín snad prodal, ale na Vyčapech seděl až do smrti své a potom zboží to (1483) spadlo na krále. Po něm byl držitelem *Matěj ze Skochovic*; i ten brzy po něm zemřel. Potom jest tvrz a ves Žižín roku 1497 co odúmrť královská v Chrudimi provolána a vše právo Haldovo ke tvrzi, dvoru, vsi a 60 fl. uherským dáno od krále Vladislava *Řehořovi z Dorotic*. Tuť počala a trvala po dvě léta pře u soudu dvorského mezi Řehořem a mezi poručníky sirotkův Matějových, totiž Markétou z Milečína jich mateří a Divišem Boharynským z Hrádku, jehož byl otec před smrtí svou spoluporučníkem učinil. [3]) Nežli však věc ta k svému ukončení přišla, prodali Diviš co věnný a zástavný držitel a co poručník sirotkův a Markéta (1498 dne 12. června) v Žižíně tvrz, dvůr popl., ves celou s příslušenstvím a zejména s tůněmi *Vilémovi z Pernšteina* za 200 k. gr. Č. Od těch dob patří naše tvrz k panství Pardubskému, an se rod původních držitelův ještě nějaký čas v Chrudimště nacházel. Po tvrzi, jež stávala na břehu Chrudimky, není stopy více. [4])

11. ŠTĚTÍN.

K obci Mnětické připsána jest též samota (mlýn a jeden sedlský statek) Štětín, ležící asi 10 minut severozápadně od Mnětic. [5]) Ve 14. století byla tu nejen ves, nýbrž i tvrz, jako sídlo malého statečku. Nejstarší nám známí držitelé tvrze byli *Mareš Desátek z Hlušec*, *Zbyněk ze Slatiňan* a *Bohuněk Chotělec z Vinařic*, kteří roku 1386, 16. března Štětín tvrz, dvůr s dvěma poplužími, ves celou s řekami, stavem, sady atd. *Ješkovi ze Štětína* za 300 kop prodali. Z pozdějších zápisův dovídáme se, že Ješek tento či Jan slul příjmím Nosek a že měl bratra *Bohunka*, faráře Bohdaneckého, jenž byl k této faře 1363, 21. června dosazen. Jan Nosek dočkal se ještě počátku 15. století a zemřel před r. 1413, zůstaviv dva syny *Jana* a *Václava*. U soudu dvorského byly potom Štětín dvůr s 2 poplužími, mlýn, dvory kmecí atd. jako odúmrť na krále spadlá po Janovi a Bohunkovi provolány, ale Jan mladší s bratrem svým tomu odpírajíce, že mají k Štětínu právo „po otci a po ujcích svých,“ ubránili si celé zboží.

V 15. století držel dvůr a ves zdejší, jehož tvrz snad tehdá byla spustla, *Čeněk ze Štětína*, jehož r. 1440, 17. března na sjezdě v Čáslavi nacházíme. Ke konci téhož století získali Štětín *Tuněchodští z Poběžovic* a připojili jej k zboží Tuněchodskému, s kterým se pak dostal „Štětín dvůr poplužný“ k panství Pardubskému. Po dřevním spuštění tvrze bylo již v 15. století spuštění vsi následovalo, a i dvůr byl potom od držitelův Pardubských rozkouskován a zrušen. [6])

12. MNĚTICE. [7]

Kdy byla vystavena malá tvrz Mnětická, jež stávala jv. od Pardubic ve vsi na gruntech sedlského statku Hronovského (chráněna jsouc údolím Chrudinky a hrází bývalého rybníka), nikdež psáno nenacházíme; ale ves má stáří značné. Již patronymické jméno Mnětice po zakladateli Mnatě ukazuje na brzké založení vsi snad již za doby pohanské. V listu r. 1244 daném připomínají se *Bohuslav* a *Fabián* bratří a *Myslibor* a *Beneda* synové *Olekšovi*, všichni *ze Mnětic*. *Mikuláš ze Mnětic* byl na počátku 14. století pro zločiny některé za psance prohlášen, ale potom na rukojmě propuštěn. Roku 1393 držel Mnětice *Markvart z Duban*, jenž nosil labuť na štítě svém. *Vavřinec ze Mnětic* spečetil r. 1415 známý list stíže a přichází až do r. 1456 jako svědek v různých listinách. Nástupce jeho *Hertvík* držel s jednotou Poděbradskou a v mladších letech svých byl nejen při ztečení Prahy (1448), nýbrž i v boji s jednotou Strakonickou. Statek maje malý, dosti se zadlužil a tvrz svou sotva opravovati mohl. Roku 1474 měl již syna zrostlého *Jiříka*, vedlé něhož t. r. 22. července smlouvu učinil s Jindřichem z Potšteina na Nemošicích o dělání strouhy a vedení vody na rybníky jejich. Jiřík nemoha statek zdržeti, prodal jej *obci Chrudimské* za 1800 ss. gr. č., totiž Mnětice tvrz pustou, dvůr popl. s popl., ves celou s dědinami, lukami, řekami, rybníky atd. Syn jeho *Mikuláš Mnětický ze Mnětic* vklad téhož zboží roku 1544 obnovil, any byly před tím dsky zemské shořely. Jak se dostaly Mnětice k Pardubsku, na jiném místě se vypravuje.

---

[1]) Kopiář Pernšt. 190, rel. tab. II. 163, 166, 169, DD. 34 str. 179, kšaft Viléma z Pernšt. v arch. Roudnic. O synech viz Pam. arch. IX. 516, arch. č. I. 78 a děje Zámrsk. [2]) Heber's Burgen V. 142, Methud VI. 52 (srov. Pam. arch. IX. 921). DZ. 49, J. 3, 17, B. 23 a 59, N. 5. Erb Slepotických ze Sulic byl oděnec stojící na lodičce a maje meč v pravé ruce. [3]) DD. 17 str. 303 a 406, rel. tab. II. 475. Sem patří snad *Jan „ze Zigin“*, jenž spečetil roku 1415 známý stížný list ke sboru Kostnickému (arch. č. III. 189). [4]) Rel. tab. II. 502. Z rodu prvotních držitelův žil 1559 Jiří Čankovský ze Žižína. (Pam. arch. X. 916.) [5]) Porovnej Pam. arch. IX. 917—918. Ona ves „Stetin“, jež se připomíná r. 1189 (Erben reg. p. 183), není náš Štětín, nýbrž Zdětín v Boleslavště. V starých památkách se čte Ščetín a Kczetyn. [6]) Rel. tab. I. 506, lib. conf. I. E. 8, arch. č. I. 255, DD. 15 f. 351. Srov. děje Tuněchod. [7]) Pomůckou Pam. arch. IX. 917; kromě toho viz Erben reg. p. 523, Jacobi cod. epist. 75—76, arch. č. I. 159, III. 189, VI. 509, DD. 25 p. 538, arch. Třebon. Čas. mus. 1827 str. 81, lib. erect. XII. f. 96. Též Heber V. 149.

13. KRCHLEBY.

Tvrz Krchlebská (jv. od Krchleb) byla takového zvláštního položeni, že jí co podobného nenacházíme; stávalať mezi třemi rybníky, Hlubokým, Tvrzním a Starým, ježto nyní vesměs na louky přeměněny jsou. Mezi těmi spatřuje se val podoby vejčité, v němž zavření se dva pahrbky, jeden větší a druhý menší, spatřují. Za starých dob bylo i zavření valu zatopeno vodou, která sem hojně z řečených tří rybníkův pryštila. Stála tedy tvrz ta v samé vodě. Jako jsme spatřili u Blatníka, byla také zde dvoje stavení, jedna věž okrouhlá a ještě jedno stavení bezpochyby čtverhranné základu obdélného; obě pak spojoval most dřevěný. Ve čtverhranné snad bydlíval pán s rodinou, v okrouhlé měl zásoby své a v přízemí snad nějaké chlévy. Zakladatel této tvrze nemohl si postaviti tak pyšný a pohodlný příbytek, jako na blízké Kunětické hoře; malé jeho jmění nedovolovalo mu, aby stavěl mnoho hradeb a mnoho stavení, nýbrž bylo mu při zakládání tvrze k tomu hleděti, aby nebyla příliš velká, neb jen on a málo té čeládky, co s ním bylo, měli ji brániti. Protož si tvrz tak upravil, aby se k ní nijak přijiti nemohlo; nepřteli, který řádným obležením na tvrz nastupoval, nemohl se dlouho brániti, ale proti přepadení, nenadálým útokům a loupežím byl dosti bezpečen. Lid říká tvrzišti Hanšpurka.

Krchleby tvrz, jak byla před 500 lety.

R. 1323 připomíná se *Beneš z Krchleb*, jenž tuším na zdejší tvrzi seděl. Potom vládli na Krchlebích více než 100 let rozliční držitelé, jichž paměti naše neuvodí. *Jan Žák z Krchleb starší* prodal r. 1462 dne 11. června v Krchlebích tvrz, dvůr pop., vsi celé Srnojedy a Vysokou, díly vsí Popkovic a Habřiny, mlýn pod Krchleby, les Růženu s loukou, Labe s ostrovy a přívozy *Janovi* a *Jiříkovi bratřím Ohniščkům z Ohništan* za 1400 ss. gr. č. Starší bratr Jan stal se později samojediným držitelem tvrze a zůstavil ji synu svému *Janovi* mladšímu; ten pak prodal r. 1502, 22. července statek ten, totiž Krchleby tvrz, dvůr pop., Habřinu ves, přívoz na Blatnice, Srnojedy ves celou s mlýnem u Srnojed, přívoz Košlan dědičný a při něm krčmu, ve Vysoké a Krchlebích dvory kmecí *obci města Chrudimě* za 1500 ss. Ve válce Šmackaldské zapsala se Chrudim v jednotu se stavy nespokojenými a pro tento odboj pokutována jest tak, že musila všechny statky své (r. 1547) králi Ferdinandovi I. postoupiti. Krchleby ještě s jinými statky prodány t. r. *Janovi z Pernšteina* na Helfenšteině a ten je připojil k panství svému Pardubskému. Ve všech listinách na ty prodeje svrchupsané vydaných vyskytuje se tvrz co stavení dobré; pod správou Pardubskou zpustla velmi brzo a zanikla potom docela.[1])

14. ROSICE.

Tvrz Rosická (záp. od Pardubic) pochází původem svým z časův dávných, neb již na počátku 14. století seděli na ní páni z *Mrdic*, zakladatelé Heřmanova Městce. Když r. 1325, 7. října Heřman z Mrdic syny své podělloval, dostaly se *Vankovi*, *Bernartovi* a *Jaroši* synům jeho a mateři jich Miloslavě tvrz Mrdice s Heřmanovým Městcem a vesnicemi, Rosice tvrz a ves s mlýny, vsi Turnov (Trnová) a Doubravice.[2]) Několik let potom se bratří oddělili, na Mrdicích a polovici Městce seděl Bernart, Jaroš obdržel Rosice a tuším druhou polovici Městce. Již v pokročilém stáří podával r. 1373, 24. ledna se synem svým Heřmanem nového faráře ke kostelu zdejšímu a brzo potom zemřel. Další osudy tvrze jsou temnem zahaleny.[3])

Ves Rosice patřila r. 1436 ke hradu Kunětické hoře, byvši snad klášterem Opatovským zakoupena, a dostala se s hradem tímto k panství Pardubskému. Pověst dí, že Rosice jednou bývaly větším místem, kde také byl panský pivovar. Na místě, kde onen pivovar býti měl, nazvaném na Bahenci, vykopány před lety staré zdi a rozdílné stavivo. Také naproti farnímu stavení přes Labe byly dle starých pamětníků zbytky zdí a příkopu. Toť asi bylo místem staré tvrze.[4])

15. TUNĚCHODY.[5]

Tuněchody patří k osadám dobře zřízeným, výstavným a zámožným. Tak asi to bylo již před husitskými válkami a měly Tuněchody tehdá 2 tvrze, jež se již v 14 st. připomínají. Jedna z nich stála na místě dvoru N. C. 34; z ní nic již nezbylo, jen to na ni upomíná, že se dvůr při velké vodě v ostrov přeměňuje. Druhá tvrz byla tam, kde se nachází stodola při dvoře N. C. 21 a kdež posud „na tvrzi" říkají. Tvrziště obklopeno jest močálem a zbytky valův. Nejstarší nám známý držitel jich byl *Jan Henik z Tuněchod*, jenž držel dvě tvrze v Tuněchodech, ves celou bez dvou dvorů panoších, podací, ves celou Třtí bez dvoru a v Slepoticích 1 dvůr kmecí. Těmito dědinami spolčil se roku 1371, 1. října se *Zbynkem* řeč. *Odhdje ze Slatiňan* a oba se stali držiteli nedílnými Tuněchod a Slatiňan.[6]) Rod držitelův

[1]) Heber's Burgen V. 140, Památky arch. X. 754; tab. vet. n. 353, 369, rel. tab. II. 315 (srov. DD. 16, f. 366), DZ. 3, J. 20 a 21, 8, F. 16. [2]) Emler, reliq. tab. I. 403. V rukopise a i v otisku stojí sice „Kossicz munitio", což by se rozuměti mohlo na nějaké Košice, ale připomenuté při tom vsi Turnov a Doubravice, též mlýny při Rosicích, jako i shodující se zpráva roku 1373 (lib. cf. ed Tingl II. 86) dokazují světle, že se tu vyrozumívá naše a ne jiná osada. [3]) Jodok Hecht z Rosic žil r. 1406, Václav Hecht z Rosic byl na straně Strakonické (arch. č. II. 184). Jak viděti z desk moravských, pocházeli tito Hechtové z Rosic moravských. [4]) Arch. č. IV. 175, Pam. arch. X. 582. O vsi Rosicích ještě v arch. č. V. 538, 546. [5]) Pomůckou: Heber's Burgen Böhmens V. 149 a Pam. arch. I. 267. [6]) Rel. tab. I. 440. Roku 1382 připomíná se *Čeněk z Tuněchod* (rel. tab. I. 47), jenž byl držitelem jednoho ze dvorů panoších, r. 1394—1404 *Maršík* odtudž (rel. tab. I. 552, II. 12), také asi jen svobodník.

Slatiňanských vymřel dříve, dědili tudíž po nich držitelé Tuněchod a proto měly Tuněchody společné držitele se zbožím Slatiňanským. Pak přišlo mezi četnými nápadníky k dělení a Tuněchody obdržel *Prokop ze Mžan*. V těch časích snad druhá tvrz v Tuněchodech zanikla, neb potom se vždy jen o jedné tvrzi mluví.

Po smrti Prokopově byly tvrz Tuněchody s dvorem popl. a dvory kmecími co odúmrť královská provolány, již si na císaři Sigmundovi vyprosil Prokopův bratr *Zdislav z Roudnice* (1437). Spory povstalé nyní mezi výprosníkem a nápadníky téhož zboží dlouho se protáhly. Po obnoveném provolání r. 1454 po nastoupení krále Ladislava všichni dědicové Tuněchodští odpírali provolání; nové spory přidány i tím, že si *Matěj* a *Vítek z Talmberka* a *Diviš* odtudž odúmrtí po někdy Janovi, Rafaelovi a jiných synech Heníčkových vyprosili.

Po mnohonásobných ústrcích podržel Tuněchody *Diviš z Poběžovic*, poněvadž byl manželem Machny z Tuněchod. Týž byl předkem *Tuněchodských z Poběžovic* a připomíná se ještě roku 1474 v zápisu panství Pardubského jako pán na Tuněchodech.[1]) Jak on tak i potomci jeho nepřestávali se táhnouti ke zboží Slatiňanskému, z čehož vzešly dlouhé rozepře; neboť i potomní držitelé Tuněchod, totiž bratří *Vítek*, *Mikeš* a *Sigmund Tuněchodští z Poběžovic* poháněli r. 1480—1496 několikráte držitele Slatiňan a Kochanovic do soudu zemského; nezdá se však, že by byli něco na nich vyhráli. Ano Vítek učiniv nějaký zmatek, vzat jest v kázeň panskou. Řečení bratří nákladem svým dali stavěti kostel Tuněchodský v tom spůsobu, v kterém jej dosavade spatřujeme. Ukazují to erby bratří těchto (totižto klobouk se dvěma šňůrami z něho vycházejícími a uprostřed v uzel svázanými), kteréž po tu chvíli viděti jest uvnitř v klenutí stropním i na pilířích zevnitřních kostela. Jak dlouho žili, není známo; z městských knih Chrudimských jeví se toliko, že Mikuláš pojal za manželku Dorotu, dceru Jana Stebly z Lomnice, souseda Chrudimského, s níž splodil dcery Annu a Markétu, pak syna Vanka, a že již r. 1505 nebyl více na živě. Z desk zemských dovídáme se, že statek Tuněchodský obsahoval na počátku 16. st. tvrz Tuněchody s dvorem popl. a vsí, dvůr popl. Štětín, dvůr popl. pustý Srdov, ve Svinčanech, Ledcích, Něnikovicích a Hošťalovicích dvory kmecí a platy, a že byl na tři díly mezi potomky dotčených bratří rozdělen. Dva díly měl *Jan Tuněchodský z Poběžovic* (třetí bratr Mikšův a Sigmundův) a jednu třetinu *Diviš*, syn bratra Janova.[2])

Jakož statek Tuněchodský blíž předměstí Chrudimského ležel a grunty jeho s grunty Chrudimskými se stýkaly, bývaly mnohé různice mezi touž obcí a pány Tuněchodskými a to zvláště v příčině práva vaření piva a vystavování jeho. Rada i obec Chrudimská usnesly se tedy na tom, že ten statek koupí, jakož byly z téže příčiny jiné příležité statky koupily. Obdrževše k tomu povolení krále Vladislava II. (r. 1509, 27. října), koupili část Tuněchod od sirotkův po Janovi Tuněchodském zůstalých prostředkem poručníka jich pana Haléře, o čež smlouva trhová r. 1515 ve dsky zemské vložena. Druhou část koupili (vkl. 1514 dne 15. září) od Diviše prostředkem poručníka jeho Pavla Choltického z Újezda za 750 ss. Statek Tuněchodský zůstal v držení Chrudimských až do osudného roku 1547 a dostal se potom k panství Pardubskému.[3]) (Viz str. 67.) Tvrz zdejší, která byla již tehdá opuštěna, když obec Chrudimská zboží to držela, spustla nyní docela. Za to ale postavili páni z Pernšteina poplužní dvůr Tuněchodský (nyní emfytevtovaný pod č. 1) s nemalým nákladem a to v spůsobu, v kterém jej z části (co se hlavních vrat a okna vedlejšího dotýče) až podnes spatřujeme.

16. SRDOV.

Srdov nebýval napřed statkem samostatným, nýbrž patřil k Rozhovicům.[4]) Panna *Bonuše z Rozhovic* zapsala r. 1437 (vkl. 27. května) 700 k. gr. *Litkovi z Janovic* a jeho dětem a *Dorotě* dceři *Čenkově z Rozhovic* na dvoru popl. a platu v Rozhovicích, na platech v Ostřešanech a Vlčnově, na čtvrtině popluží v Mezilesicích a na Srdově dvoru pustém s 3 lány dědin. Poněvadž se peníze ty po smrti zapisující zaplatiti měly a tak se r. 1447 po smrti dotčené Bonuše nestalo, uvázaly se v Rozhovice a Srdov *Anna a Kateřina* dcery Litkovy, jež r. 1450 dvůr popl. v Srdově s rolemi, rybníčky, lesem atd. *Vítkovi ze Zálabí* za 70 k. gr. prodaly. Vítek tento, jenž se potom „ze Srdova" psal, byl již r. 1457 mrtev; zemřel ale tuším již dříve. Neb již r. 1454 provolána jest v Chrudimi odúmrť po n. Janovi ze Srdova neb po komkoliv jiném, totiž tvrz Srdov se vším příslušenstvím, jíž si vyprosil na králi Ladislavovi *Prokop Liška z Vysoké*. Odúmrť po Vítkovi vyprosil si opět r. 1457 *Zdeněk Kostka z Postupic*. Kateřina z Rozhovic odpírala obojímu provolání skrze poručníka svého Viléma ze Dřela a vedlé sestry své Anny a bratra Prokopa z Mezilesic a obdržela konečně r. 1465 na soudu dvorském za právo. Tvrz Srdovská spustla potom a sice ještě během téhož století, a dostavši se vládykám z Poběžovic, sloučena jest se zbožím Tuněchodským, k němuž se počítaly r. 1514 mimo Tuněchody dvůr Štětín, dvůr popl. Srdov pustý a vsi Svinčany, Ledce, Něnikovice a Hošťalovice. R. 1547 propadlo zboží Tuněchodské, jež patřilo obci Chrudimské, komoře královské; mezi částmi rozsáhlých zboží téže obce čteme také v Srdově dvůr popl. s poplužím. Se zbožím Tuněchodským dostal se dvůr tento k panství Pardubskému a zanikl potom docela, tak že i jeho bývalou polohu vypátrati nelze.[5])

17. ČÍVICE.

Staroźitná ves Čívice (někdy i Čijevice), blíže Pardubic ležící, dostala se záhy darováním biskupství a kostelu Olomouckému a co manství téhož kostela zastavována pod léno chudším zemanům.[6]) Takovým zástavním držitelem byl *Hereš z Čivic* (1395). R. 1404 držel je *Frencl z Popovcí*, příbuzný a společník loupežného pána Vildšteinského, s bratřími svými *Janem* a *Petrem*. Později seděl tu *Jan Dubánek z Duban* (aneb z Čijevic 1451), jenž byl r. 1440 na sjezdu Čáslavském, ale teprv r. 1456 dne 1. prosince spečetěn mu manský list na Čívice a Žerotice Bohuší Zvolským, biskupem Olomouckým. Žil ještě 1464. Vrstevník jeho *Vilém Dubánek z Čivic*, válečník dobrý a věrný poddaný krále Jiřího, byl podkomořím králové a zahynul r. 1468 při obléhání hradu Konopiště, čímž „králi smutek obnovili." Manželka jeho byla Majdaléna z Vyšehřevic. *Jindřich z Duban* zapsal na Čívicích věno manželce své Anně ze Sekyřic s povolením arcibiskupa Stanislava (1503), ale nedlouho potom je prodal; již r. 1515—1520 držel je *Václav Opršál ze Zher*. S *Ludvíkem Sudou z Řenec*, jenž r. 1557 na Čívicích seděl, měli kříž sousedé jeho, neb byl povahy příliš bujné. Jan Něnkovský z Medonos poslal k němu lidi s listem, kterým mu grunty své s myslivostí zapověděl, ale Ludvík listu nepřijav rozkřikl se na lidi: „hýbejte se mi pryč z domů, nepůjdete-li pryč, vyperu vás kyjem ven; já od lotrův listů nepřijímám, než od dobrých." Přes tu zápověď jezdil Ludvík na gruntech Něnkovských po myslivosti a jinému sousedu (1557) dvě

---

[1]) Srov. děje Slatiňan. Pře dotčené obšírně vylíčené najdeš v DD. 15 f. 360, 361, 16 f. 337, 21 str. 85. Viz též Kopiář Pernšt. 209, rel. tab. I. 208 reg. hejtman. 5 F. (I. E. 2 a II. G. 16.) [2]) R. 1479 připomínají se Mikuláš Tuněchodský a bratr jeho Jan (kniha nálezův kom. soudu 1479—1523, A. 5). [3]) Jen krátký čas byla ves od téhož panství odloučena, neb r. 1559 byla zastavena Kateřině Nemošické, manželce Jiříka Vcla z Petrsdorfu (Pam. IX. 918—919). Porovnej ostatně Pam. arch. I. díl a IX. 534. [4]) V provolání Srdova r. 1454 připomíná se arci *Jan ze Srdova*, kdy však žil, nelze odnikud vypátrati. [5]) K určení topografickému polohy tvrze a dvora Srdova nedostává se nám dosti vážných zřídel, jedině to víme, že se připomínají „lesy slove v Srdovích" mezi příslušnostmi vsi Tuněchod (DZ. 47. E. 29.). Něco více než čtvrt hodiny od Tuněchod k severu na pravé straně vozové cesty, kudy se jede do Mnětic, nachází se tvrziště, jemuž lid říká Rusek. Za dřívějších časů byl zde pahorek čtverhrannými valy a příkopy otočený. (Heber's Burgen V. 149. Viz arch. č. III. 516, DD. 16 f. 337, 340, 21 I. 1, DZ. 3 I. 19 a 8 E. 16.) [6]) První příklad v Emler. reg. 175. Sem nepatří, co je v arch. č. II. 346.

borovice v lese sťav, je s čeledí na vozy naložil a odvezl. *Petr Suda z Řeneč* prodal (1582, 1. list.) manské zboží, tvrz a ves Čivice *Janovi Bruknarovi z Brukšteina*, a od toho koupeny roku 1591 k Pardubsku. Potom arci léno promlčeno. Tvrz stávala na severozápadním konci vesnice. Zbyl z ní toliko čtverhranný val asi 63 kroků zdéli a 53 kr. zšíří. Vnitřek jest rozkopán, poněvadž kamení vyváženo; jednou tu kopajíce, přišli na sklep, v němž našli hrnec bílé mouky. [1])

18. NEMOŠICE.

Při vsi Nemošicích na pravém břehu Chrudimky nedaleko mlýna spatřuje se tvrziště čtverhranné a rohy svými ke všem úhlům světa obrácené, jež zavírají dvoje náspy a příkopy. Poněvadž se oba příkopy z řeky vodou nadýmati mohly, byla tvrz tato pevnější nad jiné v okolí. Jsouc rozsáhlejší než obyčejné tvrze věžovaté, mívala kromě věže dvorec a ještě jeden dům. První nám známý držitel Nemošic jest *Vilém* (1318), jenž pro škody učiněné k soudům poháněn býval a ještě r. 1332 žil. *Holcové z Nemošic* nosili na štítě svém tré kaprův; z jich rodu se připomínají *Matěj* (1382) a *Jan* (1400), z nichž měl onen statky v Rovném, tento v Mezilesicích. Oba spečetili (1415) známý list stížný. Jan nabyl pak Dobrého pole v Kouřimsku, Matěj pak obdržel (1437) zápisnou ves Kanín, opověděl t. r. knížatům Saským a žil ještě roku 1440 bývaje na sněmích a sjezdech krajských. Dotčený Jan († j. 1437) měl syna též *Jana*. Jeden z nich (tuším mladý) drže s kališníky, ještě s jinými udeřil na Choceň a městečko vybral (1433). Zmocniv se potom panství Náchodského, měl ovšem větší jmění než obyčejní zemané. *Václav* a *Martin Holcové z Nemošic* žili v letech 1463—1464. Na počátku 16. století seděli ještě Holcové na rozličných statcích (Vlčnově, Brloze, Benešovicích), ale roku 1549 již nikdo toho jména statkův v Chrudimště neměl. Nemošice držel r. 1477 *Jindřich Makovský z Polšteina*. Syn jeho *Jan* zastavil Nemošice *Jiříkovi Oděradskému z Hrušova* a když jich potom vyplatiti nemohl, prodal r. 1492 dne 12. dubna (vkl. 23. dub.) tvrz, dvůr a ves Nemošice a ves Droždice, t. j. právo své k nim *Vilémovi z Pernšteina* za 1460 kop; pán pak získav i právo Jiříkovo za 1400 fl. uh., připojil Nemošice k panství Pardubskému. [2])

19. NĚNKOVICE.

Prvotní název nynější vsi Jeníkovic (vých. od Choltic) byl Něnkovice, jak již svědčí paměti 13. st. Tehdá patřila ves ta Kojatě Hrabišici, jenž ji odkázal poslední vůlí svou r. 1227 sepsanou jakémus *Mikvardovi* (či jinak Nykvartovi), jež se ještě roku 1244 připomíná. Ke konci 14. století drželi Něnkovice bratří *Hanek* a *Jan*; onen byl (1372—1409) farářem v Žehušicích a potom v Nasavrcích, než proto nepřestával býti s bratrem svým vladařem zboží Něnkovského a prodával na něm platy (1407). Nástupce jeho byl *Zbyněk z Něnkovic* (1411); a když zemřel, držela Něnkovice sestra jeho Kateřina, jež manžela svého přečkavši několik let na Něnkovicích chlebila. Manžel její snad byl *Jan z Něnkovic*, jemuž Něnkovice r. 1414 patřily. Janovi a s ním některým jiným zapsal se Jan biskup Litomyšlský v dluhu. Od Kateřiny vdovy koupil Něnkovice *Ludvík z Chlumku* za 200 ss. zaplacených a jsa v jich držení, nižádné v tom překážky neměl až do smrti své (asi okolo r. 1445). Syna svého Jana Ludvíka a to zboží poručil ještě za živobytí svého panoši Janovi řeč. Šatlo z Kovače; ale po smrti jeho odtiskl Jana od tohoto poručenství Jetřich z Miletínka a to držel několik let.

Když nastoupil panství král Ladislav a staré odúmrti od smrti krále Vácslava vyhledávány, provolán jest také dvůr poplužní v Něnkovicích s příslušenstvím jakožto odúmrť po Zbyňkovi. Poněvadž ale výprosníci téhož zboží shledali, že nic neprovedou proti lepšímu právu *Jana* řeč. *Ludvík z Něnkovic*, postoupili práv svých tomuto, po čemž byl řečený Ludvík r. 1456 na Něnkovice ve 300 ss. gr. úředníky dvorskými zveden. Týž Ludvík, jenž ještě r. 1492 žil, měl dceru jména nám neznámého, již provdal za vládyku *Mikuláše z Medonos*, jehož potomci sedíce tu drahně let nazývali se *Něnkovskými z Medonos* a v erbu nosili štít shora dolů rozdělený, jehož pravá půle prostoupena byla ležatým břevnem a nad helmou bylo řešeto. Řečený Mikuláš (1504—1516) zůstavil syny *Jana* a *Mikuláše*, z nichž onen se r. 1544 u úřadu desk zemských přiznal, že drží od mnoha let po Janovi Ludvíkovi z Chlumku, dědu svém, tvrz Něnkovice s dvorem popl. a část vsi. Týž měl manželku Barboru z Ratěnic, jíž byl (obnoveným vkladem teprv r. 1544) na zboží Něnkovském 125 ss. věnoval, a

Brána do Rychemburka.

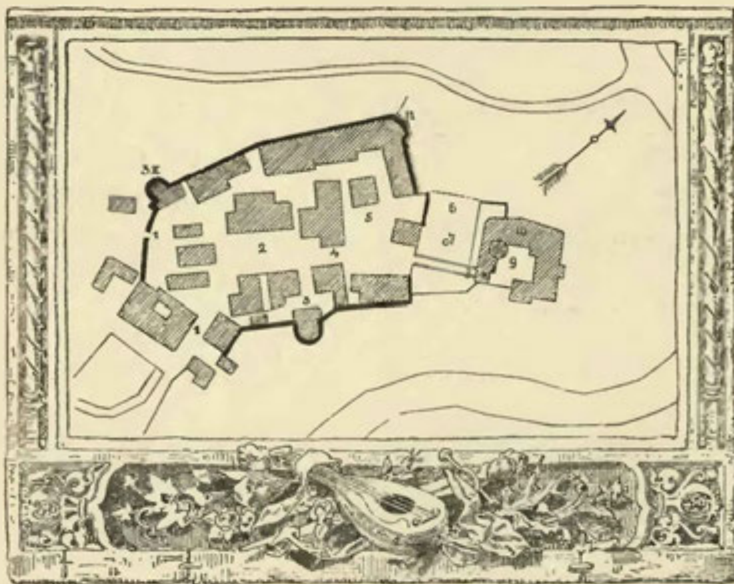
[1]) Heber's Burgen V. 147, archiv Hradecký a Roudnický, Pam. arch. X. 585, 755, DD. 20, 74; 5, 165; 62, 303—306; Riegger's Archiv II. 613, Pam. arch. VII. 572, arch. č. VI. 547, Reg. 17 F. k. s. O. 16, P. 12, Pilat Genealogie des Adels S. 140. [2]) Heber V. 148, Zimmermann, aufgehob. Kirchen III. 68, tab. vet. n. 157, rel. tab. I. 471, II. 57, 98, 450, 454, DD. II. 149, staří let. 88, arch. č. VI. 331, 509, kopiář Pernšt. 207.

žil ještě roku 1553. Jeho tuším synové byli *Burjan*, *Jáchym* a *Jindřich*, bratří *Něnkovští z Medonos*, z nichž první byl již roku 1561 při letech, ostatní dva však nezletilí. Řečeného roku (vkl. dne 17. června) prodali bratří tvrz Něnkovice s dvorem popl. při též tvrzi ležícím a část vsi *Zdenkovi Komárovskému z Libanic*, přijavše od něho směnou tvrz Bláto a něco peněz. [1]) Zdenkův dědic *Václav Komárovský*, přejav se zbožím dluhy otcovy a berně zadrželé, postoupil tvrze s dvorem, mlýnem atd. *Smilovi Václavovi Myškovi ze Žlunic* a vložil mu je ve dsky r. 1578.

Dotčený Smil Václav zemřel po roku 1597. Jeho synové: *Věnek* již léta mající, *Častovec Oldřich*, *Jan Petr* a *Albrecht* ještě nezletilí, postoupili Něnkovic dvěma vklady (1597 a 1606) za 4500 ss. míš. *Zikmundovi Čertorejskému z Čertorej* na Skalách.

Nový držitel zůstavil dva syny *Věnka Skocha* a *Bernarta Hertvíka*, kteří nějaký čas oboje zboží otcovská drželi; než r. 1616 dne 28. listopadu (vkl. 1617) prodali tvrz Něnikovice s dvorem popl., mlýnem a ves *Kateřině Kořenské z Pichlperka* za 6500 ss. míš. Paní tato byla (jak se zdá) dcerou Jiříka z Pichlperka a koupila si tuším za peníze, jež dostala po otci, malý statek Něnkovský. Manžel Kateřinin se jmenoval *Jan Jindřich Kořenský z Terešova*, s nímž Něnkovice jen krátký čas držela. Když manželé oba asi v ten čas, co vypukly bouře stavovské, umřeli, uvázal se v Něnkovice *Jiřík Kořenský z Terešova* bytem v Novém městě Pražském, ale také jen na krátký čas. Nebo *Dorota Májová z Trautenberka*, máti Jana Jindřicha, odpírala ujetí statku proto, že jí Jan Jindřich a Kateřina mnoho peněz dlužni zůstali, čemuž Jiřík a bratr jeho Jindřich místa dáti nechtěl, ano tak prudce se do sebe dostali, že je ani komisaři králem nařízení smířiti nemohli. Když se potom zase skrze spisy ve spory nemalé dali, smířili je konečně roku 1621 dne 11. října Jan Arnošt Platejs, Olomoucký kanovník a Václav Obytecký, úředník při dskách zemských. Jiřík vydal Dorotě Něnkovice a ona mu za to, že mnoho dluhův zaplatil, 700 kop. m. vyplniti slíbila.

Za časův třicetileté války držel Něnkovice *Petr Hamza ze Zábědovic*, jenž v zimě r. 1647—1648 zemřel, zůstaviv děti nezletilé *Annu Lidmilu*, *Jana Šťastného*, *Ferdinanda Dobromíra* a *Kateřinu Adronyku*. Poněvadž tu bližšího příbuzného nebylo, uděleno jest poručenství nad nimi od místodržících Johanně Anně Hubrykové rozené Hamzové, tetě Petra zemřelého, a povolen jí r. 1648, 7. února zvod na Něnkovice či jak se již tehdá říkalo Jenkovice. Jelikož tato nemohla statku udržeti, odhadán jest komisaři k tomu zřízenými a prodán r. 1650, 5. listop. za 1600 kop komoře České na místě krále *Ferdinanda III.* Od té doby zůstaly Něnkovice při panství Pardubském. Část menší vsi nabylo panství Pardubské již před tím dříve. Tvrz Něnkovská stála na gruntech jednoho rolníka a dvůr poplužný na místě čísla 20; z gruntův téhož dvora povstala později osada Jenikovice Nové. [2])

Plán Rychemburka. Na severozápadním konci nynějšího městečka nachází se podhradí či bývalé městečko přihrazené. Branami jeho (1) a uličkami přijde se na malé tržiště (2). Dvě pevné bašty (3) střehly městečko a hradba černou čarou naznačená dodávala mu tvrdosti. Vše, co bylo ve zdech, nazývalo se tu Předhradím, i panské či vlastní předhradí (5), k němuž se zvláštní branou přicházelo. Široký příkop (6), v němž studně (7), dělí hrad a předhradí. Na místě kamenného mostu býval tu most dřevěný a zvoditý (8). Ve hradě (9) stojí okrouhlá hláska a ukazuje se místo (10), kdež nalezeny kosti zazděné dívky. Při čísle 11. výstupek na spůsob bašty. (Měřítko: 1 cm. = 32·5 m.)

20. VESELÍ (VYSOKÉ).

Vysoké Veselí bývalo tvrzí a dvorem popl. asi čtvrt hodiny na sever od Jestbořic u Barchova ležícím, jichž dědiny v minulém století byly zákupně prodány a v osadu dominikální přetvořeny. Ze starých majitelův tvrze, kteráž již v 15. století stávala, známi jsou nám *Vaněk Mezek z Veselé* (1425) a *Markvart* odtudž (1456). Po nich tu seděl *Jan Žák z Krchleb.* Ten jsa 800 kop dlužen Zdeslavovi Jeníkovi z Mečkova na Uherště, Majnušovi z Chvalkovic na Bukovce, Janovi Litvínovi z Prudic a Janovi z Koldína, postoupil jim r. 1467 Veselí tvrze, dvoru popl. a dvorův km. s příslušenstvím a vší zvolí. Zároveň také zapsal tvrz Janovi z Sekyřic a z Spitovic, kterýž se byl za něho rukojemstvím zapsal. Než Jan uvázav se 1472 v právo své, ihned ho postoupil Zdeslavovi Jeníkovi a od tohoto právo jeho veškeré se dostalo r. 1487 Alšovi Karlíkovi z Nežetic.

Jan jinak Burjan Litvín (mladší) zemřel kdysi před r. 1492; dluh jeho na zboží Veselském zapsaný spadl na krále a udělen jest Marketě Plzákové z Chřenovic, jejíž tuším sestra Kateřina zasnoubena byla někdy s Burjanem. Tomu odpírali někteří, ale Aleš práva svého proti všem uhájil.

---

[1]) Bláto prodali bratří ti r. 1570 Burjanovi Vahanskému; *Hendrych* seděl 1585 a 1598 na dvoře v Přepyších. (Sl. N. a archiv Dobrušský.) [2]) Erben reg. 333, 523, lib. erect. V. 161, conf. II. 92, VI. Q. 2 rel. tab. II. 84, 107, arch. č. I. 174 (snad i 255), II. 470, Pam. arch. X. 588, DD. 17, 403 a 23 F. 13, DZ. 250 G. 13, 5 G. 27, 14 C. 29, 1084 S. 18, 133 C. 19. 139 C. 2, 191 D. 24, 193 G. 1, 112 D. 1, 307 B. 25, DZm. 234 M. 18., Nauč. Slov. „Pichl."

Na počátku 16. století seděla na Veselí *Alžběta z Pašiněvsi*; ta prodala (vkl. r. 1524, dne 1. března) Veselí dvůr popl. s popl., ves celou s příslušenstvím *Albrechtovi z Lipan* za 300 ss. gr. [1] *Jetřich z Lipan* přichází již roku 1553 společně s otcem svým Albrechtem na sněmě zemském a koupil r. 1560 ves slove Veliká Lhota. Týž měl syny *Jetřicha* a *Petra* a dceru Annu provdanou potom Jestřibskou na Boharyni. Oba syny čteme v tytuláři z roku 1589. Jetřich, pán na Veselí, přichází často na sněmích zemských, byl také roku 1575 a 1589 hejtmanem kraje Chrudimského, měl za manželku Salomenu Haugvicovou z Biskupic a žil ještě, jak se podobá, na začátku 17. století, jakož i bratr jeho Petr, který držel Velikou Lhotu ještě r. 1619.

Po Jetřichovi seděl na Vysokém Veselí (aneb Novém, jak se někdy říkalo) *Jan Lipanský z Lipan*, jehož sbírky berní r. 1615 uvádějí. Za časův rebellie stavovské zůstal rodu Rakouskému věren, pročež také obdržel od knížete Karla z Lichtenšteina dovolení (1623, 11. července), aby mohl statek svůj prodati. Podlé toho prodal (vkl. 1623, 15. července) „tvrz Vysoké Veselí“ se vším příslušenstvím *Dorotě Hamzové z Pichelberka* za 5400 ss. míš. Jak se zdá, byl trh tento odvolán a zrušen, neb roku 1631 prodal týž Jan Lipanský statek a sídlo Vysoké Veselí s příslušenstvím *Václavovi Jelínkovi z Lovoše* a *Salomeně z Nejepína* manželce jeho za 2200 ss. míš. Jelínek ztratil záhy choť svou a oženil se po druhé s Kateřinou z Rosendorfu, jež přeživši chotě svého, stala se poručnicí statku a sirotkův zůstalých. K žádosti její, ana nemohla statku udržeti, prodáno jest Veselí (1651, 4. ledna) komisaři k tomu zřízenými za 1800 fl. r. *Janovi Zichovi z Gryfí hory* a manželce jeho Anně rozené *Jelínkové*. Ale té doby byl dvůr tak spustlý, že se v něm nalézalo toliko 5 korců obilí a jedna kráva. Jan Zich prodal brzo potom Veselí *Rozině Gotthelfové* rozené *Weissregnerové z Weissenfeldu*, a tato zase *Jiřímu Zichovi*, který r. 1667, 15. května Veselí *Danielovi Štočkovi*, měštěnínu Nového města Pr., za 2500 fl. uh. prodal. Na žádost komory královské prodáno jest Veselí a přivtěleno k panství Pardubskému, a sice dvůr s 200 kor. rolí, 2 chalupami s 10 korci polí. Z bývalé tvrze uděláno jest obydlí pro správce statku Veselského posud tvrzí zvaného a dvůr rozprodán ku konci minulého století v osadu dominikální. [2])

21. BUKOVKA.

Zbytky starých cihel nalezené na tvrzišti nacházejícím se blíže evangelického kostela v Bukovce (blíž Bohdanče) ukazují, že tvrz tato v 15. století buď založena buď přestavena byla. *Rohovlad, Bohuněk, Beneš, Mikuláš* a *Jan bratří z Bukovky*, předkové Rohovladův z Bělé, podávali r. 1365 kněze ke kostelu Bělskému. Při rozdělení bratří dostala se Bukovka Bohunkovi, který před r. 1400 zemřel. Tu statek ten t. r. co odúmrť darován *Chodovi z Mlázovic* a *Ješkovi Kdulinci z Ostromiře*, a na rozkaz nejv. hofmistra Heřmana z Choustníka odhadán v 30 k. [3]) *Petr z Bukovky*, jenž za válek husitských žil, aneb nástupce jeho (syn?) *Matěj z Bukovky*, jenž mír zemský spojených krajů v Čáslavi (17. března 1440) specetil, seděli na tvrzi zdejší. [4]) Ve středu téhož století drželi Bukovku vládykové *z Hustiřan* linie Chvalkovské, zejména *Majnuš z Chvalkovic*, jenž koupil r. 1447 část vsi Bělé od Čemuty z Bělé, za to ale prodal r. 1454, 19. března s bratry svými manský hrad Hradiště.

Majnuš odděliv se potom od bratří svých stal se předkem nové linie, totiž *Bukovských z Hustiřan*, kteří ještě dlouhá léta v zámožnosti žili. Majnušovi tomuto i jeho budoucím zapsal král Jiří za platné služby prokázané (1465) dvůr poplužný v Neratově k manství, a sice tak, aby Majnuš byv k tomu dožádán, chlapa s kuší na hrad Kunětický poslal. Právo to jakož i tvrze Bukovku a Jilovku zdědil syn jeho *Bavor z Hustiřan a na Bukovce*; ten však odstoupil r. 1495 dvůr Neratovský Vilémovi z Pernšteina. Roku 1491 s týmže pánem smlouvu a směnu učinil, ani oba rybníky na svých zbožích zdělanými něco gruntův byli zatopili. Na počátku 16. století Bavor zemřel, zůstaviv syny *Majnuše, Petra* a *Bavora*. Ti pak prodali r. 1513, 14. října Bukovku tvrz, dvůr popl. s popl., ves celou, Habřinku ves celou, Jilovku tvrz pustou, dvůr popl. vysazený v plat a ves celou, v Bělé dvory kmecí, Mokrý ves pustou *Vilémovi z Pernšteina* na *Pardubicích* za 2500 ss. gr. č. Od těch dob patřila Bukovka k panství Pardubskému. Ssutiny tvrze prodala potom vrchnost jednomu poddanému, jenž si tu vystavil sedlský statek; a tak vládne nyní pluh a rádlo, kde dříve meč poroučel. [5])

22. JILOVKA.

Nesnadno by bylo nyní nalézti místo, kde Jilovka stávala, kdyby nebyly zachovaly název ten dva rybníčky řečené Jilovky. Zakladatel vybral si sice místo vhodné, kdež se loupežníkův a nepřátel báti nemusil, ale zdravého bydlení tu asi nebylo. Jilovka stála totiž na ostrově rybníka Skřína (nyní „na hradě“ řečeném) a byla otočena nad to ještě příkopem, jejž rybník vodou napájel. Okolo příkopu šel val, na němž se za starých dob plot dřevěný nacházel; ke tvrzi přiléhala ještě dosti prostranná ohrada valem obtočená, na níž se nacházela nějaká hospodářská stavení a příbytky čeládky, vše ze dřeva. Pán sám bydlel na tvrzi v zavření příkopu stojící a vycházel z ní přes rybník na dlouhém dřevěném mostě. [6])

Dějin Jilovky v 15. století docela neznáme, jen z pozdějších dějin lze souditi, že ji vládyky z Hustiřan k statku Bukovskému přikoupili. Majnušův syn *Bavor z Hustiřan* (1495) jest první její známý držitel. Ten měl manželku Johanku z Dobřenic, kteréž Jilovku tvrz pustou, dvůr poplužný vysazený v plat, ves celou s příslušenstvím v 250 kopách k věnnému držení zastavil. Po jeho smrti prodala Johanka dědictví toto 1513, dne 14. října *Vilémovi z Pernšteina*, a synové její postoupili mu téhož dne se zbožím Bukovským dědičného práva k Jilovce. Tak se dostala k panství Pardubskému. Již příštího roku postoupil Vilém tvrze Jilovky se vsí *obci městečka Bohdanče*, ale listu jí na to nedav. Bohdanečtí potom po 20 let grunty a lesy od lidí té vsi kupovali a ves na obecní pastviska svedli. Teprv Vilémův syn *Jan* potvrdil Bohdaneckým roku 1535, 11. listopadu, že sumu trhovou zaplatili a zůstavil je při tom obrácení vsi na pastviska, jež posud městečku patří. Zajímavá jest pověst, že držitelům Jilovky patřívalo celé okolí, a když i posléze Kunětické hory nabyli, tu prý Jilovku země pohltila. [7])

23. PRAVY.

Na tvrzi Pravské, jejíž stopy již dávno s povrchu zemského zmizely, seděl r. 1402 *Přibík* a později *Prokop z Prav*. Tento rozpustil roku 1414, 23. prosince spolek, jejž měl s Václavem z Čečevsi a ihned prodal téměž platy své, jež měl v Radovesicích a Hubenicích. Z pozdějších zpráv se dovídáme, že tu seděli po Prokopovi *Martin* a *Jan* z Prav, z nichžto se Jan také r. 1451 co svědek v listu jednom

[1]) Pam. arch. X. 586, DD. 21, str. 302—303, 23, F. 13, 17 str. 403, DZ. 1, L. 17. Viz také Janderovo pojednání o Miletíně str. 127, děje Jestřibce a Lhoty Lipanské. [2]) DZ. 88 C. 1, 141 F. 17, archiv Kostelce n. O. Pam. arch. VII. 569 a X. 587. [3]) Současně provoláno odúmrtí po Benešovi bratru Bohunkově. Rohovlad kněz z Bukovky, syn některého z bratří, stal se 1415 farářem v Bělé. (Lib. conf. VII. E. 19.) [4]) Matějův syn Ctibor žil roku 1486—1491 a psal se ještě z Bukovky, Matěj a Sezema z Bukovky byli tuším jednou osobou (viz rel. tab. I. 156, II. 411). R. 1450, 27. května opověděl Sezema jednotě Strakonické (archiv Třebon.). [5]) Heber's Burgen V. 143, lib. conf. I. G. 6, DD. 14 str. 16, arch. č. III. 555, IV. 179, 203, VI. 528, DZ. 6 C 8. Název vsi pusté Mokré udržel rybník u Habřinky. [6]) Podobně vypadala neznámá tvrzka, která stávala v rybníce nedaleko visky *Novinska*, o jejíž držitelích jsme žádných zpráv nenašli. (Srovnej obraz na str. 67.) [7]) DZ. 6 C. 8 a privilegium městečka (archiv zemský).

připomíná. Týž stál v rozbrojích tehdejších věrně na straně kališníkův a s jinými sousedy poslal r. 1450, 27. května list odpovědný jednotě Strakonické. Jeden z nich (snad Jan) zapsal r. 1457 Pravy *Janovi Střele z Výklek* a *Apolonovi z Křivan*, kteří se po smrti jeho v tvrz Pravskou uvázali. Než hned potom sáhl na Pravy soud dvorský jako na odúmrť po Přibíkovi, Martinovi a Janovi, a král Ladislav udělil roku 1457 tvrz Pravy s platy *Vratislavovi z Mitrovic*. Pře o statek ten mezi výprosníkem a dotčenými dvěma držiteli jemu odpírajícími protáhla se do r. 1459, kdež odporníci dokázali spravedlnosti své k Pravům a od úředníkův dvorských za právo obdrželi.

Ještě r. 1500 držel Pravy *Mikuláš Rohovlad z Bělé*, jenž je prodal asi r. 1503 *Burjanovi Kanickému z Plotišť*. Po Burjanovi zůstaly dvě dcery, *Mandalena* a *Kateřina*, z nichž se onano za *Beneše Krčmu z Kunipas* vdala. Sestry postoupily r. 1521 (vkl. dne 25. května) Prav tvrze s dvorem popl. a vsi celé, Kasalic dvoru popl. pustého i se vsí celou v dluhu 750 ss. panu *Vojtěchovi z Pernšteina*, jenž nově nabyté dědictví s panstvím Pardubským sloučil. Tvrz zdejší zanikla tuším ještě v témže století. [1])

24. VYŠEHNĚJOVICE.

Nepatrné zbytky bývalé tvrze Vyšehněvské roztroušeny jsou po některých statcích sedlských ve vsi Vyšehnějovicích (sev. od Přelouče). Nejstarší nám známí držitelé vsi jsou bratří *Mareš* a *Jan z Vyšehnějovic*, tušíme rodu vladyk Barchovských, synové *Maršovi* z mateře *Markéty*. Onen měl r. 1396 jeden hlas podací kostelního ve Vidonicích a vynikl potom (1399) jako člen jednoty panské; z toho, že se jmenuje

Západní strana předhradí Rychemburského.

mezi osobami prvními v zemi, můžeme souditi o vážnosti, jíž Maršík požíval. S bratrem svým Janem založil r. 1403 nové kaplanství Božího těla při kostele v blízké Bělé, jemuž vykázal chalupu, pole a plat ve Volči, za to však povinen byl kaplan v neděli a ve čtvrtek na tvrz Vyšehněvskou dojíti a tam v kapli mši svatou sloužiti. [2]) Nedlouho potom daroval bratr jeho Jan za duši svou, duše rodičův svých a bratra svého Marše platy v Sušinách kostelu v Turkovicích (dne 22. prosince 1404), aby ještě jeden kněz při témže kostele vydržován býti mohl. Oba bratří připomínají se naposled r. 1411, učinivše tehdá mezi sebou rozdělení. Jan tuším podržel Vyšehnějovice.

Za dob husitských a v následujících desítiletích vyskytuje se opět *Jan z Vyšehněvic*, jak se zdá, syn Janův. Týž se čte r. 1429 jako svědek a byl roku 1440, 17. března na sjezdu a při zemském míru 4 krajův východních v Čáslavi a nejednou, nýbrž i zjevně a přímo pracoval k dobrému jednoty Poděbradské. R. 1454 ještě dojel do Prahy při jakémsi jednání právním, ale v následujících letech ke všem jednáním obyčejně posýlal syna svého již zrostlého *Čeňka z Vyšehněvic* jinak *z Barchova*, jako ku př. r. 1457. Čeněk ujal zboží Vyšehněvské před r. 1463, kteréhož roku se srovnal s rodem Sluzským o právo podací při kostele panny Marie na Louži; připomíná se i r. 1465 a 1469 koupil dědiny v Běrunicích, kdež se potom rod jeho usadil, a jak se zdá i proto Vyšehnějovice prodal.

Ke sklonku tohoto století obdrželi Vyšehnějovice vladyky *ze Solče*, kteří se odtud *Vyšehněvskými* psali. První z nich *Všeslav ze Solče* a *z Vyšehněvic* ručil roku 1492 za Jana Kozla ze Sušin. Nástupce jeho *Sigmund Vyšehněvský ze Solče* (1505) prodal roku 1534 dne 18. června zboží Vyšehněvské *Jindřichovi Střelovi z Rokyc*. Tento se přel potom se Sigmundem vině jej, že mu smlouvu trhovou nedodržel (1535); podobné půtky měl i se synem Sigmundovým Všeslavem. Pak postoupil Střela r. 1538, 16. prosince Vyšehňovic tvrze, dvoru popl.

---

[1]) Lib. erect. XII. f. 173, rel. tab. II. 115, 236, arch. Třebon. DD. 16 f. 27, DZ. 84, D. 17. [2]) Lib. conf. V. Q. 5, arch. č. I. 61, lib. erect. VI. 380. Ze zápisu toho dovídáme se, že měli bratry Jiříka a Františka a sestru Anéžku tušíme již mrtvé. Srov. i děje Sušin.

a vsi celé, v Žáravici dvorův kmecích s platy a mlýnem v 1250 ss. gr. *Janovi z Pernšteina.* Tvrz zdejší, byvši připojena k Pardubsku, spustla za dvě desítiletí. (R. 1558 zapisoval Jaroslav z Pernšteina jistý dluh na tvrz pustou Vyšehněvice.)

Tvrz Vyšehněvská byla sice velmi pevna a trojími příkopy a valy otočená, ale sama v sobě mnoho prostranství nemajíc, sloužila jen k obraně. Také neobsahovala nic více, než jedinou okrouhlou věž, kteráž se dávno sesula a v ssutinách také něco skrovného jmění bývalých držitelův pohřbila. Něco z toho našli po třech stoletích zvídaví potomci, jako zbytky podlahy, zetlelé trámy, panty od dveří, zámky, ostruhy, oštipy, hroty od srpův, sekery a j. Kromě několika nádob hliněných přišlo se také na zbytky kamen, kteráž bývala ozdobena postavami svatých, rytířův a bojovníkův; na některých kachlech četla se i slova jednotlivá, jako ku př. „Medek“ neb „jorgealter.“ Nejvzácnějším nálezem však bylo několik zlatých knoflíkův. [1])

25. SUŠINY.

Blízko vsi Žaravic na kopci v bučině nachází se tvrziště řečené „na zámku“, jehož okolí se „na hradech“ jmenuje. Na tom místě bývala tvrz Sušinská, jsouc zavřena na dvou stranách příkrými stráněmi a na ostatních hlubokými příkopy, kteréž dvakráte i třikráte za sebou jdou. Posud se spatřují mohutné valy, ale nic více, poněvadž kamene užito při stavbě kostela Bělského. Na jihozápadní straně tvrze býval dvorec, po němž se jen nepatrné zbytky spatřují. Také tu bývala ves, a mluví-li pověst lidu pravdu, i pivovar. Na této tvrzi seděli na počátku 15. věku *Mareš* a *Jan* bratří z *Vyšehněvic.* Tento bydle na Vyšehněvicích zapsal roku 1404 plat na Sušinách a lán role v Turkovicích kostelu Turkovskému, onen daroval r. 1408 kaplanství při kostele Bělském úrok ve vsi Volči. Asi r. 1411 rozdělili se bratří, při čemž dostal Jan tuším Vyšehněvice a Mareš podržel Sušiny, a proto zavázal se tento (1411, 6. června), že plat darovaný kostelu Turkovskému bude ze svého zboží spravedlivě vydávati. Nástupce jeho *Jira z Kladrub* prodal Sušiny r. 1418 a aby na zboží závady nezůstalo, přenesl plat kostelu Turkovskému dávaný na ves svou Drahomířice neznámé polohy. Ke sklonku téhož století seděl tu *Jan Kozel ze Sušin* s chotí svou Kunkou z Pouchobrad, jíž byl na Sušinách 125 kop věnoval. Kozel byl zeman nepokojný a znamenitý škůdce okolí. Vilém z Pernšteina jav jej r. 1492, propustil ho jen na zápis, že se zase vrátí do vězení, kdykoliv volán bude a že se více nepřidrží lotrův a lehkých lidí. Při jetí Kozlově bezpochyby celé Sušiny vypáleny lidem Vilémovým. Z dotčených příčin prodal Kozel r. 1493 dne 20. června Sušiny tvrz se dvorem a ves pustou s lukami, rybníky, lesy, potoky atd. *Vilémovi z Pernšteina* za 400 kop. Následujícího roku (1494) koupil Vilém také věnné právo Kunčino s platem v Karanicích za 125 kop a spojil poustku nabytou s Pardubskem. [2])

Rychemburk. Výstupek na spůsob bašty. (Na pláně čís. 11.)

26. SEMÍN.

Na místě nynějšího zámečku v Semíně nad Labem (u Přelouče) stávala tvrz zemanská, na níž seděl r. 1339—1359 *Heřman ze Semína*; téhož bratr Přešek seděl v Chomuticích. [3]) Po něm nastoupil *Mikuláš Tatka ze Semína*, jenž přichází r. 1379 jako patron kostela zdejšího. V následujících dobách připomíná se několikrát (1395—1404) *Jan Sirotek ze Semína*, jenž seděl na blízké Žehouni; týž by se však sotva srovnati mohl s Janem nížepsaným. Současně totiž seděla na Semíně *Anna ze Slatinek* jinak z Rychnova, a sice roku 1398—1401 sama, r. 1402 však se synem svým *Janem ze Slatiny*, který se před tím z Valečova psal a do r. 1414 příjmí Bartoš míval. [4]) Bylť rod tento rozšířen po Hradecku i Boleslavsku a vládl kolikerým menším zbožím.

V následujících dobách seděl na Semíně rod *Hanykéřův*, kteří se *ze Semína nad Labem* psávali; k rodu tomuto náležel Jan ze Semína (1505), jenž tvrze Nebovid dosáhl. Tu potomci jeho r. 1601 vymřeli. V ty časy již byla rodná jejich tvrz spustla a přešla v držení cizích rodův. Asi r. 1480 držel ji *Jan Kapoun ze Smiřic*, jenž ji dceři své *Anně* postoupil. Od této koupiv zboží to *Jan Zdechovský ze Sekyřic*,

---

[1]) Heber II. 234 a VI. 495, lib. erect. VII. 6, VIII. 132, arch. č. II. 60, III. 543, VI. 320, 530 (srov. i I. 355), DD. 16, str. 336, 339, acta administr. C. 4 v arch. kapitulním, rel. tab. II. 354, reg. k. s. 1535 E. 17, O. 4, DZ. 84, E. 13, 86, P. 20. [2]) Radhost II. 392, lib. erect. VII. 6, VIII. 31, 132, X. M. 4, rel. tab. I. 163, II. 461, 465, kopiář Pernšt. str. 240, arch. č. VI. 530, 533. Heber (VI. 194) tvrziště popsal, ale jména neznal, jako posud nikdo. Poloha Sušin se zjistila průvodem tímto „kus lesu, kterýž mezi kněžským lesem od Vápna a mezi Výkleckým“ (v trhové smlouvě r. 1493). Srov. Sommerovu top. str. 63 a mapu gen. štábu. [3]) Lib. conf. I. B. 5. Bienenberg Gesch. v. Königgrätz. Současně (1359, 8. května) podával *Kuneš* „de Semicz“ ke kostelu Kladrubskému, pocházel však snad z blízkých Selmic či Semic. [4]) Lib. conf. III. D. 17, V. R. 4, VI. C. 3, D. 1, VII. E. 4.

prodal r. 1497 (vkl. 7. října) Semín nad Labem tvrz pustou, ves celou, v Kladerubkách dvůr km. pustý s dědinami, s Labem, jezerem atd. *Vilémovi z Pernšteina* za 300 ss. gr. č. Od těch dob náleželo tvrziště se vsí k panství Pardubskému.[1])

27. KOJICE.

Blíže Týnce nad Labem a nad touž řekou leží ves Kojice s kostelem filiálním. Lid sobě vypravuje, že blíže kostela klášter stával, ale klame tu, jako jinde na mnohých místech. V skutku tu byla zemanská tvrz a pověst povstala jen odtud, že ves Kojice klášteru Sedleckému náležela. Ve 14. století náležela již ves klášteru dotčenému; na tvrzi a dvoře svobodném seděl *Dalibor z K.*, jenž měl r. 1361 jakési jednání se mnichy Sedleckými.[2]) Když byl císař Sigmund r. 1436 dne 21. září zboží Týnecké a s ním ves Kojice Vaňkovi z Miletínka zastavil, poroučeli ve vsi dva držitelé, ale za nedlouho spojeny oba díly v jeden statek. Stalo se to asi za *Václava Hrůzy z Chelčic* (1436 a sld.), jenž držel Týnecké zboží zápisem, tvrz Kojickou a díl vsi Chelčic (u Libějic v Prachenště) dědičně. Václavův syn *Bohuslav* neseděl na tvrzi Kojické a proto rychle pustla. Když potom zemřel bezdětek, vyprosili si (1475) Bernart Bírka z Násilí a Hynčík syn jeho odumřelé dědictví na králi Vladislavovi a obdrželi je na soudě dvorském, jakkoli tomu Vilém z Landšteina odpíral. K pusté tvrzi patřily tehdá dvůr s poplužím, louky a lesy.[3])

28. HROŠOVICE.

Ke tvrzím na bývalém Pardubsku méně důležitým přidáváme nepatrnou tvrz, jejíž poloha ani známa není. Ve starých dskách (1361) zapsáno bylo, že *Vaněk* a *Sulek z Hrošovic* prodali dvůr svůj Hrošovice s tvrzí a dva dvory kmecí *Jarošovi z Mrdic* za 320 ss. gr. č. a že s nimi připověděli Hereš z Rožďalovic a Michal z Moravan prodané zboží očistiti.[4]) Zápisu toho potřebovala roku 1457 Klara, choť Jana Šlechtice z Mrdic, k vedení práva o odúmrť v Chroustovicích a Mrdicích,[5]) avšak při tom nechápeme, co Klara tímto zápisem dokázati chtěla, neb se tu nepřipomíná ani jedno ze zboží odumřelých ani co jiného, co jí mohlo průvodem ve při býti. Hrošovic arci po celých Čechách není, ovšem také nikdež v Chrudimsku, kdež byli vladyky z Mrdic osedlí. Že se připomínají Rožďálovský a Moravanský jakožto správcové neb rukojmí, to nás vede k tomu, abychom hledali Hrošovice ve východních částech panství Pardubského. Tu jest mezi Ostřetínem a Jelením lesnatý kopec řečený Velký Hradec; na něm spatřuje se tvrziště okrouhlé, příkopem a náspem od ostatní výšiny oddělené. Středu jeho říká lid „věžiště" a to po věži, kteráž tu bývala.[6]) Snad tu stávaly Hrošovice.

---

[1]) Arch. č. VI. 320, DZ. 6. A. 26. Kapoun snad koupil Semín od Jana z Duban, jenž roku 1485 nějaké dědictví tudíž prodal (rel. tab. II. 404). Viz též Heber's Burgen VI. 162. [2]) Sommer Chrud. Kr. 61, reliq. tab. I. 429. Opatové měli v Kojicích právo podací v letech 1363—1418. [3]) Arch. č. II. 181, IV. 177, DD. 16. f. 285, 23 M. 11. [4]) Rel. tab. I. 429. Z desk dvorských (21 f. 138). [5]) V DD. 16 f. 341 psáno jest na kraji „Waniek L. 9", to jest hledej zápis počínající slovem Vaněk v Kvaternu č. 21 L. 9 (= fol. 138) a tuto poznamenáno při zápise „Klary z Mrdic". [6]) Heber III. 226, VI. 163, Pam. arch. VII. 290, X. 301.

Rychemburk Hrad.

1. Poloha a popis hradu. Pověra strašlivá při zakládání jeho.[1])

omezí mezi Moravou a okolím Chrudimským má sice několik krajin hezkých, ale takových, které by pitvorností svou v cestujícím nadšení spůsobily, jest jen po skrovnu; k jich počtu malému patří také údolí, ve kterémž hrad Rychemburk, rozkládaje se na ostrohu hlubokým žlabem a potokem otočeném, do výšky strmí. Jdouce od Skutče, dostaneme se po nedlouhé pouti k nynějšímu *městečku Rychemburku*, rozprostírajícímu se po rulovém úskalí, kteréž jest před hradem. Kdysi bývala osada tato částí hradu samého a přední jeho takořka obranou a záštitou, jsouc zdmi, sruby a ploty k hradu samému přihrazena; rovnala se tedy tak zvaným podhradím (něm. Burgflecken) čili osadám opevněným a přístup k hradu bránícím, kteréž chovaly v sobě jakýs takýs počet lidí na polo měšťanův, na polo sedlákův, avšak při obhájení hradu velice potřebných. Naše podhradí mělo však zvláštní pojmenování „*hradyně*“, naznačující takořka věrný svazek manželský mužného hradu na skále s družkou slabší na šíji, z pláně k hradisku vedoucí. Podhradští či hradynští si také na svých hradbách mnoho zakládali a proto si na své pečeti obecní hradby s baštami a branami, za nimiž hrad viděti bylo, vyryti dali; ano povídali dokonce, že oni stojí na původním místě starobylé dřevěné tvrze (rozuměj arci ohrazení valem a ploty, a nikoliv sídla panského), v čemž jim do slova věřiti nemusíme. Zbořivše při početi našeho století své starobylé hradby, žijí nyní skrovně a bez choutek válečných tak, jako jiní pokojní občané ve svých místech nehrazených či otevřených, ale na památku nechali přece dvé bašt a něco hradeb, na nichž se ještě ochoze spatřují.

Jdouce ulicí a náměstím někdejší společnosti hradynské, přistupujeme k bývalému *předhradí*, jehož staré hradby a bašty tolikéž zanikly, padše za oběť rozličným potřebám hospodářským, jen tam zůstaly, kde k nim stavení nějaké přistaveno. Dlouhý most klenutý vede přes hluboký příkop, nyní na zahradu proměněný, k jednoduché bráně *hradu*, k níž se chodilo v dobách starých toliko mostem zvoditým. V tomto příkopě ve skále vytesaném nachází se posud stará studnice hradská 15 sáhů hluboká, která v předešlém století účelu svému nesloužila, ale roku 1794—1798 zase vyčištěna jest. Tři vlčí zuby na červeném štítě nad vjezdem brány upevněné ukazovaly do nedávna zvídavému poutníku, že rodu hrabat Vchynských přední zásluha o zachování hradu v nynější podobě přísluší. Jindy asi býval na témže městě znak pánův z Pardubic, půl koně s uzdou, a nad branou bylo ještě jedno dřevěné ponebí ven z brány povystrčené, aby se na nepřítele vnikajícího i s hořejška dotírati mohlo. Brána také byla velmi dobře položena, stojíc levou stranou při samém srázu strmého hradiska; v pravo od ní stojí hmotná okrouhlá věž, ochraňujíc ji. Předek brány byl chráněn hlubokým příkopem a přičinlivostí čeledi hradské, která nepřítele kamením, vařící smolou a j. pěknými věcmi přivítala. Vnitřním hradem v podobě čtverhranu obklíčeno jest nádvoří nepříliš prostranné skorem na všech stranách, neb jen na polovici jedné strany se hradba spatřuje. Jednak pro malou prostoru místa, jednak pro strmé boky hradiska na třech stranách nebylo potřeba hrad vnitřní zdmi a baštami tvrditi. Stěny na vnitřní straně stavení hradského jsou holé a beze

---

[1]) Pomůckami: Bývalé panství Rychemburské od A. Brychty (Pam. arch. I. 162), Heber's Burgen Böhmens I. 190, Míkovcovo Album v. Böhmen 412, Adámkovo Chrudimsko I. díl. Jméno hradu psali naši předkové: Rychumburk, Rychemburk, Rychmburk, nyní se říká „Lichumburk.“

slohu, jen tu a tam viděti jest sledy slohu Vladislavského z první polovice 16. století a dvakráte znak pánův z Valdšteina, totiž na kamenné pavlači ve dvoře, jako i nade dveřmi zazděnými jednoho kanceláře. Také ve vnitřku nelze shledati nic starožitného, poněvadž byly komnaty od pánův zde stále bydlících často přeměňovány, leč bychom sem počítali rustiku pod obmítkou kmitající. Rázu nejstaršího jsou dolní suché sklepy, jichž podlaha pod krokem jdoucích se ozývající dovodí, že hrad ještě na jiných sklepích stojí, z nichž šíje podzemní před roky objevená pod městečko vycházela; avšak kromě sklepův pod východní stranu, v něž se do dob našich pivo skládalo, do jiných přijíti nelze. Zvenčí má stavení více ráz starožitný než ze vnitřku, ano se skalami šedivými srostlým se býti zdá; široká jeho okna římsami ozdobného díla kamenického vroubená, krákorce sem a tam vynikající, jež kdysi nesla pavlače, ukazují na rozličné doby stavební, onano na století šestnácté, tato na dobu starší.

Rychemburk. Bašta. (Na plánĕ 3 III.) Zbytek brány a hradby. (Na plánĕ čís. 1.)

Nejznamenitější částí hradu jest velká okrouhlá *hláska*, posud nad 90 stop vysoká a nad hrad mohutně vynikající, ač v starší době ještě vyšší byla; neb ku konci předešlého století, když hrad znovu opravován byl, svrchní její část na stavení hrubě sešlou ubourati a ostatek jednoduchou končitou střechou pokryti dali. Silné zdi této věže a úzká okénka a střílny dokazují nám, že tu spatřujeme nejstarší a nejvíce uchovaný díl hradu. Nejvýše v ní totiž, ve čtvrtém ponebí, kamž se po 66 schodech přichází, jest někdejší obydlí hlásného i s tím krbem, na němž si vařival. Světnice jeho byla jako jádro ve skořápce obroubena ochozem, který se vnitř sáhohrubé zdi nachází; sedmi okénky mohl hlásný z ochoze vyhlídati. A tolikerými okénky také světlo a sluníčko do povýšené jizby přicházelo. Pod tím ve věži se nachází *kaple zámecká*, někdy početí p. Marie a již povýšení sv. Kříže zasvěcená, v níž se v letech 1737—1753 farní služby boží konaly, dokud totiž kostelík v hradyni v obvyklém tehdá slohu copovém a tomu starožitnému hradu na

Rychemburk. Hrad.

posměch postaven nebyl. Obnovena zámecká kaple r. 1802, a jednou za rok se tu posud mše svatá slouží. Jest tu zelený ornát, na němž se spatřují dobrým zlatem vyšitý erb Berkovský a písmena F. A. H. B. Z. D. a L. L. A. H. B. R. M., totiž František Antonín hrabě Berka z Dubé a z Lipého — Leopoldina Anna hraběnka Berková rozená Montekukulová. Pod nápisem jest rok 1694 napsán. Nad vchodem do kaple jest chronogram svědčící o tom, že věže a hrad r. 1795 Filipem hrabětem Vchynským obnovení a opravení svého došly.

Při zemi nachází se starobylé sklepení, k němuž vedou těžké, železem pobité dvéře; bývalo prý vězením a přijato později za panský archiv, avšak i této potřebě již za dob starších sloužiti mohlo. Pod tímto sklepem v zemi bývala lidomorna, t. j. hluboké vězení pro zločince nejhorší, kamž se nepouštěli dveřmi, nýbrž spouštěli shora dolů po lánu na kladce běžícím. Pyšné jindy sídlo hrdých pánův proměněno jest nyní na kanceláře úřednické, ale budiž za to Bůh pochválen, že nebylo spoustě zůstaveno, jako jiná starožitná sídla v tu dobu, když pánům jich s mužností a statečností také peníze v měšci docházely.

Ještě jednu památnost má v sobě hrad Rychemburský, jež navštěvovatele všední více baví, než architektonická část a starožitnosti hradu. Jsouť to dva *hnáty lidské, kteréž se našly ve výklenku jedné z komůrek blíže věže hlásky*. Z toho se soudilo, že přináležejí oné slečně z rodu Berkovského, o níž vypravuje lid pověst následující: Šlechtična jedna z rodu pánův Berkův z Dubé dána byla od přísného otce svého, ana si chudého zemana byla oblíbila, do kláštera, a protože se tudíž nad svou panenskou ctí zapomněla, potrestána jest od otce svého nelidsky. Dal ji za živa zazditi blíže kostela v Janovičkách, vesnici 5 čtvrtí hodin vzdálené od Rychemburka. Tam prý ji dobří pastýřové živili, chleba a vody jí skulinou malou podávajíce, tak že nešťastná dívka v úzkém svém vězení ani umříti nemohla. Otec její náhodou o tom zvěděv, dal ji odvézti na hrad svůj Rychemburk a tu ještě lépe a jistěji zazditi. — Jinde vypravují lidé, že se slečna sama z pokání za provinění své zazditi dala a že dědictví po otci dílem chudým, dílem kostelu v Janovičkách odkázala. Na událost tuto naráží také píseň, jižto snad každý v okolí zpívati umí. Jeť pak ta píseň taková:

Znaky zazděné nad vraty dvora Rychemburského.
Václava Berky z Dubé. Markéty Berkové z Lipy.

Z vysokého rodu byla ta první slečna Berková,
v rozkoši jsouc vychována a v žalosti pochována.

Když jsem v klášteře bydlela, smutnou lamentaci měla;
přeukrutné mé neštěstí, že jsem se dala podvésti.

To z křehkosti těla svého. Odsouzena jsem od něho,
a ostatek zboží svého chudým lidem oddávám ho.

Co jsem zdědila svým otcem na tom panství Rychemburském,
to obětuji při horách na té pouští Janovičkách.

U kostela matky boží tam já skládám všecko zboží,
na památku obětuju, chudým lidem připravuju.

A to vždycky jednou v roce čiňte mi to k mé památce;
anděl družba můj nejvyšší, jemu poroučím svou duši.

Ach moji přátelé milí! patřte na mne v tuto chvíli,
když se s vámi žehnat budu a svého panství pobudu.

Amen, Bože, rač to dáti, bychom se mohli shledati
v rozkošném ráji nebeským, před trůnem božím, andělským.

Vypravují, že šlechtična Berkovna tuto píseň složila, když měla podstoupiti trest svůj, učinivši při tom nadání, jež zachováváno bylo ještě v předešlém století. Až do r. 1784 strojena totiž v Janovičkách hostina chudým každoročně na svátek zvěstování p. Marie. Vrchnost Rychemburská nakládala na ni a úředníci s vrchním a duchovenstvem Skuteckým sami chudině přisluhovali pokrmy před ni stavíce, totiž polévku, hrách, krupky, maso hovězí a nad to bochník chleba. Před jídlem zpívána dotčená píseň, po něm rozdávána ještě almužna. Přicházelo sem v ten den na tisíce lidu okolního, ano i zvláštní procesí

vedeno ke kostelu tomuto, k němuž lid posud rád putuje. R. 1784 byla fundace čili nadání hostiny dotčené vedlé rozkazu dvorského spolu ještě s mnohými jinými přenesena k Milosrdným bratřím do Prahy, tak aby čtyři chudé nemocné z panství Rychemburského zdarma léčiti povinni byli.

Zdá se, že *pověst není bez historické podstaty*, ale praví více než píseň, jakkoliv tato předešlého století nepřesahuje; nebo v písni nacházíme jen to, že jistá šlechtična smutně život v klášteře trávila a dědictví své otcovské chudým a církvi odkázala.[1]) To také jest asi původní tresť celé pověsti. Nové potravy k rozpředení pověsti nabyl lid, když jednou při stavbě přišli na výklenek a tam kosti některé po člověku tu kdysi zazděném našli. O tom nevěděl nikdo, že se zazdění lidé na mnohých hradech našli, poněvadž nemělo tehdá lidstvo tolikero příležitostí, aby si zpráv o nálezích podávalo jako nyní. Připomeneme v té příčině hrad blízký Svojanov, kdež se našli dva kostlivci zazdění, hrady Hradiště, Choustník, Kámen, Lipnici, Točník, Rábí a j. U mnohých hradův se na tento výklenek za doby novější nepřišlo, jiní hradové zase byli přestavováni ve starší době, a proto o kostlivcích tu zazděných nic nevíme. A tak můžeme říci, že to bylo v jisté době ku př. v 13. a 14. století obyčejem, do hradu nově založeného zazditi člověka a že se tak skoro při každém hradě dálo. Zazdění, nadání kostela v Janovičkách, podobné kolikerým jiným nadáním v Čechách (připomeneme jen rozdávání sladké kaše v Hradci, jež pověst bílou paní vykládá), a nešťastné živobytí jedné šlechtičny spojeny v jedno a potom domyslem lidským dále vykrášleny, a zapomenuto při tom, že nad padlými osobami stavu duchovního přislušelo souditi zase duchovním, nikoliv však otci, pod jehož vrchnost již jeptiška nenáležela a náležeti nemohla.

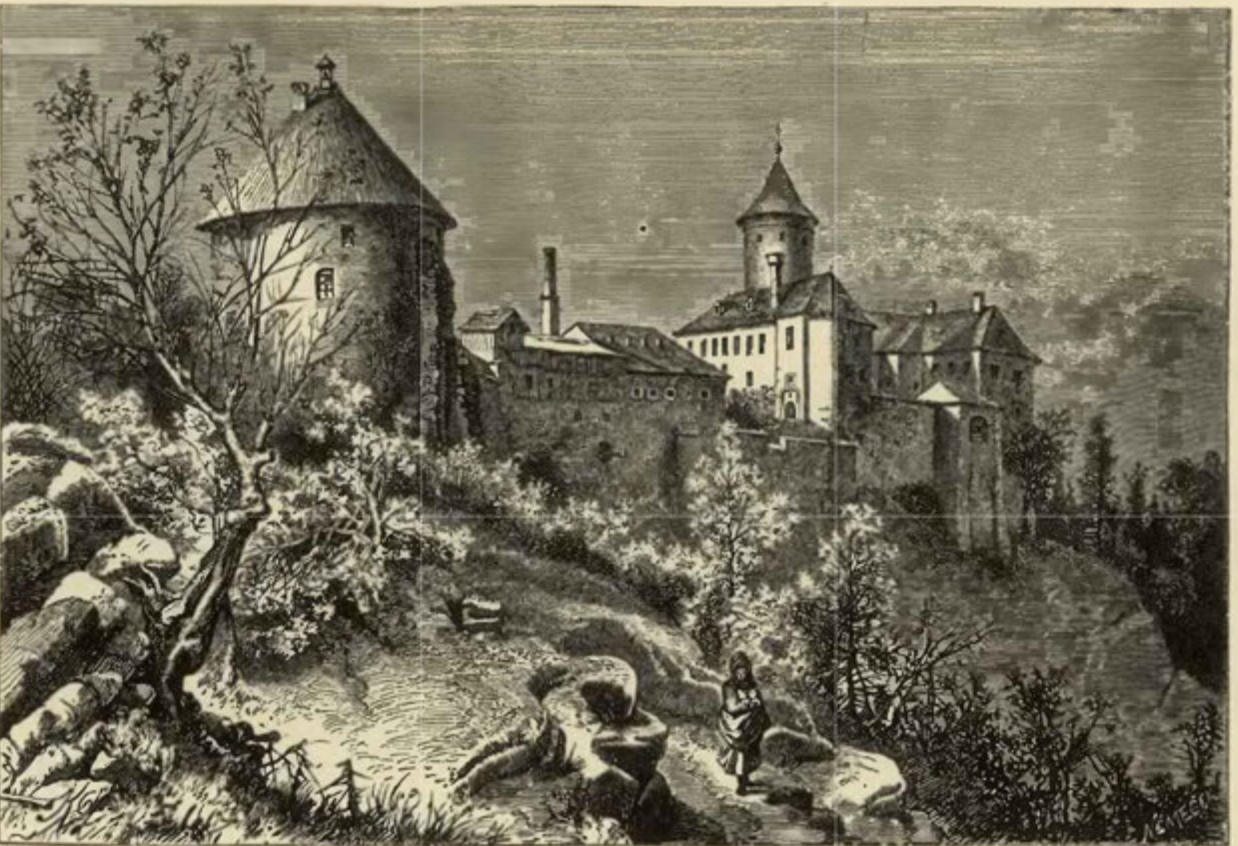
Zbývá nám jen ještě doložiti, jaké *příčiny toho zazdění* bývaly. Shledáváme v tom starodávný zvyk pohanský tak po celé Evropě rozšířený, že nemožno říci, od kterého národa svůj počátek vzal. Při zakládání totiž nových kamenných staveb, mostů, věží, hradeb atd. zazdíváni lidé do gruntů, aby stavba se nerozbořila, ale byla pevnější. Příčina toho podává se tím, že takovými stavbami nabývají lidé bezpečnosti před vodou nebo před nepřítelem, a že tudíž odnímá se zemi jistý počet obětí, které by jí jinak připadly. Aby tedy země proto se takořka nemstila, nýbrž připravena jsouc k obraně života lidského, v tom se spokojila a stála bez pohnutí, přinášel se jí napřed život lidský dotčeným spůsobem v oběť. Strašlivá tato pověra prodrala se násilně jako nezhubitelný krvežíznivý upír dlouho do dob křesťanských (u nás ještě na počátku 15. století, když byl Točník postaven), a jak mocné a rozlehlé bylo panství její, dokazují netoliko mnohé z té doby zachované pověsti, ježto se vypravují na rozličných místech o pannách a dětech ve starých stavbách zazděných, ale i skuteční kostlivcové lidští, kteří se při bourání zdí starých hradův, věží ano i kostelů nezřídka nalézají. Několik příkladů uvedeme.

V Kodani stavíce násep vzali děvčátko, posadili je ke stolu na stoličku, dali mu hračky a věci k jídlu, a co takto dítě radostně sobě hrálo i jedlo, pracovalo 12 zedníků nad ním o klenutí a při zvuku veselé hudby násep nad ním nasypali. Hračky a pamlsky dávaly se dítěti proto, i také hudba proto hrála, aby se zdálo, že se oběť sama k tomu s radostí podává. — Když počali stavěti hrad Liebenštein v zemi Durynské, zazdili v něm dítě, které matka sama k tomu prodala za hanebný peníz. Vypravuje se, že když je zazdívali, jedlo housku a volalo: „Matičko, ještě tě vidím“, a potom dále: „Matičko, ještě trochu tě vidím“, a když poslední kámen zasadili: „Matičko, již tě nevidím!“ — Také ve hradbách hradu Reichenfelsu bylo dítě za živa zazděno, což posud ukazují kameny ze zdi vynikající. Kde se to stalo, praví se, kdyby jej někdo vylomil, že by se zeď ihned sesypala.

Jak pevně a hluboko vkořeněna jest tato pověra po tu dobu v národě německém, ukázalo se při stavění nového mostu v městě Halle, kterýž teprve léta 1843 dokonán jest; neboť lid se tu vždy ještě domníval, že třeba zazditi do základu dítě. Ano r. 1571, když se stavěl hrad Reichenštein v Rakousích a toho času jedno dítě ze vsi se ztratilo, tu otec jeho domnívaje se zajisté, že dítě zazděno jest a chtěje se proto pomstiti, pána zámku zastřelil; později se našlo dítě to mrtvé v poli, kamž se zaběhlo a nemohouc vyjíti zahynulo.

Také v zemích slovanských, pokud podléhaly působení západu, zazdívání obvyklé bylo, a co pro naši věc váží, také ženštiny v oběť dávány. Při hradu Hasišteinu nachází se věže strážná, vystavená prý pro padlé panny a jich svůdce. Ale stalo se — jak pověst dí — že dcera vlastní přísného pána sama nejprve té viny se dopustila a že proto do základu věže té zazděna jest, její pak milý před věží odpraven. V této příčině důležité jest zazdění do základu a pro věc naši významné, že zazděna jest panna padlá. Aniž tomu jest na odpor, že pán hradu hledal dívku padlou; neb oběť daná zemi měla býti nevinná, jakož pak obyčejně k účelu tomuto vyhledávaly se děti. Zdaž ale může nevinnějšího člověka býti nežli

[1]) Již slovo slečna (na jehož místo do verše by se starší, ještě v 17. století užívané „šlechtična“ nehodilo) ukazuje na předešlé století, sloh pak písně jest velice nemotorný, myšlénky velmi prosté, nevyrovnající se ani myšlénkám národních písní, kteréž máme ze století 17. a 18.

Rychemburk z jihovýchodní strany.

Nádvoří na Rychemburku.

dítě, které se ještě nenarodilo? Že by věž pro padlé panny stavěna býti měla, jest nepodobno a jen od zazděné dívky přeneseno. V dobách pozdějších, když blahodějný duch křesťanství pohanské zbytky potíral, nahrazován život lidský při zazdění beránky, jinými zvířaty, vejci slepičími, pak i postavami lidskými z kamene vytesanými, aneb aspoň hlavami jich ven ze zdi vyčnívajícími, ano i prázdnou rakví. [1])

V památkách Berkovských *nenacházíme dokladu k dotčené pověsti.* V posledním pořízení Vácslava nejstaršího Berky z Dubé († 1600) nachází se zpráva o jedné slečně Berkovně a sice takto:

„A ačby snad panna Veronyka sestra má ještě nevdaná a nevybytá, jestli by mě pán Bůh od smrti dříve než jí uchovati neráčil, k tomu poručenství nad statkem a dítkami mými právo jmíti chtěla, však když v dluhy ode mne lidem povinné, kteréž obzvláštně v jedněch kněhách ode mne sepsány i vůbec všem povědomy jsou, nahlídne, práci při spravování statku, úrokův i sum hlavních, ano také i to, že by ten statek k dobrému syna mého nebo synův mých zaručiti a z něho počet činiti musila, sobě rozváží: mám tu naději, že to sama jako rozumná uznati moci bude, že by jí jakožto osobě ženského pohlaví to poručenství málo užitku, než mnoho práce a zaneprázdnění i se škodou dítek mých přineslo, protož za to mám, že se toho poručenství v ničemž ujímati nebude, než při této jisté vůli mé že toho všeho zanechá, začež já také ji i velice prosím. A aby láska a důvěrnost má k ní tím líp známa byla, ačkoliv jí, kdyby k vdaní přišla, toliko 2000 kop míš. dáti jměl a povinen byl, však jestliže by se téhož poručenství neujímala, z lásky jí nad to 1000 kop míš. z statku svého přidávám a tímto kšaftem svým nařizuji, tak aby svých 3000 kop míš. a v statku mém do vůle své bytnost a vychování jídlem a pitím měla a manželka má milá spolu se pány poručníky aby jí tím i také pokoji příhodnými, jakž předešle za mne, náležitě opatřovala.“

Od této slečny mohlo nějaké nadání pocházeti a na ni tuším by se píseň shora uvedená nejspíše hodila. Hrabě Lev Burjan († 1325) nařídil ve svém pořízeni, kdyby některá dcera „z vnuknutí pána Boha všemohoucího i s radou mateře“ do kláštera se dala, aby přece výpravy 5000 kop a věna 10.000 k. míš. jí dáno bylo. Později byla Anna Eleonora Berkovna abatyší kláštera Voršulinek na Hradčanech a odkazoval jí Frant. Antonín Berka 5000 fl. V posledním pořízení tohoto pána (1706, 18. dubna), jenž byl také posledním linie katolické rodu Berkovského, nachází se ustanovení, aby dědic jeho kostelíček p. Marie v Janovičkách, pokud by síly jeho a výnos dědictví stačily, z *kamene* rozšířil a obnovil. Jeť to první nám známá zmínka, kde se některý Berka o kostelíček tento stará

2. Dějiny hradu a jeho držitelé.

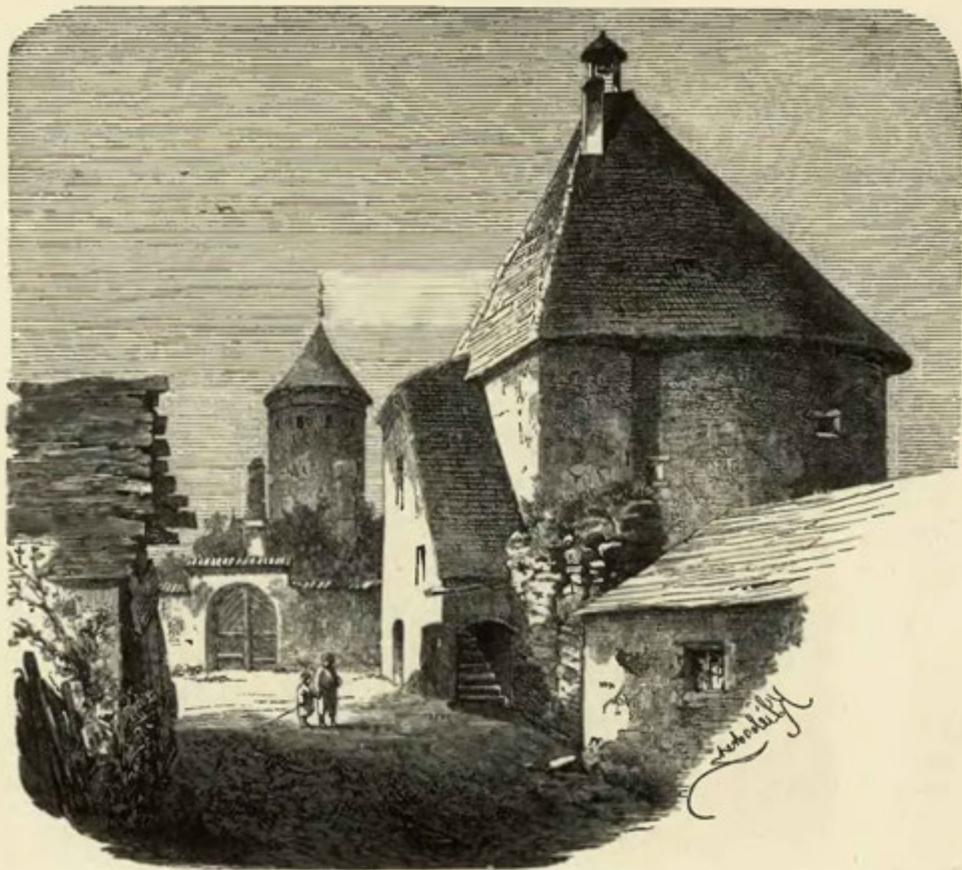
Dějiny Rychemburka nepřesahují 14. století. V 13. století ještě hrad náš ani městečko nestály; nebo v listině r. 1289, kdež jest řeč o okolí zdejším, připomíná se toliko Skuteč a nikoliv hrad náš, jak by na hlavu panství příslušelo. Panství samo patřívalo tehdá ke komoře královské a dostalo se v držení nějaké rodiny panské buď na konci 13. neb na počátku 14. století. Noví páni postavivše sobě tvrdý hrad, nazvali jej (podlé zvyku tehdejšího dávati sídlům panským jména německá) Richenburg čili Reichenburg, bezpochyby proto, že jej v krajině lesnaté postavili, neb názvy Reichenberg, Reichenau a p. dávány novým osadám na místech vymýtěných.

Nejstarší nám známý držitel hradu byl *Tas z Rychemburka*, jenž žil na počátku 14. století. Jak se zdá, byl z rodu pánův z *Mrdic* nebo z *Heřmanova Městce* neb aspoň s nimi spřízněn, a dostal hrad vedlé nějaké smlouvy s *Heřmanem z Mrdic*, jemuž dlužen zůstával nějaké penize potom na hradě a panství zdejším zapsané. Když Heřman r. 1325 starší své syny odděloval, dal jim za díl otcovský řečené peníze, jimiž se dva z pěti bratří podělili. Naopak měl Tas s chotí svou Lidmilou nějaká zboží v Městci Heřmanově, jež prodal r. 1328 na jistý spůsob probošťu a kapitule Vyšehradské. [2]) Po nějakém čase nabyl hradu našeho *Beneš z Vartemberka*, jenž se poprvé r. 1349 jakožto pán na Rychemburce připomíná. Asi r. 1350 daroval služebníku svému Mikuláši soud rychtářský v městečku svém Hlinsku se všemi důchody, totiž viny či pokuty soudův malých i velkých, role, krčmu, lázeň, krámy masné a chlebné a j. v. Bylť dotčený Beneš z rodu vzácného a zámožného; otec jeho byl Beneš, pán Veselský, a bratří hojnými statky vládnouce, zaujímali přední místa mezi šlechtou Českou. Když Beneš náš zemřel, darovali bratří jeho Čeněk, jenž byl křižovníkem Svatomářským, a Jan dědičný pán na Veselém statky své v Jeseníku konventu Svatomářskému

[1]) Heber, I. díl. Lumír r. 1852 str. 691. Časop. mus. 1848 str. 33 atd. V Táboře našli r. 1879 bourajice branku zazděné vejce. Odtud pověst, že dávali dříve do malty bílky. [2]) V DD. XXI. 199 (viz Reliq. tab. I. 403) čte se „super castro Rychenburg castro Tasonis“, i list r. 1328 posud v archivu Vyšehradském chovaný má čtení „Richmburch“. Na Moravě nacházíme r. 1353 a potom bratří *Viléma* a *Záviše s Rychemburka* (de Rychenberg, de Rychumburch), jež nazývá Beneš Mrdický svými bratřími; i jim zapsal r. 1353 díl svůj na některých vesnicich (Dsky Olomouc. II), jež pak oni roku 1355 prodali. Kromě toho držel Vilém až do r. 1361 dvůr Ostupovice. (Viz dsky Olom. 18, Brněn. 23, 25, Volného topografii Morav. V. 187.)

jinak Johannitův v Praze, aby se za duše zemřelých modlili. Darování to se stalo před r. 1361, kdež byl i Čeněk již mrtev. [1])

O několik let později byl Rychemburk v držení slovutných pánův Pardubských. Soudíme o *Vilémovi z Pardubic* jinak *ze Staré,* jenž byl bratrem Arnošta arcibiskupa Pražského, že seděl první toho rodu na Rychemburce. Zemřel po r. 1387 a poněvadž jeden jeho syn *Kunrat* neb *Kuník* ještě před ním se světa sešel, zdědil vše jmění otcovské druhý syn jeho *Smil Flaška z Rychemburka.* [2]) Pán tento žil za mládí svého v Praze při dvoře slavného strýce svého i slyšel mistry na novém učení Pražském, kdež dosáhl i bakalářské hodnosti. S jistotou téměř tvrditi lze, že dobře znám byl s králevicem Václavem. Nebo když tento vstoupil r. 1378 na trůn otcovský, věnoval mu Smil Novou radu svou, báseň allegorickou spůsobu zvláštního, v níž zvířata králi lvu při jeho nastoupení rozličné dobré a prospěšné rady udílejí.

Rychemburk. Bašta na plánĕ číslo 3.

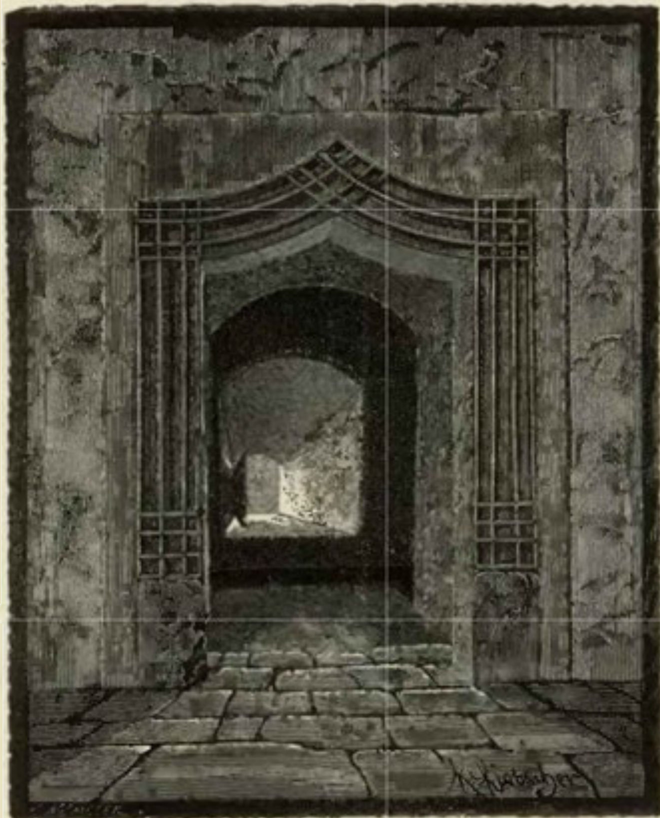
Hrad náš byl Smilovi milým a jediným sídlem, od něhož také příjmění své brával. Jako mnozí svědomití a v hospodářství opatrní páni dbal Smil toho, aby o svém statku ještě za živobytí svého pořídil. Vložil tedy r. 1392 dne 8. června zápis ve dsky zemské, že prodává Rychemburk hrad, městečka Skuteč, Hlinské a Svratku, a vesnice, jichž bylo 58, mimo to i část bývalého zboží Pardubského Otě z Bergova a Bočkovi z Poděbrad v 10.000 kopách beze všech výminek. [3]) Než to nebyl skutečný prodej, nýbrž odevzdání k věrné ruce jako bývalo tehdá zvykem, když se chtěli ohraditi proti všelijakým nepředvídaným zmatkům. Nebo shledává se, že Smil r. 1396 opět s panstvím Rychemburským volně nakládal a části jeho odprodával.

[1]) Archiv Svatomářský, Šneidrovy dějiny Benátek, str. 42. Paprocký (v st. pan. 277) podávaje výpis z listu na rychtu v Hlinsku položil rok 1503, my však prohlédajíce k ostatním zprávám domníváme se, že se má převrátiti v rok 1350. (Tím se opravují zprávy v Adamkově vypsání Chrudimska str. 15, 25.) [2]) Viz Pam. arch. IX. 249. Jen jednou se připomíná „Kuniko filius Wilhelmi Flascze de Pordubicz." (Acta judic. 1377—1379 f. 67 v archivu kapitulním.) [3]) Rel. tab. I. 547, kdež se jednotlivých vsí dočteš. Stranná splynula později s Hlinským. O ohradě u Leštinky viz Pam. arch. IX. 250. Též srov. rel. tab. I. 562, DD. 20, str. 134.

Ale odprodávání dvorův kmecích a platův na nich svědčí, že se panu Smilovi nedostávalo peněz a že si proto na statky své peníze dlužil. Projezdil mnoho s jednotou panskou, ale přál také lidem nuzným a chorobným; ve Skutči trvá po něm památka v kostele špitálském, jejž r. 1387 vystaviti dal od stavitele Peška Loutky. [1])

Ve přích r. 1394 mezi králem a pány vzniklých nespatřujeme Smila při straně královë, ač se s ním dříve přátelil, nýbrž r. 1395 přistoupil k jednotě panské a stál odtud proti králi. Když strana jeho roku 1396 přání své provedla, stal se Smil nejvyšším písařem; ale po nějakém čase podařilo se králi protivníky své překonati a úřady svými obsaditi; takovým spůsobem přišel i Smil o svůj úřad. Přišlo to i ke skutečné válce mezi králem a jednotníky v Chrudimsku osedlými. Spojiv se Smil s biskupem Litomyšlským, přitrhl ke královskému hradu Potšteinu, obmýšleje jej opanovati, ale nic nesvedl. Teprv r. 1399 úřad svůj ujal a v užívání jeho až do své smrti zůstával. R. 1402 jat byl král Václav od Sigmunda bratra svého, a uvězněn ve Vídni, po čemž v zemi zase nové bouře nastaly. Nejtužeji se držela zajatého krále Kutná Hora, až jí Sigmund mocně dobyl. V jedné z bitek tehdejších padl Smil mezi Horou a Čáslaví r. 1403, 13. srpna. Oslaven jest jako spisovatel, avšak i ve věcech veřejných rozumem, moudrostí a opatrnou výmluvností vynikal, jsa jedním z prvních tehdejších pánův.

Po něm uvázal se v panství Rychemburské a díl Pardubska syn jeho *Arnošt Flaška z Rychemburka* při smrti otce svého ještě let nemající, později nejv. mincmistr kr. Č. Ten r. 1413, 21. března na všecka dědictví svá, jako hrad Rychemburk, městečko Skuteč, tvrz a městečko Hlinské, na zboží Pardubské, co tu ještě držel, a právo své na Chlumec přijal *Čenka z Vartemberka, Střížka* z *Koloděj* a *Václava Frcuchera* z *Paběnic* na pravý spolek, aby všechno jmění jeho zdědili, kdyby zemřel dětí po sobě nepozůstaviv. [2]) Spečetil roku 1415 s bratrem svým Janem známou stížnost k otcům Kostnickým pro upálení M. J. Husi a pojal k manželství Elišku dceru Jana z Hradce, jíž roku 1419 dne 13. března na vesnicích svých Ranné, Vojtěchově, Pokřikově, Kladné, Miřetíně a Perarci 500 kop věnoval. Od těch časův jest horlivým, ba i vášnivým přívržencem strany pod jednou, nechtě se tuším přímo protiviti králi Sigmundovi, jakož činívali i jiní páni. R. 1420 byl jako posel Sigmundův v Praze, aby vyjednával o příměří; a třeba zde nic nepořídil, aspoň Čenka jednotníka svého k přestoupení ke straně královské přemlouval. Roku 1421 zjímal a pobil Tábory v Přelouči a Chotěboři, a připustil utracení zajatých v Chotěboři, Lošich a šachtách Kutnohorských. Na odplatu toho Žižka, vyvrátiv s Pražany kláštery Pardubský a Sezemský, zahrozil hradu Rychemburku, kteréhož však, nechtě zde při zamýšleném vpádu do Moravy dlouho meškati, ušetřil. Za to se uchystala později na hrad tím větší pohroma. Tábořì po smrti Žižkově s velikým úsilím poráželi své nepřátele v Chrudimsku a Hradecku; dobyvše v masopustě r. 1425 několik sídel, přitrhli konečně k Rychemburku,

Vězení, v němž byla prý (zazděna) slečna Berková na Rychemburce.

[1]) Životopis jeho hledej v Jirečkově Rukověti I. 194—195. Chybné udání v Pam. X. 715 o Kačně z Rychemburka opravujeme ve výpodu na str. 34. Byla manželkou tuším Čenka z Vartemberka. (DD. XIV. 222.) [2]) Rel. tab. II. 98. Spolku toho nešetřeno potom z příčin neznámých.

jejž mocně opanovali.[1]) Osadili jej dobře posádkou, jíž velel 1427—1432 a snad i později udatný jich hejtman *Jiřík Kroměšín* z *Březovic*, drže okolí daleko široko pod holdem.[2]) Když táhli Táboři r. 1432 do Slezska, byl Kroměšín s nimi. Arnošt zůstal snad na svém zboží pokleněném až do své smrti, nazývaje se toliko jeho pánem.

Nástupce jeho a bratr *Jan Flaška* z *Pardubic* připomíná se jednou jen, a to roku 1139. Tehdá (dne 7. července) zapisoval *Menhartovi* z *Hradce*, *Hynkovi Krušinovi* z *Lichtenburka*, *Jiříkovi* z *Kunštatu*, *Janovi* z *Mochova*, *Arnoštovi* z *Humpolce* dluh 10.000 kop na Rychemburce hradě, „jako otec mój dobré paměti držal", a slíbil jim zboží ta ve dsky vložiti.[3]) Bylať věc ta jen právnickým obmyslem, aby se králi ztížilo provedení práva odúmrtního. O tomto zápisu úplně platném arci se nic nevědělo v královské kanceláři, když Jan asi na podzim t. r. zemřel. Král Albrecht totiž daroval roku 1439, 14. října „hrad Rychemburk, kterýž někdy byl Flaškuov z Rychemburka a po jeho smrti spadl na krále", *Kašparovi Šlikovi* z *Holiče* a *Haškovi* z *Valšteina*, udíleje jim zároveň odumřelý hrad Hradištko. Pochybujeme, že by kdy pánové tito byli přišli v držení Rychemburka, ačkoliv dědici jich ještě r. 1454 práva svého se neodříkali. I věřitelé svrchupsaní táhli se na zboží Rychemburské; ano jeden z nich, Menhart, vyprosil si veškerý královský nápad na tom zboží, aby si je ujistil. Že ostatně královská kancelář věřitele svrchupsané uznávala za pravé dědice, dosvědčí právě vypravování r. 1454. Z věřitelův byl pak předním *Hynek Krušina*, poněvadž nápad po něm r. 1454 pokládán jest za nejdůležitější. Ale již r. 1443 držel Rychemburk *Jan Pardus* z *Horky* a z *Vratkova*.[4])

Pardus býval hejtmanem Táborským, než toče pláštík po větru, v bitvě Lipanské opustil kalich i vůdce svého Prokopa a u krále Sigmunda odměny hledal. Ten mu toho rád vzpomínal, dada mu zápisně r. 1436 zboží kláštera Podlažického; za to pomáhal Pardus králi proti Táborům, ale nikdež se mu šťastně nevedlo; u Hradce byl poražen a na Moravě od Táborův zajat. Teprve r. 1440 nabyv svobody, věrně se přidržel Jiříka z Poděbrad a strany jeho, jíž také do pole provázel pod korouhví Zdeňka z Postupic; zejména jej nacházíme roku 1450 na poli u městečka Mýta, odkudž poslány listy odpovědné jednotě Strakonické. R. 1452 volil Jiříka za gubernátora. Na Rychembursku uvedl ke všem farám kněží husitské; hejtmané zdejší Kryštof Stonek z Herštorfu († 1452) a Václav Skutecký, purkrabě Čáslav a Hych z Ranné byli dobří kališníci. Když začala práva zemská a dvorská po nastoupení Ladislavově před se jíti, vyprosil si Pardus na témže králi nápad jeho na dílu zboží, jež někdy Hynek Krušina z Lichtenburka držel, totiž hradu Rychemburce s příslušenstvím (1454). Proti tomu ozývaje se Arnošt z Leskovce (z Humpolce) za sebe i za sirotky Janovy z Hradce, jichž poručníkem byl, odpíral provolání toho zboží v městě Mýtě předsevzatému. Ve při o to povstalé dal soud dvorský r. 1456 dne 1. června Pardusovi za právo. T. r. 8. listopadu zveden jest Pardus úředníky dvorskými na panství[5]) a odhadáno mu v 6000 kop gr. č. Jiříkovi z Poděbrad Pardus vydatně pomáhal, ale velkých bouří za posledních let panování krále tohoto se nedočkal. Roku 1462 dne 22. ledna ještě byl smlouvu učinil s Vaňkem z Miletínka na zdělání rybníkův a asi r. 1465 zemřel. Poručníkem dětí jeho stal se Zdeněk Kostka z Postupic a co takový povolil r. 1466, 21. dubna Skuteckým, aby k užitku špitálu jich 2 krámy řeznické vystavěti mohli a vrátil špitálu tomu dvůr a zahradu kdys odňatou.

Vilém Pardus z *Vratkova* (bezpochyby vnuk Janův?) držel Rychemburské zboží ke sklonku 15. století. Václav Skutecký r. 1470 byl za něho hejtmanem panství. Dědicův nemaje postoupil zboží mateři své *Anežce* z *Chlumu* a z *Košumberka*. Tato paní byla sestra dvou bratří později proslulých, Albrechta a Slavaty z Chlumu; nežli si byla vzala p. Pardusa, provdána byla za Bernarta z Petrkova (1488) a po smrti druhého manžela provdala se po třetí za p. Šťastného z Valdšteina, kterýž byl v nezletilosti bratří Slavatův nějaký čas též správcem zboží Košumberského. R. 1500 učinila Anežka milost Skuteckým, aby mohli budoucně sůl k obci kupovati.[6]) Toho roku odkázala posledním pořízením (30. října) zboží

---

[1]) Palackého děje husitské II. 23, DD. 21, str. 283. [2]) Palacký urkundl. Beiträge II. 315. „Girzico de Brziezewicz capitaneus in Reichenburg". Bezold, K. Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten II. 164. („Der Kromyesyn hat inne die aptai zu Podlazicz und hern Flasken haws Richenburg.") [3]) DD. 20, str. 159, arch. č. II. 206. Na hradě zdejším se zdržoval r. 1438 Hych z Ranné, „hejtman kraje Chrudimského a Mýtského". (DD. 25 f. 116.) [4]) Pam. arch. IX. 249. Hlinští byli totiž koupili od Arnošta z Rychemburka lesy, rybníky a louky řeč. Balkovské, o něž měli při s Janem Pardusem, jež urovnána teprv r. 1443, dne 10. června.

[5]) V odhadu líčí se takto panství: hrad Rychemburk, Předhradí s rychtou a vsi Daletice, Bezvěčí, Lažany, Štěpánov, Lhota, Kamenička, Janovice, Rabouň, Rvasice vše pusté, Chlum, Dolany, Brdo, Zhoř, Hněvětice, Miřetín, Lešany vsi celé s podacím v Předhrádí, Skuteč městečko s rychtou a vsi: Žďár, Radčice, Leštinka, Malinné, Skutečko s podacím v Skutči; Perarec ves s rychtou a podacím a ves Kutřín; Rybné s mlýnem a Otradov s podacím, vsi celé s rychtami, Kamenice ves celá pustá, Šanov a Moravská Rybná vsi pusté, Krouna ves s rychtou a ves Oldřiš, Kladno s rychtou a Dědová; Svratka městečko celé s rychtou a ves Svratuch, polovice vsi pusté Křižákova, Herarec ves, což po řeku Švarcovu, Raichlova Kamenice ves celá s rychtou a vesnice Chlumětín, Lhota, Přerostlé, Blatné, Jeníkov; Hlínsko městečko s rychtou a vsi Stranná, Studnice, Chlum, Vitanov, Kouty, Hamr v Přerostlém; Ranná ves celá s rychtou a vsi Oldřetice, Pokřikov, Vojtěchov, Holetín, v Mrakotině plat, Zbožňov ves celá, Radim s rychtou, Ložice, Bělá vsi celé, poplatníci tito: v Martinicích 1, ve Štěnci 2, v Srbcích 3, v Luži městečku 1, ve Zdislavi dvoje sedění, jedno svobodné a druhé platné, Evanovice ves zápisná a některé vsi Pardubské. (DD. 16, 21; 23 G. 4—5.)

[6]) Kopiář Pernšt. str. 206, Jelínek, děje Litom. II. 48, Pam. arch. IV. a. 51, liber memorab. a. 1661 v Litomyšli.

Rychemburské s příslušenstvím, jak jí dsky od n. Viléma z Vratkova „syna mého“ šíře svědčily, na jisté výminky synu svému *Jindřichovi z Valdšteina* a na *Skalách*, a darovala mu také vsi Mrakotín a Holetín; Albrechtice poručila dcerám svým Markétě a Mandaleně. Zemřela brzy potom r. 1501.[1])

Jindřich řeč. Šťastný byl na poddané své laskav; r. 1511 dovolil obci Hlinské, aby do obecního rybníka při městečku vodu z Chrudimky vésti mohli, začež si vymínil husu o sv. Martině a plec o velkonoci. Týž pán pojal k manželství Markétu z Vartemberka, s níž splodil dva syny a dceru Kateřinu († 1542). Když byl roku 1537, 2. července zemřel, rozdělili se synové o zboží po otci tak, že Karel dostal zboží Skalské a Zbirozské, Vilém pak hrad Rychemburk s předhradím i se vší ohradou a městečkem, městečka Skuteč, Hlinsko a Svratku, a všechny vesnice.[2])

Ujav Vilém panství, míval rozličná jednání soukromá i veřejná. Roku 1544 lidé jeho jedouce z Budějovic se solí přijeli do Černovic právě po ohni, a když tu chtěli noclehem býti, mluveno jim od některých sousedův, aby sobě koně i jiný statek opatřili, že před ohněm bezpečni nejsou. Nazejtří bojíce se též lidé zlé příhody a pospíchajíce, zapomněli mýto neb clo dáti a pro nedání jsou pak od rychtáře a lidí páně Rožemberských zjímáni. Propuštěni jsou sice potom, ale na rukojemství. Když byl Vilém o tom panu Petrovi z Rožemberka zprávu učinil, přišla odpověď: „Poněvadž praví, že jsou toho zúmysla neučinili, že jim to pán promíjí, mýto ale aby dali a toho se více nedopouštěli.“ Rok před tím (1543, 19. září) byl Vilém pořízení o statku a dětech svých učinil. Psáno tam, aby byla manželka jeho Mandalena ze Chlumu a z Košumberka vrchní poručnicí dvou synův a dcery Anéžky († 1553) až do let svých změnění a někteří zejména uvedení páni aby jí v tom radou pomáhali; věna jí připověděno 2500 kop.[3]) Než pořízení to, pokud se týkalo Rychemburka, zůstalo jalovým, neb zrušeno událostmi následujícími.

Pozdvižení stavův r. 1547, v němž také Vilém účastenství měl, splodilo mu hořké ovoce. Viněn potom z toho, že lid svůj z panství stavům na pomoc posýlal, osoby od stavův volené vyhlašoval a tím mocnost a vrchnost královskou všetečně podjímal. I odsouzen jest všeho statku svého. T. r. dne 18. srpna hrad Rychemburk s předhradím a panstvím králi vzdal a v moc uvedl, a z milosti mu dáno za to panství Bydžovské, avšak v manství a pod léno. Nicméně mu (bezpochyby na přímluvu vzácných osob) i pobytu na Rychemburce povoleno a tuším i panství, k němuž vsi od města Poličky postoupené připojeny, na jisté výminky a proti platu ponecháno. Vilém zemřel r. 1552; téhož roku o sv. Václavě zemřela i máti jeho Markéta a oba jsou pochováni v Lažanech.[4]) Paní Mandalena měla po smrti manžela svého nemalé těžkosti. Majíc od manžela svého 2500 kop věna na panství Rychemburském odkázaných a mimo to k požadování 750 kop, které byl n. manžel její k sobě od bratra jejího přijal, hned po smrti Vilémově toho vyhledávala, aby poslední jeho pořízení ve dsky zemské vloženo bylo a tím platnosti nabylo. Poněvadž pak úředníci desk zemských dobře věděli, že panství králi propadlo, nechtěli v té věci bez nařízení královského nic před se bráti a proto vkladu nedopustili. Vidouc Mandalena, že nyní v ničemž opatřena není, vznesla žádost na nejvyšší úředníky zemské jich prosíc, aby jí neopouštěli. K žádosti té po nějakém čase svoleno a pořízení r. 1553 ve dsky zemské zapsáno. Mandalena tím aspoň dovedla, že to, co dříve Rychemburka se týkalo, nyní pro Bydžov platilo.

Král Ferdinand zastavil roku 1552 dne 12. ledna panství Rychemburské Jáchymovi z Hradce, Jiříkovi z Gerštorfu, Petrovi Janovskému ze Soutic, Marjaně Robmhápové ze Soutic a Valšovi Robmhápovi jakožto *poručníkům dětí n. Sigmunda Robmhápa ze Suché*, ani mu byli k potřebám jeho 10.000 kop gr. půjčili. Položena při tom výminka, aby zástava jen pro léta 1552—1553 platila a poručníci aby v tomto čase do komory královské 700 kop ve lhůtách polouletních zaplatili. Co se potom s Rychemburkem dálo, není známo; teprve po několika letech (vkl. 1558, 20. prosince) prodal král Ferdinand zámek Rychemburk s předhradím, pivovarem, sladovnou a s celým panstvím *Zdeňkovi Berkovi* z *Dubé* a z *Lipého* za 19.000 kop.[5])

Zdeněk Berka byl hejtmanem kraje Chrudimského, později nejv. sudí, tajnou radou, komorníkem a nejv. podkoním Viléma knížete Bavorského. Zemřel roku 1572 dne 23. září a pochován jest v kostele Lažanském, kdež mu pomník postavili čtyři jeho synové *Václav* nejv. komorník, *Zbyněk* potom Pražský arcibiskup, *Ladislav* pán na Meziříčí a Jaroslavicích a *Zdeněk* nejv. komorník za Moravě. Václav jakožto nejstarší spravoval panství po smrti otcově. Míval soudy časté; tak ku př. pohnal r. 1577 Burjana Špetle z Janovic, poněvadž tento rychtáře Týneckého, člověka Václavova kyjem v hlavu a na záda zbil, až k zemi připadal. Ale Václav jsa v mladosti své bujné krve, také o mnoho lepší nebyl. Roku 1578 se nepohodl na Rychemburce s Prokopem Pionkockým z Běloblot, i odtrhnuv tomuto kord, který měl připásaný, jej zbil a sepral.

---

[1]) Arch. český V. 575. Purkrabí na hradě byl r. 1500 jakýsi Kubeš. (Kn. městské v Chrudimi.) [2]) DZ. 5 F. 2. Jména vesnic v Pam. arch. X. 461. [3]) Kopiář v arch. Třeboň. DZ. 11 B. 15. [4]) Sněmy II. 412—414, 423, 430, 465, DZ. 8 F. 25, Pam. I. 171. O následujícím archiv Hradecký. [5]) DZ. 10 E. 13 a 49, J. 4, 13 E. 16, Pam. arch. X. 477, 479. Úředníkem byl 1579 Václav Javornický z Javorníku, hejtmanem r. 1580 Tomáš Kaška Skutecký.

Tuhou při měl Václav s Adamem Sobkem z Kornic. Na zboží Kamenickém zdržoval se Jan Holub hamerník, který byl od n. Zdeňka Berky z panství Rychemburského vyhostěn a potom od Absolona otce Adamova na panství přijat. O tom Václav nevěda, žádal Adama, aby mu dotčeného poddaného a pokutu za přechovávání cizích poddaných vyměřenou vydal. Když odpověděl Adam, že Jan již poddaným Berkovým není, žádal Václav, aby mu přípis hodnověrný zhostu (t. j. listu na propuštění) na téhož hamerníka pod pečetí svou odeslal. K tomu odpověděl Adam roku 1573, že se mu tak učiniti nevidí, než jako prve tak i nyní pánu oznamuje, že nadepsaný Jan Holub od n. otce páně otci jeho propuštěn jest a kdyby toho nebylo, aniž že by chtěl jej sobě osobiti. Tato papírová válka trvala potom ještě devět let. Ke mnohým žádostem Václavovým, aby Holuba po poddaných (t. j. v průvodu jich) odeslal, odpověděl Adam r. 1577, že se mu tak činiti nevidí, aby jej jakožto nějakého zločince vydával. Poslal tedy Berka ceduli řezanou t. j. důtklivý dopis, jenž byl ve dvou druzích (t. j. exemplářech) napsán, spodní část pak vyřezána tak, že cedule ceduli pokrývala, a to se stalo proto, aby se mohly obě před soudem srovnati. K této ceduli odpověděl Adam zase cedulí řezanou a sice takto:

„Já Adam Sobek z Kornic a na Trhové Kamenici na ceduli řezanou a poselství, kteréž ste ke mně i na místě p. Zbynka bratra V. Mti. léta nemajícího i na místě p. Zdenka a p. Ladislava bratří V. Mti. mladších let nemajících učiniti ráčili o Jana Holuba hamrníka, kteréhož poddaným V. Mti. jmenovati ráčíte, toho abych V. Mti. vydal a pokuty 25 kop gr. položil, a jakž táž cedule to v sobě šíře zavírá. Na touž ceduli a takové poselství tuto odpověď dávám: že tomu, aby týž Jan Holub hamrník poddaný V. Mti. býti měl, odpírám, ale pravím, že jest člověk, poddaný můj od p. Zdenka Berka, p. otce V. Mti. dobré paměti p. Absolonovi Sobkovi otci mému jest ústně propuštěn; a od toho času až do smrti své p. otec V. Mti. se jest na téhož Jana Jakuba hamrníka více nepotahoval, ale že poddaný můj jest, k tomu se jest psaním svým přiznával a mě, abych na něm jako na člověku poddaném mém dluhu dopomáhal, jest žádal a napomínal, o čemž sami dobrou vědomost míti ráčíte; nebo sem předešle léta 1577 V. Mti. to vše psaním svým oznamoval ano i přípis téhož psaní od p. otce V. Mti. mně učiněného sem poslal. Z té příčiny ani vydáním téhož Jana Holuba ani také pokutou povinen nejsem V. Mti. a byl bych toho vděčen, abyste sebe i mne již více tím zaneprázdňovati neráčili. Tou odpovědí se spraviti ráčíte. Dána cedule pod pečetí mou na Trhové Kamenici.“

Znak Valdšteinský na dvoře zámku Rychemburského.

Zatím Jakub zemřel a dlouhé ústrky mezi obojí vrchností podpalovány tím, že se ke jmění jeho někteří poddaní z Rychemburska hlásili a Václav cedulí řezanou žádal, aby Adam jmění jeho opanované vydal. K tomu on odpověděl (1582), aby on Adam v hamr po Holubovi pozůstalý, ve svršky, hotové peníze vkročiti a sobě osobiti měl, tomu že odpírá. Věc podána konečně r. 1585 na soud komorní k rozeznání. Zatím však přibyli noví soudové. R. 1585 při času sv. Ducha v noci přišli poddaní ze vsi Vortovy a Studence na grunty Rychemburské, zejména louku řečenou Přísežnici, která jednomu poddanému náležela, a tu trávu posekavše a shrabavše ji na vozy nakladli a odvezli. Z těch příčin dotazoval se Václav pána jich Štěpána Střely z Rokyc, z vůle-li a poručení jeho jsou ti lidé té výtržnosti se dopustili čili sami o své újmě, napomínaje jej, aby tu výtržnost k nápravě přivedl. K tomu odpověděl Štěpán, že on dotčeným lidem nikdá toho neporoučel ani toho nepovoloval, aby oni nočně měli choditi na jakou louku. Ale že tím nebyl Václav spokojen, poslal druhou ceduli řezanou, k níž odpověděl Štěpán, že při své předešlé odpovědi všeho zůstavuje. Nezbylo tudíž Václavovi nic jiného, než pohnati Štěpána, aby dotčené lidi na soudě komorním postavil. [1])

Mezi těmito ústrky a kyselostmi projednána také pořádnost po otci i po mateři držitelův. Nemohli se spolu shodnouti, jakou náhradu by měl Václav bratřím dáti a co se každému z nápadu po mateři dostati má. Tu je povolal pan Vratislav z Pernšteina k rokování smírnému na zámek Litomyšl a přibrav k sobě Mikuláše Lobkovského, Zbyňka Berku a Václava Plesa, vypověděl roku 1582 na den sv. Brigity, že má Václavovi zůstati zámek Rychemburk, ostatním dvěma bratřím že mají býti z panství Václavova peníze vyplaceny, a sice každému po 7500 kopách č. Václav koupil roku 1572 od Jana Martinkovského z Roseče tvrz a městečko Budišov s panstvím, na čemž hned choti své Aléně z Meziříčí

[1]) Reg. 20 F. k. s. O. 8—16, 27 F. k. s. f. 27—28 a 111—112.

a z Lomnice na Bytišce a Novém Veselí († 1585) 10.000 fl. uh. věnoval. Po její smrti pojal v druhém loži Markétu z Lípy, jíž věnoval r. 1586 6250 kop na dvoru popl. a vsi Úřečicích, vsi Vejvanovicích s podacím, Dvakačovicích, Zásadí i s lesem Bor řečeným. V Čechách přikoupil 1579 ves Čankovice a manželka jeho Markéta koupila r. 1596 vsi Chlum a Vortovou. Na Moravě nabyl ještě větších statkův, 1593 Osova, 1596 Nového Ořechova. O správě panství Rychemburského za dob jeho a o hradě samém není nic známo, za to jsme velmi dobře o tom zpraveni, že Václav nikdy bujné své krve neukrotil a ustavičně k soudům do Prahy jezdil.

Starý kostel v Lažanech, v němž nalézají se náhrobky Valdšteinů a Berků z Dubé, pánů na Rychemburce.

Jan Myška ze Žlunic na Zaječicích poslal r. 1591 dne 22. září k Václavovi na mlýn jeho Ouřetický do obydlí škartu na půl archu papíru napsanou, nespečetěnou, ušpiněnou, s podpisem v ní jména a tytule jeho Myšky a zevnitř byl nápis: „Jeho Milosti pánu panu Václavovi Berkovi z Dubé a z Lipého k šťastnému dodání.“ V té škartě činil Myška zmínku o dřívějším přímluvném a přátelském učinění od něho k Václavovi na žádost Matouše Karlova člověka poddaného jeho Myšky o Alžbětu Pudilovou, poddanou Václavovou, aby se Karlovi k stavu manželskému dostati mohla a na grunty jeho Myšky propuštěna byla; více pak Myška odměnou i jiným dobrým přátelstvím Václavovi se zakazoval. Avšak na té škartě mezi jinými slovy i ta slova byla doložena: „Což mi nemálo s podivením, ale dost stížné a litostivé jest, že mě takové zlehčení a *zapírání* přátelstva, na kteréž ste mne častokráte zbezpečili a skrze to také k přátelským zámluvám přivedli, bez všeliké příčiny potkalo.“ Slovo „zapírání“ dotklo se Václava tak, že pohnal Myšku k soudu zemskému, vině jej, že jej „nevinně zhaněl nemaje se toho proti právu a zřízení zemskému dopustiti a jeho Václava, kterýž jest s pravdou vždycky bohdá a ne s zapíráním vůkol šel a jde, tak haněti.“ Myška se vymlouval, že se žádného hanění nedopustil a že tak psal, to že se stalo proto, že první jeho přátelské psaní v té

příčině Václav přijav přečetl, něco v něm přemazal a zapečetěné sekrytem svým zase Myškovi na posměch a zlehčení osoby jeho odeslal.

Vývod Berkův z Dubé pošlosti katolické.

Jindřich Berka z Dubé na Dřevenicích † 1541, 8. Jan.

Zbyněk 1545 † 1578 ψ Veronika z Lobkovic — Zdislav 1545 — Zdeněk 1545 † 1572, 23. Sept. na Dřevenicích a Rychemburce ψ Kateřina z Biskupic — Ondřej 1545 — Václav 1545—1553

Václav mladší † j. 1612 na Zákupech — Václav nejstarší † 1600, 6. Jul. ψ 1. Aléna z Lomnice † 1585 2. Markéta z Lípy 1586 — Zbyněk 1572 † 1606, 6. Mart. arcibiskup — Ladislav na Meziříčí 1572 † 1613 ψ Eliška ze Žerotina † 1611 — Zdeněk 1572 † 1594 na Meziříčí ψ Zuzana Heltovna z Kementu — Veron… 160…

Zbyněk 1612 — Zdislav opat † 1648 — Jiří Václav 1612 — Jan Jindřich 1612 — Václav Ignác 1612 † j. 1647 ψ Apolona Horn. z Dobročovic — Václav 1594 na Budišově — Leo Burjan † 1625 na Rychemburce ψ Františka z Fyrštemberka † 1644 — Zdeněk Leopold 1613 — Zachař — Zdislav — Jan Jetřich 1624 † j. 1637 na Meziříčí — Anna Ma… 1637—1… ψ Khy…

Bohuslav Ferdinand na Rychemb. 1650 † 1654 ψ Marie Eliška ze Vchynic † 1680 — Matěj Ferdinand na Rychemburce † 1644, 20. Aug. — Ladislav 1644 na Rychemburce

Františka Božena Rosalie † j. 1714 ψ Vilém ze Vchynic — Terezie

Václav zván býval potom v listinách Václavem nejstarším, jsa tehdá JMC. radou, a jak již řečeno, nejv. komorníkem kr. Č. Zemřev roku 1600, 6. července, byl první v Berkovské hrobce v kostele sv. Víta v Praze pohřben. V držení Rychemburka následoval nyní *Lev Burjan Euseb Berka z Dubé*, nad nímž pro nezletilost jeho byli poručníky Markéta Berková z Lípy, Zbyněk Berka arcibiskup, Ladislav Berka, kteříž sice odprodali zboží Slavkovské n. Václavovi náležející, ale za to (1601) ves Skalici s dvorem popl. a ves Blansko od poručníkův statku n. Jindřicha Slavaty přikoupili.[1]) Uvázav se Lev v držení Rychemburka, rozmnožil jmění své přikoupením r. 1614 statku Rosického a Úřetického, r. 1622 panství Dačického a r. 1623 statku Slatiňanského. Jako katolík a věrný přívrženec rodu Rakouského věrně stál při císaři Ferdinandovi II. Hledě Moravu při věrnosti zachovati a zkusiv proto mnohá protivenství od stavův Moravských, odměněn jest potom hojně. Napřed obdržel úřad děd. maršálka po Pertoltovi z Lipého na Krumlově, jenž byl odsouzen co přívrženec Fridricha Falckého, a i jiné úřady a titule; zjednal si mimo to i povýšení ve stav hraběcí (13. února 1623). Z Rychemburka a z některých jiných panství svých zřídil svěřenství pro katolické potomky rodu Berkovského.[2])

Po jeho smrti (1625) spravovala manželka jeho *Františka Hippolyta Eusebie* hrabínka z *Fyrštenberka*, an syn byl nezletilý, veškeré fideikomisní zboží (Rychemburk, Rosice, Slatiňany, Dačice, Budišov). Vedlé pořízení n. manžela svého měla 40.000 ss. gr. věna i s obvěněním na Slatiňanech a Rosicích, a to tak, aby jí ze statkův těchto ročně 10.000 kop vycházelo, mimo to však, kdyby jí i celá ta suma vyplněna byla, aby přece na statku Slatiňanech své obydlí měla a jeho užívala až do smrti své; jestli že by se jí to nevidělo, aby v Praze v domě Berkovském na Malé straně zůstávala, avšak potom Slatiňan synu svému postoupila a na vychování své ročně 2000 kop gr. č. obdržela.

Paní tato proslula řádem svým, o němž níže řeč bude. Syn její *Matěj Ferdinand Berka z Dubé* došed dospělosti, uvázal se r. 1641 v panství rodinná, ale zemřel již roku 1644 dne 20. srpna v Jihlavě. Téhož roku zemřela i máti jeho Františka, po čemž Fridrich Rudolf hrabě z Fyrštemberka jakožto nejbližší přítel zemřelé právní při vedl s dědici Berkovskými a to pro nedání a nevyplnění jí každoročně toho, což jí po smrti manželově vedlé kšaftu jeho náleželo; i dal se r. 1650 dne 13. září komorníkem ve Slatiňany a Rosice zvésti. Pře tato byla sice tak rozhodnuta, že Fridrich v ní, co se Slatiňan týče, křiv zůstal, avšak ježto se táhl také na ostatní zboží Berkovská, trval spor dále až do r. 1714. Mimo panství Dačické, jež si ovdovělá matka byla osvojila, přešla ostatní zboží svěřenská r. 1644 arci na dědice mužské rodu Berkovského, kteří se však o nástupnictví porovnati nemohli. Tak na př. se hlásil k nápadu Zdislav Ladislav Berka, převor kláštera Břevnovského. Ale ten shledávaje, že hrabě z Firstemberka nespokojiv se zvedením na Slatiňany, také k ostatním zbožím Berkovským se táhne, dosažení cíle svého v dáli

[1]) DZ. m. 24, též DZ. 130 G. 15 a 176 F. 16. Jak nádherně si tehdá Berkové na Rychemburce vedli, svědčí mimo jiné i to, že na samém hradě měli 3 úředníky, r. 1600 byl Jan Vrochyně hejtmanem, Fr. Gallát komandantem a Eliáš purkrabí na hradě (Adámek, Chrudimsko str. 15). [2]) Šíře o tom pojednává dílo Elvertovo Beiträge zur. Gesch. der böhm. Länder, str. LIII—LVI.

viděl; i postoupil práv svých (1647, 9. pros.) neteři Apolonii za 35.000 fl.; kdyby však ona nevešla v držení seniorátu, aby ten člen rodiny, jemuž by držení nálezem právním přisouzeno bylo, peníze ty jemu aneb dědicům jeho zaplatil. Zatím se stal Zdislav r. 1647 opatem kláštera sv. Mikuláše, kdež r. 1648 zemřel, zůstaviv nároky své řečenému klášteru. Apolonie obdržela sice r. 1650 jako poručnice dotčené statky, ale zdráhala se řečenou náhradu zúplna zaplatiti, pročež mezi ní a klášterem kyselosti a nechuti nepřestávaly.[1]) Ve skutečné držení Rychemburka byl se dostal r. 1644 *Ladislav Berka z Dubé*, jenž dlouho jej nedržev r. 1650 zemřel. Nyní vešel v držení hradu a panství *Bohuslav Ferdinand* hrabě Berka na Meziříčí, jemuž Hlinští „v nešťastné hodině, když se mu peněz nedostávalo," 400 k. půjčili; roku 1656 dne 24. června propustil jim za to, ale teprv po dlouhém jednání, prodej vína; vážné z váhy obecné o výročních trzích do té doby vrchnosti odváděné bylo zvýšeno, clo k ruce vrchnosti vybírané postoupil z polovice Hlinským a z polovice Skuteckým. Náboženskou nesnášenlivostí, která se nachází u všech Berků této linie, i on býval veden. Vstoupil ve stav manželský s Marií Eliškou Vchynskou ze Vchynic (vdovou po Štěpánovi z Vrbna a z Bruntálu, jemuž byla porodila syna Václava Albrechta hrab. z Vrbna). Jelikož ale Bohuslav brzo zemřel, vyžádala si Marie Eliška roku 1659, 25. ledna komorníka od desk zemských, jímž se dala na Rychemburk, však toliko k vychování svému zvésti; k uvázání dědičnému vyžádal si komorníka t. r. 4. června *Frant. Karel Berka z Dubé* z linie Jablonské a vešel sice v držení Rychemburka, ale jen na krátký čas, poněvadž na naléhání nápadníkův ostatních v té dlouhé při o dědictví Berkovské císař Leopold zvod Františka Karla zrušil. Zvedena jest nyní na Rychemburk prozatím k dědičnému držení Marie Eliška dotčená, jež si roku 1660, 10. července komorníka u desk zemských vyžádala.

Zazděné futro kamenné ve zdi na „katovně" ve Skutči.

Po dlouhých průtazích přiřčeno bylo panství *Františkovi Antonínovi* hrab. *Berkovi z Dubé*, bratru svrchupsaného Frant. Karla, jenž dal plnou moc mateři své Eleonoře Marii před tím Berkové, nyní Nosticové z Lobkovic, aby se ve jménu jeho v Rychemburk uvázala, což ona také r. 1669 dne 29. října učinila.[2]) Dotčený hrabě držel potom Rychemburk, Rosice, Dačice, Jablonné, Nemeslovice, byl c. k. radou, komořím, kr. místodržícím a soudcem zemským, při tom také vedlé císařské milosti d. r. 1701 nejv. maršálkem. Uspokojil nápadníky, kteří mu v držení Rychemburka překážeti mohli, a pojal k manželství r. 1672 Ludviku Annu Montekukulovnu. Vzdělán byv dobře v mládí svém, býval poslancem ve Španělích, Švédsku, Dánsku, republice Hollandské a Benátské (kdež byl 1699—1703). Potvrdiv Hlinským výsady, svěřil jim k obci dvory Hamerský v Přerostlém a Lhotský buď k výsevu neb k dohlížení a k užívání. Ale hejtman jeho na Rychemburce Sam. Václ. Albrecht (1703—1707) pobral Hlinským výsady i knihy purkrechtní, odciziv jim také mandát, jímž byli robot sproštěni. Proto později průvodův neměli, aby se mohli ubrániti uvalování robot. Zemřel Frant. Antonín ve Vídni dne

[1]) Zimmermann aufgehob. Klöster etc. V. 39. Též viz DZ. 112 E. 13, 113 L. 26, 305 C. 10. [2]) DZ. 113 L. 37, M. 11, M. 20, 115 A. 13.

Návrší „Humperky“ u Skutče. Okolí Rychemburka. (Viz str. 92.)

24. dubna roku 1706, jsa stár 71 let a pohřben v Jablonném v kostele dominikánském.[1]) Přestala na něm po meči katolická větev rodu Berkovského.

Statky zpupné, jako Jablonné a Nemyslovice, dostaly se jednobřišnému bratru zemřelého Anton. Janovi z Nostic, k svěřenským statkům hlásila se jediná ještě dědička z rodu Berkovského *Františka Rozalie Beatrix*; byvši pak za dědičku uznána, uvázala se roku 1706 v květnu v Rychemburk, Rosice, Blížňovice, Blansko, díl Čankovic a dvůr Skalický. Hlineckým potvrdila výsady r. 1710 dne 24. srpna, poněvadž ji „pro Boha, jeho svatá milosrdenství, pro umučení Krista pána“ za to prosili, „aby se i potomci z čeho radovati mohli.“ Dotčená hraběnka držela Rychemburk několik let, a sice napřed s manželem svým *Vilémem Leopoldem ze Vchynic* a po smrti jeho (1709) sama co vdova. Zemřela r. 1714, jsouc stáří teprv 35 let a nezůstavivši dědicův přirozených. Po její smrti podáno jest ke dskám její poslední pořízení nedobře sepsané (letzte Disposition oder vielmehr schlechter Entwurf), jehožto vložení „ob vitia visibilia“ povoleno nebylo. Připadlo tudíž panství jednobřišnému bratru zemřelé *Václavovi Albrechtovi* hraběti z *Vrbna*, hejtmanu zemskému v knížectví Lehnickém, jenž se r. 1714, 23. května v panství Rychemburské, Rosické, Úřetické, Jablonské, Nemyslovice, dvůr Prokopovský v Chotouni, statek Chotěbořský a dům na Malé straně Pražské uvázal. Měv ale Rychemburk jen 4 léta, hleděl se ho zbaviti; prodal tudíž ujci svému *Václavovi Norbertovi Okt. ze Vchynic* napřed (1718, 30. ledna) Rosice a potom (t. r. 2. května) také Rychemburk.[2])

Nový držitel hradu našeho byl pán času svého na slovo vzatý a dobrý hospodář, jenž skupoval mnoho statkův, aby jimi poděliti mohl všechny děti své. Zemřel rok po nabytí Rychemburka (1719, 3. ledna), jsa stár 77 let. Nejmladší jeho syn z prvního manželství *Štěpán Vilém* dědil po otci svém Choceň, Rataje, Chocenice, Nespeřice, Rychemburk, Rosice a Úřetice, konal mnohé platné služby co úředník a vyslanec na dvoře francouzském, byl povýšen do stavu knížecího a založil svěřenství linii knížecí náležité. Zemřel r. 1749, 12. března, zanechav panství Rychemburské jedinému synu svému *Františkovi Josefovi*, jenž také majorát Choceňský zdědil a r. 1752, 23. září na cestě v městě Mohuči zemřel. Zůstala po něm jen jediná dcera, nezletilá *Maria Augustina*, jež měla se provdati za příbuzného *Filipa hraběte ze Vchynic* (z linie Chlumecké), ale již roku 1763 zemřela, poručivši panství svá snoubenci dotčenému. Týž jsa potom c. k. generálem zemřel r. 1827. Filip byl na poddané své laskavější nežli Berkové; některá je tížící ustanovení dřevních pánů zrušil a větší volnost v hospodaření obecním propůjčil. Za jeho dob byl již hrad náš velmi sešel. Za posledních Berkův a prvních Vchynských málokdy vrchnost na hradě bydlela a tudíž i o opravy na staveních se nestarala; tak scházela stavení více a více a za časův Filipových již byly některé části beze střech a tak chatrné, že se mohly každou chvíli sesouti. Přišla-li vrchnost kdy na panství, zdržela se obyčejně krátký čas ve starém dvoře a pro úředníky a kanceláře vystavila dům v Podhradí. Hraběti Filipovi, jenž rád stavěl, neušlo spuštění hradu i poručil, aby byl opravován, což také provedeno v letech 1794—1797. Při té stavbě také hlubokou studni v rulové skále v zámeckém příkopě vytesanou vyčistili a věž hlásku až po obydlí hlásného ubourali. V prvním patře věže nacházela se kaple zámecká p. Marii posvěcená, již hrabě Filip r. 1802 obnovil a novým oltářem opatřil. Na hraběte upomíná posud mnohá a hezká památka, mimo jiné lovčí zámek Karlštein roku 1776 v lese mezi Svratouchem a Milovy postavený. Hrabě Filip prodal panství r. 1823, 8. března knížeti *Karlovi Alexandrovi* z *Thurnu* a *Taxisu* s panstvím Chroustovským, s kterýmž má posud Rychemburk společného držitele.

---

[1]) Miltner Beschr. der böhm. Privatmünzen II. Při úřadě svém vyslaneckém prý 7,000.000 fl. ze svého vynaložil (Housátko, Vaterland IV. 103). [2]) DZ. 118 K. 16, 120 A. 21 a 493 N. 11.

Tvrziště u Štěpánova: Hanusovy zámky.

3. O dvou paních Rychemburských.

V 16. století panovala v některých rodinách nemalá bujnost mysli a zdivočilost mravův, jakož se toho mnohé příklady v díle našem uvedou. Kde tak nebylo, zejména ve mnohých ušlechtilých rodinách panských, náležela přední toho zásluha matkám, které s něžným citem děti své na dobrou cestu vedly a uvedly. Po jedné z nich, *Alěně Berkové z Lomnice*, pečlivé manželce a pravé to staročeské matce, zbyly čtyři listy poselací, jež níže v plném jich znění otiskujeme. První dva a čtvrtý jsou v archivu Hradeckém, třetí ve Třeboňském. Níže pak podává se řád ustanovený *Františkou Berkovou*, dílem k poznání této paní, dílem i proto, aby na něm bylo viděti, jaký byl poměr mezi vrchností a poddanými před dovršením tuhého poddanství a týráním lidu sedlského.

I.

VMti. urozený a můj znejmilejší p. p. synu! od p. Boha Vti. všecko dobrý já Vám upřímně přeji, tak jako sama sobě ví nejlépe.

Že ste mne psaním svým z lásky navštíviti ráčili, velice sem nad tím potěšena a že ráčíte zdrávi býti, jistě upřímně Vti. přeji. My taky zde s mým nejmilejším potěšením dosti veseli sme, až mi toho líto, že ji tak nechávám, tak bych ráda chtěla, však vím, že mne za vděk přijme pro tu lásku, kterou k ní mám. Že pak ke mně přijeti se strojiti ráčili, jistě s velikým potěšením Vt. k sobě očekávám. Jeho Mt. pana z Rozymberka ráda uhlídám a věřím, že při malém taky ráčí za vděk přijíti; než starám se, o JMti. koně se starám, že malé městečko jest, nemohou tak opatřeni býti, jako v velkých městech. O Vti. koně se nestarám, ti opatřeni budou. Její Mti. paní manželky Vti. bych nerada pustila, až přijieti račte a dokud živa, s ní býti žádám, toť pán Bůh ví. Však na oznámení Vti. očekávám, kdybyste přijeti míti ráčili; o ostatek s Vtí. oustně rozmluvím, a tak se lásce Vti. poručena činím.

D. na Budišově v neděli po sv. Mateji (1553?).

Alína Berkova (v. r.).

II.

Urozené vladyce panně Lídě Vítové, služebnici při Její Mti. paní Kaplířové, panně přítelkyni mé zvláště milé.

Urozená vladyko panno Lído přítelkyně má zvláště milá, byste zdrávi byli a dobře se měli, přála bych Vám věrně. Prosím Vás, že tohoto listu s touto škatulkou paní Chynský dodáte; pakli by odjela, jestli její pán tam, dodejte mu toho a proste, ať jí to ode mne dodá. Fraucimoru všeho pozdravte ode mne a pana Jachyma zvláště prosím. Že paní Vaše na mne nedbá, nerada sem tomu sice, za to štěstí mám u Lídy, ale ne jinde; pan Bůh se mnou v p . . . abych s ní nevěrně byla a ji více nemilovala, než sama sebe; až sem vykládána, že prý někdy sem na ni tak laskava, že bych ji mohla láskú snísti a z toho že na ni nechci hleděti; pán Bůh mne suď a mé upřímné srdce, on a žádný více a lépe neví. Však pak jiní vědí i o jiném. Pán Bůh dej, aby jiní, kterým se paní desetkrát pěkněji má, aby s ní upřímně byli, tak jako já sem. S tím se dobře mívejte.

Dán v pondělí před středopostím, leta 1558.

Alína Berkova (v. r.).

III.

Vysoce uroz. p. p. Vilímovi z Rozmberka a na Českém Krumlově etc.

Modlitbu svou etc. VMti. oznamuji, že zprávu toho mám, že byste VMt. poručníkem Žofije Albínky, dcery pozůstalé po dobré paměti nebožtíka kněze biskupa Tomáše, býti míti ráčili. Protož VMti. poníženě prosím, že v tom své milostivé povolení dáti ráčíte, aby táž Žofije při dceři mé za služebnici býti mohla, však nic déle, než do vůle a poručení VMti. Strany pak víry o to se starati neračte, aby měla k jiné víře potahována býti. Což věřím, že žádost má při VMti. své místo míti bude. S tím pán Bůh etc.

D. na Mezeříčí v sobotu po sv. Šimoniši a Judu l. 1580 (29. Octb.).

Alína Berkova Mezeřická z Lomnice a na Mezeříčí.

IV.

Urozené paní paní Kateřině hrabince z Mundfurtu a na Hradci, paní dceři mé nejmilejší buď dán.

Má nejmilejší jediná paní Kačenko! Služba má vždycky hotova Vám jest; od pána Boha zdraví a v něm jiného všeho dobrého jako sama sobě bych Vám přála. Dnes posel Váš milý od Vás dodal, že mne psaním svým navštěvujete, o zdraví mé se staráte. Velice Vám děkuji, já z milosti Boží dosti zdrava sem, než syn můj velice stůně, já se velmi netěším, nechť se vůle boží děje, však nikdá mne pán Bůh v mých zámutcích neopustil; taky silně nyní věřím, až od pána Boha větčího trestání syn muoj zasloužil, ale já pána Boha prosím, aby mi toho neráčil spomínati; já sem mu odpustila všecko. Sem máti a dosti těžkosti na svém srdci mívám pro něho a snad pán Bůh mne taky vysvobodí. Neničky sem u něho víte jako máti. Má nejmilejší jediná paní dcero! Držím, že posla mého zítra neb pozejtří u sebe míti budete, neb já jistě na Vás zapomenouti nemohu. Má nejmilejší Kačenko! hofmistrova se mi nelíbí nic, vždycky stůně; však Vám na místě jejím děkuji, že se o ni staráte a jí nezapomínáte. JMti. pánu Vašemu mému nejmilejšímu panu ujci prosím mnoho dobrého oznamte, a tak se lásce Vaší všecka poručena činím.

D. na Mezeříčí v den sv. Václava l. 1584.

Alína Vaše všecka.

Františka Berková z Fyrštemberka uvázavši se r. 1625 v Rychembursko, vydala mandát nebo-li *řád pro poddané* své na panstvích Českých, aby jím se řídíce „život pobožný, ctný, šlechetný a pánu Bohu libezný vedli, živobytí svého napravili a lépe, než se posud dálo, hospodařili"; aby pak napomínání „za hřbet nekladli", hrozeno jim přísným trestem, pokud by řádu vyměřeného dbáti nechtěli. Nachází se tu v některých článcích skutečná péče mateřská; ale v čem věk celý pobloudil, toho i paní Františka prázdna nebyla. Reformaci katolickou prováděla s přísností, jak toho žádala tehdejší zlovolná nesnášelivost. Poddaným i s manželkami, dítkami a čeládkou jich nařízeno, aby v neděli a ve dni sváteční ke službám božím (t. j. katolickým) chodili a kteří by ještě katolíky nebyli, ti všichni „aby beze vší výmluvy a odkladu pod skutečným trestáním i neprominutelným s manželkami i dítkami jejich k svaté zpovědi a přijímání velebné svátosti k faráři šli." Nicméně se tu v tom článku dotčeného řádu takových hrubých pohrůžek, lání a proklínání, jako si v nich mnozí tehdá libovali, nenachází; neb to, aby lidé po čas služeb božích do krčem nechodili a představení jich horlivým obcováním službám božím dobrý příklad dávali, to již dříve jak u katolických, tak i u kališníkův přikazováno bylo.

Co se dotýče správy a důchodův panství přísně zakázáno poddaným, aby prospěchu paní v čem újmu činili. Úředník s písařem důchodním pečliví býti měli nejen dobré správy panství, nýbrž i prospěchu poddaných; tito o potřeby své jen ve středu a v sobotu na zámek přicházeti směli a nikdy jindy, leč by něco nevyhnutelného připadlo, že by odkladu trpěti nemohlo; neb úředník mimo ty dni jiné práce dosti před rukama měl. Co úředník neb písař rozkázal, slušně a volně vykonáno býti mělo. Úředník pilně k tomu přihlížel, aby každý k robotám osoby hodné a ne děti posýlal; jestliže se někdo tak nezachoval, trestal jej pokutou 10 gr. míš. Sedlák nemusil sám osobně na roboty jíti, ale mohl podruha na svém místě vyslati. — Co se týče vydávání piva z pivovaru zámeckého, byl pořádek takový ustanoven, že krčmářům na vruby poznamenáno, kolik jim vystaveno bylo; avšak sud žádný z nich rozřezati, aniž jinak zmrhati nesměl; učinil-li tak, byl povinen 15 sudův nových za jeden dáti udělati. V lesích panských nesměl nikdo dříví lámati, na hole, obruče neb jaké koliv jiné potřeby podtají sekati, ani trávu žíti. Byl-li kdo v čem postižen od hajného, s tím se vším, co u něho bylo nalezeno, vzat a na zámek přiveden jest; tu nejen úředníku pokutu libovolnou, nýbrž i hajnému 5 grošův zvláštní pokuty dáti musil. Úředník pollesný, kterýž ke všem lesům dohlížel, ukazoval, které dříví se „stínati" mělo a pak sťaté cejchoval; bylo-li na kom shledáno, že měl dřevo nové necejchované (kteréhož nekoupil), dal pokuty vrchnosti kopu míš., polesnému 30 gr., hajnému tolikéž, a strestán byl vězením na věži Rychemburské. Myslivost, hony a lovy jediné vrchnosti zůstaveny byly, jako i jinde bývalo. Kdykoliv se robotníkům zkázalo, že se půjde na hon, všeho zanechajíce

musili v místo jim oznámené přijíti; pacholat na svém místě posýlati nesměli, nýbrž nemohl-li hospodář sám jíti, vyslal pacholka, který s tenetem uměl. Byl-li kdo z poddaných na myslivosti postižen, přiveden jest na zámek a tu trestán. Každý, kdo pytláka uzřel, povinen byl jej ihned oznámiti; viděl-li kdo osobu stavu šlechtického na gruntech panství myslivost provozovati, ten musil ihned někoho k sobě zavolati, mezi myslivce pospíšiti a na jich jména se ptáti; jestliže by se pak toho zbraňovali, tedy byl povinen jim chrty, koně aneb cožkoliv jiného postiženo pobrati, na zámek přivésti a o tom úředníku oznámiti, aby to dále opatřil. Škoditi na štěpnicích, zahradách a chmelnicích, buďtež si panské aneb lidí poddaných, přísně se zapovídalo. Byl-li čeledín na škodě postižen, povinen byl hospodář jeho škodu zaplatiti. Rovněž se zapovídalo, aby pohunci, pacholci a skotáci v obilí, mezi obilím, na cestách, mezích a paloucích pásli aneb vyžínali; jestliže kdo hajným v místech takových s klisnami nebo kravami postižen byl, zaplatil pokutu a dal hajnému 4 kopy míš. od kusu; byl-li dobytek na panské škodě zastižen, pobrali jej hajní do nejbližšího dvora. K uhájení škod nesměl nikdo na panství kozly neb kozy míti.

Poddaným ukládáno, aby mravně a ctně žili, dítky své aby k pobožnosti vedouce do školy dávali, aby se jednou jak vrchnosti tak i rodičům hoditi mohly. Zapovídalo se lání, zlořečení, hromování, všelijaké hry, tance (rozuměj nezbedné), bitvy, rvačky, též noční povyky, nad čímž povinen byl bdíti úřad konšelský. Našel-li rychtář někoho, kdo se proti tomu zákazu přečinil, vzal jej do vězení a nepropustil ho, dokud dvou kop nezaplatil. Smilstvo a cizoložstvo trestáno u nesvobodných na hrdle a u svobodných půl léta vězením a metlami mrskáním kromě té pokuty, kterouž vrchnost nad to vyměřila. Kořalku píti se zapovídalo, poněvadž to jen k nemravnosti vedlo. Jestliže kdo z cizích gruntův na panství „pálení" bral a prodával, propadl 2 kopy do důchodu panského i s tím páleným, které u něho nalezeno bylo. Ženy, které se rády vadívaly aneb jiné hanily, kolikrát koliv se toho dopustily, vězením trestány a v koši řezány byly (t. j. byly k potupě a na posměch do koše vsazeny a rozřezáváním proutí si z něho pomoci musily — odtud pořekadlo „hodí se do koše" = jest lehká, klevetná). Snad i proto, aby se ženy nesvadily, přástky a jiné veřejné schůzky a povyky zapovídány; dopouštěl-li jich kdo u sebe, zaplatil 2 ss. 30 gr. Nacházel se také škodlivý nepořádek, že chalupníci čeládku sousedskou u sebe přechovávali, stanoviště jí dávali a takto k okrádání hospodářův a sobě snad i donášení příčinou jsouce. Protož se poroučelo těm a takovým, aby tak nečinili a i při své čeládce nařídili, aby se tolikéž tak zachovávala. Byl-li pokřik učiněn, že se někde kradlo, tedy všichni sousedé zloděje honiti povinni byli; kdo nehonil, k tomu hleděno jako k zloději a trestán vězením. Povalečův, kteří u lidí mohli dělati, též kuběn nikdo přechovávati nesměl, „nebo mezi takovými velicí škůdcové lidští a mordéři se nacházejí." Jestliže kdo po krčmách jdouce hráli, rozpustilosti neb cokoliv jiného nepořádného tropili, bývali zjištěni (t. j. sebráni) a na zámek přivedeni. Dokonce bylo zapověděno jakoukoliv zbraň do krčmy nositi. Rychtář nebo konšel, který v té příčině z úmysla něco prohlídal, přísnou pokutou potrestán býval. Pěkný je článek 47.: „Moci jeden na druhého nesahej, nýbrž svou stížnost, měl-li by jeden do druhého, rychtáři a konšelům oznamuj a dříve vznášení na úředníka k nim se utíkej. Jestli by pak komu od rychtáře napraveno nebylo, teprva při úředníku ochrany vyhledávej; kdyby i tu ochráněn nebyl, tedy ke mně, vrchnosti své, utéci se moci budeš." Nebyl tedy za oněch dob nikdo opuštěn, kdo práva svého vyhledával, a všímali si tehdá více spravedlnosti než později. Trestův na těle (kromě za násilí učiněné úřední osobě a smilstvo) tehdá na panství nebylo.

Pečlivost o jmění poddaných ukazuje se také v novém *řádu k hasení ohně* vyměřeném. Jakmile u někoho oheň vyšel, aneb viděl-li kdo oheň někde, ihned měl pokřik učiniti; pakliže zanedbal, bylo k němu hledíno, jako by z úmysla pálil. Povstal-li oheň v nějaké vesnici, tuť se měli sousedé okolních vesnic k rychtáři sběhnouti a ti, kteréž on k tomu určil, měli běžeti k ohni, aby pomáhali hasit, krádeže se ovšem vystříhajíce. Každá obec měla míti své obecné řebříky a háky, a chovati je v místě přístupném a bezpečném; než i každý hospodář měl dlouhý a mocný řebřík v tom místě, kdež se mu nejpotřebněji vidělo, ke střeše po všecky časy přistavený a před domem svým košík aneb soudek vody plný vždycky, pokudž by nemrzlo, aby nejen sobě, nýbrž i sousedům pomáhati mohl. Kdož v tom neposlušným byl nalezen, potrestán jest pokutou.

Co se týče *domácího hospodářství*, měli v něm sedláci veliké obmezení. Žádný z poddaných nesměl dvou statků pojednou držeti, a kdo je při vyhlášení řádu tohoto měl, nucen byl jeden do 6 neděl prodati. Žádný nesměl část gruntův svých prodávati neb zastavovati, aniž bez povolení úředníkova s někým do polovice zasévati. Kdo chtěl něco dobytka na cizí grunty prodati, prve se na zámku ohlásil a dovolení k tomu náležitého vyčekal. Statek celý mohl prodati, avšak při oznámení toho a zapsání do gruntovních knih položil na zámku všecku zbroj a zbraň svou a ji kupujícímu odevzdal, tak aby táž zbraň bez přítrže v celosti při gruntu zůstávala. Rodiče a jich přátelé nesměli dětí svých na cizí panství

ženiti, vdávati aneb k manželství zamlouvati bez povolení vrchnosti a pod pokutou 10 kop míš. O tom rozhodoval jediné prospěch vrchnosti. Lepší již bylo nařízení, aby obce cesty skrze jich dědiny jdoucí časně spravovaly, „tak aby přespolní lidé příčiny neměli na ně naříkati, ano i jinými cestami jeti a clu se vyhýbati, nicméně aneb vyhybujíce se zlým cestám do luk neb polí, škody jiným nedělali.“ Cest a stezek prve nebývalých dělati nesměli, ani starobylé a svobodné cesty hraditi aneb zaorávati; byl-li kdo na tom postižen, zaplatil pokuty 2 kopy a 30 gr. míš. Každého roku ve svátky velikonoční a svatodušní po službách božích vycházeli staří a mladí na meze a jak daleko a s kterými dědinami se stýkají, mladším ukazovali, tak aby posloupně po smrti starých pamětníci povědomi toho zůstávali.

Obecním úřadům ve Skutči, Hlinsku a po vesnicích nařízeno, aby v lásce a svornosti zůstávali a mladší starším poddáni a poslušni byli. Kdykoliv purkmistr někoho k sobě obeslal, měl tento ihned beze vší výmluvy jíti a co mu poručeno, vykonati; neučinil-li tak, byl přísně trestán. Na osobu úřední nikdo sáhnouti nesměl pod trestáním na hrdle nebo na zdraví; pakli ji někdo slovy nenáležitými zhaněl, propadl 15 kop míš., a nemohl-li pro chudobu pokutou peněžitou trestán býti, potrestán jest vězením. Spravedlnost konati bylo svatou povinností úřadu obecního; proto také v čas soudův žádný konšel ze své obce bez odpuštění purkmistrova odcházeti nesměl, „aby od lidí přespolních naříkáno nebylo, že se někomu v jeho spravedlnosti pro neshromáždění úřadu jaké zkrácení děje.“ Obeslání osob pohnaných neb žalovaných dálo se takto: Služebník neb „servus“ konšelský došel proň do jeho příbytku; nebyl-li doma, oznámeno to manželce, synu neb čeledínu jeho; jestliže potom na soudě konšelském nestál, šel proň rychtář sám. Pakli ho rychtář doma nezastihl, buď že odešel aneb se skryl, napsal mu obeslání neb napomenutí křídou na stole v domě jeho neb na dveřích domovních na osvědčení všem lidem. Takový obeslaný a práva neposlušný, byl-li konečně přece napaden, příčinu slušnou, proč státi bezelstně nemohl, oznámiti povinen byl; jestliže se z toho jak náleží nevyvedl, dán jest do klády (posazen na zemi a nohy jeho mezi dvě dřeva s otvory pro nohy vyřezanými a spůsobenými vsazeny) a nad to musil 30 sáhův dřev v lesích panských dělati, k obci 10 sáhův kamení ve skále obecní rukama svýma vlastníma nalámati a dříví k pivovaru svésti. K tomuto dílu, aby je vykonati mohl, každé ráno z klády propuštěn, ale na noc zase do klády se postaviti povinen byl, tak že zůstával ve vězení na rozličných místech, jednou na zámku, jednou ve Skutči, jednou zase v nějaké vesnici mezi lesy. Úředník Rychemburský nad vykonáním trestu „bez ušetření osoby“ ruku držeti povinen byl.[1])

Hrady a tvrze v okolí Rychemburka.

SKUTEČ HRAD.

Město Skuteč ležící na vysokém návrší jest na rozhraní kraje a hor, jak říkáme; boky totiž návrší toho spadají příkře k rovině Lužské a Uherské, kdežto krajina jižně od Skutče znenáhla se zvyšujíc za Pustou Kamenicí a u Svratky největší své výšky dostupuje. Město Skuteč zejména se svým úpravným náměstím leží na pláni; jen jižní ulice mírně se zvyšuje, vedouc k tak řečeným *Humperkám*, které jsou při Skutči nejvyšším návrším. Ze zdáli projevují se Humperky tak, jako by byly věnčeny skalnatou korunou, panujíce celému okolí, tak že se tu pěkný rozhled do krajiny Pardubské a Nasavrcké naskytuje. Na temeni Humperk, které se na třech stranách mírně svažují, sotva již nezkušeným okem poznáš, že tu hrad stával, a toliko starodávná pověst tě o tom zpraví. Prostora hradu jest 40 kroků zdélí a 36—40 kroků zšíří, ale beze zbytků zdí; jest tu příkop 33 kroků široký, jenž dělil předhradí od hradu, ale jest již mělký; jest tu konečně městiště bývalého předhradí na jih položeného, ale jsou tu toliko pole a holé skály. Před sty lety již pracovité ruce sousedův Skuteckých poslední zbytky hradu vykopaly, a od té doby rok co rok volnou zemi radlicí rozrývají; nic již neupomíná na bývalé sídlo, z něhož docházely dříve rozkazy do celého okolí, a nejmenší domek ve Skutči jest nyní více než hradiště, kteréž bylo před 600 lety nad tím nejlepším a nejvyšším domem, anobrž nad celým městem. Propadlo osudu pomíjejicnosti velmi brzo, ačkoliv postaveno bylo na skále, neb většina jeho staveb bývala ze dřeva.

Jméno Humperky jest bezpochyby přetvoření německého názvu „Hohenberg,“ kterýžto zase nevznikl později nežli na počátku 14. století. Pravdě podobno, že vznikl již ve 13. věku, a hoře nepřidán od obyvatelstva, nýbrž od nějakého držitele panství později Rychemburským nazvaného.

[1]) Časop. mus. 1843, str. 161—178.

Hradiště Humperského dotýká se tušim jedna listina 13. století. Král Vácslav, nabyv r. 1289, 6. února od markrabí Míšenského Fridricha Míšně, slíbil mu vzdáti „hrady a hrazená města: Svojanov, Poličku, Lanškron, Landšperk, Ústí (Orthe?), Mýto, Skuteč (Zkuts) a j. v.“ Všechna místa tuto jmenovaná mimo jediné Ústí mívala hrady, ale ani o Ústí dokázáno není, že by tu nebyl hrad býval; dobře tedy hrad Skuteč tuto připomenutý můžeme vykládati za hradiště Humperské. Po vystavení hradu Rychemburského na bývalém Skutecku zanikl hrad na Humperce, jehož držitelé k obydlí nepotřebovali.

STARÝ KARŠTEIN A ŠTĚPÁNOV.

Blíže myslivny na Hraničném nedaleko vésky *Karšteina* nachází se ve velikém lese smrkovém skalisko náspy a příkopy obehnané, jemuž lid Starý Kálštein, Karštein aneb Zkamenělý zámek říká. Stavení tu bývala však ze dřeva, opírajíce se o skaliska na vnitřní prostoře, takže na té straně proti nepřátelům dobře chráněna byla. Ačkoliv dobře znáti jest, že tu stála tvrz středověká, přece se nám o ní paměti nedochovalo; ano nevíme ani, jak se jmenovala. (Šíře v Památkách archaeologických VIII. 463.) V plánu připojeném (1 cm. = 17 m.) znamená:

A nejvyšší skalisko „zkamenělá věž“, *a a* rozsedlina, *B C D E F* jiná skaliska na tvrzišti, *b* místo, kde dřevěné schody bývaly, *c* velký přiklopený kámen, pod nímž se 10 osob skrýti může, *e f f''* okolek tvrziště a kolem něho vnitřní příkop, *g*—*g* vnitřní násep, *h*—*h* vnější příkop, *i*—*i* vnější násep, *K J* vlčí jámy.

Také u vsi *Štěpánova* v lese ukazují se zříceniny nějaké tvrze, o níž se marně hledají zprávy v starých zápisech panství Rychemburského; neb k němu ves ta již r. 1392 patřila. Vladyky ze Štěpánova se sice připomínají, ale ti pocházeli ze Štěpánova na Cholticku. Tvrzišti říká se nyní Hanusovy zámky. (Viz obraz na str. 89.)

Cejřov.

Nad Cejřovem a blízko Leštinky a Prasetína zdvihá se od potoka Žejbra návrší řečené Hradiště, na němž se okrouhlý násep s hlubokým příkopem spatřuje. Jak se hrad neb tvrz neb sídlo, které tu bývalo, jmenovalo, nelze již uhodnouti, tím méně vypátrati, kdo je založil a na něm obýval. Leštinka patřila ode dávna k Rychembursku, Cejřov pak s hradištěm *klášteru Podlažickému.* V 16. století patřil Cejřov ke statku zápisnému, kterýž se nazýval Hory Čelakovské a přikoupen byl r. 1595 ke Smrčku. Když pak tento statek koupen byl k Žumbersku (1601), prodán s ním nejen Cejřov, nýbrž i dvůr popl. Týn a lesy v Hradištích.[1])

HLINSKO.

V Hlinském posud se zachovalo stavení, jemuž lid název tvrze přikládá; v lidu se zachovala pověst, že v této tvrzi sídlely někdy slečny z rodu Trčkův z Lípy. Hlinsko jest stará osada a připomíná se již r. 1350. Patřilo vždy k panství Rychemburskému. V zápisech téhož panství z konce 14. st. pocházejících nikde se tvrze zdejší nepřipomíná; snad jí ještě nebylo tehdá. Založena jest bezpochyby na počátku 15. století od majitelův panství z potřeby nám neznámé. *Arnošt Flaška z Rychenburka* přijal (vkl. 1413, 21. března) na panství své Rychenburské a zejména též na Hlinské tvrz a městečko Čenka z Veselé, Střížka z Koloděj a Vácslava Freuchera z Paběnic na pravý spolek, a to jest jediný zápis, v němž se tvrz naše připomíná. Ačkoliv nám pozdější doby dosti podrobných vyčtení částí panství podávají, přece se v nich nikde o tvrzi zdejší nečte, z čehož vychází, že ztratila ráz panského sídla již v 15. století.[2])

---

[1]) Pam. arch. IX. 250—251, DZ. 51 B. 9, 170 J. 8, 175 P. 38. [2]) Pam. arch. IX. 250, rel. tab. II. 98.

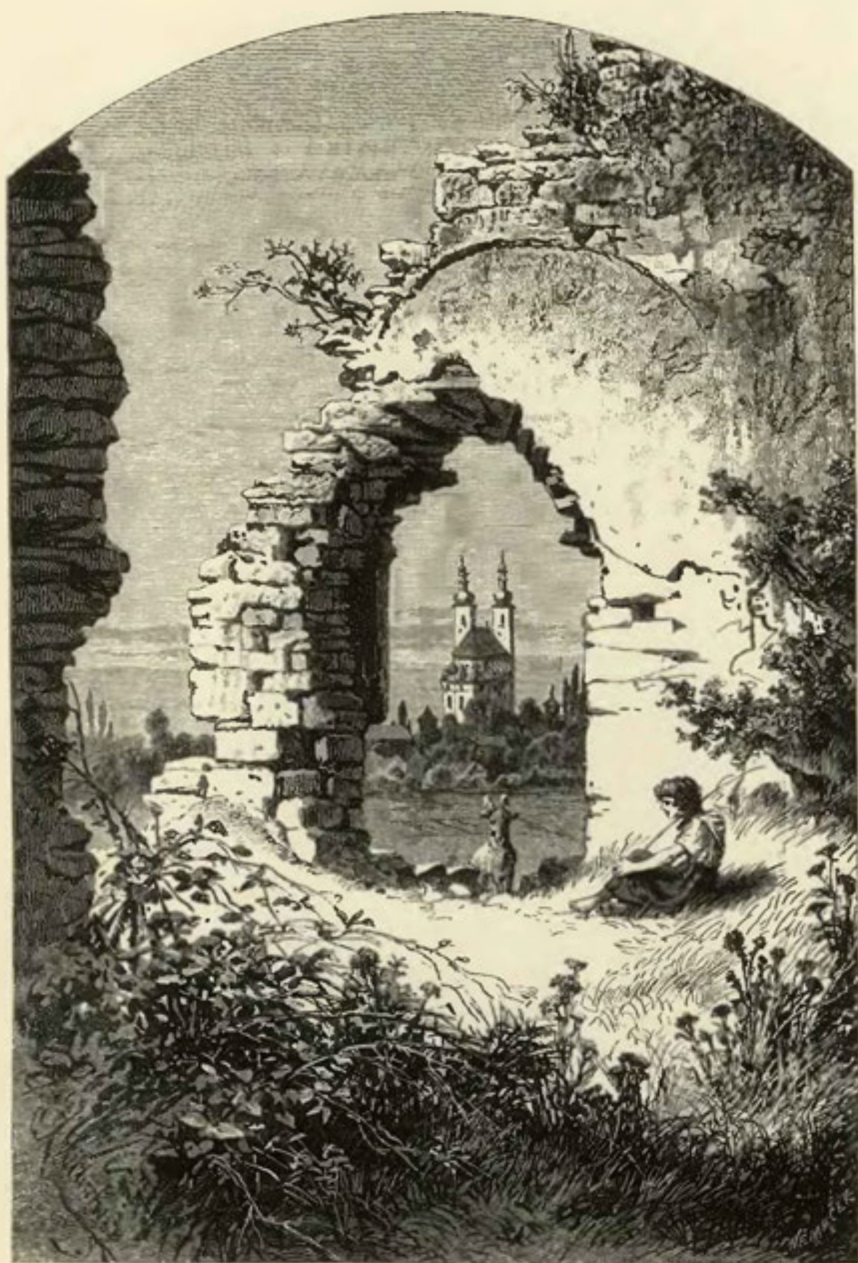
Košumberk Hrad.

I. Krajina u Luže. Chlumek. Popis hradu.

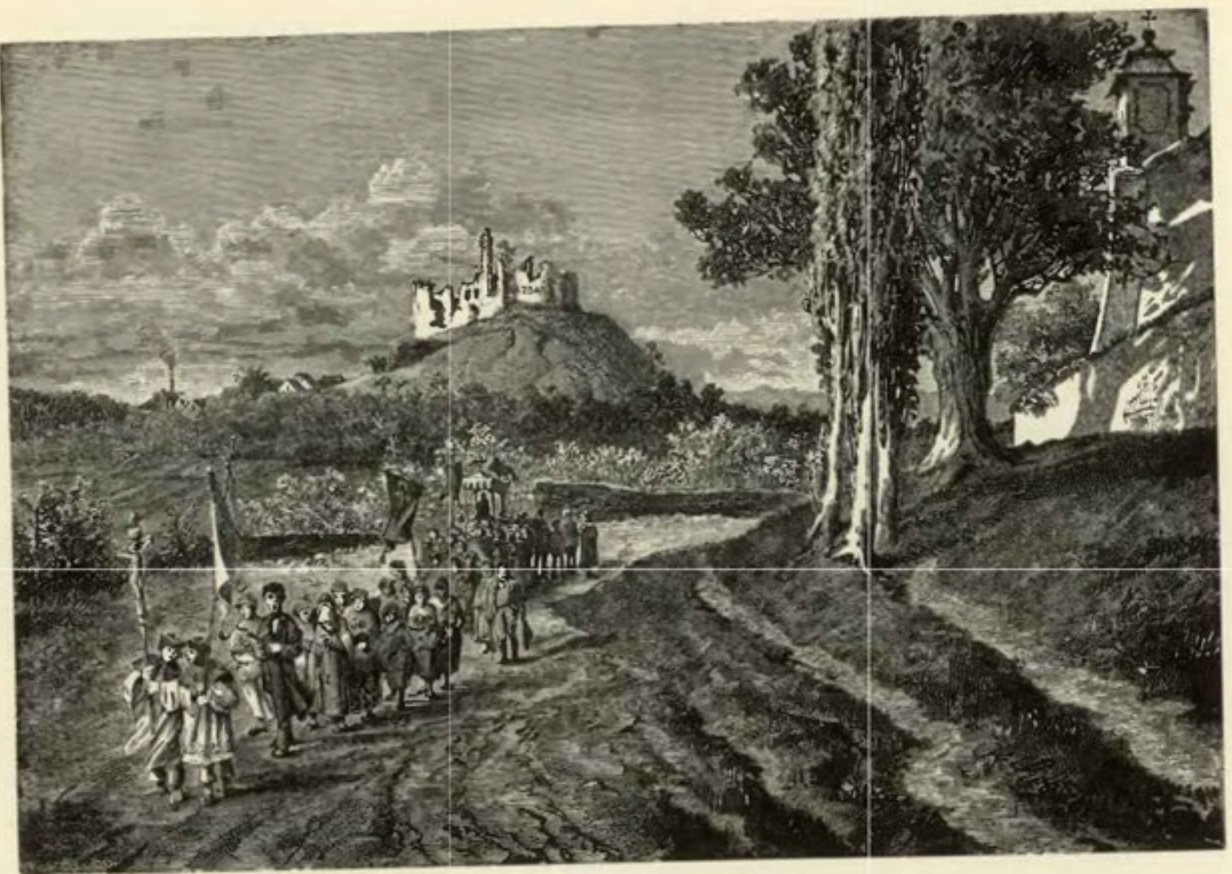

Mezi Skutčem a Vysokým Mýtem táhne se široká rovina zavřená na východ vyprahlými stráněmi, na západ tmavými lesy, které prostupují hornatinu Skuteckou. Úpravné cesty se řadami stromův protínají ji kolikerými stranami a za zeleným stromovím usmívají se bělavá stavení okolních vesnic; ale ani ty ani ony nedovedou upoutati na sebe zraků poutníkových tak, jako šedivé zříceniny hradu a vysoký bílý kostel, oba na chlumech položené a okolní krajině panující. Hrad nazývají *Košumberkem*, kostel *Chlumkem:* onen patří bujarému středověku, tento novému věku a přítomnosti. Kdo chceš poznati, co je Chlumek, odebeř se do Luže v nějaký svátek matičce boží zasvěcený. V městečku najdeš život velice čilý, nebo z daleka i z blízka bylo se sešlo množství nábožných poutníkův, zejména lepotvárných děvčátek v kroji pestrobarevném. Na náměstí bude ti, jakobys slyšel roje včel, však popojdeš-li od poslední chalupy městečka několik kroků dále, octneš se pod Chlumkem a pozdvihna oči svých mníti budeš, že jsi v Indii někde, blíže posvátného Gangu. Netřeba se ani ptáti na cestu, dav lidu tě potlačí ulicí chromých a slepých neštastníkův až ke schodům, které vedou k vysoko stojícímu chrámu, jehož prahy nábožné poutnice na nohy padajíce líbají a v němž v čas slavných služeb božích sotva jablko by propadlo. To jest ta přítomnost. Jaká byla minulost, vypravují nám staré paměti. Chlumek byl holým chlumkem a na blízkých zříceninách nebylo živo jen o svátcích, nýbrž každý den.

Asi dobrou čtvrt hodiny cesty od Chlumku a malou půl hodiny od Luže leží ssutiny Košumberka na kraji vysoké a strmé stráně na chlumu nevysokém a jak nám dosti s podivením, ani příkopem ani náspem nezavřeném; jen tam, kde byl příjezd ke hradu, byl bezpochyby příkop, ale nyní jest již všechno se zemí srovnáno. Nyní se jde k jedinému stavení bývalého hradu, kteréž ještě pod krytem zůstává a kdysi bylo malým *předhradím.* Bělost jeho zdí jest novověká, nebo bílením proráží rustika díla škrabaného a ta jakož

Pohled na poutnický kostel na „Chlumku“ se zřícenin Košumberských.

Košumberk od Chlumku.

i řemeslně zdělané římsy na oknách prozrazují, že stavení pochází ze 16. století. Nade branou okrouhlým obloukem sklenutou uzříš starodávná písmena D L S Z C H Z K W S. Z Z, jichžto smysl jest „Diviš Lacembok Slavata z Chlumu z Košumberka, Veronika Slavatová ze Žerotína.“ Na témže místě byly znaky obou manželův, totiž Chlumský se 3 čarami a Žerotinský se lvem; ale nynější hrubé jich přemalování hrudkou neukáže ti té úpravnosti, kterou měly ještě před stoletím. Průjezdem klenutým vchází se do dvorka a kráčí vzhůru na pravo ke druhé prosté bráně. Jindy vrzaly tu kladky a sténaly řetězy, když spouštěli most zdvihutý; nyní však tu panuje ticho hrobové, nebo v celém stavení neuvidíš človíčka. Nikdo na tobě nevyzvídá, čí jsi a odkud jdeš, pohlížíš-li na stopy rustiky, která na zdech prokmitává; goticky sklenutá brána jest ve dne v noci otevřena a střílna vedlé ní do zdi vsazená dávno se svému úkolu, hroziti hostem nezvaným střelou záhubnou, proneveřila. Vkročíš do dolní ohrady, místa prostranného a drnem porostlého, ale dočista prázdného, na němž se nyní synkové Košumberští povalují, kotouče dýmu k oblakům vypouštějíce. V levo ode brány uvidíš pusté čtverhranné stavení, snad bývalou písárnu úřední, v níž sedali kdysi tatíkové na dubových lavicích pohlížejíce úzkostlivě na písaře, který seděl za prostým dubovým stolem, na nelaskavou pánovitou hlavičku jeho a pouhý přílepek širokého škrobeného límce. Tatíci měli opravdu proč báti se, nebo hned za tím stavením byla *čtyrrohá věž*, ve svahu hory postavená, která měla v podzemí ve hluboké prostoře dosti místa pro jednoho, a jestliže nepostačilo, měla ještě dvoje ponebí nad sebou. Byla sice hlavně na obranu hradu, jak ukazují úzká a vysoká okna tesným kamením obložená, ale poněvadž války pořád nebylo, mohlo se tu snadno i něco jiného díti. Věž má posud kryt svůj, ale bez podsebití, bez kterého se druhdy neobešli; od ní vycházely hradby objímajíce hrad až k těm místům, kde se stýká staré a novější stavení. Se strany venkovské byly hradby velmi vysoké, se strany hradní nízké, stojíce již na svahu hory asi tak, jak to bývalo u hradeb městských. Také byla *dolní ohrada* vyšší nežli brána s domem nad ní, nebo z prvního ponebí tohoto přicházelo se dveřma na nádvoří. Naproti těmto dveřím jest malé čtverhranné stavení, zámecká to kašna, jak nápis na ní ukazuje.

Romantikové vidouce prostranné nádvoří dolní ohrady, vzpomínali by si hlučných turnajů, které tu podlé náuky jich bývati musily; jestliže tu nebylo kůlen a dřevěných srubů, mohlo arci tak býti, nebo z oken paláce se nádvoří velmi dobře přehlédlo. Hledíce z nádvoří k *hornímu hradu*, máme před sebou dvoje pusté stavení, v pravo novější dům z věkův pozdějších, v levo starodávný a původní palác. Nyní se musí do horního hradu vylézti, za starých dob však se jelo z dotčeného nádvoří okolo horního hradu (mezi hradbami a palácem) a znenáhla se přijelo ke bráně poslední k paláci vedoucí, která již naprosto zmizela. *Nové stavení*, z něhož hlavní zdi přízemí a horního ponebí posud stojí, skládalo se ze dvou čtverhranů, které v rohu sloučeny byly, takže celek dvě křídla obsahoval. Sloh jest novověký, jak ukazuje jediné okno ještě zachované a kamenné hlavičky sloupův, které na venkovské zdi na straně nádvoří bylo viděti. Okna jsou vylámána, poněvadž se tu lacino k pěknému tesnému kameni dostati mohli, stropy z dávných dob byly rozebrány, a tak tu zůstaly toliko holé zdi a dvě klenuté místnosti hrubě začazené. Větši z nich snad byla velká kuchyně, menší kuchyňkou, jak posud svědčí úprava její. Ve křídle, ježto těsně přiléhá ke starému paláci, viděti zříceniny prvního i druhého ponebí a nad to i části štítů, které ve krovích bývaly. Ze všeho patrno, že stavení toto později spustlo než palác, nebo tento se sesul tak, že přízemí jest nadobro rumem a kamením zasypáno; ale i části nového stavení, zvláště v rohu, budou kvapně hynouti, neb stojíce na vetchých základech, kloní se již až strach. Když totiž nové stavení zakládali, stavěli roh jeho na staré venkovské hradbě, již velmi dobře od něho rozeznati lze, a poněvadž kopec povoloval a hradba snad také veliké tíže snésti nemohla, roztrhaly se zdi na místech těchto nejdříve.

Palác starý měl podobu podkovy, stoje jednou stranou na kraji hory, dvěma v parkáně a čtvrtou na nádvoří. Okrouhlá jeho strana v parkánu podpírána jest mocnými pilíři, které se k štíhlým věžím přirovnati mohou, ale jak se zdá zahynou dříve paláce; jeden z nich se již odtrhuje. Rozdělení paláce již rozeznati nelze; ze všeho zůstal kopec a míchanina zdí, komnat polo zasypaných a hromady rumu, k nimž se z nádvoří dolního pracně vylézti musí. Okna v prvním ponebí, kudy se hledělo k Luži, ještě rozeznati lze; také tu viděti sedadla, na nichž paní sedajíce veselým hovorem a novými zprávami se bavily. Sklepy v přízemí jsou, jak již řečeno, docela zasypány. Přidáme-li k tomu ještě, že zvenčí viděti lze zbytky rustiky ze 16. století, vyčerpali jsme vše, co posud viděti a shledati vůbec možná. Dokládáme ještě, že pod palácem jsou veliké a hluboké sklepy, avšak již nepřístupné, z nichž šla šíje až k Dolům.

Nikde není stopy, kudy a jak se na palác přicházelo, na všech stranách vyniká vysoko nad ohradu dolní. Nepochybujeme, že již v 16. století byly dvéře k dolním místnostem v přízemí ležícím, ale ty bezpochyby jsou již dávno zasypány; za starších dob dojista tak nebylo. Košumberk byl příliš málo chráněn přirozenou polohou a musil tedy mnohonásobně nahrazovati umělou tvrdostí vše to, čeho mu se nedostávalo. Cesta od první brány k paláci nebyla daleka a třebas dosti překážek činili, mohla nepřítelem

Košumberk od jihu.

za krátko býti opanována; poslední pevností a největší záštitou byl tedy palác, a přístup k němu musil se, pokud jen možno, učiniti nesnadným a obtížným. Jak se zdá, přicházelo se původně k malému dřevěnému stavení, na jehož témě ze dveří palácových spuštěn most zvoditý; bylo-li svrchované nebezpečí, zdvihli most, stavení dřevěné rozmetali a čeleď branná vykonala svou povinnost až do těch hrdel.

2. Dějiny hradu a držitelův.

Kdysi v druhé polovici 13. neb na počátku 14. století vystaven hrad Košumberk na čedičové skále [1]) a první jeho známý držitel *Ojíř* z *Košumberka* žil asi na počátku 14. století. Vdova po něm sedíc na hradě se sirotky Ojířovými mocí a křivdou zbavena jest hradu *Bohunkem* z *Pfafentalu*, ale král Jan poručil, aby v držení toho hradu zachována byla. [2]) Jakého rodu tito držitelé byli, není známo, než možno, že patřili k rodu potomních Voračických z Paběnic. Jedna větev těchto osedlá byla potom v západních Čechách, zovouc se Bořikovskými z Košmberka. V druhé polovici téhož století seděl na hradě vladyka *Diviš* z *Popovce*. Ten prodal r. 1372, 14. ledna hrad Košumberk, Luži, městečko před hradem, ves Zdislav, dvory pop. Voletice, Srbčice a Miřkovice, Popovec ves celou s dvorem pop., Mentoury ves, v Budislavi, Jenišovicích, Ostrově, Čenkovicích, Štěnci, Domoradicích c. t. m. s rolemi, mlýny, horami, doly a podacími *Divišovi*, *Ješkovi*, *Mstislavovi* a *Slavatovi* z *Chlumu* za 2000 kop. [3])

[1]) Viz výbornou práci A. Rybičky „Hrad Košumberk" (Pam. arch. IV. 49). Jméno to se píše původně Coschenberch, Kossmberg, Kossumberk. [2]) MS-bibl. Prag. IV. C. 23 Roku není. Název z Pfafentalu upomíná na české Popův důl a latinské Vallis sacerdotis v listinách se vyskytující. (Srovnej Pam. arch. IX. 148.) [3]) Nejstarší bratr Diviš byl r. 1382—1393 vladařem na zboží Košumberském, r. 1391 byl poručníkem sirotkův po bratru Ješkovi (arch. č. III. 469, 470). Když zemřel, spravoval zboží Košumberské 1397—1405 *Jindřich Lacembok* z *Chlumu* strýc jeho, řečený v těch letech také z *Košumberka* (rel. tab. I. 571, II. 19, arch. č. II. 359) a teprv r. 1406 ujal Košumberk *Jan* z *Chlumu* (Acta consist. 22. Octb.). Vladaření Jindřichovo bylo příčinou, že pokládán později u lidu za otce Jana, Viléma, Beneše a Diviše. (Viz pozn. násl.)

Po nich drželi Košumberk jakož i četná zboží v Čáslavsku bratří *Jan*, *Vilém*, *Beneš* a *Diviš z Chlumu*. Zboží jejich rozmnožil král Václav ještě tím, že r. 1411 propůjčil Janovi a Vilémovi některé statky po smrti Ješka z Vildšteina na krále spadlé v Pušicích, Popovci, Švařeni, Sedlci, Martinicích, Mentourech, Janovicích, Jenišovicích a Ostrově. Po příkladu staršího bratra Jana, jenž provázel Husa do Kostnice, stali se i ostatní bratří přívrženci nového učení a Diviš i Vilém spečetili r. 1415 list stížný ke sboru Kostnickému poslaný. R. 1417, když Beneš let došel, rozdělili se bratří o své statky, při čemž se Chlum dostal Janovi a Podhořany Benešovi. *Vilém* a *Diviš* spolu obdrželi hrad Košumberk s dvorem pod hradem, Luže město s krčmami, domy, mlýny a dvory kmecími s podacím, ves Voletice s podacím, Zdislav ves s mlýnem, Mírkovice dvůr popl. s velikým rybníkem, Štěněc dvůr popl. s dvojím poplužím a novým rybníkem, Mentour ves s velikým rybníkem, vsi Jenišovice s mlýnem a podacím, Martinice, Svařeň, Budislav, Ostrov, Pušice, Domoradice, v Sedlci a Brčí c. t. m., Popovec dvůr popl. a ves, v Horkách podací se zahradou, v Srbcích dvory kmecí s dědinami, lukami, lesy, potoky, rybníky, řekami, mlýny, haltéři, horami, doly atd. Oba bratří drželi polovice svoje až do smrti a stali se praotci dvou linií rodu tohoto. [1])

Starší bratr Vilém, jehož jsme již poznali co horlivého přívržence kališníkův, po celou dobu válek husitských činným byl v tehdejších událostech. Roku 1423 dne 25. listop. zapsal manželce své Markétě ze Stráže a bratřím jejím 400 kop věna na hradě Košumberce a zemřel r. 1434 dne 11. listopadu. Markéta ovdověvši chlebila více než 15 let ve vdovství na Košumberce a zemřela kdysi po r. 1449. [2]) Pokud víme, zůstali po Vilémovi dva synové, *Slavata* a *Jan*, kteří po otci polovici hradu Košumberka přejali; ale štěstí a dobré hospodářství přálo jim tak, že jim brzo zboží vezdejších přibývalo. Nebo když strýc jejich Beneš zemřel, dostalo se jim všech statků Slavatovských v kraji Čáslavském s hradem Chlumem a zbožím Podhořanským (r. 1461), a od králův dostali v zápis všelijaká zboží duchovní. Starší bratr Slavata, jenž byl 1463—1467 hofmistrem dvoru královského, skoupil ke sklonku života svého Černý Kostelec a množství statkův v okolí u veliké panství; jádrem jeho byl původně statek Dobré pole, jejž mu choť jeho Dorota z Nemošic věnem přinesla. Kdežto on se konečně v Čáslavsku usadil, zůstal bratr jeho, mladší Jan, jenž měl za manželku paní Annu, dceru Havlovou z Dřevenic, na hradě Košumberce. Rozmnožil zboží to několika dvory kmecími v Mentourech r. 1472 koupenými, začež prodal zase 4 dvory v Příluce obci města Litomyšle. Byl pán velmi rozšafný a rázný i míval účastenství ve všelikých veřejných jednáních času svého a bojoval statečně ve vojště krále Jiřího se zpronevěřilci v Čechách a na Moravě, byv i v jedné takové válečné výpravě r. 1467 jat a nějaký čas v Brně ve vězení držán. Sedával na soudu zemském, býval na sněmích obecných i sjezdech krajských a ujímal se horlivě a platně vdov a sirotkův. Asi r. 1495 bezdětek zemřel. Poslední této linie byl *Michal Slavata*, syn Slavatův a vnuk Vilémův, jenž držel sice mnohé a hojné statky v Čechách, ale na Košumberce podílu neměl. Zdá se, že již Jan polovici svou na strýce z druhé linie přivedl.

Plán Košumberka (1 cm. = 23. — S. na hoře): 1. Cesta od Luže; 2. véska Košumberk; 3. stavení s branou; 4. dvorek; 5. pusté stavení, které bývalo do nedávna pod krytem (písárna); 6. dvůr dolní ohrady; 7. studně; 8. věže; 9. parkán; 10. starý palác; 11. a 12. nový palác; 13. zahrada.

Vilémův bratr *Diviš*, držitel druhé polovice hradu Košumberka, stal se praotcem hrabat Slavatův z Chlumu. Spatřujeme jej na všelijakých sjezdech veřejných, jako i 1440 na sjezdu Pražském a na sjezdu

[1]) O rozrodu pánův z Chlumu od konce 14. až do 16. století zachovalo se nám troje vážné svědomí v archivu Jindř. Hradce a sice Jana z Vlkanče, co slýchal od báby své (1515), Jakuba Vrbky z Vrbice, co od otce slýchal (1515, 10. června) a Jana Čejky ze Sezemic, co slyšel od starých lidí (1523, 23. dubna). Jinak v Palackého dějinách III. a 80 a v Pam. arch. IV. [2]) Dvorský, Paměti žen 18, 39, rel. tab. I. 441, II. 133.

4 krajův východních v Čáslavi a výpravách válečných toho času podnikaných, zejména při dobytí měst Pražských r. 1448 skrze pana Jiříka. Dvojím listem opověděl válku r. 1450 Oldřichovi z Rozemberka a jednotě Strakonické, také vytáhl s hotovostí kraje Chrudimského do pole a ležel v květnu t. r. na poli u městečka Mýta. Zemřel asi r. 1454. O rozrodu potomstva jeho víme jen tolik, že pan Slavata na počátku 16. století často připomínaný byl vnuk jeho; než vyskytují se z rodu toho *Vácslav* (1437—1452), *Diviš* (1440 a 1448) a Slavata (1454), z nichž někteří snad Divišovi synové byli. Slavatu nazývají bratří Jan a Slavata svým starším strýcem.[1]) Ke konci 15. a na počátku 16. stol. žili z této linie dva bratří, *Albrecht* a *Slavata*. Starší jich sestra Anéžka byla několikráte vdána: za Bernarta z Petrkova, po němž zdědila Chroustovice, za pana Pardusa, po němž převzala později panství Rychemburské, a konečně za pana Šťastného z Valdšteina. Starší bratr Albrecht byl přítomen často smlouvám trhovým a smírným, a připomíná se proto ve mnohých zápisech ke konci 15. století. Žil, jak se zdá, ještě r. 1505, maje společně s bratrem celý hrad Košumberk i s tou polovicí, jež patřívala potomkům Vilémovým; páni Košumberští vyslali tehdá na vojnu Loketskou 5 pěších. Po bezdětné smrti Albrechtově držel Košumberk sám bratr

Košumberk od východu.

jeho *Slavata*, zděděv také po bratrovi zboží Chroustovské; když pak strýc jeho Michal zemřel, dědicův po sobě nepozůstaviv, zdědil Slavata po něm Kostelec, Chlum, Talmberk, Sázavu, Hradiště a Čestín kostel, stav se takto pánem bohatstvím nad jiné vynikajícím. Zemřel r. 1539, splodiv s manželkou Jitkou z Janovic mimo několika dcer, z nichž se Mandalena p. Vilémovi Šťastnému z Valdšteina na Rychemburce k manželství dostala, syny *Jetřicha*, kterýžto otce předemřel, a *Diviše*, od něhož pošli všichni potomní Slavatové. Zvrátiv Diviš průvodem práva kšaft otcovský r. 1540, uvázal se v Košumberk; k němu držel také zápisné zboží kláštera Podlažického s městečkem Chrastí, jež byl otec jeho od Bohuše Kostky z Postupic koupil. Z hojného dědictví po strýci svém Michalovi odprodal tuším jen Podhořany. R. 1542 ujal se pan Diviš právně Štěpána, krejčího z Luže, poddaného svého. Tento jsa v Kolíně o trhu výročním velikou škodu utrpěl Zikmundem Přebozským ze Zásmuk, který se všetečně lidem protahoval a s krejčím se svadil. Zikmund, starý a zkušený rváč, dal napřed Štěpánovi „štus“ a potom dobyv braně své s pomocníkem svým jej bil, zranil a v ruku pobodl. Tu se dal Štěpán v utíkání, jak to jen šlo, ale mezi tím sháněním

---

[1]) Lépe se tyto věci provedou v dějinách Chlumu, nebo přese všechny práce jest při genealogii Slavatovské mnoho těžkostí.

upustil štuk kmentu, za který byl dal o trhu kopu a 40 gr. I žádal pan Diviš na Zikmundovi nejen nápravy, nýbrž i náhrady.[1])

Události roku 1547 uškodily velice Divišovi, jakož i tak mnoha jiným pánům. Diviš přiznával se k jednotě bratrské, jejíž učení na statcích Slavatovských a zbožích sousedních již od kolika let rozšířeno bylo, ačkoliv se máti jeho Eliška k víře katolické byla přiznávala. Když se stavové bouřili, zvolen jest Diviš za jednoho z 12 direktorů a plnomocníků, kteří jménem všech stavův to vyjednávati a před se bráti měli, čeho k ochraně starobylých práv potřebí bylo. Jsa mlád a málo zkušen, nevěděl ani, na jaký odpor nastupuje; váhal sice nějaký čas, ale potom přece na důtklivé domlouvání některých přátel týž úřad k sobě přijal. Byv i za hejtmana krajského zvolen, jen asi jednou neb dvakrát v radách osob zřízených býval. Když potom Ferdinand král, vrátiv se vítězně z bitvy Mühlberské do Čech, stavy neposlušné k soudu mimořádnému poháněti se jal, zavoláno také na Diviše. Týž však s králem v soudy se pustiti nechtě, dal se na milost a nemilost, a omlouval toliko předešlé jednání své mladostí a nezkušeností svou. Trest, jenž naň vynesen, byl přece přísný. Panství Kostelecké propadl na dobro, ostatní své statky uvedl v manství a musil se zapsati, že z Košumberka mimo dovolení královské neodjede. Tudíž učinil roku 1547 přísahu manskou na *zámek Košumberk* s dvorem pop., Luže městečko s podacím, vsi Voletice a Jenišovice c. t. m. s podacími, Ložice, Srbce, Bělou, Martinice, Mentoury, Mravín, Štenče, *Chroustovice tvrz pustou*, městečko s podacím, Poděčel, Most, Lipec c. t. m., Městec, Ostrov, Sedlec, Švařeň, Pušice c. t. m., Popovec, Radovesice, Domaňovice, Božec a Lipce.[2]) Po několika letech provedl toho, že mu král Maximilian nejen propustil všechna jeho zboží z manství, ale i jemu dědičně dal klášter pustý Podlažický s Chrastí městečkem a několika vesnicemi. Poněvadž byl Diviš pán zřízení zemského a spůsobův soudních znalý, užíváno služby a rady jeho ve všelikých věcech důležitějších veřejných i soukromých. Kolik let byl hejtmanem kraje Chrudimského, sedal na soudě zemském, býval poručníkem bohatých mladých šlechticův a kdekoliv býval v okolí bližším i dalším spor nějaký o meze neb některá práva, vždy volíván pan Diviš za oprávce.[3])

Brána na Košumberce.

Poněvadž za příčinou svěřených sobě úřadův veřejných a jiných k tomu podobných jednání věcí hospodářských a soudních na statcích svých nemohl sám spravovati, zřídil k tomu vyššího úředníka čili hejtmana, kterýž býval obyčejně osoba stavu vladyckého (1551 Jan Kyndlink z Oxenšteina, 1565 Jiřík Puc-hart z Voděrad, 1573 Jan Všejanský ze Synčan a j. v.) a k ruce své ještě několik úředníkův míval. Za Diviše vyhořel r. 1573 dne 18. července hrad Košumberk, bleskem byv zapálen při veliké a krajině té velmi záhubné bouřce; nedlouho potom byl hrad ten zase a to důkladněji vystaven a rozšířen obdélným čtverhranným stavením dvoupatrovým s ambity a velikými pokoji a komorami. Kšaftem svým r. 1571 učiněným odkázal Diviš veškerý statek svůj synům *Adamovi*, *Jindřichovi*, *Michalovi*, *Albrechtovi* a *Zachariášovi* v rovný díl, dcerám třem pak výpravu a věno na penězích, konečně manželce své Alžbětě z Hradce zboží Podlažické, svobodné obydlí na hradě a polovici všech svršků a dobytka. Zemřel 1575 a byl od bratří Boleslavských v Luži slavně pochován.

Jak by spolu máti a synové hospodařiti měli, aby v lásce a svornosti vedlé sebe žili, o tom

[1]) Arch. č. VI. 319, reg. 12 F. k. s. C. 7. [2]) DD. 64, 200, Pam. arch. X. 458. Sněmy II. 359, 420—423. [3]) Zevrubněji toho hledej v Pam. arch. IV. 52—53, DZ. 18. L. 2.

se stalo mezi nimi narovnání r. 1578, 9. ledna. Máti si vyvolila byt na zámku Košumberce „s pannami šlechtičnami dcerami svými i s čeládkou svou obojího pohlaví“, však jen do vůle své svobodné, tak že byt ten každou chvíli opustiti a v to, co jí n. manžel odkázal, uvázati se mohla. K bydlení jí vykázali synové světnici, v kteréž svou kancelářku posud měli, za ní sklípek a též na druhé straně té světnice druhý sklípek, na starém stavení pod krovy světničku i s kuchynkou a za ní s komůrkou, před touž světničkou 3 komory pořád na novém stavení pod červeným krovem, komory 2, sklípek podlé sirotčího sklepu, špižírnu starou hořejší. Také ve dvoře obdržela paní Alžběta některé světnice, kromě toho několik záhonů pole na předivo, čtyři krávy, kteréž pro ni ve dvoře chovali, čtyři vozníky, aby si mohla vyjeti, žito a jiných k živobytí potřebných věcí s hojnost. Nad to nade všechno obdržela dvůr Žilovský celý. Paní Alžbětě líbilo se na Košumberce a zůstávala zde až do smrti; r. 1584 dne 6. ledna napsala zde poslední pořízení své, jímž statek svůj všechen dcerám odkázala.

Ze synův, kteří otce přečkali, nejdříve Michal zemřel (kromě něho byli již 3 synové před otcem zemřeli); ostatní bratří byli se rozdělili (1577, 10. srpna) o dědictví otcovské tak, že dostal Adam Čestín kostel, Jindřich hrad Košumberk, Albrecht zboží kláštera Podlažického a některé statky v Čáslavsku, Zachariáš konečně zboží Chroustovské. Pan Jindřich oženil se potom s Kunkou Černčickou z Kácova, s níž obdržel Chropyni na Moravě; byl, jakž Paprocký dí, pán ctností plný, v jehož srdci dolus et frans (lsti a klamu) nebylo, pročež si ho také pro takovou správnost a rozšafnost vůbec vážili. Sedal na soudě zemském Moravském, byl císař. radou a několik let hejtmanem kraje Chrudimského. U něho přebýval často na Košumberce syn bratra jeho Adama, Vilém Slavata, později proslulý pán, jenž byl v mládí svém tak jako i strýc jeho Jindřich ve víře bratří Českých vychován, ale později z návodu kněží tovaryšstva Ježíšova víry otcův svých se zřekl. Posledním pořízením (d. r. 1597 dne 9. února) odkázal Jindřich všecek statek svůj synu *Divišovi Lacembokovi*, nad nímž jako i dcerami Rozinou, Mandalenou a Alžbětou učinil poručnicí choť svou Kunhutu. V napomínáních, kterážto dával v tomto pořízení manželce své, ukazuje se již svrchu dotčená poctivost pána tohoto; žádal choti své, aby dluhů, zvláště sirotčích, které by po něm spravedlivě se našly, žádnému nezadržovala, syna aby co nejdříve poslala na učení v místo poctivé, kdež by se umění liternímu a pobožnosti vyučovati mohl, též aby byl muži učenými a pobožnými spravován. Nezapomněl také choť svou věnem a výživou dostatečnou opatřiti.[1]) Jak se zdá, nedlouho potom (snad 1599) zemřel.[2])

Po smrti Jindřichově spravovala vdova Kunka zboží Košumberské, majíc sobě přidaného za spoluporučníka p. Albrechta Slavatu na Chrasti. Paní tato koupila r. 1601 zboží Chroustovské a odevzdala je r. 1603 synu svému. Toho času zdržoval se na hradě Košumberském též mladý Albrecht z Valdšteina (nar. 1583), potomní slavný válečník, byv tam po smrti otce svého p. Viléma z Valdšteina působením ujce (a jak se podobá i kmotra svého) p. Albrechta Slavaty poslán, aby tu společně s několika ještě mladými šlechtici vychován byl ve víře bratří Českých a vycvičil se v umění literním a věcech i spůsobech rytířských. Po nějakém čase vzal jej však odtud pan Jan Kavka z Řičan, také ujec jeho, a dal jej do Olomouce do školy jezovitské.

V dobách těchto zámek „dobře a nákladně“ vystavený, jak z prošacování r. 1623 učiněného vychází, obsahoval mnoho pokojův a síní panských a hostinských, mezi nimi též pokoj slove „škola“ a pokoj „bratrský“, více komor pevných a sklepů obšírných; v jednom z nich, ve sklepě „sirotčím“ chovaly se majestáty Slavatovské a věci sirotkům poddaných náležité. Pokoje a síně panské a hostinské byly ozdobeny pestrými koberci vlněnými a figurami v rámcích, a v pokoji Třebovském byly podobizny pánův Slavat; též ostatní nářadí úpravné ba nádherné bylo. V komorách ložních stála lože pod nebesy, kteréž v panském sklepě ložním byly tupltykytové; jen v pokoji bratrském byla lože i nábytek ostatní po spůsobu bratrském jednoduchá a sprostá. I v jiných věcech všelikých panovala nádhera a okázalost na hradě zdejším; bylyť tu almary se skvostnými šaty choděcími, plášti, kožichy sobolem a kunami podšitými, kabáty, sedlemi, brněními, třmeny a j. v. Služebnictva byla na hradě hojnost veliká; v kuchyni panské vařívalo se na 6 velikých a 6 menších kotlích mimo kotel veliký, na řetězi nad ohněm pověšený, ale při hostinách pečeno a smaženo nad to na 10 rožních, 3 pánvích větších a 3 pánvích na dorty. Ve stáji panské stávalo 6 koní panských a klisna panina, 7 koní kočovských, dva vozy komorní a kočárek. Na zámku byla též veliká zbrojnice, v níž mimo jiné potřeby válečné bylo zbroje rejtharské na 18 osob, 16 šturmhaubů, 16 plechovnic, 21 šurců, 15 plechů zadních, 3 celé kyrysy, zbroj na 20 osob pěších, 10 oštěpů, mnoho „špiců k turnajím, toulců, kondeléřů, štecherů, lancí“ a j. v., 17 hákovnic, 11 párů pistol, 5 pufarek, sedla všelijaká, rystunky sprosté i skvostné a jiného koňského náčiní s hojnost.

---

[1]) Archiv Hradecký, DZm. 191 A. 9. [2]) U Paprockého (o st. pan. 237) tuším se sběhl omyl tiskový a udán r. 1596.

Dolení nádvoří na Košumberce.

Diviš Lacembok došed let svých uvázal se v Košumberk, pojal za choť pannu Veroniku z Žerotína [1]) a dostavil, opevnil a ozdobil hrad Košumberk v té míře, že pokládán byl tehdá mezi nejnákladnější, nejrozsáhlejší a nejpevnější hrady kraje Chrudimského; pročež také šlechta i jiní obyvatelé okolní v bouřlivých letech 1609—1610 a 1617—1620 schovávali tam listy i jiné své drahocenné věci. V 7 truhlách uloženy byly věci lidí poddaných, ale v jedné komoře zazděné bylo „nemálo truhel", paní Slavatové a okolním pánům a rytířům náležejících. Diviš byl za příkladem otce i děda svého horlivý vyznavač učení bratrského a městečku Luži pán velmi příznivý, jakož i věcí válečných, politických a soudních velmi znalý. Po bitvě Bělohorské také on pohnán jest k soudu. Snažil se sice ukázati v listu místodržiteli královskému Karlovi z Lichtenšteina poslaném (1622, 9. května), že ke všemu, co v letech právě minulých učinil, násilně donucen byl, což i vysvědčovali příbuzní jeho Vilém a Jáchym Slavatové a Kašpar ze Žerotína. Nicméně k žalobě ob crimen laesae majestatis et perduellionis, od kr. prokurátora Přibíka Jeníška z Újezda (25. února 1623) proti němu podané, vynesen nad ním dne 22. května soud, že propadl polovici zboží svého, načež statek jeho prošacován. Diviš nedočkal se však přísného soudu toho, neboť zemřel dne 23. února r. 1623 a pohřben v Luži, kdež se náhrobník jeho až podnes spatřuje.

Ke zboží Košumberskému náležely vedlé taxy dne 4. března r. 1623 zdělané zámek Košumberk dobře a nákladně vystavený s 2 štěpnicemi, zahradou kořennou, chmelnicí, pivovarem, s 2 dvory poplužními (při zámku a v Lozicích), městys Luže s podacím, vsi Jenšovice s podacím, Zdislav, Lozice, Mravín, Popovice, Mentoury, Štěnice, pak vsi společné Voletice s kostelem filiálním, Bělá, Srbce, Martinice, Pěšice a Hluboká. Ke zboží tomu náležely též 2 mlýny (v Luži na Podolí a v Jenšovicích), 5 rybníků (Jenšovický, Mirkovský, Mentourský, horní na Koutech a Zdislavský), pak mnoho lesův. Suma celého prošacování zboží toho činila 62.659 ss. 17 gr. 1 d. Když byla taxa ta místodržiteli Karlovi z Lichtenšteina předložena, nařídil on tři pány, aby stran prodeje statku toho s p. Vilémem neb kdož by si je koupiti chtěl jednali. *Vilém Slavata* totiž nerad viděl, aby to starodávné panství rodu jeho přišlo do rukou cizích; oznamoval, že by především on sám chtěl je koupiti takto: že chce po sražení oněch 10.000 kop m., kteréž dskami paní Veronice (vdově po Divišovi) věnovány byly na Košumberském zboží na polovičku sumy odhadné téhož statku, totiž 26.329 kop 48 gr. 4 d., komoře královské propadlých 500 kop ihned zaplatiti, ostatek ale po ratifikaci smlouvy položiti; druhou polovičku, ježto *Jindřichovi*

[1]) Alžběta Křinecká z Ronova odkázala paní Veronice za živnosti své ústně před dobrými lidmi čepici svou aksamitovou s štorcem perlovým a kamením drahým vysazeným. Když pak po smrti Alžbětině (†1609) čepice ta paní Veronice vydána nebyla, žádala Veronika na Mandaléně z Ronova, aby jí buď čepici neb 500 kop vydala. Soudy o toto trvaly kolik let. (Reg. 44 F. k. s. C. 13. L. 12, 46 F. k. s. F. 6.)

Vilémovi, jedinému synu a dědicovi Diviše Lacemboka, připadla, že chce na zboží dotčeném zápisem ujistiti, dokud by mladý pán let spravedlivých nedošel. Vilémovi zasloužilému bylo povoleno, jak žádal, a když byl císař Ferdinand II. dne 24. května 1623 trh ten, jejž byli jmenovaní komisaři s p. Vilémem Slavatou učinili, schválil, smlouva ta vložena jest ve dsky zemské a zboží Košumberské p. Vilémovi ku jmění, držení a užívání odevzdáno.

Vilém vida, ani poddaní jeho Košumberští všichni se k víře evangelické přiznávají, všemi prostředky toto „náboženství bludné a zatratitelné“ vyhlazoval. Když pak poddaní danému od p. Slavaty ve věci té nařízení a mandátu po dobrém nechtěli zadost učiniti, nastupoval na ně přísnými tresty a mocí dovedl toho, že poddaní vrátili se k víře katolické. Městečku Luži odňata jsou všeliká privilegia a nadání od předešlých vrchností propůjčená a obyvatelům zastaveny jich živnosti městské, pokud by se nestali katolíky, i vloženi jim vojáci do obydlí; ti pak poddaní, již to přese všechny nátisky podvoliti se nechtěli, vzati jsou na hrad do žaláře, a ti, kteří i tu „tvrdošijnými“ zůstávali, vypověděni jsou ze země. Násilnictví jeho konečně jen 10 obyvatelův se odvážilo zřejmě odporovati; čtyři z nich obrátili po dlouhém namlouvání jezovité, ostatní snášeli statečně nelidská muka. Nejdříve byli 5 neděl zimou, potom 9 dní hladem trýzněni, do komína a smrdutých míst zavíráni. Jeden z nich byv utrápen zemřel, ostatní strestáni na statku a z Čech vypověděni (1624). Hleděl sice Vilém po obnovení katolictví poddaným svým k zlepšení blahobytu pomáhati, ale přes to všechno nemohlo se okolí zotaviti, a to za příčinou neustálých těžkých běhův vojenských a spojených s tím nesmírných nákladův na vychovávání vojákův. R. 1632 bylo panství to v takovém stavu, že kázal Vilém úředníku svému, ať ze zásob vydává, co stačí, potomně pak ať sám si zachrání svůj život. „Neb raději chci,“ dokládá, „vojákům k dokonalé záhubě statku toho nechati, nežli bych si měl jinde co dlužiti a není od koho a kde, aneb to málo, co ještě pro vyživení mé a mých před rukama jest, do toho statku vložiti a skrze to větší nouzi trpěti.“ [1]) Vilém chtěl ovšem zboží Košumberské jakožto starodávní panství rodu Slavatovského dědicům svým zanechati, aby je po něm vždy nejstarší z linie té před jinými držel; avšak nemoha za příčinou výše dotčených těžkostí válečných věřitelům svým na statku tom i jiných jeho panstvích úroků spláceti, postoupil r. 1634 zboží Košumberského za sumu 81.104 fl. r. 49 gr. *Jindřichovi Vilémovi Slavatě z Chlumu*, jenž se právě toho času oženil s Annou Polyxenou Michnovnou z Vacinova.

Panu Jindřichovi Vilémovi náležel též statek Divický a Roubovský, býval cís. radou, komořím, hejtmanem krajským a sedal také na soudu zemském. Ježto ale panství Košumberské mnohými dluhy stíženo bylo a válka záhubná napořád trvala, nemohl ani on, tak jako předchůdce jeho, toho zboží zlepšiti, ano dvacítiletí to, za kteréhož je držel, sluší pokládati k nejsmutnějším dobám hradu a panství toho. Mimo útrapy spůsobené císařskými vojáky přicházely na panství všeliké nehody, jako bouřky, krupobití, nemoci a podobné neřesti, nejvíce však je trápily vpády švédské, jichž se účastnila také nekázaná a zoufalá sběř domácí (totiž r. 1639, 1643, 1645, 1648). Švédové pálili a vraždili v městečku i na vesnicích, a co po nich zbylo, „vyšumovala, vypajtovala i odnesla soldateska císařská“, jak zápisky souvěké dokládají. Ku konci války bylo zboží tak spuštěno, že pan Jindřich s nemalým nákladem pivovar a dvory stavěti a potřeby hospodářské zjednati a pročež i Roubovice r. 1650 prodati musil. R. 1650 zemřela v 50. roce stáří svého paní Anna Polyxena, neporodivši manželi svému dědicův, avšak odkázavši mu celé věno své na statku Košumberském zapsané. Pan Jindřich oženil se nedlouho po tom s Marií Maximilianou Evou, tehdá teprv patnáctiletou dcerkou p. Floriana Jetřicha Žďárského, s níž splodil dcerušku Johanku Barboru. Avšak již r. 1654 sešel sám smrtí časnou, odkázav hrad i panství Košumberské jmenované dceři své, která však nedlouho po tom dne 15. srpna roku 1657 v Praze na morovou ránu zemřela. Zboží Košumberské připadlo tudíž pozůstalé matce její, tenkráte 20tileté, která se byla již před tím r. 1656 po druhé provdala za *Františka Kryštofa* svob. p. *Hysrle z Chodův*, J. M. C. komorníka nad stříbry. Obdrževši paní ta r. 1657, 4. září komorníka u desk zemských, uvázala se hned potom v Košumberk a u přítomnosti osob k tomu zřízených poddané v člověčenství sobě uvedla.[2])

Tak vyšlo starožitné a slavné někdy sídlo vzácného rodu Slavatovského z jeho držení. V ten čas, když i rod ten vyhynutí svému se pomalu přibližoval, hynula i někdejší sláva a okázalost rodného jich sídla. Za celý ten čas třicítileté války nepodnikáno tu důležitějších oprav nebo staveb kromě skrovné kapličky hradské. Nářadí v síních a pokojích, ježto bývalo někdy naskrz úpravné ano nádherné, vypisuje se nyní jakožto naskrz zvetšelé; chovaná tu před tím hojná zásoba zbraní a věcí k potřebám válečným a kratochvílím rytířským zmizela naprosto, i sednice čelední, kuchyně, sklepy spižní, světnice a t. p. nerovnaly se daleko komnatám nádherným, jež tu bývávaly za dob Slavatovských.

[1]) Jirečkova Rukověť II. 231. [2]) DZ. 113, L. 20.

Paní Marie Maximiliana porodila manželu svému syna Ferdinanda, který však v prvním roce věku svého zemřel, a dceru *Františku Terezii*, k jejíž ruce, když František Hysrle r. 1666 ve Vídni u cís. dvora se zdržuje zemřel, statek otcovský spravovala. Učiněna byvši skrze místodržící poručnicí nad touže dcerkou svou, r. 1666, 12. října sobě komorníka na popsání svršků na hradě Košumberce vyžádala [1]) a potom panství svoje i statek dcery své opatrně spravovala; neb jí, když let svých došla (1674), kromě klenotův znamenitých 54.500 fl. uh. na hotovosti odevzdala. Bydlíc po smrti manžela svého na hradě Košumberce a odřekši se všelikých rozkoší, oddala se tu docela životu nábožnému a kajícímu. Tou snahou jsouc vedena, založila na návrší Chlumku nad Luží kapli (1668) a v ní vystavila k obecné úctě obraz p. Marie Pacovské, jejž byla od bratra svého Frant. Adama darem obdržela; touž kapli r. 1669, 8. září vysvětili s velikou při tom slavností. Toho dne naposled bylo na hradě veselo a hlučno, ano se sjelo na Kosumberk mnoho hostí všelikého řádu a pohlaví s četným svým komonstvem; nad to přišlo sem nesčíslné množství nábožného lidu městského i sedlského na několik mil z okolí. Při téže kapli založila residenci jezovitskou, odevzdavši k vychování bratří statek Roubovský (r. 1669 koupený) a ves Bělou, co jí tehdá ke statku Košumberskému náleželo, kromě toho však ještě peněz do 10.000 fl. (1678). R. 1682 byla residence na Chlumku dostavěna, a r. 1683 vystavěla paní kněžím těm také zámeček a pivovar v Roubovicích, dala jim právo podací v Luži, Jenšovicích a Voleticích, a penězi je víc než s dostatek podporovala. Vystavivši si potom domek pod Chlumkem, přestěhovala se sem r. 1684, 11. února, opustivši naprosto dosavadní sídlo své na Košumberce. Když pak téhož roku (14. března) jediná dcera její paní Františka Terezie (choť Kryštofa hrab. z Lamberka) v Brně zemřela, povolala k sobě úředníka desk zemských a jím sepsati dala přiznání, že po smrti daruje a mocně postupuje *residenci jezovitské na Chlumku* na místě Roubovic a peněz zapsaných (úhrnem 19.000 fl.) hrad Košumberk s pivovarem a dvorem, městečko Luži s 2 krčmami, mlýn Podolský s jinými 4 mlýny, vsi Voletice, Zdislav, Štěnec, Srbce, Hlubokou a dvůr Domanický, a to tak, aby se oněch 19.000 fl. na zboží tom pojistilo a residence Chlumecká po její smrti koleji Hradecké 10.000 fl. na vychování mládeže vyplatila. [2]) Když nadání to vešlo ve známost poručníkům dědicův paní Hysrlové, nebyli ovšem s tím spokojeni a naříkali je co nepořádné; avšak přes to všechno došla listina císařského schválení, byvši již před tím ve dsky vložena. Později odkázala paní Hysrlová kšaftem svým na Chlumku dne 6. října r. 1690 učiněným panství své Kladenské (po bratru zděděné) a zbývající ještě část zboží Košumberského (vesnice Mentoury, Lozice, Mravín, Sedlice, Jenišovice) a statek Roubovský nezletilým vnukům svým Karlovi Benediktovi a Baltazarovi z Lamberka, pak vnučkám Anně Aloisii a Františce Antonii, však aby Františka za služby jí, paní Hysrlové, prokázané 20.000 fl. více dostala. Zemřevši potom dne 17. října (r. 1690) na neduh plicní, pochována jest v kapli při residenci Chlumecké; po dostavění nového velikého chrámu pak, jejž byla nedlouho před smrtí svou na místě kaple stavěti dala, přeneseny jsou tělesné ostatky její do chrámu toho a uloženy ve sklípku před hlavním oltářem.

Nyní se octl starý hrad dle nadání svrchu řečeného v držení Jezovitův (1691), což pan Vilém Slavata, jenž řádu tomuto v Čechách tak úsilovně k moci pomáhal, v duchu asi sotva kdy tušil. Jezovité přebývajíce potom na Chlumku, užívali hradu našeho téměř jen za schránku svých potřeb hospodářských a polních úrod; a poněvadž kromě nuzného krytu nedávali naň jiných potřebných oprav, scházel víc a více, a r. 1769 byla starší hořejší jeho část již tak sešlá a nebytelná, že se musila zcela opustiti. Od těch dob hrad zůstaven byv milosti živlův, ztratil napřed vichřicemi a bouřemi rozežraný chatrný kryt svůj a pozůstalé zdi dílem povětřím a dílem úmyslnou bořivostí lidskou dokonce se rozpadly.[3]) Zištní hospodáři na panství pomáhali pak živlům, aby práci svou pomalu nekonaly. Posud se povídá v Luži, že se ze střech Košumberských hřebíků s jednu míru vytáhlo.

3. Snůška listův poselacích z archivu Košumberského.

Osiřelé, všeho prázdné zdi hradu Košumberka vábí k sobě často zvědavé poutníky, kteří spěšně prošedše zříceninami, obyčejně nespokojeně odcházejí. Nepoznali ve zdech minulosti, která je sem vábila, a neucítili ducha, který tu jindy velel a panoval. A přece jej lze poznati, toho bohatýrského, panského ducha! Ačkoliv zpráchnivěly kosti statečných mužův a jemnomyslných paní, které tu přebývaly, přece seznáváme, co cítili, po čem a nač toužili, z listův jich poselacích. I aby z části jen obživlo to, co již dávno odumřelo, kladou se tuto některé listy bývalých pánů a paní Košumberských, vzaté vesměs z archivu zámku Jindřichova Hradce.

[1]) DZ. 114, K. 5. [2]) Téhož roku potvrdila Lužským privilegia, aby k poutníkům ke Chlumku putujícím přívětivě se chovali a rádi do příbytků svých je přijímali. [3]) Když r. 1773 řád jezovitský zrušen byl, zdvihli i residenci na Chlumku, statek Košumberský vzali k fondu náboženskému, dvory Domanický a Košumberský rozpustili a v zákup dali. Roku 1807 koupil Košumberk belgický vystěhovalec a c. k. rada dvorský *Leopold* svob. p. de *Laing* a přebýval v residenci na Chlumku, r. 1826 prodal však zboží to *Karlovi Mat.* knížeti z *Thurnu* a *Taxisu*, jenž je sloučil se Chroustovskem.

I.

Urozenému a mému najmilejšímu p. švakru p. p. Joachymovi z Hradce a na Hradci buď dán k vlastní ruce.

Můj najmilejší jediný p. p. švakře! pán Bůh všemohúcí rač Vám dáti předkem zdraví a v něm jiné všecko najlepší dobré, věrně bych toho z srdce rád přál; pán Bůh ví, že nic méně, než jako sám sobě. Můj najmilejší pane švakře! Kdež mi psaním svým oznamujete, že ste se při zdraví svém teď v Praze i poněkud, když jste domův přijeli, nevelmi dobře měli, věrně sem toho nerad uslyšel a Vám toho z srdce nepřeji; ale poněvadž již lépe jest, pán Bůh z toho buď pochválen. Jednom sami sobě lékařem budte a se těch zlých povětří střežte, které se v Čechách i jinde na mnoha místech, jakž rozuměti jesti, rozmáhá. Při tom můj najmilejší pane švakře, kdež mi list od Jeho Milosti Královské mně svědčící posíláte, v kterémž mi Jeho Milost povolovati ráčí, bych k Vám, svým milým přátelóm do Hradce sjel a s Vámi tam čtyři neděle pobyl (viz na str. 89.), žádajíce mě za to, abych tou svou jízdou neprodléval; já k Vám se jako dnes datum tohoto listu aneb zajtra bohdá vyjedúc vypravil, že potom jízdu do Prahy vzíti máte pro potřebu oznámenú Vaši: můj najmilejší pane švakře, všecko to, jakž žádost Vaše jest, hned bych vykonal, ale nedostatek mi v tom překážku činí a to ten, že žena má hned na čem jeti nemá; neb ten svůj vůz, na kterým jest jezdila, když onehdá z Přibyslavě domů jela, všecken se jí rozvundal, že hned nerozumím, aby na něm mohla dvě neb tři míle ujeti; však dal jsem jí nový dělati, kterýž, tak držím, konečně v týmdni a najposléze ve dvú nedělích hotov bude. Já pak také rád bych sobě nějaké šátky (šaty), jakž by na mě nyní náleželo, zdělati dáti chtěl. Protož nerozumím tak kvapně aby to bajti mohlo. Než když dá-li pán Bůh zase domův od soudu komorního přijedete a jakž mi oznámíte, bude-li vůle Boží, hned se k Vám na Hradec, jakž žádost Vaše jest, i s ženou svou vypravím. Toliko bych tomu rád od Vás srozuměl, mohl-li bych cestu svou k Chlumu vzíti a odtad pak k Pelřimovu aneb k Hořepníku, neb tak zprávu mám, že okolo Polné a Jihlavě všudy tu okolo hned zhusta promírají a mně by se, kdy bych tudy jeti měl, dostalo skrze mor jeti; protož bych radše onou stranou jel. Také mi píšete, abych se na tom nic neurážel, že jest v tom listu královském to doloženo, abych v Hradci čtyři neděle pobyl, že to při mé vůli bude týden, dvě neděle aneb dokavád mi se líbiti bude, u Vás pobyti. I můj najmilejší pane švacháčku! já na tom nemalý omyl mám, že hned tak v tom listu královském stojí, že do čtyř neděl abych na Hradci byl a po vyjití těch čtyř neděl zase domův abych se navrátil, ješto mně není možné tak dlouho tam bajti pro mnohé příčiny a pro potřeby domácí i již na ten i na druhý artikul od Vás, když dá-li pán Bůh z Prahy domův přijedete, oznámení jistého k sobě očekávati

Partie na Košumberce.

budu. Můj najmilejší jediný pane švakře! také mi píšete, že byste tomu srozuměli, že by ke mně divné zprávy o osobě Vaší přicházeti měly, jestli že bych to tak k sobě přijímal, že by Vám to dosti stížno bylo. I hned Vy k sobě toho můj najmilejší pane švakře nepřipouštějte, abych já takovým zprávám u sebe místo dávati měl, neb víte, když jest cokoliv takového ke mně přišlo, že sem Vám hned o tom buď psaním aneb oustně oznamoval a ještě bych učiniti chtěl, neb já jiné víry do Vás nejsem, než což byste mého dobrého a poctivého znali, že v tom na mě svou přátelskou paměť vždyckny máte. Co se Adama syna mého dotajče, že byste to spůsobiti chtěli, kdybychom k Vám přijeli, že by tu na Hradec odpuštěn byl, a hned nic toho žádostiv nejsem z příčiny té, že by jemu ještě větší těžkost nežli prvé, kdy by měl od Vás jeti, byla; však já o tom mním, že on tak dobře, jakoby u nás byl, tam opatrován jest. Strany paní Valdštejnky té její sumy, kterú při vás má, to sem objednal, že vám ji do sv. Jiřího čekati chce. Se panem Arnoštem sem též nejednú mluvil, již i dnes skůro sem se s ním svadil o to, že žádné odpovědi gruntovní nechce strany své sumy dáti, než vždy pravě, jestli že sobě do sv. Havla nic nekoupí, že ji chce při vás rád do dalšího času nechati; a již já nevím jináč než, abyste jemu sami psaní učinili, aby Vám hned odpověď dal, chce aneb nechce, abyste Vy na těch odtazích nestáli; však jestli že by Vám nechtěl čekati a Vám potřeba byla, jednom oznamte mi, tak držím, že bych já vám mohl nějakú sumu peněz objednati. Co se pana Vilíma z Radešína dotajče, přátelsky Vám děkuji, že na mne svou paměť máte, však toho až do mého s Vámi bohdá shledání zanechávám a delšího rozmlúvání. Pan Šebestián Šajnoh včera jeda stěžně z Prahy k Vídni a odtad do Uher, jest se u mne malou chvíli stavoval a strany novin s Vámi se jest v tom ve všem, co mně oznamujete, srovnal, a ještě, že jest i Lípa a několik jiných zámků vzato, pravil, s tím doložením, že on velmi zle tuší našim, ač sám také pán půl páta sta rajtharův v Uhřích má a k nim hned pojede. Něco sobě tu do Vás přede mnú stěžoval dosti mnoho a hned mne za to žádal, jestli že prvé bude mé s Vámi shledání, nežli jeho s Vámi, abych Vám oznámil, což tak učiním a při našem bohdá shledání Vám o všem oznámím. Ten list od Vás sem panu podkomořímu poslal, ještě se posel nevrátil. Manželka má vzkázala Vám své sestrské pozdravení s vynšováním od pána Boha zdraví i jiného všeho dobrého a za to Vás oba dva prosíme, že od nás obú paní manželce Vaší, naší milé paní sestře, služby naše povíte s vynšováním od pána Boha zdraví i jiného všeho dobrého. S tím milosrdný Bůh rač dáti a popříti mého s Vámi šťastného a ve zdraví shledání.

Věž na Košumberce.

Dán na Košmberce v středu po památce na nebe vzetí panny Marie léta 1552.

Diviš Slavata rukú vlastní.

II.

Urozenému mému najmilejšímu panu švakru p. p. Jachymovi z *Hradce a na Hradci buď dán k vlastní ruce.*

Můj najmilejší p. p. švakře! Všemohúcí věčný pán Bůh rač Vám i všemu domu Hradeckému dáti zdraví a v něm jiné všecko najlepší dobré; věrně z upřímného srdce Vám bych toho rád přál nic méně, než jako sám sobě.

Můj najmilejší pane švakře! Teď podlé připsání svého a s Vámi na tom zůstání Jindřicha ujce svého a syna paní Mandaleny Bydžovské, sestry své, Vám posílám a Vás jakož prvé tak i ještě i na místě paní sestry své přátelsky a švakrovsky prosím, že jeho do Vídně na učení pošlete a tomu, kohož s ním pošlete, za to žádám, že poručíte, aby o něm dostatečně tomu mistrovi, kterýž jeho učiti bude, poručil, aby jej pilně a bedlivě německy a latině též i počtům učil a na osobu jeho zření, poněvadž se jemu svěřuje a poručí, měl, též šátky jeho, kteréž má, aby v tom opatrovány byly, aby se mu po jednú nezhuntovaly. A za práci jeho, kterúž s ním míti bude, což koli slušného jest, paní sestra ráda jemu platiti chce. Než v tom ve všem Vám jako přednímu příteli našemu jeho poručena činím a vždy prosím, pokud toho potřebu znáti budete, že o něm dostatečné poručení učiníte. Psaní jest mi včera od Vás pan Prokop Štítný přinesl, v kterémž mi píšete žádaje, abych Vám 4 kameny Raškovce objednal a Vám je po formanech, kteréž pan Kryštof Štonk zjednati má, poslal; i tak učiniti chci a Vám ty kameny zjednati a poslati chci; neb sem hned ku panu Zikmundovi Andělovi z mlýna hotově poslal. Peníze k sv. Havlu chci rád věrně jednati, jako by má vlastní věc byla; hned na to se můžete ubezpečiti. Jiného Vám můj najm. p. švacháčku nevím co psáti než to, poněvadž úmysl Váš jest ke dvoru jeti, aby Vám p. Bůh všemohúcí dáti ráčil, aby se Vám tam všeckno podle vůle Vaší dobře vedlo a šťasně ve zdraví domův navrácení. Manželka má a sestra Vaše vzkázala Vám své sestrské pozdravení s vynšováním od p. Boha toho všeho najlepšího dobrého, což byste sami sobě na J. Mti. Božské požádali, a za to Vás obadva prosíme, že paní manželce Vaší, naší milé p. sestře, od nás naše služby povíte též s vynšováním od p. Boha zdraví a jiného všeho najlepšího dobrého. S tím milosrdný Bůh rač dáti a milostivě popříti, můj najm. p. švacháčku, naše společné šťasné a ve zdraví shledání.

D. na Košmberce v pondělí před slavným hodem vstoupení Božího l. 1553.

Diviš Slavata rukú vlastní.

III.

Urozenému p. p. Joachymovi z Hradce a na Hradci p. bratru mému najmilejšímu.

Urozený p. p. bratře můj najmilejší, všemohúcí pán Bůh rač Vám dáti zdraví a v něm jiné všecko dobré věrně ze přímého srdce Vám bych toho ráda přála, pán Bůh ví nic méně, než jako sama sobě.

Můj najmilejší pane bratře! Z toho mimochodníku, kterey ste mi poslali, Vám velice děkuji a hned sem mu velice ráda a již budu tepruva velmi pilně k hospodářství dohlídati. Za ten mimochodník přála bych Vám, aby Vám pán Bůh ráčil dáti nějaký statek, kterey by stál za sto tisíc. Můj najmilejší pane bratře, kdež mi oznamujete, že se panem bratrem do Vídně jedete, pán Bůh rač dáti jen šťastně, aby Vaše práce nadarmo nebyla a jistě již tomu dokonale věřím, že panu Arnoštovi Vítanovskému všecky jízdy odejmete a sami doma nikda bejvati nebudete. Ale já bych Vám toho ráda přála, aby Vám pán Bůh ráčil těch jízd ukracovati a věrně bych tu novinu ráda uslyšela, abyste zase brzo domův přijeli a k nám abyste se taky v několika letech vypravili, neb jistě tomu věřte, že by Vás pán můj i já u sebe rádi viděli. S tím pán Bůh všemohúcí rač se Vám dáti ve všem dobře a šťastně míti a rané se s Vámi se všemi dáti shledati, jestli v tom vůle pána Boha všemohúcího.

Dán na Košmberce v outerý před sv. Petrem v ůkovách l. 1554.

Alžběta z Hradce a na Košmberce.

IV.

Nejvyššímu panu kancléři kr. Č. mému nejmilejšímu p. švakru (buď k vlastní ruce dodáno).

Můj nejmilejší jediný p. p. švakře! pan Bůh atd. Vaší Milosti oznamuji, že sem od Vti. z Lince na Hradec ve zdraví přijel a Její Milost paní mateř Vaši, paní z Rozmberkovu i dítky Vaše, v mírném a dobrém zdraví našel. Stavení na Hradci sem všecko ohledal a velmi mi se dobře líbí; kdy bych takový štok na Košmberce míti mohl ke vší chudobě, tisíc tolarů bych dal a již sem sobě takovú chuť z toho stavení vzal, že hned z jara také Košmberk stavěti, bude-li vůle Boží, budu. Vína Vti. sem koštoval, velmi mi se dobře líbí a to mohu Vti. oznámiti, že sem jich letos pořád tak mnoho dobrých nepil. Pán Bůh rač dáti, abyste je s mými milými přáteli na Hradci dlouho píti ráčili. Dnes pak sem na Teleč ku pánu komorníku, svému milému p. švakru přijel a pánu o tom, což jste mu poručiti ráčili, o všem sem oustně oznámil, i jest vůle páně, když na Hradec přijeti ráčíte, k Vti. přijeti a s Vtí. všecko sám rozmluviti a zvláště pak té strany 60 dukátů. Avšak mi se zdá, že by paní manželka páně druhých přidala, aby pán jednom u Kočičky nebýval. Já pak hned s neděle ten týden cestu svú do Prahy pro to prožlutlú bábu vezmu a se panem Jiříkem Labounským, jak by ta pře bráněna býti měla, na tom po-

sedím a to spíši a Vti. zpravím o všem i co se nyní strany pana z Pernšteina i jiných věcí v Praze jednati bude. S tím milosrdný pán Bůh, můj nejmilejší pane švakře, rač dáti mně s Vtí. šťastné a ve zdraví shledání.

D. na Telči v pátek po sv. Matouši léta 1559.

Diviš Slavata rukú vlastní.

V.

Urozenému pánu panu Joachymovi z Hradce na Hradci, Císaře Římského JMti. tajné radě a najv. kancléři kr. Č., bratru mému nejmilejšímu.

Můj nejmilejší pane pane bratře! pán Bůh všemohoucí etc. Kdež ste mi napsali, že z milosti Buoží Hluboká Vám pěkně v držení a užívání vešla, to sem věrně srdečně ráda uslyšela a Vám ji z srdce svého přeji a vynšuji Vám od pána Boha všemohoucího šťastny potěšitedlny v něm vládnutí a v tom panství, aby se Vám šťastně za mnohá líta vedlo se paní manželkou Vaší i s dítkami Vašimi a všecko požehnání aby Vám z toho statku šlo všem nepřátelům na zdory, kteříž Vám toho věrně nepřejí, že jest Vám to do rukou přišlo. Můj nejmilejší pane bratře! vedlé zůstání pána mého s Vámi Adama syna svého Vám teď posíláme a Vás za to jako svého nejmilejšího p. bratra prosím, že ho v svou ochranu a opatrování vezmete a jakožto mladého člověka, jestli by se Vám do něho co nelíbilo, vedlé mladosti jeho že mu oznámíte, neb má od nás veliké poručení, by se osobou Vaší tak spravoval, jako námi rodiči svými, což za jiné nemáme, než že se tak zachová vedlé poručení a rozkázání Vašeho. Tý celý naděje a důvěrnosti k Vám sem, že nad ním ruku svou držeti budete. S tím pán Bůh všemohúcí rač dáti a milostivě popříti mého s Vámi šťastného a ve zdraví shledání, jestli v tom vůle JMti. Svaté.

Dán na Košmberce ve čtvrtek před památkou sv. Jakuba léta 1561.

Alžběta z Hradce a na Košmberce.

VI.

Urozenému a mému nejm. p. švakru p. p. Joachymovi z Hradce na Hradci atd.

Můj nejmilejší p. p. švakře! Všemohúcí milosrdný pán Bůh a t. d. Můj nejmilejší p. švakře! Podle mého s Vtí. zůstání teď tak činím a Adama syna svého k Vašnosti posílám, ač bych byl jistě rád prve jeho k Vti. vypravil, ale z mnohých příčin nemohl jsem prve vypraviti služebníka, kterýž by na osobu jeho hleděl, a pacholka sem jemu dal; jestliže by se Vti. v čemž zbytek býti zdál a nebo jaké zmenšení, všeckno se to podlé vůle Vti. napraviti má. Než ten služebník tak mi se zdá, že se jemu hoditi bude, neb jest pacholík mírney a žádný zbytečnosti při něm není, což potom sami vskutku poznati ráčíte, a při dvoře vědomý, neb jest drabantem několik let při Milosti císařské byl. I již jeho Vti., můj nejmilejší pane švakře, mocně jako otci poroučím a za to prosím, že jeho v své laskavé ochraně míti ráčíte a on ode mne to poručení má, aby Vti. nic jinač než-li jako mé vlastní osoby poslušen byl. Již se naději, že tak učiní. Také já toho můj nejmilejší pane švakře nežádám, aby čeládka jeho stravu u Vti. míti měla, neb oni své opatření míti budú.

Ihned Vti. odpověď od pana Jana Žeušického posílám a Vti. připomínám jemu o list hlavní, by panu Janovi Trmalovi a panu Prokopovi z Štítnému, neb sem jim připsal, že konečně do šesti neděl jim ty jistoty zdělány a odeslány budou (sic).

Tolikež Vti. můj nejmilejší pane švakře prosím, jestli že jest ten list erbovní služebníku mému hotov, že mi jej poslati a mně, co od něho býti má, oznámiti ráčíte. Cožkoliv slušného býti má, Vti. rád pošlu. I psa krahujčího, jak ste mi poručiti ráčili, všudy sem i se panem Haugvicem jednal; ale v pravdě dobrého, jež by se hoditi mohlo, zjednati nemůžem. Než ještě chci na to péči míti, budu-li moci co dobrého zjednati, naschvál jej Vti. do Vídně pošli. S tím pan nebeský, můj nejmilejší pane švakře, rač dáti mně s Vtí. ve zdraví shledání.

Dán na Košmberce ve čtvrtek před sv. Jakubem apoštolem páně léta 1561.

Diviš Slavata rukú vlastní.

VII.

Urozenému pánu panu Divišovi Lacmbokovi Slavatovi z Chlumu a Košmberka, J. M. C. nařízenému komisaři v kraji Chrudimském, panu švakru mně laskavě příznivému.

Modlitbu svou Vti. vzkazuji. Urozený p. p. švakře mně laskavě příznivý. Od pána Boha zdraví i jiného vynšujíc, přeji Vti. věrně ráda. Oznamuji Vti., že v neděli minulou dvě osoby (jakž za to mám) stavu rytířského, Moravci s čeládkou svou na desíti koních, nemaje žádného kunšoftu, do Vorle přijeli

Zříceniny paláce na Košumberce.

a v hospodě na gruntech mých noclehu žádali. Kteříž až do dnešního dne (pokojně se chovajíc a v hospodě platíc) tu zůstávají, a jakž od nich rozuměti, že by tu do jarmarku chrudímského se pozdržeti chtěli, tak aby mohli při jarmarku některé koně své rozprodati. Já pak obávajíc se nějakého skrze to odněkud neštěstí, vzkázala sem jim nejednou, aby se někde jinde obrátili, kteříž mi zase vzkázali, že zejtra odjeti chtějí. Nejsouc já pak tím jistá, stane-li se to od nich, a obávajíc se skrze ně (jakž vejš dotčeno) nějakého neštěstí Vti. o tom známost vésti nepomíjím, a za to Vti. velice žádám, že mi strany vybytí jich psaní učiniti a v něm toho, že v tom od písaře Vti. (kterýžto včerejšího dne také se mezi nimi k žádosti mé zastavoval) zprávu o nich míti ráčíte, doložiti poručiti ráčíte. Jsem té naděje k Vti., že tak na žádost mou ráčíte učiniti, tak abych jich nějak pěkně vybyti mohla a nějakého neštěstí od nich neočekávala. Čehož se Vaší Milosti nepominu přátelstvím dobrým (dle své možnosti) odměniti a Její Milosti paní paní tetě mé laskavě odsloužiti. S tím Vti. na všem dobře a šťastně jmíti vynšuji.

Datum na Vorli 8. Februarii Anno 1622.

Maruška Dobřenská rozená z *Bubna* na Vale nad Labem a Vorli.

VIII.

Urozené paní paní Veronice Slavatové, rozené z Žerotína a na Košmberce, paní tetě mně laskavě příznivé!

Službu svou Vašnosti vzkazuji urozená paní paní teta mně laskavě příznivá! Zdraví atd.

Jakož sem o tom Vaší milosti, má laskavá paní teta, v psaní svém ohlásila, že se na ty dva krmné vepře, o kteréž ste mně onehdejšího dne psáti ráčili, dostatečně ptáti porúčím a pokudžby co objednati mohli, že Vti. o tom v známost uvésti nepominu. I oznamuji Vti., že takových vepřů v městě Chrudimi ani nikdež po vesnicích okolo mne optati nemohli.

Co se pak Vti. skopců dotejče, dnešního dne u mne řezníci z Prahy byli, jimžto sem o tom, že na prodej skopce jmíti ráčíte, oznámila, kteřížto zase mi za odpověď dali, že nyní k Vti. na Košmberk zajíti nemohou, nežli že od tohoto pondělka přicházejícího v týmdnu, to jest dvanáctého dne měsíce září, k Vti. o ně přijíti a je (pokudž jste jich již prodati dáti neráčili a budouli se moci s Vašností o ně smluviti) koupiti chtějí. Majíc pak s Vašností mnoho pilného rozprávěti, ráda bych se Vašnosti k službě najíti dala, ale v nynější čas nebezpečný nesmím se na cestu vydati. Vti. musím požalovati, že sem na cestě, když sem se domů z Hory navracovala, velikou škodu vzala, tak že se mi jedna klisna kočovská, která na forejt chodívala, roznemohla a byvši od někoho nešťastně uřknuta, téměř ani jedné hodiny nestonavši umřela, ostatní pak klisny také nic zdravé nejsou, nic jísti nechtějí; velice se o ně obávám, aby také nepomřely.

Velice Vti. prosím, že ode mne Jeho Milosti p. p. manželu Vti. modlitbu s vynšem od pána Boha všech dobrých věcí oznámiti stížiti sobě neráčíte a že Jeho Milosti pána velice prosím za oznámení, jestli nyní ten pán nejvyšší tu v Chroustovicích, ráda bych mu, pokudž tu jest, psaní od Jeho Milosti pána Haukvice odeslala a jak dlouho na gruntech Vašnosti ti vojáci zůstávati budou a jestli že by nedaleko statečku mého táhnouti měli, také že velice Jeho Milost pána prosím za oznámení.

Dcery mé Vti. své poslušné služby s vynšováním od pána Boha dobrého zdraví oznámiti vzkazují a Vti. se spolu se mnou k službě poručeny činí. S tím se Vašnosti na všem dobře a šťastně jmíti vynšuji.

Datum na Vorli v pátek po sv. Jiljí opatu. Léta 1622.

Maruška Dobřenská z Bubna.

IX.

(Vilémovi Slavatovi z Chlumu a na Hradci.)

Vysoce urozený Svaté římské říše hrabě a pane pane strejče, otče a patrone můj milostivý!

S velikým potěšením jsem vyrozuměl, že V. H. M. zlatým rounem neboližto Guldenen fluss od J. M. Hispanělského krále ozdobena bejti ráčí; V. H. M. z té příčiny podlé povinnosti mé synovské se vší poníženosti kongratuliruji a prv za mnohá prodloužená léta podlé V. H. M. z srdce contento všecko nejlepší dobré vynšuji. Má paní manželka podobně V. H. M. kongratuliruje. S tím V. H. M. na všem dobře a šťastně za mnoho prodloužená léta vynšujíce poníženě žádám, že mně tak mnoho milostí otcovsky prokázati a túž kongratulací (jakož V. H. M. s týmž zlatým rounem na znamení ctnosti veliké a zásluhy při slavném domu naší nejmilostivější vrchnosti ozdobena býti ráčí) taky na znamení mé nejponíženější synovské reverencí milostivě přijíti a můj vždycky ve všech příčinách milostivý otec a patron ostávati ráčí! Actum v Praze 27. Maji 1643.

Vaší Hraběcí Milosti nejponíženější syn, služebník a strejc

Jindřich Vilém Slavata.

Odkapní trouba na Košumberce.

Tvrze menší v okolí Košumberka.

1. UHERSKO.

Na Uhersku neb Ouhersku (jak staří říkávali) seděl na počátku 14. stol. chrabrý zeman *Ctibor z Uherska*. Když Švábské posádky roku 1308 silně v Chrudimi se sebravše k Mýtu táhly, podstoupil je Ctibor bojem mezi Turovy [1] a Opočnem, udatně je pobil a mnoho urozených vězňův domů přivedl. Ke sklonku téhož věku žil *Pešek z Uherska*, potom Starý řečený, jehož syn, taktéž *Petr* řečený, ves svou Trusnov ok. r. 1407 Vavřinci Toulovcovi z Třemošné prodal. V bojích husitských se Petr nepřipomíná; zemřel asi právě v ty doby, zůstaviv dceru *Kateřinu*, jež se vdala za Mikše z Koloděj a tomu r. 1442 statek svůj Ostrovský zapsala. Na Litětinech seděl tehdá *Váňa z Uherska* (snad Petrův bratr), jenž měl také dceru Kateřinu; oba zemřeli před r. 1454 bez dědicův. Celý ten rod byl již kolem r. 1454 po meči vymřel a zůstávala již jen jediná Kateřina Kolodějská, choť Mikšova. [2]

Držitelem Uherska těch dob byl *Vilém Jeník mladší z Mečkova*. Rod jeho pocházel z Plzeňska, [3] ale otec se byl v husitských válkách usadil na Litomyšli a syn proslaviv se skutky válečnými jako otec, trhem aneb jinak získal Uhersko. Týž r. 1437 bojoval na Moravě, r. 1443 byl rotmistrem ve vojště Vladislava krále Uherského, a r. 1449 stoje při jednotě Poděbradské válel s knězem Bedřichem Strážnickým. Po nastoupení Ladislavově zůstával nejvíce v zemi; tehdá práva zase před se chodila a hledáno pilně po starých odúmrtích. Vilém si tedy vyprosil r. 1454 odúmrti na Litětinech po Váňovi, Kateřině a nějaké Třeštině, t. r. také se táhl na zboží Ostrovské, kdež nic neprovedl (1455). R. 1468 proslavil se statečností ve válce s Matyášem Uherským na Moravě. Kateřina z Mečkova jinak z Uherska (sestra neb dcera jeho) byla v l. 1454—1461 chotí Jana Škubele ml. z Jimlína a seděla na tvrzi Hořanech. [4]

Veliká pohroma zastihla krajinu okolní, obývanou věrnými poddanými krále Jiříka, když Uhři r. 1469 loupežnickým spůsobem do Čech vtrhli. Minouce pevná místa Litomyšl a Vys. Mýto, kolem krajinu plenili, tvrze Zámrsk a Uhersko a vsi mnohé lehly popelem; panovaly prý smrt a hrůza, kamkoli přitáhli nepřátelé, jako by již nastával den soudný. V ty asi doby Vilém zemřel, zůstaviv Uhersko synům svým *Bohuslavovi* a *Zdislavovi Jeníkovi z Mečkova*, z nichž onen záhy zemřel. Zdislav připomíná se poprvé r. 1474 a vyskytuje se potom ve mnohých jednáních soukromých; také měl již r. 1486 dceru vdanou a r. 1487 prodal zboží Veselské. [5]

Maje v držení Pardubice, prodal (1491) zboží toto *Vilémovi z Pernšteina* a vyskytuje se vůbec naposled r. 1492. Zdali znova vystavěl tvrz Uherskou, r. 1469 Uhry zkaženou, nevíme; na Uherště aspoň seděl a tak se také psával. Ještě snad za jeho živobytí koupila Uhersko *obec města Mýta*, a tu teprve tvrz pro zanedbání oprav spustla.

Po shoření desk vložili si Mýtští sami ve dsky (r. 1543 dne 7. března) vsi Uhersko, Trusnov, Opočno, Sedlištky, Žíku, Radhošt a Tisovou s podacím v Uherště, poněvadž vsi ty již nad paměť lidskou drželi. Neblahé události r. 1547 připravily je o větší část veškerého zboží pozemského. Panství městské, jež bylo r. 1547 králi Ferdinandovi postoupeno, obsahovalo Šňakov tvrz, dvůr popl. i s lukami vysazený v plat, Jestřibec tvrz s dvorem popl. vysazeným v plat, v Ouhersku tvrz pustou, dvůr popl. vysazený v plat, Týniště, Radhošt, Žíku, Sedlištky, Opočno, Brč, Ouhersko, Trusnov vsi celé, v Chotěšinách dvory km., v Tisové panství na lidech s šlejfírnou a zahradou při Šňakově, podací v Radhošti a půl podací v Slatině. [6] Král Ferdinand, jenž tehdáž Litomyšl *Bohuši Kostkovi z Postupic* odňal a jemu toliko Brandýs s některými menšími statky k manství ponechal, přidal mu též pod léno některé vesnice, jichž byl r. 1547 odjinud nabyl, zejména i Uhersko. Když pak po smrti Bohušově panství Brandýsské co panství odumřelé na krále spadlo, prodal týž král (vkl. 1558 dne 7. kv.) vsi Uhersko s podacím, Trusnov, Opočen a Stradoun k dědictví zpupnému *Divišovi Slavatovi z Chlumu a z Košumberka* za 4500 kop č. Diviš si poslední dvě vesnice podržel, vsi však Uherska s mlýnem pode vsí a kostelem a celé vsi Trusnova postoupil r. t. (vkl. r. 1558 dne 13. června) za 2171 ½ kopy *Arnoštovi Vitanovskému z Vlčkovic*.

Vitanovští nemajíce kde v Uhersku bydleti, postavili si nový dům kamenný a to tuším na místě pusté tvrze, a rozšířili jej potom tak, že se zase tvrzi podobal. První z toho rodu na Uherště Arnošt, před tím usedlý v Bechynsku, zemřel brzo po koupení Uherska, kdež již r. 1564 seděla Uršila z Doubravan se synem svým *Janem Vitanovským*. Janův nástupce *Václav*, nemaje dětí s manželkou svou Markétou z Biskupic, odkázal kšaftem svým r. 1599 sepsaným „ves Uhersko s domem od kamene vystaveným a dvorem popl." s rolemi a podacím a ves Trusnov strýci svému *Arnoštovi Vitanovskému z Vlčkovic* na *Nihošovicích*, avšak tak, aby po něm Uhersko vždy na nejstaršího z toho rodu připadlo. Zemřel ještě téhož roku.

---

[1]) Dalimil kap. 100. Viz Náučný Sl. „Uhersko." Ve vsi *Turovech* v zahradě sedlské (č. 9) nachází se pahrbek, na němž stojí stodola téhož statku, ohrazená valy a příkopy okrouhlými. Na místě tomto nalezeny jsou ostruhy, šipky a hřebíky, pročež hádáno na tvrz, jež tu bezpochyby stávala. Paměti naše Turovy arci kolikráte připomínají, ale o tvrzi náhodou mlčí. R. 1318 se připomíná *Pilunk z Turova* a *Pešek* a *Heřman* odtudž, kteří měli zboží v Turovech, Čeradicích a Sedlci (tab. vetust. 37 a 193). *Materna z Turova* přitiskl r. 1415 pečeť svou ke stížnému listu (arch. č. III. 189). Část Turov, snad i celá ves patřila v druhé polovici 15. století k Domanicům. Tehdá dostaly se Turovy výprosou *Heřmanovi ze Sulic* (1470) a připojeny k Zámrskám (DD. 16, 348). Potomek jeho *Markvart* prodal r. 1513 (vkl. 12. listop.) Turov dvůr popl. s popl. ves celou, s krčmou pustou, v Čeradicích mlýn, rybníky Velký Turovský, druhý veliký, na obci malý, pod velikým a t. d. *Vilémovi z Pernšteina* za 1575 kop gr. č. (DZ. 6 C. 8). V seznamu panství Pardubského se Turovy ještě 1560 připomínají. Na počátku 18. století prodala komora česká reservátní lesy u Vamberka a ves Turovy Norbertovi Libšteinskému z Kolovrat, pánu na Chroustovicích (Heber VI. 164, archiv Rychnov.).

[2]) Jelínkova historie Litomyšle I. 234, 244, DD. 21, 218. Mikeš se připomíná již r. 1415 (arch. č. III. 189); možno, že již tehdáž na Uherště seděl. [3]) Tam drželi Nedanice, Mečkov, Lhotu a Činovy. Na štítě měli dvé mečův křížem přeložených na poli červeném. [4]) Časop. mus. 1859, DD. 16 f. 9—336, 21, str. 219, 302, 33, str. 9. [5]) Jelínek II. 27—28, relig. tab. II. 452—453, Palackého děje IV. b. 486. [6]) Ve vkladu tomto se nepřipomínají dědiny, taktéž postoupené vsi Sedlce, Vanice, Stradouň, louky řeč. Dorflík a j. (Pam. arch. X, 444.)

Na počátku 17. století drželi Uhersko tři bratří Václavovi: *Jan* (na Hvožďanech), *Petr Ctibor* (na Nihošovicích) a *Mikuláš* (na Čepřovicích), kteří se ještě nerozdělili o Uhersko a Újezdec. Tedy se smluvili r. 1615 dne 2. ledna tak, že postoupili Janovi vsi Újezdce v 7950 k. míš., Mikulášovi pak se dostala tvrz Uhersko se dvorem, zahradou, štěpnicí, chmelnicí, pivovarem a t. d. v 11.000 k. míš.; třetí, Ctibor, vzal peníze. Mikuláš, jenž zůstal věren císaři Ferdinandovi II., zemřel ok. r. 1621 a zůstavil mladou vdovu Lidmilu roz. Častolarovnu z Dlouhé Vsi, kteráž se potom vdala za *Hynka staršího Talacko z Ještětic* na Přestavlcích. Synové její s Mikulášem splození, *Adam Mikuláš* a *Vilém Alexander*, bezpochyby některý čas po smrti otcově let svých nedocházeli a Talacko na Uhersku hospodařil, pročež se také co pán Uherský uvádí. Adam Mikuláš držel Uhersko společně s manželkou Dorotou Annou roz. Sudovnou z Řenec, a obdržel s ní také statek Orlický († ok. r. 1652); oba manželé koupili zboží Kyšperské. Po té přestěhovali se na Kyšperk, s nímž Uhersko sdílelo své majitele, a tvrz zdejší spustla na dobro. Ke Chroustovicům dostala se, když páni z Kolovrat Chroustovice a Kyšperk společně drželi. V předešlém století pokrývaly tvrziště ještě znamenité zříceniny, konečně postavena jest na tomto místě (1770) myslivna.[1])

2. JESTŘÍBEC.

Na kraji rybníka Radhoštského mezi Uherskem a Zámrsky nacházejí se role a pastviny, jimž říká lid Jestříbec a pamatuje také na tvrz, která tu stávala. Nejstarší nám známý držitel dvoru, jenž u tvrze stával, jest *Aleš*. Po jeho smrti spadly dvůr popl. Jestříbec a dvory kmecí v Týništku s platy a rolemi na krále, a obdrževše je výprosou *Jan řečený Divoký* a *Mikuláš z Jemniště* bratr jeho a *Mikuláš z Prahy*, písař komory královy, zvedeni jsou na ty dědiny v 300 kop r. 1399. Nedlouho potom obdrželi Jestříbec páni z *Ryzemburka*, užívající znaku na modrém štítě zlatého třemene a nad helmou dvé per pávích; psali se odtud *Jestříbskými z Ryzemburka*. První z nich *Bernard z Jestřebce* přivěsil pečeť svou r. 1415 ke známému stížnému listu. Nástupce jeho *Jan z Jestřebce* byl r. 1440 v Čáslavi na sjezdu krajském a r. 1448 s jednotou Poděbradskou při ztečení Prahy.[2]) Naposled se připomíná r. 1475. Syn jeho (?) *Otík z Ryzemburka a z Jestřebce* vyskytuje se od r. 1498 co svědek kolikráte a připomíná se naposled r. 1510. S manželkou svou Annou Rodovskou z Hustiřan splodil syna *Bernarta Jestříbského z Ryzemburka*, jenž potom Jestřebec i Šnakov držel, a po mateři dům v Litomyšli (č. 5) zdědil. Prodav r. 1542 tvrz Šnakovskou v obci Mýtské, učinil pořízení, ustanoviv poručnicí dětí a statků choť svou Annu Hostačovskou z Vokova a dva zemany; hned potom přiznání učinil při úřadu desk zemských (1543 dne 4. prosince), že drží po předcích v Jestříbci tvrz, dvůr popl., ves celou tudíž, Týništko a Zalažany vsi celé s mlýnem v Týništku a podacím v Radhošti. Však již r. 1545 (vkl. 3. června) prodal dědictví dotčené s povolením krále Ferdinanda obci města *Vysokého Mýta* za 1900 kop gr. č.

Co následovalo později, vypravováno již svrchu v dějích Uherska. Král Ferdinand prodal potom (vkl. 1548 dne 20. července) vsi celé Týništko, Jestříbec s tvrzí a dvorem, Radhošť, Žíku, též Vysokou c. t. m. *Albrechtovi Lipanskému z Lipan* a *Michalovi Vrbkovi z Vrbice* za 2850 kop. Noví tito držitelé rozdělili se potom tak, že každý sobě vzal jednu polovici tvrze a ostatního zboží. Po Michalovi dostala se polovice jedna synu jeho nezletilému *Karlovi z Vrbice*, jehožto poručnice Kateřina z Vrbice ji (vkl. 1557, 18. března) prodala *Přibíkovi* jinak *Benešovi Sekerkovi z Sedčic* za 1750 kop gr. č. Druhá polovice, kterouž po Albrechtovi zdědil syn jeho *Jetřich na Veselí*, dostala se témuž Benešovi vkl. 1558 dne 3. června.

Přibík Sekerka psal se na Radhošti, kdež si při dvoře nový dům postavil; nelíbilo se mu tedy na tvrzi Jestříbské staré a věkem sešlé. R. 1558 tvrz ještě stála, ale brzo potom spustla a uvodí se co poustka r. 1571 při statku Radhoštském; tehdá byl také při té tvrzi člověk, jenž na nějaké malé živnosti seděl. Za vlády držitelův Chroustovských připomíná se několikráte tvrz pustá Jestříbec; ještě pak v odhadu r. 1661 při dědinách Radhoštských uvádí se, že tam „jest bažantnice u Jestříbce slove.“[3])

3. RADHOŠŤ.

Tvrz Radhoštská patří k starším tvrzím, ves pak k starším osadám v zemi. Již ve staré listině (1226) připomíná se *Otaslav z Radhoště* a syn jeho *Arkleb*,[4]) a v listině jiné, dané r. 1263, svědčí *Bože* odtudž. Ve 14. století měla ves svou faru a také tvrz, ale dvory kmecí rozděleny byly mezi několik držitelův, jak viděti jest ze zápisův desk dvorských.[5]) Na jednom díle, k němuž tvrz patřila, zemřela *Zbyna*, po níž odúmrť dal král Václav (1385) *Přibíkovi Trši ze Semína* přes odpory Hynkovy z Nabočan, jež vedl jménem *Petra z R.*, na ten čas držitele dědičného. Po smrti Přibíkově a sirotkův Rynových spadly ty dědiny opět na krále (1406), jakkoliv tomu odpíráno jménem Markéty vdovy Rynovy a Přibíkem z Týnce. Darováním královým obdržel Radhošť *Maršík ze Chvalovic*, podmaršálek, a *Jiří*, bratr jeho, a odhadány jim r. 1409 dvůr popl. s tvrzí, dvory kmecí s platem a řekou v 200 ss. k manství Vyšehradskému. Svrchu řečený Petr z Radhoště žil ještě 1410. V památkách husitských se žádný z vladyk Radhoštských nepřipomíná, a z pozdějších toliko *Henik z Radhoště* (r. 1443), jenž měl nějaké meškání u soudu dvorského.

V 15. století zanikla tvrz zdejší a ves byla do r. 1547 v držení *obce Mýtské*, jakož bylo svrchu vypravováno. Jestříbský pán *Přibík Sekerka z Sedčic* nechtě aneb nemoha více na Jestříbci bydleti, postavil si dům při dvoře Radhoštském, jemuž se potom tvrz říkalo. Zdali dům ten stál na místě někdejší tvrze, povstav obnovením nějaké starší části, aneb na zcela jiném místě, nemůžeme provésti. Přibík prodal potom (r. 1567, 20. května) *Heřmanovi Lukavskému z Lukavic na Zámrsku* „dvůr popl. v Radhošti i s domem při dvoře postaveným,“ ves s podacím a vsi Týništko, Žíku, Jestříbec a Vysokou za 6500 kop č., po čemž Radhošť na krátký čas při panství Zámrském zůstával. Týž Heřman poručil pořízením svým r. 1568 manželce své Johance z Gerstorfu po smrti své ves Číčovou s polovicí nábytkův na tvrzi Zámrskách, tvrzi a dvoru Radhošti, aby toho do života užívala. Po smrti Heřmanově († 1570) našly se veliké závady a dluhy, pro než nebylo lze celého jeho statku zdržeti. Z těch příčin prodala Johanka se spoluporučníky tvrz Radhošť s dvorem popl. a mlýnem, ves celou s podacím, s tvrzí pustou Jestříbcem, vsi Týništko s mlýnem a Žíku panu *Divišovi z Chlumu* r. 1571 dne 16. října k panství Chroustovskému. V odhadním seznamu Chroustovska r. 1661 uvodí se ještě „dvůr Radhošť, kdež předešle tvrz bývala, dílem od kamene vystavený.“[6])

---

[1]) DD. 21 p. 303, 24 p. 17, DZ. 250 D. 6, 8 F. 13, 13 B. 22, 87 A. 1 56 L. 20, 129 C. 22, 139 C. 7, 191 E. 2, Heber III. 226 [2]) DD. 14 f. 12 a 39 str. 11, arch. č. I. 255, III. 189; čas. mus. 1827, 3, 82. Jandera, Miletín 126. Král Jiří daroval Janovi odúmrť v Domanicích. [3]) Archiv Litom. Pam. arch. X. 466, Dvorský Pam. 65, DD. 34 p. 179, arch. č. VI. 319, DZ. 1 C. 9, 250 C. 20, 7 D. 20 8 M. 21, 12 J. 11, 86 N. 7 a Q. 1, 58 G. 20, 28 O. 14 — P. 8. [4]) Erben reg. str. 328, Emler reg. str. 160. [5]) Připomínají se Filip Belzuh († j. 1405), choť jeho Dorota, děti Vaněk, Petr, Kačna. Současně žil Zdislav z Radhoště (DD. 14 f. 274, 275). O ostatním svědčí DD. 13 f. 5, 14 f. 277, 29 p. 13. [6]) Arch. č. II. 373, DD. 15 f. 42, DZ. 250 D, 6, 58 G. 20, 16 P. 7, 60 G. 21.

4. OSTROV.

Také Ostrov (j. od Uherska) patří k starším osadám; r. 1318 připomínají se *Řehněř z Ostrova* a *Pešek* odtudž, kteří měli dědiny v Ostrově a Martinicích. Později tu přebýval *Bohuněk z Ostrova*, po němž spadly platy na krále r. 1395. V 15. století nacházela se v Ostrově tvrz, již na počátku 15. století držel *Ješek z Vildšteina* spolu s Pušicí a Popovcem. Po jeho smrti vyprosili si bratří *Jan* a *Vilém z Chlumu* r. 1411 odúmrť na těch vesnicích a od těch dob zůstala část Ostrova při panství Košumberském. Ostatek byl zbožím samostatným a držel je r. 1418 Aleš z Přestavlk, jenž na dvoru zdejším s podsedky choti své Kateřině 200 kop věnoval. Mezi vladykami, kteří byli r. 1440 na sjezdu krajském v Čáslavi, nacházel se také *Ludvík z Ostrova*.[1]) Proslulý toho času válečník *Jan Talafous z Ostrova* připomíná se poprvé r. 1439 jako zeman usedlý v kraji Chrudimském a psal se tudíž po našem Ostrově. Rok potom zapsal se na řečeném již sjezdu Čáslavském; potom stav se služebníkem královéAlžběty v Uhřích, přijal hejtmanství pod Janem Jiskrou z Brandýsa. Pobyv v Uhřích drahně let, vrátil se do Čech, ale schudl prý v takové míře, že po trzích s mošnou chodil. Slováci mají po něm dosavad pořekadlo: „Bědný, jak Talafús“.[2])

V době předcházející držel tvrz Ostrov a vesnice Hlubokou a Střítež *Bohuněk ze Střítěže*, jenž choti své Kunce z Rabšteinka na tom zboží věno zapsal. Syn obou tušim byl *Petr z Uherska*, jenž splodil s manželkou svou dceru *Kateřinu*. Tato vdavši se za *Mikše z Koloděj*, zapsala roku 1442 o sv. Stanislavu jemu a dětem, jež míti budou, v 300 kopách tvrz Ostrov s dvorem a 20 kop platu s dvory kmecími. Ačkoliv se pak Mikeš teprv v lednu r. 1458 v dědiny řečené uvázal, psával se již dříve Ostrovským.[3]) Kateřina připomíná se potom naposled r. 1450. Tehdá si vyprosil Vilém z Mečkova odúmrtí ve vsi Ostrově s rybníkem mezi Opočnem a Ostrovem a podací kaplanství v kostele Uherském po Petrovi a Kunhutě mateři jeho (r. 1454), ale nic neprovedl. Také manžel Kateřinin, Mikeš, podobně měl meškání při úřadě desk dvorských s jinými, kteříž si vyprosili odúmrtí na tvrzi Ostrově a vsích Hluboké a Stříteži po dotčené n. Kunce (r. 1457). Pře ta rozsouzena jest úředníky dvorskými teprv r. 1463, a sice tak, že Mikšovi dáno za právo, cokoliv v Ostrově provedl, Hluboká a Střítež pak přisouzeny Benešovi ze Srbeč a Jiříkovi, synu jeho.[4]) Ještě jen jeden měl právo k Ostrovu a sice Ondřej z Čeradic, syn Petrův, ale ten práva svého (vkl. r. 1477, 14. října) Mikšovi za celých 10 kop postoupil. Mikšův nástupce *Štěpán z Koloděj a z Ostrova* prodal r. 1493, 1. června v Blanště tři dvory km. s pl. Vilémovi z Pernšteina a trh ten Ostrovem spravoval.[5]) Konečné osudy tvrze nejsou známy. Ves se dostala napřed ke Košumberku a oddělením odtud k Chroustovicům.

5. PUŠICE.

Také ves Pušice neb Pěšice (mezi Jenšovici a Řepníkami) patří ke starším osadám Českým; neb *Služek z Pušic* připomíná se jako svědek r. 1226. Německé jméno této vsi vedlé archivu fary Morašické bylo Gansdorf. Nábožná Jarka, tetka n. Jana z Nedošína, nadala roku 1354 (22. března) za sebe i za syna svého Ješka Štrofu z Morašic a Dětmara z Pušic a pro celý ten rod kaplana při kostele farním v Morašicích. Adam z Morašic dal r. 1386 „pro lékařství duše své“ 4 kopy platu ročního „ve vsi jménem Pěšicích, kterážto leží stranú města Mýta Vysokého“, k užívání kněze a kostela v Morašicích, což král Václav r. 1386, 31. března potvrdil. Tolik o nejstarších osudech vesnice.

Tvrz Pušickou držel na počátku 15. století *Ješík z Popovce*, člověk nepokojný a plenův dychtivý, jemuž také hrad Vildštein u Seče náležel. Poněvadž dobrodružně až do Moravy dojížděl, není se diviti, že tím i biskupství Litomyšlské trpělo. Biskup Jan nešetře tedy nákladův, dobyl tvrze Pušické a opanoval také ostatní dědiny Ješíkovy: Popovec, Svařeň, Sedlce, Martinice, Mentouře, Janovice a Ostrov. Po smrti Ješíkově potahoval se král Václav na tvrz Pušickou jako odúmrť, ačkoliv tomu bránil odpory nejen Jan Sokol z Lamberka, dřevní výprosník, nýbrž i Jan biskup skrze zástupce svého Ludvíka z Jílového a Jan syn Filipův ze Slepotic, který se táhl na dvůr popl. a všechny lesy kromě jednoho lánu. Po novém provolání r. 1411, v něž mimo Pušice zahrnuty jsou i ostatní blízké vsi Ješíkovy, dána jest výprosa *Janovi* a *Vilémovi* bratřím *z Chlumu* k manství Vyšehradskému. Znovu odpíral tomu biskup Jan skrze Racka z Bradačova, takto řeč svou veda, že prý po dřevních nálezech má proto právo k Pušicům, že dědiny ty člověku zbojnému a škůdci odňal a jich v nákladech podržel. Než na soudě dvorském nalezli, že zboží po škůdcích zůstalé má spadnouti na krále, kterýž jest k tomu nejbližší, a král má to s panskou radou obrátiti na zemské dobré r. 1413. Proto výprosníci odbyli biskupa 250 kopami a podrželi sami dědin vyprošených. Vesnice Pušice, Popovec, Svařeň, Sedlce, Martinice, Mentouře, Janovice, Jenišovice a Ostrov, byvše králem Václavem z manství vybaveny a v dědictví uvedeny, zůstaly při panství Košumberském[6]) a připadly později k Chroustovicům.

6. POPOVEC.

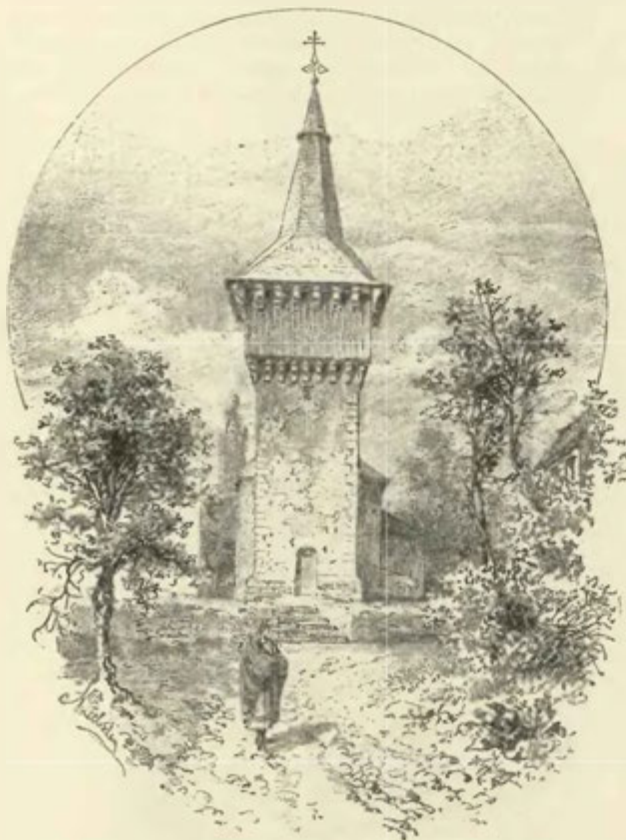
U vésky Popovce (v. od Jenšovic) viděti lze zbytky starých kamenných schodův, jimiž se chodívalo do nějakého sklepu pod zemí. Na tom místě stával prý klášter, o čemž arci bychom silně pochybovali; bez pochyby však tvrz tu stávala.[7]) Nejstarší nám známý držitel vsi jest Hynce z Popovce roku 1318. Ve 14. století byla již část vsi při panství Košumberském, jakž viděti dobře ze zápisu téhož panství r. 1372, a držitelem té části byl *Diviš z Popovce* a po něm páni z Chlumu. O *Ješkovi z Popovce* a synech jeho, kteří seděli na hradě Vildšteině, vypravuje se nejen v dějinách hradu tohoto, než i v dějinách tvrze Pušické. Páni z Chlumu obdrževše roku 1411 královskou odúmrť na vesnicích někdy Ješíkových, dostali nyní vsi Popovce celé a připojili ji k panství Košumberskému. *Boreš z Popovec*, Ješíkův syn, odpíral r. 1411 dání královskému, ale nemaje dostatečných průvodův nic neprovedl. *Jan z Popovic* spečetil r. 1415 stížný list ke sboru Kostnickému s jinými vladykami kraje Chrudimského a končí řadu těch, kteří se po naší tvrzi psali, ač pocházel-li z našeho Popovce.[8])

---

[1]) Pocházel zajisté z našeho Ostrova, zdali byl však jeho držitelem, kdož může věděti. (Tab. vet. 193, DD. 14 f. 1 a 21 p. 8, arch. č. I. 255, III. 480, 490.) [2]) Náučný slovník. Viz časop. mus. r. 1859, str. 163. [3]) Mikeš z Koloděj a z Ostrova r. 1446 (rel. tab. II. 207), M. z Ostrova slove r. 1450 v listu opovědném jednotě Strakonické (arch. Třebon.), viz i DD. 16 p. 9 a 21 p. 218. [4]) DD. 16 f. 342, 21 p. 268, 33 p. 9. Roku 1470 prodal týž Mikeš jeden dvůr v Mentourově k panství Košumberskému (rel. tab. II. 358). [5]) DZ. 6, A. 25. Snad byly v Ostrově dvě tvrze. V nejstarší Mýtské knize čteme k r. 1456 (f. III. post. d. Invocavit): „Markvart z Choltic a z Ostrova prodal tvrz i s dvorem, s rybníčky, s rolí (kde ?), s polovicí kur, koní tré, svině všecky kromě jednoho vepře“ *Jírovi* za 6 ss. Na kraji připsáno Jira z Ostrova. Václav z Choltic a z Ostrova narodil se r. 1380 a žil 1460 (DD. 33 p. 278). [6]) Tak 1417 a v 16. století. Připomíná se však *Jan „z Pašic“*, jenž přitiskl r. 1415 pečeť svou ke známému stížnému listu; týž pak v jednom listě r. 1419 Janem Holomkem z Pušic se nazývá. O zboží Pušické měl Diviš z Chlumu ještě r. 1438 nějaké ústrky se Zdeňkem Kostkou z Postupic, oč tu však šlo, ze zachovaných nám paměti nevysvítá. (Reg. bisk. Litom., Jelinkova hist. I. 121, DD. 14 f. 280, 15 f. 2, 55 f. 116 p. r., arch. č. III. 189, 490, 493.) [7]) Sommer's Top. 109. Že tu tvrz byla, k tomu nás vede nejen udání Hebrovo na mapě přidané k III. dílu, nýbrž více místo z desk dvorských „In villis Pussicz, Popowecz, Swarzen, Sedlcze, Martinycze, Menturze, Janowicze et Ostrow, cum municionibus, curiis araturarum“ (XV. 2). [8]) Tab. vet. 193, DD. 14 f. 72, arch. č. III. 189.

7. HOLÍŠOVICE.

Nejstarší nám známý držitel vsi Holišovic (blíže Chroustovic) jest *Štědron z Holišovic* roku 1318. V témž století seděl na tvrzi *Hynek z Holišovic* s dcerou svou Machnou, po jehož smrti zboží jeho všechno spadlo na krále (1400), jakkoliv tomu Zdeněk z Březovic jménem Machniným odpíra. [1]) V následujícím století byla ves rozdělena mezi několik pánův, [2]) z nichžto držel část *Buzek z Holišovic*. Týž byl roku 1440 na sjezdu Čáslavském, roku 1448 při dobytí měst Pražských, a zapsal r. 1450, 1. října všecko své jmění v hotových penězích (600 fl. uh.) a dědiny své v Holišovicích po své smrti *Příbkovi z Březovic*, příteli svému přirozenému, tak aby manželky jeho Elšky ze Lhoty věnem jejím řádně odbyl. Poněvadž Buzek brzo po tom zemřel, uvázal se Příbek ve tvrz Holišovskou, k níž mimo ves pod tvrzí také ves Hlozice patřila. O to zboží měl r. 1454 soudy s Janem Caltou z Kamenné hory, jenž si byl nápad královský po někdy Buzkovi vyprosil. Teprv když Jan t. r. Příbkovi právo své vzdal, nastal pokoj, po čemž byl Příbek ještě t. r. na dědictví řečené v 40 ss. úředníky dvorskými zveden. Když r. 1496 *Johanka z Březovic*, dcera Příbkova, zboží Třebechovské a jiné po otci *Mikuláši* mladšímu *Trčkovi z Lipy* prodala, ani tvrze v seznamu prodaných dědin neuvedla. [3]) V 17. století vystaven jest u dvora nový dům panský či sídlo. [4])

Věž v Luži.

8. DOMANICE.

Název vsi Domanic (severně od Luže) ukazuje na zakladatele Domana či Tomana, kterýžto arci teprv žil za doby křesťanské. O vladykách z Domanic nic se nedočítáme a i onen *Beneš* řečený *Brazda z Domanic*, kterýž r. 1415 stížný list ke sboru Kostnickému spečetil, jmenoval se tak jen proto, že držel Domanice, an pocházel z rodu vladyk ze Srbeč. Roku 1440 dne 17. března byl v Čáslavi na sjezdu krajském a r. 1463, jsa již při letech, byl se synem svým Jiříkem u soudu dvorského, maje pře o nějaké dědictví po starých vladykách z Mrdic. Syn jeho *Jiřík ze Srbeč* následovav po otci v držení Domanic, seděl tu až do své smrti. Po jeho života skončení spadlo všechno jeho dědictví na krále, totiž tvrz Domanice s dvorem popl. a podacím a vsí a vesnice Zalažany, Jenišovice, Mravín, Štěnec, Bělá, Oletice, Střítež, Hluboké, Turov a Hroubovice.

Král Vladislav daroval odumřelé zboží Domanické, když bylo v Chrudimi a Mýtě řádně provoláno, roku 1470 *Janovi z Břísti*, *Janovi z Jestřibce* a *Heřmanovi ze Sulic* za služby jejich. Výprosníci obdrževše za právo, r. 1475 úředníky dvorskými na Domanice zvedeni. [5]) Z pozdějšího stavu věcí se shledává, že Heřman ze Sulic a

---

[1]) Tab. vet. 190 DD. 14 fol. 17. Zdali sem patří *Pešek Hoborka z Holišovic* (1393), nevíme (lib. erect. XII. 340). [2]) *Oldřich z Holišovic* svědčí 1396 a 1403 (DD. 18 f. 112, lib. erect. IV. f. 105, arch. č. I. 394) a žil ještě 1415. *Bohuněk z H.* s Oldřichem a *Vilémem* přiznal se roku 1415 k stížnému listu, byl ještě 1440 na sjezdu Čáslavském (arch. č. I. 255, III. 189) a držel od roku 1416—1437 část zboží Bořického. O synu jeho *Petrovi* srovnej děje Bořic. *Tomáš z H.*, bezpochyby druhý syn Bohunkův, připomíná se r. 1429 (arch. č. I. 412).

[3]) Arch. č. I 255, Čas. mus. 1827 III. 82, arch. č. III. 547, V. 559, DD. 16 f. 333, 23 E. 1. [4]) V držení dvoru, jenž po spuštění tvrze zůstal, a vsi vešli později *Příbkové z Otaslavic*, z nichž se *Jiřík* r. 1549 pánem na Holejšovicích (později také na Březovicích) uvodí. Týž přikoupil r. 1551 ves Lipec, r. 1552 dvory kmecí v Synčanech (Pam. arch. X. 472), a odkázal dvůr Holišovský choti své *Johance z Vokova*, tak aby ho do smrti své užívala ve věně. Když pak máti zemřela, rozdělili se synové její o její věno. Adam vzal si dvůr Holišovský, k němuž potom připojil své zboží Honbické, Jan vzal lidi osedlé v Holejšovicích a držel je k Březovicům (DZ. 60 D. 4). Adam jmenoval se ke sklonku života „nejstarším" a vystavěl v Holišovicích nové jednoduché sídlo či dům. Roku 1616 dne 5. října prodal sídlo a dvůr popl. Holejšovice s lidmi osedlými, vsi celé Honbice a Nabočany *Anně Marii Kapounové z Damstorfu* na Zaječicích za 10.900 kop gr. č. (Pam. arch. IX. 795, DZm. 61 B. 27.) Při zboží Zaječickém zůstaly Holišovice až do r. 1663. Když se tehdá dcery *Ladislava Fridricha Lukaveckého z Lukavice* a *Kateřiny Veroniky z Dobřenic* o veškeré své dědictví dělily, dostaly se *Marii Františce* dvory Holešovice a Nabočany s vesnicemi a ves Honbice (DZ. 73, H. 7—16). Manžel Mariin byl *Karel Gustav Kapoun ze Svojkova*, plukovník v cís. vojště a potom lejtenant v Hispanii. Z manželství tohoto pošel (pokud známo) jediný syn *Albrecht Ladislav*. Před svou smrtí († 1671) odkázala Marie Františka polovici Holišovska choti, polovici synu svému (DZ. 115 C. 17—18). Po smrti Karlově, jenž byl se mezi tím po druhé oženil, dědil sice syn jeho celé zboží Holišovské, že ale ještě let právních neměl, dvakráte dáno nad ním místodržícími poručnictví. R. 1679 zvedena na Holišovice Lidmila Johanka z Lukavice (DZ. 116 C. 24) a 1681 Sobina Kunhuta též Lukavecká seděním na Valech (tamže F. 15). Albrecht Ladislav, jenž obdržel vychování německé, dosáhl teprv r. 1686 let svých, a učiniv obvyklý slib poddanosti, uvázal se dne 31. října v mateřská zboží Holišovice, Houbice a Nabočany (DZ. 479 A. 11). Nástupce jeho v držení Holišovic *Jan Krištof z Talmberka*, biskup Hradecký, odkázal před smrtí svou statek ten i s domem v Praze synům nezletilým dvou bratří svých Františka Maximiliana a Rudolfa. Tito dva se jako poručníci (r. 1698 dne 20. srpna) v Holišovice uvázali; ale brzo shledajíce veliké dluhy na statku lpící a jak by tu těžké hospodářství bylo, prodali Holišovice r. 1699 dne 7. května *Norbertovi Libšteinskému z Kolovrat* na Chroustovicích za 13.000 fl. uh. (DZ. 118 B. 7, 406 E. 23.)

[5]) Arch. č. I. 255, 429, III. 189, 496, DD. 16 f. 348 a 23 M. 8.

potomci jeho, kteří seděli na Slepoticích, zůstali sami v držení Domanic; buď se tedy výprosníci o zboží to podělili, aneb je Heřman podílem na penězích odbyl. Za vlády Slepotických zanedbána jest tvrz zdejší na stavení tak velice, že brzy potom spustla, dvůr pak zdejší byl lidem pod plat rozprodán. Petr Slepotický vkládaje si r. 1543 veškeré zboží své ve dsky zemské, uvedl vedlé jiných i Domanice tvrz pustou a dvůr vysazený v plat. Nemalá část zboží bývalého octla se v držení Markvartově, jenž seděl na Zámrskách, a rozprodána jest, jako na př. Turov, Střítež a Hluboké.[1])

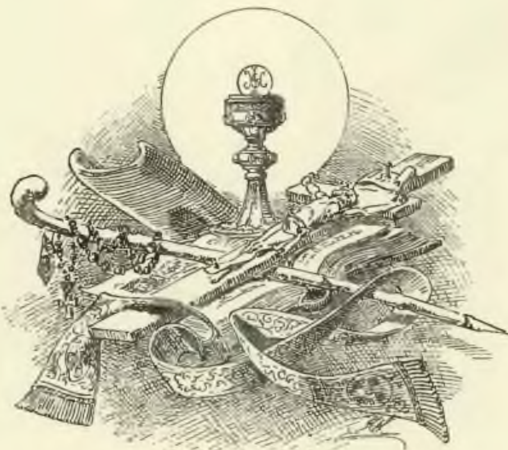
9. ŠTĚNEC.

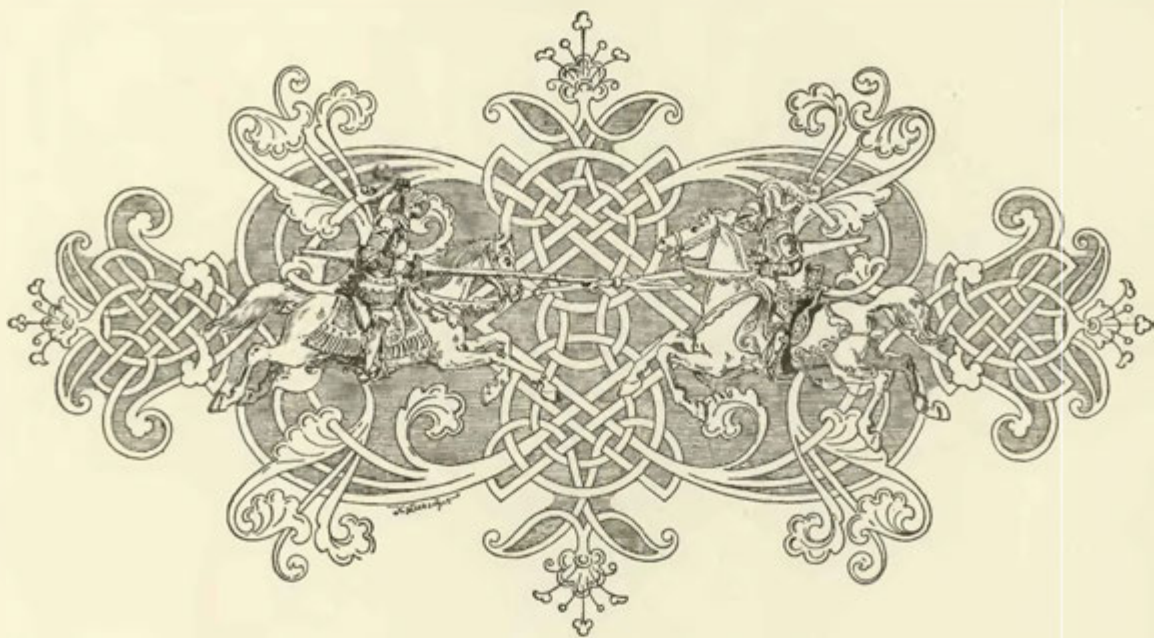
Ve vsi Štěnci (jinak Čenci neb podlé staršího Ščenci), ležící mezi Jenšovici a Popovcem, povstala již ve 14. století tvrz, která patřívala k panství Košumberskému již roku 1372. Když pak Jan z Chlumu,[2]) kterýžto buď na Košumberce neb na Štěnci sídlel, zemřel, provolána jest tvrz zdejší s dvěma poplužími a platem v městě Mýtě jako odúmrť královská a dostala se darováním královským Vršovi strážci a služebníku královu a Stěchovi. Tomu odpíral nejen *Jan z Chlumu,* dědic přirozený panství Košumberského, dovolávaje se nedílnosti a spolku všech bratří Chlumských roku 1360 učiněného, nýbrž i Zdislav z Hoště. Mezi soudy daroval král Václav odúmrť také Janovi z Chlumu „služebníku svému" a nařídil r. 1408, aby oba výprosníci o výsluhy své smlouvu učinili. Podlé toho přijal Vrš bezpochyby nějaké peníze a páni z Chlumu zůstali v pokojném držení tvrze. V dělení se bratří Chlumských o panství Košumberské r. 1417 připomíná se ve Štěnci jen dvůr poplužný. Ve vsi seděl roku 1450 *Vaněk „ze Kšence"*, jenž toho roku s jednotou Poděbradskou do pole vytáhl; týž snad měl jen některé dvory kmecí ve vsi.[3])

---

[1]) Další osudy pusté tvrze a zboží Domanického až do jeho spojení s panstvím Košumberským byly tyto: Ze synův Petrových († před r. 1548) obdržel *Jan Slepotický ze Sulic* syn nejmladší vsi Jenišovice, Voletice, Domanice, Bělou, Hroubovice, Úřetice, Lhotu Úřetickou, Bělošovice, Čankovice vsi celé a společné a ve Vlčnově plat, čímž povstalo samostatné zboží Domanické. Jan držel zboží to pohromadě potom několik let, ale na to jeho části chutě odprodával, tak že při zboží jediná ves Domanice zůstala. Dalších osudů Domanic nevíme, aniž doložiti můžeme, jak se dostala v držení Domanic *Kunka Řepická ze Sudoměře* a na Čekanicích. Tato prodala roku 1590 (vkl. 18. června) „statek Domanice" *Václavovi Lukavskému z Lukavice* a na Domoradicích za 1600 ss. gr. č. Když tento zemřel, nařídil soud zemský jakožto vrchní poručník všech sirotkův, aby Jan starší, pán na Zámrsku a bratr zemřelého, v poručenství statku sirotčího se uvázal. Tento si nechávaje toliko vrchní řízení, hospodářství na statku zůstavil Elišce z Ryzemburka, vdově po Václavovi, s níž se (1598) smluvil tak, aby ona ve statku Domanickém až do let sirotčích neb do stavu svého změnění pozůstávala a statku užívala; k tomu aby na vychování sirotkův ročně 60 kop miš. dostávala. Syn Václavův *Jan mladší Lukavský z Lukavice* pojal k manželství Markétu Dobřenskou a jí r. 1615 na dvoru Domanicích s příslušenstvím 1500 kop miš. věnoval; přidav se r. 1618—1620 na stranu odbojných stavův, odsouzen jest r. 1623, 14. června nálezem soudní komise třetiny statku svého a Domanice prodány jsou roku 1623 dne 30. září *Vilémovi Slavatě* sv. Římské říše hrab. z Chlumu a z Košmberka na Košmberce za 6850 kop 40 gr. miš. (DZ. 18 G. 17, 25 H. 26, 137 K. 1, 141 K. 29, 172 P. 30 a 292 L. 10.)

[2]) Ve dskách dvorských slove Jan dictus Kosenberger de ibidem (de Czenczie). [3]) DD. 14 f. 272, archiv Třebon. Viz Domanice k roku 1470.

Svojanov Hrad.

1. Romantická poloha hradu a popis částí jeho.

Od Březové, stanice státní dráhy, vede úpravná silnice, asi po 2 hodiny zvolna do kopce stoupajíc a mezi lesnatými stráněmi se zatáčejíc, až k Vitějovsi; odtud pak opět pozvolna se sklání na čtvrt hodiny cesty dolů až ke Starému Svojanovu, jenž se táhne v dlouhém, strmými stráněmi zúženém údolí. Za ním, co by dostřelil, leží městečko Svojanov v dolině zavřené odevšad vysokými horami, jichž boky z dobré části lesem porostlé příkře se sklánějí do hlubokých a úzkých žlabin. Na jednom z těchto vrchův, na třech stranách velmi příkře se zdvihajícím a pouze na severovýchodní straně s vysokou plání skrze úzké sedlo spojeném, položen jest starožitný hrad *Svojanov*, jenž se kdysi také *Fürstenberg* (Kněží hora) nazýval.[1] Není jej viděti, až když se k městečku přichází; ale za to pohled naň překvapuje a unáší. Černé zdi a věže hradu a nové stavby tmavou žlutou obmítkou vysoko nad námi se vypínající a zelené stráně v barvách svých se měnící spůsobují obraz překrásný, pohled, kterýž v pravém smyslu vysoce romantickým nazvati lze. Málo kde se tak ukazuje názor feudalismu středověkého, jako na tomto hrdém, nesnadno přístupném a posud nezrušeném hradě s jeho odlehlým divokým okolím.

Ke hradu se chodívalo po několika cestách většinou nepohodlných a málo schůdných. Hlavní cesta, kudyž se na koních jezdilo, jde z městečka od jižní strany po boku hradiště až na horu na Hradčany či sedlo již dotčené. Jiné dvě cesty přicházejí od strany východní z pláně Rohozské a Banínské. Konečně vede ke hradu z městečka přímo nahoru ještě pěšinka tak příkrá, že tu stoupající sotva dechu popadá. Po pracné chůzi octneme se před dvorem poplužným a jím projdouce, staneme přímo před hradem. Za dob dávných býval mezi hradem a dvorem příkop hluboký, avšak nyní jest již hodně mělký a proměnil se v kuchyňskou zahrádku. Nyní se chodí rovnou cestou po mostě až ke vjezdu, nad nímž se spatřuje nápis „Burg Swojanow. Erstes Burgthor.“ Špatně jsouce vděčni starostlivé ruce, která nápis tento utvořila, abychom na konci své pouti nezabloudili, poohlédneme se po

[1]) Pomůckami: Hrad Svojanov a jeho okolí od M. Trappa (Pam. arch. I. 343), Hebrův popis Svojanova v rukopise. Sr. Bernau Album der Burgen I. 311.

Svojanov od východu.

bráně a jejím okolí. Stavení, ve kterém se vjezd nachází, jest z dob pozdějších, avšak staré jsou přední vysoké zdi, k nimž byty a kanceláře přistaveny.

Projdouce pod okrouhlým a tuším novým klenutím vjezdu, octneme se na příhrádku úzkém nebo *mezivalí* dolní ohrady. Před sebou spatřujeme vlastní hrad s jeho věží a ohromnými a hmotnými zdmi, které ještě zbytky rustiky na sobě nesou, a na čtverhranech omítky podoby ryb, palem, listův, přímých a ležatých křížův, tváří, umrlčích hlav a všelijaké arabesky ukazují. Vedlé toho spatřují se také nesčíslné díry od nepřátelských kulek z malé střelby. V levo a v pravo od těchto zdí jde cesta kolem celého hradu; neb Svojanov měl kromě *dolní ohrady* na východ položené příhrádek, který *hrad vnitřní* na všech stranách zavíral. A poněvadž má tento podobu kruhu, může se říci, že byla na hradě dvoje okrouhlá hrazení, k nimž na východ ještě trojhran přistaven byl. A tak šly na této poslední straně troje hradby za sebou.

Bývalá *dolní ohrada* byla ku konci minulého století navezením prsti zarovnána a v zahradu přeměněna. Dříve tam stávalo jen několik planých štěpů. Venkovská a pro svou černavou barvitost zasmušilá hradba sesílena jest dvěma baštama na západní, jednou na jižní a dvěma na východní straně. Všecky jsou polouokrouhlé a mají malé střílny. Z nich naskytuje se rozkošný pohled do hlubokých debřin okolních a na blízké hory až do Moravy. Při *první baště* (hned za kancelářemi) byla před 20 lety tělocvična, ale ta jest již zrušena a také v zahradu proměněna. Naproti *druhé baště*, kde se skaliny u paty potokem Svojanovským čili Křetinkou omývané v podivných tvarech z údolí vzhůru vypínají, byl prý hrad někdy dlouho a urputně obléhán. Nepřátelé prý stříleli tak prudce ke hradu, že všechna okna rozbili; druhého dne spatřili ke svému úžasu všude do oken nově zasazené tabule, což se po tři dni vždy po jich rozbití opakovalo, tak že nepřátelé již říkali: „Tam že musí čert skleněné tabule dělati!“ Ale byla to pouhá lesť obležených, kteří prý každé roztlučené okno „blanketným plátnem“ potáhli, jež se z daleka jako sklo lesklo, a to po každém opětném zničení vždy obnovovali. Také se na té straně hradu mnoho hrotův od šípův našlo. *Třetí bašta* či roh dolní ohrady měla ve zdi své tak zvanou výpadní branku. Před více než 20 lety ji odkryli, při čemž v ní množství lidských a koňských kostí a potrhaných koňských pochev našli. Také se ukázala chodba klenutá jdoucí k druhé prostřední ohradě, asi k nynějšímu příbytku zahradníkovu. Těch a takových šijí podzemních bylo na hradě více a spojovaly odlehlé části venkovské s vnitřními, aby se na všechny strany a spěšně vydatná pomoc poslati mohla. Mezi *čtvrtou* a pátou baštou byla v hradbách veliká zazděná okna, ale ta tuším teprve v 16. století vylomena. Za *pátou baštou* jde hradba stará ještě kus dále a připojovala se pak ke druhé hradbě. Nyní je tu příční zeď dělící zahradu od příkopu.

Hláska Svojanovská.

Milá jest procházka z venku při staré černé hradbě. Podlé ní přijdeme na severozápadní straně hradiště na trávník několik sáhů široký, při kterém porfyrová pruhovaná skála zvláštního tvaru ční, tak že z daleka ohromnému pařezu se podobá. Lid ji jmenuje „panenským skokem", což snad upomínku na nějaký smutný příběh v sobě obsahuje; ale i v našem století mladá pasačka, která tu kozy pásla, s ní spadla a celá roztlučená do potoka pod hradem tekoucího se sřítila. Na tomto trávníku stávala stará pláň (hruška), v jejímžto stínu prý krásná prostovlasá panna, v klínu hrnec se zlatem držíc, sedávala, kvílením nočním poutníky k sobě lákala a pak vždy zmizela. V tomto místě jest prý také zlatý šišák zakopán a ještě r. 1833 při prodeji statku Svojanovského vymínil si prodávající polovici ceny, kdyby se tato přílbice

našla. Pozoruhodné jest místečko toto každým spůsobem, neb jest pěkně rovné, ale přece není pojato do ohrady. Rozumíme tomu tak, že bylo sruby ke hradu přihrazeno, aby se tu totachy a praky postaviti mohly.

Přihrádek jako úzká cesta okolo hradu obcházející má kolikeré památnosti. Od brány v levo, když se do hradu šlo, byla *vrátnice;* část tato ve spodních místnostech zachovala starou spůsobu. Při tomto stavení objevili po posledním ohni ve zdi díru, ve kteréž se mnoho dětských koster našlo. Příčinu, proč tyto nešťastné oběti trpkou smrť podstoupily, vyložili jsme v popise hradu Rychemburka. Na konci tohoto stavení jest *šestá bašta* s gotickým sklepením a silnými železnými dveřmi; vedlé něho jest tmavý, vlhký, do trojhranu stavěný sklípek, jakýchž se ve starých hradech mnoho nacházelo, aby se tu potřeby pro zimu a j. v. ukrývati mohly. Pod tím býval neb jest ještě jeden sklep ve vnitřku bašty, neb venkovská její zeď stojí již ve příkopě. Z horního ponebí této bašty milo pohlédnouti až za hranice Moravské.

Za touto baštou v pravo při ohradě hradské spatřují se zříceniny starodávné *„holomčí světnice“* aneb pozdějšího čeledníku, v nichž se ještě krby ve skále vytesané nacházejí. Stavení toto r. 1842 vyhořelo a od té doby pusté zůstává. Naproti němu při hradbě táhla se krytá dřevěná pavlač či zábradla a sice od šesté bašty až k onomu *dlouhému* a *úzkému stavení,* které stojí nad čtvrtou a pátou baštou. Stavení to má ve vnitřku sice ráz starožitný, ale zvenčí moderní nátěr. V jeho dolních místnostech bývaly konírny, po nichž zbyly kusy jeslí ve výklencích napolo již zasypaných. Nad tím byly světnice se čtyřmi okny zvláště spůsobenými a kamennou obrubou obloženými. Zde snad úředník aneb střelci bydleli; tak aspoň praví pověst. K tomuto stavení měl pán od vnitřního hradu snadný přístup. Na severu toho stavení šlo se z malého arkéře, z něhož ještě krákorce ve zdech zbyly, dřeveným a potom zvoditým můstkem do hradu, a tu viděti ještě na hradbě posud okrouhlou, goticky sklenutou předsíňku a dobře pozorovati zbytky potřeb k podjímání (t. j. zdvihání) můstku. Druhý východ šel skrze podobný arkéř na východní straně a vedl jižně k baště, ve které byla malá branka, tak že se tudy nejkratší cestou do městečka choditi mohlo. Pod tímto stavením nalezly se olověné kulky a koule (od obyčejných ručničních až do liberních).

V 16. století bylo stavení toto obnoveno a dostalo, jako všechny ostatní stavby, obmítku se čtverhrany či tak zvanou rustiku. Podlé pověsti postavil dům tento nějaký zeman jménem Rašín (Rašínové byli ve Svojanově 1664—1688), ale že bylo málo dělníkův, velice je trýznil. Za to neměl duch jeho po smrti pokoje. O půlnoci každého dne otevřel se hrob jeho v Rohozné, jedenácte vozův vjíždělo pak do hradu a za nimi následoval Rašín celý černý na ohnivém býku, ocas jeho v rukou jako uzdu drže. Manželka jeho a lidé na hradě těmito návštěvami již byli utrápeni. Jednou přišel k paní starý vysloužilý voják a obdržev almužnu ptal se jí, proč jest zarmoucena. I pověděla, že ji duch nebožtíka pána ze sna vyděšuje. Tu jí voják poradil, aby si zaopatřila černou slepici, trojí královskou vodu, svěcenou svíčku, křídu a ratolest z borovice. Když to vše bylo pohotově, vyšel s tím voják o půlnoci před hrad ke kříži. Křidou udělal kolo okolo kříže, svíčku rozsvítil, pak se posadil a vzav černou slepici očekával příšerného ducha. Půlnoc uhodila i přirachotil vůz od čtyř vranných koní tažený. Voják ptá se, ve kterém voze Rašín sedí? i odpovídá se: „vzadu“ ode všech jedenácti vozův. Tu kluše Rašín na býku. Voják hodí černou slepici býku mezi nohy a tím ho zastaví; pak se táže ducha, je-li mu pomoci, aby nestrašil? Odpovídá rytíř, že mu pomoci není, leč by jeho manželka kámen za kamenem z toho domu, který vystavěl, v zástěře tam zanesla, odkud vzat byl, a tu že by mu sotva ještě bylo ulehčeno. Starý voják však, jenž své věci dobře rozuměl, na ta slova nic nedal; zaklel Rašína tak, že již prý na Svojanově nestrašil.

Do *vnitřního hradu* chodí se od první brány přihrádkem vedlé starého a nového domu, pak do kopce pod bývalými hradbami, jež jsou podepřeny silnými pilíři, a dále k druhé goticky sklenuté, avšak nové bráně, nad níž se čte nápis „Zweites Burgthor.“ Branou se vchází na nádvoří. Heber navštíviv Svojanov (asi 1849), spatřil tu vysoké stromy a zahradu pěkně zřízenou, v níž pávové, krocani, husy a jiná drůbež se procházela. Stromy později posekali a mnoho růžového a bezového křoví nasázeli, nyní však tu jsou po většině trávníky a květiny. Bývalá studně, 24^0 hluboko do skály vytesaná, jest již zasypána. Na severní straně spatřujeme nový dům a černou věž se zbytky starého domu; před námi k východu slunce jest zeď $2—3^0$ hrubá a skorem 6^0 vysoká, ohromný to kus lidské práce. Po nových schodech lze na ni dostoupiti a po ní nahoře se procházeti, neb jest všude rovna a suchou travou obrostlá. Zajisté se na ní nacházela za středověku dřevěná chodba, která vydatně bránila tuto stranu. Ale jednou prý se strhl veliký vichr a odnesl všechno břevnoví až na protější vrch u Hlásnice.

Nejpamátnější stavbou starého hradu jest *veliká věž* čili *hláska* na nejvyšším skalnatém místě hradu stojící, jejížto hmotné tělo k ostatním zdem pevně přiléhá a je velebně převyšujíc hrdě do okolních údolí pohlíží. Jest postavena do okrouhla, jenom na sever vybíhají zdi její v ostrý úhel, aby lépe odpírati mohla nepřátelům, kteří z této strany nejlépe ke hradu střileti mohli. Zdi její složeny jsou z rozličného

kamení, jež spojuje malta tak tvrdá a speklá, že se spíše kámen vydrolí, nežli kus malty odloupne. V celé věži, která z 13. století pochází, není ani jedné cihly a jest celá jako ulitá a co železo tvrdá. Výška její obnáší 80′ aneb asi 26 metrův. V kulatém vnitřku spatřují se čtyři patra. Nejspodněji jest prostora asi 3 m. průměru, která byla vydlážděna kameny zvláštním spůsobem do podoby kříže. Druhé patro věže bylo klenuté a již něco prostrannější, poněvadž hrubosti zdí čím výše tím více ubývá; v gotickém okně má zeď přes 2° hrubosti. Okno též gotické v třetím patře ukazuje hrubost o něco menší. Ve čtvrtém patře jest jen úzké, ve zdi šikmo prolomené okénko, které jen skoupé světlo propouští. Nad ním jest ve zdi kolem obvodu ochoz na sáh široká. Zdi nejsvrchnější jsou docela holé a ukazují otvory bývalých oken; snad tu býval byt hlásného. Na východní a západní straně jsou střílny, k východní a severní straně spatřují se též známky bývalých kamenných výstupkův či piknůskův. Věž střechy nemá, ale snad ji za nedlouho dostane. Za posledního pobytu biskupa Hradeckého na Svojanově vztýčena tu žerď, na níž prapor ku přivítání důstojného pána vlál. Ten, který žerď vztýčil, práci tu jen s nebezpečím života vykonal, neb vylézti k vrcholku jest pouze po žebřících možné a prací nad míru obtížnou.

Při věži spatřují se zbytky bývalého *paláce*. Při samé věži dole nachází se vězení, místnost malá a nepohodlná, za to však velmi pevná. V levo jest úzký otvor ve zdi, že člověk jenom na břiše leže jako úhoř provléci se může. Světlo při sobě maje, octne se v tak zvané *lidomorně* (zdélí 15′, zšíří 13′); tu jsou na jedné straně dvoje schůdky ve zdi, na druhé straně co smutní svědkové bývalé hrůzy tohoto místa — lidské kosti. Povídávalo se, že jest tu poklad zahrabán, a svob p. Štilfryd, bývalý pán na Svojanově a milovník starožitností, který celý hrad důkladně propátral, dal v jednom rohu zeď vybourati, ale nic nenašel. Potom kopalo se i pod podlahou. Dva mužové několik dní zde pracovali. Konečně dokopali se k veliké železné truhlici, kterou nižádnou mocí hnouti nemohli, až se jim konečně přece zdálo, že se hýbe. V tom se zvonilo poledne. Oba mužové držíce vůbec jako dělníci velmi na hodinu, nechali práce mníce, že po obědě vždy dosti času bude, aby poklad vyzdvihli, a lezli dotčeným průlomem. Sotva však se provlékli, tu ohromná rána, jako když něco těžkého spadne, zdmi a základy celého hradu zatřásla. Dělníci na polo omráčení vlezli zase do lidomorny a žasnouce spatřili, že se železná truhla v hlubinách pod rumem ji přikrývajícím propadla. Baron se zprávy o tom tak ulekl, že již více v hradě nekopal.

Při dotčené hrubé zdi nahoře bývala *kaple*, jejížto zadní stěna se posud ukazuje. Klenutí její se sbořilo a jen kousky z něho se stěny drží. Bylo gotické křížové; v rumu pod stěnou našly se kusy žeber z tvrdého žlutého pískovce velmi ozdobně a uměle vytesané, které na 14. století poukazují. Z oltářního kamene, který se z kaple té okolo r. 1760 do kostela v městečku dostal, lze souditi, že byla sv. Kateřině posvěcena. Kromě toho kamene zbyla z ní ještě dřevěná socha matky Boží, prý v novém domě při schodech postavená. Vedlé kaple nad hladomornou a vězeními jest rozsáhlá místnost, velikou věž na třech stranách objímající. Jest založena asi tak do půlkruhu, ale má zvenčí čtyři rohy a rozdělena příčkou na dva díly. Část tato byla příbytkem pána a jeho rodiny a měla dvoje patra; dolejší bylo klenuté a nízké, avšak klenby již dávno za své vzaly. Lid jmenuje místnost první „rytířským sálem“, ale to jméno nalezli romantikové a lid je od nich přijal. Že tak řečená *„velká síň“* někde v tomto stavení byla, jest jisto; ale kde, nelze již poznati.

Síň vedlejší s novým domem mezující Štilfryd obnovil a střechou přikryl, ale od posledního ohně jest zase pusta. V koutě vedlé zazděných dveří, jež v našem století z vedlejšího nového domu prolámány byly, jest devět stupňů vedoucích ku hrobovému výklenku, jejž Štilfryd vypátral. Tam nalezl kostru neobyčejně velikého muže, kterouž zase na místo dřevní uložil a rumem a zemí zasypal; pouze jeden zub si nechal, který pro jeho velikost po dlouhý čas v kanceláři ukazovali. Lid si vypravuje, že zde odpočívá obr, jehož duch v noci po hradě straší; v skutku to byl vybraný člověk veliké postavy, který se dobrovolně obětoval, aby palác pevnosti své nikdy nepozbyl.

Nový dům či nynější obydlí panské stojí na starých přepevných zdech hradských, maje se strany dvora jedno, se strany hradeb však troje poschodí. Jeho podkladkem jsou ohromné, dvojnásobné, nad sebou postavené sklepy, dílem gotickým slohem z kamene stavěné, dílem do tvrdé skály tesané. Stavení to nemá ozdob architektonických, anobrž jest slohu jednoduchého. Povstal totiž dům ten teprva v posledním století. Venkovská zeď jeho bývala za starých dob hrubou hradbou, jaká se táhla kolem celého hradu, a vnitřní strana byla taktéž zdí, tak že mezi oběma prázdná prostora zůstávala. Ku konci minulého století spojili prý obě zdi krovem a zřídili uvnitř světnice k ubytování, při čemž se také část paláce zabrala; neb na celém hradě nikde místnosti nebylo, kde se bezpečně přebývati mohlo. Po ohni posledním (1842) dána domu tomuto nynější jeho podoba. V prvním poschodí jest maličký klenutý kumbálek s úzkým okénkem, který teprv r. 1848 objeven byl, když dvéře zazděné, k němu vedoucí, vylámali. Kuchyně má křížovou klenbu, která na čtverhranném pilíři spočívá. Lidé povídají, že zde bývala kaple, čemuž však věřiti nelze.

Zdi v druhém poschodí mají ještě přes metr hrubosti. Západní štít vysoko strmící ukazuje dvě okna. Když r. 1842 nynější střechu stavěli, udeřil zedník jeden při práci pod těmi okny na zeď a zaslechl, jak se dutina pod tím místem ozývala; když pak vylomil jeden kámen, našel v dutině k nemalému polekání celou lidskou kostru, ana stojíc jest zazděna. Tehdejší držitel statku dal výklenek opět zazditi, a tak spočívají kosti onoho nešťastníka posud nahoře ve svém povětrném hrobě. Domníváme se, že tu stála čtverhranná věž, hájící přístup ke druhé bráně, a že pevnost její vyžadovala takové oběti, jaké palác a brána dostaly.

Jak již řečeno, nacházejí se pod tímto stavením pevné sklepy, které zajisté ze 14. století pocházejí a o tom svědčí, že nad nimi též stavení byla, kteráž teprva v 17. století spustla, tak že tu do vystavění nového domu prázdná prostora zůstávala. V nejhlubším sklepě jest polo zazděné okénko. Vlezeme-li do tohoto otvoru, octneme se v místě, kde jenom po břiše se pohybovati můžeme, a poznáme, že tu také sklepení bylo, které se však sřítilo. O tom se vypravuje tato událost: Roku 1811 slyšeli zde po několik dní podzemní srčení vody; pročež tehdejší pán, Martin Dlouhý, v tomto sklepě kopati dal, chtě příčinu toho srčení vypátrati. Dělníci přišli na zazděná dvířka, prolomili je a spatřili krásnou kašnu z bílého mramoru, do které voda ze skály hrčela; v kašně pak plavala stříbrná kachna. Dlouhý chtěl, aby ji chytili; ale sotva se k tomu měli, strhl se strašlivý hřmot, voda přetékala a rozlila se po celém podzemí, svíčky od náhlého průvanu shasly a stěny sklepové se otřásaly. Dělníci hrůzou přemožení sotva z toho místa utekli a hned za nimi se celé podzemí i s kašnou zasypalo. Dlouhý prý to těžce odstonal.

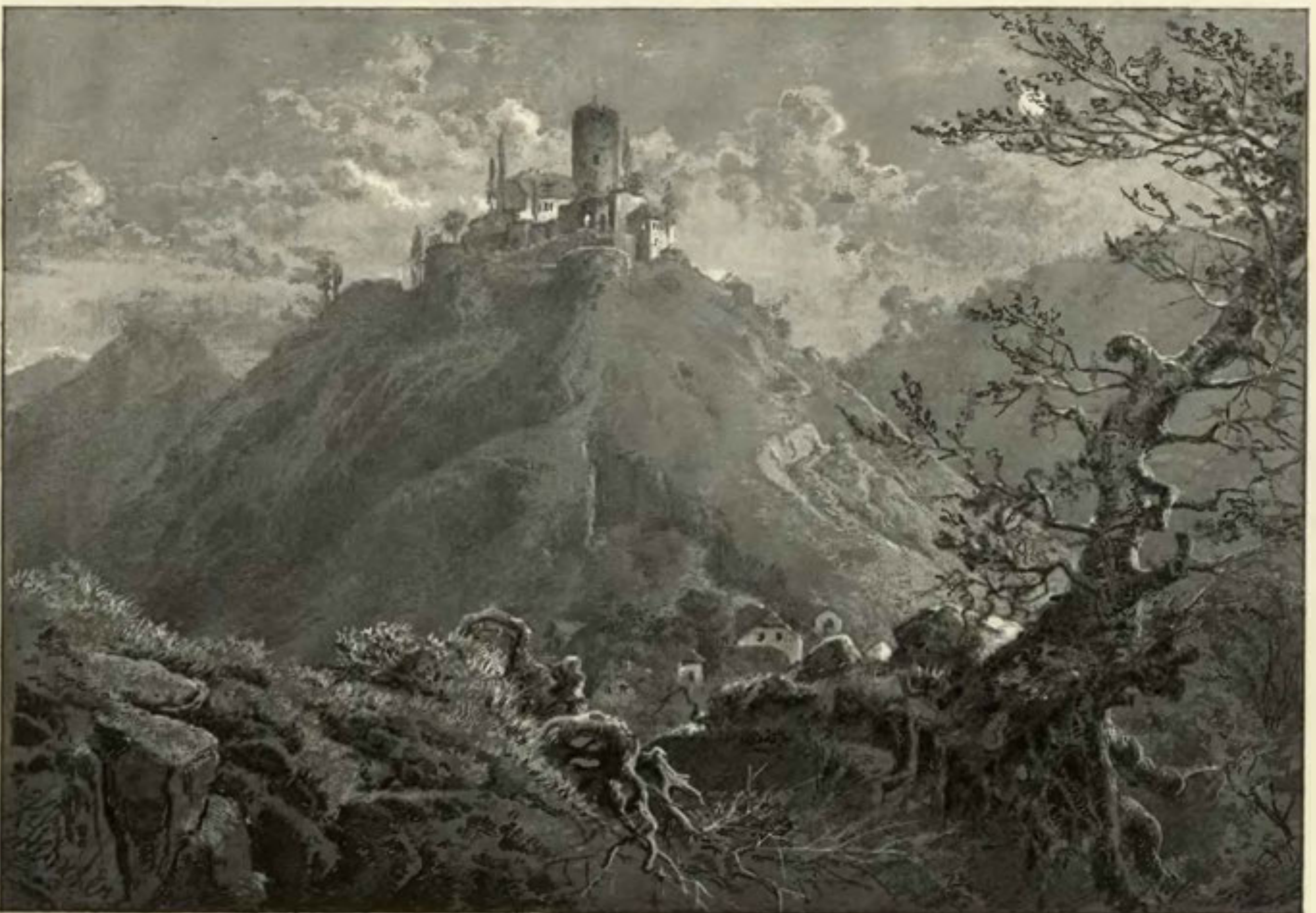
Při všech hradech nacházíme pověsti o chodbách a šijích podzemních. Takové v skutku u mnohých hradův se našly a není pochyby, že byly u všech. Dílem spojovaly části od sebe vzdálené anebo místnosti podzemní (sklepy, vězení), aneb vedly ke studni. Zajímavá a pravdě podobná jest pověst, že i ve Svojanově byla chodba, kterouž vycházely dívky k potoku pod hradem tekoucímu, aby tu prádlo vypraly. Blízko velké věže bývala chodba do země vedoucí, kteráž konce neměla; ba jedna osoba se (asi 1798) s děvečkou často do té chodby bez světla, ale s klubkem pouštěla, aby po niti cestu zase našla. Podlé toho chodba ta zajisté rovným směrem nešla. Místo, kde byla, se již před 20 lety najíti nemohlo, poněvadž místnosti ty přestavěny byly. Na Svojanově se tehdá sice mnoho prorylo, vybouralo a třeba i zničilo, za to však se vypátralo množství pamětihodných drobností, tak že málo který hrad tak zevrubně známe, jako Svojanov. O propátrání a poznání jeho získal si největší zásluhy svědomitý a střízlivý archeolog Mauric Trapp.

2. Dějiny hradu a jeho držitelé.

Krajina okolo nynějšího Svojanova a města Poličky byla před 13. stoletím neúrodna, neobydlena a hustými lesy pokryta. Obydleny byly jen ty části v údolí říčném, jež byly na bráně zemské na Trstenici čili újezd řečený Hrutovský. Nad pramenem řeky Desny byl veliký les, jenžto se táhl až do okolí Svojanovského. Z tohoto okolí známy jsou nám z nejstarší doby jen louky, jimž se říkalo na Poličkách. Celé to okolí bylo královským jměním, jakož i největší část okolí Litomyšlského a Lanškrounského; proto tu bylo později drahně duchovních statkův, jež vznikly darováním královským. Za Přemysla Otakara II. počala se krajina zdejší vzdělávati; na místě starých poliček povstalo nové královské město Polička (1265), okolí se zalidňovalo českými i německými osadami, z nichž pro nás nejpamátnější jest véska Svojanov řečená od zakladatele Svojana.[1] Při vésce založil tuším zakladatel Poličky Přemysl II. (ne-li již otec jeho Václav aneb snad Záviše z Falkenšteina) hrad na spůsob západních národův, jejž dle zvyku tehdejšího německým jménem Fürstenberg pojmenoval. Češi okolní však hrad jmenovali Svojanovem po vesnici, a tak po dvou stoletích německý název úplně zanikl.

Král Přemysl zapsal Svojanov (snad i Poličku) jakožto věno své druhé manželce králové Kunhutě. Tato podala po nešťastné smrti královĕ na Moravském poli ruky své mocnému pánu Českému *Záviši Vítkovci* řečenému z *Falkenšteina*, jemuž také královské věno své, totiž všecka města a hrady, ježto jí věnem zapsány byly, v 50 tisících hřivnách stříbra zastavila. Tak arci učiniti mohla na čas života svého, ana sama zboží ta jen doživotně a to zápisně držeti mohla. Sňatkem tímto stal se Záviše velkomocným a prvním pánem u dvora královského a na řízení záležitostí zemských nejen duchem, nýbrž i ramenem svým mocně působil. Nicméně mu již r. 1285 hvězda štěstí jeho zhasínala, a k neštěstí jeho zemřela také choť jeho Kunhuta t. r. dne 9. září. Bolest nad její ztrátou, již jak král tak i Záviše pocítil, poslední byl cit, v němž se oba snášeli. Byť král dne 23. října Záviši a synu jeho Ješkovi města Poličku a Lanškroun s hradem Lantšperkem daroval, přece úsilovným namáháním nepřátel Závišových proti tomuto popuzován

[1]) Pověst o založení Svojanova v Pam. I. 343.

Svojanov.

byl, aniž hrdinské skutky Závišovy hynoucí lásku vzbuditi nemohly. Záviše opustil potom dvůr králův, drže přece ještě věno královnino, a aby měl protiváhu proti svým nepřátelům, ucházel se u krále Ladislava o nejmladší dceru jeho Jitku (1287). Obdržev svolení, slavil hlučnou a slavnou svatbu ve Stoličném Bělehradě a vrátiv se potom s novou chotí do Čech, žil na hradě Svojanově tiše sice, ale s nádherou královskou.[1]) Na tom hradě bezpochyby manželka jeho příštího roku syna porodila.[2]) Mezi tím na dvoře královském nové úklady proti Záviši strojeny, an se vzpouzel ty královské statky, jež po své předešlé choti držel, vydati. Když totiž zval krále Václava i krále Uherského a knížete Jindřicha Vratislavského, aby s ním křest novorozence okvasili, zajat jest na hradě Pražském, jako by o bezhrdlí královo ukládal, a vězením ujištěn. Žádáno na něm, aby hrady a města koruně vrátil, jež držel posavad po králové Kunhutě. Marně se hájil tím, že je zemřelá králová synu svému Ješkovi k dědictví odkázala a že jich nevydá, až mu bude

První brána na Svojanově.

zástavní suma 50 tisíc hřiven vydána; nic mu tyto obrany nespomohly. Byl statkův odsouzen, jako zločinec do věže hradské uvržen a zde jako sprostý vězeň držán. O statcích Závišových král svobodně řídil, ještě než v jich držení vešel, chtě jich použiti ku zvětšení koruny České. R. 1289, 6. února totiž učinil smlouvu a směnu s Fridrichem Malým, markrabí Míšenským. Obdržev od tohoto zemi Míšenskou, měl mu dáti za ni hrady a města Svojanov (Furstenberc), Poličku, Lanškroun, Lantšperk, Orthe (Ústí), Mýto, Sebín (?), Wyschonis (?), Skuteč, Hohenstein, Zábřeh, Svitavu a fojtství nad Litomyšlí, tolik, co by obnášelo 4500

[1]) „In castro, quod Vürstenberg dicitur, mausuram pro tempore collocavit" (Petr opat Zbraslavský). [2]) Na tuto událost upomíná posud pověst, již lid spojuje s *Hradiskem*, ležícím blíže Dolní Lhoty. Stávala na tomto místě tvrz nevelikého objemu, z kamene vystavěná, jejížto název již zanikl. V ústech lidu žije pověst, že v ní nějaká kněžna přebývala a zde syna porodila, jejž prý farář z Olešnice v blízké Moravě pokřtil a za to část lesa (nynější tak zvaný farní les) a ves Přední Lhotu (nynější Kněževes) obdržel. Skutečně pak listina jedna z r. 1659 dí, že ta ves byla „před třemi sty lety od jisté pobožné královny Kuny pro spasení duše darována." Patrně se tu naráží na královnu Kunhutu. (Více o tom Pam. arch. I. 351.)

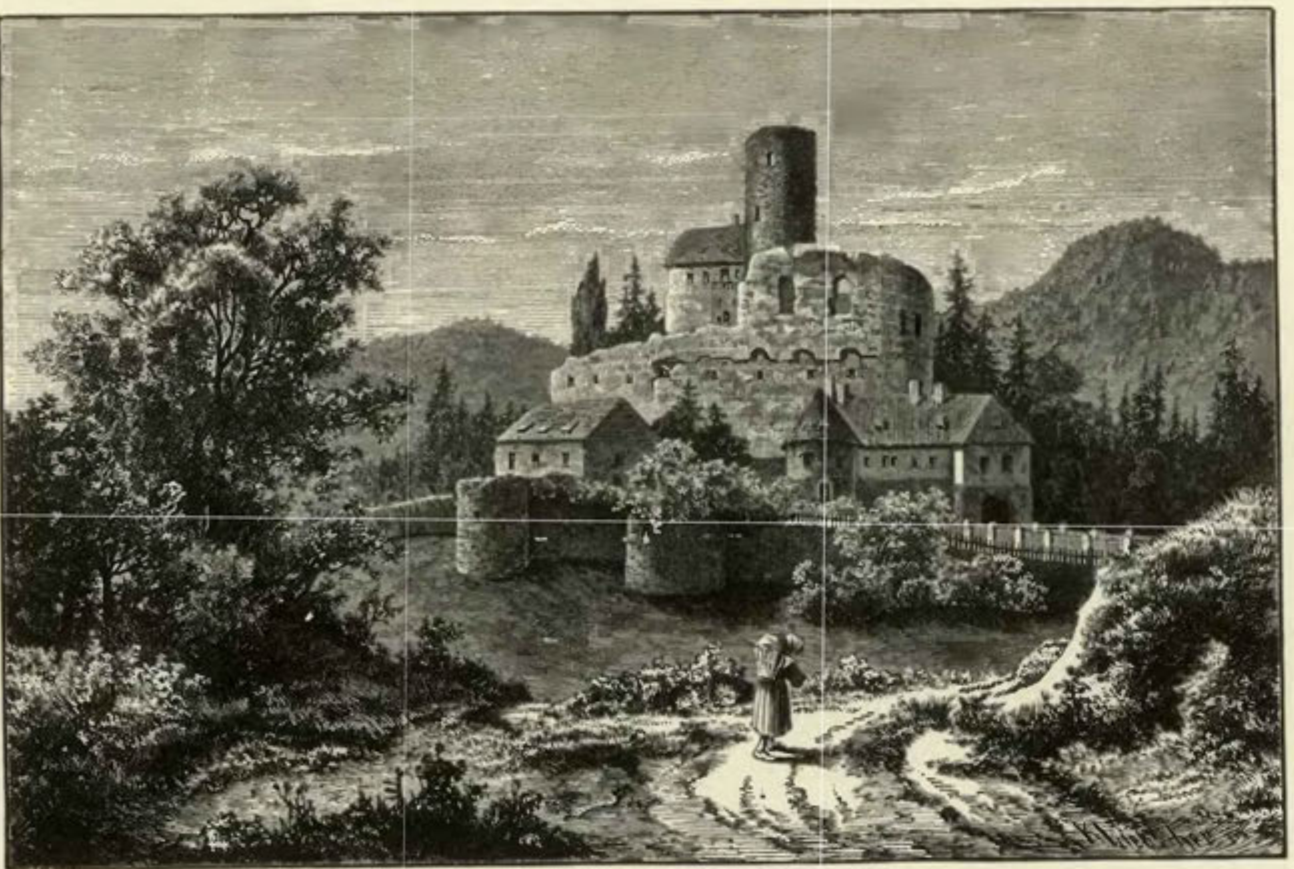
hřiven stříbra ročního důchodu aneb se 4500 lánův role. Země osadami těmito zavřená měla býti povýšena na manské knížectví koruny České. V zápisu o té věci učiněném shledává se, že král mnohých z těchto míst ani ve své moci neměl; neb zavázal se, kdyby až do dokonání smlouvy těch hradů, „ježto mu ještě jiní zadržují“, ve svou moc neobdržel, aby zatím markrabí města Hradec a Chrudim zavadil. Markrabí si při tom vymínil, aby nejen staré hrady opevňovati, nýbrž i nové přistavovati mohl. Nicméně pamětihodná tato směna nikdy dokonce provedena nebyla, any obě strany v úplné držení směněných hradův nevešly. Na hradech Svojanově a Lantšperce zajisté se posádky Závišovy některý čas bránily, a nenalézáme, že by se jich byl markrabě zmocnil; naopak markrabě také mnohého hradu králi postoupiti nemohl. I změněna jest smlouva ta později tak, že Fridrich větší díl Míšenska od krále v manství a pod léno přijal. Mezi tím zajisté posádky Závišovy v držení Svojanova a Lantšperka zůstávaly. Po dvou letech vězení svého ještě Záviše žádostem královým odporoval a žádný skorem z jeho hradův se v moc královu nedostal. Tuť na radu císaře Rudolfa voděn jest Záviše od hradu ke hradu a posádce hrozeno, nepoddá-li se, že zajatý Záviše popraven bude. Tak obdržel král mnohé hrady (1290) a když naposled posádka na Hluboké se poddati nechtěla, jest Záviši hlava sťata. [1])

Král Václav založil v ty časy klášter Zbraslavský a bohatě jej nadal. Největší část propůjčených klášteru statkův pocházela ze zboží, jež někdy Záviše držel (Lantšperk). Z okolí našeho daroval král roku 1293, 29. pros., když právě ve Zbraslavi dlel, témuž klášteru vesnice Banín a Novou Bělou, a osvobodil je všech platův k městu a okresu Polickému. Svojanov s celým obšírným panstvím zůstal zbožím královským a dostával se později zápisem v zástavu rozličným mocným rodům. Pro korunu měl Svojanov nemalou důležitost a proto vřadil císař Karel Svojanov mezi hrady, kteréž nikdy od koruny odlučovány a zastavovány býti neměly. [2]) Pokud vědomo jest, řídil se Karel tímto pravidlem, ačkoliv se řečené ustanovení zákonem zemským nestalo. Bylť tu za něho purkrabí *Michálek z Vlašimě*. Když císař r. 1356 panství Potšteinské koupil, učinil prodávajícímu jistotu takovou, že měl „Michálek, bratr Jana biskupa Olomouckého,“ jemu buď Lichtemburka buď Svojanova postoupiti, kdyby suma trhová zaplacena nebyla. V úřadě tomto trval Michálek ještě r. 1363 [3]) a zemřel před r. 1368 v městě Bononii.

Na počátku válek husitských zastaven jest hrad Svojanov k opatrování *Oldřichovi z Boskovic*, synu Tasa Brandýského. [4]) Týž Oldřich byl věrně oddán králi Sigmundovi, kteroužto oddanost projevil r. 1420 tím, že se s bratřími svými zjevně vyhlásil za protivníka husitských Pražan. Na hradě Svojanově seděl s posádkou královskou a hájil hradu proti nepřátelům královým, kteří naň silně dotírali. Jakkoli pak krále o pomoc obsýlal i sám k němu jezdil prose, aby jej opatřil, přece mu pomoci poskytnuto nebylo. Mimo to i lidé, které měl u sebe, od něho odjeli pro nedostatky, ježto jich neměl nač chovati (viz str. 3.); k tomu i nepřátelé znamenavše to, ukrutně hubili zboží Svojanovské braním a pálením i lidí jímáním a mučením, aby velitel hradu tím spíše k nim přistoupil. Tísněn jsa velice, prosil krále Sigmunda za spěšnou pomoc, aby mu hrad zachovati mohl. Jak se zdá, pomoc nedošla a Oldřich se poddal Husitům, připojiv se k nim a zůstav i dále v držení Svojanova.

Král Sigmund zapsal dne 11. února r. 1437 manželce své *Barboře Celské* při jejím korunování s vědomím sněmu Českého některá zboží královská věnem, mezi jinými také hrad Svojanov (Swoyanow die burgk Furstenbergk genant bey der Policz) a vesnice Dlouhou s podacím, Radiměř, Bělou s podacím, Jansdorf (Hanczdorff) s podacím, Svojanov s podacím, Trpín s pod., Bystré, Hartmanice, Sázavu s podacím, Rohoznou s podacím, Jedlovou s podacím, Korouhev s podacím a Hlásnici [5]) se vším příslušenstvím. Při tom doloženo, poněvadž některé z těchto měst a hradův byly ještě v cizí moci nebo v zástavě, že mají co nejdříve osvobozeny nebo vyplaceny býti, což zvláště o Svojanově platilo, jejž drželi dědicové Oldřichovi. Třeba však Svojanov ze zástavy nevyšel, patřil přece k věnným panstvím králové a mohl od ní kdykoliv vyplacen býti. Vyplacení to mu bezpochyby brzy potom následující smrt Sigmundova překazila. Hrad Svojanov drželi tehdá Oldřichovi synové *Ješek* a *Jindřich Svojanovští z Boskovic*. Ješek vynikal v ty doby statečností i věrností, prokazovanou po všechnu dobu Jiříkovi z Poděbrad. Roku 1447 získal s bratrem a mateří ves Újezdec u Sebranic na Moravě, dvě léta potom měl z neznámých příčin tuhou při s Pertoltem z Lipého, při kteréž Moravu plenil a klášter Rajhradský, jenž byl v opravě Pertoltově, ztekl. Po obapolném potýkání a hubení ukončena jest pře tato narovnáním. Válčil potom vedlé zápisníkův jednoty Poděbradské a přidal se ke směsici pánův ze všech zemí sebrané, jež císaře Fridricha oblehla v Novém Městě, aby vydal mladého krále Ladislava. Když pak král Jiří roku 1458 dosedl na trůn Český, byl Ješek jeden

[1]) Palackého děje II. a k rokům řečeným, Emler reg. 630, 700. [2]) Majestas Carolina rubr. VI. „Frustenberg“. Později se nazývá Bolek kníže Svídnický Dominus in Furstinberg, in Swidnicz a t. d. (lib. conf. I. J. 6), ale to neplatí o našem Svojanově. Také sem nepatří Filip ze Svojanova (r. 1356—1368 nejv. maršálek na Moravě, kromě toho 1378—1384 a konečně r. 1398 s bratřími svými Václavem a Jindřichem připomenutý). [3]) Rkps. Roudnický VI. F. b. 5 f. 416, lib. conf. I. F. 3. [4]) Odtud použito monografie A. V. Šembery o pánech z Boskovic. [5]) Cod. arch. Roudnic. V. D. b. 10. p. 28—27.

Svojanov.

z předních důvěrníkův jeho a téměř nepřetrženě při osobě jeho; zejména táhl s ním do pole, doprovázel ho při jeho jízdách a poslán jest r. 1470, 22. července s důležitým poselstvím ke králi Uherskému Matyáši vyjednávat s ním. Po smrti krále Jiřího (1471) setrval Ješek věrně při synech jeho a při nově zvoleném králi Vladislavovi, kdežto jiní páni z Boskovic sloužili králi Matyáši. Posléze přivádí se v životě veřejném r. 1483, kdež o sněmu Václavském (dne 23. října) ve sporu, vzešlém mezi králem Vladislavem a Pražany, zvolen jest do počtu 18 rad královských, jichž výpovědí spor měl uklizen býti.

Za svého více než čtyřicetiletého sedění na Svojanově a za služby králům Ladislavovi a Jiřímu prokázané došel Ješek dosti znamenitého jmění. Král Ladislav zastavil mu ok. r. 1456 město Poličku ve 400 kop gr. česk., r. 1470 obdržel od krále Jiřího Roudnici nad Labem, jež byla odňata zpronevěřilému Zdeňkovi ze Šternberka. Tou dobou byl Ješek na čas v držení hradu a klášterství Domažlického a hradu Kalicha blíže Litoměřic. Později měl v zástavě město Svitavy s panstvím, jehož však roku 1484 Bohuši z Postupic postoupil. Jako pán na Svojanově zprostil listem dne 16. ledna r. 1484 na témž hradě daným městečko Svojanov a obyvatele panství Svojanovského a Banínského odúmrtí a povolil jim, aby o jmění svém volně říditi mohli. Poslední čas života svého byl zaměstnán všelikým meškáním u soudův zemských v Praze a v Brně. Mladší bratr jeho Jindřich připomíná se několikrát ve dskách zemských a v jiných listech v příčině soukromých práv vydaných. Zemřel ok. r. 1475, zůstaviv jedinou dceru Elišku. Oběma bratřím od králův Českých k původní zástavě na Svojanov vždy více a více sumy připisováno a životův přidáno jest.

Vývod Brandýských a Svojanovských z Boskovic.

Jan z Boskovic na Brandýse † 1363, 16. Jan.
⚭ Anna z Lomnice

Oldřich 1363—1388, na Boskovicích	Ješek 1365—1407 děkan Kroměřížský	Tas z Brandýsa 1363 † c. 1405 ⚭ Machna	Vaněk (na Žumberce) 1365—1380 ⚭ Markéta ze Šternberka

Oldřich 1420—1434, na Svojanově ⚭ Ofka z Častolovic	Jaroslav 1420	Jan 1400—1423, na Brandýse ⚭ Eliška z Kunštátu	Jindřich 1420	Beneš 1400—1425	Anna 1440 ⚭ 1. Oldřich ze Šternberka 2. Jan z Lomnice

Ješek z B. 1447—1488, na Roudnici ⚭ Johanka	Jindřich 1451—1475	Veronika ⚭ Jaroslav ze Šelmberka 1447

Jan Svojanovský z B., na Skalách a Mnich. Hradišti 1488 † 1528	Jindřich Svojanovský z B., na Skalách 1492 † 1509 ⚭ Kateřina z Kvedl

R. 1488 jmenuje se *Pavel Skalský z Jenšteina* pánem na Svojanově a sice jako svědek na listu, jenž se v našem museu chová. T. r. týž Pavel Svojanovským a Bysterským právo k držení týdenních trhův opatřil a Bysterským nad to i vybírání mýta od cizích kupcův dovolil. Byl jen dočasným pánem na Svojanově, snad jen poručníkem mladých Svojanovských. *Jan starší*, syn Ješkův, byl jako otec jeho muž statečný a proslul co vůdce výpravy Moravské ve válce mezi falckrabí Ruprechtem a knížetem bavorským Albrechtem a císařem Maximilianem r. 1504. Čechové a Moravané stáli v té válce mimo vůli krále Vladislava při mladistvém Ruprechtovi jednak pro bohatství otce jeho Filipa, jednak pro jeho spanilé smýšlení a náklonnost k národu Českému i jeho znalost českého jazyka. ¹) Co zvláštnost ví se o našem Janovi, že byl veliký odpůrce jednoty Českých bratří. Když o sněmu sv. Alžbětském v Praze r. 1509 jednalo se o to, mají-li bratří v zemi trpěni býti, naléhal s Albrechtem z Kolovrat, nejv. kancléřem a jinými pány na to, aby se k nim přísně přikročilo a nehledělo se k ochraně poskytované jim od některých pánův. Statečný tento Boskovec a tuhý kališník strávil starší věk svůj nejvíce na svých statcích v severních Čechách. Zdědiv Svojanov společně s bratrem svým Jindřichem, ujal jej r. 1492 sám jediný a vyplatil bratru svému 6000 fl., načež se tento s panstvím svým Skalským spokojil.

Král Vladislav udělil našim bratřím kolikero výsad; r. 1502 učinil jim zápis, aby zámek Švojanov do svého věku drželi a dědicové jich též do života, splaceni aby byli jen od králův. Od nějakého pána Boskovského dostali r. 1504 (dne 20. srpna) Bysterští výsadu (danou na hradě Svojanově), že smějí cizí lid u sebe přijímati, aby své živnosti a polní práce opatřiti mohli, a odpuštěny jim platy, kterýmiž vrchnosti povinni byli (mimo toliko cizí osadníky, kteří platiti musili). ²) Kromě toho vyprosil Jan Bysterským r. 1507

¹) Šíře o tom v řečeném spisu o Boskovcích. ²) Rkps. Vídenský, Pam. I. 344. Pamětní kniha fary Bysterské nazývá pána tohoto Jaroslavem; vedlé spisu Šemberova na onen čas žádného Jaroslava nebylo.

potvrzení výsady celní a mýtné. Konečně prodal Jan zámek Svojanov s městečky Svojanovem a Bystrým, vsí Banínem a jinými vesnicemi strýci svému *Ladislavovi z Boskovic* a na *Třebové* za 15000 kop gr. česk. a držel potom Skály, Navarov a Hradiště až do své smrti. Ještě téhož roku (1510, 21. srpna) potvrdil král Vladislav Ladislavovi dobrou vůli na Svojanov a převedl naň všecky sumy zápisné, jichž se po kolikerém připisování dohromady 17,200 kop a 3000 fl. uh. našlo.

Pan Ladislav, jeden z nejslavnějších mužův času svého na Moravě a přední ozdoba rodu svého, byl se již v mládí na vysokých školách Vlašských a cestami po Vlaších vzdělal, odkudž sebou přivezl hojnost knih, rukopisův, nástrojův mathem., fysick. a hudebních, obrazův a t. d. Od r. 1486 byl pánem na Moravské Třebové, kdež nový zámek vystavěl a vědecké své sbírky choval, volaje sem učené a umělé muže z blízka i z daleka. Chvalitebně vrstevníci jej velebí pro jeho neobyčejnou učenost a štědrost.

Druhá brána na Svojanově.

Oddával se také záležitostem zemským, jsa do r. 1516 nejv. komorníkem Moravským; byl mimo to bedliv blaha soukromého a stav se opatrným hospodařením jedním z nejzámožnějších velmožův na Moravě, držel mimo Třebovou Židlochovice, Blansko, Letovice, Cimburk, Zábřeh a Úsov, z nichž zase některé prodal. K poddaným svým byl milostiv a laskav, katolíkem snášelivým, a jazyka svého (ač humanista) milovníkem. L. 1512, 2. října postoupil smlouvou na Letovicích učiněnou hradu Svojanova s příslušenstvím *Mikuláši Trčkovi z Lípy a na Lichtemburce* směnou za panství Zabřežské a Rudské. Ve smlouvě článek postaven, že má Ladislav na Mikuláše právo své převésti do vánoc nejprve příštích a kromě toho listem pod pečetí mu dal jistotu a bezpečnost zbožím svým Zábřežským, kdyby Svojanov přišel k výplatě a Trčka tím nějakou škodu utrpěl. Se Svojanovem získal Trčka též ves duchovní Banín, na niž obdržel králem Vladislavem potvrzení r. 1514, 27. ledna. [1])

[1]) Arch. gub. B. V. č. 501, Šembera l. r. 189, DZ. 6 H. 18—19.

Mikuláš Trčka, jenž obyčejně na Lichtemburce sídlil, neměl přirozených dědicův, poněvadž byl kázal choť svou Kateřinu z Kosti pro cizoložství zazditi. Za tou příčinou dostaly se statky jeho po smrti jeho (3. dubna 1516) *Johance z Březovic*, manželce Mikuláše staršího z Lípy, a synům jejím *Zdeňkovi* († 1543), *Janovi* († 1521), *Jindřichovi*, *Vilémovi* a *Mikuláši* († 1540). Někteří z těchto bratří záhy pomřeli a tak zůstali naposled jen Zdeněk, Mikuláš a synovec jich Jan mladší. Bratří ti se r. 1533 dne 25. října o veškeré dědictví své rozdělili, při čemž se každému po několika hradech a mnohých vesnicích dostalo. *Mikuláš Trčka* z *Lípy* dostal mimo hrad Veliš s rozsáhlým panstvím, Smiřice a zápisná zboží: hrad Svojanov se dvorem, městečko, Bystré městečko, vsi a některá zápisná zboží u Smiřic a Kněžic. Jak dlouho potom Svojanovské panství v držení rodiny Trčkovské zůstalo, neumíme pro nedostatek pamětí udati.

O tom, jak se Svojanov dostal v držení Žehušických, toto se domníváme: *Vácslav Žehušický* z *Nestajova* z pokuty za to, že se přidržel roku 1547 odbojných stavův, postoupiti musil roku 1547 zboží Žehušického králi Ferdinandovi; ale že tento jej nechtěl trestati tak velikou pokutou, jako Žehušice obnášely, zapsal mu panství Svojanovské. Podobných směn t. roku několik nacházíme. Onen Jindřich Zdik ze Zdišovic, jenž se až do r. 1553 seděním na Svojanově objevuje, byl bez pochyby králův neb Vácslavův úředník. Brzo před svou smrtí napsal Vácslav na Svojanově závěť svou (r. 1555, dne 10. srpna), již odkázal choti své Anně z Dlouhé Vsi dvůr u Bystrého se vším příslušenstvím a nařídil synům svým *Hertvíkovi* a *Janovi*, aby ji poctivě chovali na zámku Svojanově aneb kdež by koli společně byli, aby ji opatrovali. Zemřel ještě téhož roku a dvě léta po tom se synové jeho o panství Svojanovské podělili, statek manský Tupadelský v společnosti zůstavivše. Starší bratr Hertvík obdržel dva díly panství, a sice Svojanovský a Limberský. K onomu patřily zámek Svojanov, na němž se hákovnic 9, sanetr, prach, korbele kožené pro ohně, sudlice a oštěpy nacházely, k zámku dědiny orné, stodola při zámku a taberna, mlýn, olejna při mlýnu, pivovar, sádky, haltéře, potok a městečko Svojanov. K dílu Limberskému patřily vsi Limberk, Stašov, Čtyři Dvorové, Rohozná, Radiměř, Banín, Lavičný, v Bělé, dvory kmecí, Záředec, Dlouhá, Starý Svojanov, Lhota Manova, Lačnov, v Korouhvi dvory kmecí a kus domu v Praze. Svojanov a díl Limberský zůstaly proto pohromadě, poněvadž se v dílu Limberském „takové spanilosti strany městečka a bytu jako v podílu Korouhevském“ nenacházelo. Díl Jana Žehušického z Nestajova Korouhevský slove obsahoval ve vsi Korouhví dvory kmecí, ves Jedlovou, městečko Bystrý, vsi Hertmanice, Hlásnici, Trpín, podměstí Svojanovské, lidi v Kněžovevsi, Lhotu Přední a Zadní, Studenec, Huť, Vitovou, v Bělé dvory kmecí, Poloupecný, Brněnec, Kraslovec, platy obilné v Sadku, Kamenci, Trhonicích, Sedlišti, Širokém dolu, Telecím, Oldřiši, Borovém, Nedvězí, dům v nově vystavený u Bystrého se vším příslušenstvím a díl domu v Praze.[1])

Postranní branka u druhé brány na Svojanově.

Oba bratří prodali společně (vkl. 1560 dne 15. března) dvůr pod Slovany s vinicí na Novém Městě v Praze Štěpánovi Šorfovi ze Stiřína za 300 kop gr. č. Téhož roku obnovili také rozepři o potok

[1]) DZ. 12 B. 8—10, 52. K. 27, L. 9 — M. 14.

mezi Březovou a Dlouhou, který činí hranici mezi Čechami a Moravou, proti Markovi, biskupu Olomouckému, kterou král Ferdinand I. r. 1560 ve prospěch držitelův Svojanova rozsoudil, tak že budoucně jim má potok i lovení ryb v něm náležeti. Vrboví při samé Březové, někdy Václavem z Nestajova vysazené, mohli sobě Březovští k svému užitku posekati, ale co stálo vrb na českém břehu této vody, ty náležely pánům Svojanovským.

Jan Žehušický umřel roku 1564, po čemž Hertvík celé panství ujal; ale bylo mu proto podstoupiti při se švakrovou svou Johankou z Boskovic, ana se také táhla na statek manželův. K tomu zdědil hrad Ryzemburk v Hradečtě a nabyl Chuchle v Čáslavsku; mimo to skoupil mnoho gruntů v Baníně od sedlákův tamějších a svedl je na dvůr poplužný. První manželka jeho, Kateřina, horliva pod obojí jsouc, darovala kostelu v Bystrém kalich s nápisem; po její smrti pojal v druhém loži Bohunku z Hustířan. Dlouho před svou smrtí, totiž 1566 dne 6. července či „sobotu na den sv. M. Jana Husi" poručil manželce své Bohunce zámek Svojanov se všemi vesnicemi, což tu bylo zápisného, více pak statek Banínský, totiž ves Banín s dvorem Lavičným, Babice, les Banínský, řeku Březovskou, Dlouhou, Zářečí a mlýn Dlouhý. Zemřel tuším v prosinci r. 1578; r. 1579 v pátek po 3 králích vložen jest kšaft jeho ve dsky zemské. S tímto kšaftem však dědicové Hertvíkovi nijak spokojeni nebyli. Mimo Bohunku táhly se totiž k dědictví tři sestry z Nestajova: Mandalena Úlibská, Alžběta Bohdanecká a Lidmila Čertorejská, jakožto poslední po přeslici z haluze Žehušických, více ještě Jan Chuchelský z Nestajova na Vamberce, jakožto jediný dědic po meči. Aby pře o dědictví zniklé ukončeny byly, smluvili strany přátelé jich r. 1579 dne 6. dubna tak, aby Bohunka podržela Svojanov s tvrzí Bystrým, Ryzemburk aby připadl sestrám Žehušickým a Chuchel aby zůstala Janovi Chuchelskému. [1])

Po Bohunce děditi jednou domnívali se bratr její Bohuslav Záruba z Hustířan na Plese a Hertvík Žejdlic ze Šenfeldu na Lánech JMC. rada, a aby si dědictví jak jen mohouce pojistili, vznesli žádost na krále Rudolfa, aby jim panství k dědičnému držení doprodáno bylo. Císař k jich prosbě jsa nakloněn, prodal jim r. 1579 dne 30. června celé panství za 22.200 kop gr. č. a 300 fl. uherských, totiž hrad Svojanov s městečkem, s dvorem a podměstím, tvrz a městečko Bystré, vsi Hertmanice, Trpín, Hlásnici, Studenec, Huti, Dolní či Přední Lhotu, Zadní či Jobovou Lhotu, Korouhev, Lačnov, Rohoznou, Manovou Lhotu, Limberk, Stašov, Čtyři Dvory, Bělou, Dlouhou, Zářečí, Brněnec, Vítovou, Poloupeceň, Chrastavec, Jedlovou, Starý Svojanov, Banín s dvorem popl. (od Hertvíka skoupeným) Lavičným, Radiměř s lidmi a t. d., pustotinami, ospy obilnými, robotami polními, koňskými i pěšími, rychtami a t. d. [2]) Chtěli-liť se skutečnými pány státi, musili Bohunku řádně splatiti; ale domnívali se, že jim dědictví Bohunčino samo bez práce připadne. Bohunka naklonila se mezi tím, aby jim řádky spletla, tím raději ke švarnému ač schudlému pánu *Janovi Bezdružickému z Kolovrat*, poněvadž ji k tomu měl kancléř Vratislav z Pernšteina. Tomuto psal Jan (1580, 28. března), že za týden do Prahy vyjede „ku paní vdově" strany ženitby své, a aby ty věci tím podstatněji šly, prosil za psaní od císaře či „literas comendatorias in meliori forma," dokládaje: „žádným jiným spůsobem k té ženitbě nepřijdu, nežli s pomocí pána Boha." Dne 4. července t. r. jsa na tvrzi Bystrém již jednal s paní, na který čas by se veselí svatební položilo, a psal kancléři, poněvadž on „začátkem těch věcí byl, aby také k dobrému skonání pomáhal." Ke svatbě potom přišlo a již v září byl Jan manželem dobrotivé a spanilo myslné Bohunky. Smlouvy věnné tuším ani nebyly činěny, než manželé si zdělali zápisy nápadní. Bohunka zapsala mu (1581) polovici všeho a všelijakého statku svého se všemi svršky a klenoty; avšak kdyby ji přečkal a dluhové po ní zůstali, že není povinen jich platiti, nýbrž takoví dluhové aby z druhé polovice statku jejího zaplaceni byli. Jan jí za to zapsal všechen statek svůj (totiž Záběhlice). Panu Vratislavovi se hleděl odměniti, jak mohl. R. 1582 dne 10. dubna psal mu, že k němu chtěl přijeti, ale poněvadž dnové kající jsou, že se mu vidělo toho odložiti, než že mu posílá zeleného čtvrtku 6 koroptví toho dne zabitých a svazeček ptákův. Téhož roku poslal mu také k okusení „vína pelunkového ománkového."

R. 1583 zemřela Bohunka. Jan tím sice přišel ke jmění, ale zažil také dosti nechutí. Svatové jeho *Václav*, *Bohuslav* a *Karel Zárubové z Hustířan* a Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu, kteří druhou polovici panství Svojanovského děditi měli, činili mu všelijaké překážky, tak že nejen panství opanovali, nýbrž i mnohé svršky a klenoty sobě osobili; neb zápisu sestry své (kromě něhož po ní pořízení nezbylo) místa dáti nechtěli, hotovíce se věc svou právním postupem prováděti; tak si i manžel ovdovělý chtěl vésti. Poněvadž však bylo obyčejem tehdejších pánův, spory spůsobem smírným kliditi, nežli je jedna strana na vrch práva dovedla, sobě i protivníku nemalé útraty dělajíc, stalo se i zde tak a umluveno r. 1583 dne 19. srpna takto: Uloženo Zejdlici a Zárubám, aby do sv. Havla (16. října) všechen statek na pravou polovici rozdělili a dílčí cedule Janovi, aby si jednu z nich vybral, položili, však zanechajíce sobě ves Lačňov,

[1]) DZ. 13. J. 26, 20. H. 11—14, 64. G. 12. [2]) DZ. 64. Q. 7, vlož. 1580, 4. května (DZ. 20 R. 12).

Vývod Zárubuv z Hustiřan.

Svatobor ze Chvalkovic 1447—1454, na Třebověticích.

Jiřík 1465 — Václav Záruba 1465—1503, na Hněvčevsi — Čeněk 1465

Václav † j. 1543

Zdeněk 1544 † j. 1570, na Cerekvici — Petr † 1560, na Radimi — Jan 1544—1567, na Třebověticích ψ Kateřina z Hrádku

Bohunka † 1583 ψ 1. Hertvik z Nestajova † 1578 2. Jan Bezdr. z Kolovrat na Bystrém † 1604 — Bohuslav † 1591, na Plese, Třebověticích a Svojanově — Zdeněk 1570 † 1596 — Václav (nejst.) † j. 1610, na Žumberce a Přině ψ 1. Markéta z Újezdce 2. Anna z Biskupic † 1599 3. Lidmila z Lobkovic 1600 — Karel 1570—1612 (st.), na Radimi a Cerekvici ?

Jan 1628 † j. 1635, na Rad., Cer. a Ohbí

Václav (nejst.) 1591—1628, na Třeb., Žumberce a Branné ψ Englburk z Celtynku 1617 — Hertvík 1591 † 1639, 25. Sept. deery, na Svojanově a Cerekvici ψ 1. Eliška z Oprštorfu 1601 2. Kateř. z Ronova 1615 — Hedvika † 1615, 9. Aug. ψ Ehrenfrid z Berbistorfu — Karel (ml.) 1591 † j. 1616, na Práčově a Seči ψ Anna z Valdšteina — Ctibor 1591 † 1616, na Žumberce ψ Barbora ze Stradonic — Jiřík 1591 † 1616, na Nasavr. — Jindřich 1591 † 1646, na Žumberce ψ Dorota Salomena z Lažan

Rudolf Václav 1646 † 1665, na Žumberce ψ Marie Maximiliana z Lisova † 1694 — Eliška 1646 ψ N. Rašín z Ryzemburka

František Antonín † 1685, 8. Apr., na Žumberce ψ Voršila Frant. z Vrtby

Václav 1647 † 1675, 19. Febr., na Cerekvici ψ Františka z Grambu — Karel 1647 † 1657, na Svojanově — Pertolt, na Dobré Vodě — Bohuslav † j. 1650 — Jan Václav 1616, na Chlumu — Vilém Šťastný 1616, na Přině — Anna Marie — Lidmila Mandalena ψ Oldřich Linhart z Vinoře

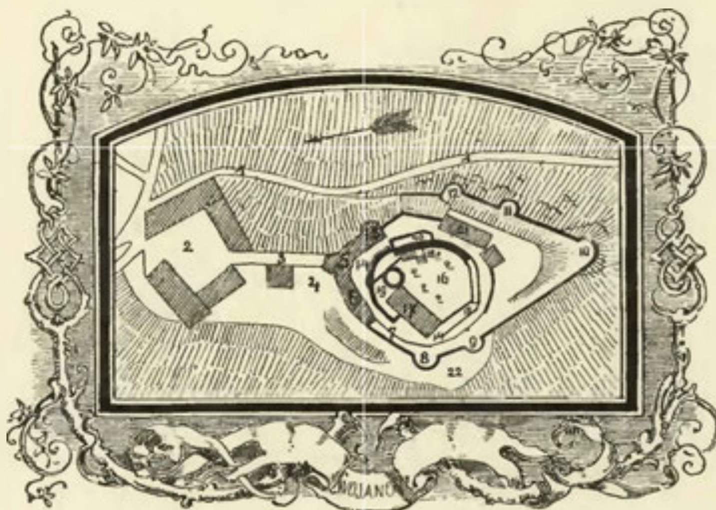
Frant. Karel * 1658 † 1714, na Kostelci, Potšteině atd. ψ Maria Maximiliana z Ugarte † 1711 — Jan Adam 1675, na Cerekvici — Bedřich Hertvík 1633—1683, na Svojanově ψ Johanka z Rokytníka

Josef Antonín 1706 † 1744, 6. Jan., na Svojanově a Kostelci ψ Eleonora z Oprštorfu

Eleonora 1744, na Svojanově ψ Karel Ota ze Salmu 1747 — Maria Anna 1744—1756, na Borovnici ψ N. z Kogendorfu — Eliška 1744 † 1783, na Kostelci ψ 1. Kryštof z Hautois 2. hrabě Cavriani

k níž jim Jan ihned 500 kop míš. přidal. Svršky také rozdělili na polovici, avšak Jan si mohl vybrati 3 klisny na Červené Hůrce (u Ejvanovic). Svršky domovní, klenoty a peníze na Svojanově zůstaly Janovi, vydal však z nich paní Zejdlicové šatův poctivých (peřin) s 10 loží, psací stůl jeden po Bohunce, řetěz se 200 fl. uh., záponu po nejlepší přední, 2 pateře poctivé se zlatými zrny, 2 pentlíky s velikými zlatými růžemi na červeném aksamitě, 2 prsteny zlaté, 2 čepce zlaté, vše poctivé za 500 kop míš. Jen o jednu věc se nesmluvili. Již v měsíci lednu byla Janovi zpráva učiněna od Jindřicha Štylfryda, pacholete jeho, že dotčení páni dostavše se do dvora Banína, tři koně páně, jednoho jménem Barborc, druhého jménem Jelínek, oba ze stáda Záběhlického pocházející, a třetího kočovského plesnivého sobě osobili a je bez povolení pánova odvedli. Psalť jim Jan dne 16. ledna, aby koně ukazateli listu vydali, a když tak neučinili, napomínal je r. 1585 dne 19. prosince cedulí řezanou, aby mu je buď vrátili aneb za ně 220 kop (100 za jednoho, 100 za druhého a 20 za třetího) zaplatili; pohnal je r. 1587 dne 27. ledna do soudu komorního a soudil se s nimi do smrti své († 1604); ale k nálezu soudnímu nikdy nepřišlo, poněvadž vždy jeden z pohnaných a naposled původ sám zemřel a půhon proto zrušen byl.[1])

Při dělení obdržel Jan Bezdružický Bystré s několika vesnicemi, ostatním se dostal hrad Svojanov s valně zmenšeným panstvím. I tito se potom mezi sebou podělili. Hertvík Zejdlic, na ten čas pán na Zvoleněvsi a vrchní hejtman všech panství královských v Čechách, podržel vsi Radiměř, Lačňov, Zářečí a Dlouhý (z nichž prodal Radiměř a díl Banínského lesa obci Polické), Václav Záruba dostal Banín dvůr s příslušenstvím, Karel buď odbyt penězi aneb nějakým malým zbožím a Bohuslav podržel ztenčené panství Svojanovské, totiž zámek Svojanov s dvorem popl., městečko, vsi Starý Svojanov, Studenec, Lhotu Přední, Zadní a Manovou, Huti, Rohoznou a podací u sv. Maří Majdaleny. Oba (Hertvík i Bohuslav) si své podíly (roku 1586 dne 7. března) ve dsky zemské vložili.[2])

Plán Svojanova: Starodávná cesta (1) ke hradu sbíhá se s jinými cestami přede dvorem (2), odkudž vede cesta (3) nad příkopem (4) vyvýšená ke bráně (5). Za ní jsou kanceláře (6), zahrada (bývalá tělocvična, 7) a první bašta (8). Kromě toho jest na hradě jiných bašt patero (9—13). Z přihrádku (14) jde se branou druhou (15) do dvoru (16) horního hradu. Zde jsou nový dům (17), hrubá hradba a schody na ni (18), starý palác s věží (19). Pod horním hradem jsou ještě holomči dům (20) a bývalé obydlí střelcův (21); při hradbách venkovských místo rovné (22) s panenským skokem (str. 117—118). Při číslech 6—7 jest příkop.

Bohuslav měl r. 1587 soudy s městem Poličkou o lovčí právo ve vsích téže obce, v nichž měla vrchnost Svojanovská platy, ale právo zůstalo na straně obce. Zemřel r. 1591, zůstaviv dva syny Václava a Hertvíka a některé dcery. *Václav mladší*, starší syn Bohunkův, psal se roku 1597 seděním na Svojanově, poněvadž tuším všechny statky otcovské spravoval; na rozhraní obou století se však rozdělili. Václav držel Třebovětice, k nimž získal později Žumberk, Štěpánice a Brannou, Hertvík obdržel Svojanov, k němuž koupil Cerekvici. Hertvík se oženil v ten čas s Alžbětou z Oprštorfu, jíž věnoval (vkl. 1601, 1. prosince) 7500 kop míš. na zámku Svojanově s dv. popl., na Skále dvoru popl., městečku, vsích Starém Svojanově, Studenci, Přední a Zadní Lhotě, Lhotě Manové za zámkem. Když pak manželka tato po několika letech zemřela, pojal v druhém loži Kateřinu Křineckou z Ronova, jíž zapsal (vkl. 1615 dne 15. října) 7500 kop míš. věna a přidal k tomu 2500 kop míš.[3]) Při stavovském povstání r. 1618—1620 zachoval Hertvík věrnost rodu Habsburskému, prodal však hrad Svojanov roku 1624 dne 21. října *Štefanovi Šmidovi z Freyhofu* a na Kunštátě, JMC. radě a reichspfennigmaistru, za 35.000 kop míš.[4]) Zdá se, že trh ten pro nesložení trhové sumy dokonán nebyl; jisto jest, že Svojanov i potom Zárubům zůstal.

---

[1]) Moje dějiny hrabat z Kolovrat. [2]) DZm. 235. Q. 2. [3]) DZ. 130 N. 2. DZ. 137 M. 4 k předešlým vsem jmenují se tu ještě Rohozná a Huti („na Hutech“). [4]) DZ. 296 D. 18 vkl. 1629.

Dočkav se Hertvík znamenitého stáří, zemřel r. 1639, 25. září a pochován jest u sv. Tomáše v Brně. Zůstali po něm synové *Václav*, *Karel*, *Pertolt* a *Bohuslav*, za něž spravovala statky máti jich Kateřina, jež se po druhé za p. z Valdšteina vdala. Po její smrti zveden jest r. 1647 v červnu nejstarší bratr Václav jako poručník na statky otcovské. Když pak brzo potom bratří let dosáhli (čtvrtý Bohuslav byl již mrtev), rozdělili se před r. 1650 o dědictví otcovské, při čemž obdržel Václav zboží Cerekvické, Pertolt tvrz Dobrou vůdu s příslušenstvím, Karel pak panství Svojanovské a sice hrad Svojanov od kamene „vytesaný," zdėmi kamennými okol ohrazený (v ceně 2000 k.) s dvorem popl., dvůr na Skále a třetí dvůr, městečko, vsi Manovou Lhotu, Rohoznou, Starý Svojanov, Huti, Zadní a Dolní Lhotu. Karel dlouho nežil a bezdětek r. 1657 se světa sešel, kšaftu neučiniv. Uvázali se tudíž ve Svojanov bratří jeho Václav a Pertolt, též Bedřich, syn n. Bohuslava, bratra jejich.[1]) R. 1658 vyskytuje se již pánem Svojanova *Hertvík Bedřich Záruba z Hustířan*. Týž jsa asi 1633 narozen z otce Bohuslava, učinil r. 1657 obyčejný slib věrnosti, prodal 1658 rozličné vrchy a lesy k panství Bysterskému a byl v letech 1658—1683 několikráte hejtmanem kraje Chrudimského. Jeho manželka Johanka z Rokytníka byla paní pobožná a dobročinná a mnohým chudým lidem děti ke křtu držela, tak že posud v paměti lidí žije. O hostinnosti obou manželův na hradě Svojanově svědčí i to, že se na něm mnohé cizí panstvo po delší čas zdržovalo. Kdy Hertvík Bedřich zemřel, není povědomo, také o potomcích jeho, měl-li jaké, nic nevíme; ale byl prý v Starosvojanovské kryptě pochován.

Panství Svojanovské připadlo nyní haluzi Cerekvické.

Zdali již držel Svojanov *Václav Záruba*, jenž město Kostelec střediskem panství svých učinil, na ten čas nevíme. Mohl Václav arci získati Svojanova trhem ještě za živobytí Hertvíkova, děditi po něm však nemohl, an již r. 1675, 19. února v Kostelci zemřel. Synové jeho *František Karel* a *Jan Adam* drželi nejen statky otcovské a mateřské, nýbrž i Svojanov. Onomu se dostaly potom za díl Kostelec, Potštein a Svojanov, tomuto Cerekvice, Mokrovousy a Dohalice. Oba bratří majestátem roku 1695, 20 června daným byli pro starožitnost rodu svého, platné služby, jakož i věrnost rodu Rakouskému prokazovanou do stavu hraběcího koruny České povýšeni. František Karel (narozen 1658), c. k. komoří, umřel r. 1714. Syn jeho *Josef Antonín hrabě Záruba z Hustířan* bydlel od r. 1706—1713 na hradě Svojanově a byl posledním mužským potomkem starožitného rodu svého. Po jeho smrti zdědily jeho panství dcery: *Eleonora* obdržela Svojanov, *Marie Anna* zdědila Borovnici, *Alžběta* dostala Kostelec a Potštein.[2])

Okolí Svojanova: Opevnění města Poličky.

Syn Eleonořin *Karel Vincent* hrabě *ze Salmu* dědil Svojanov po smrti otcově r. 1776, zemřel však již r. 1784. Byl posledním mužským potomkem rodu svého, zanechav tři nezletilé dcery, jimžto hrabě František Antonín Khevenhüller poručníkem ustanoven byl. Za poručníka tohoto koupil Svojanov r. 1797 *Václav Ignác* svob. p. *Ubelli ze Siegburka*, který jej r. 1798 *Marii Rebece Harachové* hrabince z *Hohenembsu* prodal, ale v krátce potom opět veň se uvázal, načež r. 1799 zemřel.

Do druhé polovice 18. století připadá úplná zkáza hradu. Když po vymření Zárubovské rodiny držitelé jeho velmi zřídka aneb dokonce nikdy více na Svojanově nesídleli, hrad pak v prudkých vojnách od nepřítele mnoho vytrpěl a nikdy opravován nebyl, proměňoval se v hromadu rumu, ledva že se několik komnat tak tak zachovalo. Vichřice burácela děrami druhdy tak pyšného hradu, déšť a sníh též ze své strany se přičinily, a tak nezůstalo ani jediné místnosti v hořejších patrech bez úplného porušení. Krásné

[1]) DZ. 305. H. 26—29, 112. C. 25, 113. L. 17. [2]) Viz Zoubkovy děje Potšteina 49, Pam. arch. II. 367.

přisekávané kameny vylamovány pro nové stavby, a když po smrti barona Ubelliho *Jiří Haissler*, někdy c. k. praporečník, později poštmistr v Běchovicích u Prahy, roku 1800 Svojanov koupil, musil do starých zdí hradu nový dům k obydlí svému postaviti, který ovšem jen část prostory starého paláce zaujímá.

Nyní se také držitelové hradu a statku velmi často střídali. R. 1804 koupil jej *Martin Dlouhý*, měšťan Polický, za kterého na statku ložisko tuhy nalezli a v samém hradě, na místě, kde potom tělocvična byla, fabriku na rozličné věci z tuhy vystavili. Před tím stála prý na tom místě soukenická dílna, kterou pan Haissler zřídil, která však z nepozorlivosti vyhořela. Martin Dlouhý pronajal statek již v prvním roce (1804) na tři léta Svojanovskému vrchnímu, *Františkovi Dieblovi*, potomnímu c. k. professoru hospodářství a přírodopisu v Brně, kterýž stavby hradu t. j. nového paláce značně zdokonalil a hlavní schody vystavěl. Martin Dlouhý prodal Svojanov r. 1818 *Františkovi Heissigovi*, hospodářskému radovi hraběte z Valdšteina, sám pak upadl do takové chudoby, že potom u svých bývalých poddaných žebral a r. 1819 v Předměstí u Svojanova zemřev, nákladem obce pochován býti musil.

František Heissig postoupil zase Svojanov již r. 1820 *Rüdigerovi*, svobodnému pánu ze *Štillfriedu* k rukám jeho dcer Agaty, Anny, Rosalie a Karoliny. Baron Štillfried byl veliký starožitník a byl by pro kousek starého železa celý hrad rozbourал a rozházel. Za jeho časů povznesla se však fabrika na tužkové věci. Vyráběly se v ní nejen všechny druhy nádob, tyglův a kamen, nýbrž také umělecké ornamenty, sochy, vásy a j., ano čistě vykalená tuha v bečkách až do Anglie se zavážela a prodávala. Vlastní ředitel tavírny měl vrchní řízení, a několik let dařilo se všecko výborně, až úředníci dodáváním špatného zboží anglické kupce odstrašili a celý závod pokazili.

Když se tři dcery barona Štillfrieda provdaly, prodal on a jeho čtvrtá dcera Anna r. 1830 Svojanov *Vojtěchovi Ignacovi Havlínovi*, rodilému z Kouřimě, bývalému úředníku v Suchomastech. Ten jej prodal r. 1833 *Fabianovi* a *Magdaleně* manželům *Nesvadbům*. Za těchto přišel statek r. 1838 do sekvestrace a r. 1840 do exekutivního prodeje. Koupil ho *Josef Kristen* za 76400 fl. k. č. Za tohoto pána zachvácen byl hrad Svojanov druhým ohněm dne 4. května 1842, tak že celý vyhořel. Oheň vyšel dole v městečku a byl tak prudký, že hořící šindele až na hrad lítaly a napřed jednu obydlenou baštu zapálily. Do pěti hodin z rána shořely zámek, fabrika na tužkové zboží a všecka hospodářská stavení. Na hašení nebylo pomyšlení, vody se brzo nedostávalo a bouřlivý vítr burácel okolo hradu. Panstvo, úředníci a služebnictvo zachránili jen životy své a úřední archiv. Mnoho drahocenných věcí přišlo ku zkáze, mezi jinými skvostná monštrance z nejútlejší mistrovské dřevěné řezby, prastará modlicí kniha s obrazy svatých na pergaméně, mnoho zlatých a stříbrných nádob a šperkův, z čehož se pak slitý kov po kouskách ze spáleniště vydobýval. V roce po ohni stál již opět nový palác ve hradě ve své nynější spůsobě. Roku 1850 umřel Kristen a pochován byl v rodinné kryptě v Mokropsech. Jeho vdova *Josefina Kristenová*, roz. *Schiesslerovna*, žila na hradě jako paní statku až do zletilosti svého syna *Edmunda Kristena*, jemuž jako i sestrám *Heleně*, *Leopoldině* a *Fridericе* statek ten k rovnému podělení dne 31. března 1853 okresním soudem v Poličce přiřčen jest. Roku 1875, 14. ledna koupil Svojanov za 128.000 fl. *Emanuel Sommer* a r. 1879 *Ant. Hasche*. (Hlavní kniha desk zemských S XXV. 41.)

3. Některé paměti, jak bývalo na Svojanově. Poctivost a něžná mysl lidu venkovského.

Milo bývalo na Svojanově v 16. věku, když stavení jeho úpravně a řemeslným vtipem zdobena jsouce, takořka přívětivě na obyvatele hradu pohlížela. Věže nad stavbami vynikající byla obrazem „černého" středověku, povznášejíc mysli od země k nebesům blankytným, k Hospodinu, jemuž se nejsilnější obr i nejútlejší paní pokorně klaněli; avšak nyní se mračí na nové pokolení, kteréž jí úřad býti strážcem v okolí odňalo. Stavení na hradě svítila se svou bledožlutou úpravou, avšak nyní spustlé prázdné zdi, jejichž okny bouře a větry procházejí, naříkají na mysl sobeckou, která toliko prospěch svůj vyhledává.

Jakož již pověděno, že málo který hrad budí tak upomínku na středověký feudalismus, jako Svojanov, to také spatřuje ten, kdo probírá stará soudní rejstra. Bylo by nespravedlivo, posuzovati dobu z těchto soudních rejster, a co tu psáno jest o jednotlivých rodech a pánech, přičítati celému stavu a celé době; neb jiné paměti o opaku svědčí. Nacházíť se zajisté, že se v lidstvu násilnictví a něžná mysl vedlé sebe vyskytují, že samých beránčích povah aneb samých myslí divokých nikdy nebylo. Ale o čemž paměti i soudní svědčí, to jest poctivá a upřímná mysl lidu venkovského, pevná v dobrém, neoblomná proti zlovolnosti a ku podivu měkká svým citem. Shledávají se tu sice také výnimky, ale buď jsou velmi sporé, anebo lze je omluviti. Jakého spůsobu byl lid ve východních Čechách před trojím stoletím, jak byl oddán pánům svým jakožto své „Bohem a zákonem zřízené vrchnosti", o tom svědčí nejlépe svědomí níže polo-

žené Matouše rychtáře Nekořského (1541), jehož chtěl pán jeho zástavní k tomu donutiti, aby se s lidmi dopustil pychu (viz str. 84) proti pánu svému dědičnému. Svědčil ontě takto:

Přišel ke mně pan Mikuláš, kázal mi s 15 neb 16 pacholky hotovu býti a při tom mi nepověděl nic, co činiti mám. Tu mi podivná věc byla, co činiti mám s tolika lidmi. Tehdy služebník jeho Vítek hrabal na mém poli oves. Tehdy sem já se domyslil, že on o té věci ví, co činiti máme; šel sem k němu. Tehdy řekl sem k němu: „Mrači se Vítku!" A on mi řekl: „Medle pomoz hrabati." Pověděl sem: „Nejsem k tomu dospěšen, mám žito zasíti panu Mikulášovi velmi rychle a v tom máme hned hotovi býti s pacholky 15 neb 16; pak nevím, co činiti máme." „Máte prý jíti páně Vankova ovsa hrabat do Mladkova, i jel tam tvůj soused Vaněk ohledat, co je sečeného jest." V tom sem já od něho odšel, slyše tu řeč od něho. Setkal sem se s Matějem, an šel vláčit toho žita, které sem zasíti měl, panské popluží; i tu sem jemu věc oznamoval, co Vítek pověděl o tom ovsu hrabání. Tehdy je ta věc byla velmi těžká na mysli jeho. Tehdy promluvil ke mně: „Půjdeme-li, dobře neuděláme, pakli nepůjdem, tehdy hněv velký vezmem od pana Mikuláše. Rychtáři, co radíš, co dělati budem?" Pověděl sem to: „Udělám, Matěji, že nepůjdem, že nám nenáleží bojovati proti panu Žampachovi s panem Mikulášem. A v tom když nás obselati budou, poradě se spolu, vzložím naň žádost: „Prosím V. Mti., že nás neráčíte na takovou věc vésti proti panu Žampachovi. Co se dotýče pána jiného, který by proti V. Mti. nesmírně sáhl, že chcem podlé V. Mti. do svých hrdel a statků státi." Tak sme na tom zůstali s tím sousedem s Matějem, pakli nás neráčí při tom zůstaviti, že radši do vězení půjdeme. Přijeli na to dva sousedy k vláčení žita páně Mikulášovo popluží. Též sem s oběma zůstal na takovém svolení, jako s Matějem. A při tom šel sem od nich z toho pole k vláčení za Vítkem. Když jest oves odhrabal, šel do domu mého, čekaje toho člověka, kterého jsou poslali na ohledování, mnoho-li sečeného páně Vaňkova Žampachova. Malou chvilku počekajíce, dočkali toho člověka, ktery jest byl poslán na oves ohledání. Povídal, že jest již jedno pole sečené, sečeta dva, dosekávata je. Tehdy Vítek vstav, služebník páně Mikulášů: „Rychtáři buď hotov s sousedy a já půjdu k p. Mikulášovi a oznámím mu, co ovsa sečeného jest." Tehdy sem promluvil hned: „Pane Víte, s sousedy na to nepůjdu." Tehdy on pověděl: „Proč by nešli?" Tehdy sem já mu pověděl: „Proč? Jim ta věc nenáleží." Tehdy on jde hned ode mne k panu Mikulášovi, zase přijede asi po hodinách čtyřech pan Vít, ptá se mne, opovídal-li sem sousedy. A já sem pověděl: „Proč bych opověděl, poněvadž pán nepřijel ani žádného neposlal." Tehdy on: „Dobřes udělal, máš jim neřekati nic, pokoj míti a všecko i s sousedy." Tehdy já pověděl: „Víte! toho sem vděčen poselství od tebe." A on pověděl: „A já sem tomu rád." (Pych, o němž se tu mluví, vykonán přece. Mikuláš pojal s sebou jiné lidi, kteří seno až na dvě kopky pobrali.)

To položivše, promluviti můžeme o tom, jak nedlouho potom nakládáno s lidem na Svojanovsku, jehož dobrá mysl za doby nynější ještě jest taková, jako byla před kolika věky. Lidé na panství byli obdrželi od Ješka z Boskovic nadání, aby o statcích svých říditi t. j. aby je komukoliv odkazovati a dávati mohli a peníze sirotčí ve svém opatrování měli. Peníze sirotčí kladeny v každé rychtě a rychtář a konšelé zamkli je do truhlice; bez vůle pánův peněz nevydáváno, nýbrž když který soud se držel, tehdy úředníku z toho počet činili. Ode všech pánův lidé při tom zachovávání, teprv Vácslav Žehušický z Nestajova a synové jeho Jan a Hertvík jim nátisky činili. Páni ti jim chtěli vzíti peníze sirotčí, aby je na zámku kladli, což předešle nebývalo, a když lidé stojíce na svém právě tak učiniti nechtěli, vsadili některé do věže. Tedy manželky těch uvězněných žádaly ostatní sousedy, aby o ně k pánům došli. I vyslány jsou toliko 3 osoby, aby za vězně prosily, ale i ty jsou vsazeny do vazby. Tuť se vidělo lidem, aby práva svá obhajovali; spolčivše se, přitáhli do městečka z některých rychet všichni napořád; z jiných rychet doma jsouce, čekali a vyslali toliko k těmto ze sebe posly. Bylo jich v městečku několik set a tu spolu rady měvše, zase pokojně se rozešli. Přes týden opět se sešli i též po třetí po několika dnech, a poněvadž jim od pánův veškeré srocení pod hrdel ztracením zapověděno, učinili psaní do Prahy k arciknížeti Ferdinandovi a tu se spolčivše na tom zůstali, na zámek, by pro ně posláno bylo, že nepůjdou a sebe v tom neopustí, hrozíce, kdyby kdo šel, že jest zrádce a že jej rozsekají. Arcikníže Ferdinand sročil obě strany před osobou svou a svými radami. Tu žalovali na ně bratří Žehušičtí, ale nic více nepověděli, než co tuto položeno, končíce řeč svou, že se obávají, nebude-li to k skutečnému trestání a nápravě přivedeno, že by se dále něco horšího jim bratřím a otci jich od těch lidí přihoditi mohlo. Od poddaných mluveno, že s pány svými v žádný soud vstupovati nechtí, neb že jsou nikdy na tom nebyli, aby se proti pánům svým rotiti měli, než poslušenství všelijaké a povinnosti že jim činili; prosili, poněvadž ode všech pánův při právech svých zachováni byli, aby jim bratří v to nevkročovali; ale kdyby rada arciknížecí nalezla, že jsou povinni ty peníze dávati, že je vydají. Bratři se vymlouvali potom, že vidouce, kterak ty peníze k utrácení a zmrhání přicházejí (?) a sirotci přijdouce k letům svého najíti nemohou, proto je obeslali, aby truhlice na zámek přinesli, však aby rychtář jeden klíč a obec druhý měli, a kdyby se co vydávalo,

Okolí Svojanova: Opevnění města Poličky.

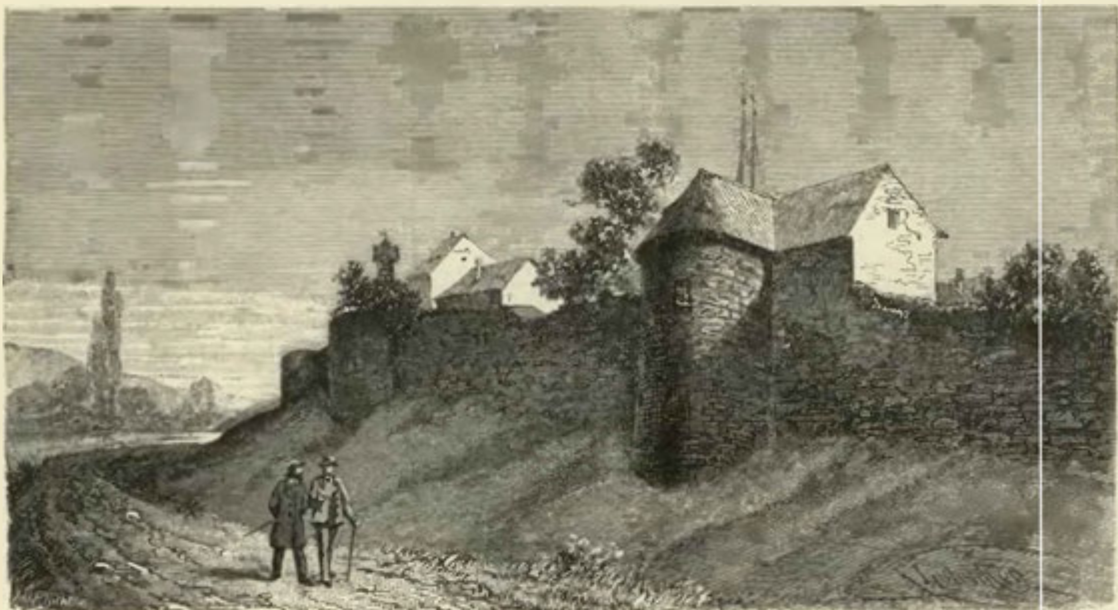
aby oni jako páni také o tom věděli. Rada arciknížecí uváživši průvody od obou stran přednesené a že se nedokázalo, aby při těch penězích co scházelo, zůstavila poddané při starém zvyku, aby obec každá truhlice měla tak, aby páni jeden zámek, klíč a rejstra a obec druhý zámek, klíč a rejstra měli, poručila lidem, aby se k pánům poslušně a poddaně chovali, žádných pozdvihování a svévolných schůzek bez vůle jich nečinice, a zdvihla škody mezi stranami (1553, 4. března).

Časté bylo, že se páni v 16. stol. pychu dopouštěli, obzvláště tam, kde byly spory o nějaké grunty. Tu mnohdy strana straně vytýkala, že pych učinila a pokutu zřízením zemským vyměřenou obdržela ta strana, která dokázala, že jest grunt její. Bratří Žehušičtí také tak činívali a bratrsky spolu žíti nedovedli. R. 1561 v lednu přišel Václav Gelár, úředník Svojanovský, do lesu nad Studeným Žlebem, který prý k Janovu dílu patřil, a tu v nepřítomnosti Hertvíkově dříví posekal a odvezl. Potom si z toho bratří u soudu zemského domlouvali.

Často se soudívali tehdá páni pro rčení nebo připovědi. Řekl li kdo, z dobré vůle že někomu něco dá neb učiní bez výminky neb na jistá vymínění, býval povinen připovědi své dosti učiniti nejen proto, že by na cti své újmu trpěl, nýbrž i proto, že ten, jemuž rčení nevyplněno, mohl z nedostiučinění ku právu poháněti a škod z toho vzešlých, že na rčení spoléhal, sobě pokládati. R. 1557 byli Hertvík a Jan pospolu na Svojanově, a tu se na vzájem zavázali, aby o 1000 tolarův přes bydlo kostkou vrhli a kdož by koli z nich méně uvrhl, že povinen bude druhému ten masopust konečně 1000 tol. dáti. Jan propadl tyto peníze, ale nic dáti nechtěl, až jej k tomu Hertvík (1561) právem donutil. L. 1569 byl Hertvík na Novém Městě, kdež viděl u Karla Zilvara z Pilníkova pěknou brůnu (bílého koně) barvenou; i dožádal se na něm, aby mu „ten kůň“ dal, že jemu Karlovi přiříká jako dobrý (t. j. pode ctí šlechtickou) „každý kůň, který by se jemu líbil a on jej měl, by za 500 kop stál,“ zase dáti. Karel poslal potom k němu, aby mu dal svůj „kůň plesnivý jabkovitý,“ ale Hertvík se již ke své připovědi znáti nechtěl: bylo třeba, jej na to před soudem zemským upamatovati.

O neupřímnosti a skouposti obou bratří mohou se dlouhé věci vypravovati. R. 1559 při času sv. Václava přijel Hertvík na rybník nad rychtou Jedlovskou a kázal fišmistrovi Janovu, aby mu vysazeno a vydáno bylo z téhož rybníka 12 kop kaprů (kopa po 2 kopách a $2\frac{1}{2}$ gr.), že je chce zaplatiti, po čem se prodávají. Nedal nic ještě r. 1560. Ale i Jan nevedl si jinak. Když měli oba bratří při s biskupem Olomouckým o řeku Březovskou, měli oba útraty soudní na polovici platiti, ale když přišlo na Jana 15 tolarův platiti, k tomu se ani znáti ani platiti nechtěl.

Starodávná pravda, že vášně a žádosti lidu tytéž zůstávají a že se jen změní spůsoba, jak je pronášejí, podlé vzdělanosti, smýšlení a módy každého věku, dokazuje se i při paních Svojanovských a vůbec věku tehdejšího. Následující příběhy potřebovaly by toliko změn v osobách a některých věcech

Okolí Svojanova: Bašty a ohradní zeď v Poličce.

z obyčeje vyšlých, a podobaly by se docela mnohým výjevům doby naší, jichž formalitám sice se smějeme, ale kterých se nikdy nevystříháme. Napřed pokládáme tento list poselací:

Urozené paní p. Majdaléně Opršforfové, rozené purkrabince z Donína.

Službu svú V. Mti. vždycky povolnou vzkazuji, urozená paní kmotra má přenejmilejší; zdraví, při něm jiného všeho nejlepšího dobrého V. Mti. od pána Boha vynšujíc, přála bych V. Mti. z srdce upřímně věrně ráda. V. M. má nejmilejší paní kmotřičko laskavá! S pláčem oznamuji, kterak jest mi se na Polné na svadbě vedlo a od V. Mti. dcery paní Zárubovy přitrefilo, že jest se mnou nechtěla ani choditi ani mluviti hned v neděli, jak jsme přijely. Já sem tam trochu dříve byla a ona se sjela v zámku s tou pyšnou úštipnou paní Karlovou Zárubovou a s druhou paní Lidou; tu ona hned sobě jí napravila a navedla a když sme k večeři jíti měly, tehdy V. Mti. ona paní dcera hned mimo mne s druhými sama třetí šla, jako by mne neviděla a neznala a přece se přede mnou za jinými paními Zárubovými myla a sázela. A já musila jinam jíti a ten celý večer ani slova se mnou mluviti nechtěly a t. d.

D. z Borovnice, v sob. po provodní neděli l. p. 1602 (20. dubna).

Kateřina Štosova ze Želczna.

Věc, o níž jest řeč ve psaní, sběhla se dne 14. měsíce dubna. V úterý potom stála dotčená paní Kateřina (manželka Jana Jiřího Štose z Kounic) ve veliké síni hradu Polenského mezi mnohými vzácnými hostmi. Tu přistoupivši k ní Eliška Zárubová z Opřštorfu promluvila takto: „Můj pán jest lepší, nežli Váš pán; můj pán jest stavu panského a V. Mti. pán jest stavu rytířského a nevyvedl se z toho, čím jest nařčen byl.“ Pro ta slova rozhněval se velice Štos, poněvadž jej Eliška „na stavu jeho panském vždycky dobře zachovalém zlehčila.“ Když se jí tudíž Štos cedulí řezanou dotazoval a ji do soudu zemského pohnati chtěl, byla Eliška v úzkých; neb nemajíc přesvědčení, že jsou Štosové stavu rytířského, byla to slyšela od Anny Zárubové z Valdšteina. Odpověděla tedy Štosovi spůsobem právním a jmenovala mu soukupa (viz str. 46). Ale Anna odepřela, že by kdy co takového byla mluvila. Obeslala ji tedy Alžběta do soudu zemského, a to proto, až na Alžbětu na soudě přijde a zavoláno bude, aby ji opatřila a zastoupila.

Zárubové byli rodu nepokojného a co myslili, nedovedli utajiti. R. 1616 vyžádali si bratří Vácslav a Hertvík komorníky od desk zemských, aby je uvedli do Přína a tu inventář věcí a svršků popsali. Komorníci vykonavše práci svou, zůstali potom u večeře a s nikým zlé vůle nemajíce, pokojně, tiše a šetrně seděli. Tu promluvil Hertvík, jenž se k nim pro nějakou věc nutkal, přede všemi přítomnými hostmi takto: „Nemáte sobě tak troupovsky počínati.“ (Možná, že někomu něco z ruky upadlo.)

Týž Hertvík Záruba z Hustířan byl l. 1635 dne 28. července od Albrechta Ctibora Pecingara z Bydžína v městě Hradci nad Labem k jídlu do domu jeho pozván. Bylo tam mnoho jiných „poctivých" lidí, zejména i Karel Rodovský z Hustířan. Po jídle, když Hertvík ven z mazhauzu [1]) v témž domě dolů sešel, šel za ním dotčený Karel a k němu některá neušetřená slova (která později Hertvík pro stud položiti pominul) promluvil. Proti těmto bezpotřebným slovům Hertvík Karlovi odpovědi nedal, nýbrž pokojně zase na týž mazhauz nahoru přišel a Albrechtovi Jestřibskému oznamoval, s jakými neušetřenými slovy jest se od něho Karla potkal. V tom však Karel k Hertvíkovi s pěstí přistoupil a k němu tato slova z úst v uši promluvil: „šelmo stará hundsfutská, kdybych sobě tvý starosti nevážil, že bych tobě chtěl krk stočiti." [2])

HRADY A TVRZE V OKOLÍ SVOJANOVA.

POLIČKA HRAD.

Paměti 16. století připomínají tak zřetelně někdejší hrad v král. městě Poličce, že se o tom dobře pochybovati nemůže.[3]) Krajina okolní byla ve starých dobách hojně lesem porostlá, jehož zbytky se posud spatřují. Mniši Litomyšlští záhy se starali o vyklučení a vymýtění lesův těchto. Přemysl Otakar II., chtěje míti v těchto končinách své město a pevnost, nařídil Kunrati z Levendorfu, aby rozdělil grunty „na políčkách" a založil tudy nové město. V těch a takových městech královských povstávaly buď při založení buď později ohrazené paláce královské či domy, v nichžto bydlíval královský purkrabí neb cudař, bylo-li jich tu potřeba pro krajské soudy, neb i vladař k obstarání hospodářství na okolních zbožích královských. Soudíme však, že hrad zdejší již při založení města povstal a že zejména již r. 1289 stál, když se měla Polička markrabí Bedřichovi postoupiti.

Polička dávána jest záhy královnám Českým jménem věna; tak poprvé za Václava II. králové *Alžbětě* a později i jiným královnám.[4]) Příčina ta, že královny nikdy v Poličce dvorem nebývaly, zavinila asi brzké spuštění hradu. Snad i nejvíce přispěly k tomu válečné strasti r. 1421, když se Uhři zmocnili Poličky, město vydrancovali a větší jeho část ohněm zkazili. Archiv městský ani o tom, ani o pozdějších osudech hradu (mimo dotčené dva zápisky) ni zrnka nepodává. Toliko z listiny, jíž císař Sigmund r. 1437 v únoru králové *Barboře* věno zapsal, souditi lze, že již v Poličce hradu nebylo, any se hrady jen v třech královských městech (Hradci, Trutnově a Mělníce) připomínají.[5])

LIMBERK.

Ve vsi Limberce (něm. Laubendorf), na bývalém panství Bysterském, ukazuje se sýpka stojící na starých základech, a povídá se, že to bývala tvrz neb malý zámeček; také se toto pojmenování (Schlössel) posud udrželo. Německý název vsi upomíná na Kunrata z Levendorfu, jenž jest znám z doby založení města Poličky, ale za jeho dob tu ještě tvrze nebylo. Také r. 1557, když se panství Svojanovské dělilo, tu ještě sídla nebylo, neb čte se o dílu Limberském, že „v něm takové spanilosti strany městečka a bytu, jako v podílu Korouhevském, se renachází" arci proto, že leželo Bystré v dílu Korouhevském. Roku 1587 bydlel v Limberce Janův bratr *Zdislav Abdon Bezdružický z Kolovrat*, jenž si bezpochyby zdejší sídlo postavil. Poněvadž byl schudl, ustanovil bratr jeho v pořízení svém, aby k vychování svému 200 kop gr., dva kusy vysoké zvěře, 30 zajícův a 2 desítky vína z vinohradův Židlochovských obdržel. O vdově tuším Zdislavově *Barboře Kolovratovi ze Zejsdvic* bylo později pořízeno, aby se jí při třech svátcích výročních, totiž při památce božího narození, z mrtvých vstání a ducha sv. seslání vydávalo čtvrt zvířete (jelena), 3 zajíce, každého roku 15 korců žita a každý podzimek kopa kaprův, a to do smrti její anebo dokudž by v Limberce bydlela.[6])

---

[1]) Mazhauz (= Mannshaus), síň pro mužské, jako Fraucimor pokoje pro ženské. [2]) Reg. arciknížecí f. 22 (pana J. Čelakovského), DZm. 87 J. 29, 118 D. 5 125 N. 5, 152 F. 8, 158 K. 17 a kvatern 52, reg. 18 F. k. s. B. 17, F. 14. [3]) Tak r. 1557 „Matouš Pařízek prodal duom svůj v oulici k Starému hradu Jarošovi kováři." (Kn. grunt. II. f. 7 v archivu města Poličky.) 1558 Tomáš Jelínek koupil domek svůj od p. purkmistra a pánuov, kterýž leží blíž Starého hradu (tamže f. 28). Ulice tato vedoucí do Borové jde do kopce, na němž hrad stával; paměť hradu posud v lidu zůstává, ale po hradu není ani stopy. [4]) O králové Elišce srovnej děje hradu Chrudimského. [5]) Cod. arch. Rudnic. V. D.b. 10. p. 23—27 „stett Krudin vnd Hochmautt mit dem Zolle vnd Policz mit allen Dorffern." [5]) Název Policz, Politz jest německy překroucený a nachází se také na staré pečeti města Poličky; není tu třeba mysliti na jinou Polici. Přídavné jméno po celém okolí zní vesměs „Polický". [6]) DZ. 23, J. 14, 132, D. 11.

Partie ze Svojanova.

Žumberk Hrad.

1. Poloha a popis hradu.

Kraj Chrudimský obsahuje mnohé památky, kdež se krása přírodní se středověkou romantikou mísí a tuto vlastně půvabnou činí. Holé vysoké zdi na rovině blíže dvora a městečka nikdy nejsou tím, čím nám jsou, stojí li na vysokém kopci mezi lesnatými stráněmi a roklemi. Něco takového se nám ukazuje při zříceninách hradu *Žumberka* od Chrudimě na jihovýchod, od Nasevrk na severovýchod ležícího. Ode všech stran se k němu přichází přes hory, nejkrásnější však cesta jde ode vsi Libáně na Vížky či Věžky. Přijdouce blízko ke kraji lesnaté stráně, uzříme nad vršky starých smrčin červené střechy dvora a městečka vyčnívati; octneme-li se však mezi stromy a spatříme-li ten krásný obraz před námi, kterého žádný malíř na světě nedovede lépe namalovati, naplní se srdce naše líbeznou sladkostí a živobytí těší nás dvakrát více. Pod sebou spatřujeme hluboko rokli, kterou potůček Holetinský probíhaje, vesele vlnky své kutálí do širšího dolu, kdež se mezi úpravnými domky a křovinami tratí. Přes rokli viděti jest táhlý ostroh, jehož boky strmě spadajíce, skalisky jako posety jsou a nahoty své ani malým křovíčkem neukrývají. Na nich strmí šedé ssutiny, bílá stavení dvoru a městečka, mezi nimiž kostel věžovatý jako strážník vyčnívá. Vesele poutník sstupuje do údolí, aby přemoha cestu do kopce, vše zhlédl a spatřil.

Hrad Žumberk stojí na opyši vysokého ostrohu, jehož stráně na západ velmi příkře, na východ však mnohem povlovněji spadají; hned za ním jest dvůr, potom kostel a konečně městečko, hlavní svou částí výšinu, ale ostatně i část stráně a údolí zaujímajíc. Cestou vozovou do kopce stoupajíce, dojdeme brzo kostela, jenž za dob nedávno minulých na dobro přestaven a změněn byl. Svatyně jeho obrácená k této cestě obsahuje první starožitnost a památnost Žumberka. Jest to *kámen erbovní*, ukazující formu znaku šlechtického, jak asi v první polovici 15. stol. obyčej byl; v něm se zase šestero znakův menších téže podoby nachází. Jest to zvláštní svého druhu památka, avšak bohužel při dřevním i nynějším přestavování kostela hlavou dolů zasazená a z té příčiny nepravě a nevkusně umístněná. V prostředním ze tří horních štítů spatřujeme hřeben, erbovní znamení pánův z Boskovic, kteří na Žumberce ve 14. a 15. stol. vládli; v pravo od něho jest křídlo Mezeřických z Lomnice, v levo osmirohá hvězda Šternberská. Pod tím jest v pravo štít kolmo předělený a v levo trojlist Říčanských, nejdoleji konečně štít na tři pole, jedno hořejší a dvě dolejší, rozdělený. Vzácná tato památka sem zasazena jest od držitelů hradu, když na místě starodávného (dřevěného?) kostela nový chrám založili, aby paměť nejen páně, nýbrž i manželky a příbuzných jeho na věky dochována byla. Hřeben v erbu připomíná Vaňka z Boskovic, pána Žumberského ok. r. 1380, hvězda manželku jeho Markétu ze Šternberka (1388—1393). Křídlo po pravé straně hřebene upomíná tuším na Annu z Lomnice, manželku Ješka, 1335—1363 komorníka Brněnského a pána na Boskovicích. Ostatní znaky vzaty jsou od rodin, ke kterým manželky ostatních Boskovcův náležely.

Vedlé kostela v čele proti dvoru bývala studeň 8 sáhů hluboká. *Dvůr* stojí na tom místě, kde stával již od založení hradu. Dříve měl 6 rozdílných stavení, ale po posledním ohni východní tři stavby zbořeny a na místě jich jedno dlouhé stavení postaveno. Za dob středověkých zajisté dvůr ten s kostelem a prázdnou prostorou východně od hradu ležící dřevěnými ploty byl hrazen, neb jinak by se byl přístup ke hradu velice usnadnil; bylť tedy slabým sice, ale dosti rozsáhlým předhradím, obsahuje vedlé stavení hospodářských také domy čeledni, byt úředníkův a j. v.

Hrad mající podobu pětihranu ostřinou k jihu obráceného, oddělen jest od ostatního ostrohu na třech stranách hlubokým a širokým příkopem, totiž na severní, východní a jihovýchodní straně; na této poslední jest val, jenž se potom v dotčenou již prázdnou prostoru rozšiřuje. Ve příkopě viděti jest ještě sklep starý, kterého se však již neužívá. Venkovská ohrada hradu stála ve příkopě samém, tak že se z něho kolmé zdi do výšky kolika sáhův nesly, ale jen na dvou místech tak se zdi spatřují, poněvadž veliká jich část se sřítila a do příkopu sesula.

Brána bývala na té straně ke dvoru; posud dobře poznati prohlubeninu čtverhranu zdmi zavřeného, kudy býval průjezd do hradu. Nyní se jde ke hradu skrze příkop a přichází se bez překážky na prostranné *nádvoří* nízkou suchou travou porostlé, jež kromě vysokých zřícenin dvě hrušky krášlí. Kdysi obkličovaly jej na všech stranách budto vysoké hradby, k nimž dřevěné chýše přistaveny byly, anebstavení, ale jen na západní straně se jediná zeď vysoká zachovala; všecko ostatní se sřítilo a již jen po základech se pozná. Krutě se tu ve zříceninách řádilo; neb nádvoří a též ostatní místnosti pěkně urovnané ukazují, že tu kamení nezůstalo ležeti, nýbrž do městečka bylo odvezeno; také nemůže vysvětleno býti, aby hrad před stoletím ještě obydlený tak rychle byl spustl, nýbrž to pravdou jest a podáním se potvrzuje, že klenby a zdi bourali a celé spousty kamení ke stavbě dvoru odváželi.

Svojanov.

Palác neb obydlí páně stál na jižním konci hradu a skládal se ze tří oddělení, z nichž zdi 4 až 10° vysoké zbyly. Venkovské zdi do znamenité výše jdouce, ukazují ještě zbytky rustiky 16. století, jiż okrášleny stěny za vlády Zárubův z Hustiřan; ve vnitřku se ještě spatřují zbytky bílé omítky, kteráž bývala v pokojích a světnicích. Z oddělení západního, ještě nejlépe zachovaného, jest rozkošný pohled na hlubokou rokli a protější lesnatou stráň; povídá se, že neb. Vincent kníže z Auersperka často na zříceniny přicházeje, tuto si pokojík zříditi chtěl, aby se mohl pohodlně pohledem na pěkné údolí pobaviti, ale že z toho pro smrt jeho sešlo.

Na všech čtyřech stranách býval hrad obklíčen *parkány*, které již dotčenou hradbou ve příkopě stojící zavřeny byly a v čas obléhání dosti místa na postavení prakův a rozložení posádky poskytovaly. Šlo se k nim buď přímo ze brány, nebo z hořejšího hradu dvířkami kulatě sklenutými, jež se posud spatřují, aneb podzemními chodbami, kterýchž není již viděti. Na straně západní přehrazen byl parkán zdí, aby

Žumberk od východu.

nepřítel, kdyby sem vnikl, hned všech parkánů opanovati nemohl; bylť však i hořejší hrad tak zřízen, že se i po opanování parkánů ještě držeti a nepříteli statně odporovati mohl. Zvláštní věc u Žumberka se nachází. Nikdež nelze totiž spatřiti věže, kromě té jediné, v níž brána bývala. Zdá se, že bývala tu věž, ale že se záhy rozvalila.

2. Držitelé hradu.

Původní jméno hradu Žumberka [1]) jest Sunenberg. Souditi lze z tohoto německého jména, že povstal hrad Žumberk na konci 13. století, když stavěny hrady na kopcích a návrších a dávána jim jména německá. První nám známý majitel hradu byl nepokojný vladyka *Pilunk ze Žumberka*, jenž pro škody učiněné v Nížkově, Svrakově a Pozděšíně (1318) pohnán byl do soudu zemského. V témže století byli v držení hradu páni z *Boskovic*. *Vaněk* z *Žumberka* řečený z *Boskovic* podával r. 1380, 2. července kněze ke kostelu Skalickému. Po něm byl držitelem hradu *Kuník Kavalec ze Žumberka*, jenž před r. 1402 zemřel. Na spásu duše jeho darován jest t. r. dne 13. ledna plat kostelu sv. Mikuláše v Praze. Nástupcem jeho byl *Jan Kavalec z Lipoltic* jinak *ze Žumberka*, kterýž roku 1415 stížný list ke sboru Kostnickému spečetil. Jeho nástupce (snad syn) *Vaněk* (okolo r. 1429) držel též Přestavlky a zapsal se r. 1440, 17. března na sjezdu Čáslavském k lantfridu čtyř krajů spojených. Po něm držel Žumberk *Jetřich ze Žestok*, který byl též r. 1448 s Jiříkem z Poděbrad při dobytí Prahy a také napotom stál k panu Jiříkovi v půtkách jeho s jednotou Strakonickou. S jinými pak roku 1450 do pole vytáhl a od městečka Mýta téže jednotě opověděl. R. 1445 přijímal od Jana z Dobříkova zápis na dvůr a plat z Žestocích. *Mikuláš Bochovec z Buchova* a na Žumberce držel zápisnou ves Jestbořice, jíž 1473 postoupil synu svému *Štěpánovi*. [2]) Současně tuším s tímto zbožím jemu také postoupil Žumberka, který v držení rodiny té dlouho nezůstal, neb se dostal k držení *Mikuláši z Holohlav*. Zápis dlužní na 500 kop, kteréž zapsal Mikuláš tento r. 1487 na

[1]) Kromě zřídd doložených užito zpráv v článku A. Rybičky v Pam. arch. II. 39. [2]) Tab. vet. 299, 312, lib. conf. III. D. 22 a, erect. V. 40, rel. tab. II. 346, DD. 20, 59, kopiář Pernšt. 33, arch. Třebon.

zboží Žumberském Benešovi a Jindřichovi ze Sendražic, Janovi a Prokopovi bratřím z Holohlav strýcům svým na spůsob nějaké závěti, líčí nám objem tohoto panství. Obsahovalo Žumberk hrad, dvůr, městečko, vsi Smrček, Hořeček, Havlovice, Bošov, Švihov, Strkov, Štětín, Vranov, Bratroňov, Krupín, Věžky, Rvačov, Prostějov, Částkov, Všeradov; k tomu přikoupil Mikuláš roku 1493 ves Bylany od Štěpána z Buchova. [1]) Další posloupnost držitelův jest opět přerušena, víme však, že nabyli Žumberka *Mikuláš Trčka z Lípy*, *Matěj Salava z Lípy* a *Jindřich Haugvic z Biskupic*, jsouce bezpochyby věřiteli neb rukojměmi za předešlého držitele; postoupili ho *Janovi Janovskému z Soutic*. Pověstný škůdce zemský Jiřík Býchorský se svými pomocníky vypálil Janovi úkladně (1509, 1. září) městečko Žumberk a tvrz Lukavici, v kterémž ohni uhořelo 9 lidí. Řečený Jan prodal potom (vkl. 1510 dne 14. října) hrad Žumberk s dvorem a městečkem, tvrz Lukavici s dvorem a ves, vsi Prostějov, Částkov, Vížky, Bošov, Švihov, Havlovice, Hořejček, Smrček, Bratroňov, Krupín, Ctětín, Strkov, Vranov, Rvačov, Všeradov, Lukavičku, Radechlín, Loučky, Potlýšťany, Libanice za 2000 kop *Mikuláši mladšímu Trčkovi z Lípy*; ale trh ten po několika letech byl zrušen, neb se Janovští ze Soutic opět v držení Žumberka dostali. R. 1529 totiž se dělili o Žumbersko, Orelsko a Zaječicko čtyři Janovští, a to dva bratří *Aleš* a *Petr* a dva strýcové jich *Karel* a *Hynek*, synové některého bratra jich zemřelého. [2]) Tito dva podrželi za svůj díl jen hrad Žumberk s jeho ohradou, městečko s podacím, vsi Prostějov, Částkov, Bošov, Švihov, Havlovice, Hůrku, Krupín, Bratroňov, Ctětín, Strkov, Vranov, Rvačov s podacím, Všeradov, Potlýšťany; Aleš vzal Orel a Lukavici a Petr Zaječice. Všichni se ještě co držitelé těch zboží uvodí v tituláři r. 1534. Pozdější listina mluví o nějakém novém rozdělení (1544 dne 10. ledna), jímž se Žumberk od Alše a Petra dostal Hynkovi, tedy jen jednomu z bratří, což asi tak vykládati lze, že se potom Karel a Hynek ještě mezi sebou rozdělili. Dědičkou Hynkovou, jenž bezdětek zemřel, byla sestra jeho Kateřina a ta postoupila r. 1552 dne 30. prosince zámku Žumberka se vším příslušenstvím manželu svému *Ctiborovi Mazancovi z Újezdce*, ale tak, aby v držení jeho vešel teprv po její smrti. [3])

Ctiborovou dceru *Markétu z Újezdce* pojal k manželství zámožný pán *Vácslav Záruba z Hustířan*, jenž držel nějaký čas též Přín, Hradenín a Vejvanovice a byl r. 1601—1607 hejtmanem kraje Chrudimského. Záhy ztratil manželku svou a nyní měl se statek její dostati dětem; avšak Vácslav ihned se ho ujav ke své ruce, neučinil ani toho, čím byl povinen každý svědomitý poručník, totiž aby statek sirotčí uručil jměním svým, že ho nebude umenšovati, a držel jej až do smrti své za 23 léta. Pojal potom druhou manželku Annu z Biskupic (vdovu po Janovi Kekullovi ze Stradonic), kteráž s ním na Žumberce bydlela a tu také r. 1595 poslední své pořízení napsala, jímž statek svůj všechen (Nasevrky) Vácslavovi odkázala. Po její smrti († 1599) užil Vácslav slastí manželských po třetí, neb jsa již hezky při letech, pojal k manželství mladou slečnu Lidmilu z Lobkovic, jíž r. 1600 na zboží svém Banínském 1200 kop míš. věnoval.

Po Vácslavovi (hleď na str. 127) zůstali synové *Karel mladší*, *Ctibor*, *Jiří* a *Jindřich*, kteří dědili všechen statek otcovský, avšak ke statku mateřskému Žumberku měli právo jen první tři; za to však měla s nimi děditi sestra jich *Hedvika*, provdaná za *Ehrenfrida Berbistorfa z Berbistorfu*. Dověděvše se bratří, že sestra jich také se k dědictví hlásí a ve svůj díl povinný se uvázati chce, odehnali z panství nemálo dobytka, a co od svrškův vzíti mohli, odvezli. Nyní se rozdělili o statek, při čemž hrad Žumberk dvěma podílníkům připadl. Poněvadž při tom sestru svou hrubě ošidili ani dílu jí nevydavše, pohnala je tato do soudu zemského a tu vypověděno (r. 1615, 2. července), aby jí za to, že dílu svého neužívala, 6900 kop míš. odvedli, potom statek spravedlivě rozdělili a díl jeden sestře vydali. [4]) Tomu se také za nedlouho dosti učinilo a Hedvice vykázána za díl polovice hradu Žumberka. (Druhou polovici držel Ctibor.) Když pak potom zemřel Karel, který držel za díl otcovský Pračov a některé vesnice, žádala Hedvika bratří svých, aby jí také ze statku Karlova mateřského díl vydali. Přišlo zase k soudu, mezi nímž oba bratří Ctibor a Jiřík a též Hedvika zemřeli. Zůstali tedy jako dědici *Jan Vácslav* a *Vilém Šťastný*, nezletilí synové Ctiborovi, nad nimiž byli poručníky strýci jich Vácslav a Hertvík Zárubové. Tu teprv (1617) ukončeny všechny spory smlouvou, již vdovec po Hedvice, Berbistorf, nějaké peníze obdržel.

Jedna polovice hradu (dříve Ctiborova) dostala se potom jako dědictví bratrské *Jindřichovi Zárubovi z Hustířan*, nejmladšímu synu Vácslavovu, jejž byla porodila Lidmila z Lobkovic. Druhou polovici hradu s pokoji v něm, dvůr s rolemi, zahradami, štěpnicí, lukami, pastvištěmi, chmelnicí, městečko celé s podacím a vsi Částkov a Prostějov zdědil po Hedvice manžel její *Ehrenfrid* jinak *Fridrich z Berbistorfu*, a ten ji prodal roku 1615 dne 24. září *Vácslavovi Zárubovi z Hustířan* na Třebověticích, Štěpanicích a Branné za 10.000 kop míš. Od tohoto koupila ji r. 1623 dne 6. března dotčená již paní *Lidmila Zárubová*

---

[1]) DD. 21, 313—314. Ustanovil též, kdyby dědicův s chotí Lidmilou po sobě zůstavil, aby oni věřitelové nad nimi měli poručenství a jim, dosáhnou-li let plných, dědin zapsaných postoupili. [2]) Srovnej reg. kom. soudu půh. (6 F.) 1530—1533, A. 5. Bratr jeden Jan zůstavil po sobě dcery Čemutu a Annu. [3]) Dačický I. 111, DZ. 6, F. 13, 10, J. 15, 42, M. 2. [4]) DZm. 146, B. 1 druhé řady. Jako otcovský díl drželi Jiří Nasevrky, Karel Pračov, Ctibor Přín a Babín.

Zumberk.

z *Lobkovic*, bydlem ve Starém Městě Pražském, za 10.000 kop míš.[1]) a odevzdala ji později synu svému. Takovým způsobem spojeny jsou oba díly zase.

Jindřich, jinak také Vácslav řečený připomíná se po roce 1628 častěji jako pán Žumberský. Po jeho smrti († 1646) zůstala vdova Dorota Salomena roz. Bechynka z Lažan, jež byla t. r. poručnicí na Žumberk zvedena. Syn její *Rudolf Vácslav* došed let svých a učiniv r. 1655 obyčejný slib věrnosti, uvázal se v dědictví otcovské a postoupil statek Vejvanovský (po mateři své naň přišlý) sestře své Alžbětě Rašínové z Hustířan. S manželkou svou Marií Maximilianou z Lisova, jež koupila roku 1660 statek Libanický, založil 1662 faru Žumberskou, kteréž nadání po jeho smrti († 1665) syn a dědic jeho *František Antonín Zdruba* r. 1682 ve skutek uvedl. V nezletilosti Františkově spravovala Žumberk od 7. května 1665 máti jeho Maximiliana, byvši kšaftem n. manžela svého poručnicí zřízena. Poněvadž z manželství Františkova s Voršilkou Františkou z Vrtby dědicův nezůstalo, připadlo zboží Žumberské, an byl František r. 1685, 8. dubna poslední vůle neučiniv zemřel, matce jeho svrchupsané *Marii Maximilianě Zdrubové* z Lisova.[2]) Táž před smrtí svou († 1694) odkázala Žumberk s Libanicí strýci svému *Rudolfovi Josefovi* svobodnému pánu z *Lisova* a na Stranové.[3]) Týž prodal konečně r. 1700, 20. prosince oba statky *Josefovi Františkovi* hraběti z *Šenfeldu*, majiteli okolních statkův Seči, Nasevrk, Orle, Bítovan a Zaječic, za 120.000 fl. uh. a 1000 fl. klíčného.[4]) Od těch dob hrad byv k panství Nasevrckému připojen, opustl něco. V letech 1760—1770 bydlel na něm lékař Devoty, ale potom byly stavby tak chatrné, že tu nikdo bydleti nechtěl. Tu vylamovány klenáky, štukoví a hrubé kamení, když se na dvoře stavělo, a některé zdi podváceny tím tak, že se sesuly a ledva jejich základy poznati lze.

3. Žumberské věci o výtržnostech a nesvornosti rodinné.

Výtržností nazýval se každý skutek, kterým se jinému škoda na zdraví neb jmění násilným způsobem učinila. Od pychu lišila se tím, že tento byl pouhým rušením držebnosti anebo samovolným potrestáním cizího poddaného. Dal-li na př. muž od stavu poddanému políček proto, že se ho na cti dotýkal, tedy „zjevnou“ příčinu dával, bylo to pychem, neb trestati jej mohl toliko pán, maje jej ve svém spravování. Bil-li však jiného bez příčiny zřejmé, pokládalo se to za výtržnost. Podobněž bývalo při vraždě, které netrestánc, jestliže zavražděný příčinu dával. Pych býval pokutován penězi, výtržnost trestána vězením (v Černé věži) a náhradou škod učiněných.

Čteme-li soudní registra 16. stol. (ze starších století máme jich málo), nacházíme tam výtržností všelikých množství. Smutný a nehezký obraz napsal by se, kdybychom znali toliko soudní knihy a nic více. Ale na druhé straně nacházíme tolik utěšeného a dětsky něžného v pamětech rodinných, že v nynějším světě málo podobného spatřujeme. Jsouť tudíž jak výtržnosti tak i dotčené něžné dopisy známkou své doby, především známkou toho, jak velice *cit* tehdejším lidstvem ovládal.

Příčinami výtržností bývaly zvláštní výklady cti nebo poctivosti, někdy neštastná náhoda, obyčejně pak opilství. Pravou ctí nazvati lze to, co vždy a ode všech ctným, čestným a poctivým nazýváno bylo; ale mnohé věci pokládaly se a pokládají posud za „věc cti“ (eine Ehrensache), ačkoliv se jen v jistém věku aneb u jistého národa za takové považují. Za našeho věku může každý píti ve veselé společnosti jak se mu vidí anebo kolik snese. Za starých dob bylo jinak. Staročeský byl na př. způsob, píti na půlky neb polovice; přítel nalil sklenici do vrchu, připil svému příteli polovici a podal mu sklenici, aby dopil. I piják dosti cvičený konečně podlehl, jsa nestřídmým požíváním silného nápoje přemožen. V 16. stol. přišly do Čech s mnohými věcmi nehezkými také „truňky“ a „vilkumy“ rozličné. Tu se množilo připíjení, s ním také opilství a hádky.

Svatební veselí a jiné schůzky, které okvasovány bývaly, začasté se skončily výtržností krvavou. Ten, v jehožto žilách okamžitý vztek krev rozproudil, uchytil obyčejně předmět, kterýž mu byl po ruce, a neměl-li na tom dosti, dobyl zbraně a jí sekal. Tak se stalo na Žumberce roku 1568 při kvasu. Mikuláš ze Skuhrova hodil po Vácslavovi Amchovi z Borovnice sklenici i s vínem; víno Amchovi vylil mezi oči a sklenicí jej okrvavil. Na tom dosti nemaje, vyhodil na něho korbel, tak že mu tvář pivem polil a jej v bradu poranil. Konečně zbraně dobyv, chtěl mu na zdraví škoditi, ale jest mu v tom od jiných překaženo. Na doklad, jak výtržnosti povstávaly aneb jak k nim přijíti mohlo, pokládáme tuto příběh ze severních Čech.

[1]) DZ. 129, O. 4, 189, N. 2 (138 F. 1), 190 L. 5, 297 B. 13. [2]) DZ. 112 C. 18, 149 E. 8, 114 H. 24, 116 K. 4. [3]) DZ. 270 C. 5. Dátum 1693, 22. září. R. 1694, 17. pros. dán Rudolfovi komorník od desk zemských na uvázání se v panství Žumberské (DZ. 117 J. 3). [4]) DZ. 411, M. 16.

Žumberk od západu.

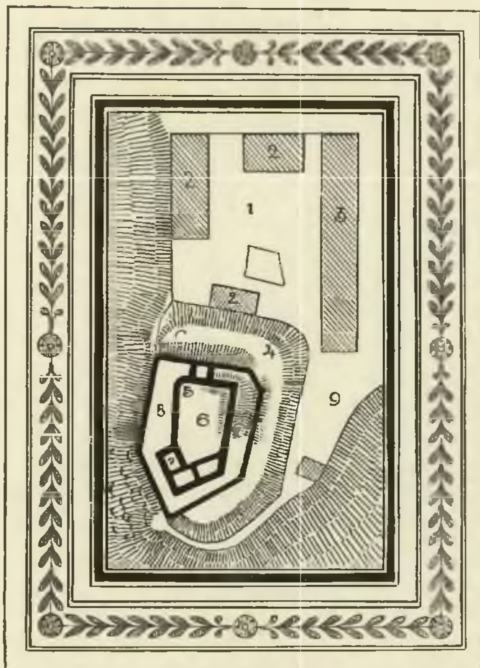
R. 1586 přišel Jan Moryc Šváb ze Chvatliny k Bernartovi z Elsnic na Vrbičany asi hodinu na noc. Pán mu v domě svém všecko dobré učinil. Po jídle začali ve vrhcáby hráti; ve hře pak, když se opili, tu Elsnic mu vždycky vykal a Jan Moryc mu vždycky tykal. Potom tak dlouho hráli, že žádný více kamene postaviti nemohl, a tu vzal Elsnic vrhcáby a dal je pacholeti řka: „Na, vezmi je pryč.“ Potom tiše seděli a žádný slova nepromluvil, až Elsnic usnul. Probudiv se po chvíli, pravil: „Chceme dále hráti?“ Řekl Šváb: „Ano.“ I vstal Elsnic od stolu a služebník vzav světlo, šel s ním ven. I slyšeli venku, že Šváb dobytým kordem ve světnici seká a pachole i klíčnici, která mu lože ukázati chtěla, ven ze světnice vyhnal. I nahlédne sluha do světnice a vidí, an Šváb s dobytou braní na pána jeho očekává a jeho pobízí. I šel sluha nahoru k pánu svému do světničky, potom šel dolů sám, neb Elsnic byl zcela opilý, že se s okna udávil. Zatím jej Šváb stoje venku na place pobízel, volaje: „Milostivý pane, nejste-li vy korouhevným pánem? poďtež dolů, milostivý pane.“ To často a několikráte opakoval a mezi tím křičel: „Jsi-li poctivý stavu rytířského, tehdy poď dolů sem na plac; ty mě musíš uprati nebo já tebe uperu.“ Tehdy jej prosil pán nejednou než několikráte a řekl: „Ale poďtež nahoru a buďtež veseli, však jest vám žádný nic neublížil; já sem se domníval, že ste ve všem dobrém ke mně přišli, již dobře vidím, že na něco jinšího!“ I šel služebník dolů, ale Šváb proti němu začal: „Nechoď sem, nebo tě probodnu!“ a když sluha jej napomínal, aby se pamatoval a dům pána jeho ušetřil, řekl Šváb: „Poď ty sem.“ I volal Elsnic s hořejška na sluhu, aby jej napomenul, a nechce-li se spokojiti, že přijde. Když Šváb přece přestati nechtěl, zbudili šafáře a pacholky, aby slyšeli, jak sobě počíná. Mezi tím volal Šváb na sluhu, aby jej ze dveří nebo z vrat vyvedl, ten však obávaje se, že by mu pár šrámův udělal anebo braň do něho vstrčil, neučinil tak. Tu zvolal Elsnic: „Nech jeho s pokojem, neodvírej jemu žádných dveří“, k čemu odpověděl Šváb: „Jsi-li ty poctivý stavu rytířského a jsi-li poctivý od otce a matky splozen, poď dolů a braň mi se.“ I sešel pán nemaje ani klobouku ani kabátu na sobě, toliko v košili, a Šváb hned na něho sekal a udělal mu dvě rány. Tehdy vzal Elsnic Švába a hodil jím na zemi a klekl na něm. Na prosbu sluhovu teprv jej pustil, udeřiv jej několikráte přes tvář.[1])

Osobní nechuti a nevole začasto dávaly příčinu k výtržnostem. Na konci 16. století bylo nemálo záští mezi Žumberskými Zárubami a Jindřichem Kunatou z Dobřenic a na Vale a Orli. Původem toho byl snad Jiřík Koutský, jenž byl u pana Ctibora písařem. Roku 1597 v pondělí svatodušní přišel Kunata s drahným počtem čeládky a lidu poddaného do dvora Flekačovského v Orli, který držela Barbora Zárubová ze Stradonic; tu přiběhl do světnice, chtěje Koutského ve svou moc dostati; ale když ten se do kancelářky zavřel, vyrazil dvéře a stloukl Koutského suchými ranami pěstí zavřenou v hlavu a kříži od

¹) Reg. německá komorního soudu r. 1586—1618.

rapíru jinde po životě. Za to se mstil Ctibor na Adamovi Srnovi poddaném a písaři Jiřího Kunaty. Jednou (r. 1598) jej přistihl u stezky za Kunčím, an ležel a spal; ihned jej zbil a okrvavil, a tak stlučeného a zkrváceného poručil vézti na hrad Žumberk a tam do věže vsaditi. Zášti obou pánů mstilo se tudíž na písařích čili těch, kteří jim domluvy a výčitky svých pánův dopisovali. Přišlo to ještě hůře. Roku 1600 dne 28. září byl' Ctibor s Koutským a Matějem obročníkem Žumberským (poddaným Václava staršího) v Chrudimi. Spatřivše tu na rynku Srnu, přepadli jej a zavraždili. A poněvadž Mikuláš z Konecchlumí Srnu tuším bránil, uhodil jej Ctibor ručnicí krátkou mezi oči, a potom on a Jiřík dobyvše kordů na něho sekali a jej škodně ve hlavu zranili.

Provdáním se Hedviky z Hustiřan za Ehrenfrida z Berbistorfu přibyl na Žumberk k předešlým násilníkům ještě jeden, nám již z dějin Pardubských (str. 46) známý. Až do roku 1612 bydlela Hedvika s bratřími svými na Žumberce a zde také rozličné klenoty po mateři zděděné chovala. Když se nepohodla s nimi, chtěla dne 11. února odjeti i odebrala se do sklepa, kdež klenoty své měla, a chtěla je odvézti. Byly to dva páteře (růžence) okolo hrdla s perlami a zlatými zrny, jiný páteř perel okolo vrkočův s jedno přistrojení, čepce zlaté, perle okolo karkule neb čepičky, náramky, truhlička s rouchy se zlatem, stříbrem a barvami na vlaském plátně a sítkách vyšívanými, 16 prstenův zlatých, mnohé šaty, ubrusy, servíty, punčochy hedvábné, měšce, pásy stříbrné a koraly okolo krku. Ale toho jí odvézti nedopustili, nýbrž vše za sebou zanechali. Mezi tím jezdíval manžel její po světě a z lakoty známé své za slovo bral. S Janem Jiřím Vachtlem z Pantenova soudil se pro dvojí věc takovou; jednou připověděl mu Vachtl na Zásmukách, že mu dá jednu bečku vína, která by v sobě deset věder zdržovala, po druhé jeda s ním z Chlumce do obory Kladrubské, řekl mu dáti koně tisovatého, ale ani jednoho ani druhého nedal.

Plán Žumberka: 1 Dvůr poplužný, v němž starší stavení (2) a nové teprv po ohni postavené (3). Příkop (4), v němž naznačeno obloučkem místo sklepu. Brána (5) do nádvoří (6), za nímž palác (7) a parkány (8). Val rozšířený (9). (1″ = 30°, 1 mm. = 2·16 m. — Sev. v levo.)

Při vyřízení pozůstalosti otcovy přišlo ke mnohým ústrkům. Napřed naléhali na dědice věřitelé; jednomu z nich, Adamovi Bochaufovi z Polkenšteina, sousedu Chrudimskému, bratří ještě r. 1614 nezaplatili 48 kop 29 gr. m. za věci krámské, které ku pohřbu otce svého vzali. Sestra jejich domohla se dílu, který jí po mateři a bratřích zemřelých náležel, teprv po dlouhých soudech. Když pak zemřela, žádal lakotný Ehrenfrid na bratřích (r. 1616), aby mu kromě tohoto dílu ještě věno dali. A poněvadž otec Hedvičin, Bohuslav, pořízení neučiniv zemřel a tudíž se vyhledati nemohlo, co by jí spravedlivě náleželo, pomáhal si Ehrenfrid jinak. Našel v posledním rozkázání n. Bohuslava Záruby, bratra Václavova, že se má dáti každé dceři jeho 500 kop č. věna; 100 kop na řetěz zlatý, 150 kop na výpravu, 5 loží šatův ložních s povlaky a prostěradly, 24 mis cínových, dvé pouzder talířův cínových a tucet lžic stříbrných; chtěl tudíž, aby mu bratří tolikéž dali. Ale jak on, tak měli i jiní, kteří se s bratřími soudili, ustavičné nehody. Když totiž půhon některý vyhlášen býti měl, našlo se, že některý z pohnaných zemřel, a tu byl půhon zrušen; nebo tak bylo platno ve staročeském právě.

Smrt Ctiborova mnohého utiskovaného člověka tohoto násilníka sprostila. Tehdá si také oddechla Anna Marie Hatašova z Údimě, kterouž Ctibor o její svobodu připraviti chtěl. Čím více drobná šlechta v 16. věku vymírala aneb chudla, tím více ubývalo lidí politicky a i osobně svobodných a činěny potom na ty, kteříž jmění a moci nemajíce opříti se nemohli, veliké nátisky. Dobře to pocítila dotčená paní. Václav nejstarší, otec Ctiborův, vdal Annu Marii z Údimě, kteráž při jeho manželce za pannu byla, za Víta Hataše z Letošic, „člověka poctivého svobodného,“ který držel rychtu v Bratronově. Chudá, ač urozená dívka nebyla by se dočkala bohatšího ženicha a také byla s mužem svým, jenž z nějaké rodiny svobodnické pocházel, dobře spokojena, neb skrovný sice statek po něm zdědivši, mohla se přece psáti

„seděním na rychtě Bratronově.“ Věcně poddána byla rychta pánům Žumberským, ale paní její jsouc svobodná, osobou svou slušela jen pod úřady královské. Ctibor míchaje však věcné s osobním, náležitého od nenáležitého rozeznati nedovedl; říkal, že Anna Marie „sobě vzala chlapa, poddaného mého, a tak jest taky chlapkyně má.“ Ale z toho nářku chlapství bylo mu odpovídati před soudem zemským. Když potom Anna Marie rychtu prodala (r. 1616 Václavovi Zárubovi) proto, aby se pozdějších nátiskův vystříhala, uvázal se Ctibor ve všechen nábytek a dobytek, kterýž si při prodeji vymínila, a činil jí překážku ve vyzdvižení těchto věcí. Soud komorní Annu, která potom na Novém Městě Pražském bydlela, dobře opatřil, tak že zase ke svému přišla.[1])

Aby poznány byly příčiny výtržností, pokládáme tuto ještě některé příběhy:

Petr z Habří prosil rychtáře ve vsi Vrbičanech, aby obeslal sousedy i Kaleba, člověka Prokopa Kunše z Lukovec, což rychtář učinil. I mluvil Petr ke člověku Kunšovu: „Kdys ty viděl, že se jest má žena oddávala s pacholkem?“ A on pověděl: „Že sem toho nemluvil.“ Petr: „Rovně, jakos toho o mně nemluvil, že sem své cti v Uhřích nechal.“ Řekl člověk: „Nemluvil sem, pane Petře, nic o tobě, než coť sem mluvil, mluvilť sem vůči, jakožs ty o mně mluvil, že sem zloděj a kat a toho na mne neprovedeš.“ Řekl ještě více: „Že s sebe chci to svésti a někomu ústa zavázati, by i můj pán o mne státi nechtěl.“ Tu řekl Petr: „Co mi hrozíš?“ A on ještě pověděl, že „nehrozím, než že chci někomu ústa zavázati, leč by pán můj o mne nechtěl státi.“ Tu vstav Petr, vykřikl: „Nešlechetný kate a zloději, proto že máš kord?“ I vzal kámen nevelký za dvou grošův zvící a hodil se ho. V tom dobyl člověk tesáku a pacholek Petrův vyskočil i vzal veliký kámen a udeřil ho v hlavu, až se zatočil. Tu utekl člověk domů a obrátiv se za vraty, mluvil k Petrovi: „Na to-lis mě kázal vyvolati, aby mě mordoval a bil, nešlechetný zrádce, ještos své cti nechal v Uhřích.“ Petr odpověděl: „V hrdlo lžeš,“ a člověk na to řekl: „Kéžs se nebožtíkovi Vítovi vyvedl z toho, Vaňkovému otci!“ Z toho se Petr rozhněval, běžel pro zbroj s pacholkem a vzav oštíp a sekeru, šel ke dvoru toho člověka humny a pacholek nesa meč a tesák šel k němu vésskými vraty, i šli přes dvůr oba dva, ale když je sousedé prosili, odešli zase domů. (R. 1511—3 G. k. s. J. 7.)

Vaněk, šenkýř paní Kateřiny z Malé Strany, takto svědčil: „Stalo se tak letos (1536), když byl pan Jindřich Sendražský u nás na víně, a když sem přišel s vínem k stolu, tehdy pan Jindřich chtěl, aby mu paní Kateřina dala jísti. A ona mu řekla: A ty mi za první nic nedal! A on jí počal láti a ona řekla, že má mátě tak dobrá, jako vaše, nehanějíc, a on jí přece lál a že lže a vzav kalamář chtěl psáti, že mu lží dávala, osvědčoval sobě. A ona mu vytrhla kalamář: Nemáš zde nic psáti, chceš-li psáti, zjednej sobě kalamář. A on lál a sáhl na ni, i dala mu pohubek, když jí tak lál, až drobet krvavil. Tehdy on vzav šavli i s pošvou a dal jí vrch hlavy, až padla na lavici u stolu a dobyv té šavle, měřil ji k břichu a ona chtíc šavle odstrčiti, i okrvavěla sě, a mezi to vskočili pan Aleš a pan Arnošt Bořek i rozvedli je.“ (7 G. k. s. D. 15.)

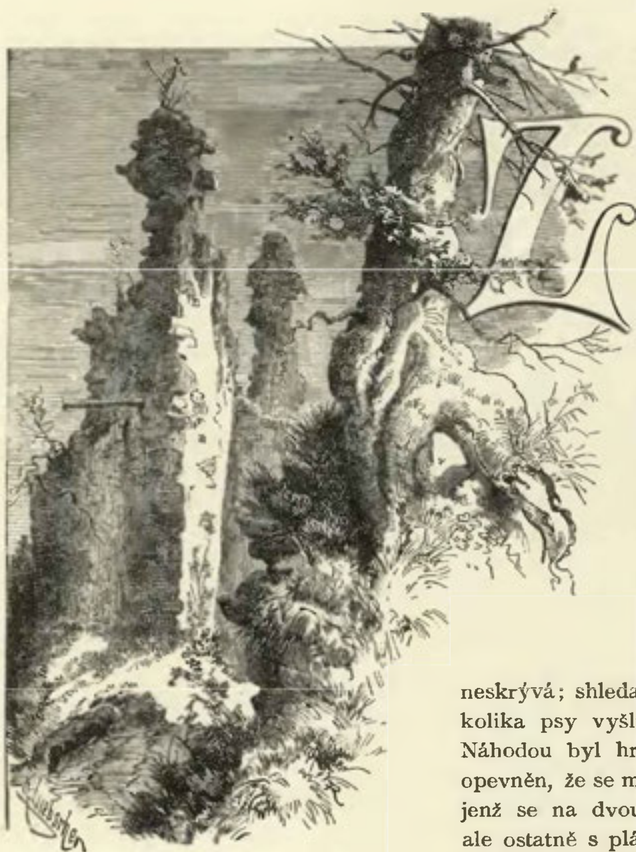
---

[1]) Z register soudu kom. (20 F. str. A. 13; 33 F. str. K. 3, L. 12, M. 11; 44 F. str. D. 7—10, O. 17—19, S. 6; 46 F. str. 93) a DZm. 49.

Znak zazděný na kostele Žumberském.

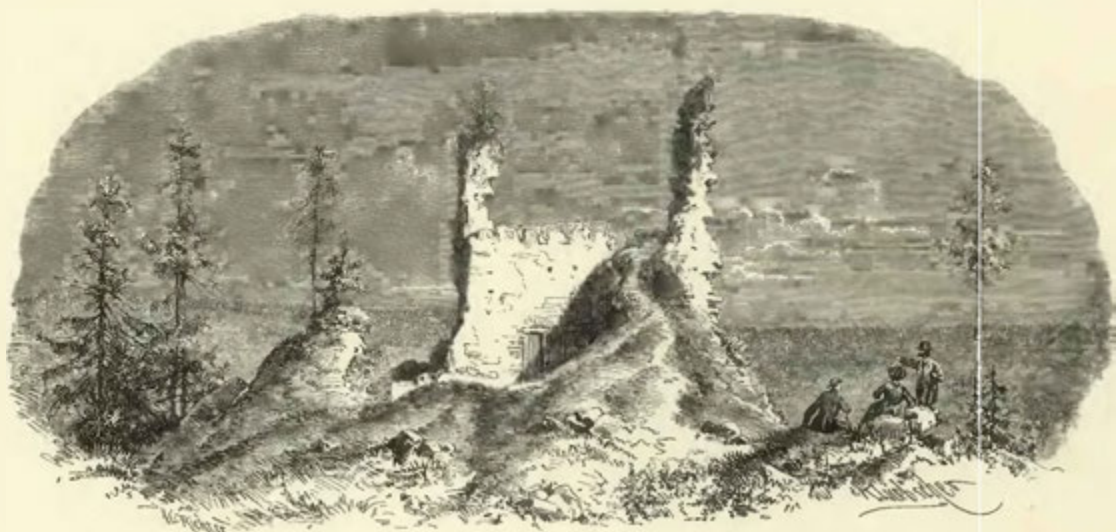
Rabšteinek Hrad.

Zříceniny Rabšteinka nacházejí se na lesnatých výšinách, které se od městečka Seči k hranicím moravským táhnou, půl hodiny daleko od Slatiňan a hned při dvoře poplužném, také Rabštein neb Rabšteinek řečeném. Ačkoliv byla krajina zdejší vždycky lesnatá, přece bývalo zde na onen čas mnohem veseleji, nežli nyní. Hustý les, jímž kopec čas od času obrůstá, nesměl tu tehdá býti, poněvadž by byl bránil vyhlídce a střelcům nepřátelským poskytoval vítanou příležitost, aby se mohli za stromy skrývati. Okolo kopce hradského však bývaly zde, jakož i okolo jiných hradův o samotě ležících, lesy temné a rozsáhlé, v nichž se mohl škůdce úskočný snadno skrývati. Avšak opatrnost předkův byla větší, nežli bývá za naší doby. Nikdy neotevřeli bránu, dokud se nepřesvědčili vyhlídáním skrze skuliny aneb z hradeb, jestli se ve příkopech nějaký škůdce neskrývá; shledavše pak, že se báti nemusejí, nad to ještě s několika psy vyšli a vyjeli před bránu a prohledali blízké lesy. Náhodou byl hrad na té straně, kdež byly lesy, tak dobře opevněn, že se mu škoditi nemohlo, stoje na skalnatém výběžku, jenž se na dvou stranách k hlubokému údolí příkře skláněl, ale ostatně s planí, na níž posud dvorec stojí, souvisel.

Hrad měl podobu čtverhranu a byl tam, kde toho potřeba byla, valem a příkopem odloučen. V dolní ohradě bylo stěsnáno kolik stavení hospodářských a čeledních, poněvadž v horním hradě i pro pána jen skrovné místo bylo. Stodol, obilnic a takových staveb tu nebylo, poněvadž bylo to vše v blízkém dvorci; avšak musily tu býti špižírny, zásobárny, sklepy a zvláště konírny, poněvadž se nikdo do horního hradu s koněm nedostal. Tento byl postaven, jak již řečeno, k obydlí pána samého; bylo to pravé havraní hnízdo (Rabenstein), jež bylo položeno na skalisku prostoru nevelikého. Chtěl-li zakladatel výhodné položení toto využitkovati, nesměl se na to utrhovati, že jest zde malé místo, nýbrž stavěti do výšky co mohl; stavení zdejší bylo tudíž rázu věžovatého a nesnadno přístupné. Dříve snad se tam přicházelo po schodech aneb z nějakého dolního stavení po mostě dřevěném, nyní se vstoupá k němu po strmých stezkách. To, co ze hradu zbylo, totiž dvě vysoké zdi, nikterak nepostačí k poznání toho, jak stavení hlavní dříve rozděleno a upraveno bylo. Pod stavením byl sklep, z něhož se šlo brankou do parkánu mezi hradem a zevnějším zavřením, kteréž dolní ohradu i hrad dohromady zavíralo.

Původní název český Rabštein ukazuje k staršímu německému názvu „Rabenstein“ a trvá do polovice 15. století; odtud obyčejnější jest název Rabšteinek, který se také dosud udržel. Podlé pozdějších pamětí držel hrad ten ku konci 14. století *Jan z Orle* a z *Rabšteina*, který zemřel na počátku 15. století.

Rabšteinek.

Nástupce jeho *Jetřich* z *Orle* byl r. 1404, 12. října rukojmí za Ješíka z Popovce, když se zapisoval k příměří s panem Oldřichem z Hradce. Shledáváme v něm Jetřicha ze Žestok, o němž níže řeč bude.

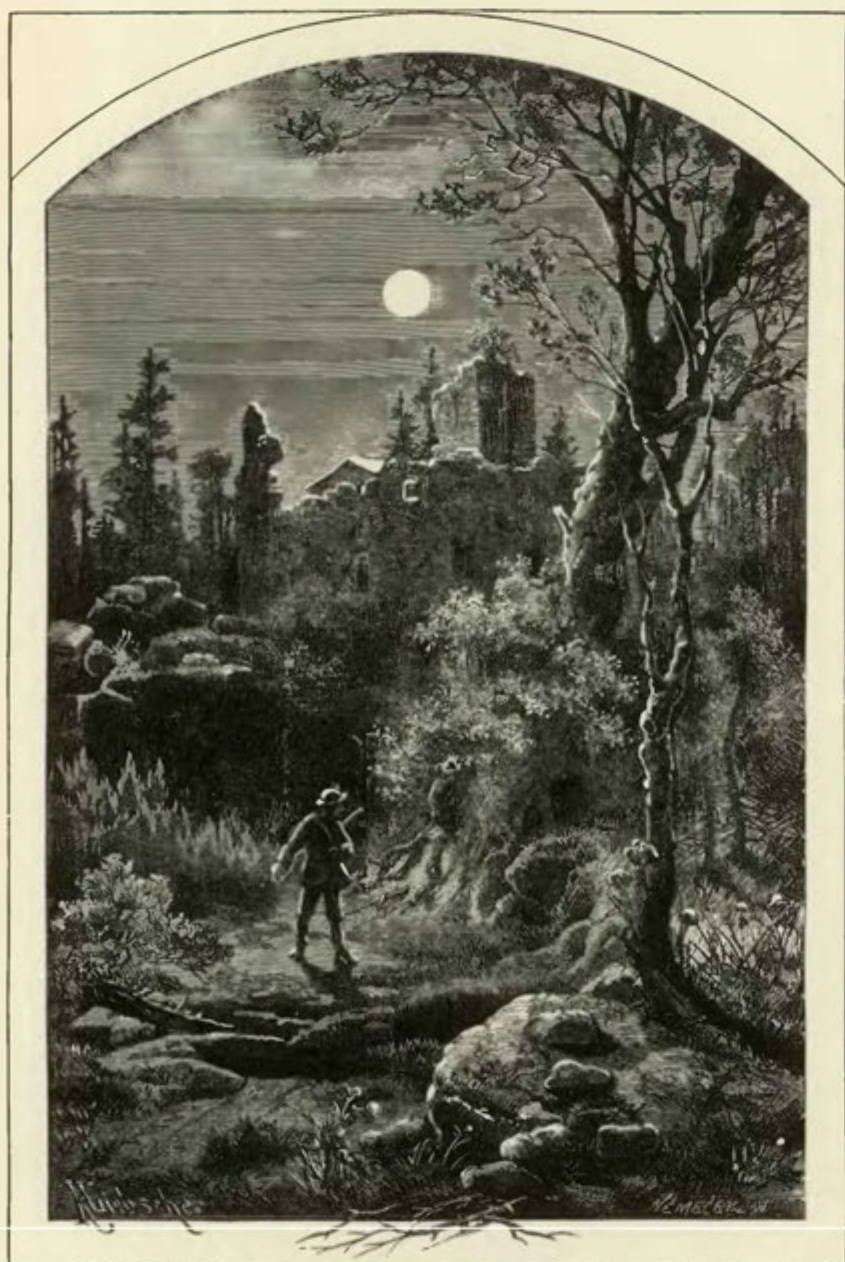
Nějaká spravedlnost na Rabšteině provolána jest r. 1405 v Chrudimi a v Mýtě jako královská odúmrť po Janovi z Orle a jeho dědicích. Odúmrť tu si vyprosil na králi *Slavibor* řečený Vrš. Buď že ten od výprosy ustoupil, aneb pro nedovedení práva stalo se, že opět hrad provolán a darován *Matěji Holci* z *Nemošic*. Tomu odpíral Vítek z Tuněchod nejen za sebe, než i za sirotky někdy Mikulášovy z Orle, též Pavel, farář v Žestokách, jménem Jetřichovým z Žestok a Jana Pyska odtudž, nic však odporem svým nedokázali. Právo královo podržel arci Holec, ale dědičné právo zůstalo při vladykách z Orle, kteří spoludržitele penězi splatili. Ještě v husitských válkách seděl tu *Aleš* z *Orle* a ten prodal hrad Rabštein, dvůr poplužný, dvory kmecí, v Sobětušicích dvůr poplužný a dvůr kmecí, ve Lhotě dvory kmecí, Týnce vsi polovici *Hertvíkovi* z *Ostružna*, jenž se již r. 1430 „seděním na Rabšteinku" nazývá. Poněvadž však tehdá práva zemská před se nešla a dsky zemské otevřeny nebyly, stalo se písemné odevzdání zboží toho teprve r. 1437; ale tehdá již buď nebyl Hertvík živ, buď zboží nedržel, pročež vloženo *Vilémovi* z *Ostružna* dědici jeho za 500 kop gr.

Vilém z Rabšteinku, jak se obyčejně jmenoval, připomíná se mezi pány a vladykami kraje Chrudimského, kteří se r. 1440 na sjezdu Čáslavském k lantfridu čtyř spojených krajův zapsali. Držel také Ostružno a Spačice a prodal zboží Rabšteinské, totiž: „hrad Rabštýnek" s dvěma dvory poplužnými tu před hradem a v Sobětuších, v Týnci a ve Lhotě 12 kop platu ročního *Vaňkovi* z *Vlkova* za 510 kop. Trh ten se zajisté stal před r. 1446, ale ve dsky zemské z neznámých nám příčin vložen teprv r. 1450, 5. prosince. Bylť asi prodávající a kupující přátelé, a prodávajíce na hamfešty či pouhé listy spečetěné, o vklad ve dsky nestáli. [1]) Řečený Vaněk měl manželku Machnu, dceru Mikuláše souseda Chrudimského, a přívržencem jsa Jiříkovým z Poděbrad, byl r. 1448 v jeho vojště při dobytí Prahy. Několik let potom o Rabšteinek vedena tuhá pře.

Jan Těchlevec, jenž byl po bratru svém Mikuláši Pyskovi (zemřel po r. 1436) dvůr v Žestocích dobře vystavěný zdědil, měl nějaká práva k Rabšteinku bezpochyby po oněch osobách, o nichž jsme mluvili k r. 1405. Když se po nastoupení krále Ladislava odúmrti po Čechách vyhledaly, vzpomenuto jest také Těchlevce tehdá arci již mrtvého a hrad Rabšteinek s vesnicemi a tvrz v Žestokách v Chrudimi jsou provolány (1454). Odúmrtí si vyprosili *Petr Kdulinec* z *Ostromíře* a *Vilém ze Dřela* (z rodu vladyk z Orle), oba prosluli válečníci svého věku, zvláště onen, jenž byl mimo válečnictví i pro zběhlost v politických věcech na slovo bráván. Ti oba nechtíce právo královo dále pronásledovati, postoupili práv svých r. 1456 *Soběslavovi* z *Miletínka*, a to právě, když nejvíce odpírali u soudu dvorského Vácslav z Května (totožný

---

[1]) Heber's Burgen IV. 199, Pam. arch. I. 315, arch. č. III. 547, VI. 452, rel. tab. II. 170, 219, DD. 15, 274.

Hrad Rabšteinek.

s Vácslavem z Vlkova?) a Hertvík z Ostružna. Soběslav nedovedl nic na zboží Rabšteinském, kteréž úředníky dvorskými přiřčeno odpírajícím; podržel však přece výprosu na Žestocích, Tisově a Vlčnově.[1])

Ku konci 15. věku držel Rabšteinek *Sigmund Šárovec ze Šárova* (asi r. 1484), kterému náležely také Slatiňany. Manželkou jeho byla Anna z Nestajova a z Chuchle. R. 1508 připomíná se *Jiřík z Kunčího* jako pán na Rabšteinku, avšak pravdě se podobá, že jej držel toliko poručenstvím na čas. Neb seděl r. 1510 na Rabšteinku *Zdeněk ze Šárova* (syn Sigmundův), rozděliv se o zboží otcovská s bratrem svým Vácslavem starším, jenž dostal Slatiňany na díl.

Na obou bratřích spatřujeme pravý obraz doby Jagajlovské, kdež se silněji než před tím objevovalo zneuznávání zřízení a práva zemského. Naskytovaly se tu naposled úkazy takové, že jediný člověk směl odpovídati celé zemi. Zdenkův bratr Vácslav prodělal od pychu k výtržnosti, od výtržnosti k odboji všechny zločiny, kteréž kárány právem zemským, a jest jediné s podivením, že bratra svého mladšího Zdenka s sebou nestrhl. S výtržnostmi začal Zdeněk nemaje ještě plných let. R. 1523 přišli lidé jeho z Nabočan a Libanic zbrojně do vsi Libanic, kdež bydlel Jiřík služebník Pavla Choltického z Újezda, tu jej jali, zbili a zranili. Poněvadž se věc stala z návodu Zdenkova a on kromě toho nějakou věc jinou proti zřízení zemskému předsevzal, učinil mu Pavel, jsa hejtmanem krajským, psaní a napomínal jej po spůsobu tehdejším mírně a otcovsky. Ale z toho, že Zdeněk ani na poselství ústní odpovědi nedával, mohlo se seznati, že mírnost nepovede k dobrým koncům. Na vznesení Pavlovo obeslal kníže Karel jakožto hejtman zemský Zdenka před sebe a když nestál, přinucen jest ku právu a spravedlnosti právem stanným. V Libanicích bydlel tehdá Matouš z Habrova z rodiny Chrudimské, tudíž člověk svobodný a tehdá pánům Kostkům sloužící. Vácslav jej chtěl uvésti v poddanost a Zdeněk mu v tom věrně pomáhal. Lidé Zdenkovi javše Matouše, dodali jej na Slatiňany do vězení a tu připraven jest Vácslavem k tomu, že Vácslavovi člověčenství slíbil. Ale na vznesení Kostkův obeslal kníže Karel Vácslava (1524) a nalezl s radami svými, že jest Matouš člověk svobodný a jedině králi poddaný.

Nějaký rok potom měl Vácslav při před králem s Vojtěchem z Pernšteina a prohrav ji nejen od práva a nálezu odstoupil, nýbrž se i Vojtěchovi za nepřítele postavil. Odpovídal kromě toho pánům a vladykám a toulaje se po zemi, obyčejně u lidí robotných, povahou sobě podobných, se skrýval. Na jaře roku 1530 přinesl Matěj kovář ze Zbraslavic list odpovídací od Vácslava Janovi Špetlovi z Prudic, ale hned potom vyšel rozkaz od hejtmanův zemských k pánu do Zbraslavic, aby se člověkem tím, jenž odpovědníka a zhoubce zemského přechovával, ujistil a jej před hejtmany postavil. Po několika měsících byl Vácslav ve východních Čechách stíhán tak, že tu neobstál. Odebral se do Sas, ale tu lapen jest od Jiříka knížete Saského a dán do vězení. Přátelé jeho a jemu podobní, Vilém z Veselice, Jan z Lukavce, Sigmund Anděl z Ronovce, Zdeněk ze Šárova a Jindřich z Veselice učinili psaní ke knížeti, přimlouvajíce se za Vácslava po svém spůsobu. Řeč ve psaní byla tuším odpovědná, neb na vznesení knížete obesláni jsou všichni přímluvčí před hejtmany zemské, aby se spravili a pokázali, jak takové psaní proti zřízení zemskému učiniti mohli. Věc tato vyřízena ještě smlouvou, ale pozdější výstupky připravily Vácslava konečně o hrdlo. Nařekl soudce zemské a byv potom zavázán pod poctivostí, aby stál před králem Ferdinandem a pány moravskými a slezskými, tak neučinil čili nedostál (1537). I odsouzen jest na tom soudě cti a byv potom jat na Lorci u Kutné Hory (1538), dodán jest na hrad Pražský. Tu napřed zmučen jest při úřadě purkrabském, aby pravdu vyznal, a potom sťat na Pohořelci. Zdali se tu osvědčilo přísloví: „Pravda hlavu zbíjí," jak soudí Dačický, já lepších pamětí po ruce nemaje, při své váze zanechávám.[2])

Zdeněk držel také dům v Chrudimi a Čejkovice; ale tyto prodal obci Chrudimské, která mu je ještě r. 1530 splácela. Zdeněk postoupil polovici zboží svého Rabšteinského manželce své, zůstaviv si toliko jeden dvůr poplužný a dvory kmecí v Rabšteinku a polovici podací v Pouchobradech, kteréž roku 1538 prodal obci Chrudimské. Druhou a to větší část zboží Rabšteinského dědily a držely po matce své panny *Dorota* a *Kateřina ze Šárova*. Zdeněk prodal díl svůj r. 1538, 25. září *obci města Chrudimě* za 1500 kop. Sestry Dorota a Kateřina následovaly potom příkladu otce svého a prodaly roku 1540, 27. února hrad Rabšteinek s dvorem, vsi Týnec, Sobětuchy, Lipín, Lhotu, Kochanovice, polovici podací v Pouchobradech též Chrudimským za 1605 kop.

Jen 7 let obec podržela zboží Rabšteinské. Nešťastné události r. 1546 a 1547 strhly i Chrudimské do svého záhubného víru; po bitvě Mühlberské strestáni jsou nejen na svobodách, ale i na statcích. Musili z pokuty králi Ferdinandovi následující dědiny sstoupiti: Zámek Rabšteinek s dvorem poplužným v plat vysazeným, Slatiňany tvrz, dvůr popl. a ves, v Čekovicích dvůr kmecí, v Chrbokově dvůr kmecí, Týnec ves celou, v Sobětuších, Lipině, Lhotě c. t. m., Kochanovice ves celou, Mnětice tvrz pustou s dvorem

[1]) DD. 16, 335; arch. č. III. 555. [2]) Skrovné zprávy mají Reg. 2. F. k. s. A. 7 a 11, 5 F. hejtm. II. B. 11 a 19, Pam. arch. VIII. 330, Dačický I. 69, 70.

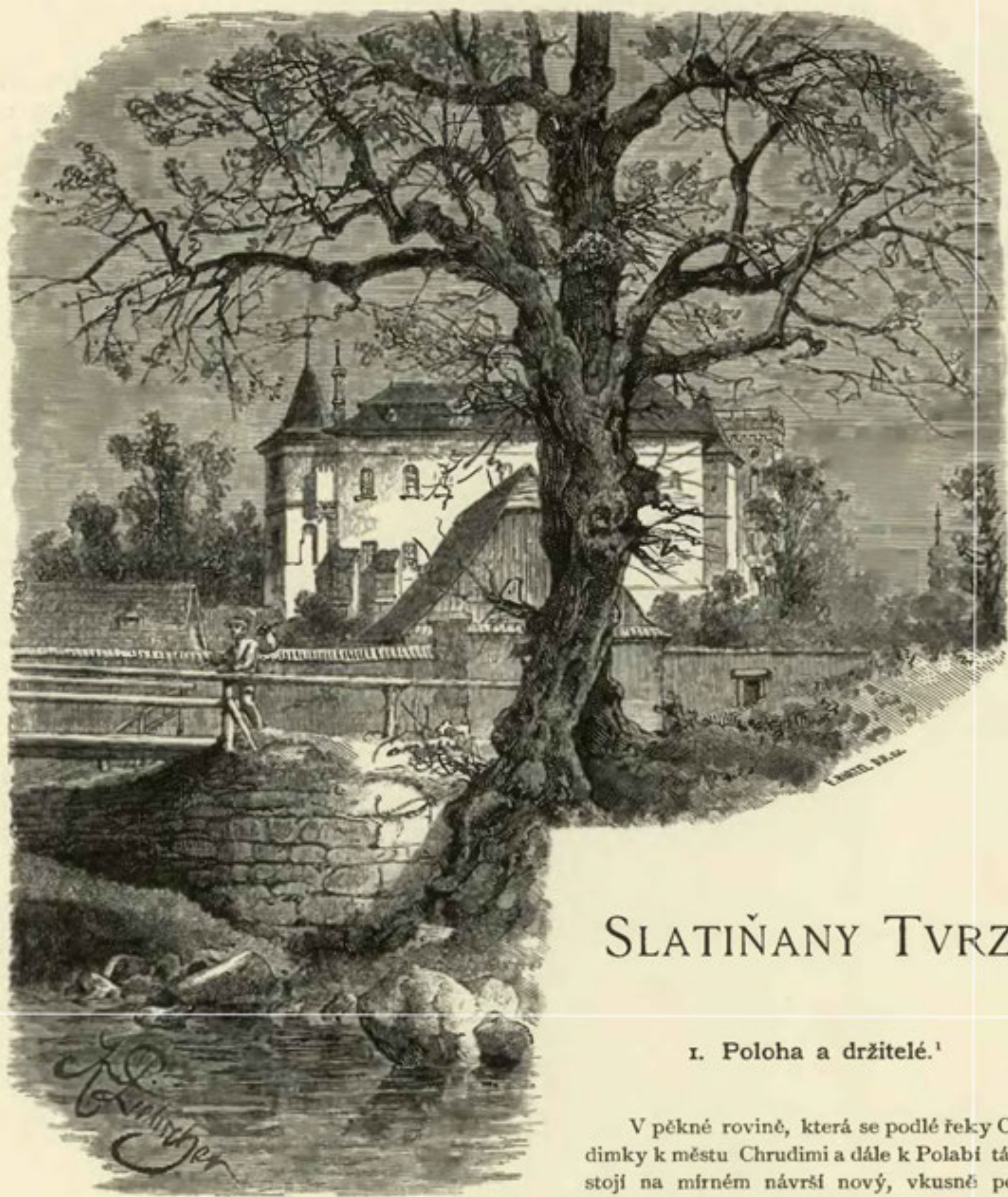
a vsí, Škrovad dvůr popl. se sadem, v Tuněchodech tvrz, dvůr popl. ves, Štětín dvůr popl., Srdov dvůr poplužný, Krchleby tvrz, dvůr a ves, ves Synčany, dvory a vsi Trpišov a Srnojedy, vsi Habřinku, Pohled, Rozhovice, Ostřešany, Lipec, Topoly, dvory km. v Dřenicích a Ivanovicích. [1]) V držení komory královské dědictví ta dlouho nezůstala, neb král Ferdinand prodal ještě téhož roku 19. listopadu Boharyni a Přín tvrze někdy Hradeckých, Rabšteinek zámek a tvrz Slatiňany od města Chrudimě, od Tábora Domašín, Louňovice městečka s příslušenstvím, od Jaroměře vsi Brod, Slotov, Sviništany, Heřmanice, Krabčice, Vyhnanice, Prorub, od Dvoru Králové Libotov, Kocléřov, Bukovinu a Sboží *Janovi z Pernšteina* a na *Helfenšteině*, kterýžto tuším zboží ta z výdělku koupil, aby je mohl v malém rozprodávati; neb žádného z nich nepodržev, všechna prodal. Tak prodal smlouvou roku 1547 dne 9. prosince učiněnou *Heřmanovi Lhotskému ze Zásmuk*: zámek Rabšteinek, tvrz a ves Slatiňany s podacím, Škrovad, Trpišov, Kochanovice, Týnec, Lipinu, Lhotu vsi celé, v Sobětuších c. t. m., Čejkovice ves s 1 člověkem, Pohled ves s 2 člověky a dvůr u zámku Rabšteinka se vším příslušenstvím za 3000 kop gr. č. [2]) V listině této jakož i v následující pořád se klade zámek v čelo panství, z čehož viděti jest, že nejen byl hlavou panství, nýbrž ještě obydlen.

Heřman Lhotský, který byl r. 1549 a 1551 též hejtmanem kraje Chrudimského a r. 1553 radou soudu komorního a dvorského, postoupil r. 1549 vsi Pohledu Burjanovi z Pouchobrad. S manželkou svou paní Barborou z Ronovce splodil syna *Ctibora* a dceru Markétu. Kšaftem r. 1554 zřízeným zůstavil dceři své 250 kop věna mimo výpravu, synovi pak panství své Rabšteinské, přikázav mu při tom, „aby peněz sirotčích ani zádušních sobě neosoboval a jich neutrácel, a lidem sobě poddaným křivdy nečinil.“ Po smrti Heřmanově postoupila vdova a mocná otcovská poručnice dětí svých Barbora Lhotská z Ronovce panství v dluhu 5750 kop gr. č. *Jindřichovi Fráňkovi z Liběchova* a na Stráži, kterouž smlouvu Ctibor Lhotský došed let svých r. 1555 vkladem tolikéž obnovil a schválil. Ješto Fráněk nedlouho potom zemřel († 1560), spravovala panství pozůstalá vdova jeho paní Aléna z Hodkova, jakožto mocná poručnice synů svých *Václava* a *Jana*, kteříž později rozdělili se o statek otcovský tak, že Václav vzal na díl svůj Rabšteinek a Slatiňany, Jan pak statek Strážský. Václav zadluživ se bezpochyby, postoupil r. 1575, 21. října tvrze Slatiňan se zámkem Rabšteinkem v 9750 kopách *Bohuslavovi Mazancovi z Frymburka*, nejvyššímu písaři království Českého.

Bohuslav Mazanec byl bohatý měštěnín Pražský a obdržev roku 1556 od krále Ferdinanda list erbovní a potom i r. 1557 list vladycký a erb polepšený, jakož i to, aby se psáti mohl z *Frymburka*, přijat byl na sněmu roku 1561 dne 2. října drženém do stavu vladyckého. Mimo Slatiňany koupil též Mimoň roku 1578. S první manželkou svou Dorotou Hyršpergarovnou z Kynygsheinu splodil syna Jana a dceru Markétu, s druhou manželkou Annou Škopkovnou z Otradovic čtvero synův, z nichž zůstal však při živobytí toliko syn Karel. O zvelebení panství svého byl velmi pečliv, při čemž však téměř neustále měl rozepře a hádky s obcí Chrudimskou strany lesu „Hory králové.“ Tvrz Slatiňanskou skrovnou počal přestavovati. K tomu jej měl nejen skrovný objem té tvrze, ale i to, že byl Rabšteinek již hrubě porouchán a že místo opravy naň potřebné chtěl míti nové sídlo přání tehdejšího věku přiměřené. Nežli však práce ta pokročila, zemřel Bohuslav r. 1589 dne 10. ledna v domě svém na Novém Městě Pražském. Byl tuším poslední, který na Rabšteinku bydleti mohl; vedlé jisté zprávy v archivu Chrudimském zachované byl hrad již r. 1585 naskrze spustlý, podobně se i r. 1595, 27. října v trhové smlouvě o panství Slatiňanské připomíná co „zámek pustý Rabšteinek.“ Dvůr, který byl pod hradem, již r. 1547 byl chatrný.

[1]) DZ. 8, F. 16, Pam. arch. X. 453. Mimo to postoupili vsi zápisných Vesce, Kočí, Vlčnova, rybníkův Rohlika a Okrouhlika, vrchův Kostnice a Pomberka, lesa řeč. Hora a Labe s ostrovy. [2]) DZ. 8, M. 18, 47, F. 8, Pam. X. 465—466.

Slatiňany Tvrz.

1. Poloha a držitelé.[1]

V pěkné rovině, která se podlé řeky Chrudimky k městu Chrudimi a dále k Polabí táhne, stojí na mírném návrší nový, vkusně postavený zámek Slatiňanský. Skládaje se z hlavního stavení a dvou křídel postranných, upraven jest tak, že se může vším právem nazývati sídlem knížecím, a poněvadž tu jest při zámku rozsáhlý pěkný park, patří k nejkrásnějším sídlům v Čechách. Ale jindy tomu tak nebylo. Napřed tu bývala (ve 14. stol.) na místě nynějšího zámku prostá tvrz, kteroužto držitelé její v 16. století v zámek rozšířili; ale ačkoliv toto ve vlaském slohu postavené obydlí mnohem prostrannější bylo, nežli stará tvrz, nevyhovělo přece potřebám novověkým a sdílelo osud tak mnohých jiných zámkův. Příčina toho jest totiž na snadě. Dřevní držitelé přestali na mále, poněvadž více míti nemohli, nynější šlechta však, majíc panství z desatero, dvacatero i třicatero bývalých statečkův skoupené a svedené, také pansky a desetkráte lépe než předkové její žíti může.

Nejstarší nám známý držitel Slatiňan *František* odtudž připomíná se v pamětech r. 1294—1297. *Zbyněk*, řečený *Othúje ze Slatiňan*, spolčil se r. 1371 s Janem Heníkem z Tuněchod, dav k tomu spolku celé zboží své, totiž Slatiňany tvrz se dvorem popližným, podacím kostelním a 20 dvory kmecími, ves Kochanovice a v Trpišově 13 dvorův kmecích. Podlé práva spolčovacího nebo hromaždnického spadla

[1]) Pomůcky: Heber's Burgen IV. 195 a Pam. arch. I. 313.

zboží obojí strany na ty, kteří byli společníky druhé přečkali. Když tudíž Zbyněk po r. 1386 zemřel, obdržel Jan Heník zboží jeho a držel nyní Slatiňany i Tuněchody. Následkem nějaké smlouvy neb dělení stalo se potom, že měl Slatiňany *Jan z Tuněchod* a Tuněchody s částí Slatiňan *Vítek z Tuněchod*. Vítek zapsal (1410) na dědictví svém 1200 kop *Vlachňovi z Dobrčic*, *Janovi z Tuněchod*, Mikšovi z Čankovic, Otíkovi z Kozojed a *Maršovi* řeč. *Desátek z Tuněchod* tak, aby se po smrti jeho ve zboží Tuněchodské uvázali. Jan pak čině pořízeni o statku svém (1411 v prosinci), zapsal také dluh (800 kop) na Slatiňanech Blehovi ze Stradova a Vavřinci ze Mnětic.

Zdá se, že zemřel Jan ještě před Vítkem; po něm zůstala sestra Běta, na ten čas jeptiška v Pražském klášteře sv. Františka, synové Jan jinak Heníček, Rafael, dcera Adlička a jiné dítky. Synové zemřeli záhy. Vítek zemřel r. 1414, a proto se Vlacheň a Otík, věřitelé a nápadníci po něm ve zboží jeho Tuněchodské a Slatiňanské uvázali. Nedlouho potom (1416) postoupila Běta spravedlnosti své dědičné po otci a bratřích *Prokopovi ze Mžan*, bratru svému tuším jednobřišnému, a tu nastalo rozdělení takové, že měl Vlacheň Slatiňany a Prokop Tuněchody.

Dotčený *Vlacheň ze Slatiňan* býval r. 1421—1429 svědkem mnohých jednání veřejných a soukromých a zapsal r. 1437 Slatiňany tvrz se dvorem, vsí, podacím a mlýny, vsi Kochanovice a Trpišov, díl Tuněchod se dvojím kaplanstvím tudíž *Hylbrantovi z Čankovic* a *Vítkovi z Talmberka*, ačkoliv dcery Otíkovy Dorota, Machna a Adlička z Kozojed také právo ke statku měly. Když pak Vlacheň r. 1445 zemřel, uvázal se Vítek, jsa již sám na živě, ve Slatiňany. Týž býval při mnohých jednáních této doby, jako na př. na sjezdu v Čáslavi (1440), při ztečení měst Pražských jednotou Poděbradskou (1448), také vytrhl roku 1450 do pole a když se svou jednotou u Mýta městečka ležel, poslal (31. května) list opovědný jednotě Strakonické.

Zemřel před r. 1454, zůstaviv syny *Matěje* a *Vítka* a dceru Ofku, jejichž poručníkem byl Sigmund Anděl z Ronovce. Se sirotky těmito seděl nyní na Slatiňanech také strýc jich *Diviš z Talmberka* (bratr Vítka staršího). Sigmund Anděl zastával sirotky r. 1454 při soudech o dědictví Slatiňanské. Aby se vyhnuli všem rozpakům, vyžádali si sirotci Vítkovi a Diviš (1454) na králi Ladislavovi práva odúmrtního po Janovi, Rafaelovi a jiných dětech Heníkových z Tuněchod aneb po komkoliv jiném na Slatiňanech a Tuněchodech.[1]) K tomu koupil Vítek r. 1455 od Alše z Bítovan právo jeho k platům jakýmsi ve Slatiňanech, kteréž držel po Blehovi ze Stradova. Nebyli však ještě páni z Talmberka samostatní držitelé Slatiňan, neb posud měla také *Adlička z Tuněchod*, sestra Heníčkova a dcera kdysi Heníkova, právo ke zboží, jakož i dcery Otíkovy. Ale r. 1457, 11. listopadu postoupila Adlička *Dorotě*, *Machně* a *Adličce* „sestrám svým strýčeným“ (nyní říkáme sestřenice; Otík měl tuším k manželství sestru Heníka staršího) tvrze Tuněchod s příslušenstvím a tvrze Slatiňan též s příslušenstvím a podacím.[2]) Jak se všechny ty poměry zapletené dále zavíjely neb rozplétaly, již nám není známo; určitě se ví, že páni z Talmberka Slatiňany podrželi. R. 1465 držel zboží Slatiňanské *Diviš z Talmberka*, maršálek králové Johanky, s bratrem svým *Hynkem* a sestrou paní *Annou* vdovou. Ježto byly již delší rozepře trvaly mezi držiteli statku Slatiňanského a obcí Chrudimskou, a to v příčině sekání dříví a lovení zvěře v lese „Hora králová“ řečeném, učiněna jest konečně r. 1465 smlouva a narovnání mezi oběma stranama, kteréž také král a králová schválili.

R. 1469 zastihla Slatiňany a celé tamní okolí záhuba veliká. Původem jednoty katolické přitáhl uherský král Matyáš toho roku v měsíci únoru k Chrudimi. Zdeněk ze Šternberka byl tam již dříve přitáhl a položil se ve Slatiňanech; spojiv se potom s králem Matyášem, vypálili předměstí Chrudimská, též sídla a vesnice okolní, a zejména také Slatiňany, Týnec i Pouchobrady, načež táhli k Městci. Spálivše i město toto a okolní vesnice, hnuli se k Ronovu, kdež lupičský jich pochod zastaven.

Paní *Anna z Talmberka* držela Slatiňany ještě roku 1476, kdež měla rozepři o zboží to s výše jmenovanými sestrami Machnou, Dorotou a Adličkou z Tuněchod. Ještě později si bratří *Vítek*, *Sigmund* a *Mikuláš z Poběžovic a z Tuněchod* práva k Slatiňanům pokládali a o to se na soudu zemském soudili se *Sigmundem Šárovcem z Šárova*, dědičným držitelem Slatiňan, ale při tu prohráli (1496).[3]) Sigmund řečený držel již r. 1484 sousední hrad Rabšteinek a též dům v Chrudimi, kdež z větší části se zdržoval, tak že od r. 1484—1508 v knihách Chrudimských jako svědek, smírce, kupující a p. v. zhusta se vyskytuje. S ním měla obec Chrudimská dlouholetou (1488—1493) při o piva vaření a vystavování.[4]) Nález v neprospěch Chrudimských vynešený co prejudikát sloužil potom za pravidlo a i za zákon ve všech přech obsahu podobného. Na Slatiňanech seděl ještě 1503 s bratrem svým A— (sic) nedílným.[5]) Splodil dva syny, *Václava* a *Zdeňka*, kteří se o statek otcovský r. 1510 tak podělili, že Václav vzal Slatiňany, Zdeněk pak Rabšteinek. Václav držel Slatiňany až do r. 1525, kdež toto své dědictví: tvrz a dvůr popl. v Slatiňanech, ves Trpišov, v Škrovadě dvory km. s podacím v Slatiňanech prodal za 2450 kop gr. č. *obci Chrudimské*.

[1]) Poněvadž se tu praví, že měli sirotci právo po otci i dědu, soudíme, že Vítek měl dceru Vlachňovu. [2]) Rel. tab. I. 440, 506, DD. 15 p. 358, 16 p. 337, 20 p. 45, 85, 123; 21 p. 85, 99, 134, arch. Třebon. [3]) Relig. tab. I. 208. [4]) O tom viz Palackého děje V. a. 340. [5]) DZ. 6, E. 20, arch. č. IV. 206, V. 577.

Další osudy Slatiňan pověděli jsme v dějinách hradu Rabšteinka. Slatiňany jsouce takořka částí panství Rabšteinského a majitele své s ním střídajíce, přešly konečně v držení *Bohuslava Mazance z Frymburka*, písaře menších desk zemských. Bohuslav, jenž rád stavěl a pohodlně bydlel, kázal tvrz zdejší na větším díle vybourati a potom k založení nových gruntův k jiné nové tvrzi objednal si mistra Oldřicha „paumistra JMC." Nežli však dílo to dokončil, roznemohl se tak zle, že již z lůžka nepovstal. Pořízením svým (1598 dne 3. ledna) učinil choť svou Alénu Škopkovnu z Bílých Otradovic poručnicí dětí nezletilých, přidada jí k radě některé přátely své; odkázal jí také dolejší dvůr Machačovský za věno její (1250 kop gr. č.) a konečně toto o dostavění tvrze Slatiňanské nařídil: „Tu aby manželka má s radou a pomocí svrchupsaných pánův jí k radě přidaných vedlé téhož projednání vystavěti dala, a pokudž budou postačovati, koňmi a klisnami mými, též i lidé poddaní moji, aby se k tomu kámen, vápno a jiné potřeby hotovily. Nebo na to dílo má již tam hotových peněz 300 kop míš. ona paní Aléna Mazancova manželka má nejmilejší v své moci. A tak bude moci vedlé téhož začátku těch kruntův udělaných roku tohoto nemálo toho dáti udělati a potom jiná léta, bude-li vůle pána Boha, bude moci dáti dodělati; nebo nemálo dříví a jiného již před rukama má." Bohuslav zemřel r. 1589 dne 10. ledna.[1])

Starší syn jeho Jan byl při smrti otcově na studiích a cestách za hranicemi. Navrátiv se do vlasti své shledal, že se Aléna za pana Licka vdala; uvázav se pak ve správu Slatiňan a Mimoně, některý čas nemohl se s Alénou srovnati o práva její, číně jí skrácení ve svršcích odkázaných a ve dvoru Machačovském. Smluveni pak skrze přátely své (1591, 3. června) tak, že jí dal Jan za všechnu její spravedlnost i dvůr dotčený 4500 kop. Ujav pak Slatiňany ke své ruce, prodal je roku 1594 *Janovi Sigmundovi Knoblochovi* a tento jich postoupil ihned (vkl. 1595) *Sigmundovi Karlíkovi* z *Nežetic* za 26.200 kop míš.

Sigmund Karlík prodav téhož roku statek svůj Libenský, přihlížel všemožně ku zvelebení statku Slatiňanského a zvýšení důchodu jeho, pročež založil r. 1597 nový mlýn pod tvrzí, pak vinici, vystavěl znova pivovar a sladovnu, dal dělati nové rybníky a rozšířil štěpnici a chmelnici, při čemž pak ovšem, nešetřiv vždy práv sousedských, časté hádky měl s obcí Chrudimskou. Takto zvelebené zboží zůstavil (1603) synům svým *Jiříkovi* a *Václavovi Šťastnému*, kteří je z počátku spolu drželi. R. 1612 dne 3. září rozdělili se však o dědictví otcovské tak, že Jiří vzal sobě Slatiňany, vyplativ bratru svému za díl otcovský i mateřský (po Dorotě z Harasova) 4000 kop, které mu z části manželka jeho Anna z Gerstorfu zapůjčila. Bylť Jiřík muž pro svou známost věcí politických a válečných tehdá na slovo braný; i nebyloť v oné důležité a bouřlivé době (od r. 1611—1620) ani jediného sněmu nebo jednání veřejného, v němž by nebyl míval platného účastenství. Také v povstání r. 1618 činně se účastnil a mnoho působil; r. 1618 přidán byl k osobám, které jednati měly s vyslanými stavů moravských do Prahy přišlými, r. 1619 jmenován komisařem k odhádání duchovních statkův katolických. Tehdá také manželce své Anně 7500 kop míš. věnoval na tvrzi Slatiňanech, zámku pustém Rabšteinku, vsích Slatiňanech, Škrovadech, Kochanovicích, Trpišově, Týnci, Lhotě, Lipině, Sobětuších atd., nemaje bezpochyby dostatečné víry ve šťastný výsledek povstání. Obávaje se po bitvě Bělohorské pokuty, utekl z vlasti své do Berlína a když se potom ve lhůtě mandátem knížete Karla z Lichtenšteina, místodržitele v Čechách, dne 4. května 1622 vyměřené nevrátil, odsouzen jest vedlé 18 pánův zběhlých in contumaciam hrdla, cti i statku (15. července). Zboží Slatiňanské, byvši hned zastaveno paní *Markétě* z *Talmberka* v 11666 fl. uh., prodáno r. 1623, 2. ledna (vkl. 25. února) *Lvovi Burjanovi Berkovi* z *Dubé* a na Rychemburce, nejv. sudímu markrabství Moravského, za 28165 kop míš.[2])
Ten svěřil hospodářskou správu statku Slatiňanského Ondřeji z Libenic, muži rozšafnému a správnému (1623—1637). Až do r. 1660 drženy Slatiňany k Rychemburku.

Ustavičnými průchody vojenskými i morem a jinými nehodami okolí na nejvýš bylo spuštěno. Tudíž nalezeno jest při spatření gruntův, předsevzatém za příčinou sbírek a berně od komisařů k tomu nařízených, na statku Slatiňanském a Žestockém roku 1628 29 sedlských gruntův pustých, roku 1630 již 40 poustek. V letech následujících (1639—1648) přišli několikráte Švédové k Chrudimi; poplenivše dříve celé okolí, vydrancovali i vypálili také tvrze a dvory v Mezilesicích, Slatiňanech, Týnci, Hrochově a Rosicích. Nehody tyto a neřesti byly snad i příčinou, že páni Berkové veliké dluhy na statky své zdělali. Na časté naléhání věřitelův a za příčinou vzniklých rozepří mezi nápadníky fideikomisu Berkovského nařídil císař Leopold jisté komisaře, aby s věřiteli těmi jednali, statek Slatiňanský prodali a sumy stržené k vyvazení dluhu Berkovského obrátili. Komisaři tito prodali tedy r. 1660 dne 13. dubna zboží Slatiňanské se vším příslušenstvím *Kunatovi Jaroslavovi* hraběti z *Bubna* a z *Litic* k ruce strýce a poručence jeho *Františka Adama*, který však, došed let právních r. 1669, prodal ihned statek tento *Adamovi Sigmundovi Puc-hartovi* z *Voděrad*.

---

[1]) Starý český nekrolog. [2]) DZ. 168, G. 19, 185, N. 11, 144, B. 21.

Pan Adam, který držel tehdá též Týnec Hrochův a byl již od roku 1660 hejtmanem kraje Chrudimského, obnovil a opravil velikým nákladem téměř docela spustlou tvrz Slatiňanskou,[1]) vystavěl znovu stavení hospodářská i přihlížel všemožně ku zvelebení toho statku. S manželkou svou Annou Barborou Knoblochovnou splodil syny *Ferd. Václava* a *Jaroslava Sigmunda* a dceru Annu Boženu, kteří při smrti otcově (r. 1671) ještě let svých neměli. Tudíž uvázala se máti jich jako poručnice ve Slatiňany a Týnec Hrochův, avšak také brzo potom zemřela, vznesši poručenství na Annu Boženu, vdanou Binagovou, jakožto z dítek nejstarší. Po odstoupení této mladé paní nařízen jest poručník kr. místodržícími, jenž oba statky toliko několik měsícův r. 1678 spravoval. T. r. ujal dědictví otcovské syn starší, ale zemřel také brzo (r. 1680), bratr pak jeho Jaroslav sešel smrtí již roku 1682, zdědiv díl bratra svého. Po Jaroslavovi zůstaly dítky *Frant. Adam* a Lidmila Anna a vdova Sidonie Františka ze Svojkova, kteráž Slatiňany jako poručnice až do r. 1696 spravovala. Avšak když se Františka tehdá ve druhém loži za pana Voračického vdala, vzato jí poručenství a uděleno svrchupsané Anně Boženě, tehdá již Cellerové a paní na Týnci.[2]) Po dvou letech ujal Frant. Adam Slatiňany, učiniv obvyklý slib věrnosti rodu císařskému; oženil se s Annou Marií Sporkovnou, ale zemřel na Slatiňanech již r. 1707.

Ve Slatiňany uvázala se vdova r. 1708, chtíc je k dobrému sirotkův pozůstalých spravovati; ježto byl však statek velice zadlužen, prodán r. 1710 dne 10. listopadu *Karlovi Josefovi Zumsandovi ze Sandberka* za 71500 fl. uh. Nový pán hospodařil dobře. Zřídil nový dvůr v Kochanovicích, postavil nová stavení hospodářská, avšak poddané své trýznil a robotami nelidsky obtěžoval. Pro takové s poddanými nakládání pohnán k soudu do Prahy a seděl po dlouhý čas ve věži Daliborce na hradě Pražském. Také s Chrudimskými se dal v ústrky a dávné pře o horu Královou; tu při ukončil r. 1729 bratr jeho *Jan Jindřich*, jenž byl Slatiňany po smrti bratrově († 1717) zdědil. Konečně prodány Slatiňany veřejnou licitací (1732, 22. září) *Jozefovi Františkovi* hraběti *ze Šenfelda* za 108.500 fl. rh. a spojeny s panstvím Nasevrckým.

2. Paměti o některých držitelích. Papírové války.

Na počátku 15. století, když malá šlechta na svých tvrzích ve starodávné prostotě a upřímnosti žila, přijel Petr z Bořic k Vlachňovi na Slatiňany a vložil naň před svými a jeho přátely prosbu svou s žádostí velikou a přátelskou, řka takto: „Ej, milý příteli, prosím tebe jako přítele svého zvláštního, jestliže by mě pán Bůh v té míře smrti neuchoval, abys po mé smrti toho jistého práva mého, tobě ode mne již dskami zemskými na mém vlastním a dědickém zboží jménem v Bořicích zapsaného, nižádnému jinému, než toliko Petrovi Skálovi z Nelechova, sestřenci mému vlastnímu, nikoli nepřepustil; neboť jest krev má a k němu všecka, má mysl a k tobě mimo všecky mé přátely jest nejpřichylnější; ale ty děkuje pánu Bohu všemohoucímu můžeš dobře bez toho lépe nežli on býti.“ Petr mu odevzdal zboží své k věrným rukám, jsa si tím bezpečen, že Vlacheň poručenství své správně vyplní a vykoná. A tak se potom stalo. Nebo kdyby nebyl Vlacheň tak učinil, zajisté by s ním nikdo nesedal a nekvasil, každý by jej byl za muže beze cti a víry pokládal.

Časy minuly; lidské náruživosti a žádosti byly takové jako dříve, toliko svou spůsobu měníce. Ve starších dobách slova hanlivá, důtky, zlehčení cti a víry mstěna na místě, později, když uhlazenost znenáhla vytiskala neskrocenou bujarost, bývalo o křivdy činěné mnohonásobné dopisování a domlouvání, nežli věc na soud vznesena, a obyčejně potom přátelsky (po staročesku) mířena. V sousedství Slatiňan na Stolanech seděl *Václav Ples Heřmanský ze Sloupna* rodu starého a erbu plechovnice, té těžké rukavice, kterouž páni na ruku brávali. Na den božího vstoupení r. 1582 Ples jeda skrze Slatiňany přijel k mostu, jehož šraňk byl zavřen a na zámek visutý zamčen, aby pánu s mýtem neodjeli. Tu Jan, jinak Honz, služebník Plesův skočiv dolů s vozu kočovského zámek visutý stloukl a tak se dopustil pychu (viz na str. 132). Pán Slatiňanský Bohuslav Mazanec poslal k Plesovi podlé zřízení zemského s cedulí řezanou (viz na str. 84), z vůle-li a poručení jeho týž Jan to jest učinil čili jest se pychu o své újmě dopustil; jestliže jest to z vůle a poručení páně učinil, aby Bohuslavovi pych sám od sebe napravil a pokutu deset kop zřízením zemským vyměřenou odeslal a dal; pakli jest se toho týž Honz sám o své újmě dopustil, aby se jím dostatečně ujistil a Bohuslavovi na něm pokuty 5 kop dopomohl, a jestliže by té pokuty neměl a Ples by ji za něj dáti nechtěl, tedy aby jej Bohuslavovi vydal. Ačkoliv žádáno světlé neukryté odpovědi, přece Ples při sobě uvažoval, že jest lepší pořekadlo: Prima regula juris: nega, a proto tomu, aby se pych s volí jeho státi měl, odepřel. Ale Bohuslav na té odpovědi nepřestávaje, pohnal Plesa k soudu zemskému a tu naň vedl a ukazoval, že se ten pych z jeho vůle stal. To byl začátek záští mezi oběma pány a příčina dlouhých soudův.

---

[1]) „Slatiňany, *praeclara omnino arx*, comendant eam, qui viderunt“, dí o ní Balbín. [2]) DZ. 115, C. 1, 116, B. 14 a F. 24, 117, K. 16.

Vinu toho záští, kteréž bylo mezi pány Slatiňanským a Stolanským, nesmíme uvalovati na Plesa samého. Bylť sice Bohuslav pán vzdělaný a zejména práv starých znalý, jenž si dal skrze Jakuba Jordána písaře Konířského na Novém Městě Pražském v domě svém tudíž veliký počet nálezův soudních z nějakých knih opsati, ale podlé spůsobu tehdejšího věku byl velice bujný jak v řečech tak i ve skutcích. Roku 1580 o suchých dnech letničných slyšen jest s Adamem Budovcem z Budova na soudu zemském, protože se Adamovy cti v něčem byl dotýkal. Po nálezu následovalo obyčejné „opatření na poctivosti," t. j. výrok soudu, že slova Bohuslavova cti Adamově na újmu býti nemají. O tom pak dopsal Bohuslav Janovi Albusovi Pardubskému, faráři Slatiňanskému, „že jsou jeho Adama JJ. M. pp. soudcové zemští na poctivosti tak opatřiti ráčili, jako když psu ocas utnou a z kuchyně vyženou." Když se Adam o tom dověděl, pohnal Albusa do soudu zemského, aby list ten položil a pokuty za nepoložení toho listu pokládal sobě velikou sumu, totiž 9000 kop.

Ples měl na Mazance spadeno, neb po dvě léta s ním meškání rozličné měl. Když měl o vánocích r. 1584 na Stolanech několik přátel a známých při sobě a zmínka učiněna byla o Bohuslavovi, ulehčil

Slatiňany.

hněvu svému takto: „Páni, co k tomu díte? Já sobě toho Mazance ještě zjednám, že mi ho císař dá, a jakž můj bude, dám ho hned oběsiti jako jiného lotra." Jako úředník zemský jezdíval Ples do Prahy; když pak byl držen roku 1586 soud Jeronymský, mluvil při dskách zemských neváżně o Bohuslavovi, řka: „Ten nedověšený. Ano dne 21. října, když u pána z Hradce v domě jeho (nyní Thunovském) někteří nejv. úředníci byli, mluvil o Bohuslavovi, že se ‚nechová podlé povinnosti své a že je lehkomyslný bídný člověk‘." Konečně Ples, meškaje t. r. dne 18. listopadu ve světnici, kdež úředníci desk zemských sedali, mluvil o Bohuslavovi, nazývaje jej toliko Mazancem; když pak úředníci jej napomínali, že jest pan Bohuslav písařem menších desk, odpověděl: „Já jemu toho tytule nedám, leč mu kat prve oči vyloupí." Pro tyto řeči posýláno mezi nimi asi 7 řezaných cedulí, tolikéž odpovědí, a bylo z toho 7 půhonů k soudu zemskému Bohuslav mrzel se nejvíce pro poslední slova, poněvadž „jen zločincům kat oči loupá."

Za onoho času míval Ples častá meškání před soudem zemským. Žaloval naň Jan ze Vchynic na Nalžovech a Zásmucích několika půhony. Mluvilť o něm Ples, jsa o zeleném čtvrtku r. 1587 v domě p. Hradeckého, že „jest Jan zloděj, neb jest stříbrný talíř ukradl, že jest falešník, neb jest sobě listy falešné dělal;" v postě pak t. r. tamže pravil o něm: „Jest zrádce, neb jest České a Moravské pány

v Nýdrlantu zrazoval a není hoden, aby kdo dobrý s ním co činiti měl." Jan se sice proto dosti zlobil, ale ještě více se zlobil, když o něm Jáchym Novohradský z Kolovrat kdesi (1587, po sv. Jeronymu) mluvil, „že se partyk dopustil a Václav Ples že mu proto na soudu k jeho půhonům odpovídati povinen nebude." Když se Ples takto k velkým pánům nutil, není divu, že se i Václava Daliboha z Vodic, chudého šlechtice a bývalého svého služebníka, nevážně dotekl, řka: že mu lotrovsky sloužil.[1])

S Bohuslavem († 1589) byl potom pokoj; také syn jeho Karel Mazanec se o Plesa nestaral, jsa milovníkem veselých kvasův, které se mnohdy bouřlivě končily. Tak na př. bylo r. 1594 dne 28. června, když se Petr Příbek z Otoslavic s Václavem z Černína v place před pokojem povadil, jej potom poraziv nań s rapírem a tulichem dobytými vsedl a jemu na zdraví škoditi chtěl. Když ujal Slatiňany Sigmund Karlík z Nežetic, počaly nové ústrky se Stolanským o les Číhový pod Čejkovici. R. 1599 sebral Sigmund 43 vozův, veliký počet poddaných s ručnicemi a jinými braněmi, vsedl sám na koně a vedl je do lesa, kterýž kázal posekati. Ples veda právo pro tuto „výtržnost" u komorního soudu, položil v žalobě své, že naň Karlík přišel, „jako by nějaká válka v zemi otevřena byla, a že sobě v Číhovém počínal, jako by týž les jeho vlastní byl."

Ples zemřel r. 1603. V posledních letech ztrpčeno mu živobytí pravou papírovou válkou. Ples a Václav Bezdružický z Kolovrat měli k sobě nechuť nějakou, pro kterouž věc se mu Bezdružický náležitě pomstíti chtěl (1596). Koupil od jiného dlužní zápis, žádal na Plesovi záplaty, a když tento hned peněz nesehnal, vymohl si na jeho statek list obranný t. j. list, aby se na tom statku hojiti mohl. Pro tu věc domlouval se s ním Ples, takto si veda: „Tím ke zkrácení práva a spravedlnosti mé na mne kvapíte, statek můj mně plundrovati se snažíte, neohlédajíce se na to, že s Vámi na sporu a rozeznání před JJ. M. nejvyššími pány úředníky a soudcemi zemskými stojím, ani na to, jakou ste námluvu spolu se mnou byli o to učinili, což mi do Vás nemálo, ale velice stížené a lítostivé jest" (8. března). Když pak odpověděl Bezdružický téhož dne, že podpis jména v tom listu schází, a se ptal, zdali sekryt s jeho volí přitištěn, psal Ples (11. března) takto: „Nemohouce branou, ale nějakou fortnou do mně se s zřízením zemským chytře vlouditi chtěli, ale i ta Vám potom zavřena a zatarasována bude, tak že jestli co dále začnete a mně pokoje nedáte, tehdy Vám to potom dále dokáži, proč a jak ste právo poctivým pánům a rytířům v tomto království náležitě v některých hlavních příčinách sobě zamezili a potratili." Na oplacení těchto důtek napsal Bezdružický o Plesovi „ceduli hanebnou, nešlechetnou, hanlivou a na poctivosti nařklivou, zřízením zemským vysoce zapověděnou," kteroužto „receptem o Plesovi" nazval. Tu ceduli a obsah její, že se Ples z jistých velikých a těžkých nářkův (obvinění) nevyvedl a proto že by mezi dobrými sedati neměl, řekl Bezdružický na paláci hradu Pražského i na jiných místech hlasitě, výpisy vydával a jiným roznášeti poroučel. Naposledy, když Ples po ní se ptal, i jednu takovou ceduli do domu jeho chytrým obmyslem poslal a povrci dal. Věc byla taková, že vznesena nyní (8. června) na císaře a soudce zemské. Ples si stěžoval, že Bezdružický „jednoho z úředníkův zemských (Ples byl purkrabí Karlšteinským) jakž nejvíce mohl před domácími i cizími národy zlehčil" a prosil soudcův, aby mu na Václavovi „ke všetečným lidem k ostrachu a výstraze" k nápravě pomohli. K tomu odpověděl Bezdružický (17. června) též suplikací, aby on měl se čeho nenáležitého proti zřízení zemskému neb poctivosti své dopustiti, tomu že odpírá a Ples že toho naň nedokáže, že nic zúmyslného a všetečného neučinil a kdyby Ples takových nenáležitých všetečných příčin k tomu nedal a dluhy své bez hanek a na poctivosti nařikání pokojně platil, byl by se o takovou odpověď neobešel. A poněvadž nářkův a hanlivých slov dosti padlo kromě toho, co tu psáno jest, poslal Ples k Václavovi s jedenácti cedulemi řezanými, k nimž tento zase dne 20. srpna odpověděl: „Toliko s tím mým psaním Vám sem ku paměti přivedl, nač jestliže jste zapomněli, a taky jsem se nikdy za psaní svá pravdivá, kteráž by pečetí mou spečetěna byla, nestyděl a nestydím" (viz nahoře ke dni 11. března). Ples pohnal nyní Bezdružického desíti půhony do soudu zemského dílem z nářku, dílem ze slov hanlivých, jako byla na př.: „v jakých Ty přetěžkých, mrzkých, špinavých nářcích až přes uši vězíš, kterýchž sem já se nikdy o nejmenším nápodobně nedopustil." — „I pronášíš srdce Tvého umění zlé a zlosti nevděčné i nevážné a na ouředníka zemského nenáležející." K tomu ke všemu ještě poslal mu Bezdružický list tohoto smyslu: „Poněvadž Ples nepřestává jemu znamenitých příčin dávati, že jemu nyní věděti dává, že budoucně, když na ty půhony přijde, před JJ. M. odpovídati nemíní, nýbrž že před JJ. M. ukázati chce, že Plesovi pořád práva neslouží a že těch půhonův Ples užiti nemůže." [2])

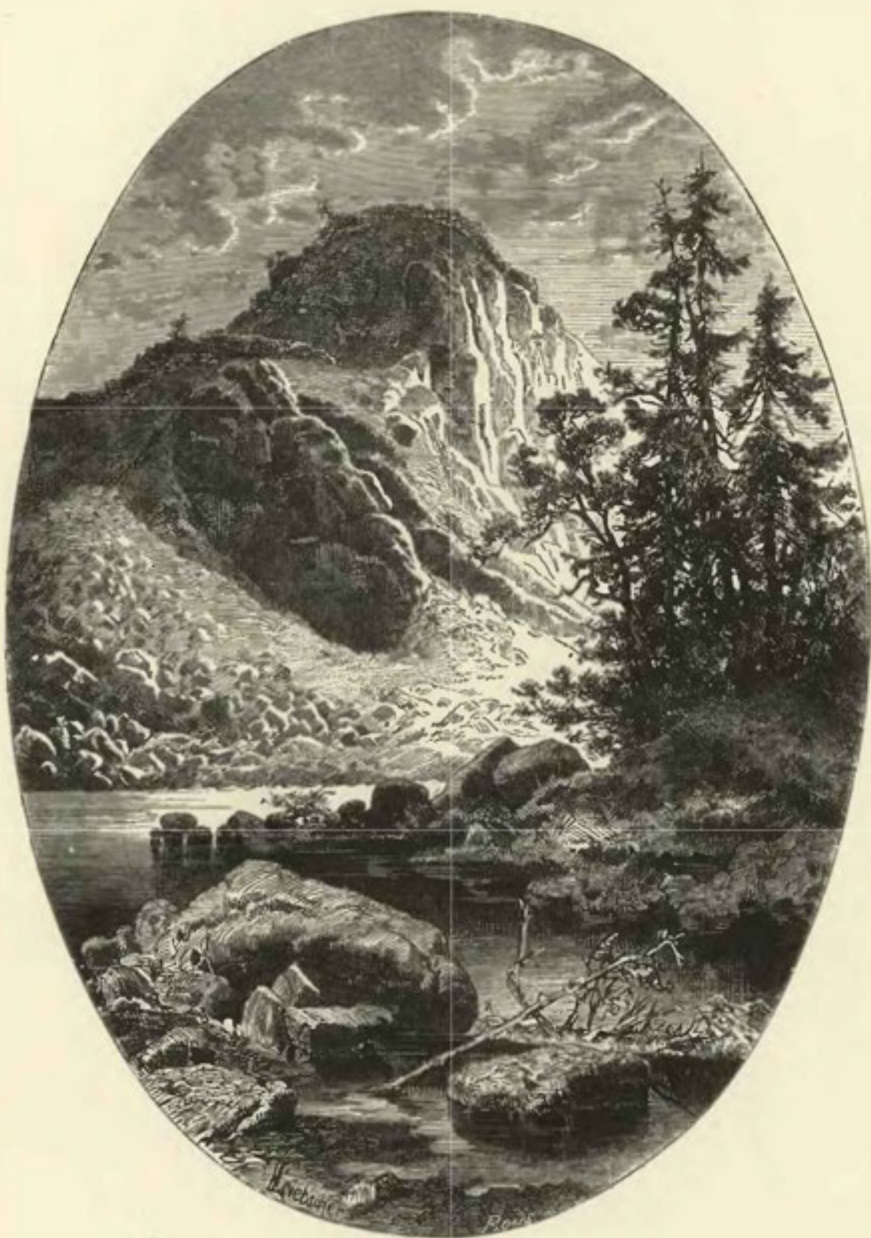
Byl to zbytek staré husitské bujarosti, která zaběhla na scestí; vždy však jest chutnější, než ta morová tichost panstva v letech 1660—1700, kdež bylo u mnohých rodin 25 let velikým stářím. Laskavý čtenář račiž dějiny Slatiňan v těch dobách srovnati.

---

[1]) DZm. 7 J. 7—9, Q. 13—14, U. 2, 120 B. 10, 170 C. 16. [2]) Reg. 33. F. k. s. B. 15, K. 15, DZm. 190 svědomí k soudu letnič. r. 1597.

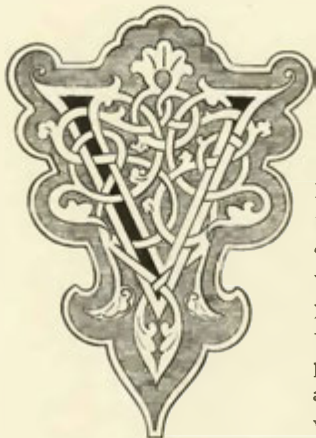
Oheb.

Vildštein.

Oheb a Vildštein Hrady.

I. Popis a dějiny Ohbi.

V tichém lesnatém údolí řeky Chrudimky v nevelikě vzdálenosti od městečka Seči stávali dva pevní hradové, každý z jedné strany řeky, ale dosti blízko u sebe, tak že si z oken snadno znamení dávati mohli. Menšímu hradu na levém břehu říkalo se Vildštein, větší na onom břehu slul Oheb. K tomuto vedou od strany východní a jižní staré vozové cesty; přijde-li však někdo od Seči a přebřede-li Chrudimkou, musí do strmého vrchu velmi pracně vylézti. Hrad stával na nejvyšším, dosti prostranném vrcholu skalnatého pohoří, pod kterýmž se řeka (zde i Ohebka řečená) na třech stranách (severní, západní a jižní) kolem strmých bokův hory vine; nebylo zde tedy přístupu, leč na straně jihovýchodní, kdež se již dotčené dvě cesty od jihu a východu přicházející scházely. Na té straně byl příkop hluboký do skály vtesaný, přes nějž se jen po mostě zvoditém přecházeti mohlo. Poutník přišed před příkop, viděl za ním mohutné hradby, a jda při příkopu až ke srázu hory na severní straně, přešel tu přes most a octnul se před první branou, kteráž v levo mohutnou věží bráněna byla. Něco dále byla druhá brána s dlouhým vjezdem, nad nímž stávala bez pochyby věžovatá stavba. Mezi oběma bývaly chlívy, konírny, některé zásobárny, holomčí a čelední světnice. Ze všeho toho zbylo nyní jen něco zdí; poněkud více se zachovalo ze zdí stavení panských, která bývala za druhou branou, ale nikoliv tolik, aby se odtud o bývalém rozdělení souditi mohlo. Celkem se zdá, že byla postavena po spůsobu německém, nemajíce parkánův a hradeb, což také tuto potřebí nebylo, poněvadž se kopec místy jako stěna sráží. Nejznamenitější zbytek jest zřícenina veliké okrouhlé věže, kteráž stojíc na rohu stavení nejen hrad brániti pomáhala, ale i při ztečení hradu pánu poslední útulek poskytnouti mohla.

Řeka Chrudimka bývala za starých dob rybná. Pod hradem udělán byl stav, kterýmž se voda na rybníček a mlýn pod Ohbí slove naháněla, a tu se mohlo drahně ryb říčných nalapati. Páni ovšem práva toho užívali, jak se jim vidělo, a řeku hájili, aby v ní lidé nepovolaní nelovili. I stalo se r. 1612 a Štěpán kuchař a poddaný z Lipky chodíval sem na ryby. Lapal je na nástroje rybné, řečené provázce, na nichž udice, a na udicích piskoři a mihule, slepí nástrojové (t. j. nástrahy) uděláni byli, a nebál se, že bude přistižen, poněvadž se tehdá již na Ohbi nebydlelo. Ale jednou v noci přede dnem jej přece lidé pana Karla Záruby z Hustiřan dopadli v lesích, když odcházel, a nalezli při něm provázce a 15 mnikův s udic nesundaných. Tu byl jako zloděj do šatlavy v Seči dán a potom na žádost pána svého Jindřicha Kustoše ze Zubřího puštěn na tu výminku, že jej pán jeho kdekoliv postaví. A poněvadž se ty a takové krádeže nejednou dály a Karel nikdy věděti nemohl, od koho se takové noční škody dějí, až teprv, když kuchař ten postižen jest, chtěl jej právem útrpním z krádeže obviniti a žádal proto Jindřicha, aby se jím Štěpánem ujistil, jej do Chrudimě, jako pořádné právní popravy, dodal a naň právo útrpné pustil. [1])

Název svůj dostala hora Oheb odtud, že se tu Chrudimka (ve starší době Kamenice) okolo skalnatého ostrohu ohýbá. Blízké okolí její ještě na počátku 14. století málo vzděláno bylo a hradiště naše pokrývaly lesy s dřívím vyspělým a jadrným, jež by se bylo dobře hodilo pánům na blízkém Vildšteině, ale nesměli tu nic sekati. R. 1315 měl opat Vilémovský při s Hrabiší z Paběnic, kterouž u soudu zemského propadl a pro to odsouzen byl, aby Hrabiši 330 kop gr. pr. zaplatil. Přičiněním Oldřicha, bratra Hrabišova, jenž byl scholastikem kostela Pražského, sprostředkována jest mezi stranami spornými smlouva, jak by opat

[1]) DZm. 48. Ukončení této věci neznáme.

nemající hotových peněz Hrabiši škodu jeho nejpříhodněji nahradil. Na místě peněz odevzdal opat Hrabiši a manželce jeho Svatochně do života jich obou ves Ústupky se vším příslušenstvím „i s horou, kteráž slove Oheb,“ avšak na výminku takovou, že ani Hrabiše ani synové jeho na té hoře hradu aneb tvrze postaviti nesmějí žádným spůsobem; pakli by tak učinili, aby hora i s hradem ihned klášteru připadla. Hora Oheb s příslušnými k ní pahorky, horami, lesy a porostlinami zůstala podlé smlouvy v držení obou manželův, a teprve když Svatochna zemřela, zapsali se synové její Petr z Paběnic a Oldřich z Vildšteina (r. 1348, 17. října) za přítomnosti některých přátel svých, že horu klášteru navrátí.

Jak se zdá, dostal klášter horu opět, ale po nějakém čase ji zase pánům Vildšteinským zastavil. Mezi tím povstal tu nový hrad, buď že jej klášter sám postavil, shledávaje toho potřebu, aby rozsáhlý jeho újezd Bojanovský záštitu měl, aneb nějakému zápisnému držiteli postaviti dovolil. Na počátku 15. století držel hrad známý nám škůdce zemský *Ješík* z *Popovce* a z *Ohbi* (tak se také někdy psal). Zřídlo, z něhož jsme zprávu tuto vzali, [1]) vypravuje také, že r. 1405 nějaké dědictví ve vsi Javorku po jistém Ctiborovi na krále spadnouti mělo, ale že tomu odpíral u soudu dvorského „Ješík z Ohbi“ řka, že ves ta přísluší ke hradu jeho „Vilštán“ řečenému, an ji n. Hrabiše přikoupil a Ctibor že ji držel toliko do vůle Ješíkovy. Vyskytl se však také Ryneš ze Spačic, který se k polovici vesnice té táhl a na soudě právo obdržel. Jak věc ta potom s Ješíkem dopadla, není nám známo, ale nemýlíme se vyhledávajíce v jeho nároku právním příčinu, proč králi opověděl a zemi škodil.

Po smrti Ješíkově dostala se hora s hradem zase klášteru. Císař Sigmund zapsal r. 1436 dne 21. září hrad Oheb s vesnicemi a úroky z nich vycházejícími, s lesy, rybníky, horami, doly, řekami, mlýny atd. *Janovi Hertvíkovi* z *Rušinova* v 5000 kopách, při čemž si vymínil: po šesti letech výstrahu na čtvrt léta (t. j. obě strany mohly si dáti věděti, že bude hrad vyplacen). Hertvík nesměl lidí nad jich povinnost obtěžovati, sumy neb berně králi povinné byl povinen vydávati, z hradu věrně sloužiti a králi proti protivníkům pomáhati. S tím nabyl Jan zboží Vlačického, jehož postoupil po nějakém čase Chválovi z Říčan. Hertvík postoupil zboží Ohebského *Burjanovi Trčkovi* z *Lípy* a spečetěním smlouvy na to zdělané spečetěn jest také konečný osud hradu. Vyskytuje se sice r. 1455 dne 22. dubna *Beneš Brázda ze Srbec* a na Ohbi, o němž nevíme, byl-li purkrabě Trčkovský aneb nájemník na Ohbi, ale nedlouho potom vyskytuje se Oheb zase v držení pánův Trčkův a ponechán od nich úplné spoustě. Napřed zůstával tu sice purkrabě, který kolikráte pánům psal, kterak starý hrad hyne a veliké opravy potřebuje, ale Trčkové májce tolik hradův a tvrzí, že jich nestačili opravovati, stále jen odkládali. Konečně spustl již hrad tak, že mu malá oprava nepomohla, a na větší opravu nechtěli páni nakládati, poněvadž jim hrad dědičně nenáležel a nikdo jim nákladu nevynahradil.

Roku 1510 připomíná se hrad zápisný Oheb, ale není přidáno, zdali již byl opuštěn; [2]) když se však roku 1533 dne 25. října bratří Trčkové dělili, dostaly se na díl *Janovi mladšímu* kromě jiných zboží též Vildštein zámek pustý s městečkem Sečí, vsi Kovařov, Žďárec, Kraskov, Rušinov, Hojšín, Klokočov, Lhotka, Kojetín, hrad pustý Oheb a klášter Vilémovský s městečky a vesnicemi. Nedlouho po jeho smrti (r. 1555 v pond. před sv. Divišem) prodal Janův dědic *Vilém Trčka* hrad pustý Oheb (za 5695 kop) a zámek pustý Vildštein (za 2963 kop gr. č.) s panstvím Lichtemburským poručníkům dětí n. *Zikmunda Robmhápa ze Suché.* [3]) Držiteli všech těch zboží byli potom Zikmundovi synové *Albrecht* a *Václav*, kteří je až do r. 1564 nedílně drželi; tu teprv se rozdělili a tak povstalo dvoje zboží: Lichtemburské a Ohebské. K dílu tomuto dostaly se zámek pustý Vildštein s pustým dvorem, jehož popluží bylo lidem v Seči pod plat rozdáno, s mlýnem a rybníkem pod hradem, rybník nad mlýnem, městečko Seč s pivovarem a pilou, ves Kovařov, v Lucibořicích krčma, zámek pustý Oheb, dvořiště při něm se štěpnicí a dědinami, městečko Bojanov, vsi Petrkov, Holín, Hůrka, Lhotice Německá, Zamrzov, Vršov, Libkov, Krásný, Polanka, Chlum, Bezděkov, Přemyslov, Proseč, Prosíčka, Ústupky, Hradiště, Lhotice Česká, Hodonín, Křižanovice, Výškov, Slavice, Liboměřice, Lucibořice, Sobětuchy, Deblov, Mladoňovice, Petříkovice, Rtenín, Horní a Dolní Bučice s mlýnem Červeným. [4])

Díl tento Václav ujav a žádného obydlí nemaje, skoupil mnoho gruntův u Seči, svedl je na nový dvůr a vystavěl si u něho prostý dům za obydlí. [5]) K jeho žádosti se i to stalo, že mu roku 1578

---

[1]) Dobner monum. VI. 396, 406, DD. 14, f. 207. Bajek Hájkových o Ohbi nedokládáme; kdo by po nich toužil, najde je v III. díle spisu Hebrova. [2]) Arch. č. I. 539—540, DZ. 6, F. 26. Srovnej k tomuto děje Opočna. [3]) DZ. 42, 924, 51, K. 18. Vklad Vildšteina vykonal Vilém r. 1556 dne 17. března (DZ. 12, D. 11). [4]) DZ. 58, N. 15—19. Po učiněném rozdělení převedl Albrecht r. 1567 dne 15. listopadu věno choti své Juliany ze Zahrádek, od r. 1564 na zboží Vildšteinském zapsané, na vsi Kraskov a Žďárec s mlýnem Pekelským, nebo ty k jeho dílu byly připadly (DZ. 16, E. 13).

[5]) *V Seči* nikdy tvrze nebylo, třebas tu někdy sídleli zemané, jako na př. r. 1318 *Svěnek ze S.* (tabul. vetust. 157) a 1440—1448 *Jan ze S.* (arch. č. I. 255, časop. mus. 1827, str. 82). Dům zde postavený připomíná se poprvé roku 1577, an Václav „na zámku pustém Vildšteině a domu v nově vystavěném při Seči“ choti své Eufrozině z Brukšteina 2500 kop gr. č. věnuje (DZ. 19, N. 11). R. 1591—1628 nazývá se toto sídlo „v nově z gruntu vystavěné.“ V nepravém smyslu připomíná se r. 1593 „tvrz Seč“ (DZ. 91, H. 8). Z tohoto sídla udělán jest ovčín, na němž se nachází posud znak Zárubovský.

dne 28. února komisaři císařští Oheb se vším, což od kláštera Vilémovského držel, za 7382 kop 20 gr. č. dědičně odprodali.[1]) Po mateři své Marjaně Janovské ze Soutic zdědil třetinu statku jejího Zaječického, totiž Smrček a Svídnici (1580), ale prodal nejen tyto vesnice (1586), nýbrž i dříve před tím (r. 1583 dne 28. listopadu) panství Ohebské, nyní již Sečské řečené, jež koupil od něho *Albrecht Bryknar* z *Brukšteina* na Libni nad Vltavou. O zaplacení panství vznikly mezi kupujícím a prodávajícím nechuti rozličné, i když Albrecht r. 1590 v Praze zemřel, nemohli se synové jeho *Jiřík* a *Albrecht* s dotčeným Václavem shodnouti, jak by statek doplacen býti měl; teprve když r. 1590 dne 11. prosince strany smluveny byly, došlo k odevzdání statku a vložení jeho ve desky zemské.[2]) Zboží to drželi napřed oba bratří společně, později však Albrecht sám, a ten je vyměnil smlouvou r. 1596 dne 16. července učiněnou za zboží Tismické. Tak se dostal Oheb v držení *Karla Záruby* z *Hustiřan* a na Radimi v ceně 44.000 kop míš.[3]) Karlův nástupce *Jan Záruba* súčastnil se povstání tím, že platil berně a falckrabí Frydrychovi věrnost slíbil; ale že se dobře vymluviti dovedl, osvobozen jest roku 1623 dne 13. června ode všech trestův, jež jiné v hojné míře zastihly. Nechtě se s panující stranou u víře srovnávati, umínil si vystěhovati se ze země,[4]) a proto prodal r. 1628 dne 8. dubna zámky pusté Vildštein a Oheb, sídlo v Seči, dvory poplužné Sečský, Ústupský, Holenský a Slavický, městečka Seč a Bojanov, vsi Kovářov, Petrkov, Hůrku, Lhotu Německou, Samařov, Bezděkov, Proseč, Libkov, Krásno, Polánku, Chlum, Prosíčku, Přemilov, Vršov, Hradiště, Českou Lhotu, Hodonín, Křižanovice, Výškov, Liboměřice, Lucibořice, Šiškovice, Deblov, Mladoňovice, Petříkovice a Rtenín *Františkovi de Couriers*, pánu na Nasevrcích a Kamenici, cís. nařízenému nejvyššímu, za 46.500 fl. uh.[5]) Od těch dob patří toto veškeré zboží k Nasevrkům, ačkoliv pojmenování „statku Sečského“ ještě dlouhý čas podrželo. Ssutiny hradu Ohbí menšily se od těch dob víc a více, ano i jméno jejich znenáhla z paměti lidské mizelo. Když spisoval Beckovský svou Poselkyni příběhův Českých (1700), ani již neuměl určiti, kde Oheb leží, a píše proto: „Voheb a Vostavín neví se, kde stál.“ [6]) Z toho již lze posouditi nevšední pilnost topografa Jaroslava Schallera, jenž přese skrovné své pomůcky zase polohu Ohbí dobře určil a ve své topografii poznamenal.

2. Popis a dějiny Vildšteina.

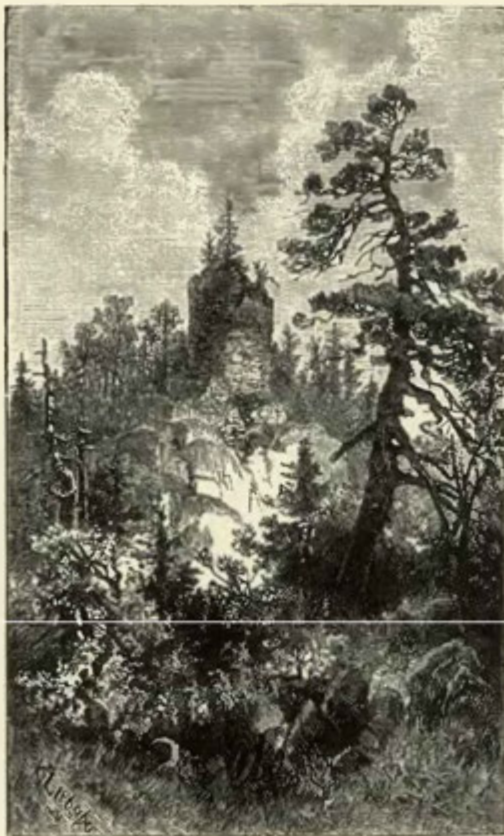
Hrad Vildštein jmenoval se podlé mody panující v l. 1250—1350 německým názvem Wildenstein, Češi někdy i Vilštein a Vilštán říkali. Stával týž hrad na příkré skalnaté homoli, na niž se jen od severu přicházeti mohlo; neb kromě této strany jsou na všech ostatních stranách skalné stěny. Spousty, kteráž tu nyní panuje, ani nelze vysloviti. Množství kamene rozházeno jest jako na nějaké čertové skále od temene skaliska až k jeho patě, kterouž omývají vlny řeky Chrudimky. Z těch několika skrovných zbytkův, které tu zůstaly, jen tolik seznati lze, že stálo na temeni homole okrouhlé stavení. Prostory bylo na Vildšteině asi právě tolik, jako na obyčejných malých tvrzích, od nichž se rozeznával jen nepřístupným položením.

Na Vildšteině byla pouze *věž*, a co jinde umístěno bylo v několika staveních, to vše vměstnáno zde v jedinou, za to však velmi pevnou stavbu. Poněvadž hlavní obrana věže vyšším jejím částem uložena byla, byly spodní její části pouze trpnou hmotou a proto tu nebylo oken, tím méně pak dveří. Otvory byly teprve v jisté výšce, kdež se byt panský nacházel, nad ním pak bylo podsebití čili krov ze dřeva tak mistrně ustrojený, že mohla posádka odtud jak do dálky, tak i k patě věže střely, trámy a kameny metati. Právě výška stavby spůsobilost hradu jako místa obranného tvrdila; nehledí-li se k jinakému opevnění, měl obránce, stoje ve výšce, mnohem výhodnější postavení než útočník; neb čím výše stál obránce, tím ráznější byla jeho obrana, tím slabší byla také síla předmětův, kteréž obléhající na hrad metal. Prosté hození kamenem z ruky, jestliže dopadl s patřičné výšky, více spůsobilo, než střela z dolejška vyhozená, ana vysoko vzlétajíc ve svém účinku ochabovala. Balvan spuštěný s věže s takovou mocí se valil se skaliska, že mohl snadno nejen štíty oblehajících, nýbrž i jejich stroje na kusy rozbiti, jen když dopadl, kam padnouti měl. Na věž vcházeli obyvatelé její buď po řebřících, aneb byly z venku schody, které se v čas nebezpečenství rozebrati mohly.

O dějinách Vildšteina zachovalo se jen málo zpráv. Tolik jest jisto, že povstal buď na konci 13. neb na počátku 14. století a že podlé panujícího tehdá obvyku název svůj německý a zároveň také významný, poněvadž mezi pustými lesy stál, obdržel. První nám známý držitel a snad i zakladatel byl *Hrabiše* z *Paběnic* (1289), jenž držel také od kláštera Vilémovského blízkou horu Oheb (1315). Se všemi

[1]) DZ. 64, A. 6 vloženo 1578, 20. června (DZ. 20, E. 2). [2]) DZ. 167, K. 27 a 91, C. 28 (vlož. 1591). [3]) DZ. 127, K. 21 a 171, O. 4, vl. 1597, 11. února. [4]) R. 1631 a 1632 přišel zase se Sasy do země a odsouzen proto r. 1634 dne 25. ledna. (Mittheil. XIV.) [5]) DZ. 294, N. 4, vlož. 1628, 12. dubna. Ve smlouvě německé čte se mezi jiným: „das ander wüeste schloss Waheb.“ [6]) Poselkyně I. 1034.

sousedy svými v dobrém srozumění nebyl; zejména do Heřmana z Kostela a Viléma z Nemošic si stížil (1318), že mu vesnice jeho Cítkov a Nerozhovice vypálili.[1]) Jeho a manželky jeho Svatochyně synové *Petr* a *Oldřich* rozdělili se o dědictví otcovské, onen držel Paběnice, tento Vildštein, a proto se také tak psali. R. 1348 slíbili opatu Vilémovskému (listem na Vildšteině nazejtří po sv. Havle daným), že mu horu Ohebskou zase navrátí.[2]) Jak dlouho potom ještě Oldřich v držení Vildšteina zůstal, v žádné ze starých pamětí se nedokládá. Znám jest nám potom k r. 1382 *Hrabiše z Vildšteina* jinak z Paběnic, jenž se t. r. dne 22. listopadu vedlé dvou pánův z Kunštátu Cheblinovi židu Brněnskému v jistém dluhu zapsal, a k r. 1383 *Beneš purkrabě na Vildšteině,* jenž stál o nějaký statek ve vsi Benedině. Jeden z potomních držitelův, *Ješík z Popovce,* byl člověk nepokojný a násilný, kterýž po několik let celé okolí daleko a široko znepokojoval. Válčil také s panem Hradeckým, škodě jeho statkům Moravským, až konečně přinucen k míru. R. 1404 dne 12. října spečetil na hradě Vildšteině list s rukojměmi, že vstupuje s pánem i s jeho služebníky v příměří až do dne svat. Václava umučení; do té doby měl při svou vznésti na Bočka z Poděbrad, aby mezi ním a Panem Hradeckým mocně vypověděl. Slíbil také, kdyby toho příměří nezdržel, že propadne svou víru, čest a 500 kop; pakli by i těch neplatil, že jest povinen vlehnouti do města Čáslavě.[3]) Nedlouho potom zajal a zavlekl na Vildštein Vejkla ze Semtěše; tento také prohrál proto při svou o nějaké dědictví v Semtěši, poněvadž nemohl v čas na soudě státi. Toho času byli také synové Ješíkovi *Boreš, Frencl* a *Vilém* dorostli a vydatně pomáhali otci při jeho řemesle nekalém. Ale brzo jim bylo úzko; z jedné strany tiskl je biskup Litomyšlský, odňav jim Popovec, Pušice a j., z druhé strany nastupovali na ně úředníci královští tak velice, že musili žádati krále Václava, aby jim a všem pomocníkům jich loupeže odpustil a co vykonali, aby jim ničím zlým vzpomínáno nebylo. Král k tomu svolil a na větší jistotu jim rada Pražská r. 1408 dne 16. dubna list bezpečnosti vydala. Roku 1411 byl již Ješík mrtev; část zboží jeho spadla na krále, poněvadž synové Ješíkovi byli otce dílni; co se s ostatním zbožím dálo, není známo, ale podobá se pravdě, že i ono se králi dostalo. Snad to byla jedna z výminek, na kterou jen Ješíkovi odpuštěno a hrdlo darováno. Jisto jest, že byl Vildštein od těch dob zbožím královským. Za válek husitských opanoval jej i s opatstvím Vilémovským *Jan z Rušinova* a držel jej ještě r. 1427.[4])

Oheb.

Císař Sigmund zapsal r. 1436 dne 3. října hrady Žleby a Vildštein a město Chotěboř *Jiříkovi z Dubé a z Visemburka* s tou výminkou, aby hradové ti králům Českým neb těm, kteréž by poslali, otevřeni byli. Právo to přešlo z Jiříka na strýce jeho *Hynka* a *Jana z Dubé* a *z Třebechovic,* kteří Vildštein k panství Žlebskému ještě r. 1454 drželi, ukazujíce tehdá před komisí k tomu zřízenou, že statky ty na ně spravedlným způsobem a dobrou volí předešlého držitele přešly. Do té doby připadá opuštění hradu našeho. Nebo pánu sedícímu na blízkých Žlebích nestálo za to, aby skrovný hrad opravoval aneb tu zvláštního purkrabí držel, zůstavil jej tudíž osudu svému. Nicméně byly zdi tak pevné, že několik set let s povětřím o své trvání zápasily; proto se také Vildštein až do r. 1628 jako zámek pustý připomíná. R. 1499 dne 29. srpna

[1]) Tab. vetust. 157. [2]) Viz děje Ohbi. Petr držel r. 1337 Milenovice, přiženil se tuším do Nalžov, kdež vládla potom zvláštní větev rodu tohoto. [3]) Archiv Třebon., DD. 13, F. 151, arch. č. VI. 452. [4]) DD. 14, f. 209, arch. č. I. 193, Fridr. v. Bezold, K. Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten II. p. 163.

dal král Vladislav město Chotěboř a hrad zbořený Vildštein s městečkem Sečí a vesnicemi Ždárem, Kovařovem a Kráskovem dědičně *Mikulášovi mladšímu Trčkovi* z Lípy.[1]) Po té drženo jest zboží hradu pustého k panství napřed Lichtemburskému, později Ohebskému.

3. Život na Vildšteině před 400 lety.

Provedu laskavého čtenáře po věži či vnitřním hlavním stavení hradu Vildšteina, jak asi vypadala, když se tu bydlelo. Kromě rodiny panské najdeme na hradě jen dva pacholky, z nichž jest jeden také pověžným či hlásným, a jednu „dívku“ či pannu služebnou. Pacholci i dívka jsou z vesnice pánovy a konají své povinnosti bedlivě vědouce, že je pán ožení a provdá někam do dobrých statků. Vylezše po schodech dřevěných do prvního patra, octneme se v kuchyni a zároveň i v čeledníku, jak svědčí postel ve výklenku postavená, v níž dívka léhá. Skorem bychom tu ani neviděli pro úzká okénka, kdyby nebyla rozžata dlouhá dračka na velikém železném svícnu upevněná, kterou dívka přes tu chvíli buď otírá, aneb odhazuje, jinou za ni nasadivši. Při tom špatném pro náš zrak světle spatřujeme paní, ana stojíc u obyčejného krbu čili ohniště, skrovný oběd — kousek masa s kyselou omáčkou okořeněnou pořádně, nějakou jíchu a národní jídlo kaši — chystá; děvečka zatím u svícnu sedíc škube vrány, kteréž se uvaří, až maso trochu zamře. Ze smutné tváře paniny jakož i z toho, že nás do hradu teprv po dlouhém vyptávání a prohlížení pustili, seznáváme, že se sběhlo něco na hradě, co jeho obyvatele zarmucuje. Zaslechneme někdy jména, jako Aron a Chrudim, a k naší otázce, je-li pán doma, odpoví se, že není, nýbrž že „leží“ v Chrudimi. Nejdeme tedy již do vyššího ponebí, poněvadž tam nenajdeme nikoho kromě dětí, a půjdeme do Chrudimě, abychom pána vyhledali.

Berouce se cestou několik hodin, dosti času máme, abychom přemýšleli o tom ležení. Myslíme, že jest pán nemocen, chvilkami to zase spouštíme z mysli a divíme se tomu lenivému člověku, kterýž leže krade pánu bohu den, jako nečinný a lenivý ležák a povaleč. Konečně však si myslíme, že je v nějakém ležení vojenském a tím se těšíce, vjedeme — neb bez koně pořádného člověka neviděti — do Chrudimské brány. Poptavše se po pánovi, uslyšíme, že jest hospodou ve světničce u jednoho krejčího, že nic nedělá, leč jen jí a pije a po známých posýlá, aby mu půjčili peníze. Hospodář nám nyní věc tu teprv vysvětlí. Statečný vladyka byl si od žida Arona na zakoupení šatstva peníze vypůjčil a tímto spůsobem s rukojměmi se zapsal: „Kdyby on i rukojmě jeho do jistého dne nezaplatili a od věřitele svého napomenuti byli, že jeden druhého nečekaje, ani se nebytím druhých vymlouvaje, ihned druhý den každý z nás s jedním pacholkem a se 2 koňmi máme vjeti a vléci v obyčejné ležení země České, aneb místo sebe moci bude každý z nás panoše řádu rytířského poslati v to ležení do Chrudimě v dům ctného hospodáře; to ležení vedlé řádu a obyčeje země České slibujeme držeti a plniti a z něho na žádné právo nevyjížděti, ani kterak vyniknouti, doněvadž bychom svému věřícímu nezaplatili i všech těch škod, kteréž by náš věřící kolvěk pro naše neplnění vzal, jezdě, trávě, sedě, aneb kterakž by kolivěk jinak vzešly, nesplnili a nezaplatili úplně a v cele penězi hotovými.“ Dokládá hospodář, že vladyka povolán byv do ležení, napomínání hanlivého slyšeti nechtěl a svou poctivost i dobrou pověst chtě zachovati, do Chrudimě vlehl. I odejdeme přejíce mu, aby jen brzo nějaký přítel peníze přinesl, by mohl židu jistinu i s lichvou a hospodáři, co u něho protrávil, splniti.

O spůsobech a obyčejích při ležení vypravují dvě níže položené paměti (vypsané ze starých knih svědomí) takto:

I.

„Ten pondělí na den sv. Tyburcí přijel ke mně Řehoř Ramšisl z Budějovic se pány konšely i s sousedy se dvěma vozy i řekl jest: ‚Milý hospodáři! sem pohnán od žida Davida z Budějovic, což já kolivěk u tebe protrávím s těmito pány a s těmito dobrými lidmi, aby sobě znamenal a mně to seznal, budeli mi toho potřebie.‘ A já sem znamenal i protrávili jsú u mne půl patnácté kopy míš. a 2 gr. bílé a byli jsú u mne plný týden.“ (1505 C. 12.)

II.

„Když u mne pan Ctibor ležal v ležení od paní Elišky z Čachrova a to na rukojmě, kteří sou za Burjana Haléře, tu jest on Haléř ke mně přišel sám čtvrtý. Tu jest ke mně řekl: ‚Kde sou moji ležáci (a pana Ctibora tu nebylo, než ukázal sem na syna jeho pana Ctiborova a na pacholka) a já sem teď

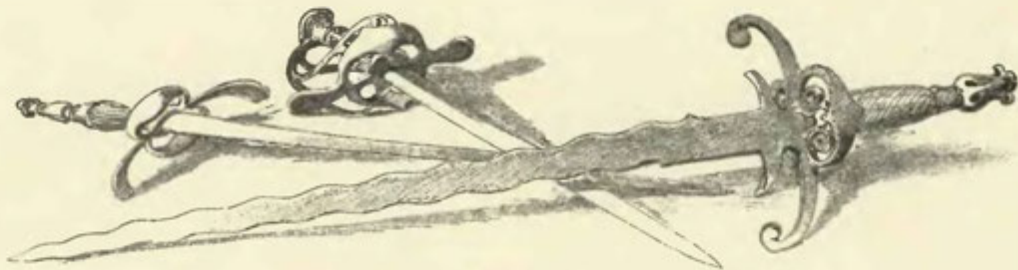
[1]) Arch. č. II. 176—177, V. 572, VI. 578.

hotov peníze dáti úroční, pro kteréž leží.‘ Tu sem já jemu pověděl, že mi se nezdá učiniti, než že chci pro pana Ctibora poslati, aby je on sám bral. Tu jest ke mně řekl Haléř: ‚Když my tobě položíme v hospodě, nám jest nepotřebí čekati na pana Ctibora.‘ I tu sem já řekl, že jest mi rozkázáno od pana Ctibora, když mi položíte 30 kop gr. č., tehdy já je přijmu, ale jináč nic, a mně k tomu proležané. I tu jest Haléř odčetl na stolu 15 kop gr. míš.; tu sem já jich táhnouti nechtěl a pověděl sem: ‚Pane Burjane! tuto 30 kop gr. č. není.‘ A on mi řekl: ‚Jedně táhni dobře, budem více čísti.‘ A v tom sem mu hlavní list okázal. A když sem stáhl těch 15 kop míš., tu sem mu řekl, aby dal více peněz; a on mi řekl: ‚Vezmi je a daj je komu chceš.‘ A já jich vzíti nechtěl. A při tom sem já nechtěl ani o proležané s ním se sčítati, ani o nic, poněvadž té sumy t. j. těch 30 kop nepoložil. A on jest těm osvědčoval, kteří sou s ním byli, že sem těch 15 kop vzíti nechtěl, a já jim zase osvědčoval, proč jich vzíti nechci, že mi vší sumy neklade. V tom šli od nich pryč a já také a tu sou u mne zůstaly t. j. 15 kop míš.“

Také máme paměť (svědomí Jakuba Poláka posla), jaké formality zachovávány byly, když dodáno dlužníkovi napomenutí. Týž posel totiž takto svědčil: Přišel jsem na Svojšice ve čtvrtek minulý u večír s listem od úřadu a soudu komorního a dal sem se opověděti pacholeti. Pak přiběhlo pachole i vzal ten list ode mně a řekl: „Počkej posle, bude-li potřebí odpovědi.“ Potom přiběhlo též pachole Poláček jeho a řekl, že není potřebí odpovědi čekati. Pak já udělal sem rub, větší kus toho rubu nechal pro znamení té mé chůze a poselství pod nějakým kamenem jdoucí do dvoru po pravé ruce v fortně, a menší kus téhož rubu sem s sebou vzal. A dáno mi od chůze 6 gr. č. a od chůze k svědomí 1 gr. č.[1])

---

[1]) Reg. svěd. kom. a purkrabského soudu r. 1505 C. 12, 1, G. B. 4 a 9 G. 1539 E. 14.

Stradov Hrad a Nasevrky Tvrz.

Obora knížecí, jež leží při silnici z Chrudimě do Nasevrk vedoucí proti vesnici Libáni, chová staré a památné zříceniny někdejšího hradu Stradova. Týž stával na vysoké stráni nad řekou Chrudimkou, která na středním toku svém vysokými a skalnatými stráněmi takořka se prodírá, tak že se břehy místy stěnám, jinde skalám na sebe naházeným a nakupeným podobají. Od strany říčné velmi obtížno na Stradov vylézti; mnohem schůdnější a pohodlnější jest přistoupiti od strany jižní a jest také příjemná cesta lesem vysokým a mlázím, kdež prý býval pivovar.

Zakladatel vybral si pro *vlastní hrad* skalku od břehu povydanou a proti ostatní ploše sníženou, oddělil ji od ostatní pevniny příkopem hlubokým a odděliv ostroh, jehož zakončením dotčená skalka jest, druhým příkopem, zřídil si takto *předhradí*. Toto jest velmi rozsáhlé a dobře čtyř- až pětkrát tak veliké jako hrad. Předhradí toto má zvláštní podobu, která od tvaru ostrohu pochází. Původní ostroh, dokud překopán nebyl, vybíhal o dvou končinách, z nichž jedné, příkřejší, k založení hradu užito, druhá však při předhradí ponechána. Místnost předhradská, příkopem 4° širokým odloučená, jest velmi nerovna, svažujíc se ke straně západní; v ní se ještě jeden sklep dobře zachovaný a prohlubeň, kdež studeň bývala, vynachází. Za dob starých tu asi mnoho prostranství zbývalo, neb nelze mysliti, že by při tehdejší prostotě a skromnosti živobytí celou tuto prostoru byty úředníkův, konírnami a staveními hospodářskými byli zastavěli. Poněvadž se ani dost malého zbytku ohrady nezachovalo, smýšlíme, že bylo toto předhradí planky nebo ploty sroubenými hrazeno, majíc bez toho pro svou vysokou a strmou polohu dosti již ochrany přirozené.

Hrad byl sice mnohem menší než předhradí, ale také pevnější. Oddělen jest od něho příkopem velmi hlubokým a také širším nežli první příkop, tak že by se jim dosti pracně ke hradu lézti musilo, kdyby tu nebylo dřevěného mostu 6 sáhů (11½ m.) dlouhého. Hrad mající podobu nepravidelnou (asi sedmihranu) na všech stranách hrazen býval zdí skorem na sáh hrubou, z níž se na straně severní větší zbytky zachovaly. Kromě nich spatřují se zbytky *hlavní věže* při bývalé bráně (zrovna proti mostu), jež do čtverhranu založena jsouc, ještě o jiný čtverhran až k venkovské ohradě sahající se opírala. Tento čtverhran nyní rumem zasypaný i s věží býval obydlím panským. Mezi ním a ohradou podlé příkopu byla soutka, za ním ke straně ještě dosti prázdného místa pro obydlí dřevěné.

Od obory, v níž Stradov stojí, jde silnice velmi pěkně upravená, zvolna se povyšujíc k *Nasevrkám*, jež jsou rozloženy na boku rozlehlé a vysoké hory. Spatřiti ji lze na kolik hodin cesty daleko, a proto se z ní, ana stojí na konci kraje a začátku hor, rozkošný pohled na rovinu Pardubskou a Chrudimskou naskytuje. Nasevrky rozloženy jsou na spůsob jesliček, neb od pivovaru, který nejníže leží, silnice znenáhla stoupajíc, prochází celé městečko až ke konci jeho. V hořejší části městečka, avšak nikoliv na nejvyšším místě, stojí *stará tvrz Nasevrcká* čili *zámek*, jak se teď říká. Obydlena jsouc nyní úředníky císařskými, neslouží arci potřebám panství, avšak majetkem jeho býti nikdy nepřestala. Zbytkův opevnění jakéhosi u této tvrze spatřiti nelze. Přirozenou záštitou její byly svahy kopce na jižní a východní straně,

které nyní v zahrady proměněny jsou; na té straně k městečku snad býval příkop, jest však nyní zasypán. Stavení samo má docela ráz moderní, kromě toliko dvou věcí, totiž dveří starých tesným kamenem obložených a dvou kuplovaných oken, kteréž na 16. století poukazují.

Od dávných dob byly Stradov a Nasevrky jedním zbožím, neb onen byl starší než sídlo Nasevrcké, postavené teprv po spuštění hradu Stradovského. R. 1360 držel zboží to *Jan biskup Olomoucký*, jenž na císaři Karlovi městečku svému Nasevrkám jeden trh téhodní a městské právo Chrudimské vyprosil. Po něm nastoupili páni *Lacembokové z Chlumu*, tak po hradech Chlumu a Lacemboku v Čáslavsku řečení. *Jaroš Lacembok* držel ve zdejší krajině větší nějaké statky okolo r. 1370 a postavil blízký klášterec nad Svídnicí u sv. Jakuba, kamž uvedl kněží z kláštera Podlažického. Ont snad již Stradov měl; na jisto víme, že jej držel syn jeho *Jindřich* r. 1382, kdež se Lacembokem ze Stradova nazývá. Podržev si zboží Svídnické, prodal Stradov a vyskytuje se potom sídlem nad Potšteině (1396—1400) a Košumberce 1402. [1]) Stradov držel potom nějaký pán, jenž měl jméno kdysi u Chlumských oblíbené, tedy snad nějaký příbuzný Chlumských, *Bleh z Lipky* jinak *ze Stradova.* Týž zapsal sice r. 1409 klášteru v Sadské 4 kopy platu ve vsi Trojanovicích, ale později, jak se zdá, nebyl přítelem kněží katolických, k čemuž jej tuším přinutili Chrudimští, když byli r. 1421 dne 9. února klášterec Svídnický spálili a posádku jeho zbili. Pán hradu také se musil podvoliti vítězným Chrudimským, že se od těch dob loupeživé jich roty Stradovskými nazývaly.

Plán Stradova: 1 příkop předhradí, 2 předhradí, 3 sklep, 4 studeň, 5 příkop ke hradu, 6 hrad, 7 věž, 8 vedlejší stavení.

Po ukončení válek držel Stradov *Jan ze Stradova.* Ten zavadil r. 1438, 8. března v dluhu 600 kop hrad Stradov, dvůr popl. v Drahoticích s platem, dvůr Trojcvice s podacím, části vsí Přestavlk a Zájezdce, ves celou Nasevrky s podacím, v Javorném, Ochozi, Obořici, Peklech a Výsoníně c. t. m. *Alšovi z Bítovan*, *Benešovi z Křivého* a *Janovi* synu Blehovu *z Lipky*, učiniv je takto nápadníky tohoto zboží. Po smrti Janově uvázali se dotčení dědici ve zboží to (1444), ale prodali je ještě t. r. *Janovi Slonovi ze Sclavec* za 400 kop.[2]) R. 1457 nalezli úředníci desk dvorských, že by králi jistý nápad po Janovi Blehovi náležel, a dali v Chrudimi provolati hrad zbořený Stradov a dvůr poplužný v Trojcvicích s platem a podacím; Jan Calta z Kamenné hory mincmistr vyprosil si tu odúmrť, ale tuším dále práva královského neprovedl.[3]) Další držitelé Stradova až do 16. stol. jsou nám úplně neznámi;[4]) ale to jisto jest, že nebyl hrad více vystavěn.

Zboží někdy Stradovské a již Nasevrcké řečené drželi roku 1534 *Jiřík*, *Jan starší* a *Jaroslav Běškovci z Běškovic* spolu s *Mikulášem Běškovcem.* Dcera tohoto *Mandaléna* a strýc její *Mikuláš* přiznali se r. 1545 při úřadě desk zemských, že drží tvrz Nasevrky s dvorem a městečkem, vsi Ochoz, Drahotice, Obořice, Výsonín a Stradov zámek pustý.

Při Mandaléně přebýval v Nasevrcích strýc její Jaroslav z Běškovic, jenž držel dvůr při městě Chrudimi. Pohádav se na tvrzi Nasevrcké (1554) s Vácslavem z Hyršperka „u přítomnosti dobrých lidí“ jemu lál, řka: „že jest lotr a že není hoden tu bývati, kde on Jaroslav bývá“. Po smrti Mandaléníně povstaly nechuti mezi Mikulášem a Jaroslavem (1557), neb tento ujav (1556) řetězy, prsteny zlaté, sekryt (pečetní prsten zlatý), číše stříbrné, pečeť stříbrnou, pásy, čepce, páteře korálové, peníze hotové, nádobí

[1]) Arch. č. II. 359, 370, rel. tab. I. 471, DD. 33 f. 283. Glafey I. 86. R. 1318 připomíná se nějaký Kunrat z Nasevrk (tab. vet. 309). [2]) Lib. erect. VIII. f. 82, st. letop. str. 44, arch. č. III. 520. [3]) DD. 16, 339, „Munitio diruta Stradow“. Provolání to ještě jednou opakováno a sice vzhledem ku smrti Jana Markvartického (?) a Alše. Co odpornici připomínají se Beneš z Křivého jménem svým a strýce svého Bleha z Lipky (1457). Po smrti Blehově (1464) hlásil se k odporu Jindřich z Bošína a z Přestavlk. [4]) Viktorin Kornel ze Všehrd má o Stradovu zápis vymyšlený.

cínové a měděné, vůz krytý, kožichy, šaty, plátna, nářadí všelijaké a dobytek, co tu po Mandaléně zůstalo, s Mikulášem se o to děliti nechtěl. Po nějakém čase se udobřili a Mikuláš (mladší), jenž byl ženat s Evou z Borovnice, zapsal Jaroslavovi celý svůj statek Nasevrcký, kdyby před ním zemříti měl (1571). Nicméně prodal Mikuláš r. 1585 (vkl. 5. dubna) „zámek řečený Stradov“ a tvrz Nasevrky s příslušenstvím svrchu dotčeným, s mlýny v Ráji a v Peklech *Janovi Kekulovi ze Stradonic* na Orli za 4750 kop.[1])

Jan Kekule měl první manželku Krystynu ze Soutic, dědičku statku Orle, kterýž převzal ku svému držení; s ní měl dcery *Annu* a *Barboru*. S druhou manželkou Annou Haugvicovnou z Biskupic dětí neměl. Když r. 1589 zemřel, ujala Nasevrky a Orel dcera starší, tehdá ve věku panenském postavená, ale učiněna jí v tom brzy překážka macechou dotčenou; neb tato majíc od manžela svého list dlužný na 5000 kop gr. rukojměmi dostatečně pojištěný, peníze ty vypověděla a také věno své, kteréž s řečeným dluhem 10.000 kop obnášelo, míti sobě žádala. Mladá dědička, peněz pohotově nemajíc, byla dosti ráda, že macecha na přímluvu přátel od 1500 kop upustila; na místě ostatku postoupila zámku pustého Stradova,

Stradov.

tvrze Nasevrk s dvorem a městečkem, vsí Ochoze, Drahotic a Obořic (r. 1591, 14. listopadu) *Anně Kekulové z Biskupic*[2]) a hospodařila potom na Orli. Paní máti užila slastí manželských ještě s druhým manželem svým *Václavem Zárubou z Hustiřan*, s nímž tuším na Žumberce bydlívala. Učinivši r. 1595 dne 16. prosince poslední pořízení své, jímž zámek Stradov a tvrz Nasevrky s příslušenstvím manželu svému Václavovi odkázala, zemřela asi r. 1599. Ačkoliv pořízení toto dosti zřetelné bylo, přece sobě bratří zemřelé Václav a Sigmund Haugvicové na Rosochatci a Břevnici práva k dědictví pokládali a Václavovi příliš domlouvali, že je o dědictví sesterské připravil. Vznikly z toho nevole, soudy, pojezdy a obapolné škody, až se konečně Haugvicové (1601, 22. ledna) ku přímluvě některých přátel uvolili vzíti 1000 kop m. a za to kšaft ve své váze ponechati.

[1]) DZ. 250, H. 21, 251, D. 17, J. 20, 22, O. 24, reg. 17, F. k. s. B. 4, K. 14, M. 1. [2]) DZ. 168, G. 10, vlož. 1592, dne 7. března. (DZ. 26, E. 9.) Barbora se vdala potom za Ctibora Zárubu z Hustiřan a Anna za Jindřicha Kunatu Dobřenského, jehož přijala k dědictví na Orel. (Srovnej výklad na str. 127.)

Po Vácslavovi a Anně zdědili Stradov, Nasevrky a Orel dotčená *Barbora ze Stradonic* (manželka Ctiborova) a bratří *Ctibor, Jiřík* a *Jindřich Zárubové*. Jiřík dostav Nasevrky za svůj díl, seděl tu ještě r. 1615. Ale již před tím byl se potahoval na Nasevrky *Albrecht Kekule ze Stradonic*, pokládaje si k nim lepší právo, a dovedl toho po nálezu soudu zemského, že mu statek r. 1615 postoupen. Poháněl potom Barboru a sirotky Ctiborovy z neužívání těch statkův, žádaje na nich, aby mu 58.246 kop míš. vydali, k čemuž však již pro smrt jeho nepřišlo. Nemaje dětí, odkázal všechen statek svůj kšaftem r. 1620 dne 22. dubna sepsaným strýci svému *Vilémovi Divišovi Kekulovi ze Stradonic* (synu n. Viléma Kekule na dvoře v Kuňovicích) pod poručnictvím Lidmily z Sedčic, manželky Albrechtovy, a zemřel r. 1622 dne 22. srpna. Ale císařská komise, jež po Bělohorské bitvě viny povstalců prozkoumati měla, ustanovení Albrechtovu, jakožto rebella proti císaři, platnosti nepopřála a dědice r. 1622, 31. října polovice statku odsoudila. Kníže Karel z Lichtenšteina prodal potom (smlouvou r. 1623 dne 18. srpna) statky konfiskované Děkov, Nasevrky, Hořejší Volfartice a Šenvald *Františkovi de Couriers*, nejv. lejtenantu regimentu hrab. Kolalta, Nasevrky zejména za 28.078 kop 34 gr. 2 pen. míš. [1])

Řečený František, byv přijat r. 1627 za obyvatele království, přikoupil r. 1628 ke zboží Nasevrckému ještě Seč, Bojanov s hradem Vilšteinem od Jana Záruby z Hustiřan a dosáhl potom i povýšení do stavu panského Římské říše a Českých zemí. S manželkou svou Rosinou z Heiden splodil jediného syna *Františka Emanuela*, který po něm zdědil všeliká zboží v Litoměřicku a Chrudimsku ležící, učiniv r. 1655 obyčejný slib věrnosti; byl však později na těle i na mysli churav a proto ustavičně pod kuratelou, která se často měnila. Brzo připadlo veškeré pozůstalé dědictví matce jeho, jež se podruhé provdala za *Vácslava* svob. pána z *Šenfeldu*. Po Vácslavovi dostalo se Nasevrk se Sečí synu jeho *Josefovi Františkovi* r. 1701, jenž ještě jiné okolní statky skoupil a tak rozsáhlé panství Nasevrcké utvořil. [2])

[1]) DZ. 129, D. 8, 177, B. 10, 153, H. 24. [2]) Po smrti Josefa Františka 1737) dostalo se panství dceři jeho *Kateřině*, která se později za kníže *Jana Adama z Aueršperka* vdala a před svou smrtí († 1754) jemu všechen statek odkázala. Tak se dostaly Nasevrky tomuto rodu knížecímu.

Ke článkům o hradech a tvrzích u Nasevrk vydatně přispěli pp. Fr. Domin, vrchní polesný na panství, a K. Trpkoš, okr. sekretář.

LIPKA TVRZ.

1. Popis a děje Lipky.[1]

a západním konci kraje Chrudimského na návrší nad levým břehem Chrudimky leží ves Lipka s dvorem poplužným, druhdy zvláštní statek vzácným rodům vladyckým náležitý a původní sídlo kvetoucí až dosavad rodiny Kustošův ze Zubřího a z Lipky. Vedlé dvoru poplužního stojí obydlí úředníka hospodářského, obyčejné stavení o jednom patře, a chatrný zbytek bývalé tu obšírné *tvrze*, ježto byla o dvou poschodích do čtverhranu velmi úpravně a důkladně vystavěna, uvnitř dokola otevřenými a na sloupích spočívajícími ambity neb chodbami opatřena, vížkami ozdobena, jakož i vchodem pevným proti všelikým útokům chráněna. Když na začátku minulého století zboží Lipecké k panství Nasevrckému připojeno bylo, zůstala tvrz zdejší opuštěna a začínala scházeti. Aby se ušetřilo nákladu k opravení tvrze této, dal tehdejší příliš hospodářsky smýšlející úředník Nasevrcký v první polovici tohoto století celou horní část její i křídla poboční rozbořiti a získaný tím rum k pohnojení polí panských, ostatní stavivo pak k jinému účelu obrátiti; z toho, co ještě pozůstalo, zřízeno nynější jednopatrové stavení hospodářské.

Ode dvora poplužného vede voznice k nízké čtverhranné ohradě, místu kdysi posvátnému, neb zde jest sklep, v němž viděti lebky a kosti lidské; mimo to leží uprostřed té ohrady několik roztlučených kamenův a čtvero pískových náhrobníků, na nichž se spatřují podoby dětské s erbem Kustošovským, obraz Doroty Kustošovy ze Šanova († 1586) a část erbu Kustošovského, totiž půl zubra z přílbice vycházejícího. Místo toto zavíralo v sobě někdy pohřeb pánův Lipeckých, kteří se k jednotě bratří Českých přiznávali, a poddaných jejich; lid nazývá pole přiležící dosud „u kostelíka".

Ves Lipka patří k nejstarším známým sídlům vladyckým kraje Čáslavského a Chrudimského. Již k r. 1303 a 1306 připomíná se *Prošík z Lipky* jakožto svědek smlouvy jisté; r. 1316, 4. září čteme *Přibíka z Lipky* též jako svědka a r. 1327 dne 6. června připomíná se *Radslav z Lipky*, jsa přítomen nějakému jednání kláštera Vilémovského. Uprostřed téhož století žil *Hrzek z Lipky*, jenž se byl spolčil s vladykami Běstvinskými, pročež také s nimi r. 1373 kněze do Běstviny podával.[2] Když pak r. 1384 dědictví Jana ze Soběnova syna Ondřejova provoláno bylo, odporoval tomu Přibek z L., dokázal však jen spolek svůj na Soběnov a Přechod, nikoliv pak na Běstvinu. Ke konci téhož století připomínají se dva vladykové, kteří se z Lipky jmenují, totiž *Beneš* r. 1397 a *Jan*. Tento poslední koupil r. 1397, 9. května polovici tvrze Choltic a přichází s jinými pány a vladykami okolními v listu stížném r. 1415 pro upálení M. Jana Husi do Kostnice poslaném. R. 1421 čteme mezi pány a vladykami na sněmu Čáslavském shromážděnými též *Zdeňka z Lipky*, a když r. 1448 Jiří Poděbradský dobyl měst Pražských, byl ve vojště jeho také tehdejší držitel tvrze *Bleh z Lipky*, jenž jej i potom na výpravách jeho doprovázel a r. 1450 z ležení v Mýtě městečku jednotě Strakonické opověděl.[3]

V dějinách Lipky odtud následuje mezera až do počátku 16. století, kdež byl pánem na zdejší tvrzi *Vácslav Tamchyna z Doubravice*. Ten prodal asi r. 1513 „Lipku hrad" s dvorem popl. a štěpnicemi, v Bradlu dvory kmecí, vsi celé Hlubokou, Střítež, Modletín, Vrátkov a Hudeč *Jindřichovi Sobkovi*

[1]) Pomůckou: Pam. arch. IV., 2. od., str. 38 a X. 737. [2]) Emler reg. 855 a 911, diplomatář musejní, lib. conf.. II., G. 8
[3]) DD. 13, f. 152, arch. Třeb., též paměti o Stradově a Cholticích.

z *Kornic* za 300 kop gr. č. Jindřich tento a bratří jeho *Absolon*, *Bernart* a *Burjan* seděli potom pospolu na Lipce a drželi také dům a role při městě Chrudimi, pak dvůr a rychtu svobodnou ve Skutči po otci zděděné, kteréž pak později prodali, koupivše zase jiná zboží pozemská. R. 1537 koupili totiž ve spolku s Janem z Předboře od Jana Trčky Stružinec, Údavu, Možděnice, Zubří a Kameničky, vsi zápisné s podacím u sv. Kunhuty (v Polomi), konečně koupili městečko Kamenici Trhovou a ves Rohoznou.[1])

Vývod české větve Sobkuv z Kornic.

Mikuláš Sobek z Kornic

Jindřich 1513 † 1544	Absolon 1513—1546, na Kamenici ⚭ Lidmila ze Stranova	Bernart 1513—1557, na Lipce a Zubří ⚭ Kateřina ze Střiteže	Burjan 1513—1544

Adam ⚭ Anna

Jan 1612, na Kamenici † 1628 ⚭ Anna Marie Mazancovna ze Frymburka	Jindřich 1592

Když r. 1544 nejstarší z nich Jindřich zemřel, rozdělili se pozůstalí bratři o dědictví společné takto: Absolon obdržel Trhovou Kamenici s příslušenstvím, Bernart tvrz Lipku s dvorem a vsí, vsi Hlubokou s podacím u sv. Kunhuty, Střítež, Modletín, Vratkov, Rohoznou a Kameničky, v Horním Bradle a Javorném díly, jakož i zboží zápisné Zubří (začež mu bylo zaplatiti dluhy po bratru Jindřichovi zůstalé), Burjan konečně odbyt jest penězi hotovými. Bernart Sobek nezůstal dlouho v držení zboží toho, neboť r. 1547 zastavil vsi Hlubokou, Zubří a Kameničky, a když je později zase vyplatil, prodal je r. 1556 Janovi Kustošovi. R. 1556 prodal Rohoznou Tobiášovi z Kochanku. Na zbytku věnoval choti své Kateřině ze Stříteže 300 kop. Konečně prodal r. 1557 dne 4. února i toto zboží (totiž tvrz Lipku s dvorem a ves, ves Bradlo Horní, v Javorném dvůr km. Střítež, Modletín, Vratkov, Hudeč) *Janovi Kustošovi*, měštěnínu Nového Města Pražského, za 1200 kop gr. č., však tak, aby on Bernart zboží toho až do svého života užíval a teprv po jeho smrti aby na Kustoše přešlo. To se stalo asi r. 1565, kdež bylo věno vdově Bernartově vydáno.

Jan Kustoš, praotec *Kustošův*, narodil se na začátku 16. století na Kuněticích, pročež se také Kunětickým psával, a oddav se prokurátorství, vedl stranám pře při zemském a jiných soudech, jakož i pomáhal prokurátorovi královskému v úřadě jeho. Tím a takovým zaměstnáním nabyl velikého jmění, tak že náležel mezi nejbohatší sousedy Novoměstské a koupiti mohl sobě výše jmenovaná zboží zemská i jiná šosovní. Pro jeho služby platné a šlechetné zachování nadal jej král Ferdinand I. listem erbovním, jehož dátum na hradě Pražském r. 1558 dne 21. listopadu, aby užívati mohl erbu a psáti se ze Zubřího; později vyžádal sobě i toho, že r. 1561 přijat byl s dědici svými do stavu rytířského království Českého. Když se dostal ve skutečné držení tvrze Lipky, učinil mu císař Maximilian r. 1569 dne 17. listopadu tu milost, aby se mohl psáti „*ze Zubřího a Lipky*“ a užívati v erbu svém na místo točenice zlaté koruny královské, pak aby erb a titul ten se vztahoval též na bratří jeho *Jiřího* a *Matěje Kustoše*, načež i tito oba na sněmu r. 1571 do stavu rytířského království Českého přijati byli.

Jan Kustoš byl muž výmluvný, práv, zřízení a obyčejův zemských znalý; stál horlivě k víře bratří Českých a míval v jednáních veřejných, sněmích a sjezdech, zejména tam, kde činiti bylo o věci náboženské, platné účastenství. Přikoupil r. 1567 vsi Hoješín, Klokočov, Lhotu Vrzalovou a Rušinov a držel také nějaký čas Zubří. Také obnovil, anobrž znova vyzdvihl tvrz Lipku v tom spůsobu, jakož se ještě na počátku našeho století spatřovala, postavil dvůr při ní ležící a zřídil také při tvrzi zvláštní sbor bratrský a pohřebiště. Zemřel asi r. 1588 a pochován jest na hřbitově dotčeném vedlé manželky a dítek svých, které ho byly předemřely. Synové jeho rozdělili se o statky otcovské roku 1588 dne 10. května. Jan obdržel Modletín a díl Lipky, Václav Vlačice, Jindřich druhý díl Lipky a Jetřich Ksyny. *Jindřich* řečený potom *starší* nabyl i druhého dílu Lipky, získal smlouvou Vlačice a přikoupil r. 1613 Dolní Bradlo. Manželce své Barboře zapsal (vkl. 1603, 13. března) polovici tvrze Lipky „a to stavení nové“, dvůr, ves celou, vsi Bradlo Horní, Střítež Velkou, krčmu v Javorném, Hluboký, Kunhutu s podacím, Možděnice a ves pustou Střítež. Pro účastenství své v bouřích r. 1618—1620 odsouzen jest r. 1622 dvou třetin statku svého, ale trest mu prominut, poněvadž ihned k náboženství katolickému přestoupil.

Starši jeho syn Jindřich hojně byl odměněn pro mnohé služby rodu Rakouskému prokázané statky dvěma Doubravicí nad Upou a Novým Studencem z konfiskace Trčkovské. Maje tedy zboží svého vlastního hojnost, vykázal Lipku mladšímu bratru Karlovi za díl otcovský, ačkoliv tu byl ještě třetí bratr Fridrich, pocházející z otcova druhého manželství; ten sice nároky na díl otcovský činil, ale byv potom těžkou nemocí navštíven, dostal celé své zaopatření a upustil ode všech spravedlností k Lipce. Karel

[1]) Zajímavý životopis Burjanův hledej v Jirečkově Rukověti (II. 236).

zemřel r. 1652 a pochován jest v kostele sv. Jiří nad Orlí ve sklípku rodiny Dobřenské vedlé choti své. Po jeho smrti dostala se Lipka dceři jeho *Kateřině Františce*, kteráž ještě let svých neměla; tudíž nařízeno soudem zemským tetě její Evě Lidmile Kustošové z Glouchova, aby se s poručenstvím nad nezletilou dědičkou i ve statek Lipku uvázala, což se i r. 1650 dne 26. ledna stalo.[1]) Poněvadž však mladá dědička roku 1663 zemřela, nežli ještě právních let dosáhla, dostalo se dědictví její ostatním příbuzným rodu Kustošovského; tudíž se uvázali v Lipku (t. r. v červenci) Eva dotčená (již provdaná Valdšteinská) na místě synů svých *Jana Baptisty* a *Ferdinanda Kustošův*, *Maria Magdalena Bukovská* a *Eva Regina Talmberská*, dcery n. Jindřichovy, a již řečený *Fridrich*, jejich strýc. Ferdinand Leopold vyplativ spoludědice, učinil r. 1671 obyčejný slib věrnosti a uvázal se také ve statky otcovské Studenec hořejší a Mezilesice, k nimž přikoupil Výkleky. Byl potom cís., též soudu komorního a dvorského radou a pro šetrné své hospodářství bohatl zvláště od těch dob, když byl po smrti mateře ujal její statky Tříbřichy, Dřenice, Dolní Studenec a dvorec Neuperovský v Chrudimi. Po jeho smrti dostaly se Lipka tvrz s dvorem, vsi Horní a Dolní Bradlo se dvorem, oboje Střítež, Polom, Hluboká, Možděnice, Javorná, též zboží Tříbřišské a Mezilesické s domem v Chrudimi a jinými grunty šosovními (vedlé rozdílův r. 1695 učiněných) synu *Ferdinandovi Adamovi*. Tento pustil všechen díl svůj (1715) sestře své *Marii Elišce* za 90.627 fl., ale ještě t. r. prodala jej paní *Frant. Jozefovi hrab. ze Šenfeldu*. K žádosti nového pána bylo zboží to, ježto výše nad 150 let neustále zůstávalo v držení rodiny Kustošovské, z kraje Čáslavského vyloučeno a do kraje Chrudimského přeloženo. Později odevzdal hrabě Lipku, Tříbřichy a Pouchobrady rodině *Millesimovské*, ale po jeho smrti (1737) přikoupena jest Lipka zase k panství Nasevrckému za 112.000 fl.

2. Příběhy Kustošovské.

Kustošové patřili ke šlechtě listovné, t. j. majestáty teprv na šlechtictví povýšené; ale dříve, nežli paměť o jich povýšení utuchla, přiučili se všem bujnostem nového stavu svého, ano pokládáni za přední práče v Chrudimsku, což jim u jejich nepřátel mnohdy uštěpačné posudky spůsobilo. Jan Kustoš žil ještě po sousedsku a bavíval se s velikými knihami do bílé kůže svázanými, kterých mu Bavor mladší Rodovský z Hustiřan nechal (1580) a do nichž drahně nálezův na soudu zemském učiněných zapsáno bylo.[2]) Pří nevyhledával, ale ponoukáním se také nevyhýbal. R. 1564 přišli poddaní Jana nejstaršího z Předboře a na Studenci do lesa ležícího za pustým Střítežem, kdež dělníci Kustošovi klády na prkna k potřebě panské dělali, a vzali jim pilu, kterou dřevo řezali. Tu Jan pychu toho neodpustil a na Předborském pokuty 10 kop se dosoudil. Jan Kustoš byl vážen u panstva; ne tak bratr jeho Matěj, o němž mluvil r. 1578 Alexander Licek z Ryzemburka v Hradci, „co jest koliv on Matěj Kustoš mluvil, to jesti všecko v hrdlo selhal.“ [3])

Janovi synové měli ustavičné pře nejen s cizími, nýbrž i mezi sebou. Roku 1593 psal Jindřich bratru svému Janovi: „Příčinu sobě beřete k poddaným mým dokládajíce obšírně, kterak že bych já (jakž Vy píšete) bez příčiny Davidovi krčmáři Vašemu Lipeckému grunty své zapověděti měl. A já pravdu pravím, že za jistou a slušnou příčinou jemu, jakožto vědomému zloději, kterémuž netoliko gruntové moji, ale všeliké poctivé místo svobodné býti nemá, i dobrým se jeho vystříhati sluší, chtě před ním bezpečen a pohrůžkami Jana syna jeho býti, sem zapověděl. A vědouce o jeho zlém chování na gruntech Vašich, jako člověka zlodějského, na ublížení mé i jiných a mně bratru svému na vzdoru a zvláště v té osadě, kdež gruntové sou společni a člověka dobře zachovalého a pokojného by potřebí bylo, trpěti jste neměli.“ Pro slova tato žaloval Jan, ujav se Davida, na bratra svého u zemského soudu.

Václav Kustoš, jenž držel Vlačice, dětí neměl a tu by byl Jindřich rád statku jeho dostal. Václava ustavičné vkládání Janovo mrzelo a stěžoval si (1598 v úterý po sv. Ondřeji) Václavovi Morynovi z Kaliště takto: „Nemálo mě turbuje Jindřich bratr můj svými obmysly a fortely, tak že skůro ani kšaftovati nesmím o svém statečku a jakž koliv příklady mám toho, že jest v takových příčinách za právní a slušnou věc soudy vyššími to uznáno, však vida jeho člověka proti p. Janovi příliš schytralého, aby pan Jan svým dáním jistší býti mohl, žádám rady od p. Václava z Kaliště strýce Vašeho“ atd. Václav byl tehdá nemocen a chtěl statek svůj všechen Janovi dáti, což se také později stalo. Před smrtí svou se ještě s Jindřichem na čisto rozhněval. Václav byl dal schovati paní Barboře, choti Jindřichové (1588), kožich dlouhý ženský s rukávy, černým damaškem pošitý, mantlíček oděvací ženský vnitř i zevnitř aksamitový, tucet lžic stříbrných s erbem n. Doroty Kustošové ze Šanova na vrchu střenky každé lžíce vyrytým, hodinky stolní mosazné i s budičem a v pouzdře černou koží potaženém, tak kdyby zase požádal, aby mu byly

[1]) DZ. 12, H. 39—40, 113, M. 4, 261, P. 24, DZm. 72, G. 29, 120, C. 16, 236, L. 15. [2]) DZm. 120, B. 10. Snad to byla vzácná ona památka též do bílé kůže svázaná, již říkáme „kniha Talmberská.“ [3]) Reg. 22, F. k. s. D. 18, DZm. 43, H. 14 (viz i 47 J. 7).

navráceny. R. 1598 chtěl je zase míti, ale nedány mu; r. 1599 pohánêl Barboru k soudu zemskému, ale nic neobdržel, poněvadž před rozeznáním pře zemřel. [1])

Vývod Kustošův ze Zubřího.

N. Kustoš

Jan Kustoš Kunětický ze Zubřího a z Lipky, na Lipce a Vlačicích † c. 1588 ψ Dorota ze Šanova — Jiřík 1569 — Matěj 1569—1578

Jan starší 1580—1613 — Václav 1580 † 1599 — Jindřich 1580—1617 ψ 1. Barbora z Kocnšteina 2. Rozina ze Slavíkova — Jetřich 1580—1595 — Lidmila ψ N. Hradecký — Kateřina

Adam † j. 1617, na Modletíně ψ Eufemie z Dobřenic 1617—1637

Marjana Fr. Eusebie 1617—1644 ψ Matyáš z Bloemšteina

Jindřich 1613 † 1658, na Studenci ψ 1. Markéta Hubryčka z Belnsdorfu 2. Eva Lidmila ze Glouchova † 1682 — Jiřík 1615 — Karel † 1652, na Lipce a Tříbř. ψ Kateřina ze Zábědovic — Bedřich 1656 — Veronika 1656

Kateřina Františka † 1663

Marie Magdalena ψ N. Bukovský — Jan Bap. † — Ferdinand Leopold 1671 † 1694 ψ 1. Eleonora Konstancie z Valdšteina 2. Kateřina Rašínka z Ryzemburka 1694 — Eva Regina † j. 1682 ψ Frant. Maxmil. z Talmberka

Leopold Prokop 1694, na Výklecích — Vácsl. Ferdinand 1694, na Studenci — Ferdinand Adam 1695—1715, na Lipce (potomci posud) — Marie Eliška 1694 ψ Millesimo — Kateřina 1695 — Eleonora 1695 — Barbora 1694 — Lidmila 1694 — Petronila 1694 — Přibyslava 1694

Jak již dotčeno, mluvívalo se o Kustošech i k nim mnohdy velmi nechvalně a vyčítalo se jim, že předkové jich byli řemeslníky. Když Jan Kustoš r. 1600 Burjana Chuchelského z Nestajova podráždil, odbýval jej tento řka: „Šelmo chlapská z k. synu! děláš se lepším nežli jsi, hromský kožišníku; přísahám pánu Bohu, že tě zabiti musím.“ Tak se vedlo i synu jeho Adamovi, jenž si Sobinu z Nestajova namlouval. Barbora Chuchelská ze Skuhrova mluvila o něm r. 1612 na Jitkově o křtinách i na Chuchli a na jiných místech, „aby sobě panna Sobina jeho Adama za manžela nebrala a rodičové její jemu jí nedávali, že není nežli kožišníkův syn a co by s tím kožišníkem dělala a že by lépe bylo, aby on Adam krample vzal a kožichy vyčesával.“ Barbora se potom k té řeči znáti nechtěla a byla tomu ráda, že ji přátelé s Adamem udobřili. Týž Adam jsa roku 1613 v Hostačově na dobré vůli, nevážně na pána téhož statku tulichu dobyl a jemu na zdraví škoditi chtěl.

Jindřichovi synové byli povahy násilnické. Jindřich mladší jsa r. 1614 na Třemošnici, přišel ráno do světnice, v níž Jiřík Bračický z Chořov ležel, a dobyv rapíru na Jiříka ležícího sekal a jej v obě ruce a tělo ranil. Ale Jindřich tehdá také k úrazu přišel; neb když v ten čas anebo málo před tím Bračického nutil, aby mu koflík vína splnil, tento jej koflíkem ve tvář udeřil a tak pysk hořejší prorazil. R. 1615 hnali se Jindřich a bratr jeho Jiřík za Matyášem Magrlí ze Sobíšku, an na kočím voze z Řeporej k Jinonicům jel, a dostihše jej v poli, s ním svádu a půtku učinili. Za ty a takové nehezké účinky mluvil Jiřík starší Mitrovský z Nemyšle (1615) také k Jindřichovi, že jest „hromobitný kožišník.“ Byla tehdá slavena svatba na Termesyfích a když po tom řeč na Rozinu Kustošovou ze Slavíkova přišla, nazvala ji paní Mitrovská opicí. Oba žalovali u soudu zemského, Jindřich proto, že „kožišníkem není a nic proti stavu a řádu svému neučinil“, a Rozina proto, že ji paní „na její dobré cti vysoce avšak nedůvodně zhaněla.“ Při téže svatbě málem k veliké svádě přišlo, Kustoš Mitrovského sklenicí ve tvář uhodil a tento se k němu tulich v ruce maje nutkal.

Jindřich starší Kustoš (otec Jindřichův) tehdá ještě žil. Jsa r. 1616 ve Starém Městě Pražském, mluvil o Janovi Jiřím Talackovi z Ještětic, že jest zloděj. Když se ho pak tento cedulí řezanou otazoval, jestli slova dotčená promluvil, dal Jindřich za odpověď: „že by na zámku Polné na den nového nyní běžícího léta Jaroslav Rašín z Ryzemburka, který při pánu tu na Polné ve službě zůstává, u přítomnosti jeho Jindřicha promluviti měl o Janovi Jiřím, že když tento s Rašínem u pána na Polné byl, peněz Rašínovi od pána svěřených několik drahně kop pokrásti měl.“ Více psal toto: „že Albrecht Robmháp ze Suché napsav psaní ke Kustošovi toho doložil, že Jan Jiří jemu z truhlice jeho peníze nějaké pobral, díl jich utratil a díl opět navrátil; on Albrecht nenaděje se, aby Jan Jiří tomu odpírati měl, poněvadž by se prý i něco většího na něj ukázati mohlo.“ [2])

[1]) DZm. 72, G. 10, G. 29, H. 29, K. 26—31, 32 F. k. s. F. f. 10—13. [2]) DZm. 51 a 52, Reg. 44, F. k. s. E. 19, 45, F. k. s. A. 4, B. 10, E. 11—12, F. 4, F. 13.

Tvrze v okolí Nasevrk.

1. KAMENICE TRHOVÁ.

Kamenice Trhová byla až do 17. století zvláštním statkem zemským s tvrzí vladyckou, jejž držel asi r. 1400 *Beneš z Kocourova.* Týž splodiv syna Přibyslava, jenž se stal opatem Luckým, zemřel roku 1419 dne 23. srpna a pochován jest v kostele zdejším.[1]) Později se připomíná (1457) *Václav z Kocourova* a *z Kamenice,* jenž si vyprosil na králi tvrz Odranec odumřelou, nezůstal však dlouho v držení zboží tohoto. Vláda těchto vladyk nepřetrvala 15. století. Ku konci téhož věku prodal *Václav z Perknova* tvrz Kamenici s dvorem, dvory kmecími, kostelem, hamrem, masnými krámy a s jiným příslušenstvím *Mikuláši mladšímu Trčkovi z Lípy* a *na Lichtmburce,* jemuž povolil král Vladislav r. 1499, 29. srpna, aby městečko Trhovou Kamenici za jiné důchody při zboží Lichtmburském směniti mohl.[2]) Po smrti Mikuláše Trčky připadla Kamenice Trhová městečko s domy, Rohozná ves celá s dvory kmecími, podacím a hamrem pustým *Burjanovi Trčkovi* a synu jeho *Janovi,* po čemž tento prodal zboží to (okolo r. 1530) *Bernartovi Sobkovi z Kornic* za 800 kop. Kamenice držena jest odtud k Lipce; když se však Bernart s bratřími svými podělil, dostal *Absolon Sobek z Kornic* městečko Trhovou Kamenici s domy a mlýny, podacím, hamrem při městečku a podíl na domě v Chrudimi, prodaném Jiříkovi Francovi z Liblic. Absolon buď opravil nebo vystavěl tvrz zdejší i hamry, z nichž později povstala osada Freihammer řečená, nyní zvláštní statek, dostav k tomu peníze s manželkou svou Lidmilou ze Stranova, jíž roku 1546 (vkl. dne 4. února) na městečku Kamenici 250 kop věna vkázal. Téhož dne věnoval Bernart Sobek téže Anně, jinak Lidmile ze Stranova, choti Absolonově, věno na Lipce tvrzi. Po něm držel Kamenici syn jeho *Adam,* jenž s manželkou svou Annou byl též v držení domu šosovního v Chrudimi a stál horlivě k vyznání bratří Českých. Po jeho smrti připadlo zboží to *Janovi Sobkovi z Kornic,* který odprodal roku 1612 ves Dolní Bradlo. Roku 1612 a 1614 zapisoval dluh na tvrz Trhovou Kamenici s dvorem, pivovarem, sladovnou, městečko s vesnicemi.

Při povstání r. 1618—1620 přidržel se Jan strany evangelické. Že však provinění jeho nebylo veliké a že se při bezdětném stavu jeho mohl očekávati brzký nápad, odsouzen jest r. 1623, 23. června toliko, aby statek jeho všechen v manství uveden byl a aby od publikování v témdni při dskách dvorských se ohlásil a za podání léna požádal. Jan byl tehdá již v nedostatku zdraví postaven a proto do Prahy jeti nemohl, tak že zaň Vít Duchoslav Hataš z Letošic t. r. jako plnomocník obvyklé ohlášení při dskách dvorských učinil. Nemoc se za několik let zhoršila tak, že Jan brzo na ni zemřel. R. 1628, 12. a 26. srpna a 6. září provolána jest Trhová Kamenice v Chrudimi za léno odumřelé po Janovi Sobkovi a potažena jest ke komoře. Od kr. fisku odhadána jest potom na 10285 kop 42 gr. a prodána za touž cenu *Františkovi de Couriers,* jenž ji připojil k nedávno nabytému zboží Nasevrckému.[3]) Při reformaci potom nastalé přivtělena jest Kamenice z nedostatku kněží katolických k faře Skutecké, tak že teprv na začátku minulého století působením Frant. hraběte Schönfelda fara při chrámě zdejším (r. 1712) obnovena, znovu nadána, a farářovi tvrzka panská za obydlí vykázána byla.

2. ZAJEČICE.[4]

V Zaječicích, největší to vsi bývalého panství Nasevrckého, stávaly *dvě* tvrze a dva dvory poplužné. Nejstarší nám známý držitel Zaječic jest *Přibík ze Zaječic,* jenž byl roku 1319 pohnán do soudu zemského pro loupež.[5]) *Albert ze Zaječic* připomíná se r. 1361 v listině kláštera Vilémovského. Později seděli na Zaječicích páni *ze Šternberka,* a sice z té linie, která pocházela z Holic. První z nich byl ke konci 14. století *Jan* Zaječický; s ním se zároveň připomíná r. 1401—1408 *Zdeslav ze Šternberka jinak ze Zaječic,* jenž podával nového faráře ke kostelu Divišovskému.[6]) Janův syn *Jan Holický ze Šternberka,* jmenuje se jako držitel Zaječic v rozličných listinách v letech 1440—1466.[7]) Věrným jsa přívržencem příbuzného svého Jiřího z Poděbrad, pomáhal mu v bojích s jednotou Strakonickou, proti níž i roku 1450 do pole vytáhl.[8]) Ještě roku 1473 připomíná se jakožto svědek v prodeji zboží Jestbořického.[9])

Po Šternbercích držel Zaječice, Svídnici, Kunči a jiné statky v okolí *Viktorin z Kunčího,* jenž byl spolu sousedem a primátorem města Chrudimě. Syn jeho *Jan* byv již od roku 1480 ve spoludržení statku, ujal jej k samotnému držení asi roku 1490, když byl otec Jan zemřel. Bylť Jan tento pro učenost neméně jako pro rozšafnost svou na slovo brán u všech sousedův, jak obcí tak i pánův, kteří jej volali ve sporech za oprávce, ve věcech nesporných za rádce, smluvce a svědka. Mezi těmi, kteří se takto k němu uchylovali, dočítáme se i Viléma z Pernšteina a pána Rychemburského, Jindřicha z Valdšteina. Učené svazky maje s Viktorinem ze Všehrd a Tovačovským, sám také spisoval a prý dobře a vlastně překládal. Zboží své Podol Vápenný prodal r. 1513 Trčkovi. Dědiců přirozených nemaje, odkázal zboží své r. 1521 strýci svému *Viktorinovi z Kunčího* a bezpochyby brzo po tom zemřel.[10])

Nedlouho po tom připadly Zaječice k Žumberku. Při dělení r. 1529 (viz str. 138) dostaly se *Petrovi Janovskému ze Soutic* za díl „tvrz Zaječice s její ohradou“, ves Svídnice, ves Smrček s tvrzí pustou a podacím a ves Libanice. Týž se připomíná do r. 1552, požívaje vážnosti dosti značné, pročež mu všelijaké úřady a čestná poselství svěřovány. S manželkou svou Likardou z Ronovce splodil syna *Štěpána,* jenž po něm v držení statkův dotčených následoval. Týž pojal Johanku z Královic, jíž věnoval 1250 kop na tvrzi Zaječické s příslušenstvím,

---

[1]) Památky arch. II. 39, 191. Beneš z Kamenice 1415—1440 připomenutý (arch. č. I. 256, 400) pocházel tuším z Čáslavska. [2]) Archiv Český VI. 580, rel. tab. II. 525 (vklad Kamenice se stal teprv r. 1500 dne 9. března). [3]) DZ. 4, K. 23, 44, G. 12, 7, H. 25, 186, A. 7 (136, J. 19), 94, M. 13, 95, B. 22, DD. 17, p. 417, 64, p. 633. D'Elvert Bestrafung oc. S. 240, Březanův Petr Vok. 41, G. sv. k. s. f. 132. [4]) Pomůcka: Zaječice od A. Rybičky. (Pam. II. 257.) [5]) Tab. vetust. 309. [6]) Lib. conf. VI. B. 18, K. 7. R. 1402 uvádí jej „seděním na Zaječicích“ arch. č. II. 359. Sr. str. 63. [7]) Zápisky Palackého v museu. Viz dějiny Žestok. [8]) Arch. Třeboň. [9]) Kopiář Pernšteinský str. 33. [10]) Jirečkova Rukověť I. 432, DZ. 6, F. 21.

také se vyrovnal r. 1560 s mateří svou o věno její 1200 kop míš. na Zaječicích zapsané. R. 1565 byl již mrtev a dědicem jeho byla *Marjana ze Soutic*, provdaná za Sigmunda Robmhápa ze Suché na Seči, s nímž měla syna *Vácslava* a dcery *Markétu* a *Eufemii*. Táž paní držela mimo Zaječice také Zábělčice, Vohančice a jiné vsi zápisné u Jeníkova, jež r. 1566 prodala.[1])

Po smrti matky své obeslaly sestry Robmhápovny bratra svého, aby jim položil díly ze statku mateřského; rozdělen tedy celý statek na 3 díly (1580 dne 4. června), při čemž si vzal Vácslav za třetí díl dvůr ve Smrčku. Markéta, manželka Jana Myšky ze Žlunic, vzala si jeden díl Zaječic, rovněž také Eufemie, manželka bratra jeho Kryštofa Myšky.[2])

První část zboží se starou tvrzí držel *Jan Myška ze Žlunic* až do konce téhož století. Když potom zemřel, uvázali se ve statek synové jeho *Hertvík*, *Sigmund*, *Jan Jiří* a *Štěpán Baltazar* a chtěli jej pro sebe podržeti; ale sestra jich Marie Anna odpírala jim v tom a pokládajíc Zaječice za statek mateřský, táhla se také na díl jeden. Aby mezi nimi nepřišlo k dalším kyselostem, vkročili mezi ně někteří přátelé a spůsobili to smlouvou (r. 1600 dne 19. července), že jí bratří připověděli za podíl mateřský jisté svršky a 1400 kop míš. vydati a kromě toho, kdyby ke vdaní přišla, 500 kop gr. č. mimo slušnou výpravu věnovati, s čímž ona také spokojena byla. Z bratří dotčených držel naposled díl tento Jan Jiří sám, vydávaje z něho r. 1615 sbírky a berně; v bouřích vzešlých r. 1618 stál ke straně stavův evangelických, pročež po přemožení odporu nálezem soudu mimořádného (1623 dne 14. srpna) třetinu svého statku propadl. Kr. komora prodala pak (1625, dne 13. pros.) Zaječice *Janovi Bap. Veberovi svob. pánu na Pisnberce*, dvorské komory radě a c. k. komorníku, za 10.266 kop 20 gr. 6 peněz.[3]) Myška odebral se potom s chotí svou Kateřinou ze Záběddovic do Chrudimě, kdež žil ještě r. 1642 na dvoře za zbytek jmění svého koupeném.

Veber postoupil (1626 dne 10. ledna) Zaječic manželce své *Maruši z Kocínu*. Dcera obou *Kateřina Voršila*, provdaná z *Abensperka* a *Traunu*, zdědila Chroustovice a Zaječice a prodala oboje r. 1655, 1. srpna *Karlovi Ferdinandovi*, říšskému hraběti z Valdšteina. Zdá se, že nemohl Valdštein zaplatiti všechnu sumu trhovou; i dovedla toho Kateřina Voršila, že jí byla část dědictví jeho zase přiřčena. Adam Pecelius z Adlersheimu odhadal jí r. 1661, 10. května „dvůr Zaječický, kdež předešle tvrz neboližto sídlo bývalo, i s příslušenstvím," po čemž Kateřina (1611, 15. října) všechna práva svá vzdala *Maxmilianě Zdrubové*, rozené z *Lisova*, paní na Žumberce.[4]) Paní tato zase zboží své, totiž dvůr a díl vsi se mlýnem, prodala r. 1685, 11. října *Lambertovi Hřebenářovi z Harach* za 20.000 fl. rh.

Po rozdělení r. 1580 povstala na druhém díle Zaječickém vedlé tvrze staré ještě nová tvrz. Na této seděl r. 1607 *Petr Kryštof Kapoun ze Svojkova*, jenž se bezpochyby do Zaječic přiženil, vzav si za manželku Annu Marii Adelspachovnu z Damstorfu, nepochybně dceru Jiříka Adelspacha, hejtmana na Pardubicích, kteráž se seděním na Zaječicích psala a r. 1616 Holišovice, Nabočany a Houbice přikoupila. Petr zemřel bezdětek r. 1621 a paní Anna Marie vdala se podruhé r. 1623 za *Ladislava Bedřicha Lukavského z Lukavice*, hejtmana kraje Chrudimského, jenž se tudíž stal pánem na Zaječicích, Holišovicích a Nabočanech. Týž Ladislav vzal si po druhé k manželství Kateřinu Veroniku z Dobřenic (dceru Jindřicha Kunaty a Marušky z Bubna), kteráž se s bratrem svým Karlem rozdělila, ano i 1637 díl jeho koupila, tak že jí patřily Valy, Zubří, Odrané Veselí a j. v. Rozsáhlé tyto statky zdědily po smrti otcově († 1648) tři dcery jich *Lidmila Johanka*, *Marie Františka* a *Sobina Kunhuta*, nad nimiž od r. 1648 až do smrti své měla poručenství máti jich Kateřina.[5])

Roku 1663, 6. prosince rozdělily se sestry o zděděné statky otcovské i mateřské. První díl: tvrz Zaječice s dvorem a ves c. t. m. dostala Lidmila, druhý díl: dvory Holešovice a Nabočany s vesnicemi a ves Honbice připadly Marii Františce, jež byla chotí Karla Gustava Kapouna ze Svojkova, třetí díl: Valy nad Labem s příslušenstvím připadly Sobině. Paní Lidmila vzala sobě k manželství *Lamberta Františka Hřebenáře z Harach*, jenž zboží Zaječické s manželkou svou společně držel a je také rozmnožil. Roku 1683 koupil dvůr popl. ve Vlčnově a roku 1685 druhou tvrz Zaječickou. Když mu pak manželka jeho před smrtí svou († 1681) kšaftem roku 1673 zdělaným díl svůj statku Zaječického byla odkázala, byly oba díly Zaječické spojeny. Lambert prodal spojené Zaječice r. 1696 dne 16. dubna *Augustinovi Norbertovi Voračickému z Paběnic* na Malči a Nabočanech, který je však pustil již r. 1697 dne 22. ledna i s dvorem ve Vlčnově za sumu 62.000 fl. rh. *Josefovi Františkovi* hraběti *ze Šenfeldu* na Nasevrcích a Seči. Hrabě tento připojil Zaječice k panství Nasevrckému, načež obě tvrze byvše opuštěny, docela spustly.[6])

3. OREL.[7]

Ve vsi Orli (vých. od Slatiňan) stávala tvrz již ve 14. věku. Tehdá stal se opatem kláštera Opatovického *Jan z Orle*, jenž koupil ke klášterství (r. 1377) hrad Blatník. Současně (1368) žil *Štěpán ze Žestok* jinak *z Orle*, jehož známe ze smírných smluv mezi biskupem Litomyšlským a klášterem Podlažickým.[8]) Ve druhé čtvrti 15. stol. držel Orelsko *Michálek z Orle*, kterýž se zapsal také k landfridu 4 krajů v Čáslavi r. 1440, a *Vilím z Orle*, kterýž se v letech 1451—1453 připomíná, držel tvrz Dřel, sedě tudíž v Hradečtě.

Roku 1479 držel Orel *Michálek ze San*, jehož syn Zdeněk se vyskytuje též roku 1488 a násl. v knihách města Chrudimě, kdež držel dům a dědiny. R. 1500 drželi Orel *Zdeněk* a *Bohuslav* bratří *ze San*; oba měli dvory v Chrudimi a onen byl ještě r. 1525 v držení statku Orelského. Potomci jejich zvali se *Orelskými ze San*. Nedlouho potom náležel Orel k Žumbersku a když se toto r. 1529 rozdělilo, dostaly se *Alšovi Janovskému ze Soutic*: tvrz Orel, tvrz pustá Lukavice, ves Orel s podacím, vsi Kunčí, Lukavice, Lukavička, Radechyně, Vížky a Loučky. Týž Aleš měl roku 1546 při s obcí Chrudimskou o vedení vody, pak byl hejtmanem kraje Chrudimského. Manželku měl Anéžku z Úšavy († 1579), již věnoval (vkl. 1552, 1. dubna) 1250 kop na Orli tvrzi a dvoru poplužném (kromě sladovny a pivovaru) a vsi s příslušenstvím. Též poručil manželce své děti a statek svůj, kdyby zemřel dříve, než ona. Zemřel ještě téhož roku a poněvadž jeden z jeho dvou synův, Petr, již r. 1556 z tohoto světa vykročil, stal se samostatným dědicem druhý syn *Jan*.[9])

Jan zemřel 1574; jak tehdejší pověst pravila, jedna žena z Libanic „skrze čáry a kouzla jej sušila a trávila." Sestry a nápadnice Janovy *Johanka*, *Lidmila* a *Krystyna ze Soutic* prodaly dědictví zděděné r. 1575 dne 5. dubna, totiž: tvrz Orel, dvůr popl., pivovar, mlýn pod Kunčím, tvrz Lukavici pustou, s dvorem popl. vsi Orel, Kunčí, Lukavici, Lukavičku, Vížky, Loučky, Radechyni s robotami dělnými i orními a podacím nad Orlí za 9500 kop gr. č. *Janovi Kekulovi ze Stradonic*, jenž byl manžel Krystynin, jedné z těch sester.

Krystyna zemřela r. 1579. Kšaftem svým, roku 1575 dne 20. ledna daným, odkázala statek svůj všechen manželu svému Janovi, zavázavši jej jisté sumy odkázané z toho vydati. Po její smrti koupil Jan, jenž se byl stal hejtmanem kraje Chrudimského (r. 1581), zboží Nasevrcké a pojal po druhé k manželství Annu z Biskupic, s níž splodil dcery *Annu* a *Barboru*. Po jeho smrti († 1589) porovnaly se dcery

---

[1]) DZ. 42, L. 30, 12, B. 20, 58, A. 15. [2]) DZ. 67, G. 14—22. [3]) DZ. 174, K. 28, 153, K. 16. Rozvrž. sbírek str. 16. [4]) DZ. 310, H. 29, 28, M. 27. [5]) Pam. arch. IX. 795, 510, DZ. 112, D. 1. a 73, H. 7 — J. 13. Ve Vsi *Zubří* stával sice zámeček, ale dosti pozdě po tomto rozdílu postavený, pročež ho tuto pomineme mlčením. O Zubří srovnej Heber's Burgen V. 198 a Pam. arch. IV. 40. [6]) DZ. 266, Q. 28, 404, K. 9. [7]) Pomůcka: Orel od A. Rybičky. (Pam. I. 318—320.) O Janovi z Orle († před r. 1405) a některých jiných osobách tohoto rodu mluvilo se na str. 143. [8]) Arch. v Litomyšli. [9]) DZ. 42, M. 1, 10, F. 3.

s matkou r. 1591 dne 14. listopadu tak, že jí postoupily zboží Nasevrckého v 10.000 kopách, kteréž jí byl otec dlužen, zůstavujíce si toliko statek Orelský.[1])

Na začátku 17. století, a to již roku 1600 držel Orel *Jindřich Kunata Dobřenský z Dobřenic*, dostav se v držení jeho skrze manželku svou první, svrchupsanou Barboru ze Stradonic. Byl to muž času toho pro svou známost věcí válečných a politických na slovo braný, jenž byl sloužil v mládí svém ve vojště císařském proti Turkům.[2]) Zastávaje důležité úřady, dával se potřebovati mimo to i v rozličných komisích a důležitých poslanstvích. Statečný tento a vlasti své milovný pán, jakož i příznivec mužův učených, zemřel r. 1619, zůstaviv kšaftem svým r. 1617 dne 2. května daným Orel a Libanice synům svým *Jindřichovi* a *Karlovi Kunatovi*, nad nimiž jakož i nad dcerami Johankou a Kateřinou Veronikou ustanovil poručnicí manželku svou Marušku neb Markétu z Bubna.

Ze synův dotčených pocházel Jindřich z prvního manželství otcova s Kateřinou ze Svárova († 1607), Karel z druhého s dotčenou Maruší, jež byvši napřed za pana Budovce provdána, potom otce Karlova k manželství byla pojala; z těch příčin také tento syn později statky mateřské Valy a Veselí k držení svému ujal. Maruše hospodařic několik let po smrti svého muže na Orli, obyčejně na tvrzi zdejší přebývala a zakoušela hojnou měrou strasti válečné doby tehdejší. V dubnu r. 1622 přišedše na statek císařští vojáci „muškétýrové nehodní" na ní mimo stravu peníze vymáhali, pohrůžky jí činíce, nedá-li, že „oni budou věděti svého kde postihati." K tomu měla svízelle veliké s poddanými svými, kteří jí již v žádné poslušnosti státi nechtěli. Když v měsíci červnu pro poddané do hor, kteří špíži pro vojsko vézti měli, posílala, poroučejíc jim, aby na noc na Orel přijeli a odtud do Prahy jeli, jest jí od nich vzkázáno, že nepojedou, a kteří jeti měli, ti buď koně rozprodali nebo se rozschovávali. Bylť arci lid ten ještě většími útrapami uhněten, než paní, kterážto v té věci nic činiti nemohouc, vše Bohu poručila.[3])

Statky otcovské Orel a Libanice ujal, let svých došed, starší syn *Jindřich*. Týž zůstav věren Ferdinandovi II., podržel jmění své a zastával rozličné úřady. Po smrti jeho (1637) uvázal se v držení Orle bratr jeho *Karel Kunata z Dobřenic*, který rovněž úřady některé zastával. Když r. 1647 zemřel, uvázala se kšaftem zřízená poručnice Žofie Dobřenská z Nečtin v Orel, jejž spravovala pro sirotky *Kunatu Lva*, *Václava Kryštofa*, *Markétu Františku* a *Alžbětu Lukrecii*, děti své.[4]) Zemřela tuším dříve ještě, než syn nejstarší let svých došel, pročež Jaroslav Kunata z Dobřenic statek Orelský spravoval a mladého pána vychovával. Dotčený Kunata Lev učiniv dne 5. července roku 1657 obyčejný slib věrnosti, vešel v držení statku Orelského a zemřel r. 1668. Bratr jeho *Václav* držel tudíž Orel sám až do r. 1683, jsa 1680—1683 krajským hejtmanem. Ježto zemřel bezdětek posledního pořízení nezdělav, spadl statek Orelský na sestry jeho Markétu Františku Bukovkovou a Alžbětu Strakovou, kteréž r. 1683 dne 30. dubna v dědictví byly uvedeny; avšak ještě téhož roku dne 12. května prodaly jej, totiž: tvrz a sídlo v Orli, vsi Orel, Lukavičku, Vížky, Loučky a Radechlyni s kostelem sv. Jiří nad Orli, pak s kostelíčkem Navštívení p. Marie v Orli, avšak docela spustlým, s dvorem poplužným, pivovarem, chmelnicí, zahradami a ovčínem za 32.000 fl. rh. *Rudolfovi Václavovi* hraběti *z Šenfeldu* na Selči. Po Rudolfovi zdědil Orel syn jeho *Josef František*, který jej s ostatními statky svými, jež byl v okolí tamním koupil, spojil v jedno panství Nasevrcké.

4. LUKAVICE.

Velká a Malá Lukavice mají název svůj od vody lukavé, jako Kamenice od vody mezi kamením tekoucí. Tvrz vladyk Lukavských stávala v lesích mezi Lukavičkou a Žumberkem na místě, kterému se říká Hrádek neb Kočičí hrádek. Jiná tvrz stávala bez pochyby ve vsi Velké Lukavici u dvora. Nejstarší nám známý držitel Lukavice *Radslav z Lukavice* žil r. 1318. *Heřman*, syn *Jiříkův*, a *Hašek z Lukavice* spečetili r. 1361 list jeden kláštera Vilémovského a seděli tuším na obou tvrzích. R. 1405 připomínají se *Jan* a *Půta* Lukavští, kteříž i s *Janem mladším z Lukavice* (1415) pečeti své ke stížnému listu přivěsili.[5]) Jan starší a Jan mladší žili ještě roku 1436 (jeden z nich slul Silhavý), a s nimi též *Hašek z Lukavice*; tento a jeden Jan byli také roku 1448 s panem Jiříkem před Prahou. Hašek bojoval potom (1450) také s jednotou Strakonickou. *Albert Střížka* a *Jan z Lukavice* táhli se r. 1454 na nějaké dědiny ve Smrčku; onen byl již roku 1450 ve vojště jednoty Poděbradské.[6]) O jednom *Janovi z Lukavice* vypravují též paměti Chrudimské, když se přela tehdá obec Chrudimská s Viktorinem z Kunčího o nějaké rybníky. Vladyky tito užívali ve znaku svém půl psa mořského s ocasem stříbrným na štítě modrém.

Po smrti *Kateřiny z Adršpachu*, vdovy Střížkovy, spadlo věno její 500 fl. uh. na Lukavici Velké, tvrzi, dvoru a vsi, na Lukavici Malé, Radochyni, Loučkách, Potlýšťanech a Švihově zapsané na krále Vladislava, kterýž udělil právo své Čeňkovi Kunovi z Kunštátu a z Rataj. Po smrti Čeňkově postoupil syn jeho Kuna s bratry svými tohoto práva Janovi z Lukavice (1494). Nedlouho potom držel Lukavici *Jan Janovský ze Soutic*, jemuž Jiřík Býchorský tvrz zdejší (1509) vypálil. Mezi tím byla tvrz na Hrádku dávno spustla a ve tvrzi při dvoře obnovené bydlelo se ještě několik let. Když roku 1510 panství Žumberské prodávali, byla tvrz Lukavská ještě dobrá, ale když též panství r. 1529 děleno bylo a Lukavice se k dílu Orelskému dostala, byla tvrz zdejší již poustkou. Jako pustá tvrz připomíná se ještě r. 1616.[7])

5. NABOČANY.

První nám známý držitel vsi Nabočan (vých. od Chrudimě) jest *Dluhomil z Nabočan*. Bojoval roku 1257 s králem Přemyslem v Bavořích, po nešťastné porážce u Michldorfu zavřel se s jinými šlechtici v městě tomto a bránili se tu celých 9 dní, až jim svoleno odtud svobodně odejíti. Po smrti Jana pastorka Hynkova z Nabočan spadlé na krále dědiny v Nabočanech, totiž dvůr poplužný s rolemi, vyprosil si na králi Václavovi (1392) Hereš ze Zaječic. Tomu odpíral *Příbek z Nabočan*, než roku 1393, nechtě Heršovi překážeti, s ním se smluvil a obdržev náhradou 22 kop, od práva svého upustil. Ještě roku 1410 byly o tyto dědiny již na krále připadlé spory mezi *Kateřinou* dcerou *Příbkovou* a *Annou* „paní Nabočanskou," obě přišly mocně na úředníky dvorské, a tito vypověděli, aby Kateřina právo své Anně ve dsky vložila a za to 33 kop obdržela. Odúmrť po *Buškovi z Nabočan* r. 1406 na krále spadlou obdržel *Matěj ze Seslavic* k manství Vyšehradskému.

Z ostatních vladyk Nabočanských připomíná se k r. 1415 *Petr*, jenž spečetil stížný list ke sboru Kostnickému, a *Jan Kačička* (r. 1419). Z toho ze všeho se shledává, že ves ta ve 14. a 15. století na několik dílův rozdělena byla, neb ani v 16. století ještě jedinému držiteli nenáležela. Část vsi s tvrzí náležela *Janovi Horyně z Houbic* od roku 1437; týž byl roku 1440 na krajském sjezdě v Čáslavi spolu s Mikulášem z Nabočan, držitelem jiného dílu, a připomíná se ještě r. 1451. Tehdá držena tvrz naše ke statku Honbickému a spustla proto, že držitelé na ni nebydlívali. Jan Makovský z Potšteina na Honbicích zavadil vsi Nabočany a Ostřešany, c. t. m. *Slavatovi z Chlumu*, jehožto

[1]) DZ. 62, C. 22, 18, N. 4, 20, M. 18—20, 168, G. 10. [2]) Pam. arch. IX. 438. Srovnej i děje Žumberka na str. 140. [3]) Dvorského Pam. žen str. 236 a sld. DZ. 139, K. 25. [4]) DZ. 112, C. 36 a 149, J. 7. [5]) Pam. arch. II. 40, Heber's Burgen V. 153. Dobner Mon. VI. 415, tab. vetust. 299. [6]) Arch. Třeboň. DD. 16, str. 333. [7]) Paprocký o st. ryt. 276, DD. 23, P. 10, Dačického paměti fol. 43, DZ. 6, F. 13 a 42, M. 1.

syn *Michal* práva svého roku 1498, 15. května postoupil *Vilémovi z Pernšteina.* Později Nabočany zase vyplaceny a navráceny ke zboží Honbickému. Když desky zemské roku 1541 shořely, přiznali se *Jiřík* a *Petr* bratří *Příbkové z Otoslavic,* že drží v Nabočanech tvrz pustou s příkopem vodním a dvory kmecí. [1])

Synové Jiříkovi *Jan* a *Adam* se roku 1568 dne 11. října rozdělili, při čemž obdržel Adam ves Honbice, ves Nabočany celou s tvrzištěm pustým a s příkopem. [2]) Zboží toto, jež Adam až do r. 1616 držel, dostalo se r. 1715 k panství Nasevrckému. Tvrz někdejší stávala na nynější louce „Parkan" a poslední její zbytky mezi l. 1825—1835 rozvezli. [3])

6. SMRČEK.

Smrček (vých. od Žumberka) patří k starším tvrzím v Čechách; seděl na ní bezpochyby již onen *Vilém Křeše ze Smrčku,* jenž byl roku 1366 svědkem, kdež se kladly mezníky mezi lesy kapituly Litomyšlské a kláštera Podlažického. Nástupce jeho byl *Arnošt,* jenž se ve stížném listě r. 1415 připomíná. Syn tohoto *Kryštofor Křeše,* s jakousi Jitkou splozený, neměl mužských potomkův než jedinou dceru Annu, která se vdala za Petra Kapouna ze Smiřic a jemu dva syny, Bořivoje a Alexandra, porodila. Kryštofor zapsal listem pod pečetí Smrček s příslušenstvím (snad jen jako poručníkovi) *Apolonovi z Křivan,* jenž měl o to později pře u soudu dvorského. Nebo r. 1437 byly tvrz pustá Smrček s dvěma podsedky a podacím kostelním a díl ve Švihově jako odúmrť královská provolány. Tomu odpírali Apolon dotčený s Janem Horynou z Honbic jako nástupcové v držení a Petr Kapoun jménem synů svých co nápadníkův vedlé posloupnosti krevní. Tento poslední sice r. 1443 právo své u soudu dvorského provedl, nicméně podržel zboží Apolon z Křivan, jenž spustlou tvrz znovu vystavěl. Týž postoupil r. 1464 ve Smrčku tvrze s dvorem popl. a vsí a v Švihově dvorův kmecích *Janovi Horynovi z Honbic.* Vladykovi tomuto bylo pro zboží zdejší dvojí spory překonati. Předně mu překážel Petr Kapoun, jenž si byl vyprosil na králi věno po n. Jitce vdově Arnoštově. Neméně tuhou při měl o sousední zboží Svídnické. Na tomto zboží byl nade vsí Svídnicí klášterec sv. Jakuba, jejž byl někdy Jaroš Lacembok z Chlumu založil, od několika let však zboží to bylo v držení Horynově. Horyna vyprosil si na králi právo odúmrtní na podací téhož kostela (roku 1454), ale tomu odpíral Zdeněk z Postupic, maje královské zápisy na veškeré opatství Podlažické, k němuž dříve náleželo proboštství u sv. Jakuba. Horyna se pře této nedočkal, ale dědicům jeho přece zboží to zůstalo po nálezu soudu dvorského (roku 1465); neb ten věc odročil až do rozhodnutí soudu duchovního, jehož však v zemi nebylo. [4])

Smrček a Svídnice dostaly se k sousednímu panství Žumberskému. Ve vyčtení téhož panství r. 1487 i 1510 připomíná se pouhá ves Smrček, později (roku 1529) pouhá tvrz, což jest důkazem dostatečným, že zdejší tvrz ke sklonku 15. století spustla. Když se bratří Janovští r. 1529 dělili (viz str. 138), dostala se „ves Smrček s tvrzí pustou" ke zboží Zaječickému, oddělena jest však zase r. 1580. Smrček stal se sice na nějaký čas sídlem samostatného statku, ale tvrz zdejší z rumův nikdy více nepovstala. [5])

7. BÍTOVANY.

Poprvé se setkáváme s názvem osady Bítovan [6]) v listině odstoupení mnohých far k nově zřízenému biskupství Litomyšlskému (1350); a nejstarší nám známý držitel *Mstislav Rakušic z Bítovan* z rodu Lukavských připomíná se r. 1361 v pamětech kláštera Vilémovského. Roku 1415 měl Bítovany *Albrecht* odtudž, který spečetil stížný list ke sboru Kostnickému, a r. 1438 *Aleš* (týž co hořejší?), jenž též Stradov Trojovice, Přestavlky a Zájezdec držel a se r. 1440 k lantfridu čtyř spojených krajů zapsal. *Bleh z Bítovan* stál při jednotě Poděbradské v tehdejších dobách bouřlivých.

Na začátku 16. st. drželi Bítovany vladyky řečení *Záviše z Osenic;* jakožto držitelé Bítovan z rodu tohoto první se připomínají r. 1507—1512 *Jiřík* a r. 1525 *Jan,* kterýž byl také purkrabí na Rychemburce. Onen se tuším ještě připomíná v tytuláři r. 1534, v němžto přicházejí také dva mladší členové rodiny této *Burjan* a *Hynek.* Burjan držel též Nabočany a dům v Chrudimi a měl již roku 1560 syna zrostlého *Jana,* jehož od sebe oddělil, dav mu nějaké peníze.

V druhé polovici téhož století nacházíme Bítovany rozdělené. Jen díl držel *Jan starší Záviše* odděliv se od bratra svého Petra, a přikoupil k tomu od Johanky Závišové z Hostovic (1569) dvůr a ves Seslavky i s dílem vsi Rosic. Bítovany držel ještě r. 1577. [7]) Druhý díl, k němuž mimo tvrz i půl kostela patřilo, měl asi tehdá *Jan mladší Záviše,* který kolem roku 1590 zemřel. Zůstali po něm dva synové *Hynek Bernart* z prvního manželství a *Vácslav,* splozený s druhou manželkou Johankou z Voděrad, oba ještě nezletilí; tudíž měla paní Johanka několik let statek Bítovanský ve svém užívání. Když pak ji omrzelo chlebiti o vdovství, provdala se zase za nějakého Slavíkovce, a majíc postoupiti Hynkovi statku, žádala na něm věna svého i dluhův nad věno (662¼ kopy), čemuž mladý pán místa dáti nechtěl řka, že má věna toliko 312 kop podlé ceduli svatebních a více odkázaného jí že se nic neukazuje. Konečně (roku 1595, 17. srpna) spokojila se Johanka 400 kopami. Ujav Hynek statek, prodal jej r. 1607 dne 19. července *Vácslavovi Ostromiřskému z Rokytníka,* a sice tvrz Bítovany se dvorem a polovicí podacího. [8]) Nový držitel odděliv se od bratra svého Bohuslava (1613, 17. listopadu vl.) a vydav mu bez pochyby ze statku

---

[1]) Palackého děje II. 31, DD. 13, f. 216, 14, f. 175, arch. č. I. 255, III. 189, 493, 515, VI. 537, rel. tab. II. 236. DZ. 250, F. 17, 60, D. 3. [2]) Jedna část vsi Nabočan patřila ke zboží Rosickému, tuším ta, kterou držel 1406 Matěj ze Seslavic, neb i Seslavce potom ke zboží Rosickému patřily. Vácslav Talacko z Ještětic (1546) prodal potom dvory kmecí v Nabočanech Burjanovi Záviši z Osenic (DZ. 250, K. 6, Pam. arch. VII. 363). Jeho potomci prý tu až do r. 1584 seděli. Viz více v Pam. arch. IX. 795.

[3]) Adam (řečený naposled „nejstarší") ponechav si toliko „dům a příbytek ve vsi Nabočanech," kdež ještě r. 1617 zůstával, prodal Nabočany r. 1616 *Marii Kapounové* rozené *z Damsdorfu.* (Sommer's Topographie V. 258.) Tím se dostaly Nabočany ke zboží Zaječickému a r. 1663 k Holejšovicům. (Viz to.) *Albrecht Ladislav Kapoun ze Svojkova* prodal Nabočany (1692) *Zidonii Voračické* rozené *Kapounce,* která držela potom Nabočany společně s chotěm svým *Augustinem Norbertem Voračickým z Paběnic* a na Malči. Roku 1697, 22. ledna prodali manželé statek Nabočany *Marii Elišce* hraběnce *z Millesimo* rozené *Kustošce* (DZ. 405. L. 13). Roku 1716 koupil Nabočany hrabě *Josef František ze Šenfelda.* (Sommer l. c.) [4]) Regesta Podlažická (můj rukopis), DD. 15, f. 360, 20 p. 27, 16 p. 333, arch. č. I. 436, DZ. 42, L. 30.

[5]) Jak se vypravuje v dějinách Zaječic, rozděleno zboží Zaječické r. 1580 dne 4. června mezi *Vácslava Robmhápa z Suché* a sestry jeho *Markétu* a *Eufemii* obě Myškové. Při tom dostaly se Vácslavovi dvůr ve Smrčku a ves s krčmou a podacím, rybníky a lesy, díl v Libanicích, ves Svídnice s krčmou a mlýnem a „klášter sv. Jakuba zbořený nebo pustý" (DZ. 67, G. 14 — G. 22). Vácslav seděv tu jen několik let, usadil se potom na Seči a prodal r. 1586 „dvůr popl. řeč. Smrček s lesy bílými a černými," ve vsi 1 dvůr kmecí s podacím a v Libanicích 1 dv. km. *Vácslavovi Saskovi* jinak *Ojířovi z Vacovic* za 1500 kop gr. č. (DZ. 23, D. 5). Za těch čas zvětšeno jest zboží naše přivtělením několika vsí okolních, jež koupil Vácslav r. 1595 z pozůstalosti Jindřicha Talacka z Ještětic (DZ. 170, J. 8). Však potomci Vácslavovi, bratří *Jan Jindřich, Prokop Jiří* a *Vácslav Saskové* prodali roku 1601 dne 4. ledna dvůr Smrček zpupný a dědičný, ves celou, Kostelec, Cejřov, Louku, Habrovec vsi celé s podacím ve Smrčku a Kostelci, mlýnem pod Kostelcem s dvorem popl. Týnem a lesem v *Hradištích Vácslavovi* staršímu *Zárubovi z Hustiřan* na Žumberce a Přině za 7600 kop miš. (DZ. 130, N. 23 a 175, P. 38), po čemž zůstala ves při panství Žumberském a později k Nasevrkům se dostala.

[6]) Pomůckou Pam. arch. II. 40. Srov. i Pam. arch. IX. 148 o Popově dolu (?). [7]) DZ. 13, K. 16, 16 M. 27, 63, H. 24. [8]) DZ. 170, L. 2, 181, G. 1, vlož. 1610, 24. března na způsob zápisu dluhu na 100 kop (DZm. 237, B. 2).

koupeného díl na penězích, prodal potom Bitovany roku 1616 dne 11. února *Viktorinovi Hradeckému z Bukovna* na Zájezdci a Trojovicích za 6500 kop míš. [1])

S placením takové sumy to šlo pomalu, poněvadž Viktorin ještě t. r. zemřel; teprv když jeho syn *Jindřich Bořek* pořádně zaplatil, vloženy mu Bitovany ve dsky zemské roku 1618 dne 22. března. Již roku 1624 zemřel Jindřich, zůstaviv syna nezletilého *Jindřicha Sezemu.* Neznámým nám způsobem dostal se v držení tvrze *Sigmund Šťastný Záviše z Osenic*, a ten prodal tvrz zdejší (vkl. 1630, 31. října) *Abrahamovi Bechyni z Lažan* na Rosochatci za 2000 kop míš. Po smrti Abrahamově držel díl tento syn jeho *Bohuslav*, jenž na něm choti své Marii Elišce rozené Štyblingerové 2500 kop míš. věnoval. Nástupce jeho *Jindřich Bořický z Hostovic* (asi r. 1648) bydlel tu s manželkou svou Annou z Malovic, s níž splodil dvě dcery *Marii Kunu* a *Lidmilu Evu.* Když tedy Jindřich bez pořízení zemřel a dcery statek ujaly, shledaly, že jest tak špatný, „že by za něj kdo co dosti málo, kdyby se prodávati měl, dáti chtěl,“ neb za tehdejších strastí válečných byl dvůr spálen a statek spustl docela. Podlé úmluvy se sestrou svou r. 1664 dne 1. července učiněné ujala statek ten Marie Kuna, jež se provdala za Karla Jaroslava Talacka z Ještětic, a po 30 let na statku hospodařila; teprv r. 1694 dne 15. května prodala díl tento *Josefovi Františkovi* hraběti *ze Šenfeldu* za 10.300 fl. rh., [2]) po čemž následovalo spojení jeho s Orlí a Sečí. Vrchnost Nasevrcká nabyla také později ostatek Bítovan čili tak řečený první díl, kterýž v 17. století ku Přestavlkám patřil. Tvrz zdejší asi již za Bechyňův spustla, zanikla pak docela v bouřích války třicetileté.

8. LIBANICE.

O starých osudech vsi Libanic (mezi Chrudimí a Chrastem) zůstavily nám skrovné paměti jen tolik, že tu býval zvláštní statek, jehož držitelé sídleli až do 16. století ve dvoře neopevněném; tvrz povstala zde teprve v 16. století,[3]) když byla Kateřina z Ještětic dvůr zdejší od Jana z Habrova koupila. Dotčená Kateřina byla manželkou Karla Orelského ze San, jemuž byl otec její Václav Talacko (1542) ves Libanice prodal. [4]) Dvůr, při němž tehdá tvrz vystavěna byla, dostal se později i se vsí v držení Talackův, zejména jej držel *Jindřich z Ještětic* seděním na Žestocích. Od něho přijal Libanice směnou prý za statek Zbraslavský *Karel Malovec z Malovic*, po jehož časné smrti bratr jeho *Oldřich* († ok. 1584) následoval. Ze synův jeho několika následoval v držení Libanic nejmladší syn *Jan mladší*, jenž rád přebýval na tvrzi zdejší. Choť jeho Anna z Říčan jeden dvůr v Libanicích přikoupila. Posledním svým pořízením (d. na Libanicích 1590, 15. února) odkázal obě své tvrze Dalkovice i Libanice synu svému *Pavlovi Jindřichovi*, ale tak, aby byl povinen z toho podíly jistým osobám vydati, a také jej zavázal, aby dvůr od mateře koupený doplatil. Po jeho smrti (r. 1590 na jaře) nedržel Libanice dotčený syn, nýbrž *Vilém mladší Malovec*, jenž ještě jeden dvůr ve vsi přikoupil a ještě téhož roku (1590) tvrz Libanice s dvorem popl. a dvěma dvory přikoupenými a připojenými, ves s krčmou atd. *Václavovi Talackovi z Ještětic* na Rosicích prodal. Tento zemřel r. 1592 zůstaviv syny nezletilé, nad nimiž měl poručenství strýc jejich Jan seděním na Trojovicích. Týž prodal statek Libanický roku 1592 dne 5. října *Mikuláši Getlebovi Lickovi z Ryzemburka* za 3750 kop gr. č. Tento seděl na tvrzi zdejší s chotí svou Alénou z Bílých Otradovic ještě r. 1598, ale hospodařil při tom tak špatně, že dědici po smrti jeho statek pro veliké na ně nastupování věřitelův udržeti nemohli. Na jich žádost prodali komisaři soudem zemským zřízení r. 1613 dne 6. března „stateček Libanický“ (sídlo, dvůr a ves) za 5300 kop míš. *Jindřichovi Kunatovi z Dobřenic.*

Přes dvacet let zůstaly nyní Libanice při zboží Orelském. Teprve Jindřichův syn *Jindřich* prodal r. 1636 dne 17. května sídlo Libanice s příslušenstvím za 6250 kop míš. rytíři *Karlovi Kryštofovi Francovi Manerbiovi*, jenž byl regimentu Feldhoferského nařízeným nejvyšším vachtmistrem. Po krátké době zalíbilo se „sídlo rytířské“ Libanické i představenému Karlovu *Arnoštovi Feldhoferovi*, „J. M. C. nařízenému nejvyššímu nad regimentem lidu německého pěšího“, a uhodiv s držitelem o kupní cenu 6000 tolarův, koupil potom Libanice a přijal r. 1640, 5. června vklad ve dsky zemské. Však i v držení tohoto pána nezůstal statek delší čas, nýbrž dostal se *Jindřichovi Purkartovi Kordulovi ze Sloupna*, od něhož jej koupil r. 1653 *Adam Jindřich Talacko z Ještětic.* Týž chtě koupiti jiné statky, prodal r. 1660, 25. května „tvrzičku s dvorem poplužným a ves Libanice“ za 9000 fl. rh. *Maximilianě Zdrubově z Lisova*, kterážto statek ten sloučila s panstvím svým Žumberským. [5])

9. TRPÍŠOV.

Také ve vsi Trpíšově (j. od Slatiňan) bývala tvrz, která již před dávnými časy zanikla, stop po sobě nepozůstavivši. Na ní seděl ke konci 14. století *Jan Kabát* a po něm dcera jeho *Markéta.* Když tato zemřela a zboží její na krále spadlo, vyprosil si *Jan z Němčic* na králi tvrz Trpíšov s dvorem a plat ve vsi Libanicích; i dáno mu, aby odtud konal manské služby k Vyšehradu. [6]) Ves, jejížto část již r. 1371 ke Slatiňanům patřila, dostala se i s tvrzí a dvorem ještě v 15. století ke Slatiňanům.

---

[1]) DZ. 191, L. 2, O. 8, 253, C. 10. R. 1613 pojal Václav Annu z Bubna k manželství (Reg. 44, F. k. T. 28). [2]) DZ. 140, B. 12, 144, B. 12, 145, M. 22, 403, A. 27 a C. 9.

[3]) Ze starších držitelů známi jsou *Adam z Libanic* (1440) a *Mach odtudž* (1450). Na počátku 16. stol. patřila část vsi k Žumberku, na druhé části se dvorem seděl *Matouš z Habrova.* Po něm děděli dvůr ten synové jeho *Martin* a *Jan*, kteří si jej r. 1543 v obnovené dsky zemské vložili. Jan prodal konečně (vkl. 1555, 15. října) dvůr popl. Libanice Kateřině z Ještětic za 350 kop gr. č. a uvodí se potom v tytuláři r. 1556, jak se zdá, jako poslední svého rodu (arch. č. I. 255, rel. tab. II. 216, DZ. 250, E. 15, 12, B. 16 a Pam. arch. VIII. 330).

[4]) DZ. 1, D. 11. Již asi dříve patřil jeden člověk ve vsi ke zboží Orelskému a potom ke Smrčku. R. 1586 prodal jej Václav Robmháp „i s tím, což též platu z tvrze Libanic jest,“ Václavovi z Vacovic (DZ. 23, D. 5). [5]) DZ. 25, H. 12—17, 169, D. 15 (27, A. 11, 1084 O. 29, 186, A. 9, 300, K. 30, 147, B. 20, 316, O. 1. [6]) Auersperg von den ob. Gerichtshöfen II. 54.

Chrudim Hrad.

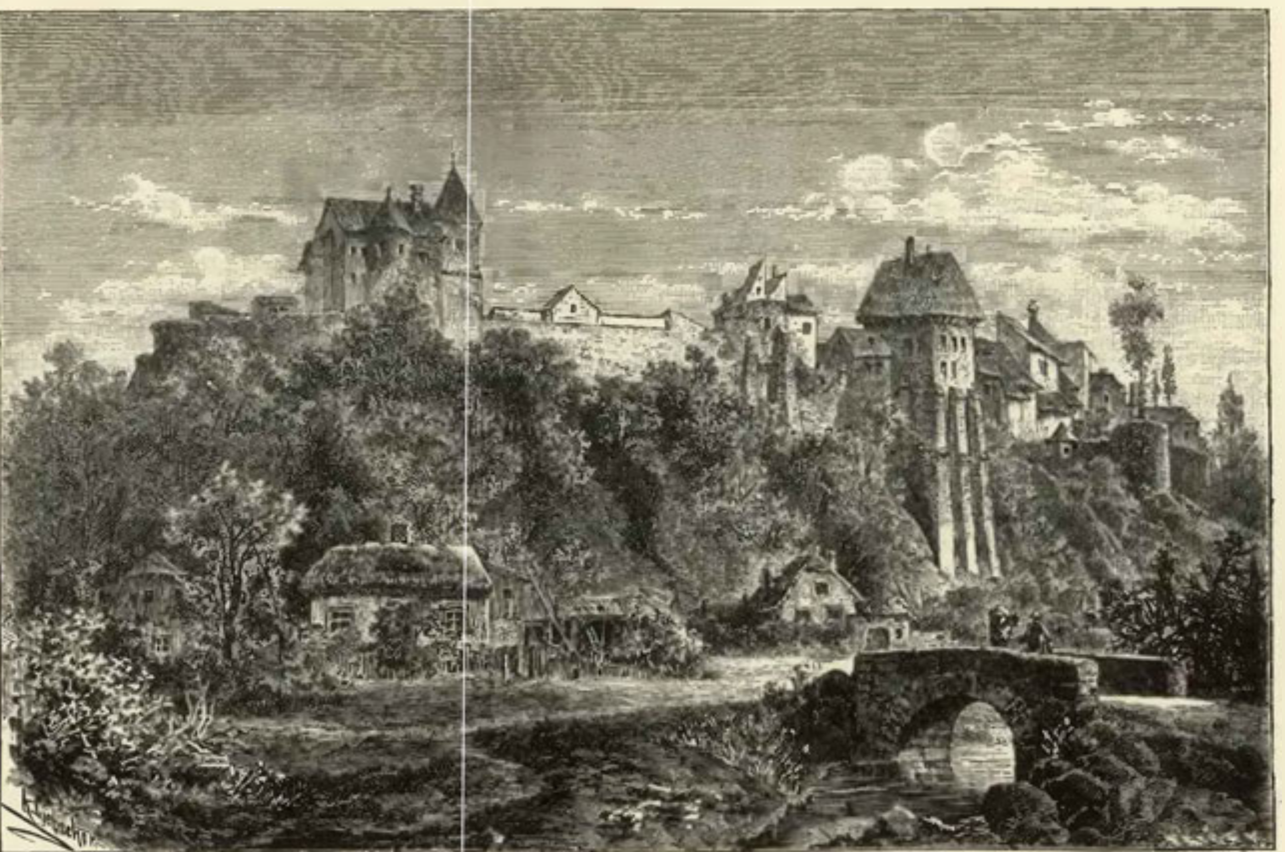

Město Chrudim bývalo kdysi pevností znamenitou; neb položeno jsouc na opyši širokého ostrohu, který se od jv. k sv. táhne a ke břehu Chrudimky (jinak Kamenice) své boky spouští, opevněno bylo přírodou samou na třech stranách a potřebovalo tvrdšího a kolikerého zpevnění jen na straně čtvrté. Již od starodávna bývala osada na tomto místě; a třebas pověst vypravuje, že stávala *Stará Chrudim* při kostele sv. Kříže, nezdá se přece tak býti. Od města totiž na jihozápad táhne se nízké návrší, při němž se nachází nádraží nynější; hned za tímto jest hřbitov *s kostelem sv. Kříže*, kterýž zhruba asi ze 14. nebo 15. století pochází. Kostelík stojí na kraji tohoto návrší, hřbitov již na sklonku. Odtud na západ rozkládá se pláň rozsáhlá, ale nikde není viděti té nejmenší věci, která by o nějaké bývalé osadě svědčila. Severozápadně od kostela spatřuje se sice návrší mezi dvěma cestama hlubokýma, tak že tu jest ostroh úzký, způsobilý k založení staroslovanské osady; ale předně není ani stopy oddělovacího valu na té straně ku pláni, za druhé se při zorání a kopání pole, tam se nacházejícího, na zbytky lidské práce nepřišlo, jak sám hospodář toho pozemku vysvědčil, konečně jest to místo příliš od vody vzdáleno. Naproti tomu naskytuje se *v nynější Chrudimi vše to, co svědčí o velikém stáří.*

Že se lidé na tomto návrší již za dob prastarých osazovali, o tom svědčí římská mince císaře Severa, jež se r. 1857 v tak nazvaných Putrkasích našla. Když se v r. 1856 za příčinou oprav chrámu Nanebevzetí P. Marie základy podkopávaly a jejich pevnost vyšetřovala, přišlo se téměř všude pod lidskými kostmi, na křesťanském hřbitově kolem kostela pochovanými, ve hloubce 3—12 stop na uhlí, popel, množství střepův, jezevčí zuby, kančí kly, schvalně přiostřelé kosti, konečně i čtyři slabé bronzové kroužky. Věci tyto patrně ukazovaly, že na těch místech osada již za pradávných dob bývala. Neméně vážné aneb spíše ještě vážnější byly nálezy na jiných místech v obvodu městském. Když se roku 1858 základy pro novou stavbu krajského soudu kopaly, objevily se mnohé starožitnosti z bývalého zbořeného kláštera pocházející; když se pak hlouběji kopalo, přišli na střepy popelnic, potom jednotlivé celé popelnice a konečně celé hroby, které ač vysoce zajímavých věcí starodávného umění a průmyslu

Chrudim.

Chrudim.

neposkytly, nicméně pro historii předkřesťanské doby v Čechách předůležité jsou a samy mluvíce o vzdělanosti oněch dávných dob, zvláště o pohřebních obřadech rozličných vysvětlení podávají.[1])

Shrnouce svědectví tato všechna v jedno, poznáváme, že Chrudim jest město prastaré a že na jeho nynějším místě bývala osada již za dob pohanských.[2]) O její rozlehlosti nemáme svědectví dostatečných, neb za oněch dob bývaly *ohrady* někdy až obrovských rozměrův, byť stavení obydlená jen malou jich část vyplňovala. Zpevněna byla tato ohrada asi týmže spůsobem, jakož jsme svrchu při popise Litomyšle vyložili, a trvala ve své původní úpravě arci se změnami stálými a polepšováním až do 13. století. Po ní se nazývala okolní krajina krajem Chrudimským či jinak Chrudimskem; na ní sídleli úředníci knížecí, jako purkrabě, cudař, vladař, lovčí a j. v.[3])

Ačkoliv se valy, ploty aneb zdi (byly-li na takovém hradě) ustavičně zlepšovaly, poněvadž lid okolní o nich pracovati povinen byl, přece se nevyrovnaly opevněním těm, kteráž byla tehdá na západě, neřku li aby byly odolaly těm strojům bořicím a obléhacím, které stále zdokonalovány byly. Věc ta přiměla krále o zachování samostatnosti zemské pečlivé, že zřizovali pevnosti po spůsobu západním čili *hrazená města*. To se dálo tak, že se bud na starém místě nové město postavilo, aneb obyvatelé převedeni na nějaké místo blízké a výhodněji položené, než byla stará osada. Chrudim znova postavil, jak se zdá, *Přemysl Otakar II.* Nařídil, aby těsně při staré Chrudimi (tak totiž slovům listu jeho rozumíme) nové město založeno bylo, dosavadní obyvatelé aby se tam přestěhovali, jsouce napotom měšťany a řídíce se právem Jihlavským.[4]) K novému městu vybrán kraj ostrohu, zpevněn všude hradbami a nad to na nejslabší straně dvojím příkopem, mělčejším zevnějším, a hlubším vnitřním, které nové město od výšiny dále výše vystupující dělily. A poněvadž i v tomto městě knížecí úřady sídlely, moc svou provozujíce nad krajem, postaven jest v jižním úhlu, příkopy dotčenými a strání zavřeném, *nový hrad kamenný*, v němž zůstávala couda krajská až do svého zrušení. Při ní se nacházely knihy či dsky soudní. Také králové Čeští, kdykoliv sem přicházeli, na tomto hradě bydlívali. R. 1303 dne 22. dubna byl tu král *Václav II.*, když se z Brna do Čech ubíral, a tu kázal

Chrám sv. Kříže u Chrudimě.

[1]) Pam. arch. II. 91, III. 232.

[2]) Sommer ve své topografii piše, že jest kostel sv. Kříže nejstarší kostel Chrudimský, Heber (V. 151) již přidává, že byla Stará Chrudim „in der Gegend der heutigen Kreuzkirche." Ale naproti této pověsti, kterouž ještě u Chrudimě slyšeti (není-li to nějaký domysl o Staré Chrudimi ze starších dob!), svědčí všechny věci, a pro ni mluví jediné jen vážné sice, ale neurčité svědectví. Ve starém listě výsadním Nové Chrudimě, kterýž se jen ve formuláři zachoval, psáno jest: civitatem novam apud Crudin Antiquam eidem loci *proximitate contiguam et vicinam* fundare volumus, t. j. „město nové u Staré Chrudimě, k ní blízkostí svého položení přiléhající a v sousedství ležící založiti chceme." Avšak svědectví toto lze i tak vyložiti, že Stará Chrudim jsouc na pláni ostrohu něco dále k jihovýchodu položena, z části do nynější Chrudimě zabíhala, zejména tam své pohřebiště měla. (Srovnej ostatně Pam. arch. VII. 495 a IX. 929.) Aneb byla snad Stará Chrudim na Pumberce, kdež se posud valy spatřují? (Pam. arch. III. 45.)

[3]) První zmínka o Chrudimi děje se k roku 1055, neb tu kníže Břetislav jeda do Uher, zemřel. Kromě toho se dovídáme, že r. 1207 bylo Chrudimsko s Vratislavskem a Čáslavskem knížectvím, jež patřilo větvi Přemyslovcův. Staré listiny některé připomínají Chrudim k roku 993, 15. ledna, 1088 a 1130, ale nelze jim víry přikládati, poněvadž psány jsou později. Vychází z nich na jevo, že z Chrudimě v 13. století důchody jisté kostelu Vyšehradskému a klášteru Břevnovskému vycházely. (Stará tato svědectví sebral H. Jireček v Pam. arch. II. 29; kromě toho srovnej ještě u Dalemila kap. 57.) [4]) Šíře o tom v Emler. reg. str. 1060. „Civitas Crudim" připomíná se r. 1289 (tamže 632).

spečetiti list na darování vsi Hluku jistému Zdislavovi Měšci. R. 1307 dne 29. ledna učinil král *Rudolf*, na Chrudimi se pozdržev, měšťanům Brněnským tu milost, aby z kupectví svých po Čechách a na Moravě vožených cla neplatili.[1])

Po smrti Rudolfově staral se otec jeho, král Římský Albrecht, ihned o to, aby království České synům svým zjednal. S velikou mocí, maje při sobě více než deset tisíc těžkých jezdcův, vtrhl Chebskem do Čech a poručil synu svému Fridrichovi vtrhnouti tamtéž z Podunají. Když veškerá tato moc ku přemožení Čechův nepostačila, dostalo se Albrechtovi pomoci od snachy jeho, ovdovělé královny *Eliškv Polské*, která k němu byla z Prahy utekla. Držíc u věně svém města Hradec Králové, Jaroměř, Chrudim, Vysoké Mýto a Poličku, rozkázala těm všem, aby na zimu roku 1307 do svých ohrad švábské posádky přijala. Všechna poslechla, poněvadž tam mnoho Němců přebývalo. Hradečtí prý „vše zlé" počali, a ostatní je dokončili. Za tuto velikou povolnost udělili Albrecht a Fridrich, nacházejíce se roku 1307 dne 5. října v ležení svém u Opatovic, dotčeným městům znamenité výsady, z nichž patrně se jeví, že Fridrich osoboval sobě již panovnická práva v Čechách, ačkoli nepsal se ještě králem Českým. Ještě před koncem téhož měsíce opustili zemi oba panovníci, nic nezjednavše, a král Albrecht pospíchal nazpět do Říše, aby k budoucí mohutnější válce činil náležité přípravy.

Mezi tím posádky Švábské hojné jízdy činíce v okolí, všude požáry, loupežemi a vraždami přítomnost svou oznamovaly. Když se však silný zástup Švábův a Elsasanův pod vedením devíti hrabat v Chrudimi sebral a odtud do Vysokého Mýta táhl, podstoupeni jsou bojem mezi Turovem a Opočnem od rozlíceného lidu toho kraje a po krvavém boji všichni buď pobiti aneb zajati jsou, tak že ani jeden z nich neušel (1308). Mezi nejudatnějšími toho dne byl Ctibor z Uherska, jenž mnoho vězňův urozených domů přivedl. Po té pohromě chovali se Švábové trochu pokojněji, očekávajíce pomoci od krále Albrechta jim slíbené. Ale poněvadž král Albrecht (1. května r. 1308) byl zavražděn, zmařeny jsou všechny jejich naděje a zemi se zase na krátký čas pokoj a mír navrátily.

Králová Eliška vrátila se v ten čas, co se o mír jednalo, do Čech na své věno a bydlívala v Nymburce. Zde listem roku 1308 dne 17. srpna daným potvrdila městům Hradci, Jaroměři, Chrudimi, Vys. Mýtu a Poličce výsady jim někdy králem Rudolfem udělené, nezmiňujíc se ni slovem o svrchupsaných svobodách jim rok před tím daných. Sídlo své obyčejné měla potom na Hradci.[2]) Zemřela roku 1335 dne 19. října. V těch a následujících dobách nemáme o hradu zdejším žádných zpráv. Císař *Karel IV.* přikládal Chrudimi velikou důležitost a potřebnost pro korunu, pročež i mínění měl, města toho nezastavovati. Za něho aneb za syna jeho *Václava* hrad ještě více zpevněn; ze 14. století zajisté pocházely dvéře, které do veliké věže hradu vedly. Ještě před husitskými válkami nebo snad za nich zanikly královské úřady ve Chrudimi a hrad jakožto věc již nepotřebná přišel beze zvláštního darování královského v držení obce. Snad se to stalo tehdá, když Chrudimané ke čtyřem článkům Pražským přistoupili; jisto jest, že se hrad neuvodí v listě r. 1437, jímž vyměřeno věno králové Barboře, neb se tu mluví jen o městě. Pozoruhodné také jest, že se i v nejstarších knihách zápisných (1439) ni nejmenší zmínky o hradu nenachází.

Některá stavení hradu Chrudimského přetrvala dobu, kdež se starým památkám nerozumělo a lidé je z těch příčin ničili aneb jim tvář na ten čas moderní vtírali. Ale co doba copu zachovala, to teprv vandalsky zničeno za naší paměti. Kdo nyní do Chrudimě zavítá, slýchá jen od starších lidí o věži a některých stavbách bývalého hradu a uvidí co jediný jeho zbytek na severní straně domu č. 57 tři znaky a hlavu bradáčovou. Ostatek pobořen některé léto po r. 1850, když část města popelem lehla. Tudíž víme o Chrudimském hradě tolik jen, kolik nám staré popisy vypravují.

Hlavní částí hradu byla veliká věže čtyřrohá, kterouž zvali *věží Žižkovou.* Jak k tomu jménu přišla, není známo, ale říkalo se jí prý tak (jak svědčí historie Chrudimě Ceregettim sepsaná) od starých dob. Byla asi 3 nebo 4 poschodí vysoká a nízkou končitou střechou pokryta. Ve přízemí jejím býval dřevník školní, ale za starých dob do něho zvenčí vchodu nebylo. Asi ve výšce prvního nebo druhého poschodí nacházely se hezky vysoké, goticky sklenuté a tesným kamenem obložené dvéře, jimiž se do věže chodívalo; to svědčí také o tom, že na místě č. 58 nějaké hradské stavení stávalo a s věží v přímém spojení bývalo. Přišel-li kdo do věže, musil po schodech dřevěných nahoru i dolů choditi, ač nebylo-li dole vězení, do něhož zločince malým otvorem vpouštěli. Za posledních dob se lezlo do věže jen po řebřících a sice z přízemí, poněvadž bývalý hlavní vchod byl zazděn a v přízemí se nové dvéře vylámaly. Zdi byly v přízemí 7" neb 13 m. hrubé. Vedlé věže na sever táhla se *hrubá hradba,* v níž se *brána* goticky sklenutá nacházela. Jihovýchodně odtud byly již dotčené dva příkopy s valem mezi nimi se nacházejícím, které asi 4° hluboky jsouce, zšíří 10—16° měřily.

---

[1]) Emler, reg. p. 841, 916. [2]) Viz Palackého děje II. a. 324—330, Emlerova regesta str. 927 a 945, kroniku Boleslavskou, Chytilův cod. dipl. Mor. VI. 139.

Z dolního koryta příkopu dobře viděti bylo zdi *školy*, v něm samém a blízko věže stojící, z nichž tři čtyřrohé pilíře povydány byly. Na jižním pilíři byly všelijaké ozdoby; na těch ostatních sice také bývaly, ale pro rozličné příčiny jsou svedeny a zničeny, toliko na prostředním ještě něco viděti bylo. Ten totiž a jižní pilíř měl hlavice, na nichž se nacházely rozličné znaky a obrazy en basrelief v pískovci vytesané. Na prvním pilíři viděti bylo tři hlavy: dětskou, lví a hlavu bradáčovou biretem pokrytou. (Hlava tato a tři erby zasazeny později na místo zmíněné; ostatek tuším zničen.) Škola umístěna byla v nějakém hradském stavení, neb zdi její ukazovaly hrubost větší než s jeden sáh. Zvláštností při ní bývala zeď neb lépe zděný výstupek, rohem svým do starožitného bytu učitele Kracka zabíhající. Byl výstupek ten zdélí $2^2/_3{}^0$ a zšíří 2 sáhy. Povídalo se, že jest pod ním ukryt zlatý vůz. Do *sklepův* pod školou se na ten čas nemohlo scházeti, ale povídalo se, že tam ještě sklepy dobré jsou a že se v nich hodně pokladův nachází. Když tu jednou stavěli, v skutku odkryli zasuté schody s malbami po zděch, ale nepátralo se po tom, kam vedly; jen to znáti bylo, že vedly do nějakých dolních místností.

Ke hradu našemu nepatřila tak řečená *stará hláska*, jež byla vlastně branou městskou. Jak shledati lze ze starých knih gruntovních, stávala na místě domův č. 66 a 70 v klášterské neb kapucínské ulici. Dobře ji lze viděti na obrazu Chrudimě ve starém kancionálu (z roku 1579), ana stojí vedlé školy a Žižkovy věže, také v Paprockého diadochu lze dobře čtverhrannou její podobu a vysokou střechu poznati. O této hlásce zaznamenal Ceregetti toto: „R. 1716, 8. října dáván byl vorel na hlásku s troubama a bubnama; to koštovalo přes 200 zl. Tato hláska léta 1717 dne 16. máje odpoledne v 5 hodin od gruntu zdí celá spadla a Zuzanin dům celý zařítila, také Sedlářového domu půl s sebou strhla. O té hlásce nachází se v pamětech, že jest stála přes 1000 let.“ (!)

Tvrze v okolí Chrudimě.

1. VLČNOV.

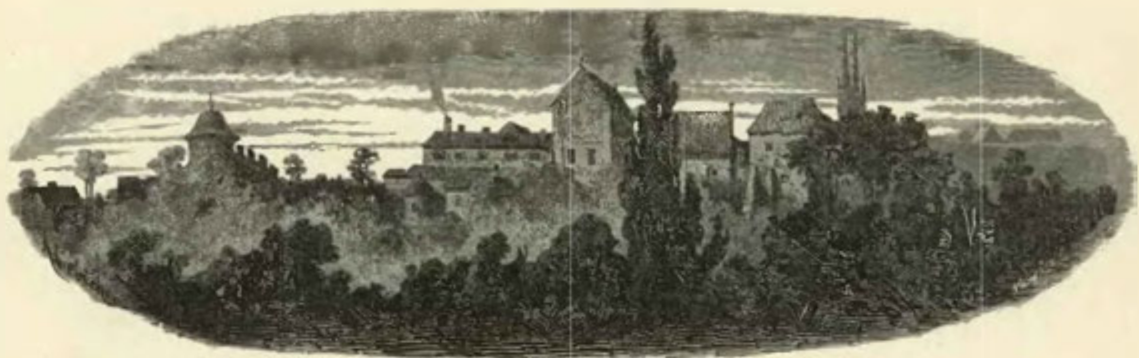
Ves Vlčnov (jv. od Chrudimě) jest nejen původní sídlo mnohých rodů vladyckých v 15. a 16. století, jako Švábů z Vlčnova, Rusků odtudž, Vrbických, Hostovských odtudž, nýbrž jest také jedním z nejstarších sídel v okolí Chrudimském vůbec, an se již r. 1244 připomíná *Dobrohost z Vlčnova*, a v starých půhonech r. 1318 psáno zase o *Ctiborovi odtudž*. Celá ves nebyla nikdy jedním statkem, nýbrž mívala několik pánův, z nichž jeden držel dvůr poplužný a ostatní některé dvory kmecí aneb dědiny. Při dvoře poplužném stávala tvrz nepříliš znamenitá a proto se jen jednou (1478) připomíná. [1]) Stávala tuším při dvoře, který koupil roku 1409 *Václav z Vlčnova*. Týž tuším přečkal války husitské a přistoupil r. 1440 k lantfridu v Časlavi uzavřenému. Měl r. 1450 již odrostlého syna *Jana z Chrudimě*, jemuž 13. ledna dva pruty rolí podlé hranic městských Chrudimských prodal. [2]) Jan stav se po smrti otcově držitelem dvora a tvrze, přikoupil r. 1460 čtvrť role od Martina z Vlčnova. V pozdějších zápisech (1468) vyskytuje se *Jan Bezchlebě z Koldína* a z *Chrudimě*, jehož neváháme s předešlým Janem za jednu osobu pokládati. K manželství pojal Máni z Kunvaldu, vdovu po Petrovi ze Svojšic, a zapsal jí také věno na zboží svém Vlčnovském. Jiřík z Koldína později připomenutý pocházel snad z tohoto manželství a byl po smrti Janově dědičným držitelem Vlčnova. Věno 250 kop gr. Máně ovdovělé po její smrti spadlo na krále sice, ale král převedl právo své r. 1478, 1. května na Jana ze Svojšic, jehož byla Máňa Petrovi ze Svojšic porodila. Nacházíme však mimo to také Kateřinu z Koldína jinak ze Svojšic v držení nějakých práv na dvoře a dědictví ve vsi, jež po smrti její spadly na krále. Přes odpory *Jiříka z Koldína* dědičného a Jana ze Svojšic věnného držitele vyprosil si nápad ten r. 1491 Jan ze Šelmberka.

Posloupnost pozdějších držitelů dvora, při němž tvrz bývala právě v ty doby, jest přetržena; náš dvůr držel prý v první čtvrti 16. století *Petr Rusek z Vlčnova*. [3]) Obec Chrudimská, jež se šlechtou sousední veliké rozepře mívala o piva vaření a vystavování, nabyvši r. 1514 jedné části vsi, přihlížela k tomu, aby též ostatek na sebe trhem převedla. Okolo r. 1530 koupila obec od *Jana Holce z Nemošic*

---

[1]) Pomůckou: „Vsi Kočí a Vlčnov“ (Pam. arch. III. 124—127). Dvůr jeden poplužný prodal r. 1407 *Jan Liděř z Mikulovic Petrovi z Vlčnova* (rel. tab. II. 38, arch. č. III. 477), jenž asi již dříve nějaké dědiny ve Vlčnově držel. Po smrti Petrově potáhl král Václav dvůr ten na sebe a udělil jej Vítkovi z Tuněchod přes odpory dotčeného Liděře a Markéty z V. (DD. 14 f. 277.) *Jan z V.* přivěsil r. 1415 pečeť svou k listům stížným do Kostnice zaslaným. Velikou část vsi držel tehdá *Jírek Rožnovský z Chrudimě*. Týž odprodav r. 1409, 20. dubna dvůr popl. ve Vlčnově *Václavovi z V.* za 480 kop (rel. tab. II. 57), podržel přece ještě nějaké platy ve Vlčnově a platy jiné ve Trti, Lhotě a Kočici. Zboží toto udělil král Václav jako odúmrť jednou Vršovi staršímu a jiným milcům a po druhé Janovi Holci z Nemošic (1414), zároveň však (r. 1414 dne 14. prosince) postoupila Běta dcera neb. Jírkova v dluhu 200 kop platy ve vsích svrchupsaných a Rozhovicích choti svému *Jirkovi Biflovi z Chrudimě* a Barboře choti své. Poručníkem ostatních sirotkův Rožnovských byl Henzlin Gugelweit, měštěnín Chrudimský. Král Sigmund táhl se opět na svrchupsané platy, kteréž ještě r. 1437 Bětka držela, a daroval právo své Matějovi Holci z Nemošic, čemuž Václav z Chrudimě jménem Bětčiným odpíral (DD. 14 f. 352—358). Pan Holec získal však přece některé platy na Vlčnově a prodal s Janem ze Přepych a Janem Horynou z Honbic platy v Rovni, Ostřešanech, Trtí a ve Vlčnově Vítkovi ze Žlabí. Po smrti tohoto a Jana syna jeho daroval král zboží to odumřelé Čeňkovi z Klinšteina (1454), ačkoliv i odpory proti tomu vedeny byly. (DD. 16, 334.)

[2]) Reliq. tab. II. 216. Poměr těchto k ostatním Vlčnovským jest nejasný. *Matěj z V.* byl s krajem Chrudimským ve vojště Jiříka Poděbradského při dobytí Prahy (1448), r. 1450, 20. května odpověděl Oldřichovi z Rozemberka vedlé Táborských (archiv Třeboňský). Jeho snad synové byli bratři *Martin*, *Blažek*, *Rauman* a *Petr* roku 1460 připomenutí (rel. tab. II. 303). Konečně i to podotkneme, že dědiny nějaké ve Vlčnově odumřelé dány byly r. 1454 Petrovi z Ostromíře a *Vilémovi ze Dřela* (DD. 16 f. 335, 23 G. 13) a že platy tudíž drželi po Vilémovi r. 1480 Michálek ze Dřela a r. 1492 Kateřina Dřelská, jež je r. 1514 obci Chrudimské odkázala, aby z nich špitál pro chudé vystavěn byl. (Viz Pam. arch. I. 271, III. 127.) [3]) Jiný dvůr se šlejfírnou držel ve druhé polovici 15. století *Jan Šváb z Vlčnova*, jehož potomci se potom po okolí rozplodili. *Burjanovi z Vlčnova* dán jest králem r. 1502 list mocný (arch. č. VI. 590). Mimo to vycházely platy nějaké z Vlčnova *Markvartovi* odtudž, jenž seděl roku 1522 v Chrudimi.

Pohled na hradby Chrudimské od západu.

dvůr poplužní ve vsi s krčmou výsadní tamže a dvůr nový ven ze vsi vystavěný, a držela celou ves kromě toliko jednoho dvoru poplužného.[1] R. 1547 propadli Chrudimští všecky statky své. Z těch největší část prodána a zbytek, totiž ves Vestec s řekou, ves Chrbokov s krčmou, též ke dvěma špitálům (sv. Kateřiny a sv. Jana na předměstí) vsi Kotčí a Vlčnov celé s krčmami, les Hora, rybník Rohlík, háj Okrouhlík, vrch Kostnice a pastviště při vrchu Pomberku obci r. 1562 opět navráceny. V držení statku tohoto zůstala obec do dnešního dne.[2]

2. HABROV.

Na gruntech vsi Topole, jež patřívala k panství města Chrudimě, při řece Chrudimce nachází se tvrziště Hrad řečené, ale celému návrší, zvláště pak jednomu háji blízkému říká se Habrov. Poněvadž se pak rodové vyskytují, kteří se po Habrově psali, dovolena jest domněnka, že tvrz, jež na tom místě stávala, také Habrovem se nazývala. Tvrziště samo jest příkrý výběžek Topolské pláně, od níž jest odloučeno příkopem a valem. Kromě dvou jam se tu nic jiného nespatřuje. Mezi vladykami, kteří roku 1415 pečeti své ke stížnému listu přitiskli, čteme též *Petra z Habrova*; týž měl později v držení svém Kočici ves, někdy mezi Topoly a Kočím ležící, avšak již záhy spustlou, a zapsal se tolikéž k míru čtyř krajů v Čáslavi r. 1440 dne 17. března. Asi nedlouho potom tvrz naše zašla, a pole k ní patřící dostala se v držení obce Chrudimské, která opanovala celé blízké okolí. Ti pak rodové, kteří se po naší tvrzi psali, totiž *Hyndrákové* a *Habrovcové z Habrova*, odstěhovali se dílem do města Chrudimě, kdež jim kynulo živobytí pohodlnější a veselejší, dílem opanovali dvory a role v okolí téhož města.[3]

3. BLÁTO.[4]

Mezi Chrudimí a Pardubici leží statek fideikomisní Bláto, zavírající v sobě toliko ves Bláto. Tvrz, která tuto stávala, povstala asi teprve ve století 16.[5] Na začátku totiž téhož století držel ves Bláto *Burjan Sobek z Kornic*, kterýž ji prodal roku 1538 *Jiřímu Vanišovi ze Ždánic*, hejtmanu panství Pardubského, jenž až do smrti své (1540) ve službách pánův z Pernšteina zůstával. Po smrti téhož smluvili e synové jeho *Václav* a *Jan* tak, že dvory kmecí v Blátě připadly Václavovi, ostatní zboží pozemské, kteréž otec jejich mimo Bláto, držel, Janovi. Václav Vaniš prodal však dědictví Blatské (vkl. 1548) *Burjanovi Svitkovskému ze Škudel* za 230 kop,[6] kterýž taktéž nezůstal dlouho v držení jeho, nýbrž prodal dědictví to tak, jak je byl koupil (vkl. 1549, 14. února), *Zdeňkovi Komarovskému z Libanic* za 275 kop.

Tento vladyka seděv na Blátě 12 let, vystavěl tu tuším novou tvrz; roku 1561 (vkl. 17. června) koupiv statek Něnkovský v 1502 kop., prodal za to směnou „tvrz Blátno, dvůr poplužný s poplužím při tvrzi a ves. co tu měl", *Burjanovi*, *Jáchymovi* a *Jindřichovi* bratřím *Něnkovským z Medonos* za 997½ kopy č. Z bratří těchto vyskytuje se potom Burjan jakožto vladař na Blátě. Podivno však je, že se potom o tvrzi zmínky nečiní, neb ve smlouvě dané roku 1569 dne 1. srpna, jíž Burjan svým i mladších bratří jménem prodal dědictví své *Benešovi Vahanskému z Vahančic* (za 1250 kop), připomíná se toliko ves Bláto se dvorem poplužným. Beneš měl první manželku Johanku ze Sulevic, s níž splodil dceru Annu, kromě toho měl syna Viléma a dceru Evu, kteréž tuším také od druhé jeho manželky Markéty z Bydžína nepocházely. Učiniv Beneš r. 1572 dne 9. října poslední své pořízení, jímž ustanovil některé pány poručníky svých dětí, zemřel r. 1573.[7] Od poručníků snad Bláto prodáno, ježto se již r. 1583 *Heřman Varlých z Bubna* pánem na hoř. Jelení a Blátě nazývá. Ten byl roku 1589 se Zachariášem Slavatou z Chlumu hejtmanem kraje Chrudimského a zemřel r. 1602. Po něm připadly statky Jelení, Doudleby a Bláto bratrovi eho *Mikuláši Vratislavovi z Bubna*, jenž držel mimo to také Litice, Žamberk, Skašov a Březno. Mikuláš nařídil, aby statky jeho: Litice, Doudleby, Žamberk, Jelení a Bláto zůstaly na věčné trvalé časy při rodině Bubnovské (jakožto zboží fideikomisní), kteréžto zřízení vloženo bylo r. 1608 ve dsky zemské a ve své platnosti alespoň z části spodu trvá.

---

[1]) Svobodný dvůr ten drželi v 16. stol. Vlčnovští z Vrbice a po mnohých změnách dostal se r. 1697 Josefovi Frant. z Šenfeldu, jenž jej přivtělil k panství Nasevrckému. (Viz šíře Pam. arch. III. 127.) [2]) Rel. tab. II. 303, 353, 375, DD. 17 p. 402, DZ. Karlšt. XII. F. 3, Sněmy II. d. [3]) Z rodu Hyndrákův žili v Chrudimi *Matěj* (1463—1493), jenž tu v radě sedaje domy a dvory kupoval a prodával. S manželkou svou Reginou splodil syna *Václava*, známého místopisaře království (1497—1504) a kr. protonotáře (1504) a dceru *Kateřinu*, vdanou později za Mikuláše z Údolině. Žádné z dětí těchto nepodrželo statkův otcovských, nýbrž se z Chrudimě vyprodaly. Z Habrovcův uvádí se r. 1481 *Viktorin*, jenž se téhož roku vyprodal, ale *Barton Habrovec* zase 1510—1513 dům v městě držel a přichází ještě v tituláři r. 1534. Ke středu téhož století seděli členové rodu toho na Libanicích. (Pomůckou byly Pam. arch. I. 270 a Hebrův spis V. 150.) [4]) Pomůcka: Procházky v okolí Chrudimském od Rybičky. (Pam. arch. II. 152.)

[5]) Nejstarší nám známý majitel jedné části vsi *Urban z Bláta* prodal r. 1382 dvůr svůj v Blátě s příslušenstvím *Machovi z Bláta* a *Velíkovi odtudž* (rel. tab. I. 471). Několik dvorů kmecích patřilo tehdá k Pardubicům (viz to), několik k Mezilesicům, a když s těmito r. 1414 byly provolány, odpíral tomu *Bartoš z Bláta* (DD. XV. 352). *Mauric z B.* přivěsil pečeť svou k listům stížným ke sboru Kostnickému r. 1415 poslaným. Ku konci první polovice téhož století připomíná se *Jiřík ze Bláta* a *z Brloha*, jenž tehdáž ve všelikých jednáních nemalé měl účastenství; r. 1440, 17. března přiznal se k míru 4 krajů východních a r. 1418 byl s jinými pány a panošemi z Chrudimska ve vojště Jiříka Poděbradského při dobytí Prahy. Ve druhé polovici téhož století náležela část vsi Bláta *Janovi Pardusovi z Vrátkova* na Rychmburce, jenž je obdržel od krále Jiřího. Po něm držel část tu *Michal z Chlumu*, který ji i s dědictvím svým v Ostřešanech roku 1498 prodal panu *Vilémovi z Pernšteina*. Ještě roku 1558 vycházelo z Bláta vedlé archivu Pardubského vrchnosti Pardubské při sv. Havle 7 grošův a jedna slepice. [6]) DZ. 8, O. 14. Viz o něm Pam. arch. IX. 118. [7]) DZ. 8, Q. 6, 14, C. 29—30, 16, D. 19, 59, P. 28.

Mrdice tvrz a Městec Heřmanův zámek.

1. Páni Mrdičtí a Městečtí.

amátka tvrze Mrdické, již dávno zašlé a zapomenuté, dosud se zachovala v pojmenování luk a položení řečeného v „Mrdicích“ mezi Městcem a vsí Klešicí. Tvrz a dvůr bývaly posazeny mezi rybníky a odtud snad si zvolili vladykové Mrdičtí erbovní své znamení, totiž na štítě modrém půl lekna, čili jeden lupen lekní barvy přirozené, kterýž po nich zdědili a přijali bývalí jejich poddaní, obyvatelé Městce Heřmanova, jsouce uvyklí pečetiti znamením své vrchnosti. *Pověst erbovní*, mezi lidem rozšířená, vykládá původ lekna ovšem zcela jiným spůsobem nežli naše skromná domněnka a připlítá při tom několik událostí, kteréž jakési historické pozadí prozrazují. Pověst jest taková:

„Za dávných dob žil na Mrdicích vladyka Heřman se svou chotí, kteráž mu porodila dvanácte synův. Když tito zrostli a dědictví otcovské ujali, nevěděli bujností kudy kam, a že i v zemi tehdá pokoje nebylo, počali na silnicích číhati a kdykoliv napadli zámožnější cestující neb kupce, jímali je a „šacovali“, t. j., když jim nechtěli po dobrém dáti, co žádali, brali si to sami. Ale poněvadž loupeží mnoho bylo, stalo se za nedlouho, že je královské vojsko na Městci sevřelo. Zbyti nevidouce a psáti se bojíce, aby nebyly záměry jich vyzrazeny, vyslali posla, aby utrhna na cestě lupen lekna, tím sousedům na jevo dal, že již pánům voda do huby teče. Poněvadž sousedé pánův Městeckých také lepší nebyli než oni a sami se báli, aby potom řada na ně nepřišla, pomohli Městeckým a vojsko královské z obou stran napadše tak ztepali, že ihned odtrhlo. Na památku toho, že z lekna pošlo královským leknutí, přijali je Heřmani za své znamení erbovní. Potom vybírali zase kapsy cestujícím. Ale říká se, že „vlk nese, dokud ho neponesou,“ a tak se i tu stalo; neb Heřmani řádili nyní ještě hůře než před tím. Tu sebravše se královští podruhé, tentokráte pokořili napřed sousedy a potom přilehli k Městci. Když již bylo zle, utekli Heřmani chodbou podzemní, která vedla k druhé jich tvrzi Kostelecké; ale i to jim neprospělo, poněvadž královští dobyvše potom i Kostelce, v chodbě je zaskočili a vše na místě pobili. Bujní kdysi Heřmanové nedošli pokoje ani po smrti. Za nedlouho objevilo se na stěně kostela Kosteleckého všech dvanáct; klečíce s rukama sepjatýma, hlavy své před oltářem skláněli. Jednou sice chtěli obraz ten zabíliti, ale Heřmani se zase na stěně objevili, a tak je z kostelíka mimo vůli boží nic nezapudí.“ [1])

Na počátku 14. století seděl na Mrdicích *Heřman z Mrdic* s chotí svou Miloslavou (z Cimburka?), jež mu porodila pět synův: *Ctibora*, *Heřmana*, *Vaňka*, *Bernarta* a *Jaroše*. Když starší dva synové dorůstali, oddělil je od sebe Heřman r. 1325 (vkl. 7. října). Onino dva, Ctibor a Heřman, dostali za díl svůj peníze, jež měl starý Heřman na Rychemburce, hradě Tasově, po čemž oni oddělivše se od mladších bratří, nazývali se z Rychemburka. (Heřman držel také Zruče v Čáslavsku, kdež daroval r. 1334 podací kostelní klášteru Zderazskému.) Pro choť svou a mladší syny zůstavil Mrdice tvrz se dvorem poplužným, městečko „Heřmanovo Město,“ [2]) ves Kněžnice, v Klešicích dvory kmecí, Rosice tvrz a ves s mlýny, Trnovou (Turnov) a Doubravici vsi, s podacími; řečené pak děti a manželku poručil Bernartovi z Cimburka, strýci jejich, dokud by let plných nedosáhli. Listina tato, tuším, nevyměřuje přesné rozdělení všech bratří, také

[1]) Světozor roč. 1875, str. 163. [2]) Název městečka toho ukazuje zřejmě na zakladatele Heřmana, jímž byl nejspíše Heřman náš roku 1325) připomenutý; také z toho vychází, že jsou Mrdice mnohem starší než Městec.

nám světla nepodává o poměru bratří k Tasovi, jenž r. 1328 držel nějaké zboží v Městci (bona in Hermanstat). Listem zajisté roku 1328, 29. května daným zavazuje se probošt Jan Vyšehradský se svou kapitolou, že se zbožím v Městci, které jim Tas z Rychemburka dal prodati se svolením choti své Lidmily, až ke dni sv. Havla (16. října), mimo jejich vůli nemohou nijak nakládati.[1]) Z jiného zápisu (1338—1345) dovídáme se, že mladý Heřman se Sezemou (odkud?) nabyli u soudu zemského jakéhosi práva na polovici Heřmanova Městce, jež kdysi patřívala Štěpánovi, písaři nejvyššímu království, a to na škodu Milky, svrchupsané vdovy po někdy Heřmanovi z Mrdic; stalo se to právem stanným, neboť tatáž listina vypravuje, že Štěpán onoho času, kterého takové soudy držány byly, nebyl v království Českém, nýbrž v Korutansku jsa za posláním královským, souzen býti nemohl. Tou příčinou král Jan právo jim dané zrušil a odvolal a poručil, aby znovu věc ta rozsouzena byla.

Bernart z Mrdic, jenž potom na Mrdicích a polovici Městce vládl, neměl potomkův a za tou příčinou roku 1351, 24. července před císařem Karlem a úředníky zemskými vzdal Mrdice hrad (Mrdicz castrum) a dvůr se dvěma poplužími, ves Kněnice, Klešice c. t. m. Heřmanův Městec polovici městečka s polovicí podací bratru *Jarošovi z Mrdic* a *Jarošovi z Lacemboka*, z nichž jen onen dědictví nastoupil, an se byl Lacembok r. 1356 polovice své v jeho prospěch docela odřekl. Jaroš tento, s nímž se zase k r. 1361 v pamětech setkáváme, byl po otci dědicem zboží Rosického. Toto držel ještě r. 1373, když se byl již ke starým letům přibral. Po něm drželi Mrdice synové jeho *Heřman* a *Bernart z Mrdic*,[2]) však že dosti pozdě se dostali k vládě otcovského zboží, dlouho ho neužili, neb oba před rokem 1382 umřeli, dědicův po sobě zůstavivše. Poručník sirotkův zůstalých, Jindřich řečený Lacembok ze Stradova, prodal potom r. 1382 (vkl. 5. února — buď jen zástavou aneb k věrné ruce) zboží Mrdické hrubě rozsáhlejší, totiž Mrdice tvrz, městečko Heřmanovo Město, vsi příslušné Klešice, Kněnice, Nydčice, Načešice, Vícemilice, Slavkovice, Zlatušov, Hody, Kostelec[3]) se vším příslušenstvím *Čeňkovi z Veselé* jinak z *Vartemberka* za 4200 kop gr. č. Vedlé tohoto trhu také Anna ze Svojšic, vdova Heřmanova, vše věno své na Mrdicích někdy manželem jejím zapsané téhož dne (1382, 5. února) témuž Čeňkovi za 1000 kop prodala, sama pak t. r. 15. prosince poručení o sobě a statcích svých učinila. Po Čenkovi nabyl později Mrdic a Heřmanova Městce, jak z pozdějších pamětí vysvítá, napřed pán z *Choustníka (Beneš? Heřman?)*, po němž nějaký pan *Škopek z Dubé*[4]) a konečně *Henslin z Hostinného* vlastně z *Turgova* řečený.

Když se byl trh Mrdic r. 1382 zběhl, byl *Ojíř z Mrdic*, syn Heřmanův, ještě děckem, jež prodání zboží odporovati nemohlo. Když pak roku 1398 dorostl a let svých dosáhl, tuť t. r. 14. července jal se odporovati všem trhům na Mrdice, řka, že je (co posloupné zboží po otci Heřmanovi a ujci Bernartovi) nikdo prodati nemohl na umenšení jeho práva, a ihned hleděl věc svou na vrch práva dovésti. Proto pohonil t. r. dne 26. listopadu tehdejšího držitele „*Henslina* (Turgovce) z Heřmanova Městce a z Hostinného a z Mrdic“[5]) pro vydání zboží Mrdického a vesnic k němu příslušných.[6]) Nevíme a neznáme nálezu soudního, však mezi lidem mluvilo se, že má „Turkovec“ to zboží Mrdické odstoupiti Ojířovi. Nežli však věc ta k vyřízení přišla, rozhodl průběh Turkovec úmyslem ďábelským, řka před lidmi: „Kdo by mi ho zabil, dal bych mu 100 kop“; kterěžto řeči si purkrabě jeho na Městci Vidlák nejvíce povšimnuv, smluvil se s povězným, aby mu dal návěští, až Ojíř pojede, a věch na tu stranu vystrčil. I stalo se, když jednou jel Ojíř „na koni v pláštíku a čechlíku, krahuje drže na ruce a se psy, a s ním jel Pešek, jeho čeledín, a to na lov ke Klešicům, tu Vidlák, purkrabě Turkovcův, vyskočiv naň s napjatým samostřelem v náhle, i prostřelil ho skrze, až ještě šíp letěl půl honův. A on s tou ranou vytrh meč, běžel na něho a v tom s koně spad umřel. A tak Hereš (z Morašic) vzal ho mrtvého s velikou žalostí do Raškovic a na zejtří v neděli vezl tělo jeho do Stojecího a učinivše mu službu podlé obyčeje, vezli ho do Svinčan, a tu podruhé službu učinili za duši jeho a potom vezli ho do Chrudimě, a tu jest pochován.“[7])

Po Henslinovi seděl na Mrdicích a Městci pan *Jaroslav z Opočna* r. 1407, pán zámožný, po němž následoval pověstný *Jan Městecký z Opočna*, jenž za dob husitských dovedně pláštík svůj na ruby obracel. Jan držel Městec k panství svému Lichtemburskému a když potom hrad ten Sirotky dobyt jest, svěřeno vojskem vítězným oboje zboží *Janovi Hertvíkovi z Rušinova*. Pro ústrky, které tehdá v Městci vznikly,

---

[1]) Orig. arch. capit. Vyšegrad. V Městci byla prebenda jedna kapituly Vyšehradské. (Viz Tomkovy děje I. 408, III. 73.) [2]) Rel. tab. I. 403, 417, 429, Jacobi cod. epist. 7, lib. conf. II. p. 86, Světozor r. 1875, str. 292.

[3]) *V Kostelci* u kostela prý bývala tvrz, o niž však v pamětech nic nenacházíme. Heber (Burgen etc. III. 222) praví, že o dějinách Kostelce nic více známo není, leč že tu tvrz bývala a z ní chodba podzemní do Heřmanova Městce vedla. R. 1780 prý jest tvrz tato úplně pobořena, tak že památky po ní nezůstalo. Pokud víme, patřil Kostelec od r. 1386 pořád ke zboží Mrdickému a potom k panství Heřmanova Městce. Že byla také ve starší době sídlem vladyckým, dokazuje zmínka o Heřmanovi z Kostela, jenž učinil roku 1318 škodu ve vsích Cítkově a Nerozhovicích a proto do soudu zemského pohnán jest (tab. vet. 157). Heřman tento jest snad týž, jako Heřman z Mrdic. Také v blízkém *Vlastějově* stávala prý tvrz, jak pověst vypravuje.

[4]) Stopy průmyslu v Heřmanově Městci za časů nejdávnějších. (Světozor 1874, str. 187.) [5]) Henslinus de Hermanni civitate et Hostinného musí býti totožný s „Turkovcem.“ Srovnej děje Hostinného. [6]) Rel. tab. I. 84, 471, 476, 578, arch. č. I. 430, 472. [7]) O tom r. 1460 Jan ze Svinčan ve stáři 70 let a jiní pamětníci svědomi u soudu dvorského dávali. (DD. 33, str. 276.)

Jan kolikráte sousedy mířil. Již za Jana Městeckého pokoušeli se podruzi (t. j. ti, kteří domův neměli) o to, aby mohli pivo vařiti, ale nedopuštěno jim, leč by sobě domy kupovali. Když pak potom přes to podruzi domův nemajíce vařili a sousedům užitku odnímali, vznesli Městečtí věc tu na pana „Janka"; týž pak povolav před sebe „lidi starožitné", poznal, že podruzi nikdy piva nevařívali, a zapověděl jim takovou živnost. Nějaký čas držel Městec *Hynek Krušina* z *Lichtemburka*. Po několika letech nabyli Městce Burjan, Zdeněk a Mikuláš bratří *Trčkové* z *Lípy*.[1]) Za jejich vlády vznikla pře o dědictví Mrdické. Tehdejší potomek vladyk Mrdických, Jan Šlechtic z Mrdic a na Chroustovicích, vyprosil si roku 1457 na králi Ladislavovi odúmrť po n. Ojířovi z Mrdic a tím chtěl zvrátiti právní platnost všech změn, kteréž se po jeho smrti dály. Bratří Trčkové odpírali provolání Mrdic a Heřmanova Městce, jež byli za své peníze koupili, a přeli se se Šlechticem až do r. 1463. Tuť nalezeno na soudě dvorském (17. března), že od držitelův těch dědin jsou léta pokojná prodržána a trhové násobní téhož zboží bez odporův dáli se, a proto obdrželi odpírající za právo.[2]) Jakož se již od konce 14. století rozeznávati počalo dvoje zboží, Městecké a Mrdické, přestalo toto dělení v následujících stoletích tím více, an se ke konci 15. století název Mrdic úplně z paměti lidské vytratil. Bylať tvrz spustla již na počátku 15. století a místo její lidem prodáno; roku 1454 prodal Kubík z Klešic Jankovi Kůzlovi „tvrziště s příkopem a paloukem v Klešicích za 10 kop."[3])

Již ke konci 14. století mluví se o purkrabí v *Městci*, rovněž se i k r. 1460 purkrabě Městecký uvodí, nikdež se však neudává, že by tu byl hrad neb tvrz stálý; ano ze zápisů z počátku 16. století pochodících vychází, že tu ani hradu ani tvrze nebylo, a zámek že teprv uprostřed téhož století vystaven byl. Byla-li tvrz nějaká v Městci, zajisté zanikla za Trčkův, kteří nikdy na Městci nebydleli.[4]) Když se roku 1534 bratří Trčkové o všecky statky své dělili, dostaly se *Zdeňkovi Trčkovi z Lípy* k dílu jeho Vlašimskému Heřmanův Městec, Klešice, Lány, Radlín, Zdechovičky, Uherčice, Nerozhovičky, Kostelec, Tasovice, Prachovice, Načešice, Vydžice, Slavkovice, Hody, Vícemilice, Sušice, Podol Vápenný, Cítkov, Mutice, Chotěnice, Tourkovice, Bukovina, Lipovec, Tuchov, Lhotka nad Ronovem, Chvalovice, Bousovna, Ostružno, Spačice, Bolešov, Drhotín, Skryje, Vesce, Pařízov a Heřmaničky.[5]) Ale hned potom (roku 1534 dne 20. srpna, vkl. r. 1537) Zdeněk skorem celého svého dílu Vlašimského postoupil strýci svému *Janovi staršímu Trčkovi z Lípy* a na Lipnici,[6]) po čemž za něho a synův jeho úplné rozdrobení tohoto ohromného panství následovalo. Vkl. r. 1538 dne 19. prosince prodal *Jan Trčka*, ponechav si ještě na čas horské vesnice, Heřmanovo Městce městečko, vsi Klešice, Lány, Radlín, Uherčice, Zdechovičky, Nerozhovičky, Kostelec, Načešice, Chotěnice, Vícemilice (hoř.) a Raškovice *Burjanovi* a *Sigmundovi Andělům* z *Ronovce* za 6500 kop gr. č.[7])

Hynek Anděl z Ronovce na Frymburce, 1505—1519, † j. 1532

Burjan 1532 † 1568, na Morašicích	Sigmund 1532 † 1572, na Městci	Achylles 1531—1542, na Brloze a Frymburce	Anna ⚭ Jan Hlaváč, soused v Mýtě

Eliška ⚭ Václav Ples, Heřm. ze Sloupna	Kateřina ⚭ Jan ml. z Valdšteina na Chotěšicích

Bratří tito, po otci také páni na Morašicích, rozdělili se asi r. 1540 o dědictví své veškeré, při čemž se dostaly Burjanovi Morašice, Tříbřichy, Rozhovice a od zboží Městeckého ves Lány; Sigmundovi se dostaly za díl mimo Městec svrchupsané vsi zboží Městeckého a k tomu ves Třebosice, tuším od zboží Morašického.[8]) Sigmund sobě, tuším, potom tvrz v Městci k pohodlnému bydlení vystavěl. Na své poddané byl laskav; r. 1545 opatřil Městeckým od krále 3 výroční trhy, r. 1552 daroval jim lesy řečené Buková a prodal jim r. 1564 nějaká pastviště.[9]) Pro účastenství své v bouři stavovské r. 1547 potrestán jest tak, že se musil dne 20. srpna všeho dědičného práva k Městci odříci, zboží to v manství a pod léno uvésti, a službu manskou se 4 koňmi zbrojnými přislíbiti.[10]) Přes tu pohromu zůstal Sigmund bujným člověkem. Již r. 1533 byl pohnán Mikulášem Trčkou, že člověka jeho, Jakuba Duchkova z Lánův, koněm svým „přes snop porazil, až nohy zvedl" a tak se pychu (viz str. 139) dopustil. Žaloval naň také Šimon Franc Liblický soused Chrudimský u soudu dvorského pro dvě věci, kterých se r. 1555 dopustil. Předně poslal t. r. po Sv. třech králích lidi své na France, kteréhož na svobodné silnici vzali, do Městce přivedli a tu šatlavovali a urokovali (t. j. přinutili ke slibu a k uručení, že se zase na Městci postaví). Jindy t. r. kázal

[1]) Světozor r. 1874, str. 187, Rel. tab. II. 42, DZ. 4, G. 6. [2]) Arch. č. I. 430. DD. 16, F. 341. [3]) Výpis P. J. Nechvíle ze knih Městeckých.

[4]) *Burjan Trčka z Lípy* nejv. písař, *Zdeněk* a *Mikuláš* bratří jeho, dali r. 1462 dne 4. ledna městečku svému Městci Heřmanovu milost, aby mohli o statcích svých říditi a je komukoliv odkazovati. (Urbář Městecký v museu, fol. 124.) Jiný list na osvobození špitálu r. 1512 dne 23. prosince na Lichtemburce daný obdrželi Městečti od *Mikuláše Trčky z Lípy* a jím také r. 1514 dne 16. prosince obdrželi rybníček Horontovský, aby strouhou vodu do města vésti mohli (tamže 125). *Zdeněk* a *Mikuláš* bratří Trčkové darovali r. 1523 dne 4. listopadu plat peněžitý ze vsi Raškovic ke špitálu v Městci (tamže 126).

[5]) DZ. 42, L. 19. [6]) DZ. 84, A. 3. [7]) DZ. 42, F. b. Reg. 6, F. k. s. F. 8, 22, F. k. s. L. 1, L. 11. [8]) DZ. 41, A. 19 a C. 8, vklad Heřmanova Městce se stal r. 1542. [9]) Urbář Městecký 126—128. [10]) DZ. 41, C. 8, DD. 64, 618; Pam. arch. X. 462.

Pohled na dům Mydlářovský z města.

Sigmund poddaným svým, aby France v domě hostinském v Městci s koně strhli a zajali; když pak se volal ke právu, chtěje ho užiti, nic na to nedali, nýbrž vedše jej do šatlavy, dali biřici, aby ho ve vazbě ostřehal, a žádného k němu nepustili. Jaký byl Sigmund, taký byl i bratr jeho Burjan, a tuším i všichni Andělové. Burjan vyčítal r. 1552 v domě svém u Chrudimě Janovi Vrabčickému, sousedu tudíž, krádež řka: „Tys mi ukradl váček, zvyj. lotře, a dám tě zmučiti." R. 1567 zbil ručnicí Jana Dambina, lokaje p. Robmhápova, a to se stalo v domě jeho v Městci.[1])

Provdav Sigmund dcery své (viz tabulku přiloženou), zemřel r. 1572. Poněvadž synův po něm nezůstalo, spadlo zboží Městecké jakožto léno odumřelé na krále Maximiliana, kterýž je prodal (vkl. 1577, 24. dubna) bratřím *Janovi*, *Jiříkovi* a *Vilémovi Opršlorfům z Dubu* a z *Frydšteina*, JMC. radám, k dědictví zpupnému za 15000 kop č. Bratří ti, z nichž Jan jako bojovník proslul, drželi také Dub, Frydštein, Týniště, Častolovice a velké statky ve Slezsku. Vilém přimluvil se u krále Rudolfa (1579), aby Městeckým dosavadní trhy na jiné dni přeložil a jim starodávný znak městský stvrdil.

Na Městec bratří, tuším, nepřicházeli a tu měl zvůli svou syn Viléma staršího, († 1588) Vilém mladší z Opršlorfu, jak viděti z následujícího.

Burjan Špetle z Janovic na Morašicích učinil a odeslal Vilémovi mladšímu r. 1579 o propuštění dluhu spravedlnosti Janovi Zebíkovi ze vsi Rozhovic, poddanému Špetlovu, přátelské psaní, v němž tytulu pořádného položiti zapomněl. V nebytí doma Vilémově přijato jest psaní od Václava Běleckého, služebníka jeho. Po některém dni Bělecký to psaní zavřev a zapečetiv do psaní svého, Burjanovi zase odeslal a v témž psaní svém mezi jinými těchto slov doložil: „Dáleji pán nechtíc nic s tím psaním míti činiti, tato slova jest pověděti ráčil, že poněvadž Jeho M. ten náležitý tytul, který jste pánu prvotně v mnohých psaních dávati ráčili, na ten čas, nemajíc žádné příčiny, ujímáte, zoumyslně se k JMti. pánu nutiti ráčíte. A kdoby koliv pravil — žádného J. M. nevymiňujíce, kromě J. M. C. pána svého, dům Rakouský a vrchnost svou — že tytule stavu panského neřádně, nenáležitě a bezprávně užívá, anebo že by se jemu dávati nebo psáti neměl, že ten a takový jako lehkomyslný a nevážný šelma v hrdlo lže dotud, dokudž toho, což nahoře o ujímání tytule oznámeno, jakž náleží, neukáže. Jestliže byste tomuto, což tuto V. Mtem. oznamuji, věřiti neráčili, já nepochybuji, že

[1]) DD. 42, p. 587—588, DZm. 21, E. 1, Reg. 6. F. k. s. G. 6 a 20, F. k. A 16.

Dům Mydlářovský ve Chrudimi.

JM. pán můj toho zapírati nebude a neráčí.“ Maje Špetle za to, že jej slovy těmito vysoce na dobré cti nařekli, učinil k Vilémovi poselství s cedulí řezanou (viz str. 84) a dotazoval se, zná li se Vilém k těmto slovům. Na kteroužto ceduli Vilém žádné odpovědi nedal, a proto jej pohnal Burjan k soudu zemskému r. 1579 k roku (terminu) sv. Jeronyma. [1])

Vilém tento, stav se po smrti Janově (1584) a otce svého samostatným pánem na Městci, dal Městeckým r. 1586 nové výsady.

Po svém otci držel zápisně statek Slavětice v knížectví Opolském a panství Kozelské, také byl „J. M. voleného krále Polského a arciknížete Maximiliána Rakouského“ komorníkem. Manželce své, Zuzaně hrabíně z Hardeka, zapsal (vkl. 1588, 1. prosince) „na tvrzi Heřmanovu Městci, městu, Klešici dvoru popl., vsi a dvoru Cholenicích“ věna 2500 kop. [2]) Na svém panství založil dvůr nový, Vilímov po něm řečený, a Městeckým roku 1590 dal výsadu obšírnou, jíž náboženství evangelické osvobodil. Že se mu konečně v Čechách nelíbilo, prodal r. 1591 zámek řečený Heřmaňměstec s pivovarem, sladovnou, hvozdem atd., dvory Klešický, v Cholenicích, dvůr nový Vilímov, dvůr v městě při zámku, město, vsi Klešice, Cholenice, Radliny, Zdechovičky, Dlubyni, Uherčice, Dolany, Nerozhovičky, Kostelec, Načešice, Vlastějov, Vícemilice, Raškovice atd. *Janovi Jetřichovi* staršímu *ze Žerotína* a na Černíkovicích, J. M. C. radě, za 33.000 kop č. [3]) a živ byl potom v knížectví Opolském, kdež r. 1598 zemřel.

Jan Jetřich, jenž Městeckým r. 1594 roboty odpustil, držel po své první choti, Barboře Trčkové z Biberšteina, panství Smiřické, jež r. 1592 bezpochyby na splacení Městce prodal. Ledva koupil Městec, již se stal hejtmanem kraje Chrudimského, poněvadž si sídlo na zdejší tvrzi oblíbil. Sem také zavedl druhou svou manželku, Lidmilu z Kolovrat, s níž splodil několik dítek, ale jen Eliška přečkala rodiče své. Na Městci učinil roku 1592 dne 14. prosince své poslední pořízení. Černíkovice odkázal manželce a po ní dceři své, Heřmanův Městec však bratru svému, *Fridrichovi ze Žerotína* a na Židlochovicích, s tou však výhradou, kdyby Fridrich bez mužských dědicův zemřel, že má Městec na dceru jeho Elišku připadnouti. [4]) Fridrich však nápadu toho nikdy neužil, neb zemřel roku 1598, 31. května, [5]) jsa tehdáž nejstarším a nejvzácnějším členem celého rodu Žerotínského. Bratr jeho, Jan Jetřich, přeživ jej o 3 léta, zemřel r. 1601, a Městec podlé výminky v pořízení jeho položené připadl dceři *Elišce*, a Černíkovice mateři její, která

[1]) DZ. 19, J. 15, DZm. 71 a F. 6 a 165. [2]) DZ. 24, H. 26. [3]) DZ. 26, B. 5. [4]) DZ. 130, J. 9—12. [5]) Přece však držel zboží snad ještě za živobytí bratra svého roku 1597, kdež vyprosil Městeckým trhy s vybíráním cla. (Viz Světozor roku 1874, str. 187, a roku 1875, str. 303.)

ještě po smrti dcery své na Černíkovicích seděla (1613). Nicméně Lidmila první léta po smrti chotě svého (1601—1604) na Městci obyt svůj si obrala.

Panna *Eliška ze Žerotína*, která Městeckým výsady udělujíc, vyznání pod obojí držela a hájila (1604), vdala se potom za p. *Ladislava Berku z Dubé* na Meziříčí, Jaroslavicích a Novém Hrádku, jenž byl JMC. radou, komorníkem a nejv. komorníkem markrabství Moravského. S ním společně koupila r. 1608 statek Stolanský a připojila jej k Městci. Posledním pořízením, daným roku 1606 dne 13. února, odkázala Městec Heřmanův a dům pod stupněmi hradu Pražského manželu svému a r. 1611 z tohoto světa vykročila.[1]) Ladislav Berka, jenž „byl z Moravy a postoupil před nebezpečenstvím, jsa v nenávisti některým v témž markrabství," seděl na Městci ještě dvě léta a r. 1613 na zdejším zámku zemřel.[2]) Na poddané své byl Ladislav nelaskav tak, že nejen městu výsad nepotvrdil, ano i šenk vína zakázal, čímž předně živnosti a obchody zdejší hynuly a vinice okolní zanikaly, tak že pěstování vína v okolí zdejším dokonce vyhynulo. Poněvadž sirotci Ladislavovi, z nichž byl Zdeněk Leopold nejstarší, ještě let svých nedošli, spravoval panství Městecké a Stolanské jako poručník Lev Burjan Berka z Dubé, pán na Rychemburce. Na žádost sice Zdeňka Leopolda zůstavil jej soud zemský „z jistých uvážlivých příčin" při spravování statkův po otci Ladislavovi, totiž Heřmanova Městce, Stolan a Meziříčí, a to na ten způsob, aby vedlé uvolení svého nic bez rady osob jemu k radě přidaných, což by ke škodě a újmě jeho, též bratra mladšího a sestry jeho a statkův bylo, před sebe nebral. Když však po nějakém čase soud zemský zprávu obdržel, že Zdeněk ve všem tak zouplna se nechoval a některé dluhy bez vůle a vědomí osob k radě přidaných a bez potřeby činil, vyměřil r. 1614 dne 13. října, aby on ve všem radou osob přidaných se řídil, pakli by však jaké dluhy, buď na jistotách právem listu hlavního neb zápisech, neb jakým jiným způsobem bez rady osob dotčených činil, aneb komu v čem se zapsal, aby takové dluhy za nepořádné držány byly, a on Zdeněk aby placením jich povinen nebyl; a též jestliže by budoucně další stížnost soudu přednesena byla, že by on Zdeněk radou osob přidaných se neřídil a že by v tomto věku svém mladém zlým lidem se zavazovati dal a něco neslušného před sebe bral, „že by Jich Milost věděli dále, jak k osobě jeho se zachovati."[3])

V bouřlivých letech potom následujících trpělo zboží nemálo vojsky zde přecházejícími a vybíráním příplatků válečných. Jakési oddělení vojska r. 1623 v srpnu zámek zdejší i město zapálilo, „ze zoumyslné nešlechetnosti, že jich (prey) fedrovati a koní propůjčiti nechtěli."[4]) Po těchto událostech uvázal se jiný syn Ladislavův, *Jeřich Jan*, došed r. 1624 let svých, ve zboží Městecké, ale Městeckým práv jich teprve po kolika letech potvrdil. An dědicův přirozených po sobě nezůstavil, připadlo jmění jeho veškeré sestře jeho.

Za *Anny Marie* hraběnky *Khyslové*, rozené *Berkovny z Dubé*, nacházel se Heřmanův Městec po kolikerých požárech ve stavu bídném. Řezníci, jimž krámy masné před tím shořely, žádali na paní dotčené, aby jim dávky z krámů na lhůty prodloužila, nevíme však, jestli co pořídili. R. 1661, 10. dubna prodala paní ta panství Heřmanova Městce a Stolanské *Janovi* sv. p. *ze Šporku* a na Lysé za 117.000 fl. rh.[5]) Pověstný tento generál z třicetileté války zdržoval se některý čas na zdejším zámku, kdež se mu r. 1662, 9. března syn jeho Frant. Antonín narodil. Hrabě Jan osadil první opět zdejší faru duchovními, staral se o školu a choval se vůbec dobročinně k obyvatelstvu, jehož potomci jej posud v paměti chovají. I k obci židovské se spravedlivě zachoval. Zemřel roku 1679, 6. srpna a pochován jest v kostele Kukuském. Jeho dva synové, jsouce při smrti otce svého nezletilí, teprve po 5 letech se o zboží otcovské rozdělili, při čemž se dostaly *Ferdinandovi Leopoldovi* (naroz. 13. list. 1664) Heřmanův Městec, Morašice, Hořeněves, Vřešťov a na hotových penězích 15000 fl. rh.[6]) Týž hrabě založil v Městci novou sochu a kapli, u níž jest zřízen neveliký hřbitov; do spustlých, neobydlených domův povolával prý Němce, t. j. židy, odkudž tedy jich rozmnožení v Heřmanově Městci odvoditi lze. R. 1702, 3. a 10. února byla Ferdinandovi reskripty císařskými „z vážných a známých příčin" správa statkův jeho vzata a bratru jeho *Frant. Antonínovi* svěřena, jenž si t. r. 3. dubna komorníka na uvedení do Městce a Hořeněvsi vyžádal. Než roku 1704, 13. ledna císař Leopold prvnější reskripty zrušil a Ferdinandovi statky svými nakládati povolil. Však opět roku 1706, 29. března odňata mu správa „pro jeho všem pohoršení jsoucí chování" a dána choti jeho Rozalii, jíž radili a pomocni byli páni Jaroslav Florian Švihovský z Ryzemberka a Ferdinand Rudolf z Dobřenic.[7]) Hrabě Ferdinand zemřel r. 1711 a po něm připadl Městec nejstaršímu synu *Janovi Josefovi* (nar. 22. list. r. 1695). Mimo tohoto zůstavil Ferdinand s chotí svou, Rosalií Vratislavovnou z Mitrovic († 1747), syny Michala, Antonína a Rudolfa. Pán dotčený obnovil nedaleké lázně Podolské, též sochy na menším

[1]) DZ. 135, G. 13. [2]) Dačického paměti fol. 201. [3]) DZm. 225, D. 30. Rozvržení sbírek r. 1615, str. 15 [4]) Dačický f. 134. [5]) DZ. 313, K. 26. K následujícím přirovnej „Heřmanův Městec v letech 1666—1797" (Světozor r. 1874, str. 603). [6]) DZ. 76, K. 29 — L. 2. [7]) DZ. 118, E. 27, 27, H. 6, K. 1—2.

náměstí proti zámku roku 1630 vystavěné, a jinou novou sochu postavil. Také obnovil zámek Městecký a ozdobil jej výtečnými obrazy, tak že tím tvářnost starého zámku byla zničena. [1])

Zámek Městecký, jak r. 1658 před obnovením svým vypadal, vypisuje urbář panství, německy sepsaný, takto: „Zámek Městec (Hermany mestetz genannt) u města ležící, ten jest na svých 4 stranách zdélí a zšíří asi 30 sáhův, výška od země o dvojích pokojích nad sebou, vše z kamene velmi krásně vystavěno, šindelem kryto, též na střeše po třech stranách malými, po čtvrté však straně dvěma velkými štíty ozdoben. V něm se nachází také dosti rozdílných pokojův, komor, síní, kaple, síň veliká (Pallast), chodby, pekárna, kuchyně, spižírna, konírna, kovárna, sýpky, sklepy jak suché tak i podzemní, jako i jiné rozličné příležitosti." Za Šporkův nacházela se v zámku pěkná tabulnice, veliký sál a při něm kaple Sv. tří králův, kromě toho 12 pokojův, vše v horním poschodí. Dole byly velká kuchyně, 12 sklepů či místností klenutých a 4 konírny. [2]) Nyní jest zámek upraven tak, jak toho moderní spůsob vyžaduje, stoje při parku hrubě rozsáhlém a krásně upraveném. Starou jeho podobu již ani uhodnouti nelze.

2 Staročeské formality při svatbách a smlouvách věnných.

Sňatek manželský považován jest ve světě křesťanském vždy za výkon náboženský, a v té příčině se Čechové od jiných křesťanův ani nejmenším rozdílem nelišili. Vedlé toho mělo manželství také ráz občanský, pokládáno jsouc v jisté míře za jakési spolčení dvou osob ke spravování společného jmění, aneb k nedílnému hospodaření, ač z toho nevycházela nikoliv tak zvaná nedílnost. Odtud pocházelo i to, že byla manželka po smrti mužově obyčejně plnomocnou poručnicí sirotkův i statků jejich. O tom, jak se manželé k sobě při hospodaření chovati mají, rozhodovaly *smlouvy svatební* mezi nimi aneb rodiči jich skrze přátele zjednané. Vždy přinesla nevěsta ženichovi peníze nějaké, jimž se říkalo *věno*, a pravilo se, že ona neb rodiče její mu dotčené peníze věnuje. Ženich neb otec jeho *obvěnil* nevěstu, t. j. vysadil jí sumu nejen tak velikou, jako bylo věno, nýbrž i o třetinu zvýšenou. Věno s obvěněním i s tím, co manžel „z milosti" (z lásky manželské) dodal, povinen byl na statku svém zapsati a ujistiti.

O tom, jaké smlouvy jednány bývaly mezi *lidem vesnickým*, svědčil Vaněk ze Svémyslic r. 1539 takto: „Byl sem při smluvách svadebních, když Holbova za Holbu se měla smlouvati, a přátelé Holbovi ptali se, kterak by měla ona Holbova do toho statku vzata býti, za hospodyni-li, čili za pomocnici, čili za dívku. Tehdy jest pověděl Rybníček Vácslav, otec Holbů: ‚Já ji chci vzíti synu svému za manželku věrnou a hospodyni mocnou, a sobě za nevěstu, a sobě proto moc zůstavuji do své smrti, a po mé smrti nemá ten statek žádnému jinému býti, než synu mému a Mártě nevěstě.' Jest tomu na 30 let té smlouvě." [3])

V městech dělány smlouvy svatební u přítomnosti konšelův a přátel z obojí strany dožádaných, obyčejně mezi rodiči ženichovými a nevěstinými. Ženich dal k otci nevěstinu a přátelům jeho mluviti, „když by pán Bůh prostředkem smrti jeho pojíti ráčil dříve roku, a mezi nimi kdyby nebylo dědice neb dědičky do téhož roku," že jí za věno ze statku svého poroučí 50 kop míš., a to všecko, což by od otce svého k němu přinesla, zase sobě aby vzala; pakli by pán Bůh ráčil jich obou po dni a po roce při dobrém zdraví zachovati, tehdá aby plnou a mocnou hospodyní všeho statku byla, jako on hospodářem. Otec to s přátely svými přijal a ženichovi k živnosti dáti připověděl výpravu poctivou, na schválení lidské a k tomu, co jest sobě k těm dvěma kravám dobytka jalového nachovala, ten nech ona sobě obrátí, kde chce, „a k tomu což hospodářství po smrti matky své spravovala, každého roku, když sem mlíčné prodával, polovici peněz jsem jí dával, aby sobě chovala, a kdyby ho Bůh neuchoval, též aby ona díl rovný měla v statku jeho, jako jiné děti jeho."

U *stavu panského* a *rytířského* zachovávány přísně jisté formality hned od dob prastarých a udržely se, dokud šlechta českou zůstávala. Jak se asi dály v 15. věku, ukáže níže psané líčení.

Ve velké jistbě domu purkrabského stál purkrabě biskupský vzezření vážného, dlouhou šedivou bradu maje, s několika muži též vážné tváře; oděni byli suknémi (kabáty) zelenými, červenými a j. barev, podšitými rozličnými kožešinami, nad nimi jim splývaly kloky či pláště téže barvy. Avšak i mladíků tu bylo drahně; mezi nimi jeden mnohou krásou ozdobený, střelec z lučiště výborně umělý a k lovům

[1]) Jan Josef skončil život svůj roku 1749 jako cís. skut. tajný rada, zanechav po sobě s manželkou Marií z Věžník syny Jana Karla a Jana Vácslava (nar. 1724, 26. ledna). Vácslav, jenž po otci Městec obdržel, stal se vicepresidentem při apellacích na hradě Pražském (1759) a povýšen t. r. na tajného radu. Jsa velikým milovníkem hudby, pěstoval ji s láskou náruživou a povolán také od Marie Teresie do Vídně jakožto ředitel dvorské hudby. Potom se stal r. 1775 presidentem soudu appellačního v Haliči, r. 1789 týmže v Čechách a zároveň nejv. hofmistrem. K občanům Městeckým choval se dobrotivě, zbudoval znovu chrám městský (1769), obnovil kapli na hřbitově, konečně i zámek r. 1784 opravil a novými obrazy okrášlil. Také jeho památka se posud mezi lidem zachovala. Jsa úřady a hodnostmi čím dále tím více zaměstnán, prodal r. 1797 Městec *Otě*, říšskému hraběti *von Greiffenklau*, a ukončil činný svůj život r. 1804 dne 25. února, jsa 80 let stár. Od dědicův hraběte Greiffenklau koupil panství r. 1828 *Rudolf* hrabě *ze Vchynic*, jehož potomkům zůstalo až posud. [2]) Urbář v museu, str. 2. DZ. 76, K. 29. [3]) Reg. 9 G. svěd. k. s. F. 4.

Hvězdárna na Mydlářovském domě v Chrudimi.

velmi myslivný, jenž se patrně dnes vykrášlil; neb jest oblečen v sukni střihanou s kroužky stříbrnými, žlutou tkaninou podšitou, jež jen tehdá probleskne, když se čerstvěji tělem svým ohne. Právě jsou námluvy svatební o dceru vladykovu. Vladyka jim oznamuje, že na jich šetrné vyhledávání jim den dnešní k odpovědi položil a že slibuje, dceř svou ženichovi ve čtyřech nedělích pod propadením základu dodati. Smluvce či přátelé ženichovi rozmlouvají s ním, co by chtěl dáti „po své dceři," k čemuž odpovídá otec: „Dávámť 4 kopy a to po ní toliko pomocného dávám, protož tomu se nedivte, že tak málo dávám, toť činím proto, jestliže by Bůh jiných dětí neuchoval, aby ona byla v tom statku pravou dědičkou; pakli by i jí Bůh neuchoval a ona děti měla, aby ty děti též dědily, jako ona." I odpovídá jiný stařec méně povážlivý: „Milý pane! odbývej věnem raději dcer svých." I dí purkrabě: „Neraď mi k tomu; jestliže bych věnem odbýval a Bůh by syna mého smrti neuchoval, to by někdo vyprosil po jeho smrti na králi,[1]) i chciť já, aby dcery moje v tom dědily i jejich děti." I přistoupil jiný mluvce řka: „Jestliže dcery ostavíš v dědictví s bratrem jich, věz, že je svadíš." Odpověděl otec: „Milý příteli! nesvadímť jich bohdá, nedopustímť se toho, by po smrti syna mého na krále spadlo, ale chci, aby má krev v tom bohdá dědila." Mladík se s tím spokojil i přátelé jeho; neboť byla vyvolená jeho krásou obdařena, „postavy vysoké ušlechtilé, bělosti mlíčné, tváři zardělé, úst červených, očí přejasných, vlasů jako zlato stkvoucích, mezi ženami přepoctivá a všelikými ctnostmi okrášlena."

Následovalo čtyři neděle po tom potvrzení ke stavu manželskému řádem církevním. Z kaple jdou hosté do paláce, aby okvasili přínos nevěstin do domu ženichova. Čeleď, dvořané, hosté ssedají s koní, zároveň slyšeti jest z domu, ano se ke stolu troubí a píská. Hosté umyvše se, vstoupají do tabulnice, kdež je pán jeden ke stolům posazuje. Hodovníci si pochutnávají na zvěřině, ptactvu, rybách, úhořích a jiných pokrmech, jedí chutě s rozličnými rozprávkami, s hudci a s jiným žertovným stolným veselím. Při tom nalévají pacholata ustavičně dobré nápoje, jako vína všelijaká a med, přinášejí pak po mase zadělané ovoce, perníky a j. v. „Nevěsta, ač studem se rdící, přece očí svých nemůže zdržeti, by s libostí nehleděla na ženichovu lepost přeslušnou, těla jeho spůsobu opatrujíc. Nedbá drahých nápojův a chutných krmí okusiti, nebo milejší jí krmě bylo na ženicha milé pohlížení; a kteříž na ni patřili, zardělou myslili býti od nápojův požitých."

Staročeský přínos neb dodání nevěsty lišil se velice od nynější svatby, nicméně se tento spůsob středověký u dvorů panovnických posud zachoval. Přínos konán býval s velikou okázalostí; ženich s průvodcemi svými, bohatě přistrojenými, přijel si pro nevěstu a s její družinou ji „poctivě" (t. j. čestně) do domu svého doprovodil. Poněvadž nevěsta na nosidlech buď dvěma člověky aneb mezi dvěma mezky nesena bývala, říkalo se tomuto dodání „přínos." Za nevěstou, či lépe po ní, přivezla se výprava její, totiž šaty chodicí a ložní, nádobí rozličné, klenoty některé, mezi nimiž koflík a řetěz nescházely, a konečně i věno vyplaceno. Odtud se říkalo, že věno dáno „po nevěstě."

Jak již řečeno, byly formality při svatbách od kolika století ustálené a podstoupeny bývaly od každého bez výminky. Není tudíž divu, že spůsoben veliký poplach mezi příbuzenstvem, když se vdávala jedna slečna Městecká, všemi dosavadními zvyklostmi opovrhujíc. Byla to známá již nám *Eliška ze Žerotína.* Jednou prodělala část formalit k námluvám patřících, aby se jim po druhé vyhnula. Pan Petr ze Švamberka oblíbiv si Elišku „z vůle a vnuknutí pána Boha a radou přátel svých," dostal od mateře její, Lidmily Žerotínské z Kolovrat, přátelskou odpověď, že ona mu dceru svou ke stavu sv. manželství zamlouvá. Nyní se měla věc ta k místu a konci dovésti; ženich měl zase skrze přátely své další žádost

[1]) Jestliže někdo dětí nezůstavil a bratří a sestry jeho již ze statku vybyti byli, spadlo jmění jeho na krále, kterýž je udělil tomu, kdo si je na králi vyprosil či výprosníkovi.

vložiti, aby mu den k dodání nevěsty, také potvrzení správcem církevním a veselí svatebního jmenován byl, tak aby „ten křesťanský skutek" dokonal. Avšak mezi tou zámluvou dovezena Eliška při času Sv. tří králův r. 1604 do Olomouce a tu oddána dne 10. ledna s Ladislavem Berkou z Dubé, vdovcem.[1] Nesnadno uhodnouti lze, co mateř i dceru k tomuto spěšnému obratu mysli pohnulo, ale to jest jisto, že nejen sklamaný námluvník, nýbrž i přátelé nevěstini se nad svatbou touto velice pohoršili. Petr stěžoval si u císaře Rudolfa, že jej Lidmila nejen k nemalým útratám a škodám, nýbrž i k posměchu a zlehčení osoby jeho přivedla. Jan starší a Kašpar Melichar strýci ze Žerotína na Nových dvořích podali císaři suplikaci (roku 1604, 22. května) oznamujíce, kterak Eliška bez vůle a rady jich, jako nejbližších strýců krevních, se vdala a že to na zlehčení a potupení rodu jich bez jich vědomí učiniti neměla. „Nebylo," praví v tom spise, „veselí svatebního, smluv svatebních, žádný ji nedodával, jak se ten chvalitebný spůsob a řád od starodávna všudy mezi stavem panským a rytířským zachovává, než vstala od stolu, šla s pánem k oddavkám a potom do komory, což s žádnou pochvalou naší býti nemůže. Jest pak posměšně a potupně o těch oddavcích dotčené panny Elišky, strýně naší, mezi lidmi na Moravě mluveno a tomu se posmíváno bylo." Císař podal podání Petrovo na smluvce a stížnost strýcův vznesl na soud zemský, rozkazuje, aby strany sročil, je pořádně vyslyšel a dále se v tom spravedlivě zachoval. Následkem toho povstalo mezi stranami časté dopisování, a na počátku roku 1605 přišlo již k zášti, tak že posíláno mezi nimi drahně cedulí a všelijakých osvědčování. Paní Lidmile dopisovali strýci (dne 10. ledna r. 1605) pro toto „neobyčejné a nepříkladné oddávání," poněvadž se prý paní máti, jsouc toho přítomna, také velice horšila a hněvala a Ladislavovi domlouvala dosti tuze, proč sobě tak ničemně vede, jako by křesťan nebyl. Podobněž psali téhož dne Janovi Jetřichovi z Kunovic, dokládajíce tu, že Ladislav i na zápověď kardinálovu málo dbaje, tuto odpověď dal, ukázav na věnec, který na hlavě měl: „Že mu toho žádný nezbrání, leč sám pán Bůh, aby pán ten den své nejmilejší zhousti neměl."[2]

Děkanský chrám v Chrudimi.

Znak zazděný nade dveřmi fary v Chrudimi.

Bohužel se nám dalších pamětí nedostává. Víme jen, že učiněna r. 1605 dne 22. prosince smlouva mezi Lidmilou a Petrem, jíž se pře a útraty mezi stranami zdvihly, a že Ladislav Berka, jiż dříve neoblíbený, potom tím více v nelásku upadl. Bylť zvykem starých Čechů ty a takové nevole smlouvami zdvíhati, a tak se asi i nevole tato skončila.

[1]) Srov. str. 86, a k tomu jako dodatek v Březanově životě Petra Voka str. 137. [2]) Archiv Třeboň., DZ. 178, L. 23, DZm. 87, O. 11, 19—26, reg. 44, F. k. s. N. 4.

Tvrze na panství Městeckém.

1. MORAŠICE.

Dvojí bývalo *sídlo* vladyk Morašických; jedno, nyní „na hrádku" řečené, posud příkopem a zde onde náspem obehnané, a bezpochyby *původu staršího*, stávalo na návrší ve štěpnici za dvorem poplužným; druhé, bezpochyby *novější*, z něhož toliko dva sklepy a studnice zbyly, stálo před nynějším dvorem poplužným; vše nyní jest spustlé a s povrchu zemského smetené. Jinačí to bývalo před 300 lety. Tu zde stálo stavení pevné, z kamene vystavěné a příkopem vodním obehnané, přes nějž vedl most, bezpochyby zdvihutý; za ním byla brána a na ní nahoře sklípek. Stavení samo podobalo se velikému čtverhrannému domu, majíc v pravo i v levo od vrat pokoje rozmanité s nádvořím, v němž se studnice nacházela. Od té studně šlo se do horního ponebí po schodech točitých, či tak zvaném šneku, a pak se po ambitech, t. j. sklenuté a otevřené chodbě (viz obraz na str. 180), přicházelo do jednotlivých pokojův a komor. Nejdoleji ve stavení byly sklepy pivné a vinné. Při tvrzi byly pivovar, sladovna, pec chlebová a cihelna, dobře vysazená chmelnice a štěpnice. Tvrz bývala zásobena hojně všemi potřebami a poněvadž pánům platy z kolika vesnic vycházely, bylo tu živobytí nádherné. V kuchyni, která byla na dvoře v přízemí, nacházelo se kotlikův větších i menších, též lepších a horších 18, moždířů dosti velikých 6 a 2 menší, než i 2 maličké; paliček bylo méně, neb byly jen čtyři. Na zdich spatřovaly se pověšené dva veliké dršláky čili cedítka, lžic a šufpánův (naběraček) dobrých 6 a zlých 8, dvě pánvičky mosazné, 2 měděné, a 6 hrnců měděných nedobrých. K pečení masa sloužily 4 veliké kozy a 4 malé kozličky, na nichž se mohly rožně otáčeti; těch rožňů bylo větších 6 a menší 4, rošty byly také 4. Vařily se tu chutné a jadrné pokrmy, nezřídka tu pečeno na rošti vepřové maso a sice takové, že ho nemohl dáti ani řezník z Chrudimě. Neb mlynář Morašický měl povinnost, pilně všecky prachy smetati, je na hromadu schovávati, a když by se rozumělo, že by se vepři zasaditi mohli, tehdy páni asi dva vepře na krmník mlýnský zasazovali. Mlynáři nařízeno bývalo, což koliv při mlýně, při melivu a při pile, i při zasazování a vykrmování vepřů potřeba byla, aby toho pilen byl, aby práce jeho s dobrým užitkem držitelům býti mohla.

V pokojích a komorách stálo 16 stolův a 34 loží, kromě toho tu byly almary, truhly a truhlice, a v nich věcí skvostných a dobrých více než s dostatek. V některých truhličkách byly pravé poklady, dobré staré groše, groše Zmrzliky, zlaté Uherské, řetízky zlaté, záponka malá se 4 kamínky a okolo ní 5 perel, prsten zlatý s rubinem a diamantem, jiný s diamantem, rubinem a smarákem, třetí prsten s turkusem, prsteny, v nichž byli kamínkové rytí, koflíky stříbrné i s kranci (t. j. okrajky) pozlacené, číšky stříbrné s jedním víkem, číše velké s pozlaceným krajem, lžíce stříbrné s pozlacenými uzlíky, přásky (na konci s řetízkem) stříbrné, vše pozlacené, truhlička myslivecká stříbrná, pozlacená, a pásek k ní. V jedné komoře spatřovala se rozličná zbroj, jedna světlá s nákolenky, černá střelcí kolikerá, ale sem a tam nějaký zadní kousek scházel, také tu visely helmy dvoje, totiž peklhoubce a šturmhauby, košile brněné či drátěné, zárukáví, šorce, láce, oboječky, fleky, oštípy a polouháky. V truhlicích a almarách bývalo množství krásných věcí, které by nyní mnohé srdce mateřské oblažily, totiž šatův pernatých (t. j. peřin) s 20 loží, vojenských (lehkých obyčejných postelí) s 18 loží větších, a 2 lůže čelední, tedy všeho všudy peřin na 40 posteli. K tomu všemu patřilo 144 cích a císek a 70 prostěradel. V truhlicích spatřovalo se 50 kusů tenkého a 46 kusů tlustého plátna, 120 ubrusův a 130 ručníkův. Ve velké jizbě bylo rozestaveno 32 větších a 8 menších mis, 18 jiných misek, čtyři misky chřenové (struhadla?), 52 talířův, 12 konví větších a 14 menších i s žejdlíky, flaše větší dvě a menší čtyři a 4 slánky, to vše z cínu. Nad to byly konečně všelijaké svršky sem a tam rozestaveny, totiž 2 velké a 2 malé standy (štoudve), 14 měděnic větších a menších, 8 umyvadel, 8 cínových svícnův, 2 mosazné.

Ve dvoře při tvrzi nacházeli se 2 koně dělní, 4 valaši, 28 klisen dělných, 4 dvouletí hřebci, 2 dvouleté hřebice, 2 roční hřebci, 6 ročních hřebic, 2 letošní hřebci a 10 hřebic letošních, 36 krav dojných, 24 volův, 8 ročních volčat, 12 ročních jalovic, 8 volčat letošních, 6 jalovic letošních, svini velkých i prasat 92, ovec i s jehňaty 8 kop.

Morašice jsou prastará osada, která se již vyskytuje v jednom listu r. 1226 od krále Přemysla daném. V něm se jmenují mezi svědky Křišťan ze Svinčan a *Předbor z Morašic*. V neznámé nám době postavili si držitelé tvrz na návrší v štěpnici, kdež seděl roku 1382 *Hereš z Morašic*, z rodu vladyk Mrdických. Nástupce jeho, *Čeněk z Morašic*, prodal r. 1394 jisté dědiny klášteru Sezemskému. Od r. 1430 držel Morašice *Trystram z Barchova*, jenž byl přítomen valnému sněmu svatomartinskému v Praze (1433) a sjezdu Čáslavskému roku 1440. V druhé polovici téhož století držel Morašice *Jan Anděl z Ronovce*, který (roku 1479 a 1480) koupil při městě Chrudimi dvůr Dolanský. Roku 1470 byl mezi osobami k hotovosti Chrudimska nařízenými a koupil roku 1488 zboží kláštera Sezemského, jež zase prodal roku 1491 Vilémovi z Pernšteina.

Janův nástupce, *Hynek Anděl z Ronovce*, vypravil r. 1505 ve vojně proti Šlikům s jinými sousedy svými 13 pěších a vůz. Držel též Frymburk, koupil r. 1519 dvůr šosovný při městě Chrudimi a čte se ještě v titulář r. 1534 vydaném. Zůstavil syny *Burjana* a *Sigmunda*, pak dceru Annu, provdanou za Jana Hlaváče, souseda Vysokomýtského. Bratří tito, kteří již za života otce svého rozličná zboží při městě Chrudimi i v okolí (k. př. Třebosice, Přestavlky a p.) kupovali, drželi dědictví otcovské několik let společně a koupili roku 1538 panství Městecké. Nedlouho potom rozdělili se tak, že mladší bratr Sigmund vzal zboží Městecké, starší Burjan Morašické, a sice: tvrz Morašice se vší ohradou a příkopem vodním, dvůr poplužný se štěpnicemi, chmelnicemi, zahradami atd., mlýn náchlební s pilou, pivovar, sladovnu s příslušenstvím, ves, vsi Lány, Bylany c. t. m. Tříbřichy s mlýnem pod velkým rybníkem, Dřenice a Rozhovice c. t. m. a jisté platy, jakož

i povinnost některé dluhy platiti.[1] Tvrz stála, tuším, tehdá přede dvorem. Burjan, který byl roku 1539 též hejtmanem kraje Chrudimského, rozšířil zboží své a prodal je konečně vkl. roku 1544 dne 21. června za 3000 kop gr. *Mikuláši Štítnému ze Štítného*, a sice zboží Morašické v dotčených mezích, díl vsi Mezilesic, ves Mikulovice, plat z města Chrudimě, Kozojedy tvrz pustou, s mlýny v Morašicích, Lánech, pod rybníkem velkým, Dřenickým, v Bořeticích, s podacím v Morašicích, u sv. Marka a v Rozhovicích.[2]

Mikuláš Štítný držel také od roku 1548 část zboží Rozhovského a prodal roku 1550 ves Mikulovice svému úředníku, Janovi Humpoleckému z Rybenska; zemřel však téhož roku, dříve nežli smlouva ta ve dsky vložena byla, zůstaviv toliko jedinkou dceru *Johanku*, provdanou za *Petra Hamzu ze Záběďovic* na Týnci Hrochově, jíž odkázal všechen statek svůj. Ačkoliv byl jediný tehdáž na živote zůstávající bratr Mikulášův, Oneš, již před shořením desk s bratrem svým Mikulášem o statek otcovský a bratrský úplně se narovnal a všeho nápadu odřekl, táhl se přece po smrti jeho na zboží Morašické. Dne 4. listopadu roku 1550 stalo se narovnání u věci té takové, že Oneš se všeho práva nápadního odřekl, obdržev 2000 kop gr. č. a některé klenoty, šaty a nábytky.[3]

Paní Johanka držela potom zboží Morašické společně s manželem svým p. Petrem Bořkem, který byl též roku 1554 a 1556 hejtmanem kraje Chrudimského, a když on roku 1557 zemřel, provdala se zase za bratrance svého *Prokopa ze Štítného* na Týnci Hrochově. Zachovala se paměť o ní, že byla paní nábožná, dobročinná a hospodářská. Jsouc ještě vdovou, rozdělovala roku 1560 dne 4. června statek Morašický, a sice mezi dceru svou *Evu ze Záběďovic* a strýce svého *Hamzu ze Záběďovic*, jehožto právo ke zboží našemu pamětmi vysvětleno není; snad pocházelo z kšaftu Petra Hamzy nám neznámého. Tvrz rozdělena jest tehdá tak, že od vrat čára myšlená až ke křížku v ambitu vytesanému a dále v omítce k jinému křížku vyrytému a odtud až ke příkopu prodloužená ukazovala na pravo díl Johančin a na levo díl Evin. Každá dostala též polovici kuchyně, a Johanka také jeden sklep v dílu levém. Kromě toho obdržela Johanka za svůj díl polovici dvoru poplužného při tvrzi ležícího, k tomu dědiny, louky, pastviště, štěpnici, zahrady, chmelnici, vinice, část vsi Morašic s polovicí podací kostelního, Lány s mlýnem Bořetickým, Třibřichy s polovicí podací, Dřenice, Bylany c. t. m. a polovici podací v Rozhovicích. Eva dostala polovici tvrze a dvoru, dědiny, jak se svrchu píše, a sladovnu, část Morašic s polovicí podací, část Lán, Dřenic, ves Rozhovice s polovicí podací, v Mezilesicích díl vesnice c. t. m.[4] Jak Hamza odbyt jest, není nám známo; když však Johanka zemřela, připadl první díl její dceři Evě, jež byla z prvního manželství a za pána Burjana Špetle z Janovic provdána.

Za Burjana a Evy, manželky jeho, kteří přikoupili r. 1575 dne 20. srpna dvůr v Rozhovicích a r. 1580 zboží Dubanské, bývalo na Morašicích živobytí hlučné a skvělé, ježto byl Burjan muž vzdělaný, vůbec vážený a zámožný, a paní Eva měla bohatství „na penězích, klenotech a nádobách od stříbra a zlata, šatech ložních a choděcích a jiných nábytcích.“ Správu hospodářskou na Morašicích vedli tehdá Jan Bořek z Poličan (potom Bedřich Bořek ze Záběďovic) a písař důchodní, poněvadž p. Burjan nebýval vždy na statku svém, navštěvuje sněmy zemské, sjezdy krajské a spravuje rozličné úřady veřejné. Zemřel r. 1596, a manželka jeho Eva roku příštího.[5] Tato odkázala závětí dne 10. dubna r. 1597 na Morašicích zřízenou statek svůj všechen *Mysliborovi Hamzovi* a *Pavlovi* bratřím *Bořkům ze Záběďovic* a *Hamzovi staršímu*, strýci jejich, však tak, aby z něho vydali jisté sumy některým příbuzným a služebným p. Evy a manžela jejího. Kšaftu tomu však odpírali Jan Jiří, bratr Mysliborův, Zdeněk, sedením na Světi, a Pavel, vše Hamzové, tvrdíce, že by byl nepravý a podvržený. Vzešla tudíž pře o dědictví to a trvavši několik let, spokojena jest smlouvou. Na žádost Hamzovu rozdělen jest statek zděděný (r. 1597, 10. listopadu) na tři díly, při čemž obdržel Hamza na svůj díl Morašice tvrz se dvorem, vsí a podacím, ves Lány a díl Markovic.[6] Po smrti Hamzově prodali (1612, 4. dubna) *Bořek* a *Mikuláš* již léta mající a *Jan Ctibor* a *Myslibor Zdislav* nezletilí, vše *Hamzové ze Záběďovic*, Morašice, též zboží Nedělské svrchupsanému *Mysliborovi Hamzovi* (nejstaršímu) *ze Záběďovic* na Rozhovicích za 15.500 kop. gr. miš.

Myslibor Hamza byl muž rozšafný, správný a rozumný, o němž něco v dějinách Neděliště doloženo bude. Morašice držel jen 5 let, neb odebral se roku 1617 na věčnost. Kšaftem svým r. 1617, 26. července zřízeným poručil všechen statek svůj synům svým *Janovi Lvovi* a *Pavlovi* na rovný díl.

Jan Lev zemřel brzo po otci svém, tak že dědil Pavel Hamza celé zboží otcovské, kteréž po smrti mateře jeho († r. 1621) spravoval *Jetřich Suda z Řeneč*, neb za něj se byla paní Anna po smrti Mysliborově provdala a také jemu věno své na Morašicích slibila. V době válečné a bouřlivé od r. 1618—1628, kdež neustále vojsko stavovské a potom císařské v okolí tom leželo, vydávali i poručníci statku Morašického veliké sumy na vychování vojákův, tak že, jak to Suda účty pořádnými, za léta 1621—1628 položenými, prokázal, paní Anna ze jmění svého na statek Morašický 14.198 kop gr. miš. a 838 korců obilí založila; kromě toho měla na něm věna svého zapsaného 3100 kop grošů miš. Mimo to daly sobě pojistiti na statek ten paní Anna Zástřižlova z Řeneč 4820 kop gr., a Salomena Sudova 4908 kop gr. miš. dluhu jim povinného. Pavel došed let svých nebyl s to, aby splatil sumy tyto na dědictví svém pojištěné, pročež prodal statek Morašický a Rozhovský s tvrzí Morašickou a sídlem Rozhovským,[7] čtyřmi dvory poplužnými: Morašickým, Rozhovským, Dubanským a Lánským a s vesnicemi k němu příslušejícími *Johance Pětipeské ze Žlunic* za 23.800 kop gr. miš., a to smlouvou, r. 1631 dne 30. července učiněnou.

Paní Johanka provdala se po smrti prvního manžela svého za *Václava* knížete *z Lobkovic*, pána na Roudnici, Chlumci atd., jemuž r. 1643 zboží Morašického postoupila. Tvrz nebyla tehdá v dobrém stavu, neboť taxa, roku 1645 dne 12. července sepsaná, ji takto popisuje: „Zámek, jsouce tak velice v něm ty klenuté pavlače roztrhané a na podporách toliko podepřené, netoliko týž pavlače, i jinde v témž zámku zdi velice roztrhané jsou, obávati se, aby budoucně někdy se nesesuly a škody větší v zámku od nich se nestaly, neho bude-li se náklad na týž pavlače činiti, přes 100 kop bez všelijakých přiměnků státi budou. Co se krytu na zámku dotýče, s jedné i druhé strany bude zapotřebí nového krytu.“[8]

Václav postoupil však opět r. 1646 zboží toho svatu svému *Františkovi* hraběti *ze Šternberka* za 43.000 kop gr. m. na splacení dluhu, jehož tento za ním pohledával, kterážto smlouva vložena byla ve dsky r. 1651. Po smrti hraběte Františka prodán statek Morašický

---

[1]) Rel. tab. I. 471, 554, arch. č. VI. 319, DZ. 41, A. 19. [2]) DZ. 5, H. 13. Burjan držel potom Stolany, Rozhovice, Třibřichy a dvůr v Chrudimi, jejž r. 1555 koupil. Dvůr tento držel r. 1580 Jan, snad syn jeho. (Náučný slovník.) [3]) DZ. 49, B. 8, 9, H. 24, Pam. arch. IX. 587—588, X. 472. Oneš bydlel potom v Morašicích. R. 1556 hádal se tu v krčmě se Štěpánem Andělem z Ronovce, tento pak naň žaloval, že řekl, že mluví více pravdy než Štěpán. (DZm. 129, O. 1.) [4]) DZ. 55, B. 8 — C. 8. Za sedění svého na Morašicích přikoupil Prokop lidi a grunty v Čankovicích a Trojovicích roku 1570. (DZ. 59, O. 9.) [5]) Roku 1597 zval Heralt Václav Libšteinský z Kolovrat císaře Rudolfa ke svatbě, kterouž chtěl 29. dubna držeti s Evou Špetlovou ze Záběďovic na zámku Morašicích (archiv Rychnovský), zdá se však, že pro nemoc a smrt nevěstinu, brzo potom následující, ke svatbě ani nepřišlo. [6]) Archiv Roudnický. Díl Rozhovský Mysliborův obsahoval „Rozhovice dvůr dobře vystavěný s příslušenstvím a podacím, mlýn Bořetický, ves Rozhovice, Dubany, Bylany, v Mezilesicích, Písku a Markovicích díly“ (DZ. 302, Q. 10—22.). Který byl díl Pavlův, není psáno, tušíme však, že to byly Třibřichy. Pavel zemřel roku 1605. Zdeňka uspokojili dědici roku 1607, 6. března, davše mu 1600 kop miš. (DZ. 181, E. 16.) [7]) *V Rozhovicích* tvrze v dobách starších nebylo, a potom tu vystavěno jen prosté sídlo čili dům panský. Starší osudy Rozhovic nacházejí se v Pam. arch. II. 262. Srov. i příběhy k r. 1597, kdež se dostaly Rozhovice Mysliborovi. Tento neb syn jeho Pavel tu postavil sídlo, jež se ještě r. 1661 připomíná. [8]) Archiv Roudnický. Ve starší taxe (1643) napsáno bylo, že jest tvrz od kamene vystavěná, s pokoji k bydlení příhodnými, ale jiný, který o statku kupujícímu zprávu dával (1645 dne 21. srpna), napsal takto: tvrz v taxe za pohodlný byt položena, avšak pavlače podpory, aby dokonce nepadly, podepřeny jsou.

a Rozhovský (kromě třetího dílu pivovaru Morašického k statku Tříbřišskému náležitého) k ruce sirotků pozůstalých *Hanušovi Františkov z Kaiseršteina*, J. M. C. nařízenému nejvyššímu nad lidem pěším pluku Puchheimského, za 26.000 fl. rh., a tento prodal zboží Morašické r. 1661, 28. dubna *Janovi* svob. p. *ze Šporku* na Lysé, a sice tvrz a ves Morašice se vším příslušenstvím, Rozhovice sídlo a ves, vsi Bylany, Lány, Dubany, Markovice a Písek za 32.500 fl. rh. [1]) Zboží Morašické připojeno potom k panství Městeckému a Stolanskému. Tvrz, beztoho již od kolika let spustlá, potom dokonce pobořena i s pivovarem a sladovnou.

2. KOZOJEDY.

Stáří osady Kozojedské dovozuje se tím, že se již r. 1318 připomíná *Vlacheň z Kozojed*. O tom, zdali tu již v témže století tvrz stála, a zdali celá ves držitelům jedněm patřila, nemáme zpráv dostatečných. [2]) Po něm nacházíme teprv prvního, jenž se po Kozojedech psal, *Otíka*, jemuž s mnohými jinými Vítek z Tuněchod na své zboží v Tuněchodech a Slatiňanech zápis učinil. [3]) Vedlé zápisu tohoto uvázal se on a Vlacheň z Dobřic a ze Slatiňan r. 1414, 6. prosince v řečené zboží a ve vsi Trpišov a Kochanovice. Otík zemřel ještě mezi válkami husitskými, zůstaviv dcery Dorotu, Machnu a Adličku. Zdali Kozojedy dědily, nevíme; než nacházíme, že se Vlacheň svrchupsaný r. 1437 z *Kozojed* a *ze Slatiňan* psal a tudíž také nějaký čas Kozojedy buď co dědičný držitel aneb co poručník držel.

Co držitelé Kozojed vyskytují se potom *Pavel* a *Mikuláš z Kozojed*, kteří byli r. 1440 na sjezdě krajském v Čáslavi. Po smrti Pavlově vyprosili si *Sigmund Anděl z Ronovce* a *Jan Hroch z Mezilesic* na králi Ladislavovi vše právo, jež by mu buď po Pavlovi neb po komkoli jiném na dvoru poplužném v Kozojedech náležeti mohlo (1454) a dovedše práva svého, zvedeni jsou oba na Kozojedy (1455) v 400 kop gr. Zdali byli také dědičnými držiteli, není nám známo, ačkoliv bychom to o Sigmundovi mysliti mohli; neb *Jan Vlačický z Kozojed*, jenž se spolčil roku 1454 s bratrem svým Jiříkem z Pouchobrad o dědiny v Přestavlcích a Třešicích, již Kozojedy naše nedržel. Na počátku 16. věku dostaly se Kozojedy ke zboží Morašickému, a *Burjan Anděl z Ronovce* prodal zboží toto a s ním také „Kozojedy tvrz pustů“ (vkl. r. 1544 dne 21. června) *Mikuláši ze Štítného*. Od těch dob zůstalo tvrziště při zboží Morašickém a dostalo se s ním k Heřmanovu Městci. Ještě r. 1597 připomínají se role v Kozojedech. [4])

Tvrz Kozojedská stávala mezi lučinami, v dolích mezi vesnicemi Markovici, Stolany a Pouchobrady, pod mlýnem, řečeným Červenec. Jméno její zdědily nejen chalupy při tvrzišti stojící, nýbrž i některé jiné domky od tvrziště asi 500 kroků vzdálené. Tvrz tato obsahovala jedině okrouhlou věž z kamene vytesanou, okolo níž šel příkop 6—10 sáhův široký a násep 9 stop vysoký. Tento byl na straně západní přetržen, aby se odtud voda z blízkého rybníčku pouštěti a příkop vodou nadýmati mohl. Vodu opět rybníček tento (rybniště se posud tak nazývá) dostával z potoka, který od Stolan ku Markovicům teče, a dříve několik nyní vysušených rybníčků napájel. Místu, kde tvrz stávala, říká lid „na hrádku“ a louce hned vedlé valů „na dvořišti,“ poněvadž tu kdysi dvůr Kozojedský stával.

Zazděné kameny na škole ve Chrudími.

Již před r. 1847 překopával držitel tvrziště, při čemž objevil sekeru železnou a množství střepův; r. 1857 rozkopal a rozvedl celou jednu polovici pahorku, čímž také část příkopu zarovnal a v rozkopání ostatního dílu pahorku jakož i valu pokračovati obmýšlel. Ačkoliv však tím tvrziště samo zmizelo, přišlo se zase při kopání na věci zajímavé: předně na polovici paty romanského sloupu s význačnými lupeny v rozích, potom se našlo množství střepův od starožitných nádob z nepálené hliny. V jednom místě nalezli dělníci nádobku z bělošedé, nepálené hlíny na spůsob baňky s krajem hrdla silně ven přehnutým; na vypouklosti běžely souběžné čáry; ůška nádobka neměla, zdá se však podlé malé dirky a vroubku okolo ní, že měla malou trubičku na výlevek čili cebku. Nalezena tu také bronzová noha, podobná lví noze, práce dosti hrubé. [5])

3. STOLANY. [6]

Zboží Stolanské (mezi Chrudimí a Městcem) bylo až do 16. století zbožím zápisným, ale tvrz nepovstala spíše, než na počátku 16. století. [7]) Na počátku 16. století s Pardubskem spojeny jsouce, tvrze neměly; okolo r. 1530 byly však Stolany již samostatným sídlem s tvrzí a dvorem popl. při ní a s částí vsi Čejkovic, a náležely pánům *Andělům z Ronovce*, kterážto staročeská rodina vladycká tehdáž v okolí tom byla velmi rozšířena. Roku 1546 postoupil však *Burjan Anděl* ves svou Stolany i s tím, co měl v Čejkovicích, *Janovi z Pernšteina* na Pardubicích za 1250 kop gr. č., jež mu byl dlužen. R. 1550 pak postoupili synové Janovi: *Jaroslav*, *Vojtěch* a *Vratislav* zboží toho opět

---

[1]) DZ. 313, L. 14. [2]) Tak se dovídáme, že dvůr poplužný Kozojedský s 2 lány rolí a 4 kop platu patřil za krále Václava z polovice *Mikšovi z Čankovic* a z polovice Ondřejovi, faráři v Lanškrouně. Po smrti tohoto spadla polovice jeho na krále Václava, jenž ji udělil *Předvojovi z Vražného*. Od tohoto koupil druhou polovici s platy v Tuněchodech a Slatiňanech roku 1387 již dotčený Mikeš, maje nyní celý dvůr za 50 kop gr. Mikeš tento žil ještě r. 1410, avšak z Kozojed se nikdy nepsal. [3]) R. 1414 se týž Otík nazýval ze Svinčan. [4]) Dílčí cedule Morašická v archivu Roudnickém, tab. vet. 39, DD. 13 f. 214, 15 f. 358, 16 f. 335, 20 p. 85, 23 E. 15. [5]) Pam. arch. I. 271—273, II. 191, Heber's Burgen V. 153. Viz obraz na str. 65. [6]) Pomůcka: Pam. arch. II. 155 „Stolany“ od A. Rybičky.

[7]) Nejstarší paměť o Stolanech zachovala se v listu krále Otakara r. 1228, v kterémž on potvrzuje a rozhojňuje nadání a zboží kláštera v *Opatovicích;* mezi statky klášteru patřícími uvádí se též ves Stolany se vším příslušenstvím. V držení vsi zůstali benediktini Opatovští až do zboření kláštera svého r. 1421. Po skončení války husitské zastavil císař Sigmund r. 1436, 21. září veškeré zboží kláštera tohoto, zejména i ves Stolany s dvorem popl., *Divišovi Bořkovi z Miletínka* na čtyři léta v sumě 4500 kop gr. č. Jak dlouho je Diviš držel, není známo, ale ku konci století toho byl v držení veškerého zboží Opatovského i Stolan *Vilém z Pernšteina*, jemuž roku 1492 král Vladislav zápisné držení zboží toho znovu potvrdil, což později také roku 1523, 6. dubna syn jeho, král Ludvík, k žádosti Vojtěcha, syna Vilémova, učinil.

Burjanovi Andělovi z Ronovce. Tento měl též dům a dvůr šosovní při městě Chrudimi, pročež chtěl prodati zboží Stolanské obci Chrudimské, kteráž již také potřebného k tomu povolení při císaři Maximilianovi II. vyhledávala; nepřišlo však ku prodeji tomu, poněvadž Burjan r. 1568 zemřel.

Sňatkem se dostaly Stolany *Václavovi Plesovi Heřmanskému ze Sloupna*, J. M. C. kraječi. Posud zboží bylo zápisné, ale Rudolf II. roku 1577 ves Stolany s dvorem popl. Václavovi prodal k dědictví zpupnému za 4853 tolarů 37 grošův. Pan Václav vyzdvihl ve Stolanech vedlé staré tvrze novou tvrz, pak nynější dvůr, na němž u vchodu až podnes se spatřuje erb jeho a manželky jeho, Elišky Andělky z Ronovce, a přikoupil od sousedů svých a obce Chrudimské mnoho vesnic, dědin a lesův, tak že statek Stolanský ku konci 16. stol. obsahoval: tvrz novou a starou ve Stolanech s pivovarem, sladovnou, chmelnicí, kovárnou a cihelnou při ní, dvůr popl. s ovčínem tamtéž, druhý dvůr v Čejkovicích; dva kostely filiální (ve Stolanech a Chrbokově), vsi Stolany, Čejkovice, Janovice, Prachovice, Tasovice, Boukalku, Vidžice, Slavkovice, Hrdy, Sušici, Skupice, Zbihněvice, Chrbokov, Zlatnici, Podol Vápenný, Nutice, Citkov, pak část vsi Sobětuch a rozsáhlé lomy kamene vápenného u Prachovic, Podola a Nutic, mlýn pod rybníkem Novodvorským a mnoho luk, porostlin a lesův. Mimo to držel Ples panství na Moravě.

Jakož jsme tuto dokázali, byl Václav Ples muž bohatý, avšak i nábožný a zvláště přítel Jezovitův, jimž po příkladu jiných pánův na vystavění kostela sv. Salvátora v Praze velikou pomoc peněžitou učinil. Nad to byl i velice zběhlý a zkušený ve věcech válečných, politických i právních, pročež mu svěřeny rozličné úřady a povinnosti veřejné; byl totiž hejtmanem Menšího města Pražského, soudcem zemským, od r. 1592 až do své smrti purkrabím Karlšteinským, r. 1596 hejtmanem kraje Chrudimského atd. Kdykoli činiti bylo tehdáž na sněmích o věci důležitější, býval vždy Václav Ples mezi komisary, prohlížeči nebo vyslanci u té věci zřízenými. Poněvadž zřídka býval na statcích svých, alebrž zhusta se zdržoval v Praze, spravoval statek Stolanský úřadník (1583 Jindřich Čahorna ze Rtyně, 1588 Jindřich Byšický z Byšic) s písaři, důchodním a obročním.[1])

Václav Ples zemřel r. 1603, zůstaviv po sobě jediného syna *Sigmunda Jana*. Poněvadž pak na zboží Stolanském zůstalo mnoho zalehlosti berních, ujal císař Rudolf II. na splacení dluhů těchto po smrti Václavově část zboží toho ku komoře své. Ostatek připadl výše jmenovanému synu jeho Sigmundovi, který je brzo potom prodal *Štěpánovi Jiříku ze Šternberka* na Postoloprtech. Avšak i ten nezůstal dlouho v držení toho zboží, alebrž prodal je císaři *Rudolfovi II.*, který spojiv takto Stolany s Pardubskem, dal oboje spravovati tamějším hejtmanem Albrechtem Pfefrkornem z Otopachu. Ale již r. 1608 dne 26. února prodal týž císař zboží Stolanské v těch mezech, jak je byl někdy Václav Ples držel, panu *Ladislavovi Berkovi z Dubé* na Meziříčí a Heřmanově Městci, za 50.000 kop miš., z nichž sobě odrazil Berka 30.000 kop miš., kteréž byl císař Rudolf dlužen Elišce z Žerotína, manželce právě jmenovaného Berky.[2]) Tento připojil zboží Stolanské k panství Městeckému, od kteréžto doby zboží ta pospolu spojena zůstala.

Tvrz Stolanská ještě r. 1658 stála a takto se popisuje (německy, tuto v překladu): zámek Stolany řečený (při něm dvůr popl.), ten jest vystaven na 4 strany, 50 loket zdélí a 24 zšíří, co do výšky od země až ke střeše o trojích pokojích nad sebou, vše z kamene krásně vystavěno, šindelem kryto a na podkroví na obou stranách štíty ozdobeno. V němž se rozličné pokoje, komory, sklepy suché, jako i podzemní, a veliké jiné příležitosti nacházejí.[3]) Vše nyní naprosto zmizelo.

Ornamentální zbytky starého chrámu, zazděné vedlé postranního východu chrámového ve Chrudimi.

4. DUBANY.

Ve 14. a 15. století vynikal mezi vladyckými rodinami kraje Chrudimského rod *Dubánkův z Duban*, jichž kolébkou byla tvrz a ves Dubany, severně od Městce ležící. *Jan z Duban* stal se kanovníkem kláštera Litomyšlského a prodal r. 1363 ves svou Slatinu. Vrstevník jeho, *Mikuláš z Duban*, prodal r. 1363 čtyři podsedky v Dubanech *Peškovi z Duban*, a r. 1366 i ostatní zboží své Dubanské, po čemž se usadil s manželkou svou na Hostovlicích v Čáslavsku (1368—1371). Tamže připomíná se Oldřich z Duban (snad Mikulášův syn), jenž r. 1378 choti své na zboží Hostovlickém věnoval. Dotčený Pešek vládl několika zbožím; dvory své kmecí v Trojovicích prodal sice r. 1372,[4]) za to však nabyl zboží některých v kraji Hradeckém; tak na př. držel r. 1374 Dříteč v nájmu od kláštera Opatovského, několik let potom nabyl Lochynic. Děděním snad vešel v držení práva podacího při oltáři sv. Šimona a Judy v kostele Hradeckém, kdež 1374—1383 kněze podával. Syny měl dva, oba Vilémy řečené *Vilém starší* připomíná se roku 1383; vedlé otce vládl v letech 1403—1411 zbožím Lochynickým, jsa i patronem dotčeného oltáře, a držel v let. 1401—1402 s bratrem svým Věstary; na nich vládl po tom (1408—1409) Vilém mladší sám. Tento odprodal r. 1410 jednu část zboží svého Věstarského a zbytek jeho s podacím kostelním podržel až do r. 1419, kdež se připomíná naposled.[5])

Synem snad tohoto Viléma byl *Jan Dubánek z Duban*. Po Vilémovi držel dluh zapsaný Janem biskupem Litomyšlským a měl též zboží Čivické. R. 1420, po 24. dubnu byl purkrabím na Kumburce, r. 1440, 17. března byl na sjezdě Čáslavském, když se jednalo o zemský mír čtyř krajův východních, r. 1448 byl ve vojště Jiřího z Poděbrad, když se Prahy zmocnil. Při straně pána tohoto setrvávaje, poslal r. 1450 dne 21. května odpovědný list druhé jednotě Strakonické. Žil ještě r. 1464.[6]) *Vilém Dubánek z Duban* (syn předešlého?) byl jedním z válečníků českých, kteří za času Jiříka z Poděbrad a Matyáše Korvina v tehdejších bězích válečných téměř v celé střední Evropě hrdinskými, na mnoze dobrodružnými skutky se proslavili. Jsa muž neobyčejně spravedlivý, stál po celý čas pevně ke straně krále Jiřího, začež obdržel od něho rozličné milosti, a byl také podkomořím měst věnných. Padl při obléhání hradu Konopištského, jsa velice litován od celé strany Poděbradské.[7]) Potomek jeho, *Jindřich Dubánek z D.*, držel mimo Dubany také manství Čivické a vsi Mateřov a Habřinku. Manželku měl

---

[1]) Hleď o Plesovi více na str. 150. [2]) DZ. 182, K. 15. [3]) Urbář Městecký (v museu) str. 52. [4]) Reliq. tab. I. 430, 433, 439, 442, 452, Dobner Mon. VI. 422. [5]) Lib. conf. III. B. 22, C. 5, VI. B. 6, 19, C. 21, D. 7. G. 3, J. 3, O. 15, P. 6, R. 3, VII. A. 17, Reliq. tab. I. 465, 510, 525, 577, II. 73, 147. [6]) Arch. č. I. 255, časop. mus. 1827, 3, 83, arch. Třeboň. Viz i str. 68. [7]) Srovnej Pam. arch. V. 276.

Annu ze Sekyřic, jíž r. 1485 na Dubanech a ostatním svém zboží zpupném 500 kop gr. věnoval.[1]) Než r. 1503 s dovolením arcibiskupa Olomouckého věno to na zboží Čívické převedl a potom ostatní své jmění svobodné prodal.[2])

Poněvadž se později oba statky, Dubany i Mateřov, v držení *Bošínských z Božejova* nacházejí, může se souditi, že oni je již tehdá od Jindřicha Dubánka koupili. Třicet let po prodání jejich držel Mateřov Diviš Bošínský a prodal jej r. 1537 Janovi z Pernšteina; Dubany náležely však tehdá *Jindřichovi*, jenž byl snad Divišů bratr. Týž byl roku 1538—1541 purkrabí na Náchodě a měl roku 1548 dům v Pardubicích.[3]) Několik let potom zemřel, a jediná jeho dědička, dcera *Kateřina* ani let ještě nemající, statek, tuším, pro dluhy udržeti nemohla. Táž teprve léta soudem zemským dána majíc, prodala (vkl. 1558, 21. června) tvrz Dubany se dvorem poplužným a ves se vším příslušenstvím *Vojtěchovi Tamchynovi z Doubravice* za 850 kop gr. č. Nový držitel koupil si Dubany z peněz, jež ze statku Tošovského na svůj díl obdržel, seděl na Dubanech jen krátký čas a zemřel, zůstaviv vdovu Lidmilu z Prudic a sirotka, nezletilého *Jana*. Tedy bratří Vojtěchovi, Věnek a Benjamin, ujavše Dubany právem poručenství, smluvili se r. 1562, 15. července s Lidmilou, vyplatili jí věno její 300 kop gr. a vydali jisté svrchky a nábytky, začež ona ode všeho věna svého upustila; nemohouce však statku pro sirotka udržeti, prodali Dubany dne 10. srpna r. 1562 (vkl. 1563, 13. listopadu) *Benešovi Vahanskému z Vahančic* za 1100 kop gr. č.[4]) Tento koupil také (1567) dvůr při městě Pardubicích a r. 1570 statek Bláto. Manželka jeho byla Markéta z Bydžína. Zdá se, že Beneš Dubany prodal, aby mohl peníze k zakoupení Bláta stržiti. Zboží Dubanské dostal totiž před r. 1570 *Václav starší Podhradský z Vlčí Hory*, r. 1549 od krále Ferdinanda erbem a titulem obdařený. Týž prodal smlouvou r. 1570, 24. července učiněnou, tvrz Dubany se dvorem popl., ves s mlýnem atd. *Mandaléně Saskové z Malejova* za 2012 kop 50 gr. č. Paní tato (manželka Václava Sasky jinak Ojíře z Vácovic a na Smrčku) prodala dne 8. září r. 1579 (vkl. 1580, 14. ledna) tvrz Dubany *Evě Špetlové ze Záběďovic* a na Morašicích za 2500 kop gr. č.[5]) Tvrz zdejší nejsouc později obývána, zapadla docela, tak že i z paměti lidské vymizela.

5. DOLANY.

Tvrz Dolanská, jv. od Městce, byla již ve 14. století sídlem statečku, jejž drželi r. 1384 *Staněk z Dolan*, *Stašek*, *Víta* a *Machna*, sirotci po Mstislavovi z Dolan. *Vilémovi z Dolan* zapsal Jan, biskup Litomyšlský, nějaké peníze. Mezi vladykami kraje Chrudimského, kteří r. 1415 pečeti své ku stížnému listu sboru Kostnickému zaslanému přivěsili, nacházel se též *Mařík* (Mauritius) *z Dolan*. *Jan* odtud byl s těmi vladykami kraje Chrudimského, kteří se r. 1440, 17. března ke zřízení míru zemského v městě Čáslavi sjeli a po straně Jiříka z Poděbrad ztekl roku 1448 města Pražská.

Ke konci téhož století připomíná se *Jakub Flašár z Dolan* a syn jeho *Prokop*, o nichž smýšlíme, že z těchto Dolan pocházeli. Jakub nabyl tvrze Běruniček, a z těch příčin Prokop r. 1495 manželku svou, Lidmilu ze Strhařova, s věnem jejím 125 kop z Dolan tvrze převedl na Běruničky. Jelikož se převody věna obyčejně při prodání statků dály, můžeme se domnívati, že i Dolany tehdá byly prodány. Na počátku 16. století držel naše Dolany a sousední Zdechovice *Václav Lorecký ze Lkouše*. Přebývaje na Zdechovicích, nic se o Dolany nestaral, dvůr lidem pronajal a tvrze neopravoval, tak že brzo spustla. Týž prodal asi r. 1520 Dolany tvrz pustou a dvůr popl. vysazený v plat *Burjanovi Trčkovi z Lipy*, a aby kupec závadami, jež by se na Dolanech vyskytnouti mohly, škody neutrpěl, zaručil se zbožím svým Zdechovským. Trčkové připojili potom Dolany ke zboží Městeckému.[6])

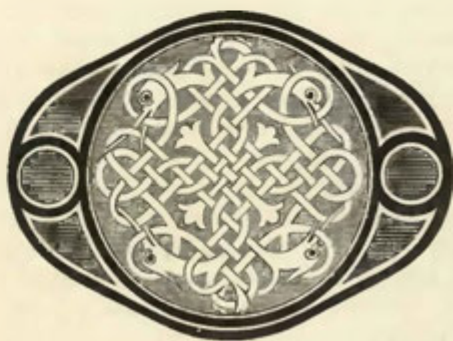
Tvrziště Dolanské posud lze spatřiti. Od vésky Dolan táhne se podlé pěšinky do Podola vedoucí údolí lučné, od kterého se v tu stranu k Městci druhé podobné údolí odděluje. Na ostrohu skalnatém mezi obojím údolím stávala tvrz Dolanská, jak svědčí příkop 25 kroků široký, který tvrziště od horské planiny odděluje, rozvalené sklepy a zbytky zdí zvýší asi 2 sáhův. Vnitřní rozdělení tvrze, která byla 60 kroků dlouhá, posud lze poznati. Lid říká tvrzišti Rozpakov, a tak je jmenuje také Schaller ve své topografii. Na veliké mapě Müllerově (1720) spatřuje se mezi Dolany a Nerozhovičkami znamení „starého pustého zámku." (Zhlédl a popsal p. M. Lüssner, c. k. místodrž. rada.)

---

[1]) Bylo ve starých dskách II. Andreae, M. 28. [2]) DD. 62, str. 306. S ním a Chválem Dubánkem rod ten vyhasl. Jiřík z Duban měl v Dubanech do roku 1492 jednu štěpnici (rel. tab. II. 455.) [3]) Slov. Nauč. a Pam. arch. IX. 27. [4]) DZ. 13, C. 7, 56, E. 22, M. 27, 14, P. 8. [5]) DZ. 59, O. 11, 17, C. 21, 20, P. 13, 64, N. 11. Někde blíže neb dále od Duban stála nějaká *tvrz Slavkov* řečená, o níž se jen ví, že ji r. 1384 Sigmund z Duban prodal, a Stošek z Duban odtud (1385) věno choti své na jiný statek převedl (reliq. tab. I. 501, 505). Poněvadž tu není bližšího určení topografického, a také by se ty zprávy o Dubanských v Litoměřicku rozuměti mohly, do dalších rozborů se nepouštíme. [6]) DD. 13, f. 152, arch. č. I. 255, II. 470, III. 189, Čas. mus. 1827 III. 79, rel. tab. II. 215, 475, DZ. 7, C. 8.

Nový Hrad.

d Vysokého Mýta na jih a od Luže k východu leží v kotlině městečko Nové hrady, jsouc rozloženo na úpatí vysoké homole, na níž *Nový hrad* stával. K městečku vede nejpěknější cesta údolím Olšinky, tak zvanými Dolany. Čím blíže se přichází k Novým hradům, tím hezčí jsou obrazy, které se před námi rozvinují. Proti pile Dolanské spatřuje se les, řečený „na Kadani“, jehož část či výběžek *„na baště“* slove. Nějaký rytíř prý tu postavil příbytek a potom dělníky v kůlnu zavřev, všechny zmařil, aby se nikdo o příbytku jeho v lesním zákoutí nedověděl. Vykopali tu šavli a ostruhu novějšího původu, avšak oboje se kamsi podělo. Druhá cesta k Novým hradům od Mýta na Javorníky a Vysokou vedoucí poskytuje místy rozhledu po okolí, zvláště pak nejhezčího, když se od Vysoké (v pravém smyslu tak řečené) k údolí Novohradskému schází. Z této strany se také nejlépe přistupuje k hradišti, poněvadž se tudy přichází ke starodávné cestě hradské. Příkop s náspem, kteréž byly na nejslabší straně, něco zdí pevných, kteréžto ušetřiti se bývalým správcům hospodářským vidělo, buď že jich nepotřebovali, aneb že s nimi nic nesvedli, jsou poslední zbytky hradu, který teprve před dvojím stoletím v rumy klesl. Co zde upomíná na minulost, jest nepatrné; příjemnější náladu než jsou s to tito poslední svědkové pominulých dob, vzbuzují kapličky na kopci rozestavené, stromoví a křoví rozličné a pohled na městečko pod horou úpravně rozestavené.

Na místě nynějších Nových hradův stávala vesnice starožitná, řečená Boží dům, již držel v 15. věku *klášter Podlažický*.[1]) Když byl klášter tento za válek husitských zbořen, zapsal král Sigmund roku 1436, 21. září všecka zboží opatství Podlažického do šesti let *Janovi Pardusovi* z *Vratkova*, „tak aby lidi neobtěžoval, sumy komorní vydával a z toho věrně sloužil proti nepřátelům.“[2]) Pardus převedl zápis svrchupsaný a vše zboží Podlažické na *Zdeňka* z *Postupic*, od kterýchž časův po celé století páni Kostkové opatství Podlažické i Boží dům drželi.

Za vlády pánův těchto vystavěn byl ve vesnici nový pěkný hrad, jemuž lid proto říkal Nový hrad; a po hradu část zboží Podlažického jmenována jest Novohradskem. Král Jiří připsal Zdeňkovi, asi roku 1460, na všem zboží Podlažickém 1000 kop gr. č. (t. j. jistinu odpovídající platu komornímu, jenž se z kláštera dával) za to, že týž Zdeněk vyplatil hrad Potštein a komorní plat Polický, zastavený Ješkovi z Boskovic. Asi r. 1468—1471 učinil mu král tu milost, že on i dědicové jeho s hradu Nového i zboží Podlažického nemají splacováni býti dotud, dokudž by Litomyšlské biskupství všecko společně vyplaceno nebylo. Když byl Zdeněk v boji (1468) u vsi Zvole padl, dostaly se Litomyšl a Nový hrad mladšímu jeho bratru *Albrechtovi Kostkovi* z *Postupic*, muži nějaký čas králi věrnému, jenž proto nových milostí na zboží svá zápisná dosáhl. Zejména jej král Jiří „při hradu řečeném Boží duom se zbožím kláštera Podlažického“

[1]) Z listu dílčího r. 1347, 16. října mezi biskupem Litomyšlským a kapitolou tudíž vychází na jevo, že ves Boží dům napřed patřila k *biskupství;* jeden z biskupův pozdějších zavadil ji opatům *Podlažickým* a tak nacházíme v druhém dílčím listu r. 1398, 19. srpna „bona in Bozi dom obligata abbati in Podlazicz“ (diplom. Litom.). Od osady nazýval se 1293 Slavibor z Božího domu; nevíme však, byl-li jejím držitelem. (Emler reg. 696.) [2]) Arch. č. II. 181. Do těch šesti let padá panování (?) Petra Krtka z Božího domu, jenž byl r. 1440, 29. ledna v Praze (arch. č. I. 245).

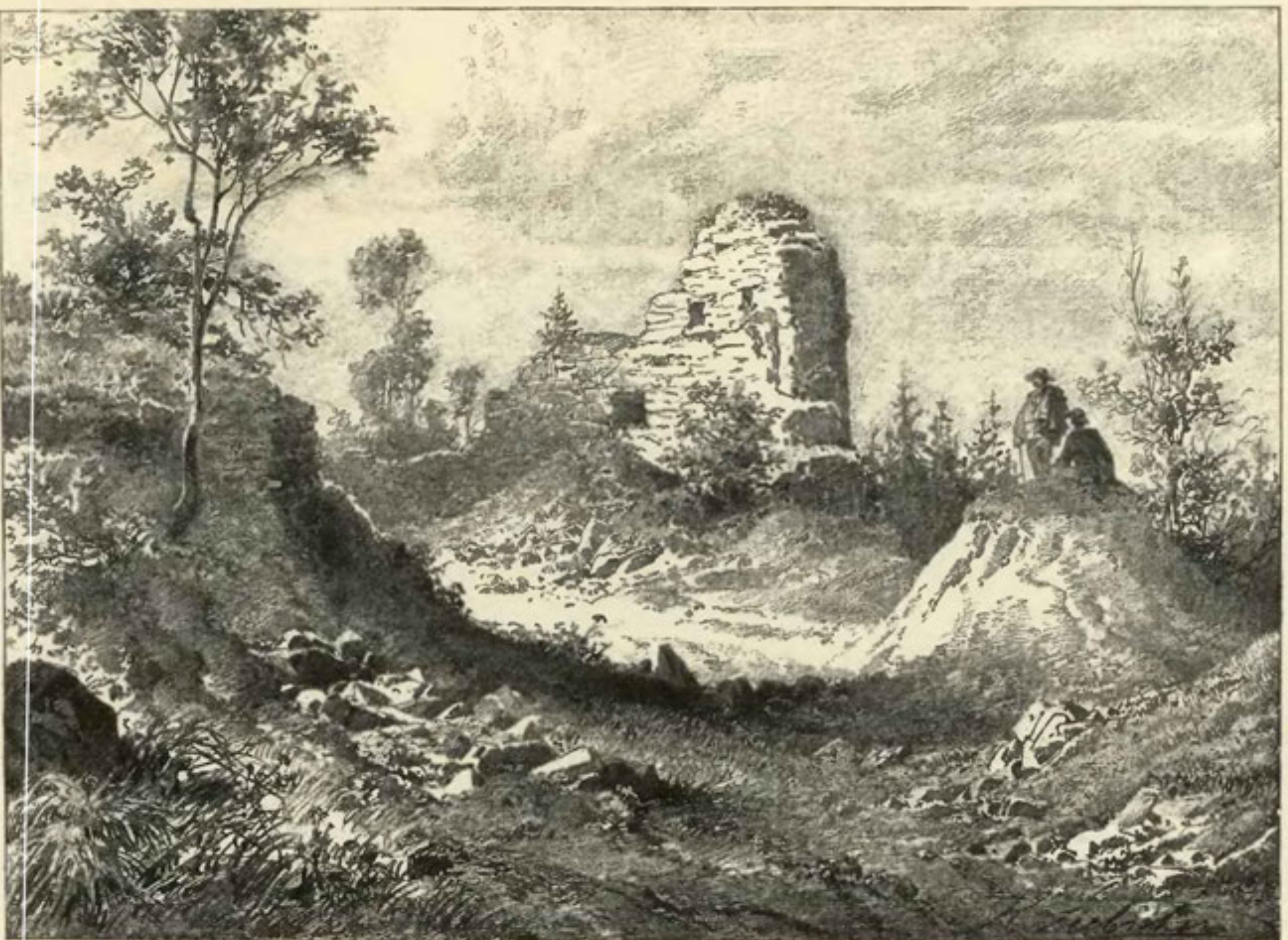
Branka na východní straně hradeb Chrudimských.

zůstavil a k prvním sumám 1500 kop gr. připsal.[1]) Jsa Albrecht zaneprázdněn vysokými úřady zemskými a maje zboží na Moravě, neujal všech zboží po nebož. bratru svém, nýbrž postoupil zboží Podlažické *Zdeňkovi z Postupic* (viz vývod na str. 20), a zdržoval se nejvíce na Moravě, kdež r. 1477 zemřel. Zdeněk, jenž také na Kolodějích vládl, psal se nejvíce seděním na Nových hradech a byl r. 1499 jedním z těch, kteří přehlíželi dsky zemské.[2]) V těch časích převzal také zboží Podlažické *Bohuše Kostka z Postupic*, mincmistr na Horách Kutných, jemuž král Vladislav potvrdil r. 1500, 12. září list n. krále Jiříka Zdeňkovi daný.[3]) Po smrti Bohušově drželi veškerá zboží rodu Kostkovského *Vilém Zdeněk*, *Jan* a *Bohuše* synové Zdeňka svrchu řečeného.

Z bratří řečených byl nejstarší Vilém napřed vladařem na Litomyšli, ostatní tři brali sobě odtud jisté důchody. Od něho zastaven jest Nový hrad s některými vesnicemi ve 3800 kop gr. *Burjanovi Špetlovi z Janovic*, jenž se nazývá r. 1516 seděním na Novém hradu.[4]) Pán tento se již dříve v Litomyšli zdržoval, jsa snad v důvěrném přátelství s Vilémem Kostkou, a byl si r. 1511 koupil dům na horním městě v Litomyšli, jenž před tím patřil Martinovi Kabátníkovi. Léta 1518 dne 6. října rozdělili se bratří Kostkové o dědictví svá, při čemž se třem mladším bratřím dostaly Litomyšl, Heřmanice, zámek Nový hrad a klášter Podlažice se vším příslušenstvím. Bratří Zdeněk, Jan a Bohuše se uvolili, že sami Nový hrad a všechna zboží zastavená vyplatí a také jisté dluhy na se vezmou. Vyplativše pak zboží Novohradské, drželi je všichni tři společně, že však druh po druhu umírali, zůstal potom Bohuše samotným držitelem Nového hradu, jehož řízení svěřil v letech 1536 až 1539 úředníkovi Mikulášovi ze Zásmuk.[5])

Za Bohuše Kostky začalo se panství Podlažické znamenitě ztenčovati. Týž prodal roku 1535 dvůr pod Novým hradem s jistými grunty, též role všechny u zámku „z jedné strany po besídku, kteráž u vrat jest, a z druhé strany po baštu, mimo kterú se voda vede na zámek“ i s městištěm, kdež bývala fara, Jirovi rychtáři Borovskému pod plat roční,[6]) také postoupil roku 1539 Hroubovic Mikuláši ze Zásmuk, téhož roku prodal Michalovi Slavatě z Chlumu dvůr a klášter Podlažický, městečko Chrast a několik vesnic, a v ty časy prodal hory Čelakovské s několika vesnicemi Václavovi Okrouhlickému z Kněnic.[7]) O ostatní svá veliká zboží připravil se z větší části roku 1547, súčastniv se vzpoury stavovské proti Ferdinandovi I. (viz na str. 20), a panství Novohradské ponecháno jest mu v zástavě jen do jednoho života.[8]) Za tou příčinou se také nazýval seděním na Novém hradě, zvláště v zápisu r. 1553 daném, jímž choti své, Libuši z Lomnice, 2000 kop na hradě Brandýse věnoval.[9]) Po smrti Bohušově r. 1557 spadl Nový hrad na krále, kdežto Brandýs ponechán jest Libuši co zpupné dědictví za 7000 kop gr. č. Novohradsko jest potom (vkl. 1559, 28. dubna) postoupeno k zpupnému dědictví *Janovi Žateckému z Vejkrštorfu*. Obsahovalo zámek Nový hrad, dvůr popl. s popl., rychtu Chotovskou (vsi Chotovice, Olšany, Novou ves, Boží dům, Příluku, Suchou Lhotu), rychtu Proseckou (k té rychtě městečko Proseč, vsi Zábory, Předměstí, Zderaz, Bor), rychtu Leštinskou (Leštinu, Doubravici, Libejcinu, Dvořiště, Javorník, Podhořany, Rybníček, Mokrou Lhotu), rychtu Řepnickou (Řepníky, Třemošnici, Zádolí), rychtu a ves Džbánovskou, v Žestocích dvůr kmecí Holešovský[10]) se vším příslušenstvím.[11])

[1]) Regestář Podlažický (Rkps. spisovatelův). Jelinkova hist. Litom. II. 75, Pam. arch. VII. 353. [2]) Arch. č. V. 495, Jelínek II. 75. [3]) Diplom. Podlaž. Nicméně slove Zdeněk ještě 1502 pánem na Nových hradech. (Palacký V. b. 25.) [4]) Svědčí v privileji Viléma Kostky. Archiv Litomyšlský; Jakub Knobloch byl roku 1500 purkrabí na Novém hradě. (Lib. contr. a. 1439 v Chrudimi P. 14.) [5]) Pam. arch. VII. 554. IX 611, DZ. 7, C. 30. [6]) Stará kniha zámecká v Litomyšli E. 40. [7]) Reg. Podlaž. a Pam. VII. 353—354. [8]) Jelínek II. 105—106. Sněmy II. 423. [9]) DD. 62, str. 539. [10]) Ve vsi Žestocích tvrz a lidé byli dědični kromě 2 dvorů k Novohradsku patřících. (Reg. Podlaž.) [11]) DZ. 87, B. 25.

Nový Hrad. Zbytky hradby.

Za Žateckých počal na Novém hradě a v městečku pod ním hlučný život. Jan Žatecký pocházel z rodiny erbovní Žatecké, ale bydlíval obyčejně v Praze. Býváje ve službách krále Ferdinanda, byl mluvčím měst při osudném soudu r. 1547, mluvě od nich a přednášeje jich přiznání králi a soudcům. Držel také některé vesnice kláštera Břevnovského a nějaký čas Pátek. Odkázav statek svůj synu *Vojtěchovi* na ten spůsob, aby sestrám svým, Anéžce a Anně, po 5000 tolařích vyplatil, zemřel r. 1561. Syn jeho Vojtěch nepřečkal dlouho otce svého. Oženil se s Annou ze Sulevic, jíž zapsal 2125 kop věna na Novém hradě.[1]) Dva dni před věnováním (1561 dne 5. května) napsal poslední své pořízení, jímž odkázal Nový hrad sestrám svým *Anéžce* a *Anně z Vejkrštorfu*, nezapomněv při tom ovšem choť svou slušně opatřiti. Mohlť tak učiniti snadno, maje po otci peněz hotových, jistot a dlužných zápisův dosti, zejména znamenitou sumu, od krále Ferdinanda na panství Pardubském zapsanou. Peníze ty z velké části manželce své poručil. Zemřel asi r. 1563 a jím zhynula po meči bohatá rodina Žateckých, nepřečkavši ani třetího kolena.

Se zbožím Novohradským zdědily panny také mnohé starosti a soudy. Bylť Vojtěch v nevoli s pány Žestockými, zejména s Jindřichem Talackem z Ještětic. Když Vojtěch jednou (1559 dne 18. dubna) do Žestok přijel, vyběhl na něho Jindřich z krčmy s některým drahným počtem lidí, a nutě se k němu příčinami nezbednými, nadal mu zvyj. potvorníkův. Za to mu nadal Vojtěch zvyj. šibalův a přidal k tomu i některé slovo peprné, že jej proto Jindřich bíti a svou vůli nad ním provésti chtěl. Zatím byl úředníkem na Novém hradě Jiřík Puchart z Oděrad, hospodaře tu po své vůli, a když se mu již úředničiti nelíbilo, odešel pěkně do Žestok a tam si koupil dvůr Holečkovský. Bylť přišel, jak říkávali Němci, z koně na psa (t. j. neměl, zač by koupil obroku na koně, ale tluč pro psa přece sehnal), ale řízením na Novohradsku uschránil si aspoň tolik, že se mohl potom psáti seděním „v Žestocích“ aneb „na dvoře Holečkovském.“ Ale pánům Novohradským nelíbilo se vladyčení na dvoře sedlském, poněvadž jim pán robotami nesloužil, a proto poslala Anna, jako držitelka Nového hradu, list Puchartovi, dadouc mu 4 neděle napřed věděti a napomínajíc jej, aby dotčený grunt hodným člověkem robotným, od pána svého zhoštěným, osadil. Puchart slíbil sice tak učiniti, ale neudělal nic, i když jej Anna proto k soudu komornímu obeslala (1564). Nastupovaly tedy na něj sestry jiným spůsobem. Napsaly mu list, že Puchart odpuštění nevzav a bez vědomí pánův z panství se odebrav, posud jejich služebníkem nevyčtěným po ta léta zůstává a proto že jej napomínají, aby ve dvou nedělích rejstra důchodův od let 1559 až do nepořádného odstoupení svého přihotovil a počet pořádný učinil. Ale k počtu nepřišlo ještě roku 1566, a když proto sestry u soudu zemského žalovaly, mstil se jim Puchart zase jinak, poháněje je k soudu proto, že jej slovy „od nepořádného odstoupení“ na jeho dobré cti zhaněli. Ale i s jinými svými služebníky nedocházela Anna veliké cti. Roku 1571 stavěla na soudu zemském služebníka svého Vácslava z Černého dubu, poněvadž byl schudlému vladykovi Vácslavovi Komarovskému z Libanic někde na poli u dolu Svařenského zrádcův nadal.[2])

Plán Nového hradu: Stará cesta vede zvolna až na vrch homole, vyhýbajíc se příkopu až k místu, kde bývala brána (viz str. 197), tu na dvé se dělíc. Z hradeb, které šly na kraji vrchu, zbyl jeden kus. Z paláce zbyla hrubá zeď (podobná Svojanovské) a něco menších zdí (1" — 37°, sever nahoře).

O Jindřichovi Talackovi dodáváme ještě toto. Roku 1569 pohnal k soudu zemskému „na místě panny Káči dcery své“ Petra Pucharta z Voděrad. Tento přijev jednou k Jindřichovi (1568), dával mu zprávu o tom, co prý kdesi mluvil Jan mladší Záviše z Osenic o panně Káči, „že se nepořádně a nepoctivě

[1]) DZ. 14, A. 20 (bez datum) a B. 29. [2]) DZm. 5. A. a G., 10, D. 18, 124, R. 92, Reg. 17 F. k. s. R. 7, S. 1 a 18 F. k. s. V. 9.

v tomto světě chovala." Když Jindřich o tu řeč k Janovi hleděl, tento všemu odepřel; proto hleděl k Petrovi, ale upustil ode pře, když Petr od sebe promluvil, že na Káči nic zlého neví. [1])

Anéžka a Anna rozdělily se o veškerou pozůstalost otcovskou a bratrskou r. 1563 dne 8. září. Anéžce se dostaly dům na Malé straně v Praze, dům v Žatci, vinice při Žatci, místo na hradě Pražském a vsi Pšany a Žiželice; Anně připadly „zámek Nové hrady," dvůr pod zámkem s příslušenstvím, mlýn, panství, jak svrchu dotčeno, a ves Borová. [2]) Panna Anna z Vejkrstorfu, zůstavši nějaký čas na svobodě, vdala se potom za pana *Ferdinanda Švihovského z Ryzemberka*, jenž, tuším, neměl statkův pozemských, leč že později nabyl panství kláštera sv. Prokopa. Toho přijala Anna na spolek, ano mu i r. 1574 polovici zámku Nového hradu s dvorem a polovici všeho zboží postoupila. [3]) Když pak Anna zemřela, postoupil Ferdinand (vkl. 1580, 5. února), prý v dluhu 7000 kop gr. č., zámek Nový hrad se všemi vesnicemi *Mikulášovi z Lobkovic.* [4])

Mikuláš, jenž byl J. M. C. radou a hejtmanem Starého města Pražského, koupil r. 1583 statek Týnec Hrochův, s nímž sloučil statek Bezděkovský r. 1584 zakoupený, a zemřel v září r. 1588, zůstaviv dva syny, *Jana Viktorina* a *Mikuláše*, a dceru Annu. Poněvadž ti let svých neměli, ujal se správy statkův jejich strýc a Mikulášův bratr, Ladislav z Lobkovic, snaže se dluhy n. bratrovy pokud možná zaplatiti, a tak statky sirotkům zachovati. Vypůjčil si proto 6150 kop od choti své Mandaleny ze Salmu (1592). Statek takto zadlužený ujal Jan Viktorin a zapisoval na něm znova dluhy (1594, 10. ledna), ačkoliv ještě dílu svého neměl, než zavadil toliko to, co by na díl jeho přijíti mohlo. Pro dluhy uvázala se potom ve statky ty paní Mandalena, a asi v ten čas, když se bratří oba rozdělili, tak že Janovi tvrz Týnec Hrochův a Mikuláši zámek Nové hrady na díl se dostaly, chtěla dále po právu svém jíti; než Mikuláš proti tomu na odpor se postavil a císaře žádal, aby jí takové právo pozastaveno bylo. Spory o to vlekly se až do r. 1595 a ukončily se obyčejnými tehdá smírnými námluvami. Mikuláš stav se JMC. nejvyšším komorníkem nad stříbry, prodal r. 1597, 30. června ves Džbánov obci Vysokého Mýta a zemřel potom dědicův nezůstaviv r. 1599. Sestra jeho *Anna* vyžádala si hned od úřadu desk zemských komorníka, jenž všechny svršky na panství sepsal; potom se sama v držení panství uvázavši je až do své smrti r. 1604 držela. [5]) Nový hrad dědil po ní manžel její, *Pavel Sixt z Trautsonu*, hrabě na Falkenšteině, dědičný maršálek knížecího hrabství Tyrolu, rytíř tovaryšstva zlatého rouna, a „Nižší země Rakouské" místodržící, jenž r. 1615 sbírky a berně za Novohradsko s krajem Chrudimským odváděl. [6]) Pán tento získal rodu svému důstojnost hraběcí i právo peníze bíti, jsa vedlé svob. pána Rumpfa předním milostníkem císaře Rudolfa II., když se byla na tohoto taková těžkomyslnost uvalila, že mu všecku chuť ke pracím vládním odnímala. Přes tuto nechuť nevidělo se bezdětnému císaři ani o nástupnictví, ani o volbě vladaře pomocníka nařizovati, ačkoliv oba milostníci z návodu arciknížete Matyáše a vyslance Španělského nejednou a důtklivě k tomu byli radili. Císař poslouchal jich jen s nevolí zatajenou, až konečně v něm jednou žluč překypěla. Nařídil jednomu z komorníků svých, oba zpraviti o císařském rozkazu, aby ihned dvůr minuli. „Nebudu míti pokoje, dokud budou lidé tito při mně, jděte a rcete jim, ať odejdou, abych jich více neviděl," pravil v největším hněvu. Nižádný nedovedl ukrotiti hněvu jeho, a oba posud všemohoucí pánové opustili dvůr císařský (r. 1600). Trautson žil potom ještě 20 let na statcích svých († r. 1620), potomci jeho pak drželi panství Novohradské až do r. 1750. [7])

Rodina Trautsonovská zachovávala věrnost Ferdinandovi II., pročež jí stavové evangeličtí panství Novohradské odňali. Na sněmě roku 1620, 11. května zavřeném usnešeno, aby se stala slušná náhrada obyvatelům znuzeným krajův Bechyňského, Prachenského a Vltavského za škody, kteréž utrpěli vojskem císařským. Za tou příčinou jim statky čelnějších katolických pánův, zejména i Nové hrady, k užívání a vychování jich odevzdali a skrze jisté komisaře postoupiti nařídili. [8]) Po bitvě Bělohorské uvázali se Trautsonové opět v panství Novohradské, kteréž tehdá i potom vojsky velice trpělo. R. 1645 dne 29. dubna přitáhlo 1200 jezdcův a něco pěších nepřátel Švédských do města Litomyšle. Představení s málem vojska zůstali v městě, ostatní odebrali se do Nových hradů, tamní zámek a některé vesnice vyloupili a se zbožím na 600 trakařích naloženým ještě dne toho do Litomyšle se navrátili. Věc ta asi mnoho přičinila ke spustošení starého hradu, na němž bez toho také držitelé, majíce panství v Rakousích, nebydleli a tudíž na jeho opravu nic nevynakládali. Ještě roku 1750 připomíná se „zámek na vysokém kopci položený."

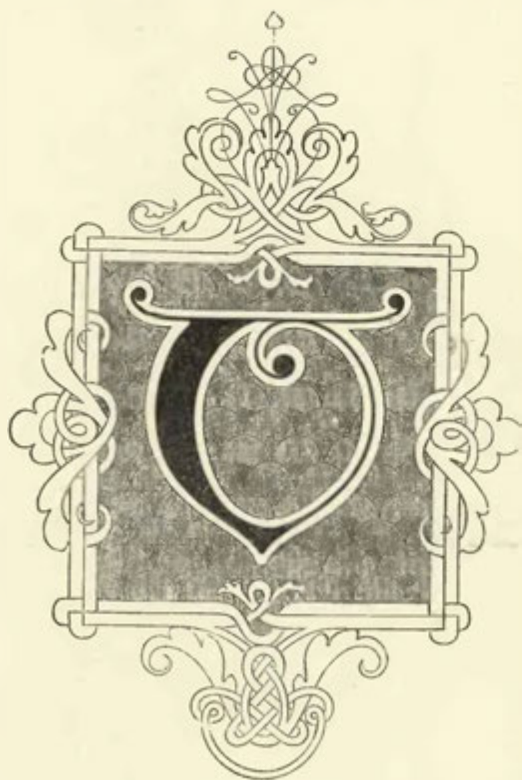
[1]) DZm. 158, E. 8. [2]) DZ. 57, E. 6—18 a E. 18—25 vl. 1565. [3]) To vychází ze zápisu, jímž Ferdinand r. 1576, 27. března (vkl.) Albrechtovi Kapounovi ze Svojkova 500 kop gr. na té polovici zapisoval. (DZ. 89, A. 2.) [4]) DZ. 89, K. 17. [5]) DZ. 132, D. 27 169, G. 30, 127, C. 10, H. 16, DZm. 74, A. 5. [6]) Rozvržení sbírek r. 1615. Od r. 1585 měl inkolat v Čechách. (Elvert Bestrafung etc, S. 264.) [7]) Gindely, Rudolf II., 46—47. Hormayr's Tasch. 1829, str. 82. Za časův války třicetileté byl na Novém hradě hejtmanem hraběte Jana Frant. Trautsona *Matiáš Ciril Hein z Heinberka*. (Viz Pam. arch. IX. 391.) Byl v tomto úřadě ještě r. 1652. (Jelínkova historie II. 193.) [8]) Pavla Skály historie IV. str. 116.

Poslední hodinka zavalila se na starodávné a křehké zdi, když přestal býti Nový hrad jměním rodiny Trautsonovské a obdržel novou vrchnost, která na statku bydleti chtěla, ale ve starém a pustém zámku již bydleti nemohla neb nechtěla Roku 1774 vyzdvižen nový zámek v dosavadním Podhradí, a použito ke stavbě kamene ze starého hradu. Když pak byl tímto spůsobem počátek učiněn, bořilo se neustále a vybíralo, jako v kamenném lomě. Kdo tudíž Nový hrad navštíví, nepomyslí si nikdy, že stojí na místě sídla před stoletím opuštěného, nýbrž soudil by, že ssutiny nejméně 200 let se řítily. [1]

[1]) Jelinka historie Litomyšle II. 175. Po smrti *Ludvíka* hraběte *z Trautsonu*, jenž byl kapitánem u pluku Khevenhüllerovského, připadlo panství třem jeho bratřím, *Vilémovi*, *Jozefovi* a *Janovi*, z nichž poslední (arcibiskup Videňský) Nový hrad později sám držel; od hrab. Jozefa koupila r. 1750, 2. ledna hraběnka *Anna Barbora*, vdova po *Janovi Ludvíkovi Harbuvalovi z Chamaré*, rozená svob. paní *von Saurug*, statek „zámek Nový hrad na vysokém kopci položený i s pivovarem pod ním ležícím," městečko Proseč, vsi Záboří, Podměsti, Zderaz, Bor, Chotovice, Olšany, Novou ves, Příluku, Suchou Lhotu, Leštinu, Doubravici, Dvořiště, Podhořany, Rybníček, Mokrou Lhotu, Javorníček, Nový hrad, ves sv. Kateřiny, Martinice a Paseku. Suma trhová obnášela 100.000 fl. (DZ. 587, A. 19.) Tato odkázala Nový hrad okolo roku 1773 synu svému, *Janovi Antonínovi* hraběti Harbuvalovi († 1808), po němž následovaly tři nedospělé ditky, *Jan Antonín*, *Jan Ludvík* a *Maria Anna*, za nichž spravovala panství ovdovělá paní Marie Anna jako otcovská poručnice, až pak po konečném rozdělení panství je r. 1826, 18. března druhý syn *Jan Ludvík* v ceně 161.928 fl. 28 kr. přejal. (Panství Potšteinské převzal bratr jeho Jan Antonín.) Smlouvou darovací roku 1872, 13. února v Praze danou dostalo se panství *Janovi Antonínovi* hraběti *z Harbuval* a *Chamaré*. (Hlavní kniha desk zemských XVII. 217, 328.)

CHOLTICE TVRZ.

1. Poloha Choltic.

Rybnikářství. *Zábavné paměti z Cholticka.*[1]

krajině pahorkovité k jihu k údolí Labskému se sklánějící leží Choltice, nevelike městečko, v němž jest památkou nejznamenitější zámek, budova úpravná, v rozkošné zahradě a oboře položená. Povstal sice teprve ke sklonku 17. století, tedy v době, která již leží mimo obor našich výkladův, ale na místě jeho stávala již před tím tvrz, sídlo vladycké rodiny, platnými službami v dějinách vlasti naší vynikající.

Drobná šlechta 16. století neb stav vladycký, jak se říkalo, obyčejně jen na sídlech svých bydlívala, leč snad že si tolik dopřáli, aby si dům nějaký v blízkém městě koupiti a tak i veselejšího zde živobytí účastni býti mohli. Nemajíce kromě navštěvování sněmů nic více na starosti, tím pilněji k hospodářství na zboží svém přihlíželi. Choltičtí páni hleděli si všech odvětví hospodářství, zejména však nezanedbávali *hospodářství rybničné*.

Nevyrovnalo se sice hospodářství rybničnému, jaké bývalo na Třeboňsku, Pardubsku, Litomyšlsku a j., ale bylo přece lepší, než na statcích takových, jakým tehdá Cholticko bylo. Poněvadž každý, i ten chudší zeman o dnech postních ryb požiti chtěl, a když jinak nešlo, aspoň „herynkův a sušených ryb" si dopřál, nakládalo se na rybníky mnohem více, než se nyní děje, a nasazování ryb bylo důležitým odvětvím hospodářství. Ano v 16. století bylo tolik rybníkův nových zakládáno, že se vyplácela zvláštní živnost *rybnikářův*, chasy toulavé a bouřlivé, kterážto nezřídka i loupeží a vražd se dopouštěla. Tou příčinou pojat také zvláštní článek do zřízení zemského, kdyby se nějaký rybnikář zločinu dočinil, aby byl k nejbližší popravě (hrdelnímu soudu) vydán; neb kdekoliv byl shon lidu bouřícího a loupícího, tam byli také rybnikáři, spůsobujíce tím vrchnosti nemalé soudy. Ačkoli staří Češi půdy dostatečně nevyužitkovali, ponechávajíce mnoho pastvisk a úhorův, přece tak nečinili při vodách; kde jen místečka bylo, buď rybníček na náměstí, aneb příkop tvrzský, všude rybami nasazováno. Na větších statcích bývaly rybníky trdelní, výtažní a násadní (viz str. 18); kdo jich však tolik míti nemohl, kupoval plod od jiných pánův; větším dílem dávána za kopu plodu jedna kopa gr. míš. (asi 3 fl.). Nezřídka se stávalo, že někdo rybník

---

[1]) Pomůckami: Cholticko v Chrudimsku od F. Nahlíka (Pam. arch. VII. 146) a monografie o Cholticích od Fr. Kechvíle.

Zámek v Cholticích.

prázdný měl, a soused jeho jej plodem nasadil; když pak ryby dorostly, rozdělili se o ně na polovici. Kolikráte však odtud jen soudy vznikaly, neb některý z nich něco ryb vylovil, a při dělení vypadlo na druhého méně, nežli očekával. Takové porušení práva držebního nazývalo se pychem a trestáno pokutou 10 kop gr. č. (asi 55 fl.), avšak ten poškozený, jemuž ta pokuta připadla, musil se jí napřed dosouditi, a jak se samo sebou rozumí, pych také dokázati. Vedení živé vody na rybníky bylo věcí tak velice důležitou (neb šla voda ze statku na statek), že o to velmi často smlouvy zavírány; příkladem budiž zjednání učiněné mezi Gerštorfy, když se o Cholticko dělili:

„Kdyby který z těch rybníkův loven býti měl, jeden druhému ze svého rybníka přílišným a přívalným spouštěním vody na škodu druhému aby neškodil, a též zase, když by potřeboval vody ten, kdož by lovil, z rybníkův hořejších aby vody nezdržoval na škodu a moření ryb, než když by toho (ten dolejší) na pánu rybníkův těch neb úředníků jeho požádal, má jemu povolně vodu, pokudž by potřeba byla, pustiti. Nicméně i těch rybníkův, kteří jsou jedni pod druhými, aby přílišně přes míru na škodu tomu, jenž by loviti měl svůj rybník, vody zpáteční na rybníce svém nedržel, tak aby voda volný odpad k připravení lovení, i v čas lovení, i k vylovení a k přelití potrubí míti mohla. V čas násady aby voda

Cesta na Nový hrad.

držána byla mírně, bez zadržování, tak aby přílišným zdržováním vody dešťové přívaly kvapným opouštěním druhému škody na rybnících jeho neučinily, a to pod pokutou zřízením zemským vyměřenou.“

Rozdělování statků na polovice neb třetiny mezi nesvornými bratřími spůsobilo mnohdy kyselosti a ústrky. Tak to bývalo i v Benešovicích r. 1535. Když lovil Mikuláš Anděl z Ronovce rybník, přijel Štěpán Anděl a nedal toho rybníku loviti. Přijel na hráz s kuší napjatou a šípem naloženým a nedal těch ryb žádnému voziti a smetal voznice dolův a metal ty ryby do bláta v rybníce, ježto mřely. Potom přijel Achyles Anděl se Štěpánem na rybník s lidmi, ve zbroji všickni, a pověděl Štěpánovi, aby těch ryb loviti nedal a kázal Achyles Štěpánovi, aby vlak sekal na jeho na všecko. Tu vzal Štěpán páně Holcovy klisny a panu Mikulášovi ukradl vlak a lapal jím ryby a vozil těmi kobylami do Achylesova rybníku. A když Mikuláš pověděl, aby těch ryb nelapal, tu řekl Achyles: „Pane Štěpáne! lovte na ně na všecko, a bude-li potřebí, neřku sám osobně, ale se svými se všemi lidmi stanu podlé vás životně.“ Avšak Václav Holec z Nemošic byl též násilník. Jednou přišel do dvoru Mikulášova i dral se s paní Johankou o nějaké brány, že měly společné, aby mu jich půjčila. Ale poněvadž měla vláčeti, prosila ho, aby sobě ovsy dovlékla, že chce v pondělí obojich půjčiti. A to bylo v sobotu roku 1536 z jara. I vytloukal potom ty

hřebíky z bran a chtěl je pobrati, a ona nedala. I dal jí políček, až jí ústy i nosem krev polila, pak jí dal třikrát sekerou topořištěm. A když paní řekla ke přítomným: „Buď vám to všechněm svědomo," opřáhl na ni ostrým, chtěje ji sekati a pravil: „Že jsi lhářka nevyvedená, a žes mi kolečko ukradla." Paní potom se dokládala přítomných, aby jim to bylo svědomo, a on potom ještě řeč její uštěpačně opakoval řka: Buď vám to sněz . . . . o.

Z historie prodávání ryb znám jest nám také příběh tento (asi z r. 1535):

Když jednou lovili, kázal pán krčmáři u kádí státi, u ryb. Tehdy přišel Vavřinec jistý s 6 groši bílými a řekl: „Pane, račte mi prodati za 6 gr. bílých ryb a račte mi dobře dáti." Pán řekl krčmáři: „Dej mu dva kapry dobré, které jsou nejlepší." I dal mu krčmář dva dobré kapry, a pán mu přidal drůbeže okounů. Když pak řekl krčmář: „Pane, rozdávejte, pak seběřete své," odpověděl pán: „Vyj. chlape, což mi rozkazuješ? Však jest mé a jest můj dobrý přítel." A kázal synu svému, aby mu dal peníze zase. „Ať jde domův a jí ve jméno boží; ať má peníze i ryby."

Jako v celé zemi, tak bylo poddanství ovšem i na Cholticku starodávným ustanovením právním. To nevylučovalo však, že se ve společenském živobytí mnohdy zeman od „člověka" nerozeznával, ani na př. v krčmě sedíce, si připíjeli, majíce podlé sebe na lavici tesáky odpásané. Na doklad toho pokládáme tuto dvoje listy hejtmanů zemských z doby, kdež pán ještě pokládan za *správce* lidu a nikoliv za *majitele*, jako bylo o století později.

I.

Uroz. a statečnému p. p. Pavlovi Choltickému z Újezda a na Cholticích, příteli našemu milému.

Službu oc. Vězte, že jest na nás vznesl urozený vladyka Jan Něnkovský z Medonos, kterak by Jíra, syn Kalousů z Něnkovic, kterého jste v spravování, o něm Něnkovským mluvil i skazoval, že jest třepačka, že by mu Jírovi on Něnkovský mateř měl zbíti, a nad to on Jíra Kalousů mluvě, že on, Jan Něnkovský chodí beze cti jako pes, a pohrůžku on Jíra Kalousů čině, neopraví-li jemu Jírovi Kalousovu toho jeho pán, že se zapřísahl, sobě sám to opraviti, žádaje nás na místě krále J. M. v tom za opatření. Protož my vám z ouřadu našeho poroučíme, abyšte se týmž Jírou, Kalousovým synem, hned, jakž Vás tento list dojde, dostatečně ujistili a jeho před námi v pátek po sv. panně Dorotě nejprve příští postavili. Tu my je vyslyšíce, pokudž nám náležité, k jedné každé straně chcem se v tom spravedlivě zachovati.

D. in arce Pragensi 1532.

Jindřich Berka, Volfart Planknar.

II.

Službu oc. Vězte že jest na nás vznesl uroz. vladyka Jan Něnkovský z Medonos, kterak by Václav, syn Kalousů z Něnkovic, kterého jste v spravování na gruntích jeho Jana Něnkovského, v krčmě ve vsi Něnkovicích lidi bil a mordovati chtěl, a když jest jemu on Jan ty výtržnosti takové nepořádné, aby se z toho něco horšího od něho Václava Kalousa nestalo, když jemu Janovi oznámili o ty jeho výtržnosti, že jest nedopustil, ale jakožto pán gruntu svého obhajoval, aby se na něm nic zlého nestalo, i při tom jest on Václav Kalous jemu Janovi Něnkovskému pohrůžku učinil mluvě, že věrně neb nevěrně pomstiti se nad ním chce, by měl pode všemi čerty v pekle býti, i jiné pohrůžky čině, že zamordovati chce. A protož vám z úřadu našeho poroučíme, abyšte vy téhož Václava Kalousa před námi tu středu po provodní neděli nejprve příští postavili. Tu my vyslyšíce je, k nim oběma se spravedlivě zachováme.

D. sabbato post Longini a. 1532.

Hejtmané království.

Pavel neměl ovšem škody z této právní pře, ale Jíra Kalousů, na nějž se usvědčilo (1533), že lidi Janovy bil, vzat jest v kázeň panskou či trestání. [1])

2. Držitelé Choltic.

Ze starých držitelů Choltic známe prvního *Beneše z Choltic*, jenž na listu daném 25. října 1285 se vyskytuje. *Jaroslav z Choltic* byl pánem na Týnci sousedním, v němž r. 1306, 29. srpna listinu dal.[2]) *Milota z Choltic* r. 1306 měl jeden hlas podací ve Veletově a prodal r. 1309, 6. listopadu vsi Veletov a Pfaffendorf Heidenrichovi opatovi a klášteru Sedleckému za 600 hřiven stříbra.[3]) V dalších letech opouštějí nás

[1]) Reg. kom. s. 7 G. svěd. B. 15, F. 1, F. 11, reg. 5 F. půh. I. C. 12, II. F. 11, 2 JJ. hejtman L. 6. [2]) Archiv Sedlecký Emler reg. 907. Na pečeti jeho je erb růže o 6 listech, kterýžto erb nijak se nesrovnává s erbem *Sedlnických z Choltic*. Pečeť jeho z červeného vosku poukazuje na osobu rodu panského. [3]) Emler reg. 912 a 956. Roku 1309 nazývá Vítek ze Švábenic Mikuláše z „Coldicz" svým služebníkem; týž asi sotva z našich Choltic pocházel.

paměti, a teprve na počátku 15. století dostáváme lepších zpráv o Cholticích. Tehdá Cholticko rozděleno bylo na dvě polovice, bezpochyby dělením se 2 bratří ku konci 14. století.

Jednu polovici držel *Jindřich Lacembok z Košumberka*, držitel mnohých blízkých vesnic. Ten prodal r. 1397 (vkl. 9. května) zboží Svinčanské Janovi ze Zdechovic a téhož roku a dne polovici tvrze *Choltické*, dvůr popl. s 2. poplužími, dvory kmecí s platem, v Chrtnicích dvory kmecí, v Ledcích 2 lány lesu s rybníkem Hořejším *Janovi z Lipky* za 500 kop gr. č. [1])

Jan se jmenuje ještě r. 1415, kteréhož spečetil stížný list ke sboru Kostnickému, pochybno však velice, jest-li tehdá ještě svou polovici Choltickou držel. Domníváme se spíše, že se dostala záhy vladykám z Valu. Když totiž Jošt z Valu, jenž činil násilí panu Jindřichovi z Rožemberka, ze zajetí propuštěn byl, sliboval (1401, 23. července), že se postaví na hod p. Marie na nebe vzetí na hradě Krumlově; zaručili se zaň bratr jeho, *Tomáš z Choltic*, *Matěj z Veselí řečený z Choltic*, *Markvart z Choltic* a Mareš z Poběžovic. Z těchto tu jmenovaných byli Matěj a Markvart opět jiného rodu, užívajíce jako znamení a klenotu husy. [2]) Polovice tato patřila, tuším, za válek husitských *Jankovi z Choltic*, jenž se často nazýval Štětinou. Týž sobě vyprosil roku 1437 odúmrť na zboží Svárovském v Zápraží, obdržel však mimo to ještě s dvěma jinými od císaře Sigmunda zápis na Hoholice, ves kostela Pražského, kterýžto zápis ti tři „vidouce rozličné kanovníkův téhož kostela nedostatky, a tak lítostí nad nimi i také svědomím hnuti jsouce“ jim (1447, 29. června) dobrovolně navrátili. Janek byl r. 1448 při dobytí Prahy a zemřel před r. 1461. Manželka jeho byla Keruše z Kokořína, již on, tuším, vdovu pojal. Připomeneme konečně, že přišel na sjezd Čáslavský r. 1440 *Aleš Stříbrný z Choltic*, jenž koupil nějaké dědictví v Bořicích, jež po něm r. 1456 syn jeho Jan držel. [3]) Co měli posledně jmenovaní v Cholticích a zdali seděli právě na polovici dotčené, arci z nedostatku spolehlivých zpráv vypsati nemůžeme.

Druhou polovici tvrze držel *Vaněk Sekyrka z Choltic* r. 1397 připomenutý. Týž se připomíná jinde (1407) jako Sekyrka z Heřmanic, a r. 1411 kladou se vedlé sebe Vaněk Sekyrka ze Sovolusk a Vaněk z Choltic. Vaněk Sekyrka Choltický spečetil roku 1415 známý stížný list do Kostnice poslaný a zemřel několik let po tom, zůstaviv dědičku Důru, která Janovi Bechyňovi, měštěnínu Pražskému 600 kop dluhu na Hrádku a Nepěkošicích ve dsky zemské vložila, jakž o tom vyznal roku 1426 dne 11. prosince Ctibor, vyšší komorník při dskách zemských. [4]) Druhý *Vaněk z Choltic* byl též r. 1440 na sjezdu Čáslavském, pomáhal roku 1448 při dobývání Prahy a sedě potom v Ostrově u Mýta, žil ještě roku 1460, jsa tehdá ve vzácném stáří 80 let postaven. [5]) Konečně se připomíná Vaněk Sekyrka z Choltic seděním na Konařovicích r. 1470. [6]) Na polovici Sekyrkovské tvrze Choltické měla Dorota z Něnkovic, manželka Vajglova z Ledec, věno zapsané, po její pak smrti věno to, a sice 90 kop na Ledcích a 10 kop na polovici Choltic, bylo provoláno (1457) jako odúmrť, již *Matěj Brloh z Brloha* a *Jan z Křešic* na králi Ladislavovi vyprosili. Jak a kdy se opět obě polovice sloučily, není nám známo.

Roku 1466 připomíná se „Kuba z Choltic, purkrabě *Bochovcův* na Cholticích.“ Tuším, že to byl *Mikuláš z Buchova*, jenž držel od r. 1441 zboží Jestbořické a r. 1473 panství Žumberské. Ke sklonku téhož století vešli v držení obou polovic zboží Choltického *(Boubínští) z Újezda*, kteří se zvali odtud *Choltickými*. *Jaroslav z Újezda* byl již roku 1482 pánem na Cholticích, [7]) a obnovil roku 1490 starý, mistrem Havlem ze Svinčan a z Chrudimě r. 1400 založený plat 6 kop gr. roční „ke koleji národa českého učení Pražského, na jednoho študenta poddaného, jehož on a dědicové na plat ten podávati mají.“ K zapsání platu toho dal své povolení Jaroslavův bratr *Petr*.

Každý z bratří držel polovici statku. Jednou polovicí vládl již roku 1524 Jaroslavův syn, *Pavel Choltický z Újezda*. Týž se mnoho zadlužil a když nemohl zaplatiti, odhádal místokomorník Burjan Medek z Valdeka r. 1532 (dne 1. července) část jeho dílu, totiž vsi Choltice, Svinčany a Veselé, co mu tu právě náleželo, Hynkovi Haugvicovi z Biskupic. [8]) Na koho Haugvic právo své převedl, prameny naše nevypravují; ano polovice tato dokonce z držení Choltických vyšla a dostala se *Janovi Pleskému z Levína*. Že pak po smrti tohoto dědicové jeho, synové po n. Martinovi Rohovládovi z Bělé pozůstalí, *Mikuláš* a *Jiřík* ještě při létech nebyli, spůsobili páni od soudu zemského k tomu vydaní, že poručník jich, Jan Žitovlický ze Slivna, r. 1542 dne 13. dubna polovici panství prodal *Jiříkovi z Gerštorfu*, podkomoří kr. Č. za 2350 kop gr. č. Obsahovala polovici zámku Choltického pustého se štěpnicí u Choltic, která slula Ratajská, sad, louku Hanykýřovskou, ves Tupesy, Poběžovice tvrz pustou se dvorem pustým a ves, ve Svinčanech 5 lidí, Radostice tvrz pustou, dvůr a ves, vše pusté, dvůr a ves Loděnice pusté. [9])

---

[1]) Rel. tab. I. 571—572. [2]) Archiv Třeboňský. [3]) DD. 15 p. 102, 16 p. 107, arch. č. I. 177, III. 537. [4]) Rel. tab. II. 84, lib. III. Vet. urb. Prag. f. 74 [5]) DD. 33, str. 278. Viz i DD. 20, str. 43. Po Ostrově nazýval se také Markvart z Choltic r. 1456. [6]) Arch. Třeboňský, v erbu měl nějakého ptáka. [7]) DD. 16 p. 340, 33 p. 322, rel. tab. II. 391. [8]) DZ. 6, F. 15. [9]) DZ. 41, H. 14, 1 K. 3.

Nový hrad od západu.

V držení druhé polovice byl napřed *Jaroslav z Újezda*, jinak *z Drslavic* (1479), jenž, tuším, dětí neměl; tudíž následoval v držení jejím syn bratra Jaroslavova Petra, to jest *Diviš Boubínský z Újezda*, jehož také jako pána zdejšího titulář r. 1534 připomíná. Ten prodal (vkl. 1541 dne 7. prosince) polovici zámku Choltického, dvoru poplužného, městečka, vsi Luhy a Chrtníky celé, v Ledci dvory kmecí s platem, s lesy atd. témuž Jiříkovi z Gerštorfu za 1500 kop gr. č., a tak dostaly obě polovice opět jednoho pána.

Jiřík z Gerštorfu byl muž pro známost věcí politických na slovo vzatý; od r. 1541—1558 byl podkomoří, zasedal často na soudě zemském a konával důležitá poselství zemská. Jeho snad působením byly Choltice na městečko povýšeny. Přikoupil mnohé statky ke Cholticku, zejména roku 1541 zboží Podhořanské s vesnicemi od Diviše Slavaty z Chlumu, a téhož roku ves Svinčany s podacím kostelním, dvůr kmecí v Hošťalovicích s lesem nad Svinčany Lán řečeným, lesem u Rašov, lesem u Ledec a se skálou řečenou Raškovec[1]) od obce města Chrudimě. Od krále Ferdinanda koupil tvrz pustou Lipoltice s podacím kostelním a platem v Hošťalovicích. K manželství pojal Kateřinu ze Svojšic, ovdovělou Benedovou, kterážto zboží své Svojšické s tvrzí a 4 vesnicemi synům svým z prvního manželství odkázala; ale i to zboží Jiřík r. 1553 od pastorků svých koupil. Konečně přikoupil ještě r. 1556 vsi celé Tourkovice s podacím a Bukovinu z pozůstalosti po Janu Trčkovi z Lípy a zemřel r. 1558 dne 9. června, byv „šlakem“ poražen.[2])
Syny měl dva, staršího *Jana* a mladšího *Bernarta;* onen však byl již před otcem zemřel, zanechav syny *Jiříka* (staršího) a *Jindřicha*, tohoto ještě nezletilého. Podlé svěření někdy starého Jiříka měl Bernart dostati jednu polovici statků zděděných (Choltického a Svojšického), a onino bratří druhou. Rozdělení to učiněno před r. 1559, tedy brzo po smrti Jiříkově. Tu vzal si *Bernart* (dada jim oběma Svojšice) za svůj díl: *zámek Choltice* s předhradím, mlýn při samém zámku, dvůr s dědinami a oborou, ovčín Radostický, městečko Choltice s mlýnem, vsi Chrtníky, Veselí, Svinčany, Poběžovice, Tupesy s mlýnem, Loděnice, Urbanice, Lipoltice, Vícemilice dolní.[3])

Bernart byl s Jiříkem starším r. 1560 na sněmu Augšpurském, 1567 a 1571 na sněmu Pražském. R. 1559 koupil několik vesnic, prodal je však v brzku a koupil za to Benešovice a Luhy. Na rytířství jej byl pasoval císař Karel sám (snad 1560), při čemž mu dal skvostný zlatý řetěz. Pocítiv blížící se smrť, sepsal r. 1573 dne 22. ledna poslední své pořízení, jímž ustanovil nápady na statku svém. Statek měli děditi synové jeho; kdyby před časem umřeli, měl spadnouti i na manželku Bernartovou Annu z Ronovce, a kdyby i ta zemřela, na dcery (však aby vydaly synům strýce jeho Jindřicha 2000 kop); konečně kdyby i dcery

[1]) O ní viz časopis Světozor r. 1871 str. 86. [2]) Veleslav. Kalend. hist. [3]) Přiznání ode všech učiněno 1559 (DZ. 13, F. 28), díly samotny vloženy roku 1560 ve dsky památné (DZ. 54, D. 24 — E. 1). Širší vyčtení panství najdeš v dotčeném spisu Nechvílově na str. 10—11.

zemřely, měly Choltice připadnouti synům téhož Jindřicha.[1]) Tvrz Benešovice odkázal manželce své a dcerám, jež tehdá ještě vdány nebyly, věna po 600 kopách, na výpravu 250 kop, a svatební veselí aby se jedné každé z toho statku poctivě vystrojilo. Zemřel r. 1574, poražen byv mrtvicí, a pochován jest ve Svinčanech.

Jiřík mladší (Bernartův jediný syn) věnoval manželce své Johance z Rokyc 2500 kop na zámku Cholticích s příslušenstvím (vkl. 1553, 17. června).[2]) Kšaftu otce svého odpíral Jiřík r. 1585 při dskách zemských, nechtě býti obmezen v odkazování svého statku; proto i strýc jeho Jindřich, aby se vystříhal rodinných nechutí, od nápadu dobrovolně upustil (r. 1585), a tomuto upuštění nápadu také místo dali synové jeho Jan a Mikuláš (1597). Často býval hejtmanem kraje Chrudimského a roku 1609 jedním z defensorův strany pod obojí. Kšaftem svým (daným r. 1594 dne 3. září) učinil poručnicí dětí svých až do let syna nejstaršího manželku svou a přátely své. Kromě věna odkázal choti své ves Svinčany se skálou Raškovcem, 6 koní, vůz a všecko to, co k poctivému živobytí šlechtickému potřebí bylo.[3]) Zemřel r. 1613 a pohřben ve Svinčanech.[4])

Synové Jiříkovi rozdělili se o dědictví otcovské tak, že Bernart Mikuláš vzal Žestoky a Žilovice, a Štěpánovi zůstaly Chroustovice. Choltice vybrány co díl synu nejmladšímu *Jindřichovi* ještě nezletilému, jenž byl tehdá v Praze na učení. Díly všech bratří byly valně zadlužené, poněvadž bylo po otci dosti závad pozůstalo, pročež bylo nutno, aby se na dílu sirotčím zvláště dobře hospodařilo. Prozatím tedy sirotek zanechán při Johance mateři, jež statek Svojšický od r. 1599 držíc, také nyní statek Choltický spravovala; o čemž všem smlouva r. 1614 dne 15. února učiněna. Tak to trvalo 6 let; roku 1620 zemřela máti Johanka, odkázavši synu Štěpánovi zboží Svojšické, však tak, aby staršímu i mladšímu bratru ze statku zděděného jisté peníze vykázal. Poručenství nad mladým Jindřichem a opatrování jeho náleželo nyní vlastně staršímu bratru Bernartovi, který však vedlé smlouvy r. 1620 na den sv. Jiří učiněné právo své bratru Štěpánovi popustil, tak aby také díl Choltický spravoval, vymíniv si toliko, kdyby Jindřich zemříti měl, aby díl jeho na ně oba připadl.[5]) Jindřich mizí potom úplně z historie, a statek jeho nacházíme na to v držení Štěpánově. Bernartovi připadly za to Svinčany, jež byly mateři jeho do života odkázány. Štěpán byl posledním pánem na Cholticích z rodu Gerštorfův; maje účastenství ve vzpouře proti Ferdinandovi II., odsouzen jest r. 1623 dne 18. února dvou třetin svého statku. Choltice odhadány na 54.827 kop 40 gr. míš., a za tu summu r. 1623, 2. června prodány *zámek Choltice* a *tvrz Svojšice Krištofovi Šimonovi* svob. pánu z *Thunu* atd., jenž současně koupil několik panství v Žateckém kraji.[6]) Tím nastoupila v držení Choltic rodina, jíž posud statek pozemský Choltický náleží. Nový pán Choltický, Kryštof Šimon, skonal, raněn byv u Nörd-

[1]) DZ. 18, D. 26—28. Poručníci dcery Bernartovy Mandalény dali si r. 1576 svršky na zámku Choltickém zůstalé popsati (DZm. 82, B. 15). [2]) DZ. 21, Q. 12. Mimo to měl též Svinčany, Svojšice, Žestoky, Žilovice a Chroustovice, kteréžto poslední nedlouho před smrtí svou přikoupil. [3]) DZ. 136, L. 19—24. [4]) Pam. arch. II., 259. Rok úmrtí r. 1613 zjištěn jest dskami zemskými. [5]) DZ. 186, O. 2, 192, M. 3. [6]) DZ. 153, E. 8—13.

Vývod Gerštorfův z Gerštorfu.

Jiří Gerštorf z Gerštorfu, na Cholticích 1541 † 1558, 9. Jun.
ψ Kateřina ze Svojšic

Děti:
- Jan † j. 1558, ψ Lidmila z Královic
- Bernart na Cholticích 1558 † 1574, 19. Jan., ψ Anna z Ronovce † 1576, 12. Maj
- Johanka
- Albrecht
- Beneš
- Žofie

Děti Janovy:
- Kateřina, ψ Martin z Vlkanova
- Jiřík starší na Svojšicích 1559 † c. 1597, ψ Kateřina z Rokyc. 1593
- Jindřich, na Podhořanech 1559 † 1602, ψ Kateřina z Bydžína † 1596

Děti Bernartovy:
- Jiřík mladší 1574 † 1613, 17. Apr., na Cholticích, ψ Johanka z Rokyc. 1585 † 1620
- Mandaléna, ψ Mikuláš Střela z Rokyc.
- Aléna, ψ Vilém Muchek z Bukova

Děti Jiříka staršího:
- Lidmila † j. 1597, ψ Jan ml. z Dobřenic
- Kateřina, ψ N. Mladota
- Jan 1597
- Mikuláš 1597 † 1608, ψ Eliška Haugv. z Biskupic — 1624

Děti Jiříka mladšího:
- Vácslav † 1599
- Jindřich † 1602
- Krystyna † 1599
- Bernard Mikuláš 1613, na Žestocích
- Štěpán 1613—1623, na Chroustovicích a Svojšicích
- Jindřich 1613 † c. 1621? na Cholticích
- Kateřina † 1592
- Salomena † 1617
- Anna † 1599

Děti Mikulášovy:
- Jindřich 1608—1628, na Podhořanech
- Vácslav 1608—1628, na Podhořanech
- Johanka 1608—1678, na Podhořanech, ψ Radslav Kostomlatský ze Vřesovic

lingen, dne 15. března r. 1635. Bližší vypravování o posloupnosti jeho dědicův vyskytuje se v dějinách Děčína; tolik budiž dotčeno, že po smrti *Jana Sigmunda* rozsáhlá zboží Thunovská rozdělena mezi dědice jeho na 8 dílů (okolo r. 1653). Jeden takový díl, obsahující panství Choltické s připojenými statky, [1]) vzal *Romedius Konstantin* z *Thunu*, a k tomu obdržel manský zámek Castelfondo v Tyrolsku.[2]) Z panství Choltického učinil majorát, v jehož držení následoval syn jeho *Romedius Jan František* († r. 1719). An zemřel tento bez dědicův, připadly Choltice rodině *Maxmiliana* z *Thunu*.

Ve válce třicítileté zkoušelo okolí zdejší nemalé svízele častým přecházením vojska jak ne přátelského, tak i císařského.

Roku 1633, 15. února oznamoval Jiří Šlejnic, hejtman panství Choltického, že za nepřítomnosti jeho 150 mušketýrů Švédských, táhnoucích s pluky svými ze Slezska, do Choltic přitáhlo, na zámek se hnalo, konečně však se dvorem a městem se spokojilo. Zde ve mnohých domech okna a kamna rozbili a mnohem hůře řádili, než které vojsko v dobách dřívějších. V březnu t. r. přišli sem z Pardubic Trčkovi dragonové, násilím sobě byty zjednali a po okolních vesnicích a ve Svinčanském dvoře se rozložili, odtud hnouti se nechtíce. Ti jako i jiní vojáci nelítostně kontribuce a jiné platy vybírali. R. 1634, 18. března přenocovala jízda v Cholticích a Lipolticích. Počínali sobě tak, jakož posud nikdy se nestalo. Na zámku, kdež ihned vrata vypáčili, položili se dva rytmistři, ve dvoře třetí se setninami svými. Všecky zámky ve dvoře zuráželi, okolo 50 měřic ovsa najednou vykrmili, poddaným z okolních vesnic 18 koní pobrali a v domkách v Cholticích vše, nač padli, roztříštili. Hejtman vydal jim 4 sudy piva. Leč nic naplat. Mušketýry, kteří právě v zámku byli, potloukli a zranili, konečně se dali do ovec a do ryb. V dobách potomních leželo vojsko kolikráte v okolních osadách, jsouc pravou metlou krajiny, a vyžadovalo ustavičně peníze a potraviny.[3])

Romedius vynikal netoliko vzdělaností, ale i zbožností a lidumilností. Oblíbiv si Choltice, zvolil si je za stálé sídlo. Založiv a bohatě nadav zámeckou lékárnu, osvědčil se tím býti pravým dobrodincem svých poddaných. Ježto předchůdcové jeho buď na Děčíně nebo v Praze sídleli, spustl zámek zdejší docela,[4]) a chtěl-li hrabě na Cholticích bydleti, potřebí bylo důkladných oprav. Stála ve směsici zřícenin stará tvrz, ano mohlo se (podlé slov Balbinových) pochybovati, zdali stála, ježto každodenně nějaká část se sesula, a stavení (jež kolikerými požáry škodu utrpělo) ustavičně pádem hrozilo, že tu nebezpečno bydleti bylo ptákům, neřku-li pak lidem. Potázav se hrabě s bratřími svými a jinými přáteli, umínil si na místě ssutin zámek skvostný a nádherný vystaviti. Napřed bylo vše, co stálo (mimo kus staré tvrze) se zemí srovnáno, aby bylo staveniště příhodně upraveno. Začali na straně západní dvojí řadu pokojů stavěti, kdež kdysi tekl kolem staré tvrze potok, jehož stokem starý mlýn hnán byl; udělali nový příkop a překlenuli jej kvádry tak, že potok z toho překlenutí jako pramen vytékal na rybníky a haltéře, z nichž se vraceje ke tvrzi, ji rozličnými směry ze všech stran obtékal. Takové rozvádění vody bylo sice velmi nákladné, ale velmi rozkošné k podívání. Stavení znova na místech bývalého zámku vyvedené vyznamenávalo se nejen pevností zdí, nýbrž i ozdobným provedením jednotlivých částí. Na straně severní vyzdvihl zakladatel kapli sv. Romediovi posvěcenou (r. 1683), již r. 1691 dne 2. září Solnohradský arcibiskup Jan Arnošt z Thunu posvětil. Po dostavění nového zámku r. 1695 zůstalo ze staré tvrze jediné stavení. Zakladatel tohoto nového nákladného stavení zemřel náhle v Solnohradě v noci z 29. na 30. dubna 1700.[5])

V odhadu panství Choltického roku 1706, 17. května [6]) zámek nový se takto popisuje: „Zámek Choltice, kterýžto dokonale vystavený není, a v něm se nachází kaple ke cti sv. Romediusovi nákladně založená a rozličnými ornáty a svršky kostelními obdarovaná (následuje popsání pokojův). Druhý díl zámku jest staré stavení, totiž pokoj s 2 komorami, kdež purkrabě zůstává, též pokoj apatykáře a kancelářská světnice, což vše k rozbourání přijíti má. Šacuje se týž nedostavený zámek s kaplí a věží za 2000 kop miš."

---

[1]) Die Güter Coldicz, Schwintschon, Schwaigschi. [2]) DZ. 309, H. 9—12. [3]) Světozor r. 1873, str. 414. R. 1620 nacházelo se v zámku zdejším 35 komnat, v jedné z nich obraz starého pána, v komnatě panině vřeteno a loutna, ve zbrojnici trojí zbroj, starý krunýř, tré plechových rukavic, dvě křivé pušky s holstry, dva rapíry a nová kožená zbroj. [4]) Šíře o tom vypravuje Balbín (miscell. lib. III in additam.), a po něm se nachází v Pam. arch. VII. 151.

[5]) Jelikož zemřel bez posledního pořízení, dal soud zemský poručenství nad nezletilým synem *Janem Františkem Romediem* pozůstalé vdově Marii Františce Barboře ze Salmu, jež si komorníka r. 1700, 8. června vyžádavši, v Choltice, Markvartice, Ledeč, Svojšice a Kbel (obě v Kouřimště) se uvázala (DZ. 118, D. 3.). Syn tento dospěv, přikoupil k Cholticku statky Val a Štěpánov a zemřel již r. 1719, 23. ledna. Pozůstalá po něm vdova Marie Josefa z Lagnasco prodala pro veliké dluhy Choltice, Valy a Štěpánov („když svíčka na počátku dražby rozžatá dohořela a nikdo více nepodával") za 250.000 fl. *Václavovi Chotkovi z Chotkova* a na Bělušicích později koupili ty statky r. 1722, 17. srpna *Norbert hrabě z Trautmansdorfu*, a r. 1731 *Maria Filipina Thunova z Harachův* pro syna svého; Jana Josefa Antonína, pána na Děčíně, jenž držel tři bývalé majoráty Thunovské, kterými r. 1786 tři své syny podělil. Choltice obdržel *Jan Josef* († r. 1813), též Achleuten a Hohenberg v Horních Rakousích. Za něho vypukl ve dvoře Choltickém oheň, jenž stavení hospodářská a byty některých úředníků zničil. Zámek uhájen jen stržením střechy, než kryt kostela shořel. Od r. 1819 držel Choltice *Jan* hrabě z *Thunu* (nar. r. 1786, † 1861), po němž následoval hrabě *Theodor* (nar. 1815), a to vedlé smlouvy dědičné r. 1850 dne 19 listopadu učiněné. (DZ. hlavní kniha C. tom. II. str. 213.)

[6]) Po smrti Romediově dala si vdova Barbora Františka ze Salmu a syn Romedius Jan Frant. panství místokomorníkem odhadati. (DZ. 36, K. 5, M. 17.)

Svojšice Tvrz.

Uprostřed vésky Svojšic (od Choltic nedaleko na jih) leží dvůr poplužný, při němž bývala starodávná *tvrz a obydlí vladyk Svojšických*, jak ukazují posud její ssutiny. Tvrz tato bývala prostrannější než jiná stavení téhož pojmenování, obsahujíc vedlé hlavního domu či věže ještě jiné místnosti, z nichž se jen zubaté zdi spatřují. Ve věži čtverhranné nacházely se před 30 léty kolikeré sklepy v hořejším a dolejším ponebí; na některých ještě znáti bylo obmítku a obílení. Jednomu sklepení říkalo se kuchyně, a ukazovali zde díru ve zdi, ve kteréž až do r. 1813 poklad skryt byl.

Jest velice pochybno, zda-li *Milota ze Svojšic*, jenž se k r. 1265, 28. srpna připomíná, pocházel z těchto Svojšic; spíše to lze říci o *Mikšíkovi ze Svojšic*, jenž přichází r. 1365 v pamětech kláštera Vilémovského.[1]) Na počátku 15. století držela Svojšice *Kateřina* jinak *Anna ze Svojšic*, vdova po Heřmanovi z Mrdic a bezpochyby dcera předešlého držitele. Vdavši se v druhém loži za Vácslava Rutharta z Malešova, zapsala mu r. 1405 věna svého 400 kop na tvrzi Svojšicích, dvoru s dvojím poplužím, na vsích Svojšicích, Stojicím, Holotíně a Rašově. Ovdověvši opět před r. 1407, zapsala Anna (r. 1413) dluh 1300 k. dětem manželovým, *Petrovi* a *Mikuláši z Malešova* a Markétě a Benigně odtudž, a zemřela asi r. 1415. Dotčení bratří, splativše sestry své uvázali se ve Svojšice a zvali se odtud zemany Svojšickými. Měli platné účastenství ve mnohých bězích soukromých i veřejných. Oba byli r. 1440 na sjezdu čtyř krajů v Čáslavi a r. 1450 koupili od bratří Komárovských a Přibíka ze Skorotína právo jich zápisné 400 kop na Svojšicích zapsaných. Petr žil ještě 1463, maje tehdá nějaké meškání v Praze.[2])

V druhé polovici téhož věku seděl na Svojšicích *Jan* († r. 1497), po němž dědil zboží to syn jeho *Petr*. Když tento byl okolo r. 1523 zemřel, spadly Svojšice přirozeným nápadem na sestru jeho *Kateřinu ze Svojšic*, jež si vzala za manžela nějakého pana Benedu z Nečtin, a po jeho smrti Jiříka z Gerštorfu podkomořího. Po shoření desk zemských vložila si sama ve dsky zemské Svojšice tvrz, dvůr popl., ves celou, Stojicí, Holotín, Rašov vsi celé, mlýn pod Svojšici a podací ve Stojicím. Zemřela r. 1546. Kšaftem svým (r. 1545, v pátek po sv. Alžbětě) byla odkázala manželu svému Svojšice, avšak jen do života; potom měly spadnouti na syny její z prvého lože *Albrechta* a *Beneše Benedy z Nečtin* (na Nové Libni), a dcery její *Žofie z Nečtin* a *Johanka z Gerštorfu* měly dostati věna po 250 kopách; ale nápadníci r. 1553 práva svého se odřekli a je převedli na p. *Jiříka z Gerštorfu*, obdrževše od něho 2000 kop. Po smrti Jiříkově oddělil se syn jeho Bernart, vzav za díl otcovský Choltice od *Jiříka* a *Jindřicha* strýců svých. Tito oba obdrželi r. 1559 za svůj díl tvrz Svojšice s dvorem, ovčínem, mlýnem, chalupou, dědinami, lukami, štěpnicemi, i kdež se vaření seje, s kopaninami, chmelnicí, s vinicí u Městce (pod Sós náležející), s pivovarem sešlým, panví starou, s káděmi, s haltéři, s tvrzištěm Stoupeckým, dvůr Svojšický s loukami, vsi Stojicí, Svojšice, Holotín, Rašovy, Tourkovice, Bukovinu, Ledce, Luhy, Podhořany, Březinku, Hošťálovice a Vícemilice hořejní. Jen 9 let drževše zboží toto v nedílu (dokud totiž mladší bratr Jindřich let svých nedosáhl), rozdělili se znovu r. 1568 dne 6. srpna. Jindřich dostal západní část, z níž povstalo panství Podhořanské, Jiříkovi zůstaly Svojšice, Stojicí, Holotín, Ledce a Vícemilice horní.

Jiřík tento byl člověk násilný a povahy nevlídné. Přišed r. 1559 v neděli před sv. Barborou do Heřmanova Městce, do domu měštěnína Jakuba Voříška, tohoto poličkoval a za braň se uchytiv jí dobýval (t. j. z pochvy vytahoval), a když Jakub mu v tom zbránil, tu vzav Jiřík od pacholka svého zbraň, na Jakuba přece sekal i bodal, chtě jej zavražditi. Se svým strýcem a sousedem Bernartem Choltickým se také nesnášel, soudě se s ním o starý, kdysi na Svojšicích zapsaný, ale r. 1545 na Podhořany převedený plat ke klášteru Karlovskému. Aby pře ta k větším nechutím nevedla, uvolil se Bernart dobrovolně, že bude polovici toho platu na pomoc držitelům Podhořan odváděti. Bernart této „nelásky strýcovské“ nikdy zapomenouti nemohl a proto také ve kšaftu svém tato slova položil: „A snad by někdo po mé smrti tomu podiviti se mohl, že jsem jednomu strýci statek svůj odkázal a druhému nic; i není se čemu diviti, poněvadž pan Jiřík, strýc můj a bratr páně Hendrychův, z mladosti své vždycky všelijaké příčiny k nelásce strýcovské

[1]) Emler reg. Dobneri mon. VI., 420. R. 1407, 2. července svědčil Vít, řečený Tušek ze Svojšic. (Gf. Sternberg Urkundenbuch, 106.) [2]) DD. 15 p. 352, 16 p. 341, 21 p. 189, arch. č. III., 515 (viz i I., 430).

Ssutiny tvrze Svojšické.

jest mi dával, protož jsem jeho i dědicův jeho v tomto kšaftu pominul.“ Jiřík, později starší řečený, měl za manželku Kateřinu Střelovnu z Rokyc, jíž věnoval (vkl. r. 1593, 28. června) na zboží svém Svojšickém 2000 kop gr. č. Zemřel asi r. 1597, a dcera po něm zůstalá *Kateřina Mladotova* z *Gerštorfu*, odbyvši matku věnem jejím, uspokojila také roku 1597, 25. července Jana mladšího z Dobřenic na Barchově, davši mu 2000 kop míš. a jisté svršky za jeho spravedlnost. Potom prodala roku 1599 dne 3. června *tvrz Svojšice* se příslušenstvím (jak se nahoře píše) *Johance Gerštorfové* z *Rokyc* a na Cholticích za 17.100 kop míš. [1])

Johanka byla manželkou Jiříka mladšího († r. 1613), jehož o 7 let přežila, spravujíc také statek Choltický, jenž nezletilému synu Jindřichovi náležel. Kšaftem svým (roku 1615 dne 20. ledna) odkázala *Bernartovi Mikuláši*, synu svému nejstaršímu, věna svého na Cholticích 5000 kop, *Štěpánovi*, druhému synu, „pro jeho k ní poslušné, synovské, ctné a šlechetné chování, jí v sirobě a nemocech opatrování a žádných protimyslností nečinění, ale všelijaké ušetřování“ *tvrz Svojšice* s příslušenstvím, nejmladšímu synu Jindřichovi 5000 kop a dceři Anně 6000 kop míš. ze statku Svojšického a všechno movité jmění panino na zámku Choltickém [2]) Štěpán držel Svojšice s Choltickem, jež jako poručník spravoval, jen krátký čas: Krutý osud stihl jej i bratří jeho po bitvě Bělohorské. Statky jejich jsou jim vzaty; Choltice se Svojšici a jinými koupil *Kryštof Šimon* z *Thunu*. Povídá se, že dva Gerštorfové po bitvě Bělohorské z tvrze Svojšické útěkem se chtějíce zachrániti, od svých sedláků jati a zabiti jsou, zajisté ne pro přílišnou lásku ke svým poddaným. Císařské vojsko, které tudy táhlo, snad tvrz vypálilo, jak svědčí opálené trámy a zdi. R. 1634, v dubnu přitáhlo sem na exekuci 21 jezdců se strážmistrem a rozložili se zde a ve Stojicím. Počínali si velmi krutě a odtáhli teprve 1. května. Od těch časů byly na tvrzišti holé zříceniny, a tak je popisuje listina odhadní r. 1706: „dvůr panský Svojšice, kdež zdi od staré tvrze se spatřují, při nich ratejna ještě s komorou, kravíny atd.“ [3])

---

[1]) DZ 250, C. 25, 7, K. 18, 11, D. 18, 54, E. 2—10, 59, B. 2—11, 26, M. 18, 172, L. 7, 173, J. 30 (129, B. 8), DZm. 10, E. 12. [2]) DZ. 140, A. 10—15. Přála si paní, aby pohřbena byla ve Svinčanech vedlé chotě svého. Stalo se snad tak, ale náhrobek se nezachoval. [3]) DZ. 36, K. 17, Světozor r. 1873, str. 414

Tvrze v okolí Choltic.

1. LEPEJOVICE.

Kde nyní stojí samota a kostel sv. Michala v lesíku východně od Štěpánova, bývala dříve stará ves Lepejovice a při ní tvrz. Ves stávala na poli řeč. Háť, stopy tvrze spatřují se u myslivny při rybníku Hlubokém, asi 50 kroků severně od kostela na místě, kde se nachází návrší příkopem obehnané. Říká se tu na Kancelářce. [1])

Lepejovice připomínají se již r. 1167; tehdá potvrdil Vladislav II. klášteru Litomyšlskému držení role v Lepejovicích. Lepejovice čtou se též mezi farami, kteréž byly r. 1350, 4. listopadu postoupeny k nově zřízenému biskupství Litomyšlskému. Mikuláš z Úlibic zapsal r. 1407 50 kop dluhu na platu svém v Úlibicích Janovi z Volfěřova, *Janovi* odtud synu jeho a *Zvěstovi z Lepejovic*. Týž Zvěst se v jiných listinách jmenuje též v létech 1409—1413. [2]) *Bohuněk z Lepejovic*, jinak ze Svinčan, jmenuje se roku 1448, an prodával polovici svou tvrze Chuchle. Lepejovice držel, tuším, v následujících létech *Jan z Lepejovic* (odjinud z Volfěřova), syn Jana svrchupsaného, jenž v dl. 50 kop postoupil r. 1454 plat svůj v Úlibicích Machně, manželce někdy Bohunka z Lepejovic, a Janovi Kovačovi z Vinař. Týž se nazýval snad také ze Svinčan; po smrti totiž Jana ze Svinčan a Lepejovic daroval král Jiří (r. 1467) zboží jeho v Luhách a Lepejovicích Václavovi a Michalovi bratřím ze Sekyřic. Však již r. 1468 náležely Lepejovice *Vilémovi Dubánkovi z Duban*, podkomořímu králové. Později seděl zde *Václav ze Zásmuk* (r. 1497) s manželkou svou Dorotou z Bříšťan. [3]) Za jeho vlády byla již tvrz pusta. Václav přikoupil k ní Valy, a od těch čas Lepejovice spojeny byly se statkem Valským. V 16. století jmenuje se ještě několikrát tvrziště Lepejovské a ves, leč i tato zmizela za třicetileté války.

2. VALY.

U Valů nad Labem (mezi železnou drahou a Labem, na levém břehu strouhy mlýnské) jest pahrbek hlubokým příkopem a náspem otočený, na němž dům č. p. 15 i se stavením hospodářským vystavěn jest. Zde bývala tvrz vladyk Valských, neveliká (průměr pahrbku asi 45 kroků), z níž jediné 3 staré při dotčeném stavení se nacházející sklepy zbyly. O starších držitelích tvrze máme jen jednu zprávu. R. 1401 seděl zde *Jošt z Valu*, a bratr jeho *Tůma z Valu* na části Choltic. O obou bratřích, kteří nosili na štítě svém lví hlavu a nad helmou jako klenot krk nějaký, vypravováno již v dějích Choltických (str. 199). Ke sklonku 15. věku, když držel Valy *Jindřich Dubánek z Duban*, byla tvrz pusta, a dědiny ode dvora lidem pod plat najímány. Týž Jindřich, věnovav r. 1485 na Valech choti své Anně ze Seletic, prodal zboží Valské *Václavovi ze Zásmuk*, jenž k němu Lepejovice připojil. [4]) Po něm držel Valy *Jiřík Pávovec z Ořetína*, jenž tvrz znova vyzdvihl. Týž prodal před r. 1515 tvrz Valy s příkopem, dvůr popl. a ves, Lepejovice tvrz pustou a ves celou s podacím, Crkaň ves pustou *Kunatovi* (mladšímu) a *Divišovi* bratřím *z Dobřenic* za 1100 kop. [5]) Od těch čas byla tvrz dlouhá léta sídlem Dobřenských.

Kunata jsa později (snad) samotným držitelem, vyprosil Valským r. 1524 u krále Ludvíka právo, aby mohli clo z cesty vybírati. Vsi své Jesenice a Sadové a několik jiných vesnic prodal r. 1527—1528 pánům z Pernšteina a vkl. r. 1549 (skutečně však již před r. 1541) postoupil v dluhu 100 kop synům svým, *Jindřichovi* a *Petrovi* bratřím z *Dobřenic*, Valy tvrz se dvorem a příkopy, ves, v Lepejovicích tvrziště, ves celou s podacím, [6]) po čemž brzo zemřel. Bratří ti, kteříž přejali také ves Veselí Odrané r. 1536, rozdělili se potom, vzavše každý po polovici, a *Petr* řečený *Kunata Čáp* věnoval na své polovici tvrze 312 kop manželce své Johance z Dřevenic. [7]) R. 1545 byl Jindřich mrtev, a polovice druhá připadla synu jeho *Jindřichovi*, za jehožto nezletilosti odprodán poručníky statek otcovský Veselí Odrané.

Petr přichází často ve sněmích a jednáních veřejných a roku 1554 dal zdělati zvon do kostela Lepejovského; byv od roku 1552 písařem menších desk zemských, zemřel r. 1555. Pozůstalá po něm vdova Johanka poručila (vkl. r. 1555, 13. září) děti a statek svůj Petrovi a Janovi Dobřenským a na Dobřenicích, bratřím svým polovičným, a Kunce sestře Petrově, však s tou výminkou, jakož s někdy svým manželem těhotna jest, kdyby syna dostala, aby mu bylo vydáno 300 kop, a dcerám jejím Markétě, Elišce, Marjaně a Anně po 50 kopách, a každé zlatý řetěz z 50 fl. uh.

Došed let svých, uvázal se *Jindřich* svrchujmenovaný (řečený Rozkoš) v dědictví otcovské a přichází v tit. roku 1572; měl syna Mikuláše a dceru jednu, která zemřela roku 1574 a pochována jest v kostele Dobřenském. Jindřich byl tolikéž dobrým hospodářem a zanášel se chováním dobytka koňského. Roku 1578—1582 přichází na Valech *Mikuláš D.*, jehož syn Vilém roku 1583 smrtí sešel; dle titul. r. 1589 seděl *Jindřich Kunata* na Valech, kteréhož roku zemřel *Jan mladší D. Čáp na Valech*. Onomu potom celý statek náležel. [8])

Jindřich Kunata, kterýž nabyl ke konci 16. století také Orle a několika vesnic v horách a na tvrzi Orelské přebýval, zapsal choti své *Marušce Dobřenské z Bubna* (vkl. r. 1604, 16. března) tvrz Valy s dvorem při tvrzi, ovčínem, ves, vsi Lepejovice, Zubří, Křemenice, Chloumek, Nehodovky, Spalavy, Barovice, Kameničky s řekou Labem, clem a podacím v Lepejovicích, i dal si od ní podobným zápisem na vzájem všechna práva její postoupiti, tak aby s mrtvého spadlo na živého. [9]) Zemřel r. 1619, a poněvadž jej manželka přečkala, spadly Valy na ni. R. 1622 zažila Maruška dosti strachu, že jí Valy k ruce císařské vzaty budou; nestalo se to sice, ale vojsko jí mnoho škod učinilo.

---

[1]) Pam. VII. 165 Nechvíle Choltícko str. 59. [2]) Archiv Litomyšlský a bibl. Pražské, DD. 19, 221 a 20, 66. R. 1413 pohnán byl od Jíry z Malče do soudu dvorského. [3]) DD. 20, 66, 16 f. 346, DZ. 6, G. 24 a 250, M. 17. [4]) Zprávy p. rady M. Lüssnera, rel. tab. II. 404, 445. [5]) DZ. 7, A. 10, po druhé vložila ve dsky sestra Jiříkova Eliška r. 1545. O Crkani viz Pam. VII. 336. [6]) DZ. 250, L. 23. [7]) DZ. 5, H. 29. [8]) DZ. 12, A. 26 a Pam arch. IX. 437—438. [9]) DZ. menší 236, O. 8.

Syn její *Karel Kunata* a dcera *Kateřina Veronika* zdědili po matce statky Valy a Zedrané Veselí „s vesnicemi v horách ležícími," ale zboží ta za tehdejších bouřlivých časů mnoho na ceně utrpěla. Ležela na silnici, kudy chodívaly „durchcuky" a těmi, jakož i zimním kvartýrováním byly „splundrovány." Konečně i tvrz tehdá spustla. Karel pro toto ztenčení statku svého v dluzích postaven jsa, dílu svého udržeti nemohl, pročež prodal polovici svou r. 1637, 31. srpna sestře své *Kateřině Veronice Lukavské z Dobřenic* za 6500 kop míš. [1]) Nová a zámožná paní, zdědivši po manželu svém Ladislavovi Fridrichovi z Lukavice († r. 1648) Zaječice a jiné statky, zemřela roku 1660. Pozůstalé po ní dcery: *Lidmila Johana*, *Marie Františka* a *Sobina Kunhuta* rozdělily se r. 1663, 6. prosince o dědictví otcovské a mateřské; třetí díl panství těchto tvořil statek Valy: dvůr Valy a ves, dvůr Odrané Veselí a ves, vsi Lepejovice, Křemenice, Kameničky, Nehodovka, Chloumek, Spalava, Barovice a Zubří; [2]) tato část dostala se Sobině Kunhutě. Táž zemřela náhle r. 1694 bez posledního pořízení, pročež statek Valský *Albrechtovi Ladislavovi Kapounovi ze Svojkova*, synu svrchupsané Marie, připadl, jenž se r. 1695 s komorníkem desk zemských v oba statky uvázal. Řečený Kapoun prodal r. 1703, 13. prosince zboží Valské, pozůstaviv si toliko Zubří a Kameničky, *Romediovi Janovi Františkovi* hraběti *z Thunu* na Cholticích za 60.000 fl. rýn. a za 1000. fl. klíčného. [3])

Vývod Dobřenských z Dobřenic z větve Valské.

N.

Kunata mladší 1515 na Valech — Diviš 1515—1536

Petr Kunata Čáp 1545 † 1555, ψ Johanka z Dřevenic † 1555 — Jindřich † j. 1545 — Kunka 1555

Markéta — Eliška — Marjana — Anna — Jindřich Rozkoš 1545—1572

Mikuláš 1578—1582, dcera † 1574

Vilém Heřman † 1583 — Jindřich Kunata † 1619 na Valích, Orli, Zubří, Libanicích, ψ 1. Barbora ze Stradonic 2. Kateřina ze Svárova † 1607 3. Maruška z Bubna † j. 1644

Jindřich † 1637, na Orli a Libanicích — Veronika Polyxena † 1607 — Karel Kunata † 1647, na Valích (a Orli) ψ Žofie Ben. z Nečtin — Johanka — Kateřina Veronika na Valích a Veselém † 1660 ψ Ladislav Lukavský z Lukavice

Kunata Lev 1647 † 1668 — Václav Kryštof † 1683 na Orli — Markéta Františka ψ N. z Bukůvky — Eliška Lukrecie ψ Petr Pavel Straka z Nedabylic † c. 1689

Vedlé inventáře z r. 1695 nemívala někdejší tvrz Valská velikých rozměrův. Při zemi byly veliká světnice, pokojík, několik komor a kuchyně, v prvním poschodí „veliký pokoj s 2 stoly, 6 starými židličkami, starým harasovým kobercem a postelí ořechové barvy s nebesy" a jiný menší s pavlačí. V přízemí nacházely se mezi jiným skříně s nádobím, 3 tucty velikých tabulních mís, tolikéž talířův, 2 umyvadla s nálevkami, 3 majolikové šálky a 6 džbánkův, serpentinový džbánek, několik cínových konvic, 5 svícnů, bicí hodiny, rozličné zbraně i s majestátem na clo. V komorách byly truhly s povlaky mnohými z hrubého plátna, svatební sukní a kusy plátna ve stolkách, malé zlaté hodinky, prsten, 12 stříbrných lžiček, stříbrem pobité modlitby a bible, na podkroví peřiny, vlna a j. v. [4])

3. VESELÍ ODRANÉ.

Z tvrze Veselské, jež stávala ve vsi Veselí (již. od Valů) na gruntě č. 13, zbylo návrší 2 sáhy vysoké a 50 kroků v obvodu mající, jemuž lid Hradeček říká. Starší paměti o tvrzi té nevypravují, ježto ji teprve Dobřenští z nova vyzdvihli. [5]) První z toho rodu na Veselí, Jindřich, zemřel záhy, zůstaviv syna nezletilého Jindřicha, v jehož nedospělosti spravovali díl jeho Val a Veselí příbuzní jeho, Petr a Jan Dobřenští a teta Kunka z Dobřenic. Tato prodala roku 1555 (vkl. r. 1559 dne 21. října) dědictví téhož sirotka „ves Veselí Odrané s dvory kmecími," krčmou a poustkou Václavíkovskou strýci svému *Zdeňkovi* staršímu *Dobřenskému z Dobřenic* za 750 kop. [6])

Nový tento držitel byl před tím pánem na Brloze, kterýž statek však po nabytí Veselí nepodržel; jak se zdá, byl on zakladatelem tvrze zdejší i dvoru, poněvadž neměl kde sídleti. Týž Zdeněk připomíná se ještě r. 1589 jako Zdeněk starší a zemřel brzo po r. 1602, dosáhnuv, jak viděti, stáří nevšedního. Již r. 1607 drželi „Sedrané Veselí" synové jeho *Jan* a *Petr*, kteří se roku téhož o dědictví své rozdělili, [7]) tak že zůstalo Veselí Petrovi, Jan pak se spokojil penězi. *Petr* starší *Dobřenský z Dobřenic* nemohl statku svého udržeti; i prodal smlouvou r. 1613 dne 28. února učiněnou „tvrz Vodraný Veselí" s dvorem popl. a vším stavením, ves s dědinami atd., „tak jak to Zdeněk Dobřenský, otec jeho, držel," *Marušce Dobřenské* rozené *z Bubna* na Vale nad Labem a Orli za 4300 kop míš. [8]) Táž paní koupila téhož roku statek Valy s vesnicemi horskými a držela oba statky až do své smrti. Veselí byvši tehdá sloučeno se zbožím Valským, dostalo se s ním k panství Choltickému.

4. ŠTĚPÁNOV.

Tvrz tato stávala v nynější bažantnici, asi 300 krokův ode dvora Štěpánovského (jv. od Přelouče); louka pod tvrzištěm posud se Tvrzská nazývá. V památkách 14. století, za doby, kde již tvrz zdejší stála, připomíná se *Jan ze Štěpánova*, jenž držel r. 1387 mimo tvrz a ves celou Štěpánov také ves Benešovice; nachází se opět týž Jan r. 1397, jsa tomu přítomen, když *Jan Zdechovec ze Zdechovic* koupil

[1]) DZ. 303, B. 2. Vklad r. 1644, 15. července. (DZ. 148, K. 13. [2]) DZ. 73, J. 4—13. [3]) DZ. 117, J. 7. [4]) Nechvíle, Choltícko str. 57—58. [5]) Z vladyk, kteří se odtud zvali v dobách starších, znám jest nám *Matěj z Veselé* řečený *z Choltic* (klenot nad helmem: husa), s nímž byl jednoho rodu *Markvart z Choltic*. Oba se připomínají v listu daném r. 1401, 23. července (Archiv Třeboňský). Skrze tyto vladyky dostala se ves ke zboží Choltickému a později v držení *Pavla Choltického z Újezda*. Rukojmí Pavlovi, měvše sobě Veselí odhadané, prodali je Janovi Pleskému z Levína, jenž učinil r. 1536 v sobotu po sv. Vítě zápis ujcům svým, *Jindřichovi* a *Petrovi* bratřím *z Dobřenic*, aby se po smrti jeho v dluhu 100 kop u ves „Veselí řečené Sedrané" uvázalli. Tak se i stalo r. 1540 po smrti Janově (DZ. 249, C. 26) a při dělení obou bratří dostalo se Veselí Jindřichovi. [6]) DZ. 13, J. 6. Viz Pam. arch. IX. 439 atd. [7]) DZ. 133, M. 1. [8]) DZ. 186, A. 13; vklad se stal toho roku v sobotu o suchých dnech postních. (DZ. 136, J. 15.)

zboží Svinčanské. Po jeho smrti uvázal se ve Štěpánov dotčený Zdechovec, jsa Janovým a též společníkem Havla z Benešovic. Na spásu duší obou daroval r. 1401 dne 22. února 56 gr. platu ve vsi Lhotce Václavovi, faráři v Lipolticích; r. 1405 slove seděním na Štěpánově. Vrstevníkem jeho byl *Petr ze Štěpánova* jinak *z Chroustovic* (r. 1405).

V dějinách Štěpánova následuje potom dlouhá mezera, za kteréž nám ani o osudech tvrze, ani o jménech majitelův jejích nic známo není. Teprve k r. 1473 shledáváme se se *Štěpánem Andělem z Ronovce* na Štěpánově. Jemu zastavili knížata Minstrberská roku 1482 městečko Přelouč s některými vesnicemi, což až do r. 1518 držel. Dobrým jsa hospodářem, půjčoval pánům peníze, i za krále byl rukojmí. Na vojnu Loketskou vypravil jednoho pěšího. Nástupce jeho (bratr?), *Sigmund Anděl z Ronovce*, prodal tvrz Štěpánov se dvorem popl. a ves, ves Jedousov (asi r. 1530) *Čeňkovi z Rokyc* za 500 kop.[1])

Štěpánov držen nyní ke Krucemburku. Čeňkův syn *David Střela z Rokyc* nabyl s manželkou svou Alénou z Dražovic († r. 1567 statku Cerhenic a věnoval jí (r. 1545) na Štěpánově 625 kop. Davidův syn *Mikuláš* držel dotčené 3 statky a zemřel r. 1592.

Dědic Štěpánova, *Purkhart Střela z Rokyc*, cís. rada, trhy a dědictvím jmění rodu svého velice rozmnožil. Súčastniv se povstání r. 1618, obžalován jest, že bojoval proti císařským, a nařízeno, aby byl 20. února r. 1621 zatčen. Poněvadž se však malá vina na něm shledala, odsouzen jest dne 3. listopadu r. 1622, aby panství svá všechna v manství a pod léno uvedl. Podlé toho učinil r. 1626, 20. června přísahu manskou na tvrze Cerhenice, Libodržice a Štěpánov. Zemřel okolo r. 1629. K žádosti manželky jeho, *Sobiny Střelové ze Vchynic*, kteráž jej byla přečkala, statky Cerhenice, Libodržice, Štěpánov, Krucemburk a Krasoňovice byly z desk dvorských vymazány a opět ve dsky zemské vloženy.

Pozůstali po Purkhartovi synové *Rudolf Václav* a *Vilém Oldřich* r. 1638, 28. července o dědictví otcovské se rozdělili. Onen vzal si Libodržice, Krucemburk a Krasoňovice, tento dostal Cerhenice a Štěpánov. Oženil se s Johankou Šleglovskou ze Šicendorfu, nemaje s ní však dětí a tudíž nikoho, komu by statek svůj odkázati mohl, příliš nešetřil. Prodav r. 1667, 24. srpna tvrz Štěpánov, dvůr a ves, vsi Klenovku a Jedousov a 2 pusté chalupy v Nechlebích za 12.000 fl. rh. *Janovi Ctiborovi Jeníkovi Zásadskému z Gamsendorfu*, sídlil na Cerhenicích a zemřel okolo r. 1689 jakožto poslední mužský potomek rodu svého. Jeník obnovil (r. 1667) staré nadání Davida Střely z r. 1551, jímž ke špitálu Přeloučskému kus role při hájích daroval, a ročně 6 sáhův dříví, v postě pak každou sobotu 2 kapry po 2 gr. č. odváděti se zavázal.

Další osudy Štěpánova až do spojení s Cholticemi neposkytují nic zajímavého. Jan Ctibor Zásadský prodal tvrz r. 1678, 18. dubna *Pavlovi Leopoldovi svob. pánu z Valderode* a *na Řepíně*, od něhož statek týmže způsobem přešel na *Frant. Vojtěcha Ziqani* (Cikána) *z Čermné* za 19.500 fl. (r. 1684, 8. ledna). Ten měl za druhou choť *Annu Františku z Dobřenic*, s níž splodil děti Václava Romedia, Annu Barboru, Marii Josefu, Marii Terezii a Benignu Kateřinu. Když pak ku smrti pracoval, čekala se choť jeho ještě s jedním dítkem. Posledním svým pořízením r. 1696, 5. června daným učinil manželku svou poručnicí všech dětí i syna Františka, z prvního lože pošlého; dětem svým odkázal jisté peníze. Zemřel brzo po tom a pohřben u Karmelitánů v Praze. Choť jeho vyžádavši si 5. července komorníka od desk, uvázala se ve statek Štěpánovský; shledala sice na tvrzi dosti pušek a pistol, stříbrem kovaný kord, turecký štít, kuše se šípy, koberec ze zeleného aksamitu stříbrem vyšitý a ve dvoře 76 kusů hovězího, 24 vepřového dobytka, 10 koní a 414 ovec, ale při pořádání pozůstalosti našla množství dluhů po svém manželu, pročež také za prodání statku Štěpánova žádala. Konpila jej sama se sídlem, pivovarem, Klenovkou, Jedousovem, též vsí pustou Nechleby r. 1698 za 24.500 fl. Po zapravení všech dluhů zbylo sirotkům 4551 fl. Anna prodala statek r. 1706, 22. října *Romediovi Janovi z Thunu* za 32.300 fl. Tvrz byla dle inventáře r. 1696 „z gruntu od kamene vystavená,“ světnicemi, kuchyní a komorami zaopatřená. V horním poschodí nalézaly se 4 komnaty, vížka s bicími hodinami a cimbálem. Pod tvrzí byla zahrada, štěpnice a pivovar. Za časů Schallerových tvrzka ještě stávala, ale byla již sešlá. Když se potom sřítila, kamení její rozvezli na cesty a na stavení dvorce.[2])

5. BENEŠOVICE.

Od Přelouče asi půl hodiny cesty k jihu leží ves Benešovice. Mezi dvorem a vesnicí viděl p. Heber (r. 1849) mezi pastvinami kus okrouhlého náspu, který tvrziště, totiž pahrbek travou obrostlý zavíral. Příkop mezi oběma ještě tehdá za počasí mokrého vodou naplněný býval. Původně byly také Benešovice zvláštním statkem. Jeden dvůr kmecí ve vsi patříval ke klášteru Opatovskému a později ke Kunětické Hoře. Na ostatní části seděl roku 1318 *Havel z Brloha*, jenž se toho roku soudil s Příbkem ze Svinčan o škody, jež mu tento pálením v Benešovicích způsobil. Ve 14. století připomíná se několikráte *Havel z Benešovic*, ale po jeho smrti dostala se ves ke statku Štěpánovskému a zůstala při něm až do sklonku téhož století.

Když prodal Štěpánov *Sigmund Anděl z Ronovce*,[3]) zůstaly synům jeho jen Benešovice; bylo jich, pokud víme, více a nazývali se *Habart*, *Mikuláš*, *Štěpán Jan* a *Kryštof*, ale ještě r. 1531 jen první dva byli zletilí, a na Benešovicích měli díly jen první tři. Každý z nich dostal pravou třetinu tvrze, kdež pospolu dosti těsně bydleli, třetinu dvoru, třetí díl všech platův a užitkův, vycházejících ze vsí Benešovic a Seníka. Z bratří těch zemřel nejdříve Habart a to před r. 1535, zůstaviv syna *Václava*, kterýžto se strýci svými, jak mohl, na tvrzi se stěsnával; vratké zdraví učinilo životu jeho konec již před r. 1538, a díl jeho zdědili strýci Mikuláš a Štěpán. Tento maje nyní dva díly statku, prodal je r. 1538 dne 11. října *Vilémovi Dobřenskému z Dobřenic* za 650 kop gr. č. Vladyka tento držel díl tento Benešovic ke statku blízkému Brlohu, jejž byl také asi v ty časy koupil, a na obou statcích věnoval 1000 kop manželce své Anně z Valdšteina.

Díl Štěpánův, k němuž po smrti Václavově již polovice tvrze patřila, dostal se ještě před r. 1541 *Janovi Holcovi z Nemošic*, kterýžto díl svůj dvoru zdejšího s částí vsi Seníku a jiným příslušenstvím také před r. 1541 Vilémovi Dobřenskému za 335 kop odprodal, ale díl tvrze a sklepu pro sebe podržel. Skutečnou asi cenu pro něho neměly, zvláště po prodání ostatního příslušenství, nýbrž vyhrazení to učinil jen z některých příčin právních, kterých již neznáme. I ta část tvrze, tuším, Vilémovi se dostala, a držel po tom oboje statky: Brloh i Benešovice. *Eva z Dobřenic* (Vilémova dcera?) a manželka Janova ze Strupčic rozprodala oba statky, a sice napřed Brloh a potom tvrz, dvůr a ves Benešovice *Jiříkovi Oděradskému ze Hrušova* na Dobřeni za 1600 kop. Týž převedl (r. 1573 dne 3. března) vše právo své k Benešovicům na *Bernarta z Gerštorfu* a na Cholticích. Benešovice zůstaly odtud při Cholticích. Zdědila je sice r. 1574 Bernartova manželka *Anna Andělovna z Ronovce*, ale když po dvou létech zemřela, zdědili Benešovice synové její. Tvrz spustla brzo, r. 1706 již jí nebylo.[4])

---

[1]) S Čeňkem držel Štěpánov *Hynek Střela* z Rokyc. Podrobněji v dějích Křivsoudova a Krucemburka. [2]) Rel. tab. I. 523, 571, lib. lib. erect. V. f. 28, VII. f. 84, arch. č. VI. 319, 509, 579, DZ. 7, C. 25, G. 14, 26, H. 13—18, DD. 68 f. 8, 62, DZ. 306, A. 1, 317, A. 26, 393, L. 21, 397, T. 19, 117, K. 23, 411, G. 13. [3]) Sigmund Anděl řečený starší zemřel r. 1535. (Dačický I. 69.) [4]) Tab. vet. 147, rel. tab. I. 523, reg. 6, F. k. s. A. 19, C. 3, DZ. 7, G. 14, 43, G. 16 (4, L. 3), 1, J. 10, 9, C. 24, 5, G. 9, 17, Q. 2.

Parte z parku Choltického.

6. SVINČANY.[1]

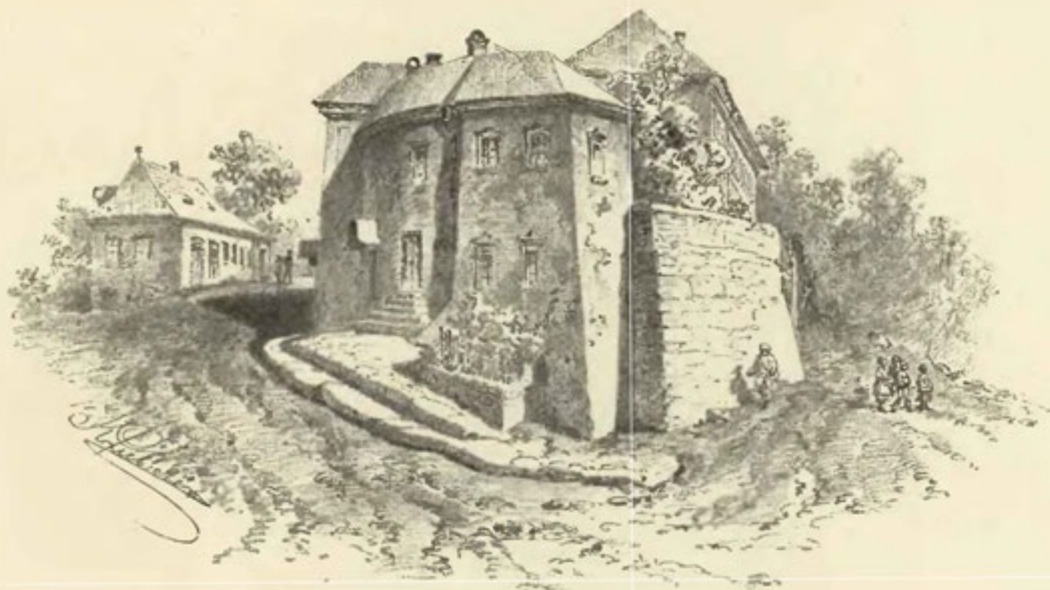
Svirčany (jv. od Choltic) patří k osadám starým; r. 1226 byl *Křišťan ze Sv.* s mnohými jinými svědkem, když král Přemysl I. udílel milosti klášteru Litomyšlskému, v jiném listě svědčil r. 1244 *Vlček ze Sv.* *Příbek ze Sv.* pohnán byl roku 1318 do soudu zemského, poněvadž byl škodu spůsobil pálením ve vsi Benešovicích.[2])

Ke sklonku téhož století seděl zde *Havel ze Sv.*, po jehož smrti na krále spadly tvrz, dvůr a 14 kop platu; to vše na králi si vyprosiv, *Strnad z Poděhus* (r. 1384) zveden úředníky dvorskými na Svinčany, a odhadána mu odúmrť (r. 1385) v 300 kopách. Chtěl mu překážeti v tom sice Jan ze Štěpánova, ale propadl, poněvadž se hlásil ke právu svému teprve po roce (lhůtě) prošlém.[3]) Později tu seděli bratří *Mikeš* a *Zdeněk ze Svinčan*, pak jich příbuzný *M. Heřman* odtudž, jinak z Chrudimě. Ten byl mistrem učení Pražského a odkázal r. 1400 kšaftem svým 6 kop gr. platu ročního na zboží svém na vychování jednoho žáka na učení tom, který by byl synem neb příbuzným bratří jmenovaných; a kdyby tu nebylo příbuzného takového, aby kapitola Pražská zvolila jiného spůsobilého žáka.

Když se odkaz tento dál, nebyla již tvrz v držení ani jednoho z dotčených vladyk; nýbrž již před tím náležela panu *Jindřichu Lacembokovi z Chlumu.* Ten prodal r. 1397 (vkl. 9. května) tvrz Svinčany s dvorem popl. a dvory kmecími, v Ledcích a Dvorcích, co tu měl (kromě 2 lánů lesa a hořejšího rybníka v Ledcích), *Janovi Zdechovci ze Zdechovic* za 400 kop gr.[4]) Jak se zdá, střídali se majitelé tvrze, o nichž jen kusé známosti máme, velmi často; r. 1415 připomíná se *Filip ze Svinčan;* jeden z nástupcův jeho, *Bohuněk ze Svinčan*, r. 1440, 17. března na sjezdu Čáslavském jmenovaný (s nímž tam byli také *Bořita*, *Petr* a *Filípek ze Svinčan*), psal se vlastně z Lepejovic a zemřel kdysi před r. 1454.[5]) „*Procek ze Svinčan* sedčním tamže“ (r. 1455) pocházel z rodu Dubánků z Duban a někdy se tak psával. Týž nebyl však samotným pánem na Svinčanech, nýbrž pánem jen asi třetiny; z krátkých několika poznámek vychází, že prodali díly své na Svinčanech r. 1465 *Vilém*, r. 1468 *Procek z Duban*; snad ty díly kupoval *Jan z Duban*, jenž r. 1483 Svinčany prodal.[6]) Snad je již tehdá přikoupili páni Tuněchodští, kteřížto drželi větší část vsi Svinčan; tato přešla s Tuněchody v držení obce Chrudimské, za jejížto vlády asi tvrz spustla

---

[1]) Pomůcky: Svinčany od Rybičky (Pam. VII. 567), též Pam. VII. 160, Nechvíle, Choltice str. 38. [2]) Tabul. vetust. 147. [3]) DD. 13, f. 213. Havel tento jest *Hašek ze Svinčan*, jehož připomíná pozdější paměť z r. 1397. [4]) Rel. tab. I. 571. [5]) Viz v dějinách Lepejovic a Chuchle Arch. č. I. 255. DD. 20, 160. [6]) Arch. č. I. 175, rel. tab. II. 347, 354, 397.

Týnec Hrochův.

a sesula se. Pro dluhy a nepořádky všeliké prodala obec část Svinčan (r. 1539) *Jiříkovi z Gerštorfu*, jemuž asi také ta část se dostala, kterou držel roku 1533—1536 Diviš Tuněchodský z Poběžovic. Krátce řečeno, roku 1559 patřila ves celá k Cholticům, a třeba zase na nějaký čas od nich odloučena byla, přece zase k nim připadla.[1]) Tvrzka Svinčanská stávala na zahradě č. 8, čemuž část příkopův a předměty tu nalezené nasvědčují.

7. LIPOLTICE.

Někdejší tvrz Lipoltická (západně od Choltic), jejíž zbytky (část sklepu a příkopu) se asi 50 kroků od kostela Lipoltického spatřují, byla již záhy sídlem vladyk, jichž první, *Havel z Lipoltic*, býval ve službách pánů z Lichtenburka, a je tudíž nejen často provázel, nýbrž i ke mnohým listům a nadáním, jež klášterům ze svých bohatých dolů Brodských činili, pečeť svou přivěšoval (r. 1257 až 1278). Nicméně čteme Havla zase roku 1312 a 1322 v listech pánů Žlebských a posléze r. 1339 v listu, kterýmž Vaněk ze Ždánic zboží svá ve Ždánicích prodal klášteru Opatovskému.[2]) Patrno, že se tu jedna osoba vyrozuměti nemůže, nýbrž aspoň dvě, a sice, jak se pravdě podobá, otec a syn. *Jan z Lipoltic* snad byl také z toho rodu a přikázav se službou svou pánům Žlebským, svědčil r. 1356 při prodání hradu Žleb.[3]) Dotčený Jan, jenž se r. 1376 Janem *Šorcem z L.* nazývá,[4]) nedržel však ves celou, nýbrž jen jednu část, ana druhá polovice panu *Jarošovi z Lacemboku*, jinak z Chlumu, náležela; tomu povolil císař Karel (r. 1360, 11. června), aby ve vsi Lipolticích krčmu zříditi mohl.[5]) Jarošův nástupce *Jindřich z Lacemboku* a dotčený Jan r. 1376 a 1378 společně nového kněze ke kostelu Lipoltickému podávali.[6])

Vedle Jana Šorce vyskytuje se již r. 1375 *Mikuláš z Lipoltic*, vlastně z Vicemilic řečený; jim oběma a vedle nich ještě dvěma pánům zapsal roku 1378 císař Karel některé vsi ke hradu Protivínu náležité.[7]) Po roku 1383 ani jeden ani druhý se více nepřipomíná, také rozdělení vsi na díly přestalo, an sloučil oboje části *Václav Kavalec*, jenž se stal praotcem nového rodu Kavalců z Lipoltic. V létech 1383—1399 připomíná se kolikráte jako patron ostela zdejšího.[8]) Synové jeho snad byli *Jan* a *Václav Kavalcové*, kteří drželi Žumberk a odtud se také rádi psávali; v létech 1430—1440 se častěji připomínají. Roku 1462 seděl tu *Jan Litvín z Prudic*, jenž se sice téhož roku vladykou „z Lipoltic" píše,[9]) ale pravým svým přídomkem nachází se r. 1465 v listu Jetřichově z Janovic.[10]) R. 1479 držel prý Lipoltice *Jan Suchý z Lipoltic*,[11]) ale několik let po tom koupil Lipoltice *Jan z Duban*. Týž prodav r. 1485 hrad svůj Hrádek nad Zámostím, převedl potom r. 1486 věno choti své z dotčeného Hrádku na tvrz svou Lipoltice.[12])

Na počátku 16. století stála sice ještě tvrz zdejší, ale byla již spojena s panstvím Žehušickým, jehož držitelé *Jan* a *Diviš z Nestajova*, prodávajíce r. 1509 hrad svůj Sion, tvrz Lipoltickou spravovati (t. j. ji za závady na prodaném statku ručiti) slibili. Nedlouho potom však spustla, a když si Václav Žehušický z Nestajova r. 1544 panství dotčené znovu ve dsky zemské vložil, položil vedlé jiného též Lipoltice tvrz pustou. Václav, jenž byl spuštění tvrze zavinil, přišel o Žehušice r. 1547, ježto jich z pokuty králi Ferdinandovi postoupiti musil. Královská komora odprodala potom od Žehušicka (vkl. r. 1548 dne 27. července) Lipoltice tvrz pustou a ves celou s podacím kostelním a jeden dvůr kmecí v Hošťalovicích za 600 kop gr. č. *Jiříkovi z Gerštorfu*, jenž to vše ke zboží svému Choltickému připojil.[13])

---

[1]) Ještě jednou staly se Svinčany zbožím samostatným. *Jiřík mladší z Gerštorfu* pořízením svým manželce své *Johance z Rokyc* odkázal věna 2500 kop a ves Svinčany s dvorem, skálou řečenou Raškovec a lesy odtud až po cestu běžící od Chrtník ke Svojšicům. Po její smrti († r. 1620) držel ves tu syn její *Bernat Mikuláš z Gerštorfu*, jenž jest pro účastenství své v rebelii odsouzen třetiny statku svého (r. 1623, 23. května). Komora česká prodala r. 1624, 30. července ves Svinčany s Urbanicí a Chrtníky za 23.312 kop *Kryštofovi Šimonovi z Thunu* (DZ. 298, O. 4, 144, L. 2, vkl. r. 1634), jenž Svinčany opět s Cholticken sloučil. (Srovnej Světozor 1871, str. 86.) [2]) Emler reg. 66, 217, 480, listy v bibl. univ. Pražské. [3]) Rukopis Roudnický 411—413. [4]) Acta Jud. r. 1373—1376 f. 120. (arch. kapitulní). Potomci jeho Šorcové z Valu. [5]) Glafey I. 197. Zpráva tamže (I. 523), že císař Karel Lipoltice, ves Epikovou z Krucemburka (Leupolticz) na městečko povýšil, snad sem nenáleží. [6]) Lib. conf. III. D. 2, 10. [7]) Rel. tab. I. 449. Více v dějích Vícemilic. [8]) Lib. cf. III. B. 21, V. M. 6, VI. A. 2. [9]) Rel. tab. II. 315. [10]) Arch. Čáslavský „seděním v Lipolticích." [11]) Nechvíle, Choltice 36. [12]) Rel. tab. II. 404, 414. [13]) DZ. 250, F. 27, 8, M. 25.

8. POBĚŽOVICE.

O dějích tvrze Poběžovické (záp. od Choltic) jen málo známo jest. Na konci 14. století seděli na Poběžovicích dva bratří *Staněk Slaměnec* a *Martin*. Onen povinen býval ze dvoru poplužného v Poběžovicích k faře Lipoltické desátky platiti, ale nejen že tak učiniti zanedbával, nýbrž i faráři Vácslavovi brániti chtěl v užívání dvou rybníků na gruntech Poběžovických. Po nějakých přech o to vzniklých podrobil se Staněk, a zavázal se r. 1399 dne 24. října, že bude faráři 10 měřic obilí vydávati a že mu v držení rybníků nebude překážeti.[1]

K listu Jošta z Valu, slibujícího r. 1401, 23. července stavěti se na hradě Krumlově, přitiskl pečeť svou s erbem kotlem neb železným kloboukem (?) *Mareš z Poběžovic;*[2]) tohoto můžeme míti za praotce těch vladyk, kteří dosáhli tvrze Tuněchodské a po ní se *Tuněchodskými z Poběžovic* psávali, užívajíce i potom znamení dotčeného na štítě svém. Mareš připomíná se ještě r. 1416, neb byl rukojmí za *Blažka z P.*, když tento (17. června) tři čtvrti role v Radosticích koupil.[3] *Jan* a *Diviš z P.* připomínají se r. 1440; oba drželi se stranou Poděbradskou. Více o rodu tomto psáno bylo již v dějích tvrzi Tuněchodských. Co se tvrze Poběžovské dotýče, zbořena jest bezpochyby za vpádu Uhrů r. 1469 a přikoupena potom k Choltickům. R. 1542 připomíná se pustá tvrz zdejší. (Viz na str. 199.)

9. URBANICE.

Také ve vsi Urbanicích (jz. od Choltic) bývala tvrz, ale místo se nemůže udati, kde stávala. V 15. století býval tu snad jen dvůr, a teprve asi v středu 15. století vystavěna zde tvrz, jež ostatně dlouho nepotrvala.[4] Ke sklonku téhož století držel ves *Vaněk Bečvář*, měštěnín Čáslavský, kterýž pro svá provinění odsouzen jest králi s hrdlem i statkem svým; ves Urbanice daroval král Jiří r. 1467 Slavatovi z Chlumu, hofmistru dvoru král., an mu dlužil 500 kop. Tvrz patřila tehdá *Dorotě*, dceři Bečvářově; nástupce její *Prokop ze Štěnic* prodal r. 1486 tvrz Urbanice s příslušenstvím témuž *Slavatovi z Chlumu*,[5] jenž ji připojil k panství svému Podhořanskému. Tvrz tato za držení Slavatův úplně spustla, ježto pro veliká a mnohá panství svá ani v Podhořanech (k nimž nyní Urbanice náležely), neřku-li na Urbanicích obývati nechtěli. Když tedy koupil *Jiřík z Gerštorfu* na Cholticích roku 1541 panství Podhořanské, přejal toliko ves Urbanice. Při rozdílu statku Podhořanského a Svojšického r. 1568 dostala se ves Svojšicům, před r. 1620 ke Svinčanům a s nimi r. 1623 k Choltickům.

10. RADOSTICE.

V nejbližším okolí Choltic nacházela se osada Radostice, jejíž jméno na ten čas úplně v zapomenutí přišlo. Vidí se nám býti osadou velmi starou, jest-li se totiž po ní psal *Přibyslav z R.*, k r. 1265 mezi svědky uvedený. Z vladyk zdejších jsou známi *Jan z Radostic* r. 1415, *Pešík* odtudž, jenž r. 1416 tři čtvrti role u Radostic prodal, *Beneš*, jenž se r. 1416 s Pešíkem připomíná, *Mikeš* a *Martin z R.*, kteří žili okolo roku 1440.

Dsky dvorské připomínají, že po smrti *Vávry Vlčka z Radostic* na krále spadl dvůr poplužný v Radosticích a dán jest r. 1466 Janovi z Nemyšle a z Prudic. Odpory činila Anna, sestra Vávrova a manželka Havlova z Luhova, ale na soudě dvorském r. 1488, kde se měla pře vyříditi, strany nestály. Ke konci téhož století koupili Radostice vladykové z Újezda k panství svému Choltickému. Bezpochyby zbořena jest tvrz a ves v pustinu obrácena, když „král český" Matyáš se svými Uhry „své království" a okolí zdejší nelidsky plenil (r. 1469). Když skoupil Jiřík z Gerštorfu Cholticko, bylo vše pusto; v dílčí ceduli r. 1560 ve dsky vložené připomíná se ovčín Radostický a dědiny Radostické, „kterých se až podnes ke dvoru Choltickému užívá." Z Radostic se po ty doby nic více nezachovalo, než tak řečené velké ovčíny.[6]

---

[1]) Libri erect. VI. f. 105. [2]) Archiv Třeboňský. Nevíme, zda-li je Mareš týž co Martin svrchuřečený, ale možnost rádi připouštíme. *Ctibor z Poběžovic* r. 1405 připomenutý nám odjinud znám není, a rodu jeho také udati neumíme (lib. erect. V. f. 87). [3]) Rel. tab. II. 130.

[4]) Již na konci 14. století bylo zboží na 3 díly rozděleno. Jeden díl patřil *Benešovi z U.*, a ten věnoval toho r. 1384, 21. dubna na třetině dvoru a vsi, na 5 dvorech km. v Hošťálkovicích a na platu ve Starkoči 175 kop gr. manželce své Ance (DD. 15, f. 251). Po jeho smrti vdova pozůstalá věno své prodala r. 1407, 2. října synům svým *Mikulášovi* a *Olfardovi z Kunčic* (DD. 15, f. 250). Týž Olfart přikoupil r. 1408, 3. října polovici dvoru s polovicí popluží v Urbanicích od Vejkla ze Semteše (tamže). Jinou část držel Benešův bratr *Prokop*, a ten věnoval na dvoře a 2 lánech 60 kop manželce své Dorotě (DD. 15, f. 251). Část tuto držel r. 1411 po Prokopovi bratrovec jeho, dotčený Mikuláš. Po smrti *Jana z U.* (snad držitele třetí části) zboží jeho provoláno v Čáslavi (r. 1411) a král Vácslav daroval je co odúmrť *Petrovi* a *Janovi*, kuchařům svým, kteří však proti odporům Mikulášovým a Olfardovým nic neprovedli (DD. 15, f. 249).

[5]) Rel. tab. II. 352, 413. [6]) Emler reg. 191, rel. tab. II. 130, DD. 16. p. 347. Viz též Choltice.

TÝNEC HROCHŮV TVRZ.

1. Poloha a držitelé.

líže Chrudimě, v krajině lučinaté, kterou protéká voda Novohradská, leží na návrší vlnovitém, nevysokém, městečko Týnec Hrochův, jehožto věž příchozím již z daleka cestu k němu ukazuje. Jméno své obdrželo po *týnci* či osadě otýněné, ploty obehnané, kteráž se bezpochyby na místě kostela, školy a prostranství mezi nimi nacházela; neb část tato, nejvyšší v městečku, jest ostroh nedlouhý a úzký, na jehož opyši kostel stojí. Uprostřed vrchu ostroha nachází se posud *tvrz Týnecká*, ale dávno se již za zámek nepokládá. Jest domem městským, jako každý jiný dům, a obyvatelé nevědouce, že tu stával starý zámek, jen to pamatují, že tu bývala residence kněžská. Ale okolnost ta, že stojí stavení to hned při kostele, a od něho toliko přes cestu, více však starožitná jeho podoba prozrazují znateli na první pohled, co tu bývalo. Stavení jest založeno do polokruhu a má na této straně ke kostelu výstupek, snad bývalou věž. Ve výstupku nejhořeji a nad nynějším stropem rákosovým jest prý staré klenutí, na němž se zbytky malby nacházejí. Stavení toto a vedlejší městiště, na němž škola nově postavená stojí, mají podobu vejčitou a vyplňují prostor, pokud kdysi hradbami a příkopy zavřen býval. Ale ani hradeb, ani příkopův, aniž čeho jiného, což ku tvrdosti sloužívalo, již spatřiti nelze.

Týnec patří k osadám prastarým. Snad odtud pocházel „Zumrak“ z Týnce, který se r. 1265 s několika vladykami kraje Chrudimského připomíná; r. 1271 uvádí se mezi zemany moravskými[1]) *Eliáš* z *Týnce;* svědčil s jinými vladykami okolí našeho r. 1293, 27. června v listu opata Litomyšlského. Když byla r. 1368 mezi Albertem, biskupem Litomyšlským, a jeho kapitolou a klášterem Podlažickým smlouva o meze panství obou učiněna, byl při tom také *Hereš* z *Týnce.*[2]) Nástupcemi jeho byli bratří *Petr* a *Přibík* z *Týnce*, jinak z *Chroustovic*. Toho času dožádal k sobě Jan Mládec z Branné, nemocí jsa sklíčen, biskupa Litomyšlského, Petra a Přibíka a jim svou (r. 1397 sepsanou) poslední vůli pod ochranu odevzdal, aby ji po smrti jeho vyplnili a peníze jisté k oltáři sv. Kříže v Litomyšli odevzdali. Bratří, umluvivše se s biskupem, vykázali oltářníkovi úroku každoročního 10 k. na svých lidech v Týnci (r. 1402 dne 16. června) a přijali za to 100 kop.[3]) Bratří ti potom se oddělili. Přibík seděl na Chroustovicích, a Petr na Týnci. Tento se připomíná ještě r. 1411—1418 v rozličných zápisech,[4]) a byl, jak se zdá, přívržencem strany katolické.

Po husitských válkách vládl na Týnci *Hroch* z *Týnce* (vlastně Jan Hroch z Mezilesic řečený), po němž městečko přezváno bylo Týncem Hrochovým. Vladyka tento byl r. 1448 s Jiříkem Poděbradským u Prahy[5]) a obdržel roku 1456 nápady na druhém zboží svém Bořickém. Jeho snad synové byli *Vaněk* a *Mikuláš*. Vaněk z Mezilesic a v Týnci prodal r. 1480, 9. června člověku jednomu prut role, při čemž

[1]) Emler reg. 191, 291, 696. Okud pocházel Jaroslav z Týnce r. 1194 (Erben reg. 188), neumíme vysvětliti. [2]) Regesta Podlažická [3]) Archiv Litom. a Jelínek I. 228—229. [4]) Rel. tab. I. 105. [5]) Arch. č. III. 543, časop. mus. 1827, 3, 79.

svědčil Mikuláš z Mezilesic na Bořicích.[1]) Tento Mikuláš, jinak Jan řečený, držel potom mimo Bořice ještě Týnec a Chroustovice; tyto prodal r. 1488, ale ostatní zboží ještě si podržel.[2]) R. 1491 byl svědkem v úmluvě p. Viléma z Pernšteina s Anežkou z Chlumu, psávaje se již seděním na Týnci (dříve „v Týnci“), a r. 1504 učinil s týmž Vilémem smlouvu o kus řeky pod mlýnem Dvakačovským.[3]) Seděl na Týnci až do r. 1513, v kterémž asi čase zemřel.

Syn jeho, *Hroch Týnecký z Mezilesic*, vládl již na Týnci 28 let, když r. 1541 desky zemské shořely. Za tou příčinou vložil si r. 1543 dne 14. listopadu zboží Týnecké, a sice v Hrochově Týnci tvrz, dvůr popl. a městečko, a v Zájezdci 2 dvory kmecí s podacím kostelním ve dsky zemské obnovené.[4]) R. 1550 (vkl. 2. května) prodal Hrochův Týnec tvrz s příslušenstvím (však bez městečka) *Petrovi Hamzovi ze Zábědovic* za 900 kop gr. č.[5]) Tento vladyka, jenž také zboží Morašické držel, byl r. 1554 a 1556 hejtmanem kraje Chrudimského a zemřel r. 1557, odkázav zboží své manželce své *Johance ze Štítného.*

Paní Johanka vdala se po smrti manžela svého za bratrance svého *Prokopa Štítného ze Štítného*, jenž byl muž bohatý, rozšafný, vzdělaný a vůbec vážený, pročež spravoval rozličné úřady veřejné (na př. roku 1557 a 1570 vložen naň úřad hejtmana kraje Chrudimského); pro svou zběhlost v právích zemských zvolen r. 1569 na sněmu obecném k prohlédnutí a srovnání zřízení zemského a práv městských. Ke zboží Týneckému přikoupil roku 1570—1572 lidi a grunty ve vsích Čankovicích a Trojovicích a ves Střitež.[6]) R. 1566 dne 4. července učinil na Morašicích poslední své pořízení, jímž poručil tvrz Týnec s dvorem při ní, městečko a vsi příslušné manželce *Johance ze Štítného*, aby se v to hned po smrti jeho uvázala; po její smrti aby připadl statek ten na nejstaršího syna nebožtíka Onše ze Štítného (strýce Prokopova), a po vymření jeho potomků vždy na nejstaršího z rodu Štítných. Zemřel roku 1577 asi v měsíci dubnu.[7]) Po smrti manželky jeho Johanky připadl tudíž statek Morašický Evě ze Zábědovic, dceři Johančině z prvního manželství, ale statek Týnecký, maje býti vedlé kšaftu svrchupsaného svěřenstvím rodiny Štítných, při tomto rodu zůstával.

Řečený Oneš, jehož nejstarší syn Týnec děditi měl, zemřel r. 1570 v Chrudimi, byv před tím (do r. 1543) pánem na Zahrádce. Manželku měl Dorotu Mutrplosovnu z Tedražic, s níž splodil syny *Adama, Mikuláše, Viléma, Jana* a dceru Alžbětu. Podlé závěti Prokopovy měl Adam, jakožto nejstarší syn Onšův, děditi; ale že mimo něho, syny a bratří jeho žádných Štítných více nebylo, a z bratří těch žádný také synův neměl, sproštěn byl statek tím skutečně závady svěřenské, a dědili jej *Adam* a *Jan* bratří *Štítní* (jediní synové Onšovi, již živi pozůstali roku 1583), poněvadž byli zatím Vilém, Mikuláš a Alžběta zemřeli, pak *Mikuláš* a *Václav* bratří *Mutrplosové z Tedražic*, synové Janovi, snad bratrovcové svrchuřečené Doroty. Ti všichni, jakožto „nápadníci po někdy Prokopovi ze Štítného kšaftem zřízení,“ prodali tvrz Týnec s městečkem a příslušenstvím r. 1583 (vkl. 8. června) *Mikulášovi z Lobkovic* a na Nových hradech, J. M. C. radě a hejtmanu Starého města Pražského, za 5750 kop gr. č.[8]) Pán tento přikoupiv r. 1584 tvrz Bezděkov se zbožím, spojil ji s Týncem a zemřel již roku 1588 v září, zůstaviv syny: *Jana Viktoryna, Mikuláše* a dceru Annu.

Oba bratří byli dlouho pod poručenstvím strýce svého Ladislava staršího z Lobkovic, jenž sice statek správně spravoval, avšak nejvíce obtíží pocítil, nevěda, jak veliké dluhy n. Mikulášovy zaplatiti. V těchto starostech vypůjčil si 6150 kop gr. č. od choti své, Mandalény Lobkovské hraběnky ze Salmu, a aby snad táž manželka někdy o své peníze přijíti nemohla, učinil jí dostatečný zápis dskami zemskými (r. 1592) na Nových hradech, Týnci a Bezděkově.[9]) R. 1594 uvázal se ve statky řečené Jan Viktoryn, jenž po nezaplacení dluhů zase nové dluhy dělal, chtě jednak úroky zaplatiti, jednak i po spůsobu tehdejším si pansky vésti; poněvadž ještě dílen nebyl, zapsal r. 1594 dne 10. ledna znamenitý dluh 4546 kop gr. na všech statcích otcovských.[10]) Téhož roku ještě to přišlo k dělení, při čemž se dostaly Týnec a Bezděkov Janovi Viktorynovi. První jeho prací bylo, že k zapravení některých dluhů (r. 1594 dne 25. listopadu) dvůr Vojtěchovský v městečku Týnci Janovi ze Štítného odprodal.[11]) Jan Viktoryn zemřel příštího roku, právě asi v ten čas, když nepokojní věřitelé na statky jeho nastupovati chtěli. Napřed se uvázala v Týnec Mandaléna ze Salmu a dále po právě svém jíti chtěla; tu však Mikuláš z Lobkovic proti tomu na odpor se postavil a u císaře žádal, aby jí takové právo pozastaveno bylo. V ten čas také vedl právo na Týnec jiný hlavní věřitel, Bedřich Zapský ze Zap, jenž práva svého r. 1595 Janovi Bezdružickému z Kolovrat

---

[1]) Archiv Jindř. Hradce. [2]) Archiv č. V. 537. [3]) Kopiář Pernšteinský, str. 203 a arch. č. IV. 208. R. 1507 zase se připomíná (tamže 209). [4]) DZ. 250, E. 18. [5]) DZ. 9. E. 22. Městečko Týnec držel Petr Hroch až do r. 1558, ale tu ho postoupil směnou Prokopovi Štítnému ze Štítného, držiteli tvrze, za několik dvorů kmecích v Trojovicích, arci cenu mnohem menší majících, pročež i přídavek na penězích obdržel. [6]) Pam. arch. II. 260 a DZ. 59, O. 9. [7]) DZ. 19, J. 19. [8]) DZ. 21, Q. 8. Adam byl potom ve službě p. Ladislava z Lobkovic, který, jsa později zapleten ve při hrdelní bratra svého Jiřího z L., ušel ze země. Ježto jej při tom provázel Adam Štítný, pohnán jest r. 1594 k svědomí proti jmenovanému pánu svému, avšak nestál k soudu komornímu, aniž vrátil se více. (Slovník Naučný a Pam. arch. IX 59.) Manželce jeho, Lidmile z Medonos, zůstal týž Ladislav peníze dlužen. [9]) DZ. 91, F. 25. [10]) DZ. 169, G. 30. [11]) DZ. 170, A. 14.

postoupil. Tento, chtě si Týnec podržeti, velice na to pomýšlel, aby ostatní věřitele spokojil; k tomu také cíli učinil smlouvu s Mandalénou Lobkovskou (r. 1595 dne 8. srpna), tak že spokojiv ji penězi, zase od ní všechna práva ke zboží Týneckému obdržel.[1])

Jan Bezdružický z *Kolovrat* byl dobrý pán, jenž se poddaných svých ujímal, a dobrodinec církve; když r. 1604 zemřel, zůstali po něm dva synové: *Vilém Jindřich* a *Ludvík*, kteříž se r. 1609, 9. listopadu o statky po otci svém rozdělili; onen byl potom pánem na Bystrém, tento na Týnci Hrochově.[2]) Při stavovské vzpouře r. 1618—1620 sice se Ludvík mnoho neprovinil, ale přece stavům ve mnohém povoloval; proto trestu se obávaje, aneb mu ujíti chtěje, prodal smlouvou r. 1623 dne 27. března učiněnou dědictví své „tvrz Týnec Hrochův s příslušenstvím, dva dvory v Trojovicích, tvrz Bezděkov s dvorem poplužným, městečko Týnec, vsi Třítež, Hlubokou, Bezděkov, Libejcinu, Řepníky, Třemošice, Zádoly“ *Kašparovi Cellerovi* z *Rozentálu*, J. M. C. hejtmanu panství Pardubského, za 26.500 kop míš., a vložil mu zboží to toho roku dne 7. dubna ve dsky zemské.[3]) Však nedlouho potom (r. 1623, 13. června) vynesen jest nález komise soudní, že sice Ludvík by měl všechen svůj statek ztratiti, ale z milosti císařské že statek jeho z dědictví vyňat a v manství uveden bude. Podlé toho stal se Týnec manstvím, a Ludvíkovi bezpochyby ve prospěch komory královské něco na trhové sumě sraženo. Aby pak Kašpar Celler závazku manského snášeti nemusil, propustil mu císař Ferdinand r. 1627, 16. října Týnce z manství a zase jej ve statek zpupný uvedl.[4])

Kašpar Celler býval strážcem klenotnice za císaře Rudolfa, ve kterémžto službě se tak bedlivě zachoval, že jej císař Rudolf r. 1607 povýšil do stavu rytířského sv. Římské říše i působil k tomu, že byl přijat za obyvatele koruny České. V bouřích stavovských byv věrně při Rakouském rodu, prožil po r. 1620 ostatní čas na svých statcích, k nimž roku 1629 stateček Trojovice připojil, a přichází ještě roku 1637 na sněmu mezi osobami stavu rytířského. Za něho Týnec a okolí mnoho svízelů vytrpěly. Po bitvě Bělohorské přicházelo vojsko po vojsku, a to buď na „durchcuku“ neb „v kvarnisoně“ do Chrudimě a okolí tamního, a tu zvláště do Týnce Hrochova a Slatiňan. Soldateska tato loupila a plenila vše a všude, a trápila a sužovala nad to obyvatele tak, že tito opustivše domov svůj, ubíhali do hor a lesův. V létech 1639, 1643, 1645 a 1648 přišli několikráte Švédové k Chrudimi a poplenivše dříve celé okolí, vypálili také tvrze a dvory v Mezilesicích, Slatiňanech, Týnci a Rosicích.[5])

Týnec Hrochův od severu.

Týnec Hrochův od východu.

Po smrti Kašparově dělili se o zboží Týnecké synové jeho: *Jan Kašpar* a *Vácslav Karel* bratří *Cellerové* roku 1641, 27. května. Onen obdržel za díl Trojovice, k nimž se, tuším, také dostaly Bezděkov, Řepníky, Třemošice a Zádoly; statek Vácslávovi Karlovi přidělený obsahoval tvrz Týnec s dvorem, dvůr Šitnovský, dvůr Židovský, dvůr na předměstí Chrudimském, dům v Praze na Příkopích, městečko Týnec, vsi Čankovice, Libejcinu, Střítež a Hluboký.[6]) Oba bratří byli zdraví nestálého a asi v jeden čas umřeli. Po obou dědily sestry jich *Anna Eliška Šmidlová* a *Marie Cellerovna* z *Rozentálu*, jež byla provdána za Karla Kryštofa Manerbia. Marie zemřela brzo, a Anna Eliška za sebe i jako poručnice sirotků Manerbiovských uvázala se v srpnu r. 1647 ve statky Týnec i Trojovice.[7]) Synové z Mariina manželství pošlí, *František Albrecht* a *Kašpar Šťastný*, zdědivše také druhý díl okolo r. 1650, byli ještě tehdá nezletilí, a na statku jejich se také dobře hospodařiti nemohlo; za tou příčinou prodali komisaři, soudem zemským k tomu zřízení, roku 1650, 24. listopadu „statek Týnec Hrochový s dvorem poplužným při též tvrzi“ a všechny dvory a vesnice *Davidovi Flaismanovi* z *Tumpachu* a *Anně Kateřině Flaismanové* rozené z *Knoblochu*, manželce

[1]) DZ. 172, H. 16. [2]) DZ. 136, G. 16. [3]) DZ. 194, G. 26, 141, D. 16. [4]) DD. 7, str. 56. [5]) Pam. arch. II. 317. [6]) DZ. 305 J. 9—29 vkl. 1650. [7]) DZ. 112, C. 30.

jeho, za 19.000 fl. rh.[1]) Řečený David postoupil potom r. 1653 polovice statku choti své řečené a dceři *Maximilianě* a zemřel potom, načež se Anna Kateřina jako dědička i jako poručnice dcery své Maximiliany roku 1653 v únoru v Týnec uvázala.[2]) Skrze Annu Barboru Puchartovou, jež byla před tím vdána Flaismanová a rozená Knoblochová, dostal se potom Týnec v držení rodu Puchartovského.

Adam Jaroslav Puchart Voděradský z Voděrad byl již od r. 1660 hejtmanem kraje Chrudimského, koupil r. 1669 zboží Slatiňanské a opravoval stavby všude na statcích svých. S manželkou svou, svrchuřečenou Annou Barborou, splodil dva syny: *Ferdinanda Václava* a *Jaroslava Sigmunda* a dceru *Annu Boženu*, kteří při smrti jeho (1671) byli ještě nezletilí. Ferdinand držel potom Slatiňany. Jaroslav Týnec. Onen uvázav se v to zboží po r. 1678, po porovnání učiněném, zemřel již r. 1680 nařídiv bratra svého dědicem svým.[3]) Tuť prodal Jaroslav r. 1681, 10. srpna statek Týnecký („tvrz v Teynici, městečko Teynec Hrochova“) se dvorem popl., dvůr Starý, ves Libejcinu se dvorem, Střitež a Hlubokou sestře své, *Anně Boženě Cellerové*, ovdovělé Binagové, roz. z *Voděrad*, za 35.500 fl. rh.[4]) Takhle se dostal Týnec opět v držení rodu Cellerovského, jenž měl toho času ještě Trojovice. Přičiněním Boženiným povýšen jest kostel Týnecký na farní (1689).

Jan Václav Celler z Rozentálu (manžel Boženin), učiniv roku 1678 slib věrnosti dědičné, spojil Trojovice a Týnec, byl r. 1682 a násled. hejtmanem kraje Chrudimského, soudcem zemským, též J. M. C. radou a pro své služby platné a zásluhy předkův svých povýšen jest 12. dubna r. 1689 do stavu panského král. Českého. R. 1705 ztratil choť svou Annu Boženu, po níž vše jmění její zdědil,[5]) však i jemu samému nebylo popřáno choť svou dlouho přetrvati. Že neměl dědiců přirozených, odkázal roku 1705 zboží své Týnecké a Trojovské *klášteru Hradišťskému* na Moravě k tomu konci, aby z užitků jeho klášter ten při chrámě poutnickém P. Marie na Kopečku u Olomouce choval jistý počet kněží za příčinou poutí, při chrámu tom každého roku konaných; bratru Karlovi odkázal 10.000 fl., pak všeliké svršky a klenoty a ročně 500 fl. výživného, a synovci svému Gustavovi Cellerovi 1000 fl.[6]) Zemřel ještě t. r. v srpnu, po čemž si opat Hradišťský, Norbert Želecký z Pořenic, jménem konventu (dne 20. srpna) komorníka k uvázání do veškerého jmění n. Cellerova vyžádal.[7]) Klášter Hradišťský držel Týnec až do svého zrušení.[8])

2. Doklady o bujné mysli pánů Týneckých.

Hrochové Týnečtí byli rodu a znaku řečeného odřivous, k němuž také náš šlechetný Tůma ze Štítného náležel. Příbuzni nijak nebyli s těmi, kteří se Štítnými ze Štítného nazývali a také nějaký čas na Týnci seděli, ale co se dotýče bujné mysli, tu s nimi sdíleli.

Hroch z Mezilesic mluvil nejen svévolně, nýbrž i o věcech, do nichž mu nic nebylo. Když si Chrudimští r. 1531 od hejtmanů zemských list k Alšovi ze Soutic na Orli o svobodný tok vody k městu zjednali, mluvil o tom Hroch kdesi, a mezi jinou řečí daremnou promluvil, „že jsou ten list na týchž pánech hejtmaních vylhali a že by takovým zadržením listu mohli jednoho třebas o poctivost připraviti. a že jsou všichni zvyj. lháři.“ Rozumí se samo sebou, že Chrudimští na jeho řeči nepřestali. *Prokop Štítný*, jenž držel později Týnec, časté měl pře se svými sousedy, i se strýcem svým Onšem nedovedl žíti po strýcovsku. Zlobilť se naň Oneš proto, že mluvil o něm r. 1559 u mlýna Dřenického. „Oneš Štítný již jest dosti lhal, aby se za lež styděl a více nelhal,“ než po letech se zase udobřili. Onšův syn, *Jan ze Štítného*, rád se rval, zvláště když si v městě dobrého vína připil. Když byl r. 1590 v druhou sobotu postní jarmark ve Chrudimi, nepohodl se s Adamem Talackem z Ještětic; oba se k sobě nutili, potom nastala bitka taková, že jeden druhého ranil a okrvavil. A když rychtář císařský podlé povinnosti své takovou nevoli staviti a k žádosti Adamově Jana Štítného na závazek vzíti (slibem zavázati) chtěl, aby se, bude-li potřeba, kdež by náleželo, postavil, Štítný z města ušel, až drábové městští za ním vyslaní jeho dohonili a jemu dále jíti nedali. Štítného ujímal se potom velice Jan Myška Zaječický. Neb když k němu přišli z Chrudimě někteří konšelé a některé věci s ním jednali, tu sobě před nimi velice stěžoval, že jich rychtář člověka rytířského na závazek bera, nenáležitě se choval. Ale za to se dostalo Myškovi důtklivého poučení z kanceláře císařské, „aby takových domluv a řečí ve věcech spravedlivých na straně zanechal.“

---

[1]) DZ. 150, F. 29 a 306, G. 10; vkl. 1650, 10. prosince. Podlé toho jest snad letopočet 1643, který se nachází na zdejším zvone (Sommer 85), chybný a má snad býti 1653. [2]) DZ. 113, J. 28. [3]) Pam. arch. II. 317. Nad bratřími byla napřed poručnicí sestra jejich Anna Božena, od r. 1678, 13. ledna Vilím Jaroslav Hubrýk z Henersdorfu, byv místodržitelí k tomu zřízen. [4]) DZ. 395, K. 16. [5]) DZ. 118, H. 30. [6]) Naučný slovník „Zeller.“ Výše zmíněná fundace poutnická zanikla pak po zrušení kláštera Hradišťského r. 1785, avšak r. 1840 byla z části zase obnovena tak, že uvedeno 8 řeholníků z kláštera Strahovského k řečenému chrámu poutnickému. Rodina Cellerův vymřela v Čechách v přečešlém století. [7]) DZ. 118, J. 19.

[8]) Po zrušení jeho připadl Týnec náboženskému fondu moravskému a teprv r. 1829 dne 21. dubna prodán jest veřejnou dražbou *Jiřímu Prokopovi z Lilienwaldu* za 83110 fl. k. m. Po jeho smrti následovali dva členové z rodu toho, *Gustav* a *Adolf*, a po nich uvázalo se v Týnec 8 dědiců z rodu Lilienwaldského pocházejících, tak že měli někteří po dvanáctém dílu a někteří po $\frac{1}{24}$ (1843). Všecky ty díly skoupil r. 1844 dne 25. září *Adalbert* rytíř *z Eisensteina*, po němž následovali roku 1845 od 8. ledna *Petr Karel* a *Petr Vincent Šlechtové z Hrochova*, koupivše jej za 151.600 fl. k. m. (DZ kniha hlavní, II. tom. X. str. 253.)

Za dob těchto hleděli si páni zdejší včelařství. Eva Špetlova ze Zábědovic měla v úlech sedmnáctero včel, kteréž zůstávaly na gruntech Týneckých. Když pak potom z Týnce se odstěhovala, tuť úředník Týnecký, Jiřík Zbyněk z Letošic, med všechen vybral a tak se pychu dopustil. Roku 1578 soudila se Eliška o to u soudu zemského.

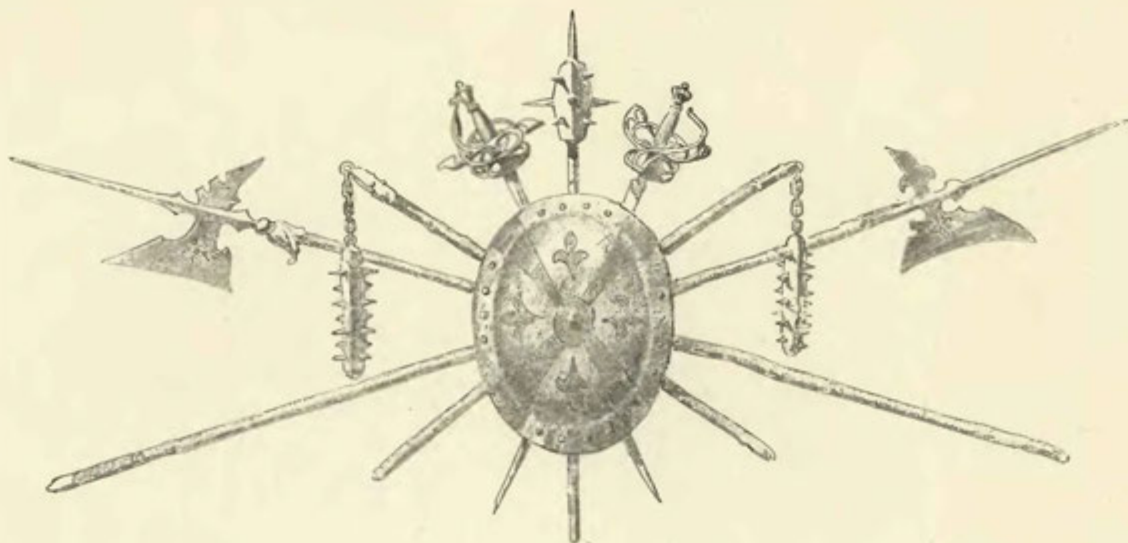
Mezi bujnými pány byl *Ludvík Bezdružický z Kolovrat* jeden z nejbujnějších. Byl pán veselých věcí milovný, rád se svými přátely kvasil a potom přeskočiv meze slušnosti, někdy nešlechetně si vedl. R. 1612 dne 23. ledna poslán jest k němu Matěj Krokvinovský, farář Trojovský, za jistými příčinami od Viktoryna Hradeckého z Bukovna, kollatora svého. Když ty věci vyřízeny byly, tu Ludvík mu ze zámku Týneckého jíti nedal a jej u večeře zdržel. Při tom mu připíjel „vilkum" a kněz Matěj pil také, až usnul. Tuť dovolil Ludvík přítomným hostem, že knězi nočního času bradu nůžkami ostřihali, a když na zemi se povaliv, přece spal, oholili mu bradu a tak jej zohyzdili. Kněz Matěj pohnal proto Ludvíka do soudu zemského, vině jej z toho, „že jeho úřad apoštolský zlehčil."

Na paních a pannách českých minulých století chváliti se musejí veliké ctnosti, jimiž nad mužské vynikaly. Ve středověku nachází se, že ušlechtilý duch křesťanství mocně působil na něžný cit českým dívkám přirozený a utvořil takto soulad krásný, jemuž se slušně obdivujeme. I to nemálo váží, že předkové chtíce pojmenovati nectnosti některé a nehezké novoty, slova pro ně z ciziny volívali (na př. helmbrechtný, frejíř, frej, kuplíř). Ušlechtilost citu a mysli paní a panen nachází se i v listech poselacích až do konce 16. století; tu již častěji přicházejí klevety a slova důtklivá a hanlivá, nikdy však výtržnosti, které by dosti málo přistupovaly k těm, jichž se mužští dočinili. Ale i mnohá z těchto slov lze omluviti rozhořčeností a spravedlivým hněvem, jež vzbuzeny bývaly buď nešlechetností příbuzných, buď lakotou cizích. Tak se asi věc má s *Annou Cellerovou* rozenou *Kořenskou z Terešova*, jež pocházela z rodiny nad míru bujné. R. 1630 dne 5. srpna učinila psaní Esteře Mitrovské z Bukové, jehož počátek byl takový: „Paní! Víš o tom, že jsme z dětinství spolu vždycky dobře byly; nedávej příčiny, nebo máš svou hlavu a já taky, abych něco nemusila řeknouti; našla bych svědky, před kterými tvá milá paní mátě to mluvila, co si jí udělala kolikráte. Nebuď tak žádostiva cizího." Až potud psala slova na cti důtklivá, ale něco níže bylo psáno; „Ale však já se vašich těch odpovědí nic nestrachuji, nebo jsou všechno nepravdivé; neškoďte duši a neubližujte lidem." A to byla slova hanlivá. Estera odpověděla v ceduli řezané, že „toto psaní důtklivé, nesrozumitelné, potřebuje vysvětlení, aby Estera jemu vyrozuměla a své cti obhajovati mohla." Paní Anna odpovídajíc tomu odepřela, aby se v čem poctivosti Esteřiny dotýkala, ale poněvadž paní Mitrovská na tom nepřestávala, podána ta věc na soud komorní.

R. 1633 dne 16. června byla Anna na Zborově tvrzi, v příbytku Jiříka Kořenského z Terešova. Když pak mezi jinou „zbytečnou a darebnou řečí" u přítomnosti mnohých hostí o Kryštofovi Karlovi Manerbiovi, synu (tuším zeti) jejím, zmínka učiněna byla, promluvila Anna k Jiříkovi tato slova: „Lháři! podvodníku! pletichaři! kluku! mého syna jsi zavedl a na mně, mateři jeho, jej vylhal, podvedl a podvésti dopomohl; nechci se ani z Terešova psáti, a nežli bych kterému Kořenskému kopou pomohla, a by měl buď na věž neb na šibenici jíti; neb jsou všichni ti tři bratří takoví podvodníci a pletichaři." Ale nebylo tak jen při paní Anně; jiné paní a dcery Kořenské ještě nectněji mluvily. Když r. 1623 Anna Kořenská z Kestřan na Ústrašicích a Anna Kábová z Terešova v Praze na tarmarce do řeči se daly, a paní Kořenská slova „s Vašimi Pražskými lžmi a klevetami" vypustila, odpověděla paní Kábová: „Vy nejste nežli tuplovaná krajská lhářka a k tomu dynovitá (nestydatá) kobyla." Pro ta slova poháněly se obě paní k soudu zemskému, ale soudcům vidělo se podati tu věc na dobré přátely, aby je smířili. [1])

[1] Pam arch IX. 590, Reg. 6, F. k. s. A. 18 a 17, F. ap. R. 6, 49, F. f. 192, 201—205, DZm. 54, též 92, D. 3, 118, L. 14, 152, F. 15.

TVRZE V OKOLÍ TÝNCE.

1. TROJOVICE.

Jižně od Týnce na potoku Týneckém jest dosti veliká a velmi stará ves, řečená Trojovice, jež stála již před 600 léty. Avšak *Jan*, syn *Svéslavův*[1]) z *Trojovic* (přip. r. 1244) sotva byl držitelem celé vsi, jež v 15. a 16. věku mezi kolikero pánův rozdělena byla. Na počátku 14. století byly v Trojovicích a okolí časté půtky, neb *Jindřich* a *Budislav*, zemané Trojovští, spáchali několik loupeží, a Libuška ze Zájezdce, která měla věno na Trojovicích a Zájezdci zapsané, bránila své jmění proti několika zemanům, kteří na ně sahali. Ze dvora poplužného pocházel *Frenclin z Trojovic* seděním v Bučicích (r. 1402) a bratr jeho *Jan*; tři dvory kmecí patřily ke zboží Tuněchodskému, a několik dvorů držel klášter v Hájku u Tržku.[2]) Zda-li již tvrz stála a stála-li, komu patřila, o tom nám kusé a neúplné paměti naše nevypravují, uvádíce vždy jen jeden dvůr, ačkoliv se později dva dvorové připomínají. Větší část vsi držena v 15. století ke hradu Stridovu, s nímž měla stejné držitele; r. 1457 drželi tuto část *Jan z Vyšehněvic* a syn jeho *Čeněk*.[3])

Na počátku 16. století spustla tvrz Trojovská, stavši se snad obětí hrabivosti Uherské roku 1469. *Řehoř z Pouchobrad*, jenž v Trojovicích roku 1534 seděl, prodal roku 1538 „v Trojovicích tvrz pustou s příkopem, dvorem poplužným,“ s lukami, olšinami, vrbinami, pastvinami, řekou svobodnou a podacím *Mikuláši Puchartovi z Voděrad* za 750 kop. Puchart zemřel potom za několik let, zůstaviv syny: *Petra, Viktorina, Adama, Jindřicha, Václava* a *Jana*, z nichž toliko ti čtyři první léta svá měli. Při vyřízení pozůstalosti po otci převzal Petr r. 1551 od ostatních bratří svých „v Trojovicích dvůr popl. s kopcem a příkopem vodným“ a ostatní statek, což mu bratří jeho r. 1551, 8. června ve desky vložili.[4]) Tvrz tedy tehdá již v Trojovicích nebyla; také neumíme udati, kde Petr seděl. Po krátkém čase přešly Trojovice v držení *Talackův z Ještětic*, kteří seděli na sousedních Rosicích.

Z pěti synů Václava Talacka držel Trojovice napřed Jindřich ke statku svému Žestockému. R. 1569 měl tuhou při s Prokopem Štítným ze Štítného na Morašicích, jenž měl druhou část vsi Trojovic.[5]) Bylť Jindřich r. 1567 dal udělati a zvýšiti stav na řece tekoucí mimo ves Trojovice k Týnci, tím přejal řeku, vyvedl ji ze starého toku a uvedl ji do příkopu, kterýž býval okolo staré tvrze v Trojovicích, v témž příkopě zdržoval touž vodu pro mlýn svůj, kterýž byl pod tím příkopem nově udělal. Pro tu věc pohnal Prokop Jindřicha k soudu zemskému, vině jej z toho, že dav mlýn udělati, kdež prve mlýna nebývalo, jeho mlýnu v Týnci škoditi chce (1569). Několik let potom rozdělili se Jindřich a bratří jeho o své zboží, a tu obdržel *Jan Talacko z Ještětic* ves Trojovice, Zájezdec, dvůr Týn, vsi Kostelec, Cejřov, Louku a Habrovec. Asi za těch dob vystavěno jest na tvrzišti nové stavení či sídlo.

Jan učinil poslední své pořízení na tvrzi Trojovské r. 1592 dne 25. dubna. Odkázal statek svůj dceruškám svým *Marjaně* a *Kryzeldě* tak, aby zůstávaly do let svých pod poručenstvím mateře své a některých dobrých přátel. Když Jan r. 1593 zemřel, uvázala se paní Eva, vdova po něm, v Trojovice, ale dlouho jich nespravovala. Neb Jindřich již dotčený pořízení bratra svého místa dáti nechtěje, jakožto nejstarší strýc sirotků takový statek vedlé nadání krále Vladislava a zřízení zemského dskami uručil a v něj se uvázati chtěl. Tak oba po nějaký

---

[1]) Po něm snad slove ves Sešlavce. [2]) Dvory duchovní držený potom ke Kunětické Hoře (arch. č. IV. 192). [3]) Tab. vet. 193, 299, rel. tab. I. 440, arch. č. II. 207, Hormayr's Taschenbuch 1830. S. 205—206, DD. 16. 339. [4]) DZ. 10, B. 28. Statek převzal Petr v 500 kop. Smlouva o to učiněna r. 1551 v pondělí po sv. Marku. (DZ. 49, E. 22.)

[5]) Část tuto držel *Jan Lukavský z Lukavice*, jenž před r. 1541 vsi Střítež a Hluboký, v Trojovicích ves, v Bezděkově 3 dvory kmecí *Regině ze Sulic* prodal. (DZ. I. J. 21.) Dědictví tohoto nabyl později *Prokop ze Štítného*, jenž však roku 1558 některé dvory kmecí v Trojovicích Petrovi Hrochovi z Mezilesic prodal (DZ. 13, C. 13.), obdržev za to směnou Týnec Hrochův. Nicméně zase r. 1570, 7. června týž Prokop díl vsi od Jiříka Slepotického koupil (DZ. 59, O. 9.). Dle kšaftu jeho měla manželka jeho *Johanka* užívati vsi Trojovice c. t. m., Střítež ves celou, v Jankovicích a Hlubokém c. t. m., po smrti Johančině měly se dostati Adamovi ze Štítného. Ale po smrti Johančině Eva, dcera její, r. 1577 o své újmě ve vsi ty se uvázala. Když pak Adam r. 1578 v ten čas o Všech svatých s komorníkem desk zemských v ty vsi se uvázati chtěl, nechtěla ho Eva v ty vsi pustiti. Z toho vzešlo mezi nimi meškání u soudův, a po 6 létech přisouzeny jsou vsi Adamovi (1584). Nevešed ani ve skutečné držení těch vsí, postoupil jich již r. 1583 Mikuláši z Lobkovic na Nových hradech a ještě r. 1592 věc svou v příčině postoupení těch vsí u soudu komorního prováděl. (Pam. arch. VI. 120.)

Zámek Rosický.

čas o správu statku se pohádavše konečně se přece udobřili a roku 1593 dne 30. listopadu na smlouvu přistoupili. Eva upustivši od kšaftu, dostala 1500 kop svého věna a nad věno místo vsi Zájezdce a lesu u Smrčku, jež děditi měla, 1000 kop míš. Ujav statek, prodal Jindřich několik vesnic na uplacení dluhův; také slečny, uvázavše se r. 1600 ve své dědictví, prodaly Zájezdec (r. 1601) mateři své Evě opět provdané Hradecké na Polních Mančicích. O ostatek se rozdělily. *Marjana Berbistorfova z Ještětic* prodala potom (r. 1604, 12. srpna) „sídlo a tvrz Trojovice se stavením v téže tvrzi, dvůr poplužný se vsí a ves Hlínu" *Janovi Benedovi z Nečtin* za 12.300 kop míš. Nový držitel se mnoho zadlužil, pročež když naň věřitelé nastupovali, rychle (r. 1607) vše právo své na manželku svou *Elišku Benedovou z Přestavlk* převedl.

Mezi věřiteli byl přední Bohuchval z Berbistorfu, maje na statku dluh postoupený od Barbory Berbistorfové z Khynu a ještě jiné peníze, jež mu byla choť jeho Marjana z Ještětic zapsala. Týž nejen Elišku proto do soudu zemského obeslal, nýbrž se také v Trojovice uvázal. Teprve když mu manželé Benedovi (r. 1607, 15. května) slíbili, že mu na ty dluhy dostatečné zápisy zdělají, jim příštího dne zase statek Trojovský odevzdal. Když potom právo na dědiny Janovy vedeno, byla manželka jeho prvním věřitelem, a proto jí toho roku dne 14. července statek Trojovský (tvrz byla s 106 kop) odhadán a odevzdán. Paní dotčená sedíc potom na Přemyšlenech, prodala roku 1616 (vkl. 4. února) „sídlo a dvůr Trojovice (s rybníčkem slove příkop) ves a ves Hlínu" *Viktorynovi Hradeckému z Bukovna* na Zájezdci za 11.200 kop míš.

Viktoryn, jenž byl Zájezdec po paní Evě zdědil, měl manželku Markétu z Malovic, s níž splodil syna *Jindřicha Bořka*; touž manželku učinil r. 1616 poručnicí syna a zboží obou Trojovic a Zájezdce, kdyby zemřel. R. 1624 uvázala se v Trojovice po smrti Jindřicha Bořka *Kateřina Hradecká z Ještětic*, a spravovala je k dobrému syna svého, *Jindřicha Sezimy*. Avšak tento dlouho nežil, a Trojovice dědil po něm *Volf Viktoryn Hradecký z Bukovna*, zeman hrubý a násilný. Neb jsa ve dvoře Trojovském, r. 1624 Jana Janského písaře Zájezdeckého a poddaného paní Kateřiny dotčené „neváżně z pistole zastřelil" a pro touž věc měl potom nemalé meškání při soudě zemském. Také komisařům císařským, žádajícím na něm, aby se kalicha odpřisáhl, velmi odpíral, „nemohouce toho vždy poznati a samospasitelné víry sv. římské katolické k sobě přijíti." A poněvadž pro to v zemi zůstati nesměl, odevzdal roku 1629 dne 8. září „stateček svůj Trojovský a ves Hlínu *Kašparovi Cellerovi z Rozentálu* a odstěhoval se ze země. Kašpar, jenž od r. 1623 dva dvory v Trojovicích (jeden Štítných) držel, připojil nyní celou ves k Týnci. Ještě jednou se staly Trojovice zbožím samostatným, když r. 1641 *Jan Kašpar Celler* Trojovice na svůj díl obdržel. Za těch dob řádili Švédové v krajině okolní co nejkrutěji, jak doloženo v dějinách Týnce. Po Janovi († r. 1647) zdědila dědictví jeho, „hrubě spustlé a zruinirované" a od Švédů vytlučené sestra jeho *Anna Eliška Šmidlova z Rozentálu*; ta pak prodala Trojovice r. 1650 Janovi *Rudolfovi Cellerovi z Rozentálu* za 12.000 fl. rh. Jan Rudolf zemřel r. 1665, odkázav statky své třem svým synům; nejstarší z nich, *Jan Václav*, ujal r. 1679 Trojovice a Bezděkov, porovnav se s ostatními dědici pěkně po bratrsku. Týž měl manželku Annu Benignu Puchartovou z Voděrad, která koupila statek Týnecký; a poněvadž Jan Václav tento statek po manželce své zdědil, připojeny jsou Trojovice zase ke zboží Týneckému. [1]

2. BEZDĚKOV.

Ves Bezděkov (záp. od Týnce), jež se poprvé r. 1318 připomíná, má jméno své po zakladateli Bezděkovi, jakož i některé jiné osady téhož jména. Tvrz ta vznikla teprve v 16. věku.[2]) Tehdá patřil Bezděkov ke zboží Slepotickému. Po smrti *Petra Slepotického ze Sulic* zůstali po něm synové *Markvart*, *Jiřík* a *Jan*, a ti rozdělili se roku 1548, 19. května o dědictví otcovské, při čemž obdržel Markvart vsi Vejvanovice, Bezděkov, Třtí, Časy, Chotče, Dvakačovice s rybníkem v lese Kuprechtovci.

---

[1]) DZ. 1, D. 16, 26, B. 13 a L. 6—9, 169, K. 3, 179, A. 15 (132 N. 21), 180, J. 21, 93, C. 17, 133, K. 13, 137, N. 30, O. 18, 138, B. 29, 296, F. 19, 305, F. 8 (149, R. 19). 114, H. 13, 478, E. 27, DZm. 6, též 74. M. 14 a kvatern 117.

[2]) Na Bezděkově seděli za krále Karla *Jarek* a za krále Václava syn jeho *Beneš z Bezděkova*. Po smrti tohoto spadl Bezděkov na krále a udělen jest r. 1406 *Janovi z Nismburka* (Nyžburka) k manství Vyšehradskému. Tomu odpírali sice Bonuše z Bezděkova, Kateřina a Anna odtudž a sirotci Michaelovi z Bezděkova, ale nic neprovedli. Mezi zápisníky sjezdu Čáslavského r. 1440 připomíná se *Jaroš z Bezděkova*; připomenutý tamže Petr z B., jenž se r. 1448 Petrem Dobšem z Bezděkova nazývá, pocházel z Bezděkova u Rychnova ve Hradečtě. Po smrti Běty z Bezděkova spadlo „zboží v Bezděkově a jinde, kdež by co mohlo doptáno býti," na krále Jiřího, který je daroval *Jiříkovi* a *Janovi* bratřím z *Rejhradu*, synům řečené Bětky; když potom Jan, jeden z bratří, zemřel, převedl král díl jeho na bratra Jiříka r. 1461. Napotomní držitelé, *Jan*, *Petr*, *Kateřina*, bratří a sestra *Malovci z Chýnova*, prodali roku 1543 Bezděkov *Petrovi Slepotickému ze Sulic*. (Náuč. Slovník, „Slepotický," tab. vet. 37, DD. 14 f. 275, 16 p. 346, arch. č. I. 255–257, čas. mus. r. 1827 III. 80.)

Markvart, jenž díl svůj odprodáním vesnic a dědin ztenčil, postavil v Bezděkově tvrz a chlebil na ní s choti svou Johankou z Čabic po celý život svůj. Umíraje r. 1569 opatřil výživou sestru svou Kateřinu a choť Johanku, a dcerám svým *Anně* a *Kateřině* odkázal všechen statek svůj. Ze dcer těchto byla onano provdaná Vrbkova, tato Lukavecká. Ještě toho roku (1569) položeny jsou díly obou sester návodem Anny, starší sestry; k prvnímu dílu položena jest tvrz Bezděkov, „kteráž dosti vystavena jest," s dědinami a lidmi; druhý díl slul Sedlákovský. S těmito díly nebyla spokojena mladší sestra Kateřina a odpírala jim roku 1570 dne 23. dubna řkouc, že Anna již jest vybyta a ji (Kateřinu) mimo všechnu vědomost přátel v to dělení uvozovala. Nicméně se potom přece Kateřina uspokojila, an se jí dostal díl Bezděkovský.

Kateřina poručila r. 1570 všechen statek svůj *Jetřichovi mladšímu z Lukavce*, manželu svému, jenž Bezděkov několik let držel. Bratr jeho a dědic *Jan* starší *Lukavecký z Lukavce* prodal (vkl. r. 1584 dne 6. března) tvrz Bezděkov s dvorem popl., ves s krčmou, s dědinami, lukami, pastvištěmi, štěpnicemi, zahradami a hájem *Mikulášovi z Lobkovic* a na Nových hradech a Týnci za 4750 kop. Tvrz Bezděkovská, jež se ještě r. 1623 v sepsání zboží Týneckého připomíná, zanikla potom a v pamětech 17. století nikdež více se nevyskytuje.[1])

3. PŘESTAVLKY.

Když žil *Ctibor z Přestavlk* (j. od Týnce), jenž byl r. 1318 Vikardem z Polné pro škody na zboží Polnickém učiněné do soudu zemského pohnán, bezpochyby ještě tvrze v Přestavlcích nebylo. Na počátku 15. století žil *Aleš z Přestavlk*, jenž obdržel r. 1410 od krále Václava odúmrť v Načešicích[2]) a r. 1418, 19. prosince choti své Kateřině na zboží svém Ostrovském a platu v Bořicích 200 kop věnoval.[3]) Držitelem tvrze však on nebyl, nýbrž *Jan Bošin z Přestavlk*. Týž cítě na sobě neduh nezdraví a blízké úmrtí, zapsal (r. 1413, 17. června) *Mikuláši* synu svému, *Zdeňkovi z Bošina* a *Zdeňkovi z Meziříčí* 300 kop, v nichž se po jeho smrti ve tvrz Přestavlky se dvorem ve dvory kmecí a v Týnci v krčmu uvázati měli. Když ve třech letech potom zemřel, a zatím i Mikuláš byl svět opustil, uvázali se ostatní ve zboží Přestavlcké, zároveň však provolány jsou tvrz a ves v ceně 500 kop za odúmrť královskou a dány jsou *Vilémovi z Doupova* k manství Vyšehradskému. *Zdeněk z Bošina*, jemuž druhý Zdeněk r. 1418 všecko své právo k Přestavlkům prodal, statně odpíral a toho dovedl, že mu toho roku proti právu královu za právo dáno bylo.[4]) O osudech tvrze a vsi v ostatních letech 15. století jen málo víme; z držitelů známe toliko *Mikuláše* řeč. *Loktek z Přestavlk* roku 1453, 6. února. a *Jindřicha z Bošina* a *z Přestavlk* (r. 1464), jenž měl nějaké meškání u desk dvorských.[5]) Ano i tvrz zdejší tehdá zanikla, a ves z rodu do rodu přecházela. R. 1493 seděl tu *Matyáš Libák z Radovesic*. Konečně prodali *Burjan* a *Sigmund* bratří *Andělové z Ronovec* roku 1539 ke konci května neb na počátek června ves Přestavlky celou s řekou atd. *Janovi Lukavskému z Lukavice* za 1017½ kop gr., po němž r. 1542 bratří *Heřman*, *Petr*, *Albrecht* a *Hynek Lukavští* následovali. Nástupce jich *Petr Puchart z Voděrad* a *v Přestavlcích* připomíná se mezi prostředky, kteří učinili r. 1567 smlouvu o ves Velikou Lhotu.[6])

Páni *Talackové z Ještětic*, kteří drželi Přestavlky po Puchartech postavili zde novou tvrz, na níž potom velmi dlouhý čas seděli. V druhé polovici 16. století žil *Hynek Talacko z Ještětic* na Přestavlcích,[7]) jsa ženat s *Mandalénou Klusačkou z Kostelce*, jíž r. 1595 (vkl. 10. června) tvrze Přestavlk s dvorem a vsí a polovice podací v Trojovicích postoupil, kdyby zemříti měl.[8]) Z manželství toho pošli synové *Hynek*, *Václav*, *Jan Jiří* a *Jindřich*. Jelikož byli někteří z nich ještě nezletilí, ustanovil jim otec kšaftem r. 1597 dne 28. června poručníky Jindřicha a Adama, bratří své vedlé paní Mandalény a Adama Klusáka z Kostelce na Hroubovicích, švakra svého a zemřel ještě téhož roku.[9]) Hynek ujal po otci Přestavlky, kteréž sice r. 1630 manželce Lidmile Častolárce z Dlouhé vsi (prve provdané Vitanovské) prodal, později však opět nejprve s ní společně a po její smrti r. 1650 sám držel. Přikoupil roku 1644 dvůr ve Stičanech, taktéž dům v Chrudimi a dvorec na předměstí. Byv cís. radou a hejtmanem kraje Chrudimského a roku 1649 nařízeným cís. komisařem. aby sám druhý hrabství Kladské mladému králi Ferdinandovi postupoval,[10]) zemřel r. 1657. Nemaje dětí odkázal posledním pořízením, r. 1656, 10. února na Libanicích zdělaným, tvrz Přestavlky s dvorem popl., ves celou, dvůr Mířetice s pivovarem a 2 mlýny, vsi Dachov, Čekov, díl Bošova, Srní, Stan se dvorem popl. a mlýnem, též dvůr Stičany, dům v Chrudimi se dvorcem na podměstí, dvůr prvního dílu Bítovanského s dílem vesnice strýci svému *Adamovi Jindřichovi*, jenž byl od r. 1653 pánem na Libanicích; též obmyslil kšaftem svým mimo jiné i strýce Karla Vlčnovského a bratří jeho Hynka a Václava,[11]) při čemž zřídil z Přestavlk zboží svěřenské.

Adam Jindřich Talacko z Ještětic přikoupil ještě Úřetňovice a zemřel jako hejtman kraje Chrudimského roku 1668, odkázav dvorec svůj na podměstí Chrudimském, u sv. Kateřiny položený tamějšímu děkanství. Manželka jeho Emilie Kateřina *z Lisova*, jež držela statek Ejvanovice, uvázala se v březnu r. 1668 v Přestavlky jako mocná otcovská poručnice,[12]) zemřela však brzo po manželu (r. 1669). Zůstalo po nich více synů: *Rudolf Ignác*, *Alois*, *Maximilian* Ferdinand, Jan *Jaroslav*, *Karel*, *Leopold* Felix a *Anton* Felix, kteří byli ještě nezletilí, pročež jim král. místodržícími ustanoveni jsou poručníky Rudolf Adam svob. pán *z Lisova* a *Marie Maximiliana Zárubová z Lisova*, kteří se r. 1670 v Přestavlky a Ejvanovice uvázali. Z bratří zemřel Karel hned po rodičích a Rudolf r. 1673. Dědicem Přestavlk měl se tudíž státi nejstarší z bratří Alois, jenž v řádu sv. Kajetána v Menším městě Pražském zůstával; ale že ten se práva svého odřekl, zveden jest r. 1676 v červnu na Přestavlky *Maximilian Ferdinand* jako dědic, a uvázal se zároveň i v Ejvanovice co místodržícími zřízený poručník bratří svých Jana Jaroslava, Leopolda a Antonina.[13]) R. 1680 dorostl Leopold a žádal na Maximilianovi, aby mu díl otcovský a mateřský vyměřil, i byv toho roku dne 27. dubna oddělen, obdržel 4500 fl. Týž díl vyměřen i nejmladšímu bratru Antoninovi roku 1683 dne 15. července. Později zemřeli ještě bratří Jan Jaroslav a Antonín bez dědicův, protož se jediní již na živu zůstali bratří Maximilian a Leopold o statky roku 1688 podělili.[14])

Maximilian, jenž byl Přestavlky ujal a ostatní bratří vyplatil, prodal k zahrazení mnohých vydání svých Ejvanovice a stav se pak cís. radou a soudcem zemským, zemřel r. 1692 bez dědicův. Jediný již jeho bratr uvázal se v Přestavlky. Týž byl cís. radou, soudcem zemským, hejtmanem kraje Chrudimského a dosáhl nejprve povýšení do stavu svobodných pánů rodů starožitných a později povýšení na hrabě. Zemřel roku 1703 v Chrudimi. Ještě za živobytí svého prodal roku 1699 dne 19. prosince statek svůj Přestavlky, totiž obydlí panské s vesnicí, ves Stičany se dvorem, dvůr Mířetice, vsi Dachov, Bošov, Čekov, ves Srní se dvorem a ves Stan *Barboře Lidmile* hraběnce *Zárubové z Hustiřan* rozené *z Vrtby* na Cerekvici a Vamberce za 62.500 fl. rh. a 1000 fl. klíčného.[15]) Nedlouho potom dostaly se Přestavlky

---

[1]) DZ. 16, J. 10, M. 3, 59, F. 8, 17, B. 10, 22, D. 19, 141, D. 16. [2]) Tab. vet. 309, DD. 14, 282. [3]) Reliq. tab. H. 144. Část vsi Přestavlk náležela tehdá a ještě r. 1438 ke zboží hradu Stradovského (arch. č. III. 520). [4]) DD. 15, f. 355. [5]) Arch. č. III. 552 a DD. 16 f. 339 atd. [6]) Pam. arch. X. 305, DZ. 1, J. 21, 58, G. 27. [7]) DZ. 26, B. 13. Srovnej děje Rosic. [8]) DZ. 1084, P. 14. K postoupení nepřišlo, poněvadž Mandaléna r. 1597 zemřela. [9]) DZ. 128, D. 2. [10]) Archiv Rychnovský. [11]) DZ. 261, L. 22. [12]) DZ. 114, L. 29. [13]) DZ. 115, A. 31, 116, A. 2. [14]) DZ. 395, F. 20, 396, Q. 10, 399, S. 24. [15]) DZ. 117, F. 30, 406, P. 26.

ke zboží Chroustovskému, ale i při něm nezůstaly, nýbrž zase odprodány (r. 1717), od kterýchž dob byly opět statkem samostatným. [1]) Obydlí panské ve vsi stojící se podnes zachovalo.

4. HONBICE.

Ač nyní ves nepatrná, náležejí Honbice (jz. od Týnce) mezi nejstarší osady v Chrudimsku. Již ve 13. století připomínají se jakožto sídlo samostatné, a r. 1244 čteme v listu jistém mezi svědky také *Hoška z Honbic* a syna jeho *Bavora*. [2]) Jiný *Bavor* připomíná se také ve starých dskách roku 1318, a s ním *Zvěst z Honbic.* [3]) Po vsi této psaly se pak později rodiny *Horynův* a *Ořechovských z Honbic*, užívajíce v erbu svém štítu shůry dolů rozpolténého, jehož pravá polovice barvy žluté, levá pak modré, a nad helmem dvou rohů bůvolových. Ku konci 14. a na začátku 15. století připomíná se *Václav z Honbic*, který r. 1415 přivěsil také pečeť svou k listům stížným. Václavův bratr byl snad *Jan z Honbic*, jehož jmenuje roku 1453 *Jan* řeč. *Horyna z H.* svým strýcem; byl tedy Horyna snad synem Václavovým. Řečený Horyna proslavil se v tehdejších bězích válečných svou srdnatostí a odvážlivostí, jsa mezi předními válečníky českými; r. 1448 byl s Poděbradskými před Prahou a r. 1450, 30. května opověděl také Oldřichovi z Rožemberka a jeho pomocníkům. [4]) Roku 1452 koupiv od Kateřiny z Bořic dvůr popl. v Horkách a plat v Láních, prodal totéž r. 1453 Janovi Honbickému za 200 kop gr. [5]) Od Jana Horyny pošli synové *Václav Štěpán* a *Jindřich*, kteří se r. 1456 připomínají. [6]) R. 1464 držel Honbice, tuším, *Bohuněk Honbický*. Toho času přešli někteří členové rodiny té na Moravu a nabyvše tam statku Ořechova (v Jihlavsku), psali se *Ořechovskými z Honbic*. Ale i česká větev nebyla tehdá v držení rodinného sídla, neboť ku konci 15. století seděl Jan Horyna z Honbic již na dvoře při městě Chrudimi, jejž roku 1496 postoupil manželce své paní Lidmile. Potomci jeho se pak ještě v Čechách až k r. 1542, na Moravě pak o sto let déle připomínají.

Honbic samotných nabyl ku konci 15. století *Jan Makovský z Potšteina* a uvádí se tu seděním zejména roku 1498. [7]) Osudy pozdější nevysvětlují se listinami; bezpochyby koupil Honbice od Jana starý *Příbek z Otoslavic*, jenž okolo r. 1514 zemřel. Tuť nastoupili v držení zboží synové jeho *Jiřík* a *Petr*; ti pak po shoření desk (r. 1541) učinili si sami nový vklad dědictví, jež „po otci od 30 let" drželi, přiznavše se r. 1544 dne 11. března při úřadě desk zemských, že jim patří: v Honbicích tvrz, dvůr popl., ves celá. Zboží to drželi potom synové Jiříkovi *Jan* a *Adam*. Ti se roku 1568 dne 11. října od sebe oddělili, Janovi dostaly se Březovice, Adam obdržel za svůj díl: ves Honbice celou s podacím (tvrz a dvůr se nepřipomínají), krčmu, rybníky při té vsi a dolů k Nabočanům ležící, ves Nabočany, louky dvě při Čankovicích, les za Žestolami a les k Čekovu. [8]) Později smlouvou nabyl též Holejšovic, k nimžto byl vsi své Honbice a Nabočany připojil. [9])

5. BOŘICE.

Ves Bořice (severně od Týnce) měla již ve 14. století farní kostel, jenž byl roku 1349 k biskupství Litomyšlskému postoupen. Z vladyk, kteří seděli na Bořicích, znám jest nám první *Václav z Bořic* a *z Mikulovic* (r. 1382). Od roku 1403 seděl tu *Petr z Bořic*. Týž zapsal r. 1416, 10. října na tvrzi své, dvoru popl. a dvořích kmecích v Bořicích 400 kop gr. *Vlachňovi ze Slatiňan* a *z Kozojed*, *Janovi* řečenému *Pysk ze Žestok*, *Vlachňovi z Prachovic* a *Bohuňkovi z Holišovic* k zástavě, tak že oni učiněni jsou poručníky zboží Bořického. Prvním poručníkem byl tudíž Vlacheň, jemuž Petr nad to ústně uložil, aby Bořic nikomu jinému nepostupoval, nežli Petrovu sestřenci *Petrovi Skálovi z Nelechova*. V roce potom Petr zemřel; smrti jeho želela Markéta, vdova truchlivá. Majíc 125 kop na Bořicích jménem zástavy věnné, až do smrti své tu chlebila. Hned r. 1417 dne 27. dubna se Bohuněk z Holišovic v díl svůj Bořic uvázal.

K Bořicům sobě také pokládal právo jakési *Hynek z Bořic*, snad Petrův bratr aneb blízký pokrevný přítel, jenž nějaké peníze za n. Petra zaplativ a dlouho neváhaje, se tvrze zdejší zmocnil a všechny platy jako i věno Markéty zemřelé na zboží opanoval; naproti čemuž zase Skála všemožným spůsobem zboží sobě patřící obdržeti se snažil. V těchto sporech přišli konečně oba mocně na dva opravce, a ti zase volili vrchního opravce Hlaváče z Ronova a z Mitrova seděním na Pardubicích, jenž r. 1429, 27. června takto mezi nimi vypověděl: „Hynek nechť tvrze Bořic postoupí Petrovi a jej ji mocna učiní v tu středu po sv. Prokopě nejprve příštím (dne 6. července), a které tu koně, neb vozy, neb pluhy, neb nábytky i jiné věci zůstaly po Petrově smrti, těch také postoupí." Proti tomu Petr Hynkovi navrátiž všechny peníze, jež on Hynek zaplatí za dluhy Petrovy jsa v držení tvrze po smrti Petrově, a to konečně do svátku sv. Havla. Po tomto spravedlivém vyřízení několikaletého sporu propustil také Vlacheň Skálovi vše právo své na Bořicích dskami zapsané a slíbil mu (r. 1430, 19. října) právo to ve dsky zemské vložiti, až by zase starodávný řád v zemi obnoven byl. [10])

Nového řádu se již Petr nedočkal, nýbrž několik let po nabytí Bořic zemřel, dědicův po sobě nepozůstaviv. Když potom r. 1437 dřevní řády obnoveny byly, saženo jest na tvrz Bořickou co zboží odumřelé, a všechen nápad po Skálovi v Chrudimi provolán. Tomu odpírali Petr z Holišovic jménem otce svého Bohunka řka, že prý Skála zboží to bez práva opanoval, Jan ze Škrovád jménem Vlachňovým, a Hilbrant z Čankovic, jenž byl přítomen, když Petr Bořický zboží své Vlachňovi odevzdával. Nicméně právní tato pře pro opětné přetržení starých řádův (r. 1439) ke konci svému nepřišla a potom již více obnovena nebyla. [11]) Zboží samo zatím se dostalo k držení jiné rodině; jmenovitě tu seděl *Martin z Bořic*, jenž byl r. 1440 dne 17. března přítomen sjezdu Čáslavskému. Jeho snad dcera byla *Kateřina z Bořic* a *z Horek*, jež prodala r. 1452 dvůr svůj v Horkách se dvory kmecími v Lánech Janovi řečenému Horyna z Honbic a jemu snad také něco na zboží Bořickém zapsala, poněvadž se on později částečně k němu táhl. Nedlouho potom vešel v držení tvrze *Jan Hroch z Mezilesic*, také držitel sousedního Týnce, jenž si r. 1456 vyprosil na králi Ladislavovi všechen nápad po Markétě Petrově a Matějovi ze Sobčic, jenž byl také již umřel, a právo to obdržel přes odpory, jež činil Jan Horyna z Honbic. Bořice drženy odtud po nějaký čas k Týnci. Později se dostaly

[1]) Barbora Lidmila prodala Přestavlky roku 1703 dne 12. července hraběti *Norbertovi Leopoldovi Libšteinskému z Kolovrat* na Černíkovicích za 58 000 fl. a 100 dukátů klíčného (DZ. 409, A. 25). Syn tohoto, *František Karel*, statek ten na svůj díl obdržev, přidal k němu ještě od panství svého Chroustovského 5 sedláků v Honbicích a postoupil to vše roku 1717 dne 18. září *Josefovi Bartalotti* svob. pánu *z Parthenfeldu*, od něhož obdržel za to dům v Praze na Malé straně blíže špitálu vlaského (DZ. 493, F. 20). Bartalotti špatně hospodařiv, nadělal drahně dluhův, tak že proti naléhajícím naň věřitelům statek udržeti nemohl. Komisaři místodržitelští prodali jej r. 1747 dne 25. února *Kateřině* provdané *Auersperkové* roz. *ze Šenfeldu* za 80.500 fl. rh. (DZ. 585, H. 17). Přestavlky náležely od těch dob po delší čas k panství Nasavrckému. Roku 1829 dne 28. března koupil je *František* hrabě *z Auersperka* a roku 1860 dne 8. června *Josef Keller* za 300.000 fl. a 300 duk. klíčného (DZ. kniha hlavní XIV. str. 169).

[2]) Pam. arch. VII. 566, Erben reg. [3]) Tab. vetust. 299. Zmínka o Jiříkovi Starodubském z Honbic (bojovavším prý u Mühldorfu) zdá se mi býti smyšlénkou pozdější. [4]) Časop. mus. 1827, 3, 79, arch. Třeboň. [5]) DD. 21, 31, 27. [6]) DD. 16, f. 338. Přirovnej Bořice. [7]) Kopiář Pernšteirský (mus.) a arch. č. VI. 537. Týž byl totiž před rokem 1498 vsi své Nabočany a Ostřešany Michalovi z Chlumu zastavil. [8]) DZ. 250, F. 17, 60, D. 3. [9]) Viz vypravování o Zaječicích a Holišovicích. Později patřila část jedna Honbic k Nabočanům až ke spojení jich (r. 1716 s Nasavrckem. Druhá část se dostala s Holejšovici ke Chroustovicům, od nichž prodána ke Přestavlkům. [10]) Rel. tab. I. 472, arch. č. I. 177, 394, 412—415, II. 373. [11]) DD. 15. f. 358—1360. Věno Markétino, o něž spory nevznikly, vyprosil si na králi Vilém ze Žlutic, a ten je valal Matějovi Bořkovi ze Sobčic.

nějakému vladykovi z Hostovic, jenž se stal praotcem *Bořických z Hostovic.* Byl to buď Jiřík Miloš neb Matěj Miloš z Hostovic, kteří žili ku konci 15. století. Když shořely dsky zemské roku 1541, byla již mezi držiteli tehdejšími paměť vymizela, jak a kdy v držení Bořic přišli; tou příčinou bratří *Havel* jinak *Hynek*, *Václav* a *Pavel* Bořičtí z Hostovic učinili přiznání ke dskám (r. 1545 dne 10. června), že drží Bořice dvůr popl. (tvrz tu zapomenuta) s popl. a ves tudíž „po předcích od mnoha let.“ [1]) Beze vší důležitosti a bez působení na osudy zemské dálo se potom střídání držitelů Bořických. *Jan Bořický z Hostovic* prodal (vkladem roku 1588, 17. května) tvrz Bořice s dvorem popl., ves s lukami, lesem atd. *Václavovi Lukaveckému z Lukavice* za 2500 k. gr. č., jenž zboží dlouho nepodržev, taktéž je prodal (vkladem téhož dne) *Jiříkovi Adlspachovi z Damsdorfu*, císařskému hejtmanu na Pardubicích, za 2550 kop. Ten držel zboží asi 3 léta a prodal je r. 1591 dne 21. října *Markétě Berkové z Lipy*, [2]) kteráž jsouc paní na Chrasti, Bořice s tímto zbožím na věky spojila.

Dvůr Bořický stál sice ještě r. 1652, ale od těch dob byv rozkouskován, s povrchu zemského zmizel. Tvrz Bořická byla potom obrácena na myslivnu, a když pak se blízké lesy mezi lidi rozprodaly, učiněna jest z ní hospoda, posud při silnici z Týnce do Dašic stojící. Pilíře opěrací, okna v prvním patře po starodávném spůsobu upravená i nyní stáří stavení tohoto prozrazují.

6. ŽÍLOVICE.

Ves Žílovice (j. od Chroustovic) jest osada valného stáří, neb k r. 1244 čtou se Petr „de Zelouich“ a syn jeho Něpr. Ves pak náležela k panství *kláštera Podlažického* a později ke zboží zápisnému Chrastskému a Podlažickému. To když v dědictví uvedeno bylo, prodala *Markéta Berková* (na onen čas, a potom) vdova po *Ferdinandovi* purkrabí *z Donína*, rozená *Trčkovna z Lípy* na Rychemburce a Chrasti r. 1601 dne 3. srpna dvůr poplužný slove Žilovský, ves Břekoly a Lhotu *Anně Slavatové ze Smiřic*, vdově po *Albrechtovi Slavatovi z Chlumu* za 14000 kop míš. Od paní této, jež také statek Kbelský držela, koupil Žílovice s příslušenstvím r. 1607 dne 23. dubna *Jan Diviš ze Žerotína* na Náměšti za 17000 kop míš. a připojil je k panství Chroustovskému.

S panstvím Chroustovským dostaly se Žílovice *Gerštorfům.* [3]) Po smrti Jiříka z Gerštorfu († r. 1612 dne 2. května) rozdělili se synové jeho; *Bernart Mikuláš* držel potom Žestoky a Žílovice, kdež si teprve tvrz vystavěl. Přidržev se roku 1618—1620 stavův odbojných, odsouzen jest (r. 1623, 23. května) třetiny statků svých, a místodržitel Karel z Lichtenšteina prodal toho roku tvrz Žílovice, dvůr poplužný, ves s příslušenstvím *Janovi Baptistovi Veberovi* svobodnému pánu na a *z Pismburku*, pánu na Krumpachu a Huerben, J. M. C. říšské a komory dvorské radě a komorníku, za 13.855 fl. rh. Nedlouho potom připojeny jsou k Chrasti. [4]) Ve válce třicetileté spustla ves; později také držitelé panství Chrasteckého, nepotřebujíce tu obydlí, tvrz Žílovskou opustili. [5])

7. ROSICE VLADYCKÉ.

Ve vsi Rosicích (severně od Chrasti) jest nyní dvojí zámek, starý a nový. První býval v 16. století tvrzí, avšak ještě starší sídlo bývalo na „dvořišti“, jež leží v lukách při stezce od zámku ke kostelu. Tvrz stála na pahrbku v rybnice; nyní jest tu sice jen pole, ale voda se posud kolem tvrziště nachází. Ke starému zámku, ve kterémž se sýpka a hostinec nalézá a z části také bydlí, přidělán jest nový zámek jako přední křídlo.

První vladykové z Rosic svědčí o nepořádcích za krále Jana panujících; byli to *Lucek z Rosic*, *Těšislav*, *Ondřej*, *Pechan*, *Bonec*, *Dymitr* a *Jan z Rosic*, kteří stáli r. 1318 pro loupeže před soudem zemským. Bratří *Ješek* a *Hereš z Rosic* zemřeli před r. 1390 a zboží jich spadlo na krále. *Mikuláš Dík* a *Ondřej z Rosic* přijali r. 1403 v léno ves Vratišovice. Roku 1415 žil *Jan z Rosic*, jenž přivěsil pečeť svou k listům stížným, do Kostnice poslaným. Později připomíná se panoše *Jakoubek* Larva z Rosic (roku 1440—1456). Týž věrně drže se stranou Poděbradskou, roku 1450 do pole vytáhl, a z ležení v městečku Mýtě (31. května) vedlé jiných zemanů kraje Chrudimského list opověďný straně katolické poslal. [6])

Větší část zboží Rosického držel času toho *Mikuláš Čelák z Rosic*, jemuž náležely také Seslavce a Úhercice. Celé to zboží zastavil r. 1451 *Janovi z Mrdic* a z Chrasti, pak je držela dcera jeho *Markéta Čelákova ze Seslavic*. R. 1462 připomíná se *Zdeněk z Rosic* z rodu nám neznámého. Roku 1473 prodal *Vilém z Chlebova* na *Rosicích* grunty a platy své ve vsích Srbci a Mravině obci Litomyšlské. Po něm náležely Rosice (t. j. větší část zboží s tvrzí) *Talackům z Ještětic*, v jichž držení zůstaly přes 100 let.

---

[1]) DZ. 250, J. 3. Bratr jejich Jiřík se tu nejmenuje, oddělil se od nich, vzav peníze za svůj díl (DZ. 7, E. 9). [2]) Arch. č. I. 255, V. 536, rel. tab. II. 223, DD. 16, f. 338, archiv Jindřich. Hradce, DZ. 24, D. 18, 26, C. 14, 168, C. 30. [3]) Spolu s Chroustovici koupil „dvůr Želovský“ r. 1613 Jiřík z Gerštorfu. Viz děje Chroustovic. [4]) V *Chrasti* býval prostý dům „panský“ (v 16. století založený) a nikoliv tvrz. Chrast sama původně patřila ke klášteru Podlažickému. O osudech jejich srovnej DZ. 18, L. 2, 95, K. 2, 309, O. 17, 113, K. 8; Pam. arch. IV. a VII. díl. [5]) Erben reg. DZ. 184, M. 5 (135, P. 9), 136, B. 13, J. 29, 153, D. 16. [6]) Pomůcka: Rosice od A. Rybičky (Pam. VII. 359). Viz i tab. vet. 187—189, DD. 13, f. 215, arch. č. I. 393, archiv Třeboň., rel. tab. I. 315.

Vývod Talackův z Ještětic.

Václav Talacko z Ještětic 1525 † 1558, 16. April.
ψ Anna ze Škrovádu † 1553

Václav † 1591 na Rosicích ψ Markéta ze Zásmuk	Jan na Trojovicích † 1593 ψ Eva z Poličan. Dcery: Marjana 1592 ψ Bohuchval Berbistorf, Kryzelda ψ N. Cetenský	Jindřich na Synčanech † 1600 ψ Kateřina z Kostelce. Děti: Hynek (1600), Václav Šťastný (1600—1623), Albrecht, Jan, Adam, Eva, Kateřina	Hynek † 1597 na Přestavlcích ψ Mandaléna z Kostelce	Adam na Žestocích † 1611. Synové: Jindřich († 1601), Jan Václav (1616)	Kateřina ψ Karel Orelský ze Sar

Děti Václavovy: Jindřich 1593—1611 † j. 1646 ψ Eliška ze Zásmuk; Mikuláš 1593 † 1638 15/12 na Úřeňovicích ψ Anna z Bubna; Jan 1593; Mandaléna a Anna Eva.

Děti Jindřichovy: Hynek starší 1597 † 1657 na Uhersku ψ Lidmila z Dlouhé vsi; Václav † j. 1625; Jan Jiří 1615 † j. 1625 na Miřeticích; Jindřich † j. 1637 na Chotouchově ψ Veronika ze Žitenic; Dcery: Johanka Vlkanovská († j. 1658), Kateřina Hradecká († c. 1662), Lidmila Vlkanovská, Marie Mandaléna 1637.

Roku 1483 připomíná se *Vaněk*, r. 1512 *Jindřich Talacko*. Zboží Rosické dědil po něm syn *Vácslav*, jenž byl času toho pro svou rozšafnost a ráznost osobou vůbec váženou, a míval tudíž účastenství v souvěkých jednáních veřejných a soukromých r. 1525—1546. Týž měl manželku Annu ze Škrovadu, jíž věnoval 200 kop na zboží Rosickém a roku 1546 znovu si ve dsky vložil dědictví své, totiž: Rosice tvrz, dvůr popl., ves co t. m. Seslavce dvůr popl. a ves celou, Nabočany a Libanice vsi.[1]) Zapsav (r. 1553) všechna práva svá synu svému *Jindřichovi*,[2]) zemřel r. 1558 a pohřben v kostele zdejším.

Řečený zápis nestal se snad proto, aby Jindřich sám Rosicko držel, nýbrž z těch příčin, aby je spravoval do let ostatních bratří svých, poněvadž snad starší dva bratří na ten čas v zemi nebyli. Když se pak synové Vácslavovi nedílnosti nabažili, přišlo k dělení, při čemž obdržel *Vácslav* Rosice, *Jan* Trojovice, *Jindřich* Synčany, *Hynek* Přestavlky a *Adam* Žestoky. O Vácslavovi víme jen tolik, že dosti dobře hospodařil a r. 1590 Libanice přikoupil. Zůstalo po něm pět dítek nezletilých. An Vácslav o poručenství nad dětmi svými nic nebyl ustanovil, uvázal se v Rosice Jan, bratr jeho Trojovský, jakožto strýc sirotků nejstarší, avšak se vdovou Markétou se ani v příčině vydržování jejího, ani vychování dítek dobře shodnouti nemohl. V čas se ještě r. 1592 dne 5. dubna mezi sebou přátelsky umluvili. Jan se zavázal Markétě nejen věno její 2000 kop, nýbrž i 300 kop, které si n. manžel její od ní vypůjčil, buď na Rosicích neb nějakém jiném zboží zapsati. Starší dva synové chodili tehdá do školy, jsouce v opatrování u svého strýce, jenž je liternímu umění „a jiným ctnostem"

Zámek v Rosicích.

vynčovati dal a na ně šátky, stravu a jiné náležité potřeby jednal; třetí syn Jan zůstal u mateře do 6 let, potom měl též v opatrování strýcovo přijíti. Poněvadž zboží n. Vácslavovo tolik nevynášelo, aby všelijaké v nově nastalé potřeby hrazeny byly, prodal Jan statek Libanice (r. 1592, 5. října); ke smlouvě o něj učiněné přiznali se bratří r. 1593, majíce soudem zemským k tomu cíli léta doplněná, a to proto, že poručník jich Jan v ten čas zemřel. Nastoupil v poručenství po něm druhý bratr Jindřich, jenž Rosice po několik let spravoval.

Okolo roku 1600 uvázal se v Rosice *Jindřich Talacko*, nejstarší z bratří, a pojal na Rosicích roku 1601 za choť Eličku, dceru Mikuláše Přebožského ze Zasmuk, jíž (dne 2. dubna) 3750 kop míš. na Rosicích věnoval. Týž prodal r. 1611 dne 23. června panu *Lvovi Burjanovi Berkovi z Dubé na Rychemburce* tvrz Rosice se dvorem popl. a ves, dvůr popl. Čelakov a ves, Seslavky horní a dolní, Kvasiny, Dřeveš, Vyhnanov, Střítež, Bystřici a ves novou Pušice za 31.500 kop míš. Za vlády Berkův, kteří obyčejně na Rychemburce sídleli (viz str. 86), zvětšeno jest Rosicko připojením několika menších statkův, jako Čankovic (koupených již r. 1587), Žestok a Synčan. Několik let po r. 1644 držel Rosice *Fridrich Rudolf* hrabě z *Fyrštemberka*, jenž si statek ten zvláštním vkladem ve dsky zemské pojistil.

Později připadly Rosice zase rodině Berkovské a drženy k panství Rychemburskému, s nímž se po vymření rodu tohoto r. 1714 v březnu *Vácslavovi Vojtěchovi* hrab. z *Vrbna* a z *Bruntálu* dostaly. Pán tento, jenž byl hejtmanem zemským v knížectví Lehnickém, prodal

[1]) DZ. 5, C. 1 a 250, K. 6. Nabočany odprodal, za to koupil r. 1554 statek zápisný Hory Čelakovské. [2]) DZm. 229, K. 24.

roku 1718 dne 30. ledna Rosice zámek s pivovarem a vesnicí, vsi celé Bližňovice, Skalici, Blansko, Synčany, Seslavce, Novou ves, Radim, „Řestoky,“ Kvasín, Dřeveš, Vrbětice, Střítež, Vyhnanov, Tisovec, Včelákov, Bystřici, v Bělé 6 sedláků a chalupníka, v Kjvanovicích 3 chalupníky, v Zásadách 2 sedláky, v Čankovicích 4 sedláky, 9 chalupníků a 4 obyvatele, rytířské sídlo a ves Úhřetice [1]) a ves Dvakačovice za 215.000 fl. *Václavovi Norbertovi Oktavianovi Vchynskému ze Vchynic*, nejvyš. hofmistru kr. Č. [2]) Při rodině Vchynských zůstaly Rosice až do dnešní chvíle, jsouce částí svěřenství od knížete Štěpána v minulém století zřízeného.

8. BŘEZOVICE.

Mezi Chroustovicí a Týncem leží knížecí dvůr Březovice, v němž se ondy dvě tvrze nacházely. Jednu z nich, na jižní straně dvora stojící, viděti velmi dobře, když se jde pěšinou z Holišovic do Týnce. Nyní jest obrácena v dům úpravně a moderně zřízený, na jehož rohu se stará okrouhlá, ale též nově upravená vížka spatřuje. Mladší tvrz nebo-li hořejší řečená stávala od této na sever a splynula později s ostatními domy hospodářskými.

Již r. 1318 připomíná se *Rubín z Březovice*, jenž byl Vikardem z Polné pohnán do soudu zemského pro loupež, spáchanou ve vsích Všeni a Olešnici. V letech 1382—1400 připomíná se *Zdeněk z Březovic*, jenž prodal nějaké dědiny klášteru Sezemskému. Vladykové, kteří tu seděli v 15. století, nazývali se *Kroměšíny z Březovic*. *Jiří* Kroměšín připomíná se po prvé r. 1410; nacházel se r. 1422 mezi oněmi, kteří rozsoudili pře mezi Starým a Novým městem Pražským, [3]) a ještě roku 1432 byl Táborským hejtmanem na Rychemburce. Horlivým vyznavačem husitství byl též *Jakub Kroměšín z Březovic*, tuším nejstarší Jiříkův syn. R. 1420 stal se jedním z hejtmanův bratří Orebských, kteří vytáhli do Boleslavska a tam klášter Hradiště spálili. V příměří, učiněném r. 1427 mezi stranou husitskou a katolickou šlechtou kraje Plzeňského, jmenuje se také mezi hejtmany Táborskými. Později byl na jízdě Táborů do zemí Saských (r. 1429), kdež vynikal nejen jako válečník, nýbrž i jako jednatel; roku 1430 vpadl opět s Prokopem Velikým do Slezska. O *Janovi Kroměšínovi*, též hejtmanu Táborském, vypravuje se v dějinách hradu Landšperka. *Přibek Kroměšín* a *Jindřich z Březovic* byli asi synové jenoho ze tří předřečených. Oba se nacházeli roku 1440, 17. března mezi šlechtou kraje Chrudimského, která se byla hlučně sjela v Čáslavi. Přibek nacházel se jakožto věrný přívrženec jednoty Poděbradské r. 1448 před Prahou, a též bratr jeho Jindřich se pořád k této straně přiznával. Později nabyl Přibek statku Třebechovského a r. 1450 dostal zápisem také blízkých Holišovic, an Jindřich na Březovicích vládl, kdežto se r. 1458 seděním uvodí. [4]) Splodil jedinou dcerku Johanku, jež po něm dědila Třebechovice a také Březovice držela.

Na počátku 16. století držel Březovice *Petr Příbek z Otoslavic*. [5]) O lidský věk později seděli tu synové jeho *Petr* a *Jiřík*. Onen měl jedinou dceru Hesteru, kteréž roku 1543 (21. května) dědictví její mateřské, 464 kop, na tvrzi Březovicích zapsal. Bratří ti drželi kromě Březovic statky Honbice, Nabočany a Čankovice a ves Lhotu, řečenou Dolbešov. [6]) Jiříkovi synové *Jan* a *Adam* prodali r. 1567 Lhotu. R. 1568 dne 11. října oddělili se oba bratří tak, že Jan vzal za svůj díl Březovice se Lhotou, Adam pak ves Honbice s podacím a ves Nabočany s tvrzištěm, a poněvadž zatím máti jejich Johanka z Vokova, jež u věně držela statek Holišovský, zemřela, rozdělili se r. 1569 dne 7. srpna i o ten statek; tak dostal Adam dvůr Holišovice, Jan však lidi osedlé v Holišovicích. Společně koupili ves Zalažany, kterou prodali r. 1560 Janovi Jakšovi z Tisové na Tisové. [7])

Vývod Příbkuv z Otoslavic.

Petr Příbek z Otoslavic † c. 1514

Petr 1527—1543 ♃ Mandaléna ze Žampachu — Jiřík 1544—1559 na Březovicích a Holišovicích ♃ Johanka z Vokova † j. 1568

Hestera 1543 — Jan 1556—1579, na Březovicích — Adam nejstarší 1561 † 1617, 11. Jun.

Albrecht 1583—1598 ♃ 1. Johanka ze Soutic 2. Markéta z Dobřenic — Petr 1592 † j. 1608, na Březovicích — Jan mladší 1617—1628 — Kateřina 1617

Jan starší 1612—1623, na Březovicích — Petr 1614—1620, na Čankovicích

Albrecht 1650 — Aleš 1650—1664, na Vlčnově ♃ Eliška B. z Orličné — Kateřina 1650 — Markéta 1650

Janovi synové *Albrecht* (který měl též šosovní grunty u Chrudimě) a *Petr* rozdělili mezi sebou statek Březovský a každý drže polovici. Ke tvrzi hořejší, znova postavené, patřily dvůr a díl vsi, díl Holišovic a ves Lipec; ke staré či dolejší tvrzi náležely dolní část dvoru, část Březovic a Holišovic. Díl hořejší či první držel potom *Jan starší Příbek z Otoslavic*. Potomci jeho *Albrecht*, *Aleš*, *Kateřina* a *Markéta* prodali díl ten r. 1650 dne 25. července *Anně Mandaléně Vrochyňové ze Sulevic* za 2600 kop míš. a žili potom až do vymření rodu toho v okolí Chrudimském. Dotčená Anna byla též paní na Karysově a prodala r. 1653, 7. července „tvrz hořejší Březovice první díl řečený“ *Lucii Haugvicové z Nedabylic* za 4350 fl. rh. [8])

Dolejší díl držel Petr Příbek, člověk násilný, který jednou (r. 1594) na Slatiňanech v place před pokojem Václava z Černina na zemi poraziv, naň rapírem a tulichem dobytými vsedl a jemu na zdraví škoditi chtěl. [9]) Po jeho smrti prodán jest dvůr Březovice a díl tento k naléhání věřitelů r. 1608 dne 17. října skrze komisaře k tomu zřízené *Václavovi Popelovi z Vesce*. Od toho koupil jej *Václav z Radotína* (r. 1609), ale nedoplatil jej ani on, ani vdova po něm *Markéta z Biskupic*, kteráž se byla před rokem 1615 za Petra *Předborského z Předhoře* vdala. Proto se Markéta s Popelem kolik let (r. 1616—1620) soudila. Přečkavši i druhého manžela svého, odkázala Březovice

[1]) V *Úhřeticích* byl dříve zámeček, jenž r. 1807 shořel a jehož přízemí potom na chlévy obráceno (Sommer str. 97); založen byl teprve v 17. století, neb dříve se o něm nikdež zmínky nečiní. Srovnej děje Slepotic. [2]) DZm. 229, K. 24, DZ. 5, C. 1, 250, K. 6, 26, B. 13 a C. 19, 168, M. 17, 27, A. 11, 130, G. 7, 304, G. 18 (149, F. 1), 493, M. 18, reg. 44 F. k. s. D. 22. [3]) Tab. vet. 309, rel. tab. I. 473 (viz děje Holišovic k r. 1400), arch. č. I. 209, II. 373. [4]) Arch. č. I. 255, III. 265, 543, Čas. mus. 1827, 3, 82, Palacký III. b. 291, DD. 33, str. 262. [5]) Viz o něm tabulku přiloženou, též Bienenberg Königgrätz p. 429. Viz i arch. č. VI. 320. [6]) DZ. 4, C. 25, 83, F. 15, 250, F. 16. Srov. i archiv Roudnický (pořízení Vilémovo r. 1520), rel. tab. I. 370, arch. Čáslav. D. 1. [7]) DZ, 58, Q. 27 a 88, C. 1, 60, D. 3—4, 16. L. 15—16. [8]) DZm. 61, C. 8, DZ. 308, M. 15, 310, E. 27. Srovnej též DZm. 52, reg. 33 F. k. s. B. 15, C. 3; 18 F. k. G. 7, 49 F. k. f. 28. [9]) I ostatní Příbkové byli takoví. Když Adam nejstarší roku 1617 zemřel, učinili bratří Jan a Petr o několika koních vpád do dvoru Nabočanského, kdež tělo mrtvé leželo, koně a dobytek odehnali, pečeti odtrhali, truhly vyloupali a co kde bylo, vybrali (DZm. 52).

strýcům svým *Jindřichovi* a *Vácslavovi Haugvicům z Biskupic*. Ti se o něj porovnali r. 1649 dne 15. června tak, že Vácslav statek ujal a bratra svého splatil.[1])

Týž Vácslav byl spolu pánem na Brčekolích, J. M. C. nejvyšším vachtmistrem, delší čas (r. 1661 a j.) hejtmanem kraje Chrudimského a měl manželku Marii Lucii Strakovnu z Nedabylic, po jejíž smrti († r. 1667) všechen její statek zdědil. Po její smrti pojal druhou manželku Annu Elišku, též z Nedabylic, jíž umíraje oba statky Březovice a Brčekoly a díl Holišovic odkázal. Zemřel r. 1675 dne 30. října a pohřben v kostele Chrudimském. Vedlé posledního pořízení zemřelého držela Březovice dotčená manželka jeho až do své smrti r. 1685, ale pak se v ně uvázal strýc zemřelého *Jindřich Haugvic z Biskupic* a na Keblově, po němž následovav *Vácslav Rudolf Haugvic* r. 1686, v srpnu se ve statek Březovský uvázal.[2]) Týž přikoupil statek Čankovice (r. 1697) a byl mnohá léta hejtmanem kraje Chrudimského (až i r. 1712). V témž úřadě nacházel se také po kolik let dědic jeho *František Karel*. Ráz staré tvrze pomalu setřen a to tím více, když uprostřed minulého století Březovice k Rosicům přikoupeny.

9. ČANKOVICE.

Nejstarší nám známý vladyka a držitel Čankovic (v. od Týnce) jest *Markvart z Čankovic* (r. 1293). Na počátku 14. století seděli tu *Radslav* a *Přešek*, kteří se oba ve starých půhonech (roku 1318) připomínají. *Mikeš z Čankovic* držel dvůr poplužný v Kozojedech (r. 1387—1388). Živ jsa ještě r. 1410, obdržel tehdá s jinými zápis na zboží Slatiňanské. *Pešek z Čankovic* jen jednou (r. 1413) se připomíná. Synem snad Mikšovým byl *Hylbrant z Čankovic* v letech 1430—1437 několikráte připomenutý; posledního roku obdržel zápis na statku Slatiňanském. Nástupce jeho *Vaněk* a *Jan* řečený *Čanka z Č.* r. 1440, 17. března přijeli do Čáslavě, kdež byli přítomni sjezdu čtyř krajův východních. Jan mimo to r. 1448 provázel Jiříka z Poděbrad, když táhl ku ztečení Prahy.[3]) Manželku měl Jan Annu, jak se zdá, ze Zámrsk, kteréžto zapsal statek svůj Čankovský; s ní obdržel také 80 kop gr. na Zámrskách zapsaných. R. 1460 byli již oba manželé mrtvi, dědicův nezůstavivše, pročež veškeré dědictví jich na krále spadlo a poslán list provolací (t. r. 16. října) do Chrudimě. Výprosník odúmrti Jan Špina z Jenišovic hádal se o Čankovice s *Vácslavem ze Zámrsk*, jenž se na ně právem dědičným potahoval, až do r. 1486; tu teprve Jan Špina shledávaje, že zápisy z desk[4]) svědčí více Vácslavovi než jemu, od svého domnělého práva upustil. Vácslavovi tím se dostaly v držení tvrz Čankovice s dvorem popl. a platem a 80 kop gr. v Zámrskách.[5]) Následující držitelé tvrze až do počátku 16. století nejsou nám známi. Jedna část vsi a zboží byla, jak tehdá tak i dříve, od dob nám neznámých zbožím duchovním a zápisným, a jak se zdá, starodávnou državou kláštera Sezemského.[6]) Druhá část s tvrzí a se dvorem připadla ke statku Březovskému, jehož držitelé, bratří *Jiřík* a *Petr Přibkové z Otoslavic*, si r. 1544 dne 11. března tvrz pustou v Čankovicích s částí vsi ve dsky zemské vložili.[7])

Dělením se bratří v rodině Přibkův povstal později samostatný statek Čankovský. Poslední z nich *Petr* bydlel na tvrzi opět obnovené a súčastniv se rebellie, odsouzen jest r. 1623, 2. října třetiny statku svého. Komora česká prodala r. 1625, 5. května tvrz Čankovice s vesnicemi *Vilémovi Jindřichovi Bezdružickému z Kolovrat na Bystrém*, hejtmanu kraje Hradeckého, za 5200 kop míš. Po 35 let měly Čankovice tytéž držitele jako zámek Bystré, teprve *Maximilian Valentin* hrabě *z Martinic* prodal r. 1660, 21. května „Čankovice tvrz jednu větší, druhou menší, obzvláštně přistavenou a okolo ní vodou se obhánějící,“ dvůr popl. a příslušenství za 7000 fl. rh. *Kateřině Myškové ze Zábědovic*. Poněvadž byla paní tato (prve provdaná *Hubryková*) na Mezilesicích, zůstaly Čankovice nějaký čas při statku Mezilesickém. Když pak statek tento r. 1660 prodán byl, ujal Čankovice jeden ze synů Kateřininých, *Jaroslav Vilém Hubryk z Henerstorfu* († r. 1691). Posledním pořízením tohoto pána měly se dostati Čankovice synům jeho, ale že se tito ve spravování statečku dobře srovnati nemohli, postoupeny jsou Čankovice smlouvou dědičnou nejstaršímu bratru *Vácslavovi Antonínovi*, jenž spoludědice penězi odbyti měl. Bezpochyby však peněz takových sehnati nemohl a proto prodal statek Čankovský r. 1693, 8. srpna *Kryštofovi Vácslavovi* hraběti *z Nostic* na Rokytnici, hejtmanu zemskému v Javorsku a Svidnicku, za 23.500 fl. Za vlády pána tohoto shořel r. 1696 dvůr Čankovský, jejž hrabě pro okamžitou potřebu jen skrovně poopraviti dal, neb nechtěl panství v rukou svých podržeti; a proto prodal r. 1697, 30. října rytířské sídlo Čankovice se dvorem a vším příslušenstvím za 21.000 fl. rh. *Vácslavovi Rudolfovi Haugvici z Biskupic*, hejtmanu kraje Chrudimského, jenž tuto část Čankovic se zbožím svým Březovským sloučil.[8]) S Březovicemi dostala se tvrz a dvůr k panství Rosickému, s nímž již za vlády Berkovské jedna část vsi sloučena byla. Dvůr popl. se v Čankovicích udržel, ale tvrz dávno již pominula.

10. SYNČANY.

Tvrz Synčanská (sev. od Rosic) povstala teprve v 16. století. *Vácslav Talacko z Ještětic* přikoupil r. 1543 od Kateřiny z Potšteina část vsi Synčan a připojil ji ke zboží Rosickému.[9]) Z pěti jeho synův ujal *Jindřich* Synčany a bezpochyby zde vyzdvihl tvrz, na níž až do smrti své r. 1600 seděl, nazývaje se potom „nejstarším.“ S manželkou svou Kateřinou Klusákovnou z Kostelce splodil syny *Hynka*, *Vácslava Šťastného*, *Albrechta* a *Jana Adama*, a dceru Evu Kateřinu, jimž umíraje zboží odkázal.[10]) Ze synů držel napřed Synčany *Hynek* a po něm *Vácslav Šťastný*. Tento pro účastenství ve vzpouře stavovské r. 1618—20 odsouzen r. 1623, 2. října ke ztrátě třetiny statku svého, po tom mu byly Synčany pobrány a prodány, r. 1630, 13. července „tvrz a ves Synčany s dvorem popl. a vším příslušenstvím“ *Františce Hyp. Eusebii Berkové* hrab. z *Fyrštemberka* za 7295 fl. rh.[11]) Od těch časů patřila k Rosicům.

11. ŽESTOKY.

Žestoky (nyní obyčejně Řestoky, záp. od Rosic) připomínají se již v zápisech 12. století.[12]) Z prvních vladyk Žestockých známe nepokojného *Nykvarta* odtudž (r. 1318) a *Štěpána ze Žestok*, jinak *z Orle*.[13]) S tímto asi zároveň žil *Jan Tichava*, jehožto vdova *Anežka* se po druhé za *Jana Oslici* vdala. Z tohoto manželství žily ještě r. 1437 děti Kačna, Anna a Naček, táhnouce se na věno mateře své, avšak

[1]) DZ. 181, N. 13, též 182, 305, M. 15, reg. 46 F. k. s. J. 30, rozvrž. sbírek. [2]) DZ. 114, K. 27, 115, F. 30, 116, K. 6, I. 13, Sommer Chr. Kr. 108. [3]) Emler reg. 696, tab. vet. n. 299, DD. 20, f. 85, 15 f. 358, rel. tab. II. 101, arch. č. I. 255, 414, Čas. mus. r. 1827, III 79. [4]) Jeden takový zápis věnný vložen ve dsky teprve r. 1462 v srpnu (rel. tab. II. 316), příběh ovšem byl něco starší. [5]) DD. 5, str. 76 a 16, f. 344.

[6]) O části Sezemské viz arch. č. IV. 193, V. 540 a 547. Část tu drželi později Jan a Cyprian bratří Svitkovští ze Škudl po otci svém, jenž ji byl koupil u Jana z Pernšteina. Ti prodali díl ten (vkl. r. 1587) Vácslavovi Berkovi z Dubé, a tak se dostala část tato k Rosicku, byvši roku 1587 v dědictví zpupné uvedena. O části, která patřila ke Slepoticům, viz u těchto; část tu koupil roku 1570 Prokop ze Štítného od Jiříka ze Sulic. Z tohoto podílu patřily k Týnci Hrochovu až do roku 1849 jedna krčma a 8 dvorů sedlských (Viz DZ. 64, H. 5, 59, O. 9, 23, J. 18). [7]) DZ. 250, F. 17. [8]) DZ. 299, M. 20, 313, C. 14, 402, O. 20, 405, D. 1.

[9]) DZ. 5, C. 1. Ve starších dobách seděli tu r. 1415 *Filip* a *Martin ze Synčan*, pak *Beneš* a *Jan Rubínové* odtudž. Z jedné části vesnice vycházely také v první polovici 16. století platy ke špitálu Chrudimskému. Dorota z Doubravic odkázala tu část r. 1505 tomu špitálu, roku 1548 propadla však obec Chrudimská s ostatními statky i tyto platy ku komoře královské. Roku 1573 držel část Synčan Radslav Stránka ze Stránky. [10]) DZ. 129, K. 12, Pam. VII. 360 pozn. 7. [11]) DZ. 300, A. 19; 146, A. 30. [12]) Viz Žestoky od A. Rybičky v Pam. arch. II. 258. [13]) Tab. vet. 309. Viz str. 168.

Zámrsky od východu.

již r. 1380 byla Anežka mrtva. Naček seděl potom na dvorci ve vsi. O odúmrť královskou po Tichavovi a Anežce vedeny v letech 1380—1437 dlouhé pře, mezi nimiž dosáhl (r. 1417) dvoru Žestockého *Mikuláš Pysk.* [1]) Tento odkázal r. 1436 „dvůr v Žestocích dobře vystavený se vším, což tu jest i kamenem vystavěno,“ bratru svému *Janovi Těchlovci z Dobříkova* „ke chlebu a ku pivu,“ však tak, „kdyby pán Bůh bratra brzo umořil, aby toho od dcery neodjímal“ a rybníky dva dceři zachoval, „aby na to byla vydána a vypravena za muž.“ Těchlovec žil ještě r. 1445, ve kterémž zapsal zboží své Žestocké *Jetřichovi ze Žestok* a *ze Žumberka.* Tento se čte r. 1440 mezi vladykami, kteří hlučné sjezdy v Praze a v Čáslavi navštívili. [2]) Další osudy Žestok již shora vypravovány, a toliko to doložiti jest, že přiřčen r. 1457 *Soběslavovi z Miletínka* dvůr pustý Žestoky. [3])

Mimo dědiny tvrze nacházelo se v Žestocích něco dvorů kmecích, které slušívaly ke klášteru v Podlažicích, a ještě jeden svobodný dvorec, na kterémž sedíval v první polovici 15. století Jan Oslice a syn jeho Naček. Král Ladislav daroval ten dvůr roku 1454 jakožto dědictví na krále odúmrtí spadlé Janovi Zaječickému ze Šternberka. Naček sice z počátku odpíral, potom však, když měl býti r. 1455 nález vynešen, ani na soudě nestál. Později držel Žestoky *Hertvík z Rousinova* (r. 1470) a seděl tu ještě roku 1480. [4]) Na začátku 16. století náleželo zboží Žestocké vladykám z Kunčího, kteří drželi tehdá též Zaječice, Svídnici, Kunčí a jiné vesnice okolní. R. 1509 připomíná se p. *Jiřík z Kunčího* a na Žestocích, který byl bratr Jana Zaječického a s manželkou svou Markétou ze Zásmuk měl též některé dědiny při městě Chrudimi. O těch všech neví se, zdali drželi tvrz tehdá obnovenou, aneb nějaký jiný dvůr v Žestocích. [5]) Tvrz snad držel r. 1532 *Jan Lukavský z Lukavic,* spolu pán na Zámrskách. První zase po dlouhé přestávce známý držitel tvrze byl *Matěj z Tryskovic* a ten prodal (kdysi před r. 1541) Žestoky tvrz, dvůr popl. a ves s podacím *Václavovi Talackovi z Ještětic* za 1000 kop.

Rodině Talackův náležely Žestoky po více než 70 let. Po roku 1541 nedržel jich Václav sám, nýbrž také *Jan Talacko* (snad bratr jeho), jenž r. 1545 v pátek před středoposti zemřel a v kostele Rosickém pohřben byl. Po smrti Václavově (r. 1558) drželi synové jeho zboží otcovská dlouhý čas nedílně; než se rozdělili, spravoval Žestoky syn *Jindřich,* jenž se připomíná r. 1551, a potom častěji až do r. 1574; po něm je spravoval *Václav,* bratr jeho, jenž držel také Rosice, byl r. 1578 hejtmanem kraje Chrudimského a ještě r. 1579 jako pán Žestocký byl zapsán mezi těmi, kteří berně dlužni zůstali. Nyní teprve ujal *Adam,* nejmladší bratr, Žestoky za svůj díl. Týž se připomíná r. 1591 a potom častěji až do r. 1601. Tohoto posledního roku zemřel mu syn jeho Jindřich, jehož pochoval v kostele Žestockém. Sám zemřel r. 1611 zůstaviv sirotky nezletilé, nad nimiž strýc Jindřich podlé nadání krále Vladislava poručenství ujal. [6]) V ty časy získal Žestoky *Jiřík Gerštorf z Gerštorfu,* J. M. C. rada a soudce zemský, jemuž náleželv též Choltice, Svojšice a Chroustovice, však nevíme, kdy a jak v držení jejich vešel. Po jeho smrti († r. 1612 dne 2. května) následovali synové jeho *Bernart* a *Štěpán,* z nichž onen držel Svinčany, Žestoky a Žílovice, tento Choltice, Svojšice a Chroustovice. V bouřích stavovských stáli oba bratří ke straně krále Fridricha, pročež byli po bitvě Bělohorské oba pokutováni. Bernart Mikuláš odsouzen jest roku 1623, 23. května třetiny statku svého. Zboží Žestocké koupil od komory královské toho roku *Lev Burjan Berka z Dubé* a na *Rychemburce* za 15.656 kop. Kromě několika usedlých, kteréž byl koupil Jan Weber k Chroustovicům, Lev Burjan spojil Žestoky se statkem svým Rosickým, při němž tvrz, mezi tím spustlá, až do našich dob zůstala.

---

[1]) Rel. tab. I. 463, DD. 15, 357—360. [2]) Reliq. tab. II. 285, 346, arch. č. I. 245, 255. Vedlé něho připomínají se *Bohuše ze Žestok* (r. 1440), jenž dostal s Kačnou svrchupsanou nějaký plat v Žestocích (DD. 15, p. 360), a *Viktorin* odtudž r. 1453 (Rel. tab. II. 226) [3]) DD. 16, 335, 23, G. 8. Viz str. 144. [4]) DD. 16, p. 333, rel. tab. II. 358. [5]) Připomenutí r. 1509 Jan a r. 1534 Václav Žestočtí z Hostovlic bezpochyby na tvrzi neseděli, nějaký dvůr v Žestocích držíce. [6]) DZ. 1. D. 11, Pam. arch. VII. 361, reg. berní v arch. Třeboň., DZm. 35, K. 15.

ZÁMRSKY TVRZ.

trmé, vysoko položené hrady, k nimž se jen s obtíží přicházeti mohlo, jakož i těsné tvrze na spůsob věží postavené staly se šlechtě v 16. a 17. století nepohodlnými. Neb starodávná prostota a jednoduchost v živobytí znenáhla míjela, nově odkryté země a čilejší obchod seznámily pány s novými potřebami, kterýchž dříve neznali; krátce řečeno, kdo mohl, buď si sídlo své přetvořil aneb jiné pohodlnější postavil. Arciť kdo jen malý „stateček" měl a kromě užitku svého dvorce jen málo peněz a něco slepic od svých poddaných vybíral, ten musil přestati na tom, čímž se již praděd jeho spokojil; kdo však měl veliké bohatství, dal si postaviti nádherný *zámek* nějakým vlaským mistrem. Méně zámožní stavěli čtverhranné budovy se dvory uvnitř, nezapomenouce je nikdy věžemi zdobiti, buď jednou velikou neb několika menšími na rozích, nikoliv již dle obrany, nýbrž pouze proto, aby se sídlo jich rozeznávalo od obyčejného domu městského. Při stavbách takových, jež zámky nazýváme, nacházíme sice také příkopy a zvodité mosty, kteréž byly zřízeny proti zlodějům a lapkám, nikoliv však proti lidu brannému.

Takového spůsobu zámek spatřuje se v Zámrskách, osadě blíže Mýta ležící. Na návrší stoje, tak že odtud okolí na třech stranách přehlédnouti lze, tvoří dvojpatrový čtverhran se dvorem uvnitř taktéž čtverhranným, jehož stěny obrostly bujným zelením. Na třech rozích stavení nacházejí se věže, na jednom, v levo od vjezdu, věž okrouhlá, která veliké stáří prozrazuje a snad z prvotní tvrze pochází, na obou stranách ostatních jsou věže kolikahranaté, ale nestejné výšky; neb ta, která jest od okrouhlé věže na třetím rohu, jest mnohem nižší nežli její sousedka. Také střechy věží se od sebe rozeznávají; na okrouhlé věži jest střecha končitá či špičatá, na ostatních střechy na spůsob kloboučku, jako se i na mnohých kostelních věžích spatřují. Jako u všech zámkův, které v 16. a 17. století vznikly, nachází se i u Zámrského v přízemí na dvoře chodba klenutá, ale není arci tak uměle provedena, jako u větších zámků, poněvadž držitelé zdejší na ni tolik nakládati nemohli.

Jak zámek před sto lety vyhlížel, popisuje nám odhadní listina statku Zámrského z roku 1777, a sice takto: „Zámek stojí na návrší ve čtverhranu, jehož přední díl při vjezdu jest do 3 pater vysoký s rondely (rozuměj: věžemi) na obou stranách stojícími a povýšenými, s dřevěnými věžičkami a plechovými makovicemi, pak v pravo příční strana 2 patra vysoká, vše z kamene dobře vystaveno. Zadní strana s druhým křídlem skládá se ještě ze starého stavení o 2 patrech, též z kamene postaveného, s jedním silným povýšeným rondelem a výjezdem do dvora." Popis pokojů potom následující nic zajímavého nepodává, k čemuž jen to doložiti třeba, že byl zámek tehdá chatrný, ale že od té doby znovu upraven byv, žlutou obmítku obdržel a takřka vesele na dvůr blízký a chudičkou vesnici pohlíží.

Z popisu tohoto souditi lze, že byla strana v pravo od okrouhlé věže, kdež se vchod nachází, jakož i křídlo od ní na pravo vybíhající starší částí aneb aspoň takovou, která starší úpravu podržela, ana ostatní část držitelům k obývání sloužíc, ustavičným proměnám podléhala a proto název nového stavení obdržela.

Život na Zámrskách býval velice příjemný. Do města Mýta nebylo daleko, a mohly se tu snadno všechny všední potřeby pořiditi. Blízko a daleko v okolí bylo dosti sídel šlechtických, jejichž držitelé se na vzájem navštěvovali. Minul málo který den, aby pána Zámrského buď na křtiny, neb na svatební veselí, neb na honby, aneb k přátelskému posedění nezvali. Kolikráte přicházel zase posel a přinesl nějaký dárek; veliké ceny neměl, ale upřímnost, s kterou dárek posílán byl, více potěšila, nežli on sám. Psaníčko poslem odevzdané vysvětlilo totiž, že tu posílá pánu „košíček jablek, ač málo, i račte přijíti, až pán Bůh více dá," paní „hrubý pytel ořechů výnosných, kteréž posel dá," a ku konci bylo přidáno přání, aby pán Bůh dal, aby pán i paní jablka a ořechy „ve zdraví snísti ráčili." Malé, třebas dosti časté dárky, mírné kvasy a laciné pospolité zábavy neuškodily nikomu, kdo však druhé jídlem, pitím, koňmi a šatstvem přepychati chtěl, zapadl brzo tak do dluhů, že se sotva hnouti mohl. Ale i mnohý šetrný člověk dosti měl práce, aby všecky své výlohy zakryl. Jiný opět, ač malý statek měl, tak dobře hospodařil, že mu vždy něco peněz zbývalo. Nacházejí se toho příklady, že zemané na malých statcích velikým pánům peníze půjčovali, dokud děti jich nedorostly; bylo-li však dětí více a k tomu při létech, musil šetrný hospodář každý groš škrtiti a pamatovati na to, co pronesl později Lomnický ve svém „Naučení mladému hospodáři:"

Utratíš-li víc, než získáš,
tím se na hlavu potřískáš.
Pakli srovnáš obého,
útraty, výdělku tvého —
neštěstí, nenadálý pád,
přijda oheň, neb nemoc snad,
snadno tě o to připraví,
tebe v chudobu postaví.
Protož hleď se ohlídati,
a něčeho přichovati,
ať by raději vždy zbylo,
což by se potom hodilo.

Z dotčených příčin šetrný jeden hospodář sám peněz potřebuje, aby uživil 13 dětí (8 synů a dcer dorostlých), pánu jednomu, jenž na něm peníze chtěl, takto se vymlouval:[1]) „jak jest na ně potřeba a jaké jsou nyničky náklady a drahoty na ty šaty, jak ve všem veliká drahota, že dosti špatná sukně panenská 30, 40 kop stane, a když jeden pojednou 45 sukní zjedná, co tu musejí státi? Nebo těchto dnů vypraviv manželku svou do Prahy pro mnohé potřeby, toliko aby na 4 sukně hedbávné a mantlíky, co k tomu náleží, dcerám za hotové peníze vzala, dal jsem jí 300 kop na to a na jiné potřeby; ještě to postačiti nemohlo, do 50 kop si ještě u kupce vydlužiti musila a dosti málo za to pojednala. Tolikéž synové moji dosti mi z měšce vynímají. Loňského roku — toť se svého pána Boha v tom dokládám — žeť sem na ně, na 3 syny, na koně, zbroje, ručnice a jiné mnohé potřeby do 1200 kop míš. pronaložil, a teď nyní opět na mne veliké žádosti vzkládají skrze přátely, abych jich neopouštěl, že by chtěli něco více zkusiti a bude-li po jaru jaké tažení, se 12 koňmi se vypraviti."

O nejstarších dějinách Zámrsk se nám ani dost málo paměti nezachovalo. Sotva sem patří Bareš Hládek ze Zámrsk, jehož jméno se čte (roku 1415) na listu stížném, sboru Kostnickému poslaném. Roku 1469 vtrhl do Čech král Matyáš Uherský, chtě opanovati doly Kutnohorské; měst pevných na pochodu jeho nedobýváno, ale pleněna země, a tvrze Zámrsky a Uhersko a vsi mnohé lehly popelem. Panovala prý smrť a hrůza, kamkoli přitáhli nepřátelé. *Vaněk ze Zámrsku* obnoviv tvrz, připomíná se r. 1471—1501 v rozličných zápisech soukromných a držel též Slatinu (od r. 1487) a dvůr Tylešku u Mýta. Synové jeho *Jan*, *Mikuláš* a *Bohuněk* prodali asi r. 1513 všechny své statky otcovské. Zámrsky dostaly se asi v tu dobu *Markvartovi Slepotickému ze Sulic*, kterýž se také asi roku 1513 z okolí rodiště svého Slepotic vyprodal, aby sumu trhovou za statek Zámrsky zaplatiti mohl. Bydlíval často u otce svého Petra v Mýtě a nazýván proto jeho „hospodářem." Poněvadž byl dílen s bratry svými, zdědila po něm Zámrsky sestra jeho *Regina ze Sulic.*[2])

Regina prodala roku 1533, v úterý před novým létem (tuším r. 1532, 31. prosince), tvrz Zámrsky se dvorem, vsí a kostelem, Domoradice a Jaroslav vsi celé a ve Vysokém, co tu měla, *Janovi Lukavskému z Lukavice* za 2000 kop. Na srážku těchto peněz dal jí Jan vsi Střítež a Hluboký a slíbil jí vedlé cedulí řezaných (t. j. zvláštních smluv ve dvou „druzích"), že jí bude vydávati každý rok 2 hrnce másla (po 15 groších), 20 sýrův a 30 slepic až do živnosti její. Ale r. 1536 dal jí 2 hrnce, za které jí dávali jen po 10 gr., sýry po 5 den. bílých, a místo slepic jí kuřata vydával; i nezbylo Regině nic jiného, leč Jana na povinnost jeho u soudu komorního upamatovati.[3]) Jan dobře hospodařil a kupoval vesnice a dědiny. R. 1547 zemřel a pohřben jest v kostele zdejším. Synové jeho *Heřman*, *Petr*, *Albrecht* a *Hynek* přeli se r. 1549 s Dobřikovskými, protože se jim tito v louku Lampovskou vkládali. Spor tento byl asi příčinou, že Vilém

---

[1]) R. 1595 Přibík z Bukovan panu Janovi Jiřímu ze Švamberka, že cisaři peněz půjčiti nemůže (archiv Třeboň.). [2]) Náučný Slovník (Zámrsky), arch. č. III. 190, Palackého děje IV. b. 486, Pam. arch. IX. 521. [3]) Reg. 7 F. k. s. A. 15, DZ. 1, J. 20—21, 41, Q. 30, 42, F. 1.

Zámrsky.

Dobřikovský r. 1547 ve Srubích, když tu Petr přítomen byl, křičel po lidech: „Dajte mi ručnici na zrádce ryšavého, ať jej zastřelím.“ Oddělili se od sebe po několika létech, pouze Heřman a Hynek až do r. 1557 v nedílnosti setrvávali. Albrecht dostal za svůj díl Domoradice, dva bratří jeho nějak odbyti, a Heřman držel potom Zámrsky. Heřman dobře hospodařil a přikoupil (r. 1567) statek Radhoštský, ačkoliv před tím bratry penězi odbýval; ale touto koupí se zadlužil. Manželce své Johance byl roku 1551 na Zámrskách 1000 kop věnoval, r. 1563 odkázal jí ve svém pořízení ves Číčovou, polovici nábytku na tvrzích v Zámrskách a Radhošti a ve dvoře Radhoštském, aby toho do smrti užívala. Po jeho smrti († r. 1570) namáhali se poručníci sirotků zůstalých dosti, aby závady a dluhy se statkův sirotčích ssuli; že pak to snadno nešlo, odprodali zboží Radhoštské. Zámrsky ujal potom Heřmanův syn *Jan starší*, odbyv bratry své penězi. Byl velice bujný a často se soudil. R. 1574 serval se v Praze na Příkopech s Jiříkem Čejkou z Olbramovic, při čemž tento zbraně dobyv, jej ve hlavu zranil a okrvavil. Když Jan Šárovec roku 1575 na jaře skrze městečko Tyniště jel, tu jej Jan sám několikátý na koni honil a dohoniv jeho kordem bil a okrvavil. Bratr Janův, Jiřík, pomáhal mu při tom a vytrhnuv ručnici z holstra (pouzdra), chtěl po Šárovcovi stříleti. R. 1579 jsa Jan Lukavský na Kyšperce, dobyl tulichu na Jana Helebranta Licka z Ryzemburka a jej v ucho pobodl. Pro tuto jeho odvážlivost vidělo se stavům jemu svěřiti (r. 1598) velení nad 4 praporci lidu pěšího, který do Uher vyslán byl. Jan koupil mnohé grunty šosovní při městě Mýtě, býval (r. 1583—1599) hejtmanem kraje Chrudimského a nějaký čas radou u komorního soudu. Druhá manželka jeho, Anna ze Smojna prve Abšocova, odkázala mu jmění své na listech a penězích, ale přetrvala jej živobytím.[1])

Vývod Lukavských z Lukavice.

Jan Lukavský z Lukavice 1494 † 1547, 8. Novb., na Lukavici, potom na Zámrskách
⚭ Zuzana ze Sulic

Heřman 1549 † 1570 na Zámrskách, Radhošti, Uhersku ⚭ Johanka z Gerštorfu	Petr 1549—1590 na Domoradicích	Albrecht 1549—1589 na Domoradicích ⚭ Barbora Královna ze Zámrsk	Hynek 1549—1557	Markéta 1555

Děti Heřmanovy:

Jiří 1570 † j. 1589 na Postolově	Jan 1577—1607 na Zámrskách ⚭ 1. . . . 2. Anna ze Smojna † 1615	Václav 1577—1590 na Domanicích ⚭ Eliška z Ryzemburka

Syn Václavův: Jan mladší 1615—1623 na Domanicích ⚭ Markéta z Dobřenic

Synové Jiřího a Jana:

Heřman 1589 † j. 1636 na Bukovince	David 1589	Ladislav 1614 † 1648 na Zaječicích ⚭ 1. Anna Marie z Damsdorfu 2. Kat. Veronika z Dobřenic	Jindřich 1614	Beneš 1614 † 1651	Albrecht Felix 1642	Jaroslav 1614

Syn Heřmanův: Jan Burjan 1636

Dcery Ladislavovy:

Lidmila Johanka 1648 † 1681 na Zaječicích ⚭ Lambert Fr. z Harachu	Marie Františka 1648 † 1671 na Holišovicích ⚭ Karel Gustav Kapoun ze Svojkova	Sobina Kunhuta 1648 † 1694 na Valech

Synové Janovi zdědili po otci se statky také bujnou a násilnou jeho povahu; nejhorší z nich byl Albrecht Felix, jehož nadávky „šelmo, zrádce, zloději“ často po ulicích Pražských slýchali. Poněvadž byl statek na podělení 5 bratří malý, prodali jej bratří r. 1613 dne 5. listopadu *Karlovi Kapounovi ze Svojkova* na Běroničkách za 35.000 kop míš., a sice tvrz Zámrsk se dvorem poplužným a ves, Jaroslav dvůr a ves, a ves Vysoký. Kapoun držel r. 1618—1620 se stavy evangelickými a odsouzen jest proto (r. 1622, 12. listop.) polovice statku svého. Místodržitel Karel z Lichtenšteina prodal roku 1623 dne 7. ledna tvrz Zámrsky s příslušenstvím *Albrechtovi Václavovi* z *Valdšteina* za 24.000 kop míš. Tento pán koupil sice ještě několik statků v okolí, ale nepodržel jich dlouho; neb chtě skoupiti více statků v severních Čechách, prodal (r. 1623, 3. srpna) Choceň, Borovnici, Dobřikov a Zámrsky *Vincentovi Mušingerovi* z *Gumpendorfu*, jenž držel také Rychnov a Borohrádek. Zámrsky měly odtud stejné držitele s Rychnovem a dostaly se s ním r. 1640 *Albrechtovi Libšteinskému* z *Kolovrat.*[2])

Po Albrechtovi († 12. srpna r. 1648) zůstalo pět synův, František Karel (potom pán na Rychnově † r. 1700), Ferdinand Ludvík (na Borohrádku † roku 1701), Jan Vilém (potom kanovníkem ve Vratislavi a Olomouci a r. 1668 Pražským arcibiskupem), Albert a Leopold Oldřich. Albert (nar. r. 1627, 28. září) držel

---

[1]) DZ. 6, C. 9, 9, J. 14, 12, J. 23, 16, H. 28, P. 7, 18, H. 6, DZm. 68, F. 53, H. 14. Reg. 17 F. k. s. H. 17, 20 F. tamže J. 14—15, K. 17, Q. 4. [2]) DZ. 137, F. 5 187, B. 7 (136, O. 15), 194, B. 29 (141, B. 5), 153, D. 13, 149, S. 3.

Zámrsky od jihu.

po otci Zámrsky a vydav se asi r. 1656 na cesty do království franckého, přišel až do města slove Samur, kdežto časnou smrtí sešel, dědicův nepozůstaviv. Jakmile ostatní bratří smrt jeho zvěděli, ihned sobě jakožto jediní již pozůstalí dědicové komorníka od desk vyžádali (r. 1657, 12. března) a ve statek Zámrsky se uvázali. [1]) Shledajíce však první tři bratří, že by nebylo dobře držeti Zámrsky v nedílu, tím méně pak rozděliti na díly malé, prodaly řečený statek, totiž zámek se vsí a vsi Jaroslav a Vysoký smlouvou r. 1657, 30. června učiněnou svému nejmladšímu bratru *Leopoldovi Oldřichovi Libšteinskému z Kolovrat* za 25.000 fl. rh.[2]) Pán tento jsa při koupi řečené stáří 22 let, oženil se r. 1662 s Kateřinou Barborou, dcerou Viléma Albrechta Krakovského z Kolovrat a Anny z Rozdražova, s níž splodil 3 syny a dceru, a tudíž novou linii rodu svého, Zámrskou, založil. Přikoupil také r. 1666, 24. dubna statek Domoradice, který již jednou k Zámrskům patříval,[3]) manželka jeho pak nabyla zboží Dobříkovského, jež před tím bylo odloučeno. Asi 10 let po sňatku vznikly mezi oběma manžely nechuti a kyselosti, jichž příčiny známy nejsou. R. 1672 nacházel se Leopold, jsa tehdá důstojníkem, ve vězení na Kladsku, při čemž jednoho hejtmana tudy políčkoval, snubný prsten své choti sekerou na kusy rozbil a zaházel, kamna a okna rozbil. Roku 1673 z Kladska uprchl a jako šílený po světě jezdil, tak že se příbuzní nemálo báli, aby se něčím proti choti své, s níž již rozveden byl, nepřečinil; přišed potom do Zámrsk, svou mateř odtud vypudil, hejtmana vybil a jiného na jeho místo dosadil. Po nějakém čase zjednáno mezi nimi skrze obapolné přátele jakési smíření, jež vedlo konečně r. 1675, 8. dubna ke smlouvě jisté. Leopold postoupil manželce své a dětem svým *Vilémovi Albertovi, Janovi Norbertovi, Františkovi Leopoldovi* a dceři Viktorii Zámrsky i s přikoupenými

[1]) DZ. 113, L, 11. [2]) DZ. 311, K. 16, vloženo dne 30. srpna (DZ. 152, M. 27). [3]) DZ. 316, D. 13.

Domoradici a zastaveným jemu dvorem Klikočovským u Vysokého Mýta, vymínil si však, že mu bude na jeho vydržování ročně 1500 fl. placeno.[1]) Zemřel r. 1690.

Synové Leopoldovi zůstali v nedílu s mateří až do r. 1704; tuť ona jim postoupila dne 19. dubna statek svůj Dobříkovský,[2]) o kterýž jakož i o veškeré zboží otcovské se r. 1704, 10. července rozdělili, arci sestru svou mezi tím vdanou odbyvše. Ze statku všeho učiněny 3 díly, na díl Jana Norberta položeny Zámrsky, Domoradice a Dobříkov,[3]) na jiný jeden díl peníze,[4]) a třetí, tuším, také penězi spokojen. Jan Norbert pokojně požíval zboží našeho až do smrti své († r. 1736). Tehdá byl nejstarší jeho syn *Jeronym* již při létech, ale druhý syn Rudolf, s Annou Josefou hrab. z Kolloreda splozený, ještě nezletilý, pročež se máti v poručenství nad ním uvázala a smlouvou r. 1739, 19. října ve dsky vloženou otcovské dědictví mezi oba bratří rozdělila, tak že Jeronym obdržel hned Zámrsky, Rudolf pak Adršpach a Domoradice, jež r. 1747 prodal.[5]) Jeronymovým synem Rudolfem († r. 1772) vymřela linie Zámrská.[6])

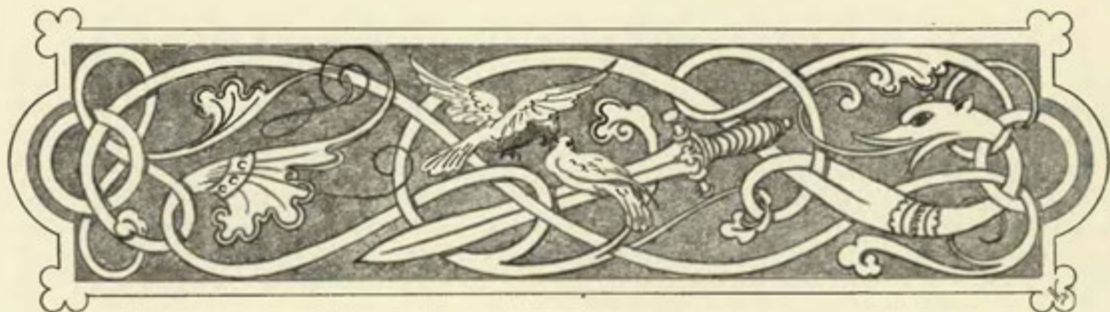
---

[1]) DZ. 396, S. 6. [2]) DZ. 81, O. 9. [3]) Tamže, O. 20—30. [4]) Tamže. P. 6—14. [5]) Viz DZ. 592, C. 1 a 585, K. 25. Popis panství DZ. 290, C. 5.

[6]) Po smrti Jeronymově († r. 1750) spravoval Zámrsky jako poručník Rudolfa, teprve 6 let starého, František Josef Libšteinský; mladý pán sice dorostl a také se oženil, ale již v 28. roku věku svého zemřel. Zámrsky dostaly se potom *Josefě*, dceři Antonína Víta hraběte z Bubna, která špatným hospodařením statek do velikých dluhů připravila. (Na zámku zdejším narodil se r. 1768 Ferdinand hrabě z Bubna, který se proslavil ve válce francouzské a jako c. k. polní podmaršálek r. 1825 zemřel.) Statek rozkazem gubernia veřejnou dražbou prodávaný koupil roku 1780, 28. září za 100.000 fl. *Jiří Jenik z Gamsendorfu* (DZ. 604, A. 1—6), jenž dědiců přirozených nemaje, zůstavil jej strýci svému *Divišovi Janovi*, po němž jej zdědil zase syn jeho *Fridrich* roku 1824. Tento prodal Zámrsky smlouvou roku 1849, 11. září učiněnou *Karolině Gotlové* rozené *Kohoutové* za 335.000 fl. k. m. a 200 dukátův (kniha hlavní desk zemských S. I. 125).

Znak Dobříkovských z Malejova.

TVRZE V OKOLÍ ZÁMRSK.

1. DOBŘIKOV.

Tvrz Dobřikovská stávala na místě myslivny (sev. od Zámrsk), kamž Heber omylem tvrz Zámrskou klade. Z držitelů jejich starších první jest známý *Jan Těchlovec z Dobřikova*, jinak z Těchlovic řečený, jenž roku 1415 spečetil stížný list ke sboru Kostnickému; r. 1440, 17. března byl na sjezdu Čáslavském.[1]) Manželka jeho byla Slavna, dcera Dorota. Těchlovec, jenž také dvůr a plat v Žestocích držel, zapsal Dobřikov *Janovi Talafousovi z Ostrova* toliko moc sobě ostaviv, aby mohl pod svou pečetí komukoliv cokolivěk odkázati, a kdyby ho Talafousa Bůh neuchoval, prve než jeho Těchlovce, aby zápisu prázden byl. Těchlovec za nějaký čas zemřel, na dceru svou zcela zapomenuv, z čehož později zmatky vznikly. Řečený Talafous byl jeden z předních hejtmanů Jiskrových v Uhřich, a zdržoval se tudíž nejvíce tam, kdež mu kynula naděje na větší zboží. Proto zapsal Dobřikov *Hynkovi z Malejova*, jemuž také Slavna věna svého postoupila. Poněvadž však Dorota Těchlovcovna s Bořkem ze Hrádku (manželem svým?) zápisům předešlým odpírala, vznikla u soudu zemského pře, jež ukončena jest nálezem r. 1463. 14. března, že má Hynek jen právo k věnu.[2]) Nicméně přece potom celé zboží na se převedl.

Hynkovi předkové psali se po blízkém dvoru Malejovu, na němž seděli, užívajíce za znamení rytířské dvou ryčí bílých na štítě červeném; potomci jeho psali se podlé Dobřikova *Dobřikovskými z Malejova*. Hynek svrchuřečený pro své hrdinské činy od krále Vladislava (r 1480) obdržel rozhojnění erbu svého, totiž půl psa mořského s ocasem dlouhým zlatým na poli bílém neb stříbrném.[3]) Manželka jeho, Eva z Tupadel (jež měla v erbu tři ptáky), přečkala jej a dala prý almužnu do kláštera v Podlažicích. Poručníky sirotka někdy Hynkova stali se Jan z Ještětic a Absolon z Ledské, kteří r. 1496 zapisovali na tvrzi Dobřikově a dvoře Malejovském dluh jistý Bohuši z Postupic.[4]) Syn Hynkův *Jan*, obdržev r. 1529 od krále Ferdinanda povolení, aby o statku svém řiditi mohl, odkázal Dobřikov (r. 1536) synům svým a brzo potom zemřel. Dotčení synové přiznali se r. 1546 dne 22. června při úřadu desk zemských, že drží po svých předcích Dobřikov tvrz s dvorem a ves, Malejov dvůr popl. a ves celou, Vinary a Janovičky vsi celé, ve Srubu dvory km. a ve Rzu plat bez panství. Od bratří se nejprve oddělil Jiřík, přijav od nich r. 1545 za podíl otcovský ves Vinary.[5])

Jindřich a Jan bratří Dobřikovští, kteří nejdéle v nedílu zůstávali, po druhé si r. 1561 dne 9. června Dobřikov co dědictví léty zemskými vydrželé ve dsky zemské vložili.[6]) Ves Vinary se také při tom zboží připomíná, ač zboží to (díl Hynkův) teprve roku 1570 dne 21. února Jindřichem přikoupeno. Jindřich měl šosovní grunty při městě Mýtě, zejména od r. 1573 dvůr Sakovský. Lidmila, vdova po něm zůstalá, měla soud o týž dvůr s přátely nebožtíkovými; vyhravši pak při svou, pustila dotčený dvůr druhému manželu svému, Janovi Milivskému (roku 1587).

Vývod Dobřikovských z Malejova.

Hynek z Malejova 1480—1493
ψ Eva z Tupadel?

Jan Dobřikovský z Malejova 1529—1536
ψ N. Odkolkovna z Újezdce

Jiřík 1545—1549 na Vinařích	Vilém 1545—1550	Jindřich 1545 † 1573 na Dobřikově ψ Lidmila Bradlecká z Mečkova 1574	Jan 1545—1588, na Srubích ψ Mandaléna ze Slivna	Anéžka 1567—1580 ψ Jan Bošinský z Božejova	Mandaléna 1567
Zdislav 1570 † 1601 na Horním Studenci ψ Anna z Mečkova	Hynek 1570—1583	Jan 1575—1580	Vilém 1575—1627 ψ N. ze Šenfeldu ?	Marjana 1575—1594	
Sigmund 1602		Jindřich 1631	Rudolf 1631		

[1]) Heber's Burgen III. 226, Sommer S. 131, archiv č. III. 189, I. 255. [2]) Archiv č. III. 347. U *Malejova* nachází se prý tvrziště, bezpochyby bývalé sídlo vladyk Malejovských. Diplomatických dokladů se nám nedochovalo. [3]) S bratrem svým Stachem připomíná se Hynek již r. 1440; a r. 1448 byl již Stach mrtev. (Viz Pam. arch. IX. 511.) Hynek narodil se již r. 1410 (DD 33, p. 270). [4]) Arch. č. VI. 201, cod. Talmberg. Paprocký o st. ryt. 224. [5]) DZ. 2, E. 28, 250, K. 8, 46, E. 11, DZm. 68, F. 53, H. 14. [6]) DZ. 251, B. 9.

Poručníky sirotků po panu Jindřichovi soudem zemským zřízenými byli Jan bratr a Anežka sestra jeho, kteří oba k ruce sirotků Viléma a Marjany přijímali rozličné lhůtné peníze do r. 1588. Poručnictví to tak dlouho netrvalo, nýbrž r. 1580 byl *Jan Dobřikovský z Malejova* a na Dobřikově na místě bratří a sester svých vložil zápis ve dsky, že Anéžce z poručenství děkuje.[1]) Děti ty žily pohromadě na Dobřikově, zejména Marjana, jež od r. 1594 přijímala úrok a jiné peníze v Mýtě zděděné sama. Jan se potom více nepřipomíná, a hlavou rodiny stal se bratr jeho *Vilém*. Týž tvrz Dobřikovskou v nově vystaviti dal a r. 1602 pojal sobě manželku, dceru Hertvika Zejdlice z Šenfeldu na Chocni. V Mýtě dědil nejen po otci, nýbrž i po strýci Pavlovi Tluksovi z Mečkova, zejména dům Uhlířovský r. 1605. R. 1611 koupil půl vsi Vinoř po Zdislavovi strýci svém zůstalé a držel též Skřivany v Hradečtě. Vilém byl času svého pán nemálo vážený, míval účastenství v bězích veřejných, býval r. 1602—1617 hejtmanem kraje Chrudimského, komisařem v příčinách rozličných a t. p.; v bouřích r. 1618 stál při stavech odbojných a potom při králi Fridrichovi, začež nálezem soudní komise r. 1622, 26. listopadu odsouzen jest dvou třetin statku svého. Ztrativ Dobřikov žil potom v Mýtě, kdež měl půjčené peníze; ještě roku 1626 jmenuje se dlužníkem jeho purkmistr Mýtský,[2]) než po roku 1627 se vystěhoval. Do pamětní knihy (nyní v knihovně Veimarské) podepsali se r. 1631, 30. května Jindřich a Rudolf Jiří Dobřikovští, žijíce tehdá v Holandsku. Jak dlouho jich potomci tam byli, není známo. Tvrz Dobřikov se vším jejím příslušenstvím prodal kníže Karel z Lichtenšteina roku 1623 v sobotu po 3 králích *Albrechtovi V. E. z Valdšteina* za 31.603 fl. rýn. a 40 kr.[3]) Statek spojen jest potom se Zámrsky a tvrz v 17. století spustla a sesula se dokonce.

2. DOMORADICE.

Část vsi Domoradic (jz. od Mýta) patřila již r. 1372 ke hradu Košumberku, při němž zůstávala po celé 15. století. Na počátku 16. století nacházela se ves také při zboží Zámrském, od něhož oddělena jest, když se bratří *Lukavští* (viz str. 227) rozdělili, při čemž se Domoradice *Albrechtovi* na díl dostaly. Tento koupil dva domy v Mýtě a jak se zdá, tvrz Domoradickou znova vyzdvihl. Bratr a nástupce jeho *Petr* prodal (vkl. r. 1590, 16. června) Domoradice tvrz se dvorem poplužným a dvůr přikoupený slove Rychtářovský se vsí *Vácslavovi Lukavskému z Lukavice* a na Postolově za 1500 k. gr.[4]) Nástupce Vácslavův, *Šťastný Matyáš Licek z Ryzemburka*, měl nějaké pře s Jindřichem Dobřikovským z Malejova, pročež mu tento jednou dopsal, aby se jako osoba stavu panského za své řeči nepravdivé v hrdlo styděl.[5]) Manželkou Šťastného byla Bohunka, dcera Bohuslava Záruby z Hustířan († r. 1591).

Na počátku 17. století dostala se v držení Domoradic dotčená paní *Bohunka Licková*, rozená *Zárubová z Hustířan*, jež se tak v rozvržení sbírek a berní r. 1615 uvádí. Dočkavši se třicitileté války, zkusila také všechny strasti, jež válka tato přinášela. R. 1622 v srpnu vojáci, ubytovavše se v Luži, třikráte na Domoradice přišli a pokaždé nějakou ovci s sebou vzali, což ona velice cítila, majíc „malý stateček a mnoho dítek na to" (totiž devět). V následujících dobách to šlo ještě hůře. Vojáci každý den do dvora chodili, mluvíce, že všecko bráti budou a divně se tvářice, že ani paní hrdlem svým bezpečna nebyla, zkrátka ji odírali, „jako by ňáká selka byla."[6]) Synové *Sigmund Vilém* a *Bohuslav Šťastný* seděli při mateři na Domoradicích ještě r. 1623, ale jak z pozdějších zpráv vychází, nedědili Domoradic, nýbrž sestry jich. Těch byly 4, a sice *Johanka Bohunka* vdaná Sedlnická, *Esterka Alžběta*, *Marie Polyxena* vdaná Vitanovská a *Anna Rozina* vdaná Klikočovská. Tato poslední koupivši r. 1640 dne 21. prosince podíly sester svých na Domoradicích, stala se samostatnou držitelkou. Ztrativši prvního chotě Sigmunda z Klikočova, vdala se po druhé za jakéhosi Kluga z Ehrenwaldu, měšťana ve Vysokém Mýtě usedlého, kdež byla ona ještě jako vdova r. 1664. R. 1666, 24. dubna prodala Domoradice *Leopoldovi Oldřichovi Libšteinskému z Kolovrat*, jenž je spojil s panstvím svým Zámrským.[7])

3. ŠŇAKOV.

Na místě Šňakova (samoty mezi Mýtem a Zámrsky) býval původně dvůr řečený Sneckenhoff, patřící k šosu města Mýta, jakož se i držitelé jeho stavu městského knihami ve Vysokém Mýtě spravovali. Podlé majestátu krále Sigmunda témuž městu (r. 1437, 22. ledna) daného byly zde dva dvory, „kteréž od starodávna jsou v manství či pod lénem téhož města, tak že obyvatelé těchže dvorů povinni byli jimi sloužiti, jakož právo a obyčej jest od starodávna."[8]) R. 1415 po smrti *Kateřiny*, vdovy po *Matějovi Rotovi* měštěnínu ve Vysokém Mýtě, byl dvůr ten za odumřelý statek provolán a přes odpory Vácslava Bruenela, měštěnína tudíž, dán jest *Sigmundovi*, kancléři dvoru králové (později roku 1419 kanovníku na hradě Pražském) a *Prockovi z Habrovan* k manství Vyšehradskému.[9]) Výprosnici tito drželi Šňakov 5 let a prodali potom roku 1419 dvůr ten s příslušenstvím *Janovi z Boskovic a z Brandýsa* za 300 kop gr.[10]) Posud nenacházíme o tvrzi zdejší zmínky, ale pozdější trhové listiny poučily nás, že byl dvůr aneb část jeho obehnán příkopem a později ve tvrz proměněn.

Následující držitelé až do r. 1451 drželi snad dvůr náš pod panstvím vrchnosti Brandýské. R. 1439, 23. března prodala Eliška *Kunatarova* dvůr Šňakov *Janovi Talafousovi*, od něhož jej přejal r. 1440 *Jan Domašinský*. Ten prodal roku 1448 dne 27. dubna „dvuor v Snakhopie" s poplužím, s lukami, rybníky okolo dvora, s příkopy, s vrbinami, s pastvištěmi, s břehem vladyce *Mikulášovi z Lazec* a sestře jeho Bětě. Avšak Běta nemohla své polovice zaplatiti a prodala ji zase Janovi Domašinskému roku 1446. Po dvou letech koupil však pan Mikuláš tuto polovici od Domašinského.[11]) Od toho konečně jej koupil r. 1451 dne 13. dubna *Jan Břísek*. Dvůr byl během husitských válek buď z manství propuštěn, buď bylo léno promlčeno, a nacházel se v držení *Alše ze Šternberka*, nejv. komorníka království Českého, a *Jana ze Šternberka*, ujce jeho. Ti pak prodali r. 1450 dne 10. prosince „v Šnakofě dvůr popl." s dědinami, lukami, rybníky, haltýřem, pastvami

[1]) DZ. 59, K. 1, L. 5, 21, D. 2, Pam. archiv IX. 389, reg. berní v archivu Třeboň., reg. 32 F. k. A. 5. [2]) Paprocký o st. ryt. 224, Pam. IX. 390. [3]) DZ. 141, B. 4 a 194, B. 26, vklad r. 1623, 18. února. Po kolika letech oddělen jest zase Dobřikov a dostal se *Terezii Markétě* von *Schönkirchen*, rozené hraběnce *Kuntzové*, od nížto jej koupil r. 1674 *František Karel Libšteinský z Kolovrat* na Rychnově. Tento prodal r. 1688, 24. dubna Dobřikov zámeček s dvorem a příslušenstvím *Kateřině Barboře* rozené a vdané *z Kolovrat* za 18.000 fl. (DZ. 402, C. 14). Jak se dostal Dobřikov po druhé k Zámrskum, na svém místě bylo vypravováno. [4]) Děje Zámrsk, Pam. arch. IX. 509, DZ. 15, E. 9, 25, H. 24. [5]) Reg. 32 F. k. A. a 13—14, 46 F. k. G. 5. [6]) Píše sama o tom: „Abych jim oves dávala, já sama klisny hubené mám, jako kosti" (Dvorský, Památky žen 242—245).

[7]) Domoradice zůstaly spojeny se Zámrsky as 80 let. R. 1747, 24. dubna prodal je *Rudolf Libšteinský z Kolovrat Františkovi Vácslavovi Kordulovi ze Sloupna* za 16.000 fl. rh. Vácslavův nástupce, *Jan Kordule ze Sloupna*, upadl u veliké dluhy, a proto hlavní jeho věřitel, Med. Dr. Abraham Kisch, na prodání statku naléhal. Když nový pokus věřitele uchlácholiti se nezdařil, prodán jest statek veřejně r. 1786, 14. února, a koupil jej *Josef Rössler*. Ale i tento nemohl zmoci dluhy na statku lpící, pročež Domoradice znovu (r. 1790) veřejnou dražbou prodány, při čemž je koupil *Frant. Žejklic*, měšťan Kutnohorský a Mýtský. Po tomto následoval r. 1810 syn jeho *František*. Po něm zůstalo 10 dědicův, kteří prodali Domoradice r. 1867 dne 30. března hraběnce *Virginii z Aichelburka* za 108.000 fl. r. č. (DZ. 316, D. 11—13, 585, K. 25, 606, L. 7, Pam. arch. IX. 395).

[8]) Šembery děje Vys. Mýta str. 137. [9]) DD. 15 f. 12. Curia dicta Sneckenhof (jinde prope Altam mutam). Náš dvůr ležel „v Šňakově," druhý dvůr „pod Šňakovem." První prodal r. 1451 Mikuláš z Lazec Janovi Břískovi, druhý r. 1460 Janovi, synu svému, za 220 k. (Pam. IX. 396.) [10]) DD. 61, str. 224. [11]) Nejstarší kniha ve Vysokém Mýtě a Pam. nové II. 396. Paní Běta naposled se připomíná r. 1446, avšak již od r. 1439 měla zápisy v knihách; Mikuláš nalézá se na zápise 4 krajů r. 1440.

Zámek v Chroustovicích.

řekou, struhami „s příkopem okolo dvoru, kterýž k tomu dvoru přísluší," a vší zvolí mimo to jediné, že „město Mýto má na tech dědinách službu k jich městu" *Janovi řeč. Špína z Jenišovic.* [1]) Týž držel také společně se Slašky ze Slatiny dvůr Plotiště a podací ve Slatině. Polovici svou tohoto podací prodav r. 1463, Plotiště připojil ke Šňakovu.

Roku 1454 provolána jsou v Mýtě četná odúmrtí a právo královo na nich uděleno Petrovi Kdulincovi z Ostromíře a Vilémovi ze Dřela. Odúmrti tyto byly dvůr Kniřov (po smrti Mikuláše Fribergera), v Kozičkách dědiny (po Jaroslavovi a Anně manželích), ve Lhotce dědiny (po Zdiškovi), Koldín dvůr (po Janovi Hroškovi), Lhotka na Srubě (po knězi Petrovi a Petrovi Kropáči ze Srubu), ve Lhotce dědiny n. Zvěstovy, Šňakov dvůr poplužný (po kom?). Provolání tomu odpíral Jan Špína, pokud se týkalo Šňakova, i když byli výprosníci práva svého postoupili roku 1456 Soběslavovi z Miletínka; soud dvorský zajisté toho roku uznal nároky Špínovy spravedlivými býti a dal mu za právo obdržené. [2]) Nástupce Janův, *Markvart z Jenišovic,* dovedl toho roku 1480, že mu byla louka veliká slove Poříčí, příslušející ke dvoru Šňakovu, z šosu městského vysvobozena; odměnou za to propuštěn jest Mýtským z manství dvůr Plotiště. [3]) Po Markvartovi držel Šňakov *Bohuněk Špína z Jenišovic,* jenž měl také v okolí některé vesnice, kteréž prodal obci města Litomyšle, a sice r. 1516, 21. února některé dvory kmecí ve vsích Jehnědí, Džbánovci a Sloupnici a vkl. r. 1527, 4. října ves Bílany. Připomíná se ještě v tytuláři r. 1534 vydaném, ale nedlouho potom zemřel. *Kateřina z Jenišovic* (dcera předešlého?) prodala potom r. 1537 Šňakov tvrz, dvůr popl., Brči ves celou s dědinami, lukami, lesy, potoky, řekami, rybníky atd. s polovicí podací kostelního ve Slatině *Bernartovi Jestřibskému z Ryzemburka* za 1450 kop gr. č. Bernart držel zboží Šňakovské jen 5 let a prodal je vkl. r. 1542 v pátek den božího křtění v témž objemu, jak je byl koupil, obci *města Vysokého Mýta* za 1750 kop gr.

Jak Mýtští statku toho roku 1547 pozbyli, vypravovali jsme již (na str. 110). Po dvou letech (r. 1549) dal se král Ferdinand mnohonásobnými prosbami měšťanův obměkčiti, že jim i velkou část statků propadlých navrátil; nad těmi statky pozůstavil si však vrchnost a panství v ten spůsob, aby je město bez jeho přivolení ani neprodávalo, ani nezastavovalo, a ustanovil zvláštní úředníky k přijímání a vydávání důchodův. Ke konci svého panování (r. 1561, 15. prosince) odprodal jim vrchnost na těch vsích „k faře a ke kostelu sv. Vavřince k opatrování kněží, žákův a chudých lidí, kterýchž se nemalý počet chová, a na správu města." Vkladem r. 1562, v sobotu po ochtábu božího křtění ve dsky vloženým, postoupeno jim: Sedlištěk, Vratislavě, platu ve Vinařích, Rze, šosu na lidech ve vsi Sedlci, Brči, vsi celé s kusem lesu slove Markvartka, vsí Džbánova, Lhoty c. t. m., Chotěšín, Vanic, Stradouně, dvoru špitálského při městě, platu z luk, kteréž slovou Dorflík, platu v městě, platu z luk špitálských a krámů mastných, platu z luk záduších a kaplanských, „Šňakova tvrze zbořené a pusté se vším příslušenstvím." [4]) Příčina, proč Šňakovská tvrz spustla, snadno se může vypátrati; za vlády městské k obývání nebyla potřebována, a na její opravu také nic nevynakládáno.

4. DORFLÍK.

Asi tři čtvrti hodiny východně od Mýta povstal toho času, když v Mýtě převládal živel německý, dvůr německým jménem Dorflík nazvaný, a při něm buď tehdá neb později tvrz. Při počátku husitských válek seděl na ní *Matěj Freiberger,* měštěnín Mýtský. Nástupce jeho *Jan Hušovec* prodal r. 1437 „Dorflík zbožie to i všecko, co k němu přislušie," *Matysovi* za 155 kop a slíbil jemu to ve dsky zemské

[1]) DD. 21, 34. Zdánlivý odpor letopočtů (r. 1450 a 1451) dá se snad vysvětliti rozdílným vložením ve dsky a knihy městské, aneb dvěma dvory. [2]) DD. 16, f. 22. [3]) Archiv Čáslavský A. a. 1. Nějaký Jan Špína z Jenišovic odpíral r. 1487 provolání Slatiny ve příčině polovice podací tudíž, snad byl Markvartovým bratrem (DD. 17, f. 36). [4]) Jelínek, hist. Litom. II. 83—87, DZ. 3, F. 14, 1, C. 8, 14, J. 18, Pam. arch. X. 476.

Vysoké Mýto od severu.

vložiti. Po něm nacházeli se dva měšťané Mýtšti, *Martin Cvrček* krejčí a *Jan Smysl*, v držení tohoto dvora. Za těchto dob, když král Ladislav počal panovati v Čechách, mnohé odúmrti zamlčené jsou provolány; tak i odúmrť po Freibergerovi na tvrzi Dorfliku jest v Mýtě r. 1454 na jaře provolána; než výprosník, shledávaje, že spravedlnost Martinova a Smyslova k Dorfliku jest dobrá, podstoupil s nimi tolho roku 3. května smlouvu, již jim právo své výprosné propustil.

V listině jisté roku 1459 připomíná se *Machna*, vdova po *Jiříkovi z Měnínka a z Dorflika*, bezpochyby držiteli nějakém před husitskými válkami, neb v držení dvoru se posud oba společníci nacházeli. Teprve roku 1466, 7. června prodal Smysl „puol Dorflika svú polovici" purkmistru a *obci města Vysokého Mýta* dskami zemskými i městskými knihami za 100 kop, po čemž se radě Mýtské vidělo, určitěji vymeziti a odděliti obě polovice. Za touže příčinou dělili se konšelé toho roku s držitelem druhé polovice Dorflika, Martinem krejčím, a on si volil svrchní stranu, tak že dolejší polovice v držení jejich zůstávala. Když nedlouho potom Martin zemřel, obec Mýtská si r. 1469 na králi Jiřím vyprosila, aby jí odúmrť po něm daroval. Tak se i stalo, a poněvadž odporů učiněno nebylo, dosáhli Mýtští toho, že zvedeni komorníkem dvorským na tyto dědiny. Nyní se sice obec nacházela v držení tvrze pokojném, ale zanedbala také náklad potřebný na opravu tvrze vydávati, spokojivši se pouze užitkem luk a dědin u tvrze. V 16. století byla tedy již tvrz pusta, a když r. 1541 dsky zemské shořely, přiznali se Mýtští (r. 1543), že drží „Derfflik tvrziště pusté, dvůr popl. pustý s dědinami, lukami, lesy, potoky, rybníky" ode sta let. V registrech na zboží Mýtské r. 1560 vydaných nachází se zmínka: „Dorflík před léty býval dvůr, a na tento čas jsou louky, rolí a z nich plat se platí a vychází na chudé do špitálu Mýtského." Roku 1784 i tyto dědiny lidem rozprodány, a tak povstala nynější vesnička Derflik. [1])

5. TYNIŠTKO.

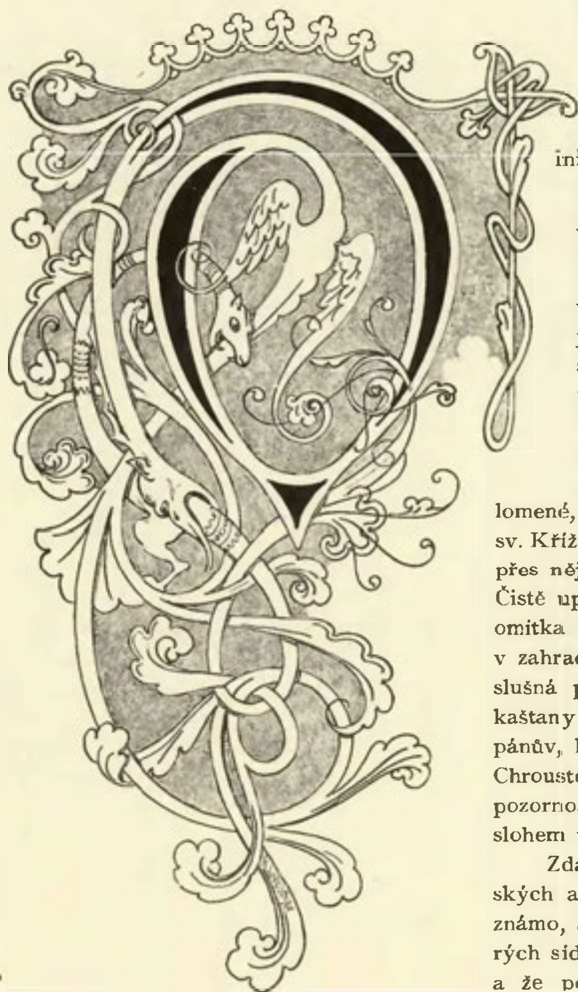
Nade mlýnem Tynišťským (nedaleko stanice Zámrské) spatřuje se na opyši návrší, na němž starodávný týn stával, tvrziště z 15. věku pocházející a hlubokým příkopem od ostatní výšiny oddělené. O držitelích této tvrze není nic známo, a co se ví o osudech vsi, uvedeno již na str. 110—111.

Královské věnné město *Vysoké Mýto*, jež bývalo „zámkem" (t. j. pevností) vzácným krále i koruny, dochovalo až po ty doby několik nejen zajímavých, ale i na pohled pěkných věží branných. Ačkoliv města jsou mimo obor našich úvah, vidělo se nám přece, některé z těch pěkných památek čtenářstvu aspoň v obrazech představiti, poněvadž se jimi výklady naše na nejednom místě doplní a znázorní. Mýtští krásných památek svých bedlivě a s pravým citem vlasteneckým ostříhají, jsouce v té příčině i strany péče o moderní čistotu a úpravnost mnohým městům venkovským vzorem a příkladem, nicméně i toho dokladem, že lze při dobré vůli obojímu směru dosti učiniti.

[1]) Archiv Mýtský (knihy I. II. f. 23, 29, VI.) DD. 16, f. 15, 47; 21 p. 139, 23, L. 14, DZ. 250, C. 27.

CHROUSTOVICE TVRZ (ZÁMEK).

initá rovina Chroustovská jest dobrá, hledí-li se na výnos, ale k pěkným na pohled nijak nenáleží. Krajina tato nemajíc lesů, než toliko několik hájkův, a postrádajíc hladin rybničných, oko naše jednotvárnými alejemi a rolemi až unavuje. A co jest krajina ve *velkém*, to jest *zámek Chroustovský* v malém, položen jsa v rovině, v úkrytu za zděmi a hospodářskými stavbami. Stavení toto po francouzském spůsobu v 17. století zřízené má dvě okřídlí, na severu spojené s arkádami ve dvoře a vším tím větším a menším příslušenstvím, kteréž barokový sloh miloval. Na obou stranách zámku vybíhají chodby pravým úhlem lomené, končíce se na jedné straně kaplí (posvěcenou pov. sv. Kříže), na druhé straně kuchyní; pod těmito uhání potok, přes nějž se k zámku po mostě sochami ozdobeném chodí. Čistě upraven jest tento zámek; břidlice na střeše se leskne, omítka žlutavá, jako by se jí nedotekl, okolí zámku pěkně v zahradu upraveno, jejížto zeleň jedině občerstvuje, ale příslušná pravidelnost, a ať díme, uniforma nudí velice, a ty kaštany po francouzsku přistřižené jsou tak pravým obrazem pánův, kteří tu v čas postavení tohoto sídla poroučeli. Zámek Chroustovský se vší svou skvostnou úpravou méně vzbudí pozornosti, nežli mnohé menší hospodářské stavení ušlechtilým slohem vlaským postavené.

Zda-li na tom místě stála *prvotní tvrz* vladyk Chroustovských a pozdější zámek Slavatův a pánův ze Žerotína, není známo, ale podobá se pravdě, že použito hlavních zdí u starých sídel obyčejně velmi silných ke zřízení nového zámku, a že po spůsobu tehdejším tu něco prolámáno, tam opět kamenem a maltou zaděláno. Známo jest nám ještě dobře, jak někdejší zámek před 200 léty vyhlížel. Upraven byl tehdá tak, že držitelům pohodlí a prostranství dosti poskytoval. Postaven byl ve 4 úhly, měl přízemí a vrchní ponebí, a kromě dostatečného počtu světnic a sklepů neb místností klenutých také byty úřednické a některé místnosti hospodářské. Velké síně po spůsobu tehdejšího věku ozdobené nacházely se v horním ponebí, k obyčejnému bydlení byly však některé světnice v přízemí. Když se vešlo do zámku, byl při zemi na levé straně pokoj, kterému se říkalo zelený, v němž pán dával slyšení poddaným svým; také hejtman tu s nimi jednal. Při pokoji tom byly tři malé komůrky, v nichž se buď rozličné domácí potřeby

chovaly aneb čeládka kuchyňská léhala. Za těmi byla kuchyně a podlé ní špižírna starodávnými dveřmi železnými zavřená; neb dřevní držitelé tu lepší své věci ukládali. Vedlé špižírny měl vrátný svou světnici, pak následovala kapla posvěcená a za ní pokoj, v němž hrabě z Valdšteina, nařízený vachtmistr císařský, obýval. Při něm měl komoru jakousi (snad ložnici), pokoj veliký nárožní a při tomto zase komoru šatnici, kteréž se tehdá quarderoba říkalo. Ještě pak bylo v přízemí 5 pokojíčkův, v nichž bydleli písaři a jeden komorník (tafeldecker), též světnice jedna s komorou, jež byly přikázány hejtmanu. Všechny tyto místnosti ve přízemí naskrze byly dobře klenuty.

Pod přízemím bylo několik sklepů dobrých a sice pod kaplou byla pekárna, pod velikým pokojem nárožním byly sklepy dva, v nichž zahradník své věci míval, sklípek, do něhož se zelí dávalo, více ještě dva sklepy, kdež se, tuším, pivo a víno chovalo, a konečně lednice.

Ve vrchním ponebí bylo méně světnic, ale za to byly větší a prostrannější. Parádní pokoje a sýpky se tu tak dobře srovnávaly, že úkaz ten zajisté odiv nynějších boháčů spůsobí. Když se po schodech nahoru přišlo, vedly první dvéře do tabulnice či večeřadla, přikrytého po spůsobu 17. století stropem táflovaným (asi podobným, jako jest v Jindřichově Hradci, ač ne tak nádherným). Podlé ní byly dvě světničky prosté a dva klenuté, snad hostinské pokoje, dále dvě komory klenuté. Nad kuchyní a vrátnicí byla sýpka pro slady, nad kaplou komůrka a vedlé ní světnice a komora. V rohu (nad velikým pokojem nárožním) byla světnice veliká se stropem táflovaným a komora. Stavení bylo v dobrém sice stavu, ale přikryto toliko šindelem, tudíž bez oblíbených tehdá tašek prejzových. Při zámku pod kuchyní byla sladovna.

A jakož nebývaly nikdy ani hrad ani tvrz bez hospodářství, tak to bylo i při Chroustovicích. Nebude od místa, když se již zámek popsal, také prohlédnouti dvůr při něm a seznati všecko, co se v něm nacházelo.

Ve dvoře Chroustovském nacházely se hned po levé straně vchodu ratejna, něco dále pak maštal pro koně jízdné, a nad ní podlaha pro seno a slámu, kromě toho marštale pro „dvorské klisny,“ chlévy, plevník, komory atd. Po pravé straně vchodu byla stodola o 5 mlatech. Chlévů svinských bylo 5, pro drůbež jeden. Dobytek ve dvoře dělili tehdá na dobytek „srstnatý,“ vepřový, ovčí a drůbež. Krav dojných, z nichž se jedna cenila na 6 kop (či asi tolarů), bylo 24, jeden býk, 5 jalovic březích, z nichž každou na 5 kop cenili, telat loňských i letošních bylo 12. Co se týče dobytka vepřového zrostlého, nacházelo se ho ve dvoře 33 kusů, z nichž se kus po 1 fl. 30 kr. prodával. Starých sviní plemenných tu bylo 7, kaňouři (mladí vepři) 2 a nunvic (sviní řezaných) k druhému létu 24. Kromě toho tu bylo ročních prasat 14 a letošních 17; z těchto posledních se kus po 10 kr. prodával.

Chovu dobytka ovčího věnovala se tehdá veliká péče, poněvadž to bylo výnosným odvětvím hospodářství. Za oněch časů bylo množství pastvin nevzdělaných a dobrá třetina polí byla úhorem, jichž spasením se přece nějaký užitek vyzískal. Proto měl každý jen trochu větší statek svůj ovčín, na větších jich bylo více s mistry ovčáckými a pacholky, jimž ovce na jistý spůsob odevzdány byly, jako krávy šafářům (poručníkům). Svědomití a pečliví ovčáci a poručníci si obyčejně malé jmění vyzískali. V Chroustovicích bylo ovec dosti, a sice: bahnic 151, nájemných bahnic 19, beranů starých 11, skopců zubáků 20, skůpat jarlinků 36, bahnic jarlinků 45, jehňat letošních 97, jehňat najatých 12. Stará ovce platila tehdá 1. fl., jehně 20 grošův. Kromě užitku znamenitého, který z hospodářství vycházel, mívala vrchnost ještě všelijaké jiné důchody a výhody. Lidé v městečku Chroustovicích povinni byli platiti úrok, slepice a konati roboty orné a ženné. To dávali všichni; řezník však měl ještě zvláštní dávky; dával předně plat z masného krámu, 2 kameny loje škvařeného a ročně 40 jazykův. Jazyk se prodával tehdá po 8 gr. Kovář platil z kovárny nájem, pobodný pak platil úroku do roku 6 kop.

Ačkoliv jsou děje Chroustovic od počátku 15. století dosti bohaté, a nepřetržená řada držitelův až na naše časy se provésti může, přece jest o dějích Chroustovic před počátkem 15. století jen to známo, že tu byla fara již r. 1349, a že se *Hereš*, hofmistr dvoru královnina r. 1372, od r. 1380—1382 z *Chroustovic* nazýval. Tvrz zdejší drželi potom *Bernart* (Ringwiert) a *Bartlin*, měšťané Hradečtí (r. 1495), a po nich *Frencl z Chroustovic*. Týž zapisoval r. 1406 dne 21. prosince 817 kop gr. na Chroustovicích tvrzi s přísl. Bočkovi z Poděbrad. Již před tím (r. 1397) drželi část vsi a později také tvrz zdejší dva bratří, *Petr* a *Přibík z Týnce* jinak *z Chroustovic*; r. 1403, 4. listopadu dali na Chroustovicích dědictví své Vratišovice v manství a pod léno bratřím z Rosic. Později, jak se zdá, od sebe se oddělili; Petr, jenž držel zboží Týnecké, psal se odtud; bratr jeho Přibík panoval Chroustovicům, k nimž nabyl r. 1412, 3. října práva toho, jež náleželo posud Bočkovi z Poděbrad. Toho roku (vkl. 2. března) věnoval manželce své Anně 250 kop věna na tvrzi Chroustovicích, k tomu ještě r. 1418, 10. června přidáno 50 kop. Nemaje, tuším, dědicův, mínil nejen manželku svou dobře opatřiti, nýbrž i zápisem toho roku a dne ve dsky vloženým bratru svému Petru z Týnce

1000 kop zapsal na zboží Chroustovickém. Zboží to obsahovalo Chroustovice tvrz, dvůr popl. s dvojím poplužím, městečko s podacím, vsi Vojské, Most, Poděčely, Městec a Lipček. Jsa smýšlení katolického (také osobně oddán Janovi, biskupu Litomyšlskému) r. 1419 s jinými katolickými pány opověděl Pražanům a připomíná se vůbec ještě r. 1423. [1])

Po husitských válkách seděl zde *Jan Šlechtic z Mrdic* a *z Chroustovic*, horlivý pod obojí. Týž byl r. 1440, 17. března na sjezdu čtyř krajův východních v Čáslavi, r. 1448 pomáhal Poděbradským osazovati Prahu, r. 1451 obdržel zápis na vsi Seslavce, Uherčice a Rosice podlé jisté úmluvy. Za to měl tři léta potom meškání u soudu dvorského. Když se totiž nastoupením Ladislavovým mír v zemi navrátil, a práva zase před se šla, hledáno potom rychle to, čehož léta mohla snadno projíti. Tak i nalezeno právo odúmrtní královo po někdy Přibíkovi a ženě jeho, a tvrz Chroustovice s městečkem a vsi Městce, Poděčely a Most, byvše provolány v Chrudimi, dostaly se výprosou *Janu Caltě z Kamenné hory*, dvořenínu královu. Než výprosník málo obdržel; neb Hroch z Údimě měl na Chroustovicích 300 kop dluhu dobře zapsaného, a Šlechtic měl také právo pevné. Tudíž učinil Calta s Janem Šlechticem a Klárou ze Střeziměřic, chotí jeho, úmluvu smírnou, vedlé níž se práva svého k Chroustovicům odřekl (r. 1455). Tedy zveden jest Jan Šlechtic ještě toho roku na Chroustovice a odhadáno mu právo královské v 1300 k. gr., arci kromě toho, co jiným na tom spravedlivě náleželo. Aby mu potom výprosníky překáženo býti nemohlo, vyprosil si roku 1457 všechen nápad královský na Chroustovicích, Svojšicích a Úřeticích, též nápad po Ojířovi z Mrdic vyprosil si proto, aby mohl zboží Městeckého dosíci. Že se však mnohé z těchto dědin nacházely v držení jiných vladyk, setkal se s hojnými odpory, zejména pak soudil se dlouho o zboží Městecké, nemoha se ho přece dosouditi; jen ve příčině Chroustovic mu nebylo odpíráno. Mezi těmito spory přijal na spolek manželku svou *Kláru ze Střeziměřic*, jež se takto dostala ve společné držení Chroustovic. Častá jednání soudní v příčině odúmrtí a spojené s nimi meškání v Praze byly tehdá pro panstvo pravou útrapou.

Věž ve Vysokém Mýtě (též vzor věže k sesílení hradeb sloužící).

Roku 1481 držel zboží Chroustovské *Petr Kdulinec z Ostromíře*, a po něm několik let vladykové z Mezilesic. Když byly některé dědiny v Chroustovicích pro účinky zlé Severina, syna Václava Šatného z Ještědu, roku 1486 na krále spadly, a je na něm byl Jan Bystřický ze Studnic vyprosil, odpíral tomu

[1]) Tomek, Základy IV. 146, DD. 14, f. 274, 20 p. 164—165, 193, arch. č. I. 393, III. 496, IV. 376. Jelínkova hist. Litom. I. 228—229, Dvorský, Pam. žen str. 18, rel. tab. II. 87.

s jinými *Vaněk z Mezilesic*, avšak ani výprosník ani odpornici nic neprovedli, poněvadž Severin spravedlnosti nejlépe na zámek práva dovedl. *Jan* řečený *Mikuláš z Mezilesic* prodal r. 1488 tvrz Chřoustovice se dvorem popl., městečko, vsi Městec a Poděčely, v Mostu dvůr popl. a mlýn poplatný *Bernartovi z Petrkova* za 1615 kop. Dotčený Petr byl ženat s Anežkou z Chlumu, s níž, tuším, jen několik let na Chroustovicích seděl; poněvadž potom v nějakou těžkou nemoc upadl, dal se vézti na lékařství někam ku Šternberku (na Moravě) na nůších mezi koňmi; tam umřel a statek Chroustovský poručil Anežce, manželce své. Po této paní dostaly se Chroustovice bratru jejímu, *Albrechtovi z Chlumu* a *z Košumberka*, a po tomto bratru jeho *Slavatě*, jenž je připojil k panství Košumberskému.[1]) Za vlády Slavatovské uplynulo kolik let a v čase tomto páni nic nevynaložili na opravu tvrze, jíž nepotřebovali, majíce prostrannějšího a bezpečnějšího bytu na Košumberce, pročež tvrz zdejší brzo spustla. „Tvrz pustá" připomíná se zejména r. 1547 za pana Diviše Slavaty z Chlumu. Divišovi synové *Adam, Jindřich, Albrecht* a *Zacharyáš* rozdělili se r. 1577 statky svými, při čemž dostal Zacharyáš Chroustovice a Radhošť. Tento Zacharyáš, „J. M. C. truksas," měl nejprve manželku Annu Křineckou z Ronova, s níž splodil dceru Mandalénu Kateřinu, kterouž později pojal k manželství Bohuchval Berka z Dubé; s druhou manželkou, Eliškou Robmhápovou ze Suché, splodil syna Kryštofa Šťastného. Boje se nenadálé příhody, učinil r. 1594 pořízení o těchto dvou dětech a poručníky jim zřídil Jindřicha, Albrechta a Kateřinu Křineckou ze Svojkova, bratry a mateř svou. Kšaftem svým, r. 1599 dne 27. května daným, odkázal statek svůj synu, nad nímž i dceři svou zřídil nové poručníky a ještě toho roku zemřel.

Poručníci mladého Slavaty, Jan Diviš ze Žerotína na Náměšti, Baltazar Robmháp ze Suché a Václav Komarovský z Libanic, vidouce, že jest na statku nemálo dluhův, kteréž nebožtík zdělal hlavně dvěma zápisy desk zemských, a že by se Chroustovice pro sirotka zdržeti nemohly, prodali roku 1600 dne 10. října tvrz Chroustovice (za Zacharyáše opět obnovenou) a tvrz pustou Jestřibec s příslušenstvím *Kunce Slavatové* rozené *Čeručické z Kácova* a na Košumberce za 23.000 kop gr. č. Paní tato, jsouc vdovou po Jindřichovi Slavatě († r. 1596), jenž byl držel Košumberk a Chropyni, chlebila jako poručnice na Košumberce a zemřela okolo r. 1603. Syn z manželství toho, *Diviš Lacembok z Chlumu* a *z Košumberka*, prodal roku 1606 (dne 3. dubna) tvrz Chroustovice a tvrz pustou Jestřibec se 2 dvory dědičnými popl., rolemi přikoupenými, městečko s podacím, krčmou i mlýnem, pivovarem, vsi Městec, Vostrov, Opočeň, Stradoun, Radhošť s podacím, Tyništko a Žiku *Janu Divišovi ze Žerotína* na Náměšti, Židlochovicích, Pouzdřanech a Brandýse n. O., arciknížat Matyáše a Maximiliana Rakouských komorníku, za 26.250 kop gr. č. Jan Diviš přikoupil Žilovice, dlouho však zboží Chroustovského nedržel, anobrž prodal je r. 1612 dne 6. prosince *Jiříkovi Gerštorfovi z Gerštorfu* na *Choltících, Svojšicích* a *Žestokách*, J. M. C. radě, za 65.000 kop gr. míš. Zboží to, jsouc za Jana Diviše zvětšeno, obsahovalo nad předešlé ještě vsi Brčekoly a Lhotu a mělo tři dvory poplužné, totiž Chroustovský, Želovský a dvůr při vsi Radhošti.[2])

Jiřík Gerštorf měl manželku Johanku z Rokyc, s níž splodil syny *Bernarta Mikuláše, Štěpána* a *Jindřicha*. Kšaftem r. 1594 napsaným učinil choť svou poručnicí dětí a statku, přidav jí některé pány k radě, a odkázal jí ves Svinčany († r. 1612). Když byli bratří let svých dosáhli, rozdělili se o dědictví otcovské; Bernart obdržel vsi Svinčany, Žestoky a Žilovice, Štěpánovi se dostaly Chroustovice, a pro Jindřicha určeny jsou Choltice. K tomu týž Štěpán po smrti mateře své Johanky († r. 1620) zdědil statek její Svojšický. Při počátku povstání Českého přidal se Štěpán ke vzbouřilým stavům evangelickým a povýšen jest Fridrichem Falckým na král. radu. Za manželku pojal Mandalénu Kyšperskou z Vřesovic, jíž r. 1620 dne 22. září na městečku Chroustovicích 7500 kop míš. věnoval. Po bitvě Bělohorské odsoudila jej soudní komise r. 1623, 18. února dvou třetin statku, a místodržitel Karel z Lichtenšteina prodal (vkl. r. 1623, 11. září) „zámek Chroustovice řečený, dvory popl. a vesnice všechny s příslušenstvím" *Janovi Bapt. Veberovi* svob. pánu *na* a *z Pisemburku*, pánu na Krumpachu a Huerben, J. M. C. říšské a komory dvorské radě a komorníku za 39.555 fl. rh. 34 kr. 2 pen.

Chroustovice jakož i přikoupené Zaječice zdědila po Janovi roku 1655 v červenci dcera jeho *Kateřina Voršila* provdaná *z Abensperka* a *Traunu*, „Freiin zu Pistenberg, Frau auf Petronell und Wurnitz"; ta pak prodala smlouvou r. 1655, 1. srpna oboje zboží *Karlovi Ferdinandovi* říšskému hraběti *z Valdšteina* (r. 1661 J. M. C. nařízenému nejv. vachtmistru) za 64.000 fl. Karel Ferdinand měl hojné a výnosné statky v severních Čechách, a jest nám proto s podivením, že Chroustovice pro dluhy zdržeti nemohl. Nebo *Alžběta Barbora Eusebie* hraběnka *z Valdšteina*, rozená *Berkovna z Dubé*, pro nezaplacení 23.454 k. a vzešlých z toho úroků toho dovedla, že jí bylo panství Chroustovské r. 1661, 10. května místokomornikem Adamem Peceliem z Adlersheimu k dědičnému držení odhadáno. Alžběta prodala potom (r. 1663, 24. dubna) zámek

[1]) Troje svědomí v archivu Jindřichova Hradce bez udání roku, DD. 17, p. 16, arch. č. V. 536, rel. tab. II. 427. [2]) DZ. 27 F. 10, 129, D. 29, 175, F. 11 (130, H. 19), 186, B. 25 (136, J. 29), 179, P. 23 (136, J. 29).

a dvůr Chroustovice s dvory popl. Ostrov a Radhošť, městečko Chroustovice s podacím sv. Jakuba, vsi Městec, Stradoun, Žíku, Tyništko, Radhošť s kostelem a Ostrov *Františkovi Karlovi* říš. hraběti *Libšteinskému z Kolovrat* na Rychnově, J. M. C. radě, komorníku, místodržícímu a presidentu nad apelacemi, za 35.000 fl. rh. a 100 dukátů klíčného. [1])

Nový držitel znova postavil zámek Chroustovský, což se tím provodí, že zámek zdejší velice se podobá zámku Rychnovskému, jejž týž hrabě r. 1676 počal stavěti. Po smrti hraběte († r. 1700, 4. května) zdědil Chroustovice spolu se svěřenstvím rodinným syn jeho *Norbert Leopold z Kolovrat* († r. 1716). Týž daroval roku 1704 kostelu v Uhersku na panství Chroustovském veliký zvon posud se tam nacházející a přikoupil roku 1694 od bývalého panství Košumberského statek Roubovský a vsi Mentoury, Lozice, Mravín, Sedlice a Jenišovice. Starší syn jeho *Frant. Karel* prodal r. 1721, 21. března zámek Chroustovice s městečkem a vsi Městec, Ostrov, Opočno, Uhersko, Trusnov, Franclinu, Radhošť, Žíku, Tyništko, Janovičky, Stradouň, Vinary, Sedlec, Pěšice, Mravín, Mentoury, Jenšovice, Martinice, Ložice, Turov, Staré a Nové Holišovice *Jeronýmovi* hrab. de *Capece* a markrab. de *Rofrano*, cís. radě, radě krále španělského a generálnímu poštmistru v Italii za 426.100 fl. a 1000 dukátů pro manželku prodávajícího. [2])

[1]) DZ. 140, G. 6, 153, D. 12, 478, A. 17, 310, H. 29 (152, K. 16, 28, O. 14 — P. 8, 314, F. 4 (152, T. 27).

[2]) DZ 496, G. 5. Chroustovice držela potom Marie Terezie roz. markýzka z Rofrana, choť c. k. tajného rady hr. Leopolda *Vchynského ze Vchynic* a na Chlumci, Kratonozích a Výklekách, jež se po jeho smrti r. 1760 za hraběte Brechainville vdala. Po ní dědili panství synové *Frant. Ferdinand* a *Filip ze Vchynic*, c. k. generál, komorník a tajný rada. Tento koupiv vedlé smlouvy r. 1779, 27. listopadu učiněné polovici bratra svého za 213.000 fl. (DZ. 603, J. 22), stal se pánem celého panství a se sestrou svou Marií Terezií ovdovělou kněžnou Poňatovskou vystavěti kázal letohrádek Neulust či Theresienlust u Turnova a prodal pak Chroustovice knížeti *Karlovi Alexandrovi z Thurnu a Taxisu* († r. 1827, 15. července). (Sommers Topographie S. 105—116.) Chroustovice mají od těch dob s Litomyšlí společné držitele.

Bystré Tvrz.[1]

evelký kus cesty od Svojanova na západ rozkládá se v údolí město Bystré, poskytující se svým velikým kostelem a zámkem krásný pohled; cesta k němu jest jako zahrada krásna, plna rozkošných skupin stromův. Východně od města stojí na výšině nad potokem *zámek Bysterský*, v nové době též *Frischberg* řečený, znamenité a veliké stavení, po jehožto jedné straně krásné zahrady, po druhé straně poplužný dvůr Ratina (snad Radyně neb Hradyně) se nacházejí. Jest do čtverhranu stavěn se dvorem uvnitř a býval věží a bicími hodinami ozdoben. Že však věž opustla, pobořili ji, hodiny pak i s cimbály a jedním zvonem uložili v hospodářské špižírně.

Před léty býval zámek zvenčí, podlé vkusu 16. století, rustikou, t. j. čtverhrany pokreslen a vypadal tudíž nádherněji a vážněji než nyní s jednoduchou svou omítkou. V zámecké kapli, ke cti P. Marie posvěcené, chová se stará kopie Zbraslavské matky Boží od r. 1648; nad jejím vchodem spatřuje se vojenskými znaky ozdobený erb hrabat z Hohenembsu, kamzík přednima nohama se vzpínající v modrém poli. Malování této kaple, jakož i všech panských pokojů, vyvedl r. 1853—1854 bavorský malíř Edvard Schwoiser. Ve veliké síni, v pokojích i po chodbách vyvěšeny bývaly obrazy, které sem Hohenembsové ze zámku Vaduckého převezli. Jsou o větším dílem rodinné podobizny, ale také kusy od Van Dyka, Tiziana, le Bruna, Antonína Baiis z Antorfu (1578), Weissenwolfa a j. Nejstarší, olejovými barvami na prkně malovaný obraz představoval hrad Ober-Embs v horách alpských. Podlé starých zpráv býval v zámku tak řečený modrý pokoj se vším nábytkem, určený pro panovníka Rakouského, kdyby se tu pozdržeti chtěl. Dí se o něm ve starém popisu, že jest tak ozdoben, že nerci-li pán a kníže, ale i také císař v něm bydliti může.

Nežli byla založena tvrz Bysterská v 16. stol., patřila ves Bystré k panství Svojanovskému,[2]) jak již vypravováno v dějinách Svojanovských, a nacházel se při vsi nový dvůr poplužní, kterýž *Václav Žehušický z Nestajova* choti své k užívání odkázal. Když byl Václav zemřel, připadlo Bystré s mnohými vesnicemi okolními synu jeho Janovi za díl otcovský a bratrský; Jan pak si postavil na dílu svém novou tvrz (nynější zámek), kterouž podlé spůsobu tehdejšího zevně i vnitř přiměřeně okrášliti dal.

Jan zbohatl nedlouho před svou smrtí, zdědiv panství Ryzemburské se Skalami a zboží Nového Vamberka po smrti strýce svého Bernarta. Manželku měl Johanku z Boskovic, kteréž (vkl. 1557, 13. října) na „tvrzi nad Bystrým, dvoru popl., městečku tudíž a na vsi Jedlové“ 1350 kop gr. č. věnoval. Z manželství tohoto synové nepošli, leč jediná dcera Anna, pročež učinil Jan posledním pořízením (r. 1558 dne 2. února) nad toutu Annou „a jinými dítkami, kteréž mně pán Buoh ještě dá,“ poručníky choť svou, Albrechta Černohorského z Boskovic svata svého, a Bernarta strýce svého († 1563). Manželku svou Johanku zůstavil při věně, jež jí zapsal na Bystrém a Jedlové, a odkázal jí mimo to 1500 kop m. Zemřel r. 1564, a Bystré

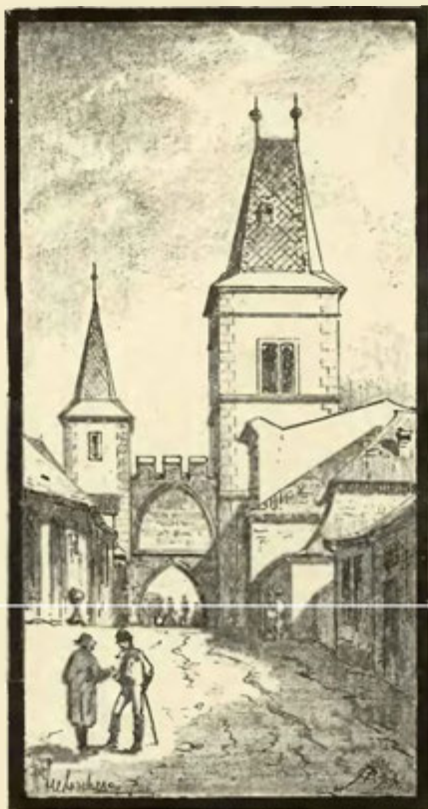
---

[1]) Pomůcka jako u Svojanova. [2]) O některých starších příbězích okolo Bystrého přirovnej „Dodatky k popisu Bystrého“ (v Pam. arch. III. 335).

se dostalo nyní bratru Hertvíkovi, jenž nad to, s kšaftem spokojen nejsa, pořízení bratrovu odpíral. Dcera Anna zůstávala při Johance, mateři své, až se provdala potom za Štěpána z Eicinku, dědičného komorníka v Rakousích, jemuž před r. 1577 dcerku porodila.

Hertvík z Nestajova, bratr a dědic Janův a před tím již pán na Svojanově, držel Bystré ještě 15 let († 1579) také dětí nezůstaviv. Za tou příčinou vznikly spory mezi dědici jeho, po jichž urovnání (1579) obdržela Bystré vdova *Bohunka z Hustířan*. Táž vdala se podruhé za *Jana Bezdružického z Kolovrat* na *Záběhlicích*, J. M. C. radu, jemuž r. 1581 (vkl. dne 18. března) z polovice všechen svůj statek, kdyby zemříti měla, zapsala. [1]) Zemřela r. 1583 v Jevíčku, a tehdejší Bystерský děkan, Filip Roměnec, její mrtvolu do Bystrého sprovodil.

Po smrti Bohunčině stal se pánem Bystrého pan Jan Bezdružický, jak vypravováno v dějinách Svojanova. Na tvrzi zdejší zůstalo po Bohunce velmi mnoho svršků drahocenných; byly tu klenoty zlaté, z nichž nejlepší byl řetěz za 500 dukátů, množství stříbrných věcí, jako koflíků, šálků, mis, lžic, talířův, slánek, svícnův a umyvadel, kteréž měly jako rodinné jmění při rodu Kolovratském zůstati. K nim přibyla měděnice a umyvadlo stříbrné, velmi řemeslně shotovené a erbem Janovým a třetí manželky jeho Alžběty z Rožmitála opatřené. Několik konviček, z nichž paní pívaly, bylo pozlaceno; lžic stříbrných na kolik tuctů se počítalo. Také tu bylo množství nádobí cínového, tak že se ho na 6 a snad i více stolů nanositi mohlo, větších mis bylo nejméně 60, misek na ovoce asi 24, talířů ne-li ke stu, tak zajisté kopa. V pozdějších dobách otočil se Jan hojným služebnictvem. Byly tu: Kátle velká, služebnice panina a dvě „švadlí," Kátle malá a Anna Horská; pánu posluhovali jeden služebník, jeden komorní a 3 pacholata. Hans kuchař dlouho zastával službu svou, potom zůstával výminkem, a kuchyni spravoval Ondra kuchař, jemuž byl po ruce Martin Jurák, mladý kuchař. Matouš zahradník toho pečliv byl, aby byly v zahradě panské pěkné květiny, když dobře šlo, „vlaské pomerančové, citronové, fíkové i jiné rozmanité štípky," a chutné ovoce na tabuli panskou aby přicházelo. O pořádek ve tvrzi dbal Mertl klíčník, jemuž žertem Merfiš říkali; kromě toho byli na tvrzi kočí, pacholci a „pradlí" Dorna Korouhevská, kterou ustanovil potom šafářkou pán ve dvoře Limberském.

Litomyšlská brána ve Vysokém Mýtě s brannými věžemi.

Na tvrzi bylo vše úpravné, statek v nejlepším pořádku; bylť Jan na něj mnoho peněz vynaložil, aby jednou dětem v pěkné úpravě odevzdán býti mohl. Neb Jan byl pán v každém spůsobu správný, poctivý, pravý to Staročech, mysli spravedlivé; neb i to na něm se chváliti mohlo, že nikdy nestál před šranky soudu pro bitky, seče neb rčení urážlivá a hanlivá, jakož tehdáž obyčej býval. Pilně si všecky příjmy a vydání v rejstra vlastní rukou zapisoval, aby ho úředníci nešidili, neb sám jsa počestný, toho i při jiných žádal. Z těch příčin vzal v kázeň Mikuláše Fabra Týneckého, jenž býval úředníkem na Janovičkách, a dostavil jej ke právu Pardubskému. Týž totiž některé důchody přijímaje, jich sobě za příjem do rejster nepoložil, a zase na druhou stranu některé věci sobě za vydání pokládaje, jich nevydal. Kromě toho jej vinil Jan z druhé těžké věci. Faber totiž 50 žencům mimo zasloužení jich každému za půl dne připsal 2 korce žita panského (t. j. žetí), a hrnek másla sobě zosobil; aby to žito zase z vlastního oplatiti měl, toho neodvedl (odvod = Entlastungsbeweis), též při srovnání rejster páně s rejstry Fabrovými se shledalo, že v rejstřích páně jest větší vydání než v makuláři Fabrově, totiž za maso hovězí, telecí, pivo. též na několika místech vyřezání z rejster listův a jiných přišívání se našlo. Rada Pardubská

[1]) DZ. 12, L. 37, 15, B. 4, 64, G. 12, 21, E. 21.

vypověděla r. 1603 dne 28. února ve příčině prvního obvinění, že jest Faber povinen pánu 25 kop zaplatiti; ve příčině druhé žaloby: „pokudž by pán z přirozené a heroické dobrotivosti, kteráž vždycky náchylnější bývá k lítosti, nežli k přísnosti, neráčil jemu Mikuláši Fabrovi žádné milosti učiniti, může k němu pro vyhledání těch věcí, kterých se Faber proti němu dočinil, právem útrpným v mírnosti přikročiti."

Jan měl dva syny, *Ludvíka* a *Viléma Jindřicha*, jež mu třetí jeho manželka porodila. Pořízením svým d. 1603 dne 25. listopadu odkázal jim všechen statek svůj a zdělal nad nimi poručníky, jichž přední byl Janův ujec, Děpolt Švihovský z Ryzemberka. Co se týče vychování dětí, požádal poručníkův, aby syny dobrým, hodným, učeným mužem preceptorem, náboženství pod obojí spůsobou, opatřili; až by poodrostli, aby v ta místa a do těch zemí kromě vlaských (Jan věděl asi, čím byly mnohým synkům lehkomyslné Francouzky a černooké Vlašky) posláni byli, „kdež by se předně poznání pána Boha všemohoucího, tudíž i řečem jiným a všemu dobrému naučiti mohli." Také prosil poručníky, aby sice šetřili, ale synův bez peněz aby nenechávali, nýbrž jim každého půl léta tolik, při čemž by slušně zůstati mohli, dávali, aby „ze zoufalství a z nedostatku v partyky a jiné nenáležité věci se nevydávali."

Na poddané své byl velice laskav, ale s Polickými se tak nepohodl, že jim všechny grunty své zapověděl. R. 1594 omýlil se Vít Pečený, řezník z Poličky, a procházel se na dolním konci vsi Limberka, kdež se kámen lámal, a ani cesty ani stezky svobodné nebylo. Jan jej proto pohnal k soudu komornímu z pychu, a pro ten pych z pokuty 10 kop. Když r. 1601 Poličtí ve vsi Telecím sůl prodávati začali, ano právo sůl v okolí prodávati jen Bysterským náleželo, vymohl toho Jan, že byli Poličtí na penězích trestáni a zásobu prodávané soli propadli. V pořízení svém odkázal obci Bysterské 75 gr. č. na vystavení školy, a poněvadž škola velmi zlá byla, poručil, aby jim peníze odkázané hned v půl létě po smrti jeho vyplaceny byly.

Stará zvonice ve Vysokém Mýtě.

Jan Bezdružický dokonal život svůj na počátku r. 1604 a pohřben jest po přání svém vedlé své druhé choti, Bohunky z Hustířan, která byla schudlému pánu zase k lesku pomohla. V Rychnovském zámku nachází se posud velká podobizna Janova a tří jeho manželek. Jan, pán postavy bohatýrské (neb heroické, jak praví rada Pardubská), oděn jest rouchem ušitým podlé oblíbeného tehdá kroje Španělského; tvář jeho zamračená nesouhlasí s dobrými vlastnostmi, kteréž z pamětí známe. Manželky jeho jsou postavy útlé, tak že o nich platí charakteristika spisovatele jednoho z konce 15. věku: „Byla jest počestné postavy a jako tenký prútek na výsost vyrostlá, mléčné bělosti a druhdy s libou zardělostí, zraku stydlivého, a všickni její údové k nějaké spanilé velebnosti byli spůsobilí, tak že zevnitřní spůsoba jejího těla okazovala spůsobilost vnitřního člověka, totižto její duše." Jest to první nám známá charakteristika česká, a od těch dob, tuším, nikdo ženu v duchu a slově čistě českém lépe nevymaloval, než tento spisovatel neznámého jména.

Janovi synové Ludvík a Vilém Jindřich rozdělili se r. 1609 dne 9. listopadu tak, že Týnec Hrochův, dům pod Bruskou u přívozu s kostelíkem sv. Petra a 8000 kop míš. na díl Ludvíkův přišly, a Vilémovi statek Bysterský za díl jeho ukázán byl.[1]) Vilém Jindřich nehospodařil dobře, tak že se octl brzo ve velikých závadách. Tu mu pomáhala ujkyně jeho Johanka ze Sloupna, manželka Děpolta Švihovského († 1616), a na statku hospodařila, třebas byl Vilém již ženat.[2]) Byla to zlá paní, která přese všechna práva s poddanými nelidsky nakládala. Starší obce Bystrého, kteří jí po dobrém domlouvali, dala všechny uvězniti. I Vilém Jindřich, nijak se neřídě příkladem otcovým, k poddaným nevlídně a nelaskavě se choval, tak že konečně prudké povstání sedlského lidu spůsobil.

Příčinu zavdalo nucení k odbírání piva; neboť poddaní měli dříve svobodu odbírati pivo, odkud se jim líbilo; také měla městská obec Bysterská svůj pivovar. Pan Bezdružický dal však do vsi jistý počet

[1]) Moje dějiny rodu Kolovratského. [2]) Roku 1617 před vánočními svátky císař Matyáš, z Prahy do Vídně jeda, ve zdejší tvrzi s celým dvorem nocoval.

sudů rozvézti, a za týden musily býti vyprázdněny. Nespravedlivé zatýkání a tížení robot popudilo lid. R. 1620, když celá země zbraně se chápala, ozbrojili se sedláci kosami, sekerami, cepy a vidlemi, začali v lesích zle hospodařiti; nikdo nechtěl robotovati, a dozralé obilí na poli hnilo. V nouzi té obrátil se Bezdružický k měšťanům Bysterským a prosil je, aby mu za plat obilí skliditi pomohli. Učinili tak a měli mu tak dlouho sloužiti, až se vesničané zase k robotě navrátí; ale dostali jen polovici slíbeného platu. Když se byli sedláci utábořili mezi Bystrým a Jedlovou, povolal Vilém na ně vojáky. Tu přijel z nenadání rotmistr s jízdnými a žádal, aby byl svobodně do zámku propuštěn, aby mohl vyšetřiti, které straně se křivdí. Pan Bezdružický na to přívětivě k sedlákům promluvil, aby ku své povinnosti se navrátili, že chce všecko po dobrém vyrovnati. Shledávaje rotmistr, že sedláci slibům nevěří, a že, nemoha porovnání docíliti dále tu co činiti nemá, žádal za svobodné propuštění; což když se stalo, i sedláci do svého tábora odtáhli. Když jezdcové ke vsi Jedlové se blížili, skočil kůň jeden bezděky do obilí. To vida jistý sedlák z Modřice, jenž byl také mezi povstalými, zaměřil na jezdce a zastřelil ho. Tuť rotmistr rozlítiv se, kázal do sedláků sekati a postrašené pronásledoval až do Bystrého, kdež jich mnoho pobili. Po této porážce vrátili se sedláci tiše do svých dědin, a nyní teprve začal Bezdružický tak nemilosrdně s nimi nakládati, že houfně všeho nechali a z gruntů svých sběhli. Nemaje nyní člověka, který by mu pole vzdělával, nutil měšťany k robotě, vzal jim pivovar, právo prodeje soli a vína i panský les, a nutil je nad to, aby za týden tři sudy piva jeho várky odbírali. Tu i měšťané, vší naděje zbaveni, z dědictví otcův svých sbíhali. Mezi tím zasedla císařská komise k přísnému soudu nad rebely. I Jindřich Vilém byl předvolán a r. 1623, 7. dubna pro účastenství v rebelii polovice statku svého odsouzen. Že se však stal katolíkem a druhou polovici zaplatil, ponecháno mu Bystré v ceně 66.334 kop 54 gr. 1 p. Ano brzo se stal i cís. radou, hejtmanem kraje Chrudimského a koupil z konfiskace r. 1625 statek Čankovice. Vilém zemřel r. 1642 dne 11. července, odkázav Bystré a Čankovice strýci svému *Oldřichovi Františkovi Libšteinskému z Kolovrat*, nejv. hofmistru král. českého, jenž k Bystrému r. 1642, 16. září statek Banínský přikoupil.

Oldřich byl pán dobrotivý. Bysterským hned r. 1643 obchod se solí vrátil, sbořené domy jejich nově stavěti dal i koně a krávy a polní nářadí jim koupil. Umřel roku 1650, 3. ledna, jsa oplakáván od poddaných svých, a pohřben jest v hrobce Bysterské. Jelikož posledním jeho pořízením statky Bystré, Banín a Čankovice manželce jeho *Lucii Otilii z Martinic* odkázány byly, dala se tato na ně t. r. v měsíci únoru komorníkem zvésti [1]) a držela Bystré pokojně až do smrti, jež ji r. 1651, 24. dubna ve Vídni stihla. Dědicem stal se bratr její, *Jiří Adam* hrabě *Bořita z Martinic*. Ten jsa také Bysterským nakloněn, udělil jim zase právo vína prodávati, u císaře Ferdinanda III. vymohl jim roku 1651 obnovení majestátu krále Vladislava (1488) strany vybírání mýta od cizích, a výsadu na dva výroční a koňské trhy; také jim chtěl robotu zcela odpustiti, ale v tom ho r. 1651 dne 12. listopadu ve Vídni smrt překvapila. [2])

Vdova Bořitova, *Johanka* rozená markrabínka *Gonzagova*, majíc na jistý způsob statky Hořovice, Opálku, Klenové a Bystré k užívání odkázány, uvázala se v ně r. 1651 v měsíci prosinci [3]) a prodala roku následujícího panství Bysterské *Maximilianovi Valentinovi* hraběti z *Martinic* za 100.000 fl. rh. a 10.000 fl. klíčného. Tento pán propustil Bysterským vybírání celého cla záměnou za právo prodeje soli po vsích. Umřel r. 1677 dne 20. prosince. Jeho vdova a dědička, *Anna Kateřina z Martinic* rozená *z Bukůvky*, zavedla při kostele Bysterském bratrstvo škapulíře a odpustivši Bysterským robotu, na ně r. 1621 nespravedlivě uvalenou, jen některé závazky poddanství ponechala, totiž aby v čas žní sklízeti pomáhali, začež na panské útraty stravováni a v zámeckém dvoře při hudbě a tanci až pozdě do noci častováni byli. Hraběnka zemřela roku 1685, 27. srpna, odkázavši Bystré svým dětem: *Jiřímu Adamovi*, *Guidobaldovi Maximilianovi*, *Anně Františce* provdané *Vchynské*, a *Zuzaně Renatě* provdané hrabínce *Černínové z Martinic*.

Dědici prodali Bystré roku 1686 (tedy již po roce) *Janovi Pavlovi* svob. pánu, později hraběti z *Walderode*, jenž měl na Bystrém hejtmana Antonína Tydrle, s poddanými velmi zle nakládal, měšťany k robotám nutiti chtěl, poddaným příkoří činil a každého, jak mohl, sužoval. [4]) Později upadl v nemilost císařskou, a umřel r. 1694 ve Znojmě, načež panství Bysterské pod sekvester přišlo, ale pak od knížete *Lichtenšteina* koupeno bylo, který je říšskému hraběti *Jakubovi Hanibalovi von und zu der Hohen Embs* v záměnu za jeho panství Vaduc a Schellenberg, v dolině Rýnské na hranicích Grisonských ležící, postoupil, aby tím nabyl vlastní země v říši Německé. Stalo se tak roku 1710 s povolením císařským, načež hrabě z Hohenembsu, nabyv inkolatu českého, panství Bysterské svěřenstvím rodu svého učinil. Hrabě týž umřel 12. srpna roku 1730 ve Vídni.

---

[1]) DZ. 299. M. 20, 112, D. 16 a 149, O, 26. [2]) Za posledních držitelů trpělo velice Bystré vpády švédskými. Roku 1643 v červnu řádili zde zle vojáci císařští, roku 1645 dne 16. října přitáhli sem Švédové a po 3 dni krutě si počínali. Co lidé z celého panství v zámeckých sklepích a skrýších poschováno měli, to vydrancovali, dobytka, nábytku a šatstva, co se jim líbilo, vzali, domy bořili a pálili a nad to ještě výpalné vybrali. Po 2 letech přišlo sem zase 20 švédských jezdců na lup a tehdejšího purkmistra zastřelili. (Pam. arch. III. 336.) [3]) DZ. 112, E. 25. [4]) Pam. arch. III. 336.

Postoupením přešlo Bystré 1. led. 1720 v držení *Františka Rudolfa* hraběte z *Hohenembsu*, polního maršálka, zakladatele Bysterského farního chrámu, kterýž r. 1756 dne 21. dubna v Baníně zemřel. R. 1756 nastoupil *František Vilém* hrabě z *Hohenembsu*, který 5. listopadu 1759 ve Štyrském Hradci zemřel.

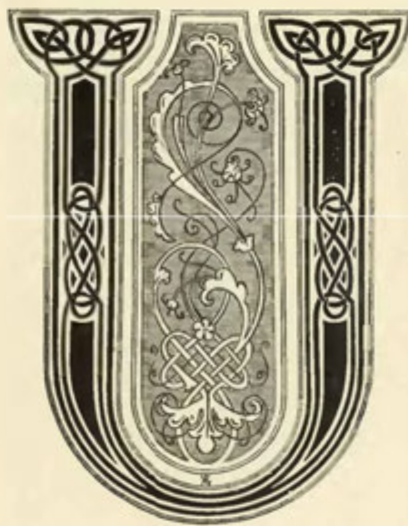
Roku 1761 převzala *Karolina*, nejstarší dcera hraběte Františka Rudolfa, panství Bysterské, po ní zase, následkem vyhrané pře, roku 1762 jediná dcera hraběte Františka Viléma, *Marie Rebeka* provdaná hraběnka z *Harrachu*. Že pak ještě let neměla, spravovala panství její matka, Marie Valburga hraběnka z Hohenembsu, rozená říšská hraběnka z Vagensburku, až do r. 1766. Následkem reversu, daného 11. ledna r. 1762, přiznána jest ve příčině fideikomisního panství Bysterského nejjasnějšímu domu Rakouskému substituce, nejen kdyby nastalo odcizení a zhoršení, ale i tenkráte, kdyby žádného nápadníka na Hohenembský fideikomis nebylo.

Po smrti hraběnky Marie Rebeky († 28. dubna r. 1806 ve Vídni a jest v Hartmanické kapli pochována) nastoupila její jediná dcera, *Marie Valburga*, provdaná za říšského hraběte Truchsess-Zeilla, ale nežila potom s manželem a zemřela, jakožto poslední potomek rodu Hohenembsů po přeslici, 28. května r. 1828 v Kunvaldu. Že se nyní více nápadníků k panství Bysterskému hlásilo, spravoval je tehdejší vrchní František Matzke až do roku 1831, načež byl c. k. zemským guberniem a c. k. zemským soudem Frant. Beck administrátorem a sekvestorem k rukám všech nápadníkův ustanoven. Konečně bylo panství císařským rozhodnutím roku 1848 *Ernestině* svobodné paní z *Lanquetu* přiřčeno, kteráž v jeho užívání až do své smrti r. 1868 zůstávala. Když pak již nápadníka nebylo, uvázal se v Bystré právem odúmrtním *J. V. císař František Josef.* [1])

[1]) Kniha hlavní desk zemských B. IV. 133, 343, 344

ZDECHOVICE TVRZ.

města Přelouče leží starodávná ves Zdechovice se zámkem, bývalou to tvrzí. Mnoho bylo tvrzí v Čechách kdysi znamenitých, jejichž původní tvářnost vymizela, any v dobách pozdějších přetvořovány byvše, nyní již docela podobu moderních stavení na sebe vzaly. K těm a takovým počítati sluší též zámek Zdechovský, kterýž knížata Paarové, starou tvrz u veliký zámek proměnivše, postavili a uvnitř mnohými krásnými obrazy ozdobili. Na tvrzi Zdechovské, jejížto počátek zajisté do 14. století sahá, seděl roku 1373 *Ješek ze Zdechovic*, veliký dobrodinec kostelův okolních; roku 1399 chtě sobě ulehčení jakýchsi břemen učiniti, jimiž Zdechovští povinni byli, daroval jednu kopu platu v Radovesicích kostelu ve Lhotě nad Košicí a roku 1401 dne 22. února vykázal plat ze vsi Lhotky faráři Lipoltickému. Ale faráře Lhotského nadání to pro těžké povinnosti s ním spojené netěšilo, pročež prohlásil u úřadu arcibiskupa, že platu toho užiti nechce. *Jan Zdechovec ze Zdechovic* seděním na Štěpánově daroval 3 k. platu v Horušicích Václavovi Haškovi, faráři Zdechovskému. Naposled se připomíná roku 1410.[1]) Dcera jeho *Anička*, „panna v naději boží,“ učinila (asi za husitských válek) poručnicemi a dědičkami statku svého Kateřinu Vysokou od Betléma ze Starého města Pražského a *Dorotu*, přebývající v Angelově zahradě na Novém městě Pražském. Svrchupsaná Anna a právě řečená Dorota postoupily práva svého ke Zdechovicům *Janovi Voděradovi ze Sekyřic* († r. 1455). Tento zapsal roku 1451 *Petrovi* a *Janovi Zdechovcům* bratřím *ze Sekyřic* a *Zdechovic* právo své na Zdechovicích tvrzi, dvoru popl. a vsi s podacím, Spitovicích dvoru popluzném a vsi, Chvaleticích a Labětíně vesnicích, tak aby po jeho smrti v to zboží se uvázali v 600 kop gr. č.[2]) K tomu jim odkázal také 11 kop platu na tvrzi Suché.

Jan ze Sekyřic uvádí se jako držitel Zdechovic teprve k roku 1493.[3]) Sestru měl Annu vdanou Dubánkovou a manželku Alžbětu z Barchova, kteréž věno zapsal na Zdechovicích. Před smrtí svou učinil pořízení roku 1500 dne 14. května. Manželce své odkázal zboží Běrunické a užívání Zdechovic do života, Zdechovice samy pak dal *Petrovi Sekerskému z Oděrad*, *Anně* a *Mandaléně*, dcerám svým, však teprve po smrti Alžbětině, aneb kdyby tato stav svůj změnila. Těmže se také měly dostati ostatní statky Janovy Podol a Telčice. Po smrti Janově Petr brzo úděly obou sester na sebe převedl; Mandaléna (jež se pak vdala za Trystrama, syna Čeňka Dašického z Barchova) postoupila mu práva svého ke Zdechovicům, Spitovicům a Chvaleticům r. 1502 dne 11. října za 1000 k. gr. Anna pak právo své r. 1502 dne 15. listopadu za tolikéž peněz jemu vzdala. Petr dlouho potom na Sekyřicích nevládl, nýbrž pro veliké dluhy o Zdechovice přišel. Rukojmě zaň uvázali se ve Zdechovice a postoupili zboží toho (vkl. r. 1507, 2. října) *králi Vladislavovi* za 4500 kop gr. č.[4])

Král Vladislav byl před tím knížectví Opavské, jež posud bratr jeho Sigmund držel, *Mikuláši Trčkovi z Lípy* a *na Lichtenburce* v 50.000 fl. rh. zastavil. Věc ta vzbudila mezi stavy Opavskými nespokojenost a mrzutost, an byl Trčka kališníkem a k tomu osobou stavu vladyckého. R. 1507, 30. ledna společně v Opavě se shromáždivše, prosbami toho u krále vyhledávali, aby zástava ta zrušena byla. Touto prosbou

---

[1]) Lib. conf. II. str. 90, lib. erect. V. f. 28, VII. f. 84, XII. f. 103, arch. č. II. 373. Co Hájek k roku 677 vypravuje, nemá pravdy ani za mák. [2]) Arch. č. II. 480, DD. 21, 249. [3]) Arch. č. IV. 201. [4]) DZ. 2, G. 27, K. 22 a 6 F. 22.

král jsa pohnut, přiměl Trčku k tomu, aby od svého práva odstoupil; král knížectví pomocí stavův Opavských pro sebe vyplatil (r. 1507) a náhradou za to zastavil Trčkovi Zdechovice s příslušenstvím v 5000 kopách a slíbil mu též náhradu 5000 kop dáti, kdyby mu celého panství Zdechovského postoupiti nemohl. Zástava ta arci odporovala majestátu královskému, danému r. 1499, 12. listopadu (v Prešpurce), jímž sliboval král, že zámky a zboží království Českého nebude odcizovati. Pročež na sněmě roku 1509, rozepsaném ke dni sv. Alžběty, stavové čeští mluvili nejen proti zastavování zámků vůbec, nýbrž i Zdechovic zvláště, a prošen král, aby vedlé listu svého Zdechovic nikomu nezastavoval. Král meškal s odpovědí až do příštího dne, poněvadž se chtěl tázati s radami svými, Trčku slyšeti a tu smlouvu s ním učiněnou ohlédati. Řečeného dne Trčka ke stavům mluvil, „že jest měl s králem Polským smlúvu o Opavu, a že jest jemu král Polský měl Opavy postoupiti a peníze od něho vzíti; a tu král že mu listy dal a žádal, aby krále Polského z té smlúvy propustil a králi vydal," a potom ukázal smlouvu, jíž se mu Zdechovice zastavovaly, dovolávaje se článku majestátu z r. 1499, jímž sobě král vyhradil, že může něco zastavovati. Naproti tomu však když bylo od stavů mluveno, že ta výhrada se jen důchodův a nikoli statků nemovitých dotýče, zůstali na tom s králem, že král jen důchody své obraceti mohl, kamž ráčil, zámkův pak a zboží že neměl ani on ani nemají budoucí králové Čeští dávati ani zapisovati nikomu jinak, než na sněmu a s jeho svolením. Podlé toho král také vyřkl, že zástavu Zdechovic zdvihá.[1])

Pražská brána ve Vysokém Mýtě. (Na větší věži viděti potřeby k postavení podkroví; obě věže spojuje chodba, aby se k obraně obou stran rychle pospíchati mohlo.)

Zdechovice zůstaly v držení královĕ až do jeho smrti. Zůstalo po něm dluhů mnoho tisíc kop, jež teprve r. 1518 sečtěny byly. Mezi věřiteli královými vynikal *Zdeněk Lev z Rožmitála*, jenž byl za krále vydal 11.539 kop 49 gr., ale s úroky, škodami a náklady činilo 20.893 kop gr. Z toho bylo dluhů první položení 9153 k. 56 gr. 6 hal. a ostatek druhé položení. Pro tento druhý dluh vedl pán právo na Hradištko, Zdechovice a Tečník. Na Hradištském panství odhádáno mu

[1]) DZ. 6, F. 20; Dr. Franz Kürschner, Einlösung des Herzogthums Troppau durch Wladislaw II. Wien 1867, Palackého děje V. b. 170.

r. 1517, 28. března část dluhu a čtvrtina výše; k uhrazení zbývajícího dluhu odhádal Mikuláš z Brukšteina, místokomorník království, r. 1517 dne 1. dubna zboží Zdechovské, totiž tvrz se dvorem popl., pivovarem a mlýnem, vsi Zdechovice, Chvaletice, Trnov, Řečeňany, Labětín a Spitovice, dědiny, rybníky atd. v sumě hlavní 1739 kop. Však tím ještě nebyl celý dluh zahrazen, poněvadž zboží Zdechovské nestačilo a pro rozvodnění Labe nemohlo se měřiti a odhádati ani na panství Hradišťském, ani na čem více, a zůstalo ještě témuž Zdeňkovi sumy po témž odhádání 3950 kop, do které sumy a čtvrtiny výš se mu na jiných zbožích odhádati mělo.[1]) Jestliže se tedy srovnává dluh původní se sumou na statcích královských odhádanou a o čtvrtinu výše zvětšenou, patrně z toho vyjde na jevo, že věřitelé někdy krále Vladislavovi peněz svých nikoli škodni nebyli, uměvše dobře počítati netoliko úroky (10 ze sta), ale i nahodilé náklady své a škody, ba výhoda tehdejšího práva, počítati při odhadu statků dlužníkových pro větší věřitelů bezpečí „o čtvrtinu výš,“ činila ukládání jistin na dluhy královské nad jiné výnosnou špekulací. Známo jest, že pan Zdeněk Lev r. 1505 byv ještě jedním z chudších pánů českých, o dvacet let později přese všecku marnotratnost svou stál v řadě největších boháčův, hned po pánech z Pernšteina a z Rozemberka. To poslouží poněkud také ku poznání, proč věřitelé té doby sami nikdy hrubě nenaléhali na úplné zaplacení dluhů královských.[2])

Pan Lev dlouho nebyl v držení Zdechovic, nýbrž 4 léta po řečeném odhadu seděl zde jako zápisný držitel *Václav Lorecký ze Lkouše*. Byl člověk násilný, jak vysvítá ze psaní Viléma z Pernšteina k němu r. 1521, 2. března poslaného, „chtě lidi chuditi.“[3]) Maje manželku Annu z rodu Hatláků z Újezdce, bydlel asi dvě léta na Zdechovicích a mimo to na Lorci a splodil 23 dětí, kteří „všecko byli dobří kryksmani.“[4]) Asi r. 1523 král Ludvík zase vyplatil Zdechovice a vzal je po Václavovi v užívání své jen na krátký čas, an jich k jinému postoupení potřeboval.

Krátce před tou dobou, které Lorecký dosedl na Zdechovice, vytáhl stav městský proti *Petrovi Sudovi z Řenče*, jenž byl „škůdcí a fedrovníkem odpovědníkův,“ a obléhal tvrz jeho Janovice. Když se tvrz již déle držeti nemohla, poddala se posádka, načež tvrz spálili a rozbořili. Petr jedině sjel dolů v tom obležení sám osmý a tak ušel, ani tovaryši jeho byli jati a do vězení napřed do Klatov a potom do Prahy dodáni. Petr Suda stal se, jako někdy Herostrat, velmi slovutnou osobou v zemi, zvláště mezi šlechtou, která městům nepřála; po celý rok nemluvilo se téměř než o něm. Ještě před koncem r. 1520 přimlouval se sám přední šlechtic Český, Petr z Rozemberka, jak u Klatovských tak i u Pražanův o propuštění matky, manželky a dítek Sudových; Pražané toho zase odkládali až do příštího sjezdu měst všech. Sjezd takový stal se dne 6. ledna roku 1521 a účastnili se v něm také někteří páni a rytíři. Suda, jenž se byl zatím na Bechyni utekl, žaloval na měšťany u Hynka z Martinic, na ten čas správce nejv. purkrabství, a poněvadž města jsou potahována k odpovídání, vznikly pro to mezi stranami kyselosti, domlouvání a odpovídání. Spory ty přetrhl král Ludvík napřed rozkazy královskými, potom přijezdem svým. On zajisté r. 1522, 18. října vypraviv několik osob sobě oddaných z rady Pražské do všech měst, sliboval, že sejme s nich všecky obtížnosti, kteréž měli ještě o Petra Sudu, svolí-li k berni zároveň jiným stavům. Aby i Suda uspokojen byl, „za škodu, která se mu stala od stavu městského,“ zapsal mu král Ludvík listem, r. 1523, 16. března na hradě Pražském daným, Zdechovice v 3250 kop gr. č. beze všech závad; naproti tomu se Suda zboží Janovského odřekl, je králi v moc dal a dskami zemskými zapsal.

Petrovi synové *Suda* (nejstarší), *Sigmund* a *Ludvík* drželi Zdechovice a Podolí, koupené r. 1536 od Jana Trčky Lipnického. Byli pravými syny otce svého, ani na Žehušických a Sedleckých gruntech zajíce honíce, nejednou u soudu komorního odpovídání měli. Suda nad to byl člověk úštipný. Kdysi mluvil posměšně o stavech Moravských, „že v poli ležíce, více neměli lidu než 8000 a to ničemného.“ Když to doneseno stavům v Olomouci shromážděným (r. 1542), napsali stížný list k soudcům zemským v Praze dokládajíce, „kdyby se kdy přihodilo, že by která osoba markrabství Moravského o stavích král. Česk. nebo osobách co takového k lehkosti a ku posměchu mluvila a jich se to doneslo, že by to žádnému netrpěli, nýbrž takového každého skutečně trestali.“ Když o tom Sudovi soudem zemským domlouváno, vytahoval se, jako každý mluvka činívá, „on že tomu odpírá, že ta zpráva pravdiva není, a že on nikdá neobmýšlel Moravany zlehčovati.“[5])

Když se bratří dotčení r. 1546 dne 26. února rozdělili, obdržel *Suda* Zdechovice tvrz s vesnicemi, druhý syn *Sigmund Suda* vzal si Podol městečko a vsi Starkoč a Lovčice; dílu třetího, jenž se dostal Ludvíkovi, uhodnouti neumíme. Suda držel potom Zdechovice jen několik let. *Karel ze Žerotína* a *na Kolíně*

[1]) DZ. 6, H. 29. [2]) Palackého děje V. b. 339—341. [3]) Arch. č. II. 169.

[4]) Paprocký o st. ryt. 22. Syn Ludvík byl od Turků zajat a potom v Šamonicích se dvěma syny zavražděn. Jiřík, Vojtěch a Petr do Uher vodívali knechty, Fridrich, Mikuláš a Sigmund ti rejthary v rotách svých mívali a bývali rotmistry slavnými pro hrdinské chování své. Touto láskou celé rodiny k násilnému řemeslu válečnickému lze také vysvětliti svrchu řečený list p. Vilémův. (Srovnej také děje Dolan u Městce Heřmanova.) [5]) DZm. 128, A. 14, reg. 6 F. k. A. 6 a 7 F. k. C. 7.

dostal výplatu na Zdechovice od krále Ferdinanda a obeslal Sudu do komorního soudu, aby položil listy své na Zdechovice. Soud nalezl r. 1558 dne 3. května, že se dává Karlovi za právo tak, když jemu, Sudovi, od Karla po vyjití roku suma 3300 kop gr. č. položena bude, že mu tvrze a zboží postoupiti má.[1]) Suda dostav peníze, odebral se do Hradeckého kraje, kdež potomci jeho na Orlici vymřeli.

Karel ze Žerotína, držitel panství Kolínského a Žehušického, s manželkou svou Veronikou z Lípy († r. 1567) splodil syny Karla, Jana Lukáše, Kašpara Melichara a Jana Jetřicha, a zemřel r. 1560. Karel, nejstarší syn, byl potom na Kolíně, ostatní synové *Jan Jetřich, Kašpar Melichar* a *Jan Lukáš,* jsouce tehdá ještě nezletilí, dosáhli toho při císaři Ferdinandovi, že jim zboží Zdechovského vkl. r. 1562, 4. března k dědictví zpupnému postoupil. Obsahovalť zboží to tvrz Zdechovice se dvorem popl. a ves, vsi Horušice, Chvaletice, Kojetice, Vinařice, dvůr Telčický s poplužím a jedním rybařem, Trnavku, Řečeňany, Labětín, Spitovice vsi celé. Z bratří těch držel potom Lukáš Zdechovice, Kašpar Melichar Nové Dvory a J. Jetřich zdědil panství Strážnické. Lukáš pojal k manželství Kateřinu či Annu ze Smiřic, kteráž roku 1585 tvrz Lorec u Kutné Hory koupila; za to prodal Jan Lukáš, jenž tehdá na Nových dvorech seděl, smlouvou dne 30. října r. 1585 na Kolíně učiněnou (vkl. dne 22. listopadu) Zdechovské zboží (kromě Horušic a Kojetic) *Hynkovi Vrábskému ze Vrábí* za 12.500 kop gr. Č.[2])

N. Vrábský ze Vrábí

Hynek 1569 † 1594	ψ Johanka ze Žampachu		Kerunk † 1569	ψ Johanka z Kařišova
Jan ml. 1576	Mikuláš † 1581	Aleš † 1607	Václav † j. 1597	Štěpán Jan 1576—1597
			Jan Jiří 1597	
Kerunk Mikuláš † 1618. 24. Apr. ψ Azina Ozana z Reneč	Jan Štěpán † 1620, 11. Sept.	Václav 1622—1642	Vilém Karel * 1603	Adam 1622

O Hynkovi vypravovalo se mezi lidem, že má nesmírné bohatství; Balbín dí, že měl sto tisíc (kop?) jen na holých platech ročních. (?) Ze synů jeho známi jsou *Václav* a *Štěpán Jan* jakožto odvážliví práči. R. 1595 dne 11. ledna byla na rynku Klatovském veliká rvačka. Kryštof Karel ze Svárova dobyv kordu, sekal na Václava a jej v ucho pravé i v ruku pravou ranil a okrvavil. Když Václav také sekal, přistoupil Štěpán Jan a Kryštofa v ruku pravou, v život a v bok pravý pobodl. Od toho pobodení Kryštof nemohl zbraně své držeti a chtěl k barvíři (ranhojiči) odejíti, ale v tom ještě Václav přiskočil a jej ve hlavu zranil. Roku 1594 byl Štěpán hejtmanem nad praporcem lidu pěšího pod Bohuchvalem Rûtem z Dirného, jenž byl nejvyšším nad jedním plukem. Když leželi na předměstí Prešpurském, slíbil mu Rût, že mu služby jeho polní 107½ kop míš. zadržélé zaplatí v Hustopeči, až zpátkem zase pojedou. Když pak se to nestalo, nastupoval Štěpán na Rûta, aby mu zaplatil, ale tento omlouval se, že „znaje kryksmanský spůsob peníze dá, až od země splacen bude.“[3])

Po smrti Alše, který naposled na Zdechovicích seděl, zůstalo od všelijakých svrškův, dobytka nádobí, obilí mnoho kop korcův, i ve stozích, stodolách mnoho kop mandelů nemláceného; také bylo dobře oseto. Vilém starší Vrábský stal se poručníkem dětí Alšových až do let Kerunka Mikuláše, syna nejstaršího. Když tento let svých 20 došel, odevzdal mu Zdechovice s pěkným hospodářstvím. Kerunk pojal Azinu Ozanu z Řeneč, jíž r. 1617 na Zdechovicích a Mladějovicích 3000 kop míš. věnoval. Hospodařil špatně; neb sobě čeládky zahálčivé a neužitečné najednal, s ní marně a bez potřeby utrácel a všecko rozptyloval a statek hubil. Dával se ve hru i se svou vlastní čeládkou, na němž po mnoha kopách vyhrávali, dluhy dělal a bratřím svým v ničemž nepolepšoval. Zemřel r. 1618 ve Chrudimi a odvezen na Zdechovice ku pohřbu. Bratr jeho Jan Štěpán týmž spůsobem jako Kerunk utrácel více než důchody postačovaly. Ležev nemocen v Praze po 2 neděle, nadělal dluhů mezi židy; proto dal rybníky loviti, lesy mýtil a co peněz platilo, prodával. Na bratří své, aby jim co zůstalo, nic nepamatoval a statek k takovému spuštění přivedl, že v něm naposledy vyživení ani s čeládkou míti nemohli. Kdyby byl dlouho živ zůstal, byl by ten statek holý a pustý zanechal. Pozůstalí bratří *Václav, Vilém Karel* a *Adam* prodali r. 1622 Mladějovice, aby něco dluhů splatiti mohli.

Václav, jenž potom sám Zdechovice držel, byl rodu Habsburskému věren, stal se J. M. C. radou a hejtmanem kraje Chrudimského a seděl také na soudě nejv. purkrabství. Roku 1642, 14. května prodal Zdechovice zámek a při něm dvůr popl. a vesnice svrchu řečené *Václavovi* staršímu z *Věžník* a na *Malči,* hejtmanu kraje Čáslavského, za 21.000 fl. rh.[4])

[1]) Registra bílá obeslání r. 1552 - 1570 f. 107, DZ. 9, B. 24 a 45, D. 14. [2]) DZ. 14, G. 26, 23, B. 29 a 67, M. 26. [3]) Balbín Misc. I. 97, reg. 32 F. k. X. 12 a 33 F. k. C. 3—5. [4]) Dačický II. 103, 181, DZ. 138, O. 4, 147, N. 10, DZm. 172, B. 2, C. 6, reg. k. svěd. 1623, D. 18, E. 1, G. 10.

Po Vácslavovi starším jeden ze synův jeho, *Bedřich Leopold*, držel Chotyšany a Bílkovice, druhý syn jeho *Vácslav Rudolf* († r. 1666) držel Třebešice (v Čáslavsku) a Zdechovice. Byl drahně let radou soudu komorního, hejtmanem kraje Čáslavského a konal při obležení měst Pražských r. 1648 služby veleplatné, zachovav se tu velmi hrdinsky; kromě toho uchránil vodní a jiné stroje v báních Kutnohorských před Švédy; proto mu r. 1655 propůjčena hodnost místolovčího zemského a 25. února r. 1658 povýšen jest do starožitného stavu panského království Českého s rozhojněním erbu přirozeného. Syn jeho *Bernart František* došed let svých r. 1671, 10. dubna, převzal dědictví otcovské Třebešice, Zdechovice, Modletín, Vrbici, Zbislav a učinil přísahu poddanosti; navštívil potom země cizí, stal se roku 1676 radou soudu komorního, r. 1679 hejtmanem kraje Čáslavského; r. 1683, v čas obležení města Vídně od Turků, provázel velmi obezřele táhnoucí tam vojska saská a německá, jakož se i zachoval velmi rázně v čas vzniklého tehdáž vzbouření sedlského. Prodav r. 1644 Vrbku Rud. Rubatovi, koupil r. 1679 Nové dvory, jimž velkou pozornost věnoval. Dočkav se r. 1694 povýšení do stavu hraběcího českého, zemřel r. 1714.[1])

TVRZE U ZDECHOVIC.

1. TELČICE.

U dvora Telčického spatřovaly se na kopci valy a příkopy bývalé tvrze, na niž seděli r. 1369 *Jetřich*, r. 1415 *Jiřík z Telčic*. Větší část vsi však patřila tehdá klášteru Sedleckému. Císař Sigmund zapsal r. 1436 dne 21. září vsi Telčice, Trnovou, Řečeňany, Chvaletice a Labětín *Kunšovi Oděradovi ze Sekyřic*. Tento zde seděl ještě roku 1455 a přejal toho roku od Machny z Mlazovic ves Ložice. Některý z potomních králů (tuším Vladislav) zapsal Telčice a Podol *Janovi Špánovi z Baršteina;* po tomto následoval *Mikuláš Střela z Rokyc*, a konečně nabyli Telčic *Jan ze Sekyřic* a bratr jeho. Tak se dostala ke Zdechovicům část klášterská; tvrziště snad Sekeršti již před tím byli nabyli.[2])

2. CHVALETICE.

Také u Chvaletic stávala tvrz, a ještě r. 1824 viděti bylo na východní straně vsi za zahradami staré příkopy, řečené „na zámkách." Ves sice patřila klášteru Sedleckému, ale tvrz se dvorem byla statkem vladyckým. R. 1393 připomíná se *Hereš ze Chvaletic*, jinak *z Býchor*. *Myslibor ze Chvaletic* byl přítomen r. 1407 dne 2. července výpovědi mezi kapitulou Pražskou a klášterem Sedleckým a r. 1408 sám s týmž klášterem smlouvu učinil. Anézka, vdova po něm zůstalá, nadala (r. 1410, 29. září) kostel Zdechovský platem ve Chvaleticích, aby farář za duši manžela zemřelého mše svaté sloužil. Tvrz a dvůr dostaly se ke Zdechovicům, k nimž i klášterská část připadla, jak shora vypravováno.[3])

---

[1]) Nejstarši ze synův jeho Leopold byl již r. 1710 dostal Zdechovice kromě vsi Morašic, kterouž Bernart pro její veliké a krásné lesy k Novým dvorům připojil; ty prodal r. 1722 hrab. Paarovi a koupil za to roku 1723 panství Ledecké a Bohdanecké († r. 1730). (Náuč. Slovník.) *Karel Josef hr. z Paaru*, jenž byl Zdechovice koupil (viz Slovník náuč. VI. 2), zemřel ve Vídni (12 kv. r. 1725). Syn jeho *Jan Leopold*, jenž po otci Zdechovice zdědil, oženil se r. 1715 s Marií Teresií hraběnkou ze Šternberka, dědičkou Bechyně, Smiřic a Veselého, od kteréž doby zůstaly Zdechovice potomkům jeho těm, kteří Bechyní vládli. (Viz také Sommerovu topografii str. 33. a 34.)

[2]) Heber's Burgen I. 227, arch. Orlický, arch. č. I. 537, III. 189, DD. 21 str. 131. Sr. děje Zdechovic. [3]) Heber's Burgen I. 227, Dobner Mon. VI. 115, Sternberg Urkdbch. 106, lib. erect. VIII. f. 114.

SEZNAM ČLÁNKŮV.

SEZNAM VYOBRAZENÍ V TEXTU.

SEZNAM OBRAZŮ MIMO TEXT.

Vysvětlení některých znamének.

DZ. 18. D. 13. znamená: Dsky zemské větší (černě číslované) kvatern 18. a list D. 13.

DZm. znamená: dsky zemské menší (modrými čísly značené).

DD. znamená: dsky dvorské. Ty tři všechny nacházejí se při císař. král. zemském soudu v úřadě spojeném desk zemských a knih Pražských.

Reg. 40 F. k. s. A. 1. znamená: Registra znamenaná na hřbetě číslem 40 F., komorního soudu na listu A. 1. Chovají se v museum našem.

REJSTŘÍK MÍST A RODŮV.

U míst pokladá se správnější název před nesprávným aneb znetvořeným. Rodové, kterých hesla (přídomky, příjmení) nebyla ustálena, hledej pod místy, po nichž se nazývali. Věci, jež se nacházejí v rejstřících pomocných knih (jako ku př. Archivu Českého), nevždy do tohoto rejstříku pojaty.

A.

B.

C.

Ch.

J.

I.

K.

N.

O.

P.

R. a Ř.

S.

Š.

T.

U.

V.

Z.

Ž.

REJSTŘÍK VĚCÍ

z historie kulturní, právnictví a předmětů starožitných.

Opravy:

Na str. 9. v řádce 17. zdola čti: „viz obraz znaku na str. 1."
„ 18. „ 11. „ „ „do roka 5 kop kaprův."
„ 21. „ 5. shora „ „nelitostněji nastupovalo."
„ 55. „ 9. „ „ „v Dobřenicích."
„ 67. „ 29. „ „ „Šmalkaldské."
„ 97. „ 22. zdola „ „Plán Košumberka (1 cm. = 23 m.)."
„ 113. „ 10. pozn. 4. dolož: „Rel. tab. II. 207. 459."
„ 138. „ 1. zdola čti: „Přín a Banín."
„ 149. „ 9. „ „ „Týnci Hrochově."
„ 150. „ 11. „ „ „str. 139)."
„ 167. „ 6. „ „ „Památky arch. II. 191 a VIII. 39."
„ 169. „ 2. „ „ „Dačického paměti I. 111."
„ 169. vypusť, co se vypravuje o Dluhomilovi z Nabočan (podlé dějin Palackého II. a. 31), neb osoba dotčená slula Dluhomil ze Vzdouně (Nabezodenus = na Vzdouni).
„ 170. při poznámce 1. dolož: „arch. č. III. 549."
„ 175. „ „ 2. čti: „Reliq. tab. II. 216 a 353."
„ 175. „ „ 3. dolož: „Rel. tab. II. 375."
„ 182. „ „ 2. „ „Viz o něm. Pam. Slavaty II. 50—51 a Gindelyho děje Rudolfa I. 172 a j."
„ 189. v řádce 38. zdola čti: „kapituly Litomyšlské."
„ 225.—229.: Na místě plurálu Zámrsky čti všude singulár: Zámrsk.

Rodové znaky

Beneda z Nečtin.

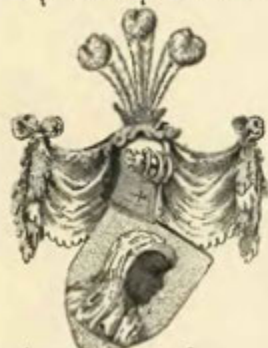
Kudel z Konevre.

z Gerstorfu

z Boškovic.

Doubinský z Ujezda.

Kroch z Mezilešic.

z Duban.

Malarko z Ještetic

Přibík z Otaslavic.

z Gerbištorfu.

Bošinský z Bozejova

z Hustiřan.

ze Frymburku.

Tradlecký z Petkova.

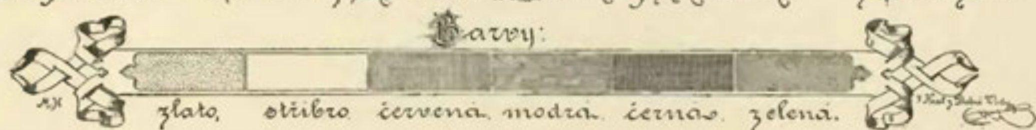

Věnkovský z Medonoš.

z Pobřežovic

Barvy:

V příštích dílech pokračování

CHRUDIMSKO.
STAROBYLÉ HRADY, TVRZE A ZÁMKY.
DLE UDÁNÍ PROFESSORA AUG. SEDLÁČKA.
1 : 200000
VÝKLAD ZNAČEK.
MĚSTA